تفسير

شيخ الإسلام ابن تيمية

ŞEYHULİSLÂM

İbn Teymiyye TEFSÎRİ

3

KARINCA POLEN

بسم الله الرحمن الرحيم

Orjinal Adı
El-Câmiu-li Kelâmi'l-İmam İbn Teymiyye Fi't-Tefsir

Tercüme
M. Beşir ERYARSOY

Tashih
Polen Yayınları

Dizgi
Saliha Nur KAVAK

Mizanpaj
Polen Yayınları

Kapak Tasarımı
Ehl-i Dizayn

Baskı - Cilt
Step Ajans Matbaacılık
Göztepe Mah. Bosna Cad. No: 11
Bağcılar / İSTANBUL
Tel: 0212 446 8846

Ocak 2017

KARINCA & POLEN YAYINLARI

(Karınca & Polen Yayınları
"Billbao Tekstil Yayıncılık Sanayi ve Tic. Ltd. Şti" kuruluşudur)

Adres ve Telefon

Soğanağa Camii Sok. Büyük Tulumba Çıkmazı
Beyem Han No: 1/25 Beyazıt / İSTANBUL
Telefon: (0 212) 638 69 19 Fax: (0212) 516 42 44

www.karincakitap.net
karincakitap@hotmail.com

الجامع لكلام الإمام ابن تيمية في التفسير

Şeyhu'l-İslâm

İbn Teymiyye Tefsîri

Derleme, Tahkik ve Notlar:

İyad b. Abdullatif b. İbrahim el-Kaysî

Kontrol:

Osman b. Muallim Mahmud

Mütercim:

M. Beşir ERYARSOY

3. Cilt

BU CİLTTEKİ SÛRELER

ÂL-İ İMRÂN SÛRESİ

(2. Ciltten Devam)

وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ نَافَقُوا وَقِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا قَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ أَوِ ادْفَعُوا قَالُوا لَوْ نَعْلَمُ قِتَالًا لَاتَّبَعْنَاكُمْ هُمْ لِلْكُفْرِ يَوْمَئِذٍ أَقْرَبُ مِنْهُمْ لِلْإِيمَانِ يَقُولُونَ بِأَفْوَاهِهِمْ مَا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ وَاللّٰهُ أَعْلَمُ بِمَا يَكْتُمُونَ ﴿١٦٧﴾

167. "Bir de münafıklık yapanları açığa vurmak içindi. Onlara: Gelin, Allah yolunda savaşın yahut savunun, denildiği vakit: Eğer biz savaş olacağını bilseydik arkanızdan gelirdik, dediler. Onlar o gün imandan çok küfre daha yakındılar. Onlar ağızlarıyla kalplerinde olmayanı söylüyorlardı. Allah, onların gizlediklerini çok iyi bilendir."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Onlar o gün imandan çok küfre daha yakındılar."* buyruğunda belirtildiği üzere bundan önce onlarda daha az miktarda bir münafıklık vardı. Fakat Uhud gününde onların münafıklıkları daha galip geldi ve bu sebeple küfre daha yakın oldular.][1]

Merhum el-Kasımi dedi ki: Şeyh Takiyuddin (İbn Teymiyye) dedi ki:

[Ashab ve Selef derdi ki: Şüphesiz kulda hem iman hem münafıklık bulunabilir. Buna da yüce Allah'ın: *"Onlar o gün imandan çok küfre daha yakındırlar."* buyruğu delildir. Selefin sözleri arasında bu türden sözler pek çoktur. Onlar böylelikle kalpte hem imanın hem münafıklığın (bir arada) bulunduğunu açıklarlar. Kitap ve sünnet de buna delildir. Bundan dolayı Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Kalbinde zerre ağırlığı kadar iman bulunan kimse, cehennem ateşinden çıkartı-

1 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 304.

lır." buyurmuştur.[2] Böylelikle azın azı imana sahip olan bir kimsenin -beraberinde çok miktarda münafıklık dahi bulunsa- cehennem ateşinde ebedi kalmayacağı bilinmiş olmaktadır. Böyle bir kişi cehennem ateşinde beraberindeki bu hal kadar azap görür sonra da oradan çıkar. (Sonunda merhum İbn Teymiyye) der ki: Bunu tamamlamak üzere (belirtelim ki) insanda iman şubelerinden bir şube, küfür şubelerinden bir şube, münafıklık şubelerinden bir şube bulunabilir.

Yine bir kişi müslüman olmakla birlikte kendisinde kişiyi büsbütün İslâm'dan çıkaran küfürden daha az bir küfür bulunabilir. Ashab-ı kiramın, İbn Abbas'ın ve başkalarının küfürden aşağı küfür vardır, sözlerinde görüldüğü gibi.[3] Selefin genel olarak söylediği budur.][4]

وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ ﴿١٦٩﴾

169. "Allah yolunda öldürülenleri sakın ölüler sanma. Bilakis onlar Rabbleri katında diridirler, rızıklanırlar."

Tefsiri:

[Müslim Sahih'inde Mesruk'tan şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Biz Abdullah'a -yani b. Mesud'a- şu: "*Allah yolunda öldürülenleri sakın ölüler sanma. Bilakis onlar Rabbleri katında diridirler, rızıklanırlar.*" (Âyet 169) âyete dair soru sorduk o da şu cevabı verdi: Biz de bunu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e sorduk o da şu cevabı verdi: "Onların ruhları yeşil renkli kuşların kursaklarındadır. Bunların arşa asılı kandilleri vardır. Bu kuşlar cennette diledikleri yere giderler. Sonra gelip bu kandillere konarlar. Rabbin onlara bir defa baktı ve: Arzu ettiğiniz bir şey var mı, buyurdu. Onlar: Neyi arzu edebiliriz ki? Biz cennette dilediğimiz yere gidip gelebiliyoruz. Yüce Allah, üç defa onlara bunu sordu. Kendileri bir şeyler istemeden bırakılmayacaklarını görünce Rabbimiz biz ruhlarımızı tekrar cesetlerimize geri vermeni istiyoruz. Ta ki senin yolunda bir defa daha öldürülelim, derler. Onların herhangi bir ihtiyaçlarının olmadığını görünce bu sefer kendi hallerine bırakılırlar."[5]][6]

---

2 Buhârî, 22; Müslim, 184.

3 Bu, ileride Maide Sûresi'nde yüce Allah'ın: "Allah'ın indirdikleri ile hükmetmeyenler ..." (Maide, 44) buyruğunun tefsirinde gelecektir.

4 Bu bölümü büyük ilim adamı el-Kasımi, Tefsir'inde, V, 227-228'de nakletmektedir.

5 Müslim, 1887.

6 Mecmû'u'l-Fetâvâ, IV, 224-225.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bilindiği gibi savaşırken şehid olarak öldürülen müminin hali, tabii olarak ölen kimsenin halinden daha mükemmel olur. Yüce Allah da: *"Allah yolunda öldürülenleri sakın ölüler sanma. Bilakis onlar Rabbleri katında diridirler, rızıklanırlar."* buyurmaktadır.][7]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şehidler hakkında da: *"Onlar Rabbleri katında diridirler, rızıklanırlar."* buyurmaktadır. Onlara "şuheda: şehidler" denilmesi, Allah'ın melekûtuna şahit olmalarından dolayıdır. Şuhedanın tekili "şehid"dir. Nitekim âlimin çoğulu da ulema, kefilin çoğulu da "küfela" diye gelir.[8]

اَلَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلّٰهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَآ أَصَابَهُمُ الْقَرْحُ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقَوْا أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿١٧٢﴾

172. "(Uhud'da) yaralandıktan sonra yine Allah'ın ve Rasûlü'nün çağrısına koşanlar, onlardan iyilik yapanlar ve sakınanlar için büyük bir mükâfat vardır."

Tefsiri:

[Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), savunma noktası olan o dağa okçuları görevlendirmiş, kendilerine orayı korumalarını ve yenilsinler yahut galip gelsinler hiçbir şekilde yanlarına gelmemelerini emir buyurmuştu. Müşrikler dağılıp kaçışınca bazıları: Arkadaşlar, ganimetler, diye seslendi. Komutanları Abdullah b. Cübeyr, onlara yapmamalarını söyledi. Düşman ise onların üzerine geri döndü. O sırada da müşriklerin komutanı Halid b. Velid idi. Onları arkalarından çevirdi. Şeytan da Muhammed öldürüldü, diye bağırdı. O gün yaklaşık yetmiş kişi şehid düştü. O günde Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte sadece on iki kişi kalmıştı. Ebu Bekir ve Ömer de bunların arasında idi.

Ebu Süfyan onlara doğru yönelerek: Aranızda Muhammed var mı, aranızda Muhammed var mı, diye seslendi.

Bu hadis, Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde yer almakta olup lafzı daha önce geçmişti. O gün bir bela, bir fitne/arınma ve temizlenip ayıklanma günü idi. Düş-

7 el-Cevâbu's-Sahih, VI, 413.
8 Mecmû'u'l-Fetâvâ, V, 405.

man galip olarak onları bırakıp gitti. Nihâyet kendilerine doğru döndükleri sırada Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), müslümanlara düşmanın arkasından yetişmeyi emretti.[9]

Denildiğine göre şanı yüce Allah'ın: *"Yaralandıktan sonra yine Allah'ın ve Rasûlünün çağrısına koşanlar ..."* buyruğunun bu kimseler hakkında indiği söylenmiştir. Bu şekilde takibe koyulanlar arasında Ebu Bekir ve ez-Zübeyr de vardı. Âişe, İbnuz Zübeyr'e dedi ki:[10] Senin baban da deden de yüce Allah'ın haklarında: *"Yaralandıktan sonra yine Allah'ın ve Rasûlünün çağrısına koşanlar."* buyurduğu kimselerdendirler. O gün müşriklerden ancak az kimse öldürüldü. Düşman Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e kastetmek istemiş, onu öldürmek için de olanca gayret harcamışlardı. O gün Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i koruyanlar arasında Sa'd b. Ebu Vakkas (radıyallâhu anh) da vardı. Onu savunmak maksadıyla ok atmaya koyuldu. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de ona: "Babam anam sana feda olsun at okunu!" buyuruyordu.[11] Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Sa'd'den şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), Uhud günü annesini de babasını da bir arada zikrederek bana onlar sana feda olsun, buyurdu. Sa'd (radıyallâhu anh) duası makbul ve ok atışları hedefinden şaşmaz idi. Yine aralarında okçu olarak Ebu Talha vardı. O oldukça seri ok atardı. Talha b. Ubeydullah da Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelen bir darbeyi eliyle korumuş ve bundan dolayı eli çolak kalmıştı. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) üst üste iki zırh giymişti. Onu savunurken dokuz on kişi öldürülmüştü.][12]

اَلَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ
إِيمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ ﴿١٧٣﴾ فَانْقَلَبُوا بِنِعْمَةٍ مِنَ اللّٰهِ
وَفَضْلٍ لَمْ يَمْسَسْهُمْ سُوٓءٌ وَاتَّبَعُوا رِضْوَانَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ ذُو فَضْلٍ عَظِيمٍ
﴿١٧٤﴾

9 Bu hadis, metin olarak İbn Abbas'tan Ahmed, 2609'da yer almaktadır. Senedi hasendir. Bunu bu şekilde ayrıca İbn Ebu Hâtim, Tefsir, Âli İmrân, 1644'de; Taberânî, 10731; Hakim, II, 296-297; Beyhaki, Delailül Nübuvve, III, 269-271'de rivâyet etmiştir. İbn Abbas'ın mürsel rivâyetlerinden birisidir. Çünkü o Uhud'da bulunmamıştır. Fakat bu rivâyetin çeşitli şahitleri de vardır. Bunların bazıları Buhârî, 3039, 4043; bir diğeri de Müslim, 1793'de yer almaktadır. Allah en iyi bilendir.

10 Buhârî, V, 102; Müslim, IV, 1880.

11 Buhârî, V, 22; Müslim, IV, 1876.

12 Minhâcü's-Sünne, VIII, 97-99.

173. "Onlar öyle kimselerdir ki, insanlar kendilerine: (Düşmanınız olan) insanlar size karşı bir ordu hazırladılar. O halde onlardan korkun, dediler de bu (söz) onların (müminlerin) imanlarını artırdı. Ve: Allah bize yeter. O ne güzel vekildir, dediler.

174. Sonra da kendilerine hiçbir zarar dokunmaksızın Allah'tan bir nimet ve bolluk ile döndüler. Allah'ın rızasına da uydular. Allah pek büyük lütuf sahibidir."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah: *"Onlar öyle kimselerdir ki, insanlar kendilerine: (Düşmanınız olan) insanlar size karşı bir ordu hazırladılar. O halde onlardan korkun, dediler de bu (söz) onların (müminlerin) imanlarını artırdı. Ve: Allah bize yeter. O ne güzel vekildir, dediler."* (Âyet 173) buyurmaktadır ki bir ve tek olarak Allah hepimize yeter demektir.

Buhârî'de İbn Abbas'tan bu buyruk hakkında şöyle dediği kaydedilmektedir: "Bu sözü İbrahim ateşe atıldığı zaman söylemişti. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) de insanlar onlara: İnsanlar size karşı bir ordu hazırladılar." dediklerinde söylemişti.[13]] [14]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İşte yüce Allah'ın buyruğu: *"Onlar öyle kimselerdir ki, insanlar kendilerine: (Düşmanınız olan) insanlar size karşı bir ordu hazırladılar. O halde onlardan korkun, dediler de bu (söz) onların (müminlerin) imanlarını artırdı. Ve: Allah bize yeter. O ne güzel vekildir, dediler."* (Âyet 173) onların ancak huzur ve güvenlerini sükûnet ve vakarlarını artırdı.][15]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Onlar öyle kimselerdir ki insanlar kendilerine: İnsanlar size karşı bir ordu hazırladılar ... dediler."* buyruğunda bütün insanlar buyurmadığı gibi insanların hepsi sizin için ordu hazırladılar da buyurmadı. Aksine bundan maksat cins (insan türü)dür.][16]

13 Buhârî, VI, 39.
14 Minhâcü's-Sünne, VII, 204; Mecmû'u'l-Fetâvâ, I, 183, 204, 306; X, 33, XXVI, 158.
15 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 564.
16 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV, 47.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Onlar öyle kimselerdir ki, insanlar kendilerine: (Düşmanınız olan) insanlar size karşı bir ordu hazırladılar. O halde onlardan korkun, dediler de bu (söz) onların (müminlerin) imanlarını artırdı. Ve: Allah bize yeter. O ne güzel vekildir, dediler."* (Âyet 173) sanki insan türü onlara: İnsan türü size asker topladılar denilmiş gibi olup bütün insanlar için bu imkânsızdır. Çünkü böyle bir sözü söyleyen insanlardandır. Kendisine bu sözün söylendiği kimse de insanlardandır. Haklarında söz söylenen kimseler de insanlardandır. Bütün insanların bu şekilde olmaları imkânsızdır. Çünkü bütün insanların bütün insanlara: Bütün insanlar sizin için ordu toplamıştır, demelerine imkân yoktur.][17]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah şu: *"Hasbiyallah: Allah bana yeter."* buyruğunu kimi zaman bir menfaati elde etmek maksadıyla kimi zaman da bir zararı önlemek maksadı ile zikretmiştir. Birincisi yüce Allah'ın: *"Keşke onlar Allah'ın ve Rasûlünün kendilerine verdiğine razı olsalardı da Allah bize yeter, yakında bize lütfundan ve kereminden Allah da verecektir Rasûlü de."* (Tevbe, 59) buyruğunda geçmektedir. İkinci anlamda ise: *"Onlar öyle kimselerdir ki, insanlar kendilerine: (Düşmanınız olan) insanlar size karşı bir ordu hazırladılar. O halde onlardan korkun, dediler de bu (söz) onların (müminlerin) imanlarını artırdı. Ve: Allah bize yeter. O ne güzel vekildir, dediler."* (Âyet 173) buyruğunda geçmektedir. Yine yüce Allah'ın: *"Eğer seni aldatmak isterlerse muhakkak Allah sana yeter. O seni yardımıyla ve müminlerle destekleyendir."* (Enfâl, 62) ve: *"Keşke onlar, Allah'ın ve Rasûlünün kendilerine verdiğine razı olsalardı da: Bize Allah yeter, yakında lütfundan ve kereminden Allah da verecektir Rasûlü de ... deselerdi."* (Tevbe, 59) buyruğu ise rızayı ve tevekkülü emretmeyi de ihtiva etmektedir.][18]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Hasb yeterli olan yeten demektir. Bu da yalnızca Allah'tır. Nitekim yüce Allah: *"Onlar öyle kimselerdir ki, insanlar kendilerine: (Düşmanınız olan) insanlar size karşı bir ordu hazırladılar. O halde onlardan korkun, dediler de bu (söz) onların (müminlerin) imanlarını artırdı. Ve: Allah bize yeter. O ne güzel vekildir, dediler."* (Âyet 173) ve: *"Ey Nebi! Allah sana da müminlerden sana uyanlara da yeter."* (Enfâl, 64) buyurmaktadır. Yani hem sana hem de sana uyanlara Allah yeter. Buyruğun anlamının: Sana Allah ve onunla beraber müminler

17 el-Cevâbu's-Sahih, III, 111.
18 Mecmû'u'l-Fetâvâ, X, 36-37.

yeter şeklinde olduğunu zanneden kimse bir başka yerde genişçe açıkladığımız gibi fahiş bir hata işler. Zaten yüce Allah: *"Allah kuluna yetmez mi?"* (Zümer, 36) buyurmaktadır.][19]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Sonra yüce Allah: *"Ve Allah bize yeter ... dediler."* buyurmaktadır. "Ve Rasûlü" buyurmamıştır. Çünkü hasb: kâfi/yeten demektir. Mü'min kullarına ise yalnızca Allah kâfi gelir. Nitekim o: *"Ey Nebi! Allah sana da sana uyan müminlere de yeter."* (Enfâl, 64) buyurmaktadır. Yani O, yalnız başına hem sana hem de müminlerden sana uyanlara yeter. Selefin ve halefin cumhurunun söylediği doğru olan görüş -bir başka yerde açıklandığı üzere- işte budur.

Buyruğun maksadına gelince; Allah hem rasûle yeter hem ona uyanlara. Buna göre Allah'ın Rasûlüne uyan herkese Allah yeter. Onu hidâyete o iletir. Ona o yardım eder, onun rızkını o verir. Daha sonra yüce Allah: *"Yakında bize lütfundan ve kereminden Allah da verecektir Rasûlü de."* (Tevbe, 59) buyurmakta ve Allah'ın da Rasûlünün de bir şeyler vereceğinden söz etmektedir. Fakat yüce Allah: *"Yakında bize lütfundan ve kereminden Allah da verecektir Rasûlü de."* buyruğunda "fadl: lütuf ve kerem" ortada zikredilmiştir. Çünkü fadl/lütuf ve kerem (bu manada) yalnız Allah'a aittir. Daha sonra yüce Allah: *"Biz ancak Allah'tan umarız."* (Tevbe, 59) buyurarak ummayı yalnız Allah için sözkonusu etmiştir. Ne Rasûlü ne de onun dışında diğer yaratılmışlardan herhangi bir kimse için sözkonusu etmemiştir.][20]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

["Hasb: Yetmek, yeterli olmak" hakkında da yüce Allah onlara: *"Hasbunallah: Allah bize yeter."* demelerini fakat hasbunallahu ve rasûlühü: Bize Allah ve Rasûlü yeter, dememelerini emir buyurmuştur. Ayrıca: *"Biz ancak Allah'tan umarız."* demelerini emretmekle birlikte kendilerine biz Allah'tan ve Rasûlünden umarız, demelerini emretmemiştir. Çünkü ummak/rağbet, yalnızca Allah'adır. Nitekim bir başka âyet-i kerimede: *"Kim Allah'a ve Rasûlüne itaat eder, Allah'tan korkar ve ona karşı takvalı olursa işte onlar umduklarını elde edenlerdir."* (Nûr, 52) buyurmaktadır. Bu buyrukta itaati, Allah ve Rasûlü için sözkonusu ettiği halde haşyeti/korkmayı ve takvalı olmayı sadece Allah hakkında zikretmiş bulunmaktadır.][21]

19 Mecmû'u'l-Fetâvâ, X, 154.
20 Mecmû'u'l-Fetâvâ, I, 293.
21 Mecmû'u'l-Fetâvâ, I, 181.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Onlar öyle kimselerdir ki, insanlar kendilerine: (Düşmanınız olan) insanlar size karşı bir ordu hazırladılar. O halde onlardan korkun, dediler de bu (söz) onların (müminlerin) imanlarını artırdı. Ve: Allah bize yeter. O ne güzel vekildir, dediler."* (Âyet 173) buyurmaktadır. Böylelikle onlar, yüce Allah'ı ona tevekkül ettikleri zaman en güzel vekil olmakla övmüş oldular. Bunu da "hasbunallah: Allah bize yeter" diyerek yaptılar. Yani o bize kâfi gelir. Eğer yüce Allah kendisine tevekkül edenlere bir menfaat sağlayıp onlardan zararı önlemeyecek olsaydı, kesinlikle övgüyü hak etmezdi. Kulların tevekkül edip dayandıkları en hayırlı zat şanı yüce Allah'tır. O ne güzel vekildir. Her türlü hayrı onlara sağlayan, her türlü şerri onlardan uzaklaştıran O'dur.][22]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Onlar öyle kimselerdir ki, insanlar kendilerine: (Düşmanınız olan) insanlar size karşı bir ordu hazırladılar. O halde onlardan korkun, dediler de bu (söz) onların (müminlerin) imanlarını artırdı. Ve: Allah bize yeter. O ne güzel vekildir, dediler."* (Âyet 173) buyurmaktadır. Düşman ile korkutuldukları sırada sözkonusu olan bu iman artışı nazil olan bir âyet esnasında olmamıştı. Onların yakînleri; Allah'a tevekkülleri, cihad üzere sebatları, yaratılmışlardan hiçbir şekilde korkmamaları, aksine yalnızca yaratıcıdan korkmaları sûretiyle tevhidleri daha da artmış oldu.][23]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Ve: Allah bize yeter, O ne güzel vekildir, dediler. Sonra da kendilerine hiçbir zarar dokunmaksızın Allah'tan bir nimet ve bolluk ile döndüler. Allah'ın rızasına da uydular. Allah pek büyük lütuf sahibidir."* (Âyet 173-174) buyurmaktadır. Böylelikle bu mükâfatı ve bu hükmü "te" harfi ile o vasfın ve amelin akabinde zikretmektedir. Bu ise burada sebep ifade eder. O halde bu, o tevekkülün Allah'tan bir nimet ve bir lütuf ile bolluk ile geri dönmenin sebebidir ve böyle bir mükâfat bu şekildeki bir amelin karşılığıdır.

Seleften gelen rivâyette şöyle denilmiştir: İnsanların en güçlüleri olmaktan memnun olan kişi, yalnızca Allah'a tevekkül etsin. Buna göre eğer tevekkül herhangi bir fayda sağlamayacak, bir zarar önlemeyecek ise hiçbir zaman tevekkül eden bir kişinin başkasından daha güçlü olması da sözkonusu olamaz.][24]

22 Câmiu'r-Resâil, I, 89.
23 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 228
24 Câmiu'r-Resâil, I, 90.

إِنَّمَا ذَٰلِكُمُ الشَّيْطَانُ يُخَوِّفُ أَوْلِيَاءَهُ فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُونِ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٧٥﴾

175. "Bu şeytandır, ancak kendi dostlarını korkutur. Eğer gerçek müminlerseniz, onlardan korkmayın, Benden korkun."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Bu şeytandır, ancak kendi dostlarını korkutur."* buyurmaktadır. Yani O, kalplerinize bıraktığı korkutucu vesvese ile kendi dostlarını korkutur. Tıpkı düşmandan korkutan asılsız haberler üreterek azmi ve gayreti kıran insan şeytanı gibi.][25]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Bu şeytandır, ancak kendi dostlarını korkutur. Eğer gerçek müminler iseniz onlardan korkmayın benden korkun."* buyruğu ile düşmanların dostlarından korkmayı yasaklamakta, onlara kendisinden korkmayı emir buyurmaktadır. Ondan korkmak ise onun emrettiklerini yapmayı, yasakladıklarını terk etmeyi, günahlardan da bağışlanma/mağfiret dilenmeyi gerektirir. İşte o vakit bela def edilir ve düşmanlara karşı zafer elde edilir.][26]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Bu şeytandır, ancak kendi dostlarını korkutur."* Yani onun dostları sizi korkuturlar. "Eğer gerçek müminler iseniz onlardan korkmayın benden korkun." İşte İbn Abbas ve müfessirlerin çoğunluğunun Ferra ve onun dışında dil bilginlerinin (çoğunluğunun) kabul ettiği doğru açıklama budur. İbnu'l-Enbârî dedi ki: Âyet hakkında bizim tercih ettiğimiz açıklama: O, dostlarından korkmanızı sağlar anlamıdır. Çünkü Araplar: O kimselere malları verdim, anlamında "malları verdim" diyerek birinci mefulu hazf ederler (zikretmezler.)[27]

Derim ki: Çünkü şeytan insanları kendi dostlarından mutlak olarak korkmaları için telkinde bulunur. İnsanların bir kısmını diğer bir kısmı ile korkutmak da onun için bir zorunluluk değildir. Birincisinin hazf edilmesi bizzat (anlatımda) maksat olmadığından dolayıdır.

25 Mecmû'u'l-Fetâvâ. I. 135, IV. 34; XVII. 524
26 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VIII. 124.
27 Bu görüşler için Zâdü'l-Mesîr. I. 507'ye bakılabilir.

Bazı müfessirler de: O münafık olan dostlarını korkutur, diye açıklamış ise de birincisi daha açık ve güçlüdür. Çünkü âyet-i kerime, onların kâfirlerden korkutulmak istenmeleri sebebiyle nazil olmuştur. Zira âyet, insanlar arasından müminleri korkutan kişi/ler hakkında inmiştir. Yüce Allah da: *"Ancak kendi dostlarını korkutur ... Onlardan korkmayın."* buyruğundaki zamir onlar için daha önceden "onlardan korkun" denilen şeytanın dostlarına aittir. İkinci görüşü kabul edenler ise buyruğu, mana bakımından tefsir etmiştir. O da şudur; Şeytan ancak kendi dostlarını korkutur. Çünkü onun egemenliği onlar üzerindedir. Bu sebeple her zaman için onları korkma duyguları ile karşı karşıya bırakır. İsterse bu gibi kimseler sayıca çok, araç ve gereçleri fazla olsun. Müminler ise Allah'a tevekkül eden kimselerdir, kâfirlerden korkmazlar. Yahut da onlar, birinci mefulu esas alarak açıklamak istemiş olabilirler. Yani O, dostları olan münafıkları korkutur. Nitekim O, münafıkları korkuttuğu gibi kâfirleri de korkutur. Eğer onun kendi dostlarını korkacak duruma getirmesi anlatılmak istenseydi zamirin ayrıca döneceği bir yeri kalmazdı. Ona yüce Allah'ın: *"O halde onlardan korkmayın."* buyruğundaki zamirdir.

Aynı şekilde şeytan, kendi dostlarına vaatlerde bulunur onları kuruntulara boğar. Fakat Allah, kâfirlerin kalplerine müminlerin korkusunu bırakır. Şeytan ise bunu seçip tercih etmez. Nitekim yüce Allah: *"Gerçekten sizin korkunuz kalplerinde Allah korkusundan daha çok yer etmiştir."* (Haşr, 13) ve: *"Ben kâfirlerin kalplerine korku salacağım."* (Enfâl, 12) buyurmaktadır. Fakat Seleften bu kanaate sahip olanlar, şeytanın gerçekte düşmanlara bağlı olan onlara sevgi besleyen ama müslüman olduklarını açığa vuran ve bu sebeplede münafık olan kimseleri korkuttuğunu anlatmak isterler. Çünkü kâfirlerden ancak şeytanın kendilerini korkutması sebebiyle münafıklar korkar. Nitekim yüce Allah: *"Fakat onlar korkak bir topluluktur."* (Tevbe, 56): *"Korku gelince..."* (Ahzâb, 19) Buna göre mana itibariyle her iki görüş de doğrudur. Ama "kendi dostlarını" lafzında kastedilenler, şeytanın korkuttuğu kimseler değil, başkalarını korkutacak hale getirecek kimselerdir. Nitekim bağlam buna delalet etmektedir. Şeytan, onları korkutacak kimseler haline getirdiği vakit de onlardan ancak şeytanın kendileri ile korkuttuğu kimseler korkarlar.

Böylelikle âyet-i kerime, şeytanın kendi dostlarını korkutucu kimseler haline getirdiğine ve birtakım insanları da onlardan korkacak duruma sokmaya gayret ettiğine delalet etmektedir.

Yine âyet-i kerime mü'min kimsenin şeytanın dostlarından korkmasının da insanlardan korkmasının da caiz olmadığına delildir. Nitekim yüce Allah: *"İnsan-*

lardan korkmayın benden korkun." (Maide, 44) buyurmaktadır. Böylelikle yüce Allah, kendisinden korkmayı emretmiş şeytanın dostlarından korkmayı ise yasaklamış bulunmaktadır. Yüce Allah: *"Ta ki insanlar arasından -zulmedenlerin dışında- size karşı bir delilleri kalmasın. O halde onlardan korkmayın benden korkun."* (Bakara, 150) buyruğu ile de zalimlerden korkmayı yasaklamakta, kendisinden korkmayı emir buyurmaktadır. Yine yüce Allah: *"Onlar Allah'ın gönderdiğini tebliğ ederler, ondan korkarlar, Allah'tan başka bir kimseden de korkmazlar."* (Ahzâb, 39) ve: *"Ve yalnız benden korkun."* (Bakara, 40) buyurmaktadır.

Bazı kimseler de: Rabbim ben senden de korkarım senden korkmayandan da korkarım, derler. Bu ise sıradan ve söylenmesi caiz olmayan bir sözdür. Aksine kula düşen görev, bir ve tek olarak Allah'tan korkmak ve Allah'tan başkasından korkmamaktır. Çünkü Allah'tan korkmayan bir kimse, kendisinden korkulmaya değmeyecek kadar zelil bir kimsedir. Böyle bir kişi zalimdir. O, şeytanın dostlarındandır. Ondan korkmayı da Allah yasaklamıştır.

Eğer: Ama böyle bir kimse eziyet edebilir, denilecek olursa ona: O sana ancak eziyet edebilmesi için Allah'ın kendisine güç vermesi halinde eziyet edebilir. Allah onun sana şerrini geri çevirmeyi murad ederse geri çevirir. Çünkü emir, yalnız Allah'ındır. Kula da sadece günahları sebebiyle başkalarının zararı dokunabilir. Sen ise Allah'tan korkup ona karşı takvalı davranıp yalnız O'na tevekkül edersen Allah, her türlü şerre karşı sana yeter ve onun sana zarar vermesine fırsat vermez, denilir. Çünkü yüce Allah: *"Kim Allah'a tevekkül ederse Allah ona yeter."* (Talâk, 3) buyurmaktadır. Onun sana zarar verebilecek güce sahip olması, ancak senin günahların ve senin ondan korkman sebebiyledir. Sen Allah'tan korkar, günahlarından O'na tevbe eder, O'ndan mağfiret dileyecek olursan Allah onu senin üzerine salmaz. Nitekim yüce Allah: *"Onlar istiğfar edip dururken de Allah onları azaplandıracak değildir."* (Enfâl, 33) buyurmaktadır.

Şu rivâyet nakledilmiştir: Yüce Allah buyuruyor ki: Ben Allah'ım! Benden başka hiçbir ilah yoktur. Ben hâkimler hâkimiyim. Bütün hükümdarların kalpleri de, alınları da benim elimdedir. Bana itaat edene karşı hükümdarların kalplerine bir rahmet yerleştiririm. Bana isyan edenlere karşı da o hükümdarları onun üzerine bir intikam yaparım. Bu sebeple kendinizi hükümdarlara sövmekle uğraştırmayın. Bunun yerine bana tevbe edin, bana itaat edin ben de size karşı onların kalplerini yumuşatırım."][28]

28 Mecmû'u'l-Fetâvâ, I, 56-58.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Sonra yüce Allah, Medine'de inmiş bir sûre olan Âl-i İmrân Sûresi'nde Uhud günü ve başka sebeplerle yalanlayıcılardan ötürü başlarına gelen musibet sebebiyle Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i ve ona iman edenleri tesellinin, onlara sebat verip taziyenin yer aldığı âyetlerin bağlamında: *"(Uhud'da) yaralandıktan sonra yine Allah'ın ve Rasûlü'nün çağrısına koşanlar, onlardan iyilik yapanlar ve sakınanlar için büyük bir mükâfat vardır. Onlar öyle kimselerdir ki, insanlar kendilerine: (Düşmanınız olan) insanlar size karşı bir ordu hazırladılar. O halde onlardan korkun, dediler de bu (söz) onların (müminlerin) imanlarını artırdı. Ve: Allah bize yeter. O ne güzel vekildir, dediler. Sonra da kendilerine hiçbir zarar dokunmaksızın Allah'tan bir nimet ve bolluk ile döndüler. Allah'ın rızasına da uydular. Allah, pek büyük lütuf sahibidir. Bu şeytandır, ancak kendi dostlarını korkutur. Eğer gerçek müminlerseniz, onlardan korkmayın, Benden korkun."* (Âl-i İmrân. 172-175) buyurmaktadır.

Yani ilim adamlarının cumhurunun/çoğunluğunun söylediği gibi dostlarıyla sizi korkutur.

Daha sonra yüce Allah: *"O küfürde yarışan kimseler seni üzmesin. Onlar Allah'a asla zarar veremezler."* (Âl-i İmrân. 176) buyurmaktadır.

Sözlerin bağlamı, kâfirlerin Allah'a da mü'min kullarına da zarar veremeyeceklerinin, aksine onların ancak kendilerine zarar verebileceklerinin, onların elde ettikleri herhangi bir nimetin aslında bir istidraç ve bir mühlet vermek olduğunun beyanı bağlamındadır. Sonunda da: *"Andolsun Allah: Muhakkak Allah fakirdir ve biz zenginiz, diyenlerin sözlerini işitmiştir. Onların o sözlerini ve haksız yere peygamberleri öldürmelerini yazacağız. Ve (onlara): O yakıcı azabı tadınız, diyeceğiz. Bu, ellerinizin önden gönderdiğinin karşılığıdır. Şüphesiz Allah kullarına zulmedici değildir. Allah bize (gökten) ateşin yiyeceği bir kurban getirinceye kadar hiçbir peygambere iman etmememizi emretti, diyenlere de ki: Size benden önce nice peygamberler apaçık delilleri ve dediğinizi getirmişlerdi. Doğru söylüyor iseniz onları niçin öldürdünüz?"* (Âl-i İmrân. 181-183) buyurmaktadır.

Yüce Allah onların bu söyledikleri yalan olmakla birlikte bunu ancak hakkı geri püskürtmek için söylediklerini yoksa kendilerine bu istediklerini getirenlere iman etmek amacıyla söylemediklerini beyan buyurmaktadır. Çünkü ondan önce rasûller kendilerine apaçık delillerle ve ateşin yediği kurban mucizesiyle gelmiş bununla birlikte o peygamberleri de öldürmüşlerdi.

Bu gibi hususlara dair yapılan açıklamalar biri diğerini veli ve dost bilen biri diğerine uyan cins/tür hakkındadır. Bu işi yapan geçmişlerinin dini üzere yollarına devam eden yahudiler gibi.

Bundan dolayı yüce Allah: "*Şunu da hatırlayın: Bir zamanlar sizin için denizi yarıp sizi kurtarmış, Firavun hanedanını ise kendiniz durup görürken suda boğmuştuk.*" (Bakara. 50) buyruğundan itibaren "*Bir de hatırlayın ki siz: Ey Mûsâ! Biz Allah'ı apaçık görmedikçe sana kesinlikle inanmayız demiştiniz.*" (Bakara. 55) buyruğunda olduğu gibi hitap kipi ile de onları yermektedir. Burada hitap israiloğullarının cinsine/türünedir. Her ne kadar belirtilen hususu gözleriyle gören kimseler ölmüş olsalar dahi. Sonra yüce Allah: "*Eğer onlar seni yalanlarlarsa (üzülme) senden önce apaçık delillerle sahifelerle aydınlatıcı kitaplarla gelmiş nice peygamberlerde yalanlanmıştı.*" (Âyet. 184) buyurmaktadır. Burada fail hazf edilerek fiil meçhul gelmiştir. Çünkü maksat Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in teselli edilmesidir. Yalanlayıcıların cezasının ne olduğunun zikredilmesi değildir. Bundan dolayı bu âyet ötekinden daha özeldir.][29]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Bu şeytandır. Ancak kendi dostlarını korkutur.*" yani kendi dostları ile sizi korkutur. "*Eğer gerçek müminler iseniz onlardan korkmayın benden korkun.*" buyurmaktadır. İşte İbn Abbas, Said b. Cubeyr, İkrime ve Nehai gibi müfessirlerin çoğunluğunun[30] ve Ferra[31] İbn Kuteybe[32] Zeccâc[33] ve İbnu'l-Enbârî'nin kabul ettikleri doğru açıklama budur. el-Ferra'nın ibaresi ise o dostları vasıtası ile sizi korkutur şeklindedir. Nitekim yüce Allah'ın: "*Kendi nezdinden şiddetli bir azabı bildirmek.*" (Kehf. 2) buyruğu ile: "*Kavuşma günü ile korkutmak için.*" (Mumin. 15) buyrukları da buna benzemektedir. Zeccâc'ın ibaresi ise: Sizi dostlarından korkutur şeklindedir. Ebu Bekr el-Embai dedi ki[34]: Âyet ile ilgili olarak bizim tercih ettiğimiz anlamının: Sizi kendi dostları ile korkutur şeklinde olduğudur. Nitekim araplar: Ben o kimselere malları verdim anlamında: Malları verdim diyerek birinci mefulu hazf ederler ve ikinci mefulu zikretmekle yetinirler. Böylesi ise arada hazf edilmiş "bir be" harfinin olduğunu söylemeye göre daha uygundur. Üstelik ona dair bir delil yoktur. Böyle bir takdire gerektiren bir zorunluluk da bulunmamaktadır.

29 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VI. 384-386.
30 Bk. Taberi , IV, 122; Zâdü'l-Mesîr. I. 506.
31 Meanil Kur'an. I, 248.
32 Tefsiru Ğaribi'l-Kur'ân. s. 116.
33 Meanil Kur'an. I. 490.
34 İbnu'l-Cevzî. Zâdü'l-Mesîr. I. 507'de ondan nakletmektedir.

Derim ki: Çünkü şeytan kendi dostları vasıtası ile insanları mutlak olarak korkutur. Onun insanları korkutmak hususunda bir zorunluluğu/kesinliği yoktur. Bundan dolayı birinci meful (insanlar) hazf edilmiş bulunmaktadır. Zira asıl maksat o değildir. Buna da "iktisar için hazf" adı verilir. Filan kişi malları ve dirhemleri verir demeye benzer.

Bazı müfessirler[35] şöyle demişlerdir. Maksat ise o münafık olan dostlarını korkutur. Bu açıklama da Hasan ve Süddî'den nakledilmiştir. Bunun da biraz sonra zikredeceğimiz uygun bir açıklaması olmakla birlikte birincisi daha açıktır. Çünkü âyet-i kerime onların kâfirlerden korkutulmaları sebebiyle nazil olmuştur. Yüce Allah: "*Onlar öyle kimselerdir ki, insanlar kendilerine: "(Düşmanınız olan) insanlar size karşı bir ordu hazırladılar. O halde onlardan korkun." dediler de bu (söz) onların (müminlerin) imanlarını artırdı. Ve: "Allah bize yeter. O ne güzel vekildir." dediler.*" (Âyet. 173) buyurduktan sonra: "*Bu şeytandır ancak kendi dostlarını (dostları ile) korkutur.*" buyurduktan sonra: "*Eğer gerçek müminler iseniz onlardan korkmayın benden korkun.*" (Âyet. 175) buyurmaktadır. Buyruk ancak insanlar arasından müminleri korkutan kimseler hakkında inmiştir. Şanı yüce Allah da: "*Ancak kendi dostlarını (dostları ile) korkutur.*" buyurduktan sonra "*Onlardan korkmayın benden korkun.*" buyurmaktadır. Zamir ise haklarında: "*Onlardan korkun.*" denilmiş bulunan onun dostlarına aittir.

Öbür görüşe gelince bu görüşü kabul eden kimseler âyeti şu mana ile tefsir etmiştir: Şeytan ancak kendi dostlarını korkutur. Müminlere gelince onlar Allah'a tevekkül eden kimselerdir. Yahut da bu kanaati kabul edenler zikredilmemiş olan mefulu kastetmişlerdir. Yani o kendi dostları olan münafıkları korkutur. Aksi taktirde o münafıkları korkuttuğu gibi kâfirleri korkutur. Eğer onun kendi dostlarını korkuttuğu anlamı yani onları korkan bir hale soktuğu anlamı kastedilmiş olsaydı bu durumda zamirin dönüp ait olacağı bir isim olmazdı ki bu zamirin ait olduğu yer ise: "*Onlardan korkmayın.*" buyruğunda geçmektedir.

Yine bu açıklama da tartışılabilir bir açıklamadır. Çünkü şeytan kendi dostlarına vaatlerde bulunur ve onları kuruntulara boğar. Nitekim yüce Allah: "*Hani şeytan onlara yaptıklarını süslemiş ve şöyle demişti: Bugün insanlardan sizi yenebilecek yoktur. Bende muhakkak sizin yardımcınızım.*" (Enfâl. 48) ve: "*(Şeytan) onlara vaatlerde bulunur olmayacak kuruntulara boğar. Oysa şeytan onlara kendilerini aldatmaktan başka bir şey vaad etmez.*" (Nisa. 120) buyurmaktadır. Fakat Allah kâfirlerin kalplerine müminlerin korkusunu salar şeytan ise bunu se-

35 Taberi. IV. 122; İbnu'l-Cevzî. Zâdü'l-Mesîr. I. 507'de onlardan kanaatlerini nakletmiş bulunmaktadırlar.

çip tercih etmez. Yüce Allah: *"Gerçekten sizin korkunuz kalplerinde Allah korkusundan daha çok yer etmiştir."* (Haşr. 13); *"Hani Rabbin meleklere: Şüphesiz ben sizinle beraberim ... Diye vahyediyordu."* (Enfâl. 12); *"Allah'a haklarında hiçbir delil indirmediği şeyleri ortak koştuklarından dolayı o kâfirlerin kalplerine korku salacağız."* (Âl-i İmrân. 151) buyurmaktadır. Kurayzaoğulları ile ilgili hadiste[36] Cebrail'in: Ben onlara gidiyorum onların kalelerini içinde bulundukları halde sarsacağım dediği rivâyet edilmektedir.

Buna göre kâfirleri ve münafıkları korkutup onları dehşete düşürmek Allah'ın müminlere bir yardımıdır. Fakat Seleften bu kanaati ileri sürenler şeytanın İslâm'ı zahiren açığa vurmakla birlikte gerçekte düşmanla dostluk yapan kimseleri korktuttuğunu kastederler. Çünkü ancak münafık olan kâfirler şeytanın kendilerini korkutması ile korkar. Nitekim yüce Allah: *"Onlar şüphesiz sizdendirler diye Allah adına yemin ederler. Halbuki onlar sizden değildirler. Ama onlar korkak bir topluluktурlar."* (Tevbe. 56) ve: *"İçinizden engelleyenleri ... Allah elbette bilendir... Eğer ahzâb tekrar gelse çölde bedeviler arasında bulunup (giden gelene) haberlerinizi sormak isterlerdi."* (Ahzâb. 18-20) buyurmuştur.

Buna göre her iki görüş de mana itibariyle sahihtir. Fakat âyet-i kerimedeki "velileri/dostları" lafzı ile zikredilenler şeytanın korkanlar değil korkutanlar haline soktuğu kimseler olduğunu göstermektedir. Nitekim âyetin bağlamı da lafzı da buna delalet etmektedir. Eğer şeytan onları korkutan kimseler haline sokarsa onlardan da ancak şeytanın korkuttuğu ve korkak hale soktuğu kimseler korkar. Buna göre âyet-i kerime şeytanın kendi dostlarını korkutanlar haline getirdiğine ve birtakım insanları da onun dostlarından korkan duruma düşürdüğüne delalet etmektedir.

Yine âyet-i kerime mü'min kimsenin şeytanın dostlarından korkmasının caiz olmadığına onun görevinin Allah'tan korkmak olduğuna delalet etmektedir. Çünkü ona emredilen Allah'tan korkmaktır. Şeytanın dostlarından korkmak ise ona yasaklanmıştır. Bu da yüce Allah'ın bir diğer âyetteki şu: *"Ta ki insanlar arasından -zulmedenlerin dışında- size karşı bir delilleri kalmasın. O halde onlardan korkmayın benden korkun."* (Bakara. 150) buyruğuna benzemektedir. O bu buyruğunda zalimden korkmayı yasaklamakta yüce Allah'tan korkmayı emir buyurmaktadır. Yine yüce Allah: *"Onlar Allah'ın gönderdiklerini/risaletlerini tebliğ ederler. Ondan korkarlar, Allah'tan başka bir kimseden de korkmazlar."* (Ahzâb. 39) ve: *"O halde yalnız benden korkun."* (Nahl. 51) buyurmaktadır.][37]

36 Bk. İbn Hişam. Siret. II. 233-234.
37 Câmiu'r-Resâil. IV. 55-58.

وَلَا يَحْزُنْكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ إِنَّهُمْ لَنْ يَضُرُّوا اللّٰهَ شَيْئًا يُرِيدُ اللّٰهُ أَلَّا يَجْعَلَ لَهُمْ حَظًّا فِي الْاٰخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٧٦﴾

176. "O küfürde yarışan kimseler seni üzmesin. Onlar Allah'a asla zarar veremezler. Allah, onlara âhirette hiçbir pay bırakmamak ister. Onlar için çok büyük bir azap da vardır."

Tefsiri:

[Yüce Rabbimiz Rasûlünün kendisinden naklettiğine göre şöyle buyurmuştur: *"Kullarım! Sizin bana zarar verecek hale erişmeniz mümkün değil ki bana zarar verebilesiniz. Sizin bana fayda verme noktasına ulaşmanız mümkün değil ki bana faydalı olasınız."*[38] Şanı yüce Allah'ta kitabında: *"O küfürde yarışan kimseler seni üzmesin. Onlar Allah'a asla zarar veremezler."* buyurarak yaratılmışların kâfir olmak sûretiyle ona zarar veremeyeceklerini beyan buyurmaktadır. Ama işleri evirip çevirene sövdükleri vakit ve şanı yüce Allah'a bir evlat ya da bir ortak isnat ettikleri vakit rasûllerine ve mü'min kullarına eziyet ettikleri zaman yüce Allah'a da eziyet etmiş olurlar. Diğer taraftan hiç şüphesiz eziyet verilmek istenene zararı olmayan eziyet eğer Rasûlün hakkı ile alakalı ise bunun ne kadar büyük olduğunuda görmüş bulunuyoruz. Bunu da şöylece açıklayabiliriz: Bu işi yapan bir kimsenin küfrü de insanlar arasından en büyük cezası da en ağır olan bir kimsedir. Böylelikle ona verdiği azıcık eziyetin bile eziyet vereni küfre sokacağı ve kanının helal olmasına sebep olacağı açıkça görülmektedir.][39]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"O küfürde yarışan kimseler seni üzmesin. Onlar Allah'a asla zarar veremezler. Allah, onlara âhirette hiçbir pay bırakmamak ister. Onlar için çok büyük bir azap da vardır."* (Âyet. 176) buyurduğu gibi bir başka yerde de: *"Ve (Tih'te) sizi bulutla gölgelendirdik, size menn (kudret helvası) ve selva (bıldırcın) indirdik. Size verdiğimiz helâl rızıklardan yeyiniz (dedik.) Onlar (isyan etmekle) Bize zulmetmediler, fakat kendi nefislerine zulmeder dururlardı."* (Bakara. 57) buyurmaktadır. Böylelikle yüce Allah isyankarların kendisine zarar veremeyeceklerini yaratılmışların isyankarları gibi ona zulmetmiş olmayacaklarını beyan etmektedir. Çünkü efendinin köleleri ve hükümdarlığın askerleri ile kişinin

38 Müslim, 2577.
39 es-Sârimu'l-Meslûl, 62.

yardımcıları ve ortakları kendilerine verdiği emirlerde ve onlardan istedikleri hususlarda ona isyan edecek olurlarsa bundan ötürü şahsında, malında, şeref ve haysiyetinde ya da başka hususlarda bir zararı meydana gelebilir. Bazı hallerde ona bu zulüm dahi olabilir. Hâlbuki şanı yüce Allah'a hiç kimsenin zarar vermeye ve ona zulüm etmeye gücü yetmez. Kâfir her ne kadar Rabbine karşı işlerde yardımcı dahi olsa onun Rabbine karşı yardımcı olması ona düşmanlık etmesi muhalefeti ve ona karşı savaş açmasının zararı kendisine döner zulmü kendisinedir bundan dolayı dünyada da ahirette de cezasını görür. Fayda sağlamaya gelince şanı yüce Allah'ın yaratılmışlara ihtiyacı yoktur. Ona fayda sağlayamazlar ki ona faydalı olabilisinler. Kendilerine verdiği emri yapmayacak olurlarsa bundan dolayı ona zarar vermiş olmazlar. Nitekim yüce Allah: *"Oraya yol bulabilenlerin o evi hacc etmesi Allah'ın insanlar üzerindeki bir hakkıdır. Artık kim inkar ederse şüphesiz ki Allah âlemlere muhtaç değildir."* (Âl-i İmrân, 97); *"Kim şükür ederse kendi faydasına şükreder. Kim de nankörlük ederse muhakkak Rabbin muhtaç olmayandır, kerimdir."* (Neml, 40); *"Eğer kâfir olursanız şüphesiz Allah size muhtaç değildir. Bununla birlikte o kullarının kâfir olmasına razı olmaz. Eğer şükür ederseniz faydanız için ondan razı olur. Yük (günah) yüklenici hiçbir kimse başkasının yükünü yüklenmez."* (Zümer, 7)][40]

وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّمَا نُمْلِي لَهُمْ خَيْرٌ لِأَنْفُسِهِمْ إِنَّمَا نُمْلِي لَهُمْ
لِيَزْدَادُوا إِثْمًا وَلَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿١٧٨﴾

178. "Sakın o inkâr edenler kendilerine süre vermemizi tanımamızı haklarında hayırlı sanmasınlar. Onlara süre vermemiz ancak günahlarını artırmaları içindir. Onlar için horlayıcı bir azap da vardır."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Sakın o inkâr edenler kendilerine süre vermemizi tanımamızı haklarında hayırlı sanmasınlar. Onlara süre vermemiz ancak günahlarını artırmaları içindir. Onlar için horlayıcı bir azap da vardır."* buyurmaktadır. Buradaki "imla: Mühlet vermek, ömrün uzatılması ve bunun kapsamındaki rızık ve yardımdır.][41]

40 en-Nubuvvat, 93-94.
41 İktizâu's- Sırati Mustakim, II, 782.

وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَبْخَلُونَ بِمَآ اٰتَاهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهِ هُوَ خَيْرًا لَهُمْ بَلْ هُوَ شَرٌّ لَهُمْ سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخِلُوا بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلِلّٰهِ مِيرَاثُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١٨٠﴾

180. "Allah'ın lütuf ve kereminden kendilerine verdiği şeylerde cimrilik gösterenler, onu haklarında hayırlı sanmasınlar. Bilakis o, onlar için bir şerdir. Cimrilik ettikleri şey Kıyamet günü boyunlarına (ateşten) bir halka olarak geçirilecektir. Göklerin ve yerin mirası Allah'ındır. Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah: "*Allah'ın lütuf ve kereminden kendilerine verdiği şeylerde cimrilik gösterenler, onu haklarında hayırlı sanmasınlar. Bilakis o, onlar için bir şerdir. Cimrilik ettikleri şey Kıyamet günü boyunlarına (ateşten) bir halka olarak geçirilecektir.*" buyruğu ve "*Altın ve gümüşü yığıp biriktiren ve onları Allah yolunda infak etmeyenlere gelince onlara acıklı bir azabı müjdele.*" (Tevbe, 34) buyruğu ile cimriliğin büyük günahlardan olduğunu beyan buyurmaktadır.][42]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Sahih'te de şöyle buyurduğu sabittir: "*Her bir hazine/kenz sahibi/mal yığıp biriktirenin mutlaka onun o biriktirdiği kıyamet gününde kafası tüylü bir ejderha olarak gösterilir. Onu çenesiyle yakalayarak ben senin malınım ben senin hazinenim der.*"[43] Bir diğer lafızda da: Kıyamet gününde ona başında tüy bitmiş bir ejdarha olarak gösterilir. Ondan kaçar o ise onun arkasından gider. Nihâyet onun boynuna dolanır. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ayrıca: "*Cimrilik ettikleri şey kıyamet günü boyunlarına bir halka olarak geçirilecektir.*" âyetini okudu.][44]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Cimrilik altında kebair/büyük günah olan ve olmayan türlerin yer aldığı bir cins (isim)dir. Şanı yüce Allah: "*Allah'ın lütuf ve keriminden kendilerine verdiği şeylerde cimrilik gösterenler onu haklarında hayırlı sanmasınlar. Bilakis o onlar*

42 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVIII, 292.
43 Müslim, II, 682.
44 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 65.

için bir şerdir. Cimrilik ettikleri şey kıyamet günü (ateşten) bir halka olarak geçirilecektir." ve: *"Allah'a ibadet edin O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın anaya, babaya, akrabaya ... iyilik edin."* buyruğundan, *"Allah büyüklenip böbürlenenleri elbette sevmez. Onlar hem bizzat cimrilik ederler..."* (Nisa, 36-37); buyruğuna kadar olan buyruklar, *"Harcamalarının onlardan kabul edilmesini engelleyen sadece şudur: Onlar Allah'a ve Rasûlü'ne (inkâr ile) kâfir olmuşlardır, namaza ancak üşene üşene gelirler; infâklarını da mutlaka isteksiz/hoşlanmayarak yaparlar."* (Tevbe, 74); *"Ama Allah kendilerine lütfundan ihsan edince de cimrilik edip, yüz çevirerek gerisin geriye döndüler. Nihâyet Allah verdikleri sözlerini tutmadıkları ve yalan söyleye geldikleri için O da huzuruna çıkacakları güne kadar kalplerine bir nifak sokarak onları cezalandırdı."* (Tevbe, 76-77); *"Kim cimrilik ederse ancak kendi aleyhine cimrilik eder."* (Muhammed, 38); *"İşte namaz kılanların vay haline ki! Onlar namazlarından gaflet içindedirler. Onlar hem riyakârlık yapanların ta kendileridir, hem de maunu da engellerler."* (Maun, 4-7); *"Altın ve gümüşü yığıp biriktiren ve onları, Allah yolunda infâk etmeyenlere gelince; onlara acıklı bir azabı müjdele! O gün bunlar cehennem ateşinde kızdırılacak, o kimselerin alınları, böğürleri ve sırtları bunlarla dağlanacak."* (Tevbe, 34-35) ve Kur'ân'ı Kerim'de cömertçe bol bol vermeyi emreden ve bütün bunları yerine getirmeyen kimseleri yeren birçok âyet-i kerime cimriliği yermektedir.][45]

لَقَدْ سَمِعَ اللّٰهُ قَوْلَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللّٰهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ أَغْنِيَاءُ سَنَكْتُبُ مَا
قَالُوا وَقَتْلَهُمُ الْأَنْبِيَاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَنَقُولُ ذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ ﴿١٨١﴾

181. "Andolsun Allah: "Muhakkak Allah fakirdir ve biz zenginiz" diyenlerin sözlerini işitmiştir. Onların o sözlerini ve haksız yere peygamberleri öldürmelerini yazacağız. Ve (onlara): "O yakıcı azabı tadınız" diyeceğiz."

Tefsiri:

[*"Andolsun Allah: Muhakkak Allah fakirdir ve biz zenginiz diyenlerin sözlerini işitmiştir... Bu ellerinizin önden gönderdiğinin karşılığıdır."* yani sizin önceden yaptıklarınızın cezasıdır. Çünkü onların önceden yaptıklarının bir kısmı dilleriyle söyledikleri sözlerdir.][46]

---

45 el-İstikame, II, 266-268.
46 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VI, 364.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Yahûdîler: "Allah'ın eli bağlıdır" dediler. Söylediklerinden ötürü kendi elleri bağlandı ve onlara lanet edildi. Hayır, Allah'ın iki eli de açıktır. O, nasıl dilerse öyle infâk eder. Andolsun ki, Rabbinden sana indirilen onların çoğunun tuğyân ve küfürlerini artıracaktır. Bununla beraber aralarında Kıyamet gününe kadar sürecek düşmanlık ve kin bıraktık. Onlar ne zaman bir savaş ateşi yakmak isteseler, Allah onu söndürür. Yeryüzünde fesada koşarlar, Allah ise fesatçıları sevmez.*" (Maide, 64) ve: "*Andolsun göklerle yeri ve aralarında olanları Biz altı günde yarattık. Bize bir yorgunluk da dokunmadı.*" (Kaf, 38) buyurmaktadır.

Şanı yüce Allah kendisini nitelendirdikleri fakirlikten, cimrilikten, yorgun argın düşmekten tenzih buyurmuştur. Çünkü yorgun argın düşmek kemal derecesindeki kudrete aykırı acizlik türünden, fakirlik/muhtaçlık kemal derecesindeki ganilik (başkasına muhtaç olmamaya aykırı muhtaç olma türünden, cimrilik ise kemal derecesindeki merhamet ve ihsana kemal derecesindeki kudret ve merhamete aykırı hayra engel olmak ve başkalarına bir şeyler vermekten hoşlanmamak türünden bir iştir.

Başkasına ihtiyaç duymamak (gani olmak) ise diğer kemal sıfatlarına sahip olmayı gerektirir. Çünkü fail/özne aciz ise bir fiil yapamaz. Kudret sahibi olup hayır yapmak istemezse onu yapmaz. Kudret ve irade sahibi ise hayır fiil işleyebilir. Diğer taraftan eğer başkasına ihtiyacı olan birisi ise bu durumda karşılıklı bir mübadele yapmış olur. İhsanda ve lütufta bulunan bir kişi olmaz. Ve bir başka açıdan onda bir eksiklik bulunmuş olur. Eğer bununla birlikte başkasına muhtaç değilse o ancak işini sadece ihsanda bulunmak ve merhamet için yapar. Bu ise kemalin en ileri derecesidir.][47]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: "*Andolsun Allah: "Muhakkak Allah fakirdir ve biz zenginiz" diyenlerin sözlerini işitmiştir. Onların o sözlerini ve haksız yere peygamberleri öldürmelerini yazacağız. Ve (onlara): "O yakıcı azabı tadınız" diyeceğiz.*" buyurmaktadır. Eğer o fakirdir diyenleri bu şekilde tehdit ettiğine göre fakr/fakirlik ona aittir diyenlerin durumu nasıl olabilir? Çünkü mastar sıfattan daha belagatlidir. Şanı yüce Allah böyle bir nitelik ile nitelendirilmekten münezzeh olduğuna göre bu sıfatın mastarı (fakr/fakirlik) ona nasıl isim olarak verilebilir?][48]

---

47 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, VII, 87-88.

48 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 117.

فَإِنْ كَذَّبُوكَ فَقَدْ كُذِّبَ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ جَاۤؤُ بِالْبَيِّنَاتِ وَالزُّبُرِ وَالْكِتَابِ
الْمُنِيرِ ﴿١٨٤﴾

184. "Eğer onlar seni yalanlarlarsa (sakın üzülme!) Senden önce apaçık delillerle, sahifelerle, aydınlatıcı kitaplarla gelmiş nice peygamberler de yalanlanmıştı."

Tefsiri:

[Dediler ki: Âl-i İmrân Sûresi'nde de: *"Eğer onlar seni yalanlarlarsa (sakın üzülme!) Senden önce apaçık delillerle, sahifelerle, aydınlatıcı kitaplarla gelmiş nice peygamberler de yalanlanmıştı."* (Âyet 184) buyurmaktadır.

İşte buradaki "el-kitabü'l-münir: aydınlatıcı kitap(lar)" ile mukaddes İncil'in kendisini kastetmiştir.

O zaman şöyle cevap verilir: Önceden de geçtiği gibi "rusul: rasûller, peygamberler" lafzı Kur'ân-ı Kerim'de Allah'ın adlarını zikrettiği rasûlleri özellikle de Nuh, İbrahim, Mûsâ, Meryemoğlu İsâ gibi ululazm olan peygamberleri kapsadığı geçmiş bulunmaktadır. Şüphesiz nebilerin sonuncusu Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte bu peygamberleri Allah şu buyruğu ile özellikle sözkonusu etmiş ve onları üstün kıldığını belirtmiş bulunmaktadır: *"Hani Biz nebilerden, senden, Nuh'tan, İbrahim'den, Mûsâ'dan ve Meryemoğlu İsâ'dan ahitlerini almıştık. Evet, Biz onlardan sağlam bir ahit almıştık. Ta ki o doğru sözlü kimselere doğruluklarına dair soru sorsun. Kâfirler için ise pek acıklı bir azap hazırlamıştır."* (Ahzâb. 7-8) Yine yüce Allah'ın: *"O: Dini dosdoğru tutun, onda ayrılığa düşmeyin diye dinden Nuh'a tavsiye ettiğini sana vahyettiğimizi İbrahim'e, Mûsâ'ya ve İsâ'ya tavsiye ettiğimizi size de şeriat yaptı."* (Şûrâ, 13) buyruğunda da böyledir.

O halde din Allah'ın rasûllerinin dini olup kitabında beyan ettiği ve Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde sabit olan şu buyruğunda ifade ettiği gibi tek bir dindir: "Biz nebiler topluluğunun dini birdir. Şüphesiz insanlar arasında Meryemoğlu'na en yakın kişi elbetteki benim. Çünkü benimle onun arasında bir nebi yoktur."[49]

Aynı şekilde Kur'ân-ı Kerim'de muayyen olarak adlarını vermediği diğer rasûlleri de kapsar. Nitekim yüce Allah: *"Nûh'a ve ondan sonraki peygamberlere vahyettiğimiz gibi, muhakkak Biz sana da vahyettik; İbrahim'e, İsmâil'e, İshâk'a,*

49 Buhârî, 3442; Müslim, 2365.

Yâkûb'a ve evlâtlarına, İsâ'ya, Eyyûb'a, Yûnus'a, Hârun'a ve Süleyman'a da vahyettik; Dâvûd'a da Zebûr'u verdik. Kıssalarını sana daha önce anlattığımız peygamberlere de, kıssalarını sana (henüz) anlatmadığımız peygamberlere de (vahyettik) ve Allah, Mûsâ ile de konuştu. Müjdeleyici ve korkutucu (azab habercileri) peygamberler olarak (gönderdik) ki, insanların peygamberlerden sonra Allah'a karşı bir bahaneleri olmasın. Allah Azizdir, Hakîmdir." (Nisa. 163-165); *"Andolsun Biz senden önce de rasûller gönderdik. Onlardan kimilerinin kıssalarını sana anlattık, kimilerinin de kıssalarını sana anlatmadık."* (Mü'min. 78) buyurmaktadır.

Havarilere gelince yüce Allah onları Kur'ân-ı Kerim'de sözkonusu etmiş. kendilerini müslüman olmakla rasûle uymakla ve Allah'a iman etmekle nitelendirmiştir. Yüce Allah'ın şu buyruklarında ifade ettiği gibi: *"İsâ onların inkârlarını sezince: "Allah'a (giden yolda) bana kimler yardım edecek?" dedi. Havariler: "Allah'ın yardımcıları biziz. Allah'a iman ettik. Sen de bizim şüphesiz Müslümanlar olduğumuza şâhid ol!" dediler. "Rabbimiz, indirdiğine inandık ve o peygamberin izine uyduk. Artık bizi şahitlerle beraber yaz."* (Âl-i İmrân. 52-53); *"Hani Havâriler: "Ey Meryemoğlu İsâ, Rabbin gökten bize bir sofra indirebilir mi?" demişlerdi. O: "Eğer iman edenlerdenseniz, Allah'tan korkun." demişti."* (Maide. 111); *"Ey iman edenler! Allah'ın (dininin) yardımcıları olun. Nitekim Meryemoğlu İsâ da havarilere: "Allah'a giden yolda benim yardımcılarım kim olacak" demiş, havariler de: "Allah'ın (dininin) yardımcıları biziz" demişlerdi. Bunun üzerine İsrailoğullarından bir kesimi iman etmiş, bir kesimi de inkâr etmişti. Biz de iman edenleri düşmanlarına karşı destekledik de üstün gelenler oluverdiler."* (Saff. 14) buyurmaktadır.

Yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'de onlara peygamberlik verdiğini hiçbir şekilde sözkonusu etmemektedir. Fakat kendilerine kendisine ve Rasûlüne iman etmelerini ilham ettiğini onlara Rasûlüne uymalarını emrettiğini zikretmektedir. Yüce Allah'ın: *"Hani havarilere vahyetmiştim ..."* (Maide. 111) buyruğu ise nübüvvet(lerin)e delil değildir. Çünkü yüce Allah: *"Biz Mûsâ'nın annesine: Onu emzir diye vahyettik."* (Kasas. 7) buyurmaktadır. Mûsâ'nın annesi ise bir kadın olarak nebi değildi. Hatta genel olarak hristiyanların ve müslümanların söyledikleri gibi kadınlar arasında nebi bir kadın yoktur.

Bu hususta birden çok kişi icma ettiklerini dahi zikretmektedir. Kadı Ebu Bekr b. et-Tayyib ile Ebu Ya'la b. Ebu'l-Ferra. üstad Ebu'l-Meâlî el-Cuveyni ve başkaları gibi. Yine buna yüce Allah'ın: *"Senden önce (peygamber olarak) gön-*

derdiklerimiz de kendilerine vahyettiğimiz şehirli erkeklerden başkaları değildi." (Yûsuf, 109) buyruğu ile: *"Meryemoğlu Mesih bir rasûlden başka bir şey değildi. Ondan önce de rasûller gelip geçmiştir. Annesi ise sıddîka (dosdoğru) bir kadındı."* (Maide, 75) buyruğu da buna delildir.

Böylelikle Meryem (aleyhesselâm)'ın en ileri mertebesinin sıddika bir kadın olduğunu zikretmektedir. Nitekim Mesih'in de en nihai mertebesinin risalet olduğunu belirtmiştir. Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu sabittir: "Erkeklerden pek çok kişi kemal mertebesine erişmiştir. Kadınlardan ise İmran kızı Meryem ile Müzâhim kızı Asiye'den başkası kemal mertebesine erişmemiştir."[50]

Maksat bizden önceki ümmetlerin kadınları arasından kemal mertebesine erişenleri ifade etmektir. Bu da Mûsâ'nın annesinin kemale erişen kadınlardan olmadığına delildir. O halde nasıl bir kadın peygamber olsun? Yüce Allah'ın: *"Apaçık delillerle sahifelerle aydınlatıcı kitaplarla gelmiş nice peygamberler"* buyurmaktadır.

Kitap (mealde kitaplar) daha önce geçtiği gibi yüce Allah'ın indirmiş olduğu her kitabı kapsayan bir cins isimdir. Nitekim yüce Allah: *"İnsanlardan kimisi Allah hakkında bilgisiz, delilsiz ve aydınlatıcı bir kitabı olmaksızın mücadele eder."* (Hacc, 8) buyurmaktadır. Onun: "Aydınlatıcı bir kitap" buyruğu nefy bağlamında nekiredir. Bu sebeple aydınlatıcı her kitabı genel olarak kapsar. Eğer İncil'den başka bu nitelikte bir kitap bulunmamış olsaydı o taktirde "el-kitabü'l-münir: aydınlatıcı o kitap" denilmesi gerekirdi. Tevrat ise İncil'den daha azametlidir. Şanı yüce Allah ise Tevrat'tan ve Kur'ân'dan daha güçlü bir şekilde hidâyete ileten bir kitap indirmemiş olduğunu beyan ile şöyle buyurmaktadır: *"Dediler ki: Mûsâ'ya verilenler gibi ona da verilmeli değil miydi? Acaba onlar önceden Mûsâ'ya verilenleri inkâr etmemişler miydi? İki sihir"* -iki sihirbaz anlamında da okunmuştur- *"birbirine yardım etti dediler ve yine dediler ki: Biz onların hepsini inkâr edenleriz. De ki: Eğer siz doğru söyleyenlerden iseniz o halde Allah katından ikisinden de daha çok hidâyete erdirici bir kitap getirin ki ben de ona uyayım."* (Kasas, 48-49) buyurmaktadır.

Bu buyruk ise onların Allah nezdinden ikisinden (Kur'ân ve Tevrat'tan) daha çok hidâyete ileten bir kitap getirmekten onların acze düştüklerini belirtmektedir. Bu da yüce Allah'ın: *"Yoksa onlar: Onu iftira etti mi diyorlar? O halde onun gibi bir sûre getirin de."* (Yunus, 38) buyruğu gibidir.

50 Buhârî, 5418; Müslim, 2431.

İşte bu İncil'in de Zebur'un da Tevrat ve Kur'ân'dan daha çok hidâyete iletici kitap olmadıklarını beyan etmektedir. O halde "aydınlatıcı kitab"ın Tevrat ve Zebur dışarıda tutularak İncil olduğu nasıl kabul edilebilir?

Diğer taraftan şanı yüce Allah önceden indirilmiş kitaplar arasından bilhassa Tevrat'ı sözkonusu ederek onu Kur'ân ile birlikte zikreder. Yüce Allah'ın: *"Allah hiçbir insana bir şey indirmedi" demekle Allah'ı şanına yakışacak bir şekilde takdir edemediler. De ki: "Mûsâ'nın insanlar için bir nur ve hidâyet olmak üzere getirdiği ve sizin onu parça parça kağıtlar haline koyup kimini açıklayıp çoğunu gizlediğiniz kitabı kim indirdi? Üstelik sizin de atalarınızın da bilmediğiniz şeyler size (Kur'ân'da) öğretilmiştir." "Allah'tır (onu indiren)" de, sonra onları bırak da daldıkları sapıklıklarında oynayadursunlar. Bu ise (sana) indirdiğimiz bir Kitaptır. Mübarektir, kendisinden öncekileri doğrulayıcıdır. Şehirlerin anası (olan Mekke halkı) nı ve çevresindekileri uyarman için (indirdik.) Âhirete inanmakta olanlar, buna da iman ederler ve onlar namazlarına da devam ederler."* (En'âm. 91-92) buyruğunda olduğu gibi. Tevrat'ı da bir nur ve insanlara bir hidâyet olmakla nitelendirmiştir. Durum bu iken nasıl olur da Tevrat dışarıda tutularak nur sadece İncil'e ait kabul edilebilir? Yine yüce Allah: *"Sonra Biz (bu iki âyette geçen hükümleri) - güzelce uygulayanlara (nimetimizi) tamamlamak, herşeyi ayrı ayrı açıklamak, bir hidâyet ve bir rahmet olmak üzere - Mûsâ'ya Kitabı verdik. Onlar (İsrailoğulları) Rabblerine kavuşacaklarına iman ederler diye! İşte bu indirdiğimiz mübarek bir Kitap'tır. Öyleyse ona uyun ve (O'na aykırılıktan) sakının ki, merhamet olunasınız. "Bizden önce kitap yalnız iki topluluğa (yahûdî ve hristiyanlara) indirildi ve biz onların okuduklarından habersiz kimseler idik" demeyesiniz diye (size Kur'ân'ı indirdik.)"* (En'âm. 154-156) buyurmaktadır.

Şanı yüce Allah Tevrat'ı da Kur'ân'ı da onların kitabın bizden önce iki topluluğa indirilmiş olduğu şeklindeki sözlerini de zikrederek: el-Kitab'ın burada Tevrat'ı ve İncil'i de kapsayan bir cins isim olduğunu beyan buyurmaktadır. Yüce Allah'ın: *"Ey kitap ehli"* buyruğu ile *"Bugün size iyi ve temiz olan şeyler helâl kılındı. Kendilerine kitap verilenlerin yiyeceği (kestikleri) size helâldir, sizin yiyeceğiniz de onlara helâldir. Mü'min kadınlardan iffetli olanlar ile sizden önce kitap verilenlerden iffetli kadınlar -iffetinizi korumanız, zinâ etmemeniz, gizli dost edinmemeniz ve mehirlerini vermeniz şartıyla- size helâldir."* (Maide, 5) buyruğunda olduğu gibi. Burada yüce Allah "el-Kitab" lafzını tekil olarak zikretmektedir. Bilindiği gibi yüce Allah bizden önce kendilerine kitap verilmiş olanlar ile yahudilerle hristiyanları kastetmekte ve bu tabir sadece hristiyanlar hakkında

özel bir tabir olarak zikredilmemektedir. Nitekim o: *"Bizden önce kitap yalnız iki topluluğa indirildi ... demeyesiniz diye."* (En'âm, 156) buyurmaktadır. İşte böylelikle kelimeleri yerlerinden oynatarak tahrif eden Allah'ın ve Rasûlünün kelamını mü'min ve kâfir olup o kelamın durumunu bilen herkesin onu kastetmediğini bildiği bir söz olmakla birlikte Allah'ın ve Rasûlünün kelamını bu şekilde tefsir edenlerin sözlerinin bâtıl olduğu açıkça görülmektedir.

Ayrıca yüce Allah'ın "el-Kitab" ile yalnızca İncil'i kastetmediği "rasûller/peygamberler" ile havarileri de murad etmediği anlaşılmaktadır. Aksine o "el-kitabü'l-münir: aydınlatıcı kitab" ile Allah'ın Tevrat ve İncil gibi indirmiş olduğu kitapları kastettiği, "rasûller/peygamberler" ile de Allah'ın Nuh, İbrahim, Mûsâ, Meryemoğlu Mesih gibi kendilerine risalet verdiği herkesi -Allah'ın salat ve selâmı hepsine olsun- kastettiği açıkça görülmektedir.][51]

كُلُّ نَفْسٍ ذَٓائِقَةُ الْمَوْتِۜ وَاِنَّمَا تُوَفَّوْنَ اُجُورَكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِۜ فَمَنْ زُحْزِحَ
عَنِ النَّارِ وَاُدْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَۜ وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَٓا اِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ
﴿١٨٥﴾

185. "Her can ölümü tadacaktır. Kıyamet günü ecirleriniz size eksiksiz verilecektir. Kim ateşten uzaklaştırılır da cennete konulursa muhakkak ki o, kurtulmuştur. Dünya hayatı aldanış metaından (gelip geçici faydadan) başka birşey değildir."

Tefsiri:

[*"Her can ölümü tadıcıdır."* buyurmaktadır. Şüphesiz ölenlerin (bunu) tatmaları çok açık ve belirgin bir şekilde farklılıklar gösterir. Fakat bu farklılık lafzın ona delaletinden dolayı değildir. O halde umumun delalet ettiği hususta ortak olmaya engel de yoktur.][52]

لَتُبْلَوُنَّ فٖي اَمْوَالِكُمْ وَاَنْفُسِكُمْ وَلَتَسْمَعُنَّ مِنَ الَّذٖينَ اُو۫تُوا الْكِتَابَ مِنْ
قَبْلِكُمْ وَمِنَ الَّذٖينَ اَشْرَكُٓوا اَذًى كَثٖيرًاۜ وَاِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا فَاِنَّ ذٰلِكَ مِنْ
عَزْمِ الْاُمُورِ ﴿١٨٦﴾

51 el-Cevâbu's-Sahih, II, 346-353.
52 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXI, 171.

186. "Andolsun ki siz, mallarınız ve canlarınızla imtihan edileceksiniz. Muhakkak sizden önce kitap verilenlerden ve şirk koşanlardan eziyet verici çok sözler işiteceksiniz. Eğer sabreder ve sakınırsanız, işte bu azmedilmeye değer işlerdendir."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah takvayı elden bırakmamakla birlikte müşriklerin ve kitap ehlinin eziyetlerine karşı sabretmeyi emir buyurmaktadır. Bu ise aynı zamanda müminlerin ister tevil edenler olsunlar ister farklı durumda bulunsunlar- birbirlerinin eziyetlerine de sabretmeleri gerektiğine bir dikkat çekmedir.][53]

Merhum İbn Teymiyye az önceki âyeti zikrettikten sonra şunları söylemektedir:

[Şanı yüce Allah düşmanları olan müşriklerle kitap ehlinin kendilerine dilleriyle muhakkak eziyet vereceklerini haber verdiği gibi eğer sabredip takvaya bağlılıklarını sürdürecek olurlarsa bunun azmedilmeye değer işlerden olduğunu da haber vermektedir. Çünkü sabır ve takva düşmanlığını açığa vuran dilleriyle elleriyle eziyet veren düşmanın şerrini geri püskürtür. Aynı zamanda düşmanlığını gizleyen düşmanın şerrini de önler. Bunlar ise münafık olanlardır. İşte Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ahlak haline getirdiği bu tutumu ve yolu işlerin en mükemmel olanıdır.][54]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: "*Eğer sabreder ve sakınırsanız işte bu azmedilmeye değer işlerdendir.*" buyruğu dolayısıyla şüphesiz takva da emredilen işleri yapmayı yasak kılınan işleri terk etmeyi ihtiva eder. Sabır ise ilahi takdire sabretmeyi de kapsar.][55]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şâyet: Yüce Allah: "*Andolsun ki siz mallarınız ve canlarınızla imtihan edileceksiniz. Muhakkak sizden önce kitap verilenlerden ve şirk koşanlardan eziyet verici çok sözler işiteceksiniz. Eğer sabreder ve sakınırsanız, işte bu azmedilmeye değer işlerdendir.*" (Âyet 186) buyurmuş ve bizim onlardan çokça eziyet verici sözler işiteceğimizi haber vermiş, onların eziyetlerine karşı bizi sabretmeye davet

53 el-İstikame, I. 38.
54 Mecmû'u'l-Fetâvâ, X. 508.
55 Câmiu'r-Resâil, II, 85.

etmiştir. Allah'ın kitabına, dinine ve Rasûlüne dil uzatmak ise bize ancak genel bir sûrette eziyet vermektedir. Yüce Allah'ın: *"Onlar (dille) eziyet etmekten başka asla size bir zarar veremezler."* (Âl-i İmrân, 111) buyruğu da bu türden denilecek olursa biz de şöyle cevap veririz:

1. Her şeyden önce âyet-i kerimede bu eziyetin zimmet ehlinden ve ahdi olanlardan işitileceğine dair bir beyan bulunmamaktadır. Bunun ancak genel olarak kâfirlerden işitileceği ifade edilmektedir.

2. Onların eziyetlerine sabır ve Allah'a karşı takvalı olmalı emrinin verilmesi imkân bulmak halinde onlarla savaşmaya güç yetirilmek halinde onlara Allah'ın hadlerini uygulamaya engel değildir. Çünkü bizler bir müşrik ya da kitap ehli bir kimsenin Allah'a ve Rasûlüne eziyet ettiğini işitecek olursak bizimle onun arasında bir ahdin varlığının sözkonusu olmayacağı hususunda müslümanlar arasında görüş ayrılığı yoktur. Aksine böyle bir kimseyi -eğer imkân olursa- öldürmemiz ve onunla cihad etmemiz gerekir.

3. Bu âyet-i kerime ve buna benzer âyetler bazı bakımlardan nesh edilmiştir. Çünkü Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medine'ye geldiği sırada Medine'de çok sayıda yahudiler ve müşrikler vardı. O dönemde yeryüzünde bulunanlar da o vakit iki sınıftı. Ya müşrikti yahut kitap ehli kimse idi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medine'de bulunan yahudilerle ve diğerleri ile antlaştı ve o sırada Allah kendilerine şu buyruğunda olduğu gibi affedip bağışlamayı emretti: *"Allah'ın (onlara cihada dair) emri gelinceye kadar affedip bağışlayın."* (Bakara, 109) buyruğunda olduğu gibi. Şanı yüce Allah ona Allah dinini üstün getirinceye, askerlerini güçlendirinceye kadar onları affedip bağışlamayı onlara emretmiştir. İlk güçlenme hadisesi ise Bedir Vâkıası idi. Bu vaka Medine'de bulunan kâfirlerin çoğunun boynunu zelil etti ve diğer kâfirlerine korku saldı.][56]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Vâkıdi dedi ki: Bana Abdülhamid b. Cafer, Yezid b. Ruman ve Ma'mer'den tahdis etti. İkisi Zühri'den o İbn Ka'b b. Malik ve İbrahim b. Cafer'den rivâyet etti. İbrahim babasından o Cabir b. Abdullah'tan hepsi bana hadisin bir kısmını nakletti. Bunların bize naklettikleri rivâyetlerinde üzerinde ittifak ettikleri husus şudur: Dediler ki: İbn Eşref şair birisi idi. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i ve ashabını hicveder, şiirlerinde Kureyş kâfirlerini onlara karşı kışkırtırdı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medine'ye geldiğinde Medine halkı karışıktı. Onların bir kısmı İslâm davetinin bir araya getirdiği müslüman kimselerdi. Yine aralarında

56 es-Sarimu'l Meslûl, 224.

silaha sahip olanlar ve kalelerde korunanlar vardı. Aralarından bazılarının her iki kabile ile Evs ve Hazrecliler ile antlaşmaları vardı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medine'ye geldiğinde onların hepsini barıştırmak ve aralarında ateşkes yapmak istedi. Bir kimsenin babası müşrik olduğu halde kendisi müslüman olabiliyordu. Medineli müşriklerle yahudiler Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ve ashabına ileri derecede eziyetler ediyorlardı. Bu sebeple Allah da nebisine ve müslümanlara bu hale sabretmelerini, onları affetmelerini emir buyurdu. Yüce Allah: *"Andolsun ki siz mallarınız ve canlarınızla imtihan edileceksiniz. Muhakkak sizden önce kitap verilenlerden ve şirk koşanlardan eziyet verici çok sözler işiteceksiniz. Eğer sabreder ve sakınırsanız, işte bu azmedilmeye değer işlerdendir."* (Âyet 186) buyruğu ile yüce Allah: *"Kitap ehlinden birçoğu hak kendilerine besbelli olmuşken ... imanınızdan sonra kâfirler olarak geri döndürmeyi çok isterler."* (Bakara. 109) buyruğunu da bunlar hakkında indirmiştir.[57]][58]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah buyurdu ki: *"Andolsun ki siz mallarınız ve canlarınızla imtihan edileceksiniz. Muhakkak sizden önce kitap verilenlerden ve şirk koşanlardan eziyet verici çok sözler işiteceksiniz. Eğer sabreder ve sakınırsanız, işte bu azmedilmeye değer işlerdendir."* (Âyet 186) Yüce Allah kendilerine müşriklerden ve kitap ehlinden olan düşmanlarının dilleriyle onlara eziyet vermelerinin kaçınılmaz olduğunu haber verdiği gibi eğer sabredip takvalı hareket edecek olurlarsa şüphesiz bunun azmedilmeye değer işlerden olduğunu da haber vermektedir. Çünkü sabır ve takva açıktan açığa düşmanlık eden dilleriyle de elleriyle de eziyet eden düşmanın şerrini de geri püskürtür, düşmanlıklarını içten içe saklı tutan düşmanın da -ki bunlar münafıklardır- şerrini bertaraf eder.][59]

وَإِذْ أَخَذَ اللّٰهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنُنَّهُ لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُونَهُ فَنَبَذُوهُ
وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ وَاشْتَرَوْا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَبِئْسَ مَا يَشْتَرُونَ ﴿١٨٧﴾

187. "Hani bir zamanlar Allah kendilerine kitap verilenlerden: "Onu muhakkak insanlara açıklayıp anlatacaksınız ve onu gizlemeyeceksiniz" diye söz almıştı. Onlar ise onu kulak ardı ettiler ve onu az bir bedele değiştirdiler. O aldıkları bedel ne kötüdür! "

57 Nüzul sebeplerini İbn Hişam. Siyret. II, 197; Taberi, 1788'de zikretmiş bulunmaktadır.
58 es-Sarimu'l-Meslûl, 83.
59 Câmiu'r-Resâil, II, 137.

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Hani bir zamanlar Allah kendilerine kitap verilenlerden: Onu muhakkak insanlara açıklayıp anlatacaksınız ... diye söz almıştı."* âyetinin ifade ettiğine göre Allah'ın kendi zatını nitelediği Rasûlünün de onu vasf ettiği hususları gizlemeyi emreden kimsenin Allah'ın indirmiş olduğu apaçık delilleri ve hidâyeti kitapta insanlara beyan ettikten sonra gizlemiş olur. Bu ise yüce Allah'ın yahudi ilim adamlarını yerdiği hususlardandır. Aynı zamanda bu, bu ümmet arasında ilme müntesipler arasından doğru yoldan uzaklaşanların niteliklerindendir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Birisine bildiği bir ilme dair soru sorulup da onu gizleyecek olursa kıyamet gününde Allah ona ateşten bir gem takâr." (buyurmuştur.[60] Yüce Allah da: *"Yanında Allah'tan gelen bildiği bir şahitliği gizleyenden daha zalim kim olabilir?"* (Bakara, 140) buyurmaktadır.][61]

اَلَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللّٰهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلٰى جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هٰذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿١٩١﴾

191. "Onlar ki, ayakta iken, otururken, yanları üstünde (yatar) iken daima Allah'ı anar, göklerin ve yerin yaratılışını düşünürler (ve şöyle derler): "Rabbimiz, Sen bunları boşuna yaratmadın. Sen münezzehsin. Bizi ateşin azabından koru."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah: *"Onlar ki ayakta iken, otururken, yanları üstünde (yatar) iken daima Allah'ı anar, göklerin ve yerin yaratılışını düşünürler"* buyurmaktadır.

"Yaratılmış hakkında düşünün fakat yaratan hakkında düşünmeyin."[62] diye bir rivâyet nakledilmiş bulunmaktadır. Çünkü düşünmek ve birtakım ölçüler tespit etmek gösterilen misaller ve ölçülebilen şeyler hakkında sözkonusudur. Bu da birbirine benzeyen hususlar hakkında olur. Bunlar da yaratılmış şeylerdir.][63]

60 Ebu Davud, III, 360; Tirmizi, III, 370; İbn Mace, I, 23; Ahmed, II, 263, 296, 305, 344; Tayalisi, 2534; Hakim, I, 105 ve daha başka kaynaklar. Hadis rivâyet yollarının çokluğu dolayısı ile sahihtir. Allah en iyi bilendir.

61 Mecmû'u'l-Fetâvâ, V, 9-10.

62 Kaynakları daha önce gösterildi.

63 Mecmû'u'l-Fetâvâ, IV, 39.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

["*Onlar ki ayakta iken, otururken, yanları üstünde (yatar) iken daima Allah'ı anar, göklerin ve yerin yaratılışını düşünürler.*" buyurmaktadır. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de İmran b. Husayn'a: "Ayakta namaz kıl, gücün yetmezse oturarak, yine gücün yetmezse yanın üzere yatarak" buyurmuştur.[64]][65]

رَبَّنَآ إِنَّنَا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُنَادِي لِلْإِيمَانِ أَنْ اٰمِنُوا بِرَبِّكُمْ فَاٰمَنَّا ۚ رَبَّنَا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّئَاتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ الْأَبْرَارِ ﴿١٩٣﴾

193. "Rabbimiz biz, 'Rabbinize iman edin' diye imana çağıran bir davetçiyi işittik ve iman ettik. Rabbimiz, günahlarımızı bağışla, kötülüklerimizi ört, ruhumuzu da iyilerle birlikte al."

Tefsiri:

[İkincisi Allah'ın sevabını, cennetini ve rızasını elde etmek için bunu vesile edinmektir. Çünkü Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in emretmiş olduğu salih ameller dünya ve ahirette saadete götüren tam ve eksiksiz vesiledir. Bunun bir örneği müminlerin: "*Rabbimiz biz, 'Rabbinize iman edin' diye imana çağıran bir davetçiyi işittik ve iman ettik. Rabbimiz, günahlarımızı bağışla, kötülüklerimizi ört, ruhumuzu da iyilerle birlikte al.*" (Âyet 193) dualarıdır. Onlar dua etmeden önce imanı sözkonusu ettiler. Yine bunun bir örneği şanı yüce Allah'ın müminleri sözkonusu ettiği şu buyruğudur: "*Gerçek şu ki kullarımdan: Rabbimiz, iman ettik, bize mağfiret ve rahmet buyur. Sen rahmet edenlerin hayırlısısın, diyen bir topluluk vardı.*" (Mü'minûn, 109) Bunun benzeri buyruklar da pek çoktur.][66]

فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ أَنِّي لَآ أُضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِنْكُمْ مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثٰى ۚ بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ ۚ فَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَأُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأُوذُوا فِي سَبِيلِي وَقَاتَلُوا وَقُتِلُوا لَأُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَأُدْخِلَنَّهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ۚ ثَوَابًا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ ۗ وَاللّٰهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الثَّوَابِ ﴿١٩٥﴾

64 Buhârî, 1115.
65 el-Cevâbu's-Sahih, IV, 417.
66 Mecmû'u'l-Fetâvâ, I, 309.

195. "Nihâyet Rabbleri dualarına: "İçinizden gerek erkek gerek kadın olsun (salih) amel işleyenin amelini karşılıksız bırakarak boşa çıkarmayacağım. Kiminiz kiminizdensiniz. Artık hicret edenlerin, yurtlarından çıkarılanların, Benim yolumda işkence görenlerin, savaşan ve öldürülenlerin elbette günahlarını örteceğim ve Andolsun ki, onları -Allah'tan güzel bir mükâfat olmak üzere- altından ırmaklar akan cennetlere sokacağım. Mükâfatların en güzeli Allah nezdindedir," diye karşılık verdi.

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah: "*Kiminiz kiminizdensiniz.*" buyurmaktadır. Yani sizler bir türsünüz. Maksat ve hidâyet üzerinde ittifak etmişsiniz. Sizler nitelikleri birbirine uygun iki can gibisiniz. Bunlar ise Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu buyruğunda dile getirdiği birbirleri ile anlaşıp kaynaşan ruhlardır: "Ruhlar birbirlerine benzeyenlerin bir araya geldiği askerlere benzerler. Onlardan birbirleriyle tanışmış olanlar kaynaşırlar, birbirlerinden uzak düşmüş olanlar da ihtilafa düşerler."[67]][68]

وَإِنَّ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَمَنْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَمَٓا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ وَمَٓا أُنْزِلَ إِلَيْهِمْ
خَاشِعِينَ لِلّٰهِ لَا يَشْتَرُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ ثَمَنًا قَلِيلًاۜ أُولٰٓئِكَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ
رَبِّهِمْۜ إِنَّ اللّٰهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿١٩٩﴾

199. "Muhakkak Kitap Ehlinden Allah'a, size indirilene ve kendilerine indirilene -Allah'a korku ve itaatle- iman edenler vardır. Onlar, Allah'ın âyetlerini az bir pahaya değişmezler. İşte onların mükâfatları Rabbleri yanındadır. Şüphesiz Allah hesabı çabucak görendir."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bu âyet-i kerime hakkında Seleften bir kesimin dediğine göre âyet Necaşi hakkında nazil olmuştur. Bu Cabir, İbn Abbas ve Enes'ten gelen bir rivâyettir.[69]

67 Müslim, 2638.

68 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 73-74.

69 İbnu'l-Cevzî, Zâdü'l-Mesîr, I, 532. Cabir'den rivâyeti Taberi, 8376'da kaydetmiş olup senedi zayıftır. Enes'ten rivâyeti Nesai, Tefsir, 108; Bezzar, -Keşfu'l-Estâr-, 832; Vahidi, Esbabu Nüzul, s. 105. Hadis hasendir. Allah en iyi bilendir. İbn Abbas'tan rivâyeti ise İbnu'l-Cevzî, Zâdü'l-Mesir'den başka bir yerde tespit edemedim.

Kimileri de: Hem onun hem de arkadaşlarının hakkında inmiştir demiştir. Nitekim Hasan ve Katade bu kanaattedir.[70] İşte ashab-ı kiramın muradı budur. Fakat itaat olunan da odur. Çünkü âyetin lafzı çoğuldur, ondan maksat tek bir kişi değildir.

Ata'dan şöyle dediği rivâyet edilmektedir:[71] Âyet Necrânlılardan kırk, Habeşistanlılardan otuz, Bizanslılardan sekiz kişi hakkında nazil olmuştur. Bunlar İsâ'nın dini üzere idiler. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e iman ettiler. Böyle diyenler Medine'de Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e iman eden kimseleri zikretmezler. Abdullah b. Selâm ve onun dışında yahudilerden olan müminler ile Selman-ı Farisi ve onun dışında hristiyan olan diğer kimseler gibi. Ancak bunlar[72] Müminlerden oldular. Dolayısıyla onlar hakkında: *"Kitap ehlinden Allah'a size indirilene ve kendilerine indirilene ... iman edenler vardır."* denilemez. Hiçbir kimse de yahudilerle hristiyanlar İslâm'a girdikten, hicret ettikten ve muhacir ve mücahid müslümanlar arasına katılmalarından sonra onlar için kitap ehlinden olduklarının söyleneceğini söylememektedir. Yani Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e iman ettikleri halde onlardan sayılırlar dememiştir. Nitekim yüce Allah hata yoluyla öldürülen hakkında: *"Şâyet kendileriyle aranızda bir antlaşma bulunan bir kavimden ise ... o vakit akrabalarına bir diyet vermek ve mü'min bir köle azad etmek gerekir."* (Nisa, 92) buyurmuştur. Bu kişi düşmandandır ama kendisi iman etmiş olmakla birlikte hicret etmek, iman ettiğini açığa vurup İslâm'ın şer'i hükümlerine riâyet etme imkânını bulamamıştır. Bununla birlikte böyle bir kimse imanın gerektirdiği fiilleri gücünün yettiği kadarıyla yerine getirdiğinden ötürü ona mü'min adını vermiştir.

Bazı müfessirler[73] şöyle demiştir: Bu âyet-i kerime Abdullah b. Selâm ve arkadaşları hakkında inmiştir. Nitekim bu kanaat İbn Cüreyc, Mukatil ve İbn Zeyd'den rivâyet edilmiştir. Bu sözleriyle yüce Allah'ın: *"Muhakkak kitap ehlinden..."* buyruğunu kastederler. Bazıları da şöyle demektedir: Âyet-i kerime kitap ehlinin müminleri hakkındadır. Bu da birinci görüş gibidir. Eğer bununla umumu kastederse o taktirde ikinci görüş gibidir. Bu da Mücahid'in görüşüdür. Ayrıca bunu Ebu Salih de İbn Abbas'tan rivâyet etmiştir.[74]

70 Hasan-ı Basri'den bu kanaati Abd b. Humeyd ve İbn Ebu Hâtim zikretmiştir. İbn Kesir ve Zâdü'l-Mesîr, I, 532; Suyuti, ed-Durru'l-Mensûr, II, 416'da olduğu gibi. Katade'den rivâyeti de İbnu'l-Cevzî, Zâdü'l-Mesîr'de zikretmiştir.

71 İbnu'l-Cevzî, Zâdü'l-Mesîr, I, 533.

72 Asıl yazmada da böyledir.

73 Zâdü'l-Mesîr, I, 533

74 Zâdü'l-Mesîr, I. 533.

İbn Selâm ve benzerlerini bu âyetin kapsamına sokanların görüşü zayıftır. Çünkü bunlar her bakımdan zahirleri ve batınları itibariyle müminlerdendirler. Onlar hakkında: *"Muhakkak Kitap Ehlinden Allah'a, size indirilene ve kendilerine indirilene -Allah'a korku ve itaatle- iman edenler vardır. Onlar, Allah'ın âyetlerini az bir pahaya değişmezler. İşte onların mükâfatları Rabbleri yanındadır. Şüphesiz Allah hesabı çabucak görendir."* (Âyet 199) demek caiz değildir.

Birinci sebep: İbn Selâm Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Medine'ye ilk geldiği sırada müslüman olmuş ve: Ben onun yüzünü görür görmez yüzünün yalancı birisinin yüzü olmadığını anlamıştım demiştir. Âl-i İmrân Sûresi'nde ise kitap ehlinden dokuz ya da onuncu hicri yılda Necrân heyeti geldiği zaman söz edilmiştir.

İkincisine gelince: İbn Selâm ve benzerleri ashab-ı kiram ve müminler topluluğundan bir kişidirler. Kendisi onların en faziletlilerindendir. Selman-ı Farisi de böyledir. Dolayısıyla onun hakkında: O kitap ehlindendir denilemez. Bunların da diğer müminlerin ecirleri gibi ecirleri vardır, hatta bunlara ecirleri iki defa verilir. Onlar İslâm'ın bütün şer'i hükümlerine sıkı sıkı bağlı idiler. Bundan dolayı ecirleri/mükâfatları hakkında: *"İşte onların mükâfatları Rabbleri yanındadır."* denilmesinden çok daha büyüktür.

Aynı şekilde bunların durumları açık ve bilinen bir durumdu. Hiçbir kimse onlar hakkında şüphe etmiyordu. Dolayısıyla onların durumlarına dair haber vermenin ne gibi bir faydası olur? Bu da ancak şöyle demeye benzer: İslâm'a müşrik olan yahut kitap ehli olan kimse girmişti. Bu da herkesin bildiği bir husustur. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i tanımadan önce onun bir dini vardı. Onun dinine giren herkes daha önce ya müşrik idi ya kitap ehli idi. Ya kitabı olan birisi idi yahut da ümmi idi. Bunun ayrıca haber verilmesinin ne gibi bir faydası olabilir? Hâlbuki hristiyanların yaptıklarının birçoğunu açıktan yapan Necaşi ve ashabının durumundan farklıdır. Çünkü bu gibi kimselerin durumu hakkında şüpheye ve tereddüte düşülebilir.

Bundan dolayı bu âyetin nüzul sebebinde onlardan söz edilmiştir: Necaşi vefat edince Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) onun cenaze namazını kıl(dır)dı. Birileri: Kendi topraklarında bulunan şu hristiyan kâfirin namazını mı kılacağız deyince bu âyet-i kerime nazil oldu.[75] Bu ise Cabir, Enes b. Malik ve İbn Abbas'tan nakledilmiştir. Onlar ise Necaşi'nin cenaze namazını fiilen kılan ashab-ı kiram arasında idiler. Bu ise İbn Selâm'ın ve Selman-ı Farisi'nin durumundan farklı bir durumdur. Çünkü bunlardan herhangi birisinin cenaze namazı kılınmış olsaydı hiçbir kimse buna tepki gösteremezdi.

75 Bu daha önce zikredilen Taberi'nin rivâyetidir.

İşte bu husus İslâm'ı açığa vuranlar arasında namazı kılınmaması gereken münafık kimselerin bulunabileceğini açıkça gösteren hususlardandır. Nitekim İbn Ubeyy ve benzerleri hakkında böyle nazil olmuştur. Diğer taraftan küfür topraklarında bulunduğu halde cenaze namazı kılınacak mü'min bir kişi de olabilir. Necaşi gibi.

Yüce Allah'ın kitap ehlini sözkonusu ederken zikrettiği şu buyruklar da bu âyete benzemektedir: "*Siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı bir ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten vazgeçirirsiniz. Siz Allah'a iman da edersiniz. Eğer Kitap Ehli iman etmiş olsalardı kendileri için daha hayırlı olurdu. (Aslında) onlardan iman edenler olmakla birlikte onların çoğu (dinden çıkmış) fâsıklardır. Onlar (dille) eziyet etmekten başka asla size bir zarar veremezler. Eğer sizinle savaşırlarsa size arkalarını dönüp kaçarlar. Sonra onlara yardım da edilmez. Onlar nerede bulunurlarsa bulunsunlar üzerlerine zillet vurulmuştur. Meğer ki Allah'ın ahdine ve insanların (müminlerin) emânına sığınmış olsunlar. Onlar döne dolaşa Allah'ın gazabına uğradılar ve üzerlerine fakirlik (cimrilik ve mal tutkusu) damgası da vuruldu. Bunun sebebi onların Allah'ın âyetlerini inkâr etmeleri ve peygamberleri haksız yere öldürmeleridir. Diğer bir sebep de onların (Allah'a) isyan etmiş ve aşırı gitmiş olmalarıdır. Onların hepsi bir değillerdir. Kitap Ehli'nden bir zümre vardır ki hak üzere dosdoğru yürümektedir. Gecenin saatlerinde secde ederek (namaz kılarak) Allah'ın âyetlerini okurlar. Allah'a ve âhiret gününe iman ederler, iyiliği emrederler, kötülükten vazgeçirmeye çalışırlar. Hayırlı işlerde ellerini çabuk tutarlar. İşte onlar sâlihlerdendir.*" (Âl-i İmrân, 110-114)

Diğer taraftan bu âyet-i kerimenin Abdullah b. Selâm ve arkadaşları hakkında nazil olduğu da söylenmiştir. Ayrıca yüce Allah'ın: "*Onlardan iman edenler olmakla birlikte onların çoğu fâsıklardır.*" buyruğunda kastın Abdullah b. Selâm ve arkadaşları olduğu da söylenmiştir.

Bu -Allah en iyi bilendir- bundan önceki buyruk türündendir. Çünkü bunlar kitap ehlinden kalmadılar. Maksat ancak zahiren onlarla birlikte görünen ve mü'min olmakla birlikte hicret edip cihad eden müminlerin yaptıklarını yapacak gücü kendisinde bulamayan kimselerdir. Firavun hanedanının mümini gibi. Kendisi Firavun hanedanından idi ve mü'min idi. Bundan dolayı yüce Allah: "*Firavun ailesinden olup imanını gizleyen mü'min bir adam dedi ki: "Siz benim Rabbim Allah'tır, dedi diye bir adamı öldürür müsünüz? Hâlbuki o size Rabbinizden apaçık belgelerle geldi.*" (Mü'min, 28) buyurmaktadır. Bu kişi hem Firavun hanedanından idi hem de mümindi. İşte bunlar da onlar arasındaki iman edenlerdi. Bundan dolayı yüce Allah: "*Onların çoğu fâsıklardır.*" buyurmuştur.

Hâlbuki bundan önce: *"Eğer kitap ehli iman etmiş olsalardı kendileri için daha hayırlı olurdu. Onlardan iman edenler olmakla birlikte onların çoğu fâsıklardır."* buyurduktan sonra: *"Onlar (dille) eziyet etmekten başka asla size bir zarar veremezler."* buyurmaktadır. Bu ise onların çoğunluğuna değil hepsine ait olan bir özelliktir. Bu sebeple de: *"Eğer sizinle savaşırlarsa size arkalarını dönüp kaçarlar. Sonra onlara yardım da edilmez."* buyurmaktadır. Bazen aralarında onlarla birlikte savaşa katılan hicret etmek imkânı bulamayan savaşmak üzere zorla aralarına katılmış olan imanını gizleyen mü'min kişi/ler bulunabilir. Allah bunu kıyamet gününde niyeti üzere diriltecektir. Nitekim sahih hadiste Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğu rivâyet edilmiştir: "Bir ordu bu Beytin üzerine savaşmak üzere gelecektir. Onlar yerin düzlük bir yerinde bulunurlarken beklemedikleri bir zamanda yerin dibine geçirilecekler. Ey Allah'ın Rasûlü! Aralarında zorlanarak getirilmiş olduğu halde mi dediler. O: Niyetlerine göre diriltilecekler buyurdu.[76]

Bu zahiren görülen bir husustur. Eğer öldürülürse ve onun hakkında kâfirlere verilen hükümler uygulansa dahi Allah onu niyetine göre diriltecektir. Nitekim aramızdaki münafıklar lehine de zahiren İslâm'ın hükümleri gereğince hükümler uygulanır ve bunlar niyetlerine göre diriltileceklerdir.][77]

76 Buhârî, 2118; Müslim, 2884

77 Minhâcü's-Sünne, V, 114-121; Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIX, 219-225. Bu bölüm Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIX, 203-227'de yer alıp Minhâcü's-Sünne'den iktibas edilmiştir. Buna dikkat çekmemiz gerekti.

NİSÂ SÛRESİ

(Medine'de inmiştir. 176 âyettir)

Rahman ve Rahim Allah'ın Adı İle

يَآ أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا
زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَآءً وَاتَّقُوا اللهَ الَّذِي تَسَآءَلُونَ بِهِ
وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا ﴿١﴾

1. "Ey insanlar! Sizi tek bir candan yaratan ve ondan da zevcesini var eden, her ikisinden de birçok erkek ve kadın türeten Rabbinizden korkun. Kendisi adına birbirinizden dileklerde bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık (bağın)ı kesmekten de sakının. Şüphesiz Allah üzerinizde tam bir gözetleyicidir."

Tefsiri:

[Yüce Allah: "*Ey insanlar! Sizi tek bir candan yaratan ve ondan da zevcesini var eden, her ikisinden de birçok erkek ve kadın türeten Rabbinizden korkun. Kendisi adına birbirinizden dileklerde bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık (bağın)ı kesmekten de sakının. Şüphesiz Allah üzerinizde tam bir gözetleyicidir.*" (Âyet 1) buyurmaktadır. Yüce Allah sûreye insan türünü tek bir candan yarattığını, eşinin de ondan yaratılmış olduğunu her ikisinden birçok erkek ve dişiyi -en mükemmel ve üstün sebepler halinde- çoğaltıp yaymış olduğunu sözkonusu ederek sûreye başlamaktadır. Daha sonra Âdemoğulları arasında bulunan doğum gibi şer'i birtakım sebepleri nikâh gibi şarta bağlı kesbi sebepleri de sözkonusu etmekte, bundan sonra da: "*Kendisi adına birbirinizden dileklerde bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık bağını kesmekten de sakının.*" buyurmaktadır. Seleften müfessirlerin bir grubunun dediklerine göre "kendisi adına birbirinizden dileklerde bulunduğunuz." buyruğunu kendisi adına birbirinizle ahitleştiğiniz ve akit-

leştiğiniz diye açıklamışlardır.[78] Mana da onların dedikleri gibidir. Çünkü ister alışveriş akdi ister nikâh ister barış antlaşması ya da daha başka bir akit olsun akitlerin her bir tarafı diğerinden istediğini sorar. Biri sattığı malı teslim etmesini isterken öbürü bedelinin teslim edilmesini ister. Onların her biri de diğerinin isteğini yerine getirmeyi kendisi için vacip/görev olarak tayin eder. Bu sebeple onların her biri karşısındakinden istediğini yerine getirmesini ister. Sonra yüce Allah: *"Akrabalık bağını kesmekten."* buyurmaktadır. Ahitler ve akrabalık bağları aslında Âdemoğulları arasındaki sebeplerin toplamını ifade eder. Çünkü onların arasındaki sebepler/bağlar ya yüce Allah'ın fiili ile meydana gelir ya da kendi fiilleri ile meydana gelir. Birincisi "erham: akrabalık"dır ikincisi ise "ahitler"dir. Bundan dolayı yüce Allah her ikisini bir kaç yerde bir arada zikretmiş bulunmaktadır. *"Onlar hiçbir mü'min hakkında hiçbir yemin ve hiçbir ahit gözetmezler."* (Tevbe, 10) buyurmaktadır. Buradaki "ill (mealde: yemin)" akrabalık, rahim bağı; "zimmet" de ahit ve antlaşma demektir.

Yüce Allah, Bakara Sûresi'nin baş taraflarında: *"Onlar ki Allah'ın ahdini sağlamlaştırdıktan sonra bozarlar ve Allah'ın bitiştirilmesini emrettiği şeyi keserler."* (Bakara, 27) ve bir başka yerde: *"Onlar Allah'ın ahdini yerine getirirler, antlaşmalarını bozmazlar. Onlar Allah'ın bitiştirilmesini emrettiği şeyi bitiştirirler ... Allah'a verdikleri sözü andları ile sağlamlaştırdıktan sonra bozanlar Allah'ın bitiştirilmesini emrettiği şeyi koparanlar ..."* (Rad, 20-25) buyurmaktadır.

Şunu da bilmek gerekir ki Allah'ın hakkı her iki hakkın içine dahildir ve her ikisinin de önündedir. Bundan dolayı yüce Rabbimiz: *"Sizi tek bir candan yaratan ... Rabbinizden korkun."* buyruğunda bunu öne almıştır. Şüphesiz Allah kulu yarattığı gibi onun anne ve babasını da yaratmış, kendisini de anne ve babasından yaratmıştır. O halde kul ile Allah arasındaki sebep tam bir yaratmadır. Bu yönüyle anne ve babanın sebep oluşundan farklıdır. Şüphesiz kulun maddesinin aslı anne ve babasındandır. Bununla birlikte onun onların dışından bir maddesi de vardır. Ayrıca anne ve babası kulu rahimlerde sûretlendiremezler. Kulun anne ve babasından başkasından maddesi yoktur. Allah ise onun yaratıcısı, var edicisi, ona sûret veren, onu rızıklandıran, ona yardım eden, ona hidâyet verendir. Anne ve babanın ondaki hakkı bu bakımdan kısmi bir alaka ile mevcuttur. İşte bu sebeple anne babanın hakkını: *"Bana ve anne babana şükret."* (Lukman,

78 Bu açıklama İbn Cerir, 8411'de belirtildiği üzere Dahhak'dan, yine İbn Cerir, 8412'de belirtildiği üzere er-Rabi'den diye rivayet edilmiştir. Ayrıca bunu İbn Ebu Hâtim, Nisa, no 2112'de zikretmiş, Suyuti, her ikisi tarafından ve ayrıca Abd b. Humeyd tarafından da rivâyet edildiğini belirtmiştir.

14); *"Allah'a ibadet edin O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın, anne ve babaya iyilik yapın."* (Nisa, 36) ve: *"Rabbin kendisinden başkasına ibadet etmeyin ve anne babaya iyilik yapın diye hükmetti."* (İsra, 23) buyruklarında kendi hakkı ile birlikte zikretmiş bulunmaktadır.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de anne ve babadan teberri edip onlardan uzak ve ayrı olduğunu açıklamayı "bir küfür" olarak değerlendirmiştir. Çünkü bunun Rabbden teberri edip uzaklaşmakla bir ilgisi vardır. Sahih hadiste: "Her kim, babasının kim olduğunu bildiği halde babasının başka birinden olduğunu iddia edecek olursa muhakkak kâfir olur." buyurmuştur.[79] Buhârî ve Müslim bunu Sahihlerinde rivâyet etmişlerdir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: Oldukça ince/uzak olsa dahi her kim bir nesebden olduğunu ileri sürecek olursa Allah'ı inkâr etmiş olur."[80] Yine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Babalarınızdan yüz çevirmeyin. Çünkü babalarınızdan yüz çevirmeniz sizin için bir küfürdür."[81] buyurmaktadır.

O halde nesebin, akrabalığın ve rahim bağının hakkından önce rububiyet hakkı, pek yakın duaları kabul eden er-Rahman olanın hakkı gelir. Çünkü öbür hakkın en ileri derecesi bu hak ile irtibatlı olmasıdır. Nitekim yüce Allah (kutsi hadiste) şöyle buyurmaktadır: "Ben Rahmanım. Rahimi yarattım ve ona ismimden bir isim türettim. Onu bitiştireni/gözeteni ben de gözetirim. Onun bağını kopartanı da ben de büsbütün kopartırım."[82] Yine: "Rahim "rahman"a sıkı sıkıya bağlı bir bağdır."[83]; "Allah rahimi yaratınca ona rahmanın beline asılarak: Bu koparılmaktan sana sığınanın duruşudur dedi."[84] buyurmaktadır.

Yüce Allah'ın: *"Onlar hiçbir mü'min hakkında hiçbir yemin ve hiçbir ahit gözetmezler."* (Tevbe, 10) buyruğu hakkında şöyle de denilmiştir: Buradaki ill: yemin rab demektir. Bu da Ebu Bekir es-Sıddik'in Müseylime'nin kuranını işittiği zaman şüphesiz bu söz ill'den çıkmamıştır sözündeki lafza benzemektedir.

Rabbin hakkının ahitlerin ve akitlerin içine girmesine gelince, bu da kulun İslâm'a Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığı ve Muhammed'in Allah'ın Rasûlü

---

79 Buhârî, 6755; Müslim, 1370. Müslim'in lafzı: "... cennet ona haram olur" şeklindedir.

80 İbn Mace, 2744; Ahmed, II, 215; Darimi, 2756; Taberânî, Sağir, II, 108; Hatib, Tarih, III, 144; İbn Adiyy, el-Kamil, V, 1710. Hadis hasen yahut sahihtir. Allah en iyi bilendir.

81 Buhârî, 6868; Müslim, 62.

82 Ebu David, 1694; Tirmizi, 1907; Ahmed, I, 194; Humeydi, 65; İbn Ebu Şeybe, VIII, 535; Abdürrezzak, Mûsânnef, 20234; Hakim, IV, 158; Beğavi, Şerhu Sünne, 3432; İbn Hibban, -el-İhsan-, 443. Hadis hasendir. Allah en iyi bilendir.

83 Buhârî, 5988.

84 Buhârî, 4832; Müslim, 2554.

olduğu şehadetinin içine girmesine benzer. Şüphesiz ki bu İslâm'ın ahdidir ve ahitlerin en şereflisi, en sağlamı, en geneli ve en mükemmelidir.][85]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İnsanlar arasındaki sebepler ve ilişkiler doğumdan ibaret olan hilkat sebebi yahut da ortaklık ya da bedel değişimi türünden kesbi sebebin dışına çıkmaz. Bundan dolayı yüce Allah Nisa Sûresi'ni: *"Ey insanlar! Sizi tek bir candan yaratan ve ondan da zevcesini var eden her ikisinden de birçok erkek ve kadın türeten Rabbinizden korkun."* diye başlamaktadır. Şüphesiz bu sûrede insanlar arasındaki her iki türün sebeplerinin hükmünü zikretmiş bulunmaktadır. O doğum ile alakalı olarak ortaya çıkan akrabalık ve akrabalık bağlarını sözkonusu etmenin yanında bununla ilişkisi olan mirasçılıkları ve nikâhlanmaları da sözkonusu etmiştir. Aynı şekilde onlar arasında nikâhlanma, mirasçılık, yetimlere vasiyet türünden ortaya çıkan akitleri de ele almıştır. Neseb birinci türdendir, sıhrilik/evlilik yolu ile akrabalık ikinci türdendir. Nitekim yüce Allah: *"Ve o sudan insan yaratan, ondan neseb ve sıhri akrabalıkları çıkartan O dur."* (Furkan. 54) buyurmaktadır. Bu sebeple yüce Allah sûrenin başında *"Sizi tek bir candan yaratan"* buyurduktan sonra *"Kendisi adına birbirinizden dileklerde bulunduğunuz."* yani onun adına birbirinizle ahitleştiğiniz akitleştiğiniz *"Allah'tan ve akrabalık bağlarını kesmekten de sakının."* buyurmaktadır. Birincisinin kapsamına kendi aralarındaki karşılıklı isteklerde bulunmak, ahitler yapmak ve karşılıklı bedel verip almayı ve ortaklığı da kapsayan akitleşmeler girmektedir. İkincisinin kapsamına ise doğum ve bunun alt dalları dahildir. Çünkü insanlar birbirleriyle ancak ortaklık ve doğum şeklindeki bu iki yoldan birbirleriyle bağlantıya girerler, aralarında alakalar kurulur. Şanı yüce Allah ise kendi zatını bu ikisinden de tenzih ederek: *"De ki: Çocuk edinmemiş, mülk (ve egemenliğin) de hiçbir ortağı olmayan acizliğinden ötürü velisi/yardımcısı da bulunmayan Allah'a hamdolsun, O'nu tekbir ettikçe et."* (İsra. 111); *"O hiçbir evlat edinmemiştir, mülkünde de ortağı yoktur, her şeyi yaratıp onu inceden inceye takdir ve tayin etmiştir."* (Furkan. 2); *"De ki: O Allah'tır, bir tektir ..."* (sûrenin sonuna kadar) buyurmaktadır.][86]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Böylelikle aralarında müştereklik bazen onların fiilleriyle sağlamlaştırılır, bu ise kendileri için hayırlı olan akitleşme türüdür. Bazen de yüce Allah'ın fiili ile

85 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXII, 12-14. Bunun bir bölümü de Camiu'r-Resâil, II, 308 ve Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXX, 264'de yer almaktadır.

86 el-İstiğase, 84-85.

sağlamlaştırılmaktadır. Şanı yüce Allah bu iki esası: *"Kendisi adına birbirinizden dileklerde bulunduğunuz Allah'tan ... korkun."* buyruğu ile bir arada zikretmiş bulunmaktadır. Diğer taraftan bu sûrede yaratılış ciheti ile aralarındaki birtakım hususları da zikretmiştir ki bu ilişkiler akitler yolu ile gerçekleşir. Yüce Allah'ın: *"Ve o sudan bir insan yaratan, ondan neseb ve sıhri akrabaları çıkaran O dur."* (Furkan, 54) buyurmaktadır.][87]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Kendisi adına birbirinizden dileklerde bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık bağlarını kesmekten de korkun."* buyurmaktadır. Dahhak ve onun dışında birtakım müfessirler şöyle demişlerdir: *"Kendisi adına birbirinden isteklerde bulunduğunuz"* yani ahitleştiğiniz ve akitleştiğiniz demektir. Çünkü akit yapan taraflardan her biri diğerinden akdin gereği olan işleri yapmayı ya da yapılmaması gerekenleri de bırakıp terk etmeyi ister. Yahut da malı, menfaati ve benzeri bir şeyi ister. Şanı yüce Allah bu âyet-i kerimede ve sûrenin diğer bölümlerinde Âdemoğulları arasında yaratılıştan gelen rahim/akrabalık gibi bağların hükümleri ile kapsamlarına sıhri akrabalığın ve yetimin malının velâyetinin dahil olduğu akit gibi kesbi sebeplerin hükümlerini zikretmektedir.][88]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İnsanların: Senden Allah adına ve akrabalık hakkı için isterim demelerine ve *"Kendisi adına birbirinizden dileklerde bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık bağlarını kesmekten de sakının."* şeklindeki kıraat de onu sebep olarak göstermek türündendir. Çünkü rahim/akrabalık bir alakayı gerektirir. İnsanın da akrabalık bağını gözetmesini gerektirir. Dolayısıyla bir kimsenin başkasına aralarındaki yakınlık sebebi ile alaka göstermeyi gerektirecek şekilde akrabalık bağını göstererek dilekte bulunması ant vermek kabilinden olmadığı gibi istenen şeyin gerektirmediği bir şekilde vesile edinmek kabilinden de değildir. Aksine bu istenen şeyi gerektiren bir husus ile vesile edinmektir. Bu da nebilere duayı, onlara itaati, onlara salavat getirmeyi vesile edinmek gibidir.][89]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Kendisi adına birbirinizden dileklerde bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık bağını kesmekten de sakının."* buyurmaktadır. Cumhurun kıraatine göre "el-erham: akrabalık bağı" nasb iledir. Yani onlar bir ve tek olarak Allah adı-

87 Camiu'r-Resâil, II, 308.
88 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXIX, 139.
89 İktizâu's- Sırati Mustakim, I, 792.

na dilekte bulunurlar. Akrabalık ile değil. Onların yüce Allah adına birbirlerinden dilekte bulunmaları Allah'ın adına birbirlerine and vermelerini ve Allah adına birbirleri ile ahitleşmelerini de kapsar.

Bu kelimenin harf/cer ile kesreli kıraatine gelince Seleften bir kesim şöyle demiştir:[90] Bu dileklerde bulunan kimselerin: Senden Allah adına ve akrabalık hakkı için isterim demeleridir. Bu ise onların dilekte bulunmalarına dair verilmiş bir haberdir. Bunun böyle bir dilekte bulunmanın caiz olmadığına delil olamayacağı da söylenebilir. Eğer böyle bir dilekte bulunmanın caiz oluşuna delil ise akrabalık bağı adına senden dilerim sözünün manası akrabalık hakkı için diye bir yemin verdirmek değildir. Çünkü burada yemin de uygun bir anlam taşımaz. Fakat akrabalık bağı sebebi ile anlamında olur. Yani akrabalık bağı bu akrabalık sahipleri arasında karşılıklı birtakım hakların var olmasını gerektirir. (Mağaraya sığınan) üç kişinin salih amellerini sözkonusu ederek yüce Allah'tan dilekte bulunmaları ve bizim Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in duasını ve şefaatini istememiz gibidir.

Bu türden bir husus da müminlerin emiri Ali b. Ebu Talib'den gelen şu rivâyettir:[91] Onun kardeşi Cafer'in oğlu Abdullah Cafer'in hakkı için kendisinden bir şey istediği zaman ona verirdi. Fakat bu and verme kabilinden değildir. Çünkü Cafer'den başkası adına and vermek daha büyüktür. Doğrusu bunun akrabalık hakkı kabilinden olduğudur. Çünkü yüce Allah'ın hakkı Cafer sebebi ile vacip olmuştur. Cafer'in de Ali üzerinde hakkı vardı.][92]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Kendisi adına birbirinizden dileklerde bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık bağını kesmekten de sakının."* buyruğunda "el-erham: akrabalık bağı" lafzının cer ile kıraatine göre Seleften bir kesim şöyle demişlerdir: Bu onların senden Allah adına ve akrabalık hakkı için isterim demeleridir. Bu onların akrabalık hakkı için bir şeyler istediklerini haber veren bir ifadedir. Yani onlar akrabalık sebebi ile birbirlerinden bir şey istiyorlardı. Yani akrabalık akrabalara karşılıklı birtakım hakları gerektirir. Dolayısıyla akrabalık bağı adına dileklerde bulunması mağaraya sığınan üç kişinin salih amellerini dile getirerek

90 Bu açıklamalar İbrahim et-Teymi, Mücahid ve Hasen'den nakledilmiştir. Bk. İbn Cerir, VII, 518-519; ed-Durru'l-Mensûr, II, 117; İbn Ebu Hâtim, Zâdü'l-Mesîr.

91 Bu rivâyetin kaynağını tespit edemedim. Allah en iyi bilendir.

92 Mecmû'u'l-Fetâvâ, I, 339.

dilekte bulunmaları gibidir.[93] Yine bizim Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in duası ile şefaatini dilememiz gibidir.][94]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yine yüce Allah: *"Kendisi adına birbirinizde dileklerde bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık bağını kesmekten de sakının."* buyruğu Hamza'nın ve ondan başka "el-erham: akrabalık" lafzını cer ile okuyanların kıraatinin tefsiri hakkında şöyle demişlerdir: Yani Allah adına ve akrabalık hakkı ile dileklerde bulunurlar. Senden Allah adına ve akrabalık hakkı için dilerim denilmesi gibi.][95]

وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَى فَانْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنَى وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ذَلِكَ أَدْنَى أَلَّا تَعُولُوا ﴿٣﴾

3. "Eğer yetim kızlara adaletli davranamayacağınızdan korkarsanız, size helâl olan kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikâhlayın. Şâyet adalet yapamayacağınızdan korkarsanız o zaman (ya) bir tane almalısınız yahut sahibi olduğunuz cariye(ler) ile yetinmelisiniz. Bu, sizi haksızlıktan daha çok alıkoyar."

Tefsiri:

[Buhârî ve Müslim sahihlerinde Urve b. ez-Zübeyr'den Âişe (radıyallâhu anhâ)'ya yüce Allah'ın: *"Eğer yetim kızlara adaletli davranamayacağınızdan korkarsanız size helal olan kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikâhlayın."* buyruğuna dair soru sormuş o da şu cevabı vermişti: Kardeşimin oğlu! Burada sözü edilen velisinin himayesinde olup malında onunla ortaklığı bulunan yetim kızdır. Malı ve güzelliği velisinin hoşuna gittiği için onunla ona vereceği mehrinde başkasının ona vereceğinin mislini vermeyerek adil bir mehir vermeden evlenmeye kalkışır. Bundan dolayı onlara karşı adaletli davranıp onlara uygun ve adaletli olan mehri tamamen vermedikçe onları nikâhlamak onlara yasaklandı ve onların dışında kalan diğer kadınlardan kendilerine helal olanları nikâhlamakla em-

93 Kastedilen mağaraya giren ve bir kayanın mağaranın kapısını kapattığı için içeride kalan üç kişinin salih amellerini vesile ederek dua etmeleridir. Hadis müttefakun aleyhdir.

94 el-İstiğase. XI. XII. Bunu nakletmemizin sebebi (ibareler arasında) basit farklılıkların varlığından dolayıdır.

95 İktizâu's- Sırati'l Mustakim. II. 774.

rolundular. Urve dedi ki: Âişe dedi ki: Daha sonra insanlar bu âyet-i kerimenin nüzulünden sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e haklarında fetva sordular. Bu sefer yüce Allah da: *"Kadınlar hakkında senden fetva isterler. De ki: Onlara dair fetvayı size Allah veriyor."* (Nisa. 127) âyetini indirdi. Âişe dedi ki: Şanı yüce Allah'ın: *"Kitapta sizlere okunup duran."* (Nisa. 127) şanı yüce Allah'ın söylemiş olduğu: *"Eğer yetim kızlara adaletli davranamayacağınızdan korkarsanız size helal olan kadınlardan ... nikâhlayın."* buyurduğu ilk âyet-i kerimedir. Âişe dedi ki: Şanı yüce Allah'ın diğer âyetteki: *"Bununla beraber kendilerini nikâhlamayı istediğiniz"* (Nisa. 127) buyruğunda ise sizden herhangi biriniz malı az ve durumu pek iyi olmadığı halde himayesinde bulunan yetim kızdan yüz çevirmeniz halidir. Bir diğer lafızda da şöyle denilmektedir:

Bir diğer lafızda şöyle denilmektedir: Eğer varlıklı ve güzel ise mehrini tam vermek sûretiyle onu nikâhlamayı arzu ederlerdi. Şâyet malı az ve pek güzel olmadığı için beğenilmeyen birisi ise ona iltifat etmezler ve ondan başka kadınlarla evlenirlerdi.[96] (Devamla) dedi ki: Ondan yüz çevirerek onu nikâhlamaktan vazgeçtikleri gibi onu beğendikleri zaman da ona adaletli davranıp hak ettiği mehri vermedikleri sürece de onu nikâhlayamazlardı. İşte bu, şanı yüce Allah'ın yetim kızlarla emsallerinin mehirlerini tespit edip tayin etmeleri halinde evlenmelerine izin verdiğini, emsallerinin mehrinden daha az verdikleri taktirde onlarla evlenmekte kendilerine izin vermediğini göstermektedir. Çünkü bu durumdaki bir kadın (yetim kız) bağış yapmak ehliyetine sahip değildir. Bunun delilleri ise pek çoktur.][97]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Helal kılan âyet ise *"Yahut sahibi olduğunuz cariye(ler) ile yetinmelisiniz."* buyruğudur. Bu buyruk ile cariyeler türü ancak mübah kılınmıştır. Bu âyet-i kerimede nikâhlanmaları mübah ve haram olan cariyeler de zikredilmemiştir. Mehirleri verilerek kendileri ile evlenilmesi mübah ve haram olan kadınlar da zikredilmemiştir. Bir kadın iddet halinde ise ihramlı ise evli ise yahut nikâhlı bir cariye ise onunla cima etmek haramdır. Belli sayıdan fazlasının haram kılınması ise paylaşım hususunda aralarında adaletin vacip oluşundan dolayıdır. Nitekim yüce Allah: *"Eğer yetim kızlara adaletli davranamayacağınızdan korkarsanız size helal olan kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikâhlayın. Şâyet adalet yapamayacak olursanız o zaman (ya) bir tane almalısınız yahut sahibi olduğunuz*

96 Buhârî, 2494; Müslim, 3018.
97 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXII, 70-71.

cariye(ler) ile yetinmelisiniz. Bu sizi haksızlıktan daha çok alıkoyar." Yani paylaşım hususunda zulmetmenizi engeller. Selef de ilim adamlarının cumhuru da böyle demişlerdir. İlim adamlarından bir kesim ise burdan maksadın aile fertlerinizin artmamasının kastedildiğini zannetmişler ve şöyle demişlerdir: İşte bu zevcenin nafakasının verilmesinin vacip olduğuna delildir. Fakat ilim adamlarının çoğunluğu, bu görüşte olanların hem lafız itibariyle hem mana itibariyle hatalı olduklarını söylemişlerdir.

Lafız itibariyle hatalı olmalarının sebebi bir kimsenin zulmetmesini anlatmak üzere kullanılan fiil "ale yeulu" şeklindedir. Fakir düşmesi halini anlatmak için ise fiil "ale yeilu" diye gelir. Aile fertlerinin çok olması halini anlatmak için kullanılan şekil ise "eale yuilu" şeklidir. Şanı yüce Allah ise *"teulu"* buyurmuş ve "tuilu" buyurmamıştır.

Anlam itibariyle hatalı olduklarına gelince, hiç şüphesiz nafakanın ve aile fertlerinin çokluğu zevceler ile gerçekleştiği gibi çok cariye edinmeklede sözkonusu olur. Bununla birlikte şanı yüce Allah bir sınır koymaksızın insana dilediği kadar cariye edinmesini mübah kılmıştır. Çünkü cariyeler için gün paylaştırmak gerekmez. Ayrıca onların erkekler üzerinde cima isteme hakları da yoktur. Bundan dolayı kendisiyle cima etmesi helal olmayan karısının annesi, kızı, kendisinin süt kız kardeşi ve süt kızı gibi yakınlığı bulunan cariyelere mülk olarak sahip olabilir. Eğer kişinin erkekliği yok yahut da ila yapmış birisi ise mülkiyetinin ondan izale edilmesi de gerekmez.

Zevceleri arasında ise paylaşım hususunda adalet yapmakla görevlidir. "Arkadaşların hayırlıları ise dörttür." Genel olarak insanların adaletli davranabildikleri azami sınır dörttür. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelince -meşhur görüşe göre onun hakkında da adaletli paylaşım vacip idi- yüce Allah kendisine daha fazla sayı arasında adalet yapabilecek gücü vermişti. Diğer görüşe göre ise onun adaletli paylaşım yükümlülüğü yoktu. Nitekim o, müminlere kendi canlarından daha yakın ve daha hak sahibi olduğundan ötürü yüce Allah ona mehirsiz olarak da evlenmeyi helal kılmıştı.][98]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Size helal olan kadınlardan ... Nikâhlayın."* şanı yüce Allah helal olmakla nitelendirilenler hakkında haber vermeyi kastedip ve bizzat şahıslarına değil bu sıfatı maksat olarak gözettiğinde "ma" tabirini kullanmıştır.][99]

98 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXII. 70-71.
99 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVI. 596.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Yahut sahibi olduğunuz cariye(ler)"* buyruğunun erkekleri de kapsadığını zanneden ya da: *"Şüphesiz mü'min bir erkek köle müşrik bir kişiden hayırlıdır."* (Bakara, 221) buyruğunun koca hakkında değil de kendisi ile (arka yoldan) ilişki kurulan erkek hakkında olduğunu zanneden yahut da böyle bir işin yolculuk halinde mübah ya da kırk gün sonra ya da buna benzer bir halde mübah olduğunu zannederek Lut kavminin amelini yapmayı helal gören kimseler de aynı şekilde müslümanların icmaı ile kâfir kabul edilirler.][100]

وَاٰتُوا النِّسَاۤءَ صَدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةً ۜ فَاِنْ طِبْنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ نَفْسًا فَكُلُوهُ
هَنٖيۤـًٔا مَرٖيۤـًٔا ﴿٤﴾

4. "Kadınlara mehirlerini hoşnutlukla verin. Bununla beraber gönül hoşluğu ile size onun bir kısmını bağışlarlarsa onu da âfiyetle yeyin."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah: *"Aranızda karşılıklı bir anlaşma ile gerçekleştirdiğiniz bir ticaret olması müstesna"* (Nisa, 29) buyruğu ile alışverişte karşılıklı rıza ile yetinmiş yüce Allah'ın: *"Bununla beraber gönül hoşluğu ile size onun bir kısmını size bağışlarlarsa onu da afiyetle yeyin."* buyruğunda sözü edilen teberru/bağışta ise gönül hoşluğunu sözkonusu etmekle yetinmiştir. Çünkü o âyet-i kerime karşılıklı ivazlaşma türü hakkındadır. Bu âyet ise teberrular/bağışlar türü hakkındadır. Bununla birlikte karşılıklı rızaya ve gönül hoşluğuna delalet eden muayyen bir lafız ve muayyen bir fiil de şart koşmamıştır. Bizler insanların söz ve davranışlarındaki adetlerinden kesin olarak onların söz ve davranışları itibariyle çok çeşitli yolları kullanarak karşılıklı rızalarını ve gönül hoşluklarını bildiklerini kesinlikle bilmekteyiz.][101]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Akitlerde aslolan yüce Allah'ın: *"Aranızda karşılıklı bir anlaşma ile gerçekleştirdiğiniz bir ticaret olması müstesna"* (Nisa, 29) buyruğu ile *"Bununla beraber gönül hoşluğu ile size onun bir kısmını bağışlarlarsa onu da afiyetle yeyin."* buyruğunda sözkonusu edilen karşılıklı razı oluştur.][102]

100 el-İstikame, II, 194-195.
101 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXIX, 14-15.
102 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXIX, 6.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Bununla beraber gönül hoşluğu ile size onun bir kısmını bağışlarlarsa onu da afiyetle yeyin."* ve onu yemenin caiz oluşunu gönül hoşluğuna şartın cevabına bağlı olması gibi bağlı kılmıştır. Böylelikle bunun (gönül hoşluğunun) ona (onu yemeye) sebep olduğuna delil teşkil etmektedir. Bu da uygun fiil kökünden türemiş bir sıfata bağlı bir hükümdür. O halde bu niteliğin bu hükmün sebebi olduğuna bu delildir. Gönül hoşluğu mehri yemeyi mübah kılan sebep olduğu gibi diğer bağışlar da Kur'ân'ın delalet ettiği nass ile tespit edilmiş illete kıyasen aynı durumdadır.][103]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah mehir hakkında: *"Bununla beraber gönül hoşluğu ile size onun bir kısmını bağışlarlarsa onu da afiyetle yeyin."* buyurmaktadır. İşte bağış yollu akitlerde hükmü gönül hoşluğu şartına bağlamış bulunmaktadır. İvazlı akitlerde ise hükmü, karşılıklı rızaya bağlı kabul etmiştir. Çünkü her bir ivaz sahibi diğerinin elinde bulunana talip ve onda bulunan o şeye razıdır. Teberruda bulunanın durumu ise böyle değildir. Teberruda/bağışta bulunan kimseye razı olacağı herhangi bir şey verilmemektedir. Fakat kendisi karşılıksız olarak bir şeyler verebilir. İşte gönül hoşluğu da budur. Hadisi şerifte de: "Müslüman bir kimsenin malı ancak onun gönül hoşluğu ile helal olur."[104] buyurmaktadır.][105]

وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَٓاءَ أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللّٰهُ لَكُمْ قِيَامًا وَارْزُقُوهُمْ فِيهَا
وَاكْسُوهُمْ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا ﴿٥﴾

5. "Allah'ın sizi (geçiminizi) ayakta tutmak için yarattığı mallarınızı beyinsizlere vermeyin. Kendilerine bunlardan yedirin, giydirin. Bir de onlara güzel söz söyleyin."

Tefsiri:

[Yüce Allah kitabında: *"Allah'ın sizi (geçiminizi) ayakta tutmak için yarattığı mallarınızı beyinsizlere vermeyin."* buyurmaktadır.

Ashab-ı Kiram'dan ve tabiinden pek çok kimse buna beyinsizi/sefihi vekil

103 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXIX. 155.

104 Ahmed. V. 72: Dârakutnî. III. 36: Beyhaki. VI. 100. Hadis sahihtir. Çok sayıda da şahidi vardır.

105 Nazariyyetül Akd. 153.

yapmayı örnek vermiştir. Bu da bir kimsenin kendi malını sefih oğluna ya da hanımına vermesi onların da ona nafakalarını verip harcamaları ve böylelikle onların emri altına girmesi ile olur.[106]

Başkalarıda şöyle açıklamışlardır: Bu sefihe kendi malını teslim etmektir. Şanı yüce Allah onun reşitliği görülmesi hali dışında kendisine ait malının ona teslim edilmesini yasaklamaktadır.

Âyet-i kerime her iki türe de delalet etmektedir. Şanı yüce Allah sefihin hem kendi adına hem de vekâlet yahut velâyet yolu ile başkası adına tasarrufta bulunmasını yasaklamaktadır. Aynı şekilde din ve dünya hususlarında faydasız işlerde malı harcamak sefihliğin/beyinsizliğin en büyük şekillerindendir. Dolayısıyla bu, şeriatte yasaklanmış bir iş demektir.][107]

وَابْتَلُوا الْيَتَامَى حَتَّى إِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ فَإِنْ آنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوا إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَأْكُلُوهَا إِسْرَافًا وَبِدَارًا أَنْ يَكْبَرُوا وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ فَإِذَا دَفَعْتُمْ إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ فَأَشْهِدُوا عَلَيْهِمْ وَكَفَى بِاللَّهِ حَسِيبًا ﴿٦﴾

6. "Yetimleri evlilik çağına erdikleri zamana kadar deneyin. Şâyet onlarda bir reşitlik görürseniz mallarını kendilerine teslim edin. Büyüyecekler diye onları israfla tez elden yemeyin. Zengin olan kaçınsın, fakir olan da örfe göre yesin. Mallarını kendilerine geri verdiğiniz zaman onlara karşı şâhid bulundurun. Hesap soran olarak Allah yeter."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Yetimleri evlilik çağına erdikleri zamana kadar deneyin. Şâyet onlarda bir reşitlik görürseniz mallarını kendilerine teslim edin. Büyüyecekler diye onları israfla tez elden yemeyin."* Burada sözü edilen kimseye (reşit olmayana) evlilik çağına erişmeden ve onun reşitliği görülmeden malını ona teslim etmek caiz değildir. Nitekim yüce Allah bu hususu kitabında böylece zikretmiş bulunmaktadır. Bedeninde ve malında hacr altında/kısıtlılık altında tutunmayı

106 Bu açıklama Ashab-ı Kiram'dan ve tabiinden bir topluluktan nakledilmiştir. Bunun için bk. İbn Cerir, VII, 560-563. İbnu'l-Cevzî'de onlar hakkında Zâdü'l-Mesîr, II, 12'de etraflı açıklamalar yapmıştır.

107 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXI, XXXIII.

hak eden bir kimse, bütün müslümanlar için nasıl masum ve ona iman etmedikçe hiç kimsenin mü'min olamayacağı bir imam olarak görülebilir.][108]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Nitekim buna *"Yetimleri evlilik çağına erdikleri zamana kadar deneyin."* âyeti teşkil etmektedir. Buluğdan önce sınanmalarını emretmektedir. Bu da bazı hallerde ancak alışveriş ile ortaya çıkar. Cumhura görede onun vasiyeti ve diğer tasarrufları sahih değildir. İslâm'a girmesi de böyledir. Bununla birlikte oruç tutması, namaz kılması ve bundan başka işleri sahihtir. Çünkü bunları yapmakta onun için fayda vardır. Veli kızı izni ile kendisine denk birisiyle evlendirecek olursa caizdir ve bu onun izniyle bir tasarruf demektir. Ayrıca bu onun için bir maslahattır. Bu ikisinin her biri mümeyyiz kişinin tasarrufunu sahih duruma sokar. Allah en iyi bilendir.][109]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bundan dolayı ilim adamları hâkimin vb. ihtiyaç halinde maaşının verileceği üzerinde ittifak etmişlerdir. Ancak muhtaç olmaması halinde ona nafakanın (maaşın) verileceği hususunda görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Bunun asıl dayanağı ise yüce Allah'ın kitabında yetimin velisi hakkındaki: *"Zengin olan kaçınsın fakir olan da örfe göre yesin."*][110]

[Yetimin malını çalıştırana gelince yüce Allah onun hakkında: *"Zengin olan kaçınsın fakir olan da örfe göre yedirsin."* burada zengine iffetli davranarak kaçınması emri vücup ifade eden bir emir midir yoksa müstehaplık ifade eden bir emir midir? Bu hususta iki görüş vardır.

Beytül Mâl amirinin ve vakıf nazırının durumuna gelince, bu kişi acaba zekattaki amil ya da yetimin velisi gibi midir? Bu hususta da iki görüş vardır. Eğer veliyyül emr, zekatın amili gibi kabul edilirse zengin olsa dahi ücret almayı hak eder. Şâyet yetimin velisi gibi kabul edilirse onun hakkında bu iki görüş sözkonusudur. Böylelikle üç görüş ortaya çıkmaktadır. Osman'a gelince, varlıklı olmasına rağmen her iki görüşe göre ücret alma hakkı vardı. Bu durumda iki görüşe göre zengin olmakla birlikte ücret alabilir. Fukahanın kabul ettiği görüş de budur. Yoksa ilim ehlinden hiç kimsenin muvafakat etmediği hükümdarların maksatları gibi değildir.][111]

---

108 Minhâcü's-Sünne, IV, 89.
109 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXII, 48.
110 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXX, 193.
111 Minhâcü's-Sünne, VI, 251.

إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَى ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا ﴿١٠﴾

10. "Şüphe yok ki, zulümle yetimlerin mallarını yiyenler karınlarına ancak bir ateş yemiş olurlar. Onlar yakında alevli bir ateşe de gireceklerdir."

Tefsiri:

[Nisa Sûresindeki bu âyet-i kerimede ise bir tehdit vardır. Yüce Allah'ın: "*Şüphe yok ki, zulümle yetimlerin mallarını yiyenler karınlarına ancak bir ateş yemiş olurlar. Onlar yakında alevli bir ateşe de gireceklerdir.*" (Âyet. 10) buyruğunda olduğu gibi. Bununla bilrlikte bu hüküm tevbe etmemesi halinde sözkonusudur.][112]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bizler yüce Allah'ın: "*Şüphe yok ki, zulümle yetimlerin mallarını yiyenler karınlarına ancak bir ateş yemiş olurlar. Onlar yakında alevli bir ateşe de gireceklerdir.*" (Âyet. 10) buyruğunun mutlak ve umumi olduğuna tanıklık etmekteyiz.][113]

يُوصِيكُمُ اللهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنْثَيَيْنِ فَإِنْ كُنَّ نِسَاءً فَوْقَ اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَ وَإِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ وَلِأَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ إِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ وَلَدٌ وَوَرِثَهُ أَبَوَاهُ فَلِأُمِّهِ الثُّلُثُ فَإِنْ كَانَ لَهُ إِخْوَةٌ فَلِأُمِّهِ السُّدُسُ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا أَوْ دَيْنٍ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ لَا تَدْرُونَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ لَكُمْ نَفْعًا فَرِيضَةً مِنَ اللهِ إِنَّ اللهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١١﴾

11. "Çocuklarınız hakkında Allah size şöyle emrediyor: Erkeğe iki dişinin payı kadar (veriniz.) Eğer kadınlar ikiden fazla iseler mirasın üçte ikisi onlarındır. Şâyet kız bir tek ise mirasının yarısı onundur. (Ölenin) çocuğu varsa anne ve babanın her birine mirasın altıda biri (verilir.) Çocuğu olmayıp da anne ve

112 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVI, 25.

113 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XII, 483-484.

babası kendisine mirasçı olana gelince; üçte biri annesinindir. (Gerisi de babasınındır.) Şâyet (ölenin erkek ve kız) kardeşleri varsa o vakit altıda biri annesinindir. Bu, yapacağı vasiyet(in yerine getirilmesin)den veya borçları(nın ödenmesi)nden sonradır. Babalarınız ve oğullarınızdan size (âhirette) faydaca hangisinin daha yakın olduğunu bilemezsiniz. Bunlar Allah'tan bir farz olarak (tayin edilmiştir.) Şüphesiz ki Allah herşeyi bilendir, biricik hüküm koyandır."

Tefsiri:

[Onun[114] "onun rivâyet ettiğine gelince Kur'ân buna muhaliftir." çünkü şanı yüce Allah: *"Çocuklarınız hakkında Allah size şöyle emrediyor: Erkeğe iki dişinin payı kadar (veriniz)"* buyurduğu için Kur'ân'a muhaliftir. Ve "Allah bu buyrukta bunu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i istisna ederek ümmete has, özel kılmamıştır." şeklindeki sözlerine cevap olmak üzere şöyle denilir:

Herşeyden önce âyetin lafzını umumi manasında Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in miras bırakmasını gerektiren bir tabir yoktur. Çünkü yüce Allah: *"Çocuklarınız hakkında Allah size şöyle emrediyor: Erkeğe iki dişinin payı kadar (veriniz.) Eğer kadınlar ikiden fazla iseler mirasın üçte ikisi onlarındır. Şâyet kız bir tek ise mirasının yarısı onundur. (Ölenin) çocuğu varsa anne ve babanın her birine mirasın altıda biri (verilir.) Çocuğu olmayıp da anne ve babası kendisine mirasçı olana gelince; üçte biri annesinindir. (Gerisi de babasınındır.) Şâyet (ölenin erkek ve kız) kardeşleri varsa o vakit altıda biri annesinindir."* (Âyet, 11) buyurmaktadır. Diğer âyette ise: *"Çocukları yoksa hanımlarınızın geriye bıraktıklarının yarısı sizindir. Şâyet çocukları varsa bıraktıklarının dörtte biri sizindir."* buyurduktan sonra *"... O halde hepsi yapacağı vasiyet ve borç(un) ödenmesinden sonra üçte birine ortak olurlar. Ancak zarar verici olmamalıdır."* (Nisa, 12) buyurmaktadır. Bu hitap ise hitabın yöneltilmesinden maksat olanların hepsini kapsar. Bu hitapta Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bununla muhatap olmasını gerektiren bir husus da yoktur.

(İkinci şahsı ifade eden) hitap "kef"i muhattabın kastettiği kimseleri kapsar. Muayyen kimsenin hitaptan maksat olarak gözetildiği bilinmiyor ise lafız onu kapsamaz. Hatta bazı kimseler şu kanaati kabul etmiştir: Mutlak zamirlerin tahdis edilmesi kabil değildir. Ya muhatap zamiri nasıl tahdis edilebilir. Çünkü muhatap

114 Yani Râfızî İbn Mutahhar el-Hıllî'nin Fatıma (radıyallâhu anhâ)'nın mirası ile ilgili iddiası hususunda.

zamir ancak hitapla kastedilenleri kapsar kastedilmeyenleri kapsamaz. Şâyet tahsisi kabil umumi bir lafız olduğu varsayılacak olursa bu aynı zamanda maksat olarak gözetilen muhataplar için umumi bir hitaptır. Bundan Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bu buyrukla muhataplar arasında olmasını gerektiren bir husus yoktur.

Denilse ki: Zamirlerin yani mütekellim (birinci şahıs) muhatap/ikinci şahıs ve gaip/ üçüncü şahıs zamirlerinin muayyen bir şeye bizzat delalet etmediklerini varsayalım fakat bunlar beraberlerindeki karinelere göre (delalet ederler.) Çünkü hitap zamirleri muhatabın hitabı ile kastettiği kimseler için kullanılır. Mütekellim zamirleri de kim olursa olsun konuşan (birinci şahıs) hakkındadır. Fakat şu da biliniyorki Kur'ân-ı Kerim ile hitap bizzat Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ve bütün müminleredir. Yüce Allah'ın: *"Oruç sizden öncekiler üzerine (farz olarak) yazıldığı gibi size de farz yazıldı. Olur ki sakınırsınız."* (Bakara, 183) ve: *"Namaza kalktığınız zaman yüzlerinizi ve dirseklere kadar ellerinizi yıkayın."* (Maide, 6) buyruğu vb. buyruklarda olduğu gibi. Aynı şekilde yüce Allah'ın da: *"Çocuklarınız hakkında Allah size şöyle emrediyor: Erkeğe iki dişinin payı kadar (veriniz)"* buyruğu da böyledir.

Buna şu şekilde cevap verilir: Hayır, Kur'ân-ı Kerim'de çoğul için kullanılan muhatap/ikinci şahıs kefi bazen hem Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) hem müminler içindir bazen de o dışarıda kalarak yalnız onlar içindir. Yüce Allah'ın: *"Bilin ki Allah'ın Rasûlü sizin aranızdadır. Eğer o işlerin çoğunda size itaat etse elbette zorluğa düşerdiniz. Fakat Allah size imanı sevdirdi, onu kalplerinizde süsledi ve küfrü, fıskı ve isyanı size çirkin gösterdi. İşte onlar doğru yolu bulanların ta kendileridirler."* (Hucurât, 7) buyruğunda olduğu gibi. Buradaki "kef" Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) dışarıda kalmak sûretiyle ümmetedir.

Aynı şekilde yüce Allah'ın: *"Andolsun ki içinizden size öyle bir Peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona pek ağır gelir. Size çok düşkündür. (Bütün) müminlere oldukça şefkatli ve merhametlidir."* (Tevbe, 128) buyruğunda da böyledir. Yüce Allah'ın: *"Ey iman edenler Allah'a itaat edin, Rasûle itaat edin, amellerinizi de boşa çıkarmayın."* (Muhammed,33); *"De ki: "Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki, Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah Ğafûrdur, Rahîmdir."* (Âl-i İmrân, 31) buyrukları vb. böyledir. İşte bu gibi yerlerde muhatap için kullanılan ("siz" anlamındaki) "kef"in kapsamına Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) girmez. Aksine hitap onun kendilerine gönderildiği kimseleri kapsar. O halde yüce Allah'ın: *"Çocuklarınız hakkında Allah size şöyle emrediyor."* buyruğundaki bu "kef"in bu diğer kefler gibi olması neden mümkün olmasın. Dolayısıyla sünnetteki hükümler de Kur'ân-ı Kerim'in zahirine muhalif olmamış olur.

Bu âyetin bir benzeri de yüce Allah'ın: *"Eğer yetim kızlara adaletli davranamayacağınızdan korkarsanız, size helâl olan kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikâhlayın. Şâyet adalet yapamayacağınızdan korkarsanız o zaman (ya) bir tane almalısınız yahut sahibi olduğunuz cariye(ler) ile yetinmelisiniz. Bu, sizi haksızlıktan daha çok alıkoyar. Kadınlara mehirlerini hoşnutlukla verin. Bununla beraber gönül hoşluğu ile size onun bir kısmını bağışlarlarsa onu da âfiyetle yeyin."* (Âyet, 3-4) buyruklarıdır. Buradaki *"adaletli davranamayacağınızdan"*, *"korkarsanız"*, *"size helal olan"* ve *"sahibi olduğunuz cariyeler"* buyruklarındaki zamirler bu ümmetin nebisini dışarıda bırakarak yalnızca ümmeti kapsar. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in dörtten fazla hanımla evlenme hakkı olduğu gibi mehirsiz evlenmek hakkı da vardı. Nitekim bu husus nass ve icma ile sabittir.

Denilse ki: Sizin zikrettiğiniz bu misallerde ümmetin özellikle kastedildiğini gerektiren hususlar (karineler) vardır. Çünkü rasûle itaat etmeyi gerektiren hususlar zikredilip onlara ona itaat etmek ve onu sevmek gereği belirtilerek hitap edildiğine ve onun kendilerine peygamber olarak gönderildiği zikredildiğine göre onun bu hitabın kapsamına girmediği de bilinmiş olur.

Şöyle cevap verilir: İşte ferâiz/miras hukuku ile ilgili âyet-i kerime de böyledir. Yüce Allah: *"Babalarınız ve oğullarınızdan size faydaca hangisinin daha yakın olduğunu bilemezsiniz."* ve: *"O halde hepsi yapacağı vasiyet ve borç(un) ödenmesinden sonra üçte bire ortak olurlar. Ancak zarar verici olmamalıdır."* buyurduktan sonra: *"İşte bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'a ve Rasûlü'ne itaat ederse onu orada ebediyyen kalmak üzere altından ırmaklar akan cennetlere sokar. İşte en büyük kurtuluş budur. Kim de Allah'a ve Rasûlü'ne isyan eder, sınırlarını aşarsa, onu da orada ebedi kalmak üzere bir ateşe koyar. Üstelik onun için küçültücü bir azap da vardır."* (Âyet, 13-14) buyurmaktadır. Şanı yüce Allah Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in durumu ile örtüşmeyen bilmemek ile onlara hitap etmekte bundan sonra da sözünü ettiği farz hisse miktarlarında ona itaat etmeleri gerektiğini zikretmektedir. Allah'a ve Rasûlüne hadleri hususunda itaat ettikleri taktirde de sevabı hak edeceklerini Allah'a ve Rasûlüne aykırı hareket etmelerinde de cezalandırmayı hak edeceklerini ifade etmektedir. Bu ise onların mirasçıya hak ettiğinden fazlasını vermeleri yahut da mirasçıya vermemeleri sûretiyle olur. İşte bütün bu hususlar -sözkonusu edilenler sebebiyle- muhatapların bilmeyen kimselerin Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e itaat ettikleri taktirde kendilerine vaatte bulunulan Allah'a ve Rasûlüne isyan etmeleri ve miras ile ilgili ve başka hususlarda miktarını tespit ettiiği şeyler ile ilgili olarak sınırlarını aş-

maları halinde tehdit ettikleri kimselerin kapsamına Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in -buna benzer âyetlerin kapsamına girmediği gibi- onların arasına girmiş olduğuna delalet etmemektedir.

Sınırları belli farz hisselerin sözkonusu edilmesinden sonra sınırların aşılmasının haram olduğunu zikretmiş olmasıda farz hisse sahiplerinden herhangi bir kimseye takdir edilmiş olan paydan fazlasının verilmesinin caiz olmadığına ve onlara vasiyette bulunmanın da caiz olmadığına diğer taraftan bu hükmün daha önceleri emredilmiş olunan anne babaya ve akrabalara vasiyet emrinin de nesh edilmiş olduğuna delil teşkil etmektedir.

Bundan dolayı Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) veda haccı senesinde: "Şüphesiz Allah her hak sahibine hakkını vermiş bulunmaktadır. Bu sebeple hiçbir mirasçıya vasiyet yoktur."[115] Bu hadisi Ebu Davud gibi sünen sahipleri ve başkaları rivâyet ettiği gibi siyer âlimleri de rivâyet etmiş, ümmet onun üzerinde ittifak etmişlerdir. Hatta bazı kimseler vasiyet âyetinin bu haber ile nesh edildiğini düşünmüşlerdir. Çünkü o mirası hak etmek ile vasiyeti hak etmek arasında bir aykırılık görmemiştir. Fakat nesh ancak nasih ile mensuh arasında tam bir aykırılığın olması halinde sözkonusudur.

Selef ve cumhur ise şöyle demişlerdir: Nesh edici ferâiz âyetidir. Çünkü yüce Allah sınırları belli ferâizin miktarlarını tespit etmiş ve bu sınırları aşanları engellemiştir. Buna göre miras bırakan kişi mirascısına Allah'ın kendisi için sınırlandırmış olduğu miktardan fazlasını verecek olursa Allah'ın sınırını aşmış olur ve bu haramdır. Çünkü sınırdan fazla olan miktarı onun dışındaki diğer mirasçılar ya da asabeler hak eder. Asabenin hakkını alıpta diğerine verecek olursa asabeye zalimlik etmiş olur.

Bu sebeple ilim adamları asabe mirasçısı olmayan kimse hakkında ihtilafa düşmüşlerdir. (Farz hisse sahiplerinden arta kalan) tekrar ona (paylaşıma) red olunur mu olunmaz mı? Reddi kabul etmeyen kimseler miras Beytül mâlın hakkıdır. Bunun başkasına verilmesi caiz değildir der. Reddin caiz olduğunu kabul edenler ise mal Beytül mâle onu hak eden özel bir kişinin bulunmaması halinde konulur. Bunların ise hem genel akrabaları hem özel akrabaları vardır. Nitekim İbn Mesud (radıyallâhu anh): "Pay sahibi herhangi bir payı olmayandan önceliklidir." demiştir.

115 Ebu Davud, 2870; Tirmizi, 2120; Nesai, VI, 247; İbn Mace, 3565; Ahmed, IV, 238; V, 267, hadis sahihtir.

Burada anlatmak istediğimiz ise onların âyetin nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i kapsadığına dair herhangi bir delil ortaya koymalarının imkânsız olduğudur.

Eğer: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in çocuklarından birisi ölse idi nebi ona mirasçı olurdu. Nitekim onun üç kızı ve oğlu İbrahim kendisi hayatta iken vefat etmiştir denilirse ona şöyle denilir:

Âyet-i kerimede hitap mirasçıya değil miras bırakanadır. Dolayısıyla miras bıraktıkları için onun çocukları muhatap için kullanılan "kef"in kapsamına girseler bile mirasçı olmaları halinde kapsamına girmelerine gerek yoktur.

Buna da yüce Allah'ın: *"(Ölenin) çocuğu varsa anne ve babanın her birine mirasın altıda biri (verilir)"* buyruğu açıklık getirmektedir. Burada onu (babayı) hitap (ikinci şahıs) zamiri ile değil de gaip/üçücü şahıs zamiri ile sözkonusu etmektedir. Bu ise hitap "kef"i ile muhatapa aittir. Burada muhatap da mirası bırakan kişidir. Buna göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in dışındaki herkesin çocukları da başkaları da aynı zamanda mirası alınabilecek kimselerdir. Nas onların hepsini kapsamıştır. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ise muhatap alınan kimselere mirascı idi. Bununla birlikte o herhangi bir kimseye miras bırakacak sûrette muhatap alınmamıştır. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in çocukları da muhatap "kef"in kapsadığı kimseler arasındadır. Bu sebeple onlara da çocukların mirasını erkeğe iki dişinin payı kadar diye tavsiyede bulunmuş (emretmiş) bulunmaktadır. Fatıma (radıyallâhu anhâ)'ya Allah çocukları hakkında erkeğe iki dişinin payını vermesini anne babasına ise -onlar hayattayken ölmesi halinde- her birisine de altıda bir verilmesini emir buyurmuştur.

Eğer: Eşler ile ilgili âyette (12. âyet) erkeklere hitaben: "Ve lekum: Sizindir", kadınlara hitaben de "ve lehunne: onlarındır" buyurmuştur denilecek olursa şöyle cevap verilir:

1. Rafıziler der ki: "Onun zevceleri de amcası Abbas da ona mirasçı değildi. Ama ona yalnızca kızı mirasçı oldu.

2. Âyet nazil olduktan sonra zevcelerinden herhangi birisinin mal bırakarak vefat ettiği bilinmemektedir ki o zevcesine mirasçı olmuş olsun. Hatice (radıyallâhu anhâ) ise Mekke'de vefat etmiştir. Hilaloğullarından Hüzeyme kızı Zeynep ise Medine'de vefat etmiştir. Fakat onun geriye bir mal bıraktığını ve ferâiz/miras âyetinin o zaman inmiş olduğunu nereden biliyoruz? Çünkü yüce Allah'ın: *"Hanımlarınızın geriye bıraktıklarının yarısı sizindir."* buyruğu ise ancak malı olduğu halde zevcesi ölen kimseleri kapsar. Zevcesi ölmeyen yahut da malı olmaksızın ölen kimseye gelince o buradaki "kef" harfi ile muhatap alınmamıştır.

Bunun böyle olduğunu varsaysak bile iki (farklı) "kef"den birisinin diğeri gibi onu kapsamına alması gerekmez. Aksine bunun için delile ihtiyaç vardır.

Denilse ki: Sizler şöyle diyorsunuz: Onun hakkında sabit olan bütün hükümler aynı zamanda ümmeti hakkında da sabittir ve bunun aksi de böyledir. Şanı yüce Allah ona (burada) ümmetini kapsayan bir emir vermiştir. Bunun böyle olduğu ise bu husustaki şeriatin adetinden anlaşılmaktadır. Bundan dolayı yüce Allah: *"Nihâyet Zeyd'in o kadın ile bir bağı kalmayınca Biz onu seninle evlendirdik. Böylelikle evlatlıklarının eşleri ile herhangi bir bağı kalmayınca onlarla evlenmek hususunda müminlere bir vebal olmasın."* (Ahzâb, 37) buyurarak bunun ümmetine helal olması için kendisine de helal olduğunu zikretmektedir. Şanı yüce Allah onun hakkında özel bir hususu helal kılınca da: *"Bir de nefsini nebiye bağışlayan mü'min kadını -eğer Nebi onu nikâh etmek isterse- diğer müminler bir yana yalnız sana has olmak üzere helal kıldık."* (Ahzâb, 50) buyurmaktadır. O halde: Buradaki "kef" harfinin onu kapsamadığı nasıl söylenebilir?

Şöyle cevap verilir: Bu sözü söyleyen bir kimse şeriat koyucunun hitabındaki adetini bildiğinden dolayı söylediği bilinen bir husustur. Tıpkı hükümdarların adetlerinden bir komutana herhangi bir emir vererek hitap ettikleri taktirde onun benzeri bir konumda olana da böyle bir hitabta bulunmalarının bir adet olduğunun bilinmesi gibi. İşte bu muhataba yöneltilen hitapta yerleşmiş örf ve adet ile bilinen ve yine belli bir dili konuşanların yerleşmiş adet geleneği lafızların manaları ile o hususu kastettiklerinin bilinmesi gibidir.

Durum böyle olduğuna göre çoğul siğası ile hitabta Kur'ân-ı Kerim'in adetinin türlü türlü olduğunu biliyoruz. Bazen bu çoğul kipi Rasûlü kapsar, bazen onu kapsamaz. Bu durumda böyle bir hitabın onu kapsadığı hitaplardan olmasına gerek yoktur. İddia sahibinin söyleyebileceği azami husus aslolan "kef" hitabının onu da kapsadığının söylenmesidir. Nitekim aslolan hükümler bakımından ümmetinin onunla eşit olması yine hükümler hususunda onun da ümmetine eşit olmasıdır. Bu asıl ise tahsise dair delil ortaya konuluncaya kadar böyle kalır. Bilindiği gibi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ümmetinden ayrıcalıklı kılındığı pek çok özellikleri vardır. Ehl-i sünnet der ki: Onun özelliklerinden birisi de ona mirasçı olunmamasıdır. Onun diğer hususlardaki özellikleri nasıl inkâr edilemiyorsa bu özel hükmünün de inkâr edilmesi caiz değildir. Ama kişi bu husustaki özelliğinin delilini istemesi mümkündür. Ona mirasçı olunamayacağına dair oldukça yaygın hatta mütevatir sahih hadisler onun fey ve daha başka hususlar ile ilgili özel durumu gibi ona ait hususiyetlerin pek çoğu hakkında rivâyet edilmiş hadislerden çok daha büyük miktardadır.

Selef ve halef pek çok hüküm hakkında onun özelliklerinden midir değil midir diye görüş ayrılığı içindedir. Fey ile hums[116] (beşte birin beşte biri) hakkında onun mülkü olup olmadığı hususundaki görüş ayrılıkları ile ona haram kılınan kadınlar (daha sonra) mübah kılındı mı kılınmadı mı hususundaki görüş ayrılıkları buna örnektir. Fakat Selef ona mirasçı olunmayacağı hususunda ihtilaf etmemiştir. Çünkü ondan bu husustaki rivâyet pek açıktır ve ashabı arasında bunun böyle olduğu (bilgisi) oldukça yaygın idi.][117]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İki kızın mirasına gelince; şanı yüce Allah: *"Çocuklarınız hakkında Allah size şöyle emrediyor: Erkeğe iki dişinin payı kadar (veriniz.) Eğer kadınlar ikiden fazla iseler mirasın üçte ikisi onlarındır. Şâyet kız bir tek ise mirasının yarısı onundur."* buyurmaktadır.

İşte Kur'ân-ı Kerim kız çocuğun erkek kardeşi ile birlikte mirasın üçte birini hak ettiğine yalnız başına ise mirasın yarısını alacağına, ikiden fazla olmaları halinde üçte ikiyi alacaklarına delildir. Geriye kalan kız çocuğunun eğer erkek kardeşi ile birlikte dörtte bir değil de üçte bir alıyor ise kız kardeşi ile birlikte dörtte bir değil de üçte biri alması daha uygun ve daha yerindedir. Çünkü yüce Allah: *"Şâyet kız bir tek ise mirasının yarısı onundur."* buyurmaktadır. İşte mirasın yarısının onun tek olması hali ile kayıtlı olması mefhumu itibariyle bu yarının ancak bu vasıfa sahip olması halinde sözkonusu olacağına delildir. Hâlbuki yüce

116 Fey': -Genelde- düşman mallarından Müslümanların eline savaşmaksızın geçen mallar anlamında kullanılır.

Hums/beşte bir ise iki anlamda kullanılır: 1. Savaşta alınanan ganimetlerin tamamının beşte dördü gazilere ayrıldıktan sonra geri kalan beşte birin Enfâl . 41. Âyet-i kerime'de sözü edilenlere paylaştırılması emr edilen pay; 2. Bu beşte birin aynı âyette sözü edilenlere paylaştırılmak üzere beş kısma ayrılması sonucunda ortaya çıkan her bir pay. Bu beş paydan her birine de hums denilir. Hangisinin kastedildiği ifadelerin bağlamından anlaşılmamakla birlikte, mutlak olarak zikredildiğinde çoğunlukla -burada olduğu gibi- Peygamber Efendimizin beşte bir payı anlaşılır.

Sözü geçen âyette beşte bir'de pay sahibi olanlar, altı sınıftır. Bu beşte birin kaç sınıfa ayrılması gerektiği hususunda mezhepler arasında çeşitli ihtilaflar bulunmaktadır. Geniş bilgi için Fıkıh kitaplarının ilgili bahislerine bakılmalıdır. (Çeviren)

117 Eseri derleyen İyad b. Abdüllatif naklin burada nihâyete erdiğini belirten parantezi kapatıp ondan sonra naklin sona erdiği manasına gelen ve "intehâ: bitti" lafzının kısaltılmışı olan elif ve he harfini koymamakla birlikte bundan sonraki ibareleri yeni bir kaynaktan nakil yaptığını gösteren şekilde başlatmaktadır. Sözkonusu bu nakil ise 11. âyetten hemen sonra başlamakta ve burada sona ermektedir. Bu ibareler bizim tespit ettiğimize göre Minhâcü's-Sünne. Tahkik: Dr. Muhammed Reşad Salim, Müessesetu Kurtuba 1. Baskı, IV, 103-110'da yer almaktadır. (çeviren)

Allah'ın: *"Eğer kadınlar"* buyruğunda böyle değildir. Burada hem zamir hem de "kadınlar" lafzı zikredilmiş bulunmaktadır. Bu da çoğul bir ibaredir. O halde burada "iki kız/kadın" denilemez. Çünkü çoğul zamiri iki hakkında özel bir kullanım değildir. Diğer taraftan hüküm iki kadına da özel değildir. O halde "ikiden fazla" demek gerekir. Çünkü ikinin hükmü de bir tanesinin hükmünün de ne olduğu bilinmiş durumdadır. Bir tek kız ise mirasın yarısı onundur. İkiden fazla olmaları halinde ise üçte iki onların olur. O halde iki kızın üçte ikiden fazla almasına imkân kalmaz. Dolayısıyla her birisine mirasın yarısını vermek sûretiyle malın tümü onlara ait olamaz. Çünkü üç tanesinin bile ancak üçte iki hakkı varsa ya üç erkeğin durumu ne olur? Bu durumda bir kıza yarısı verilemez. Çünkü mirasın yarısı bir tek kız olması şartına bağlıdır. Eğer tek değilse ona yarısı verilemez.

Bu delalet buradaki "Şâyet kız bir tek ise" buyruğundaki "vahideten" lafzının nasb ile okunuşundan açıkça anlaşılmaktadır. Çünkü burada bu lafız "kâne"nin haberi olup ifade: "Eğer bir tek kız ise" takdirindedir ki beraberinde başka mirasçı bulunmayıp yalnız ise "ona mirasın yarısı verilir." demektir. Fakat bu miktar beraberinde başkası varsa ona verilemez. O halde (bu durumda) yarısının da tamamının da verilmeyeceği anlaşılmaktadır. Geriye sadece "üçte iki" kalır. Bu ise âyet-i kerimeden anlaşılan bir delalettir.

Aynı şekilde şanı yüce Allah kızkardeşler hakkında: *"Eğer kızkardeşler iki (yahut daha çok) iseler erkek kardeşin bıraktığının üçte ikisini alırlar."* (Nisa, 176) buyruğu iki kızın iki kızkardeşe göre üçte ikiyi daha çok hak ettiklerine delildir.

Diğer taraftan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sünneti de şu şekildedir: O Sa'd b. er-Rabi'in iki kızına üçte ikiyi, kızların annesine sekizde birini, amcaya da kalanı verdi.[118]

Bu ise icma olup İbn Abbas'tan bu hususta muhalif olduğu kanaati sahih değildir.

"*Çocuk*"lar hakkındaki âyet. İki evlattan fazla çocuğun hükmünün iki kız çocuğun hükmü ile aynı olduğuna delalet ettiği gibi kızkardeşler hakkında da: *"Eğer kızkardeşler iki (yahut daha çok) iseler erkek kardeşin bıraktığı (mirası) nın üçte ikisini alırlar."* (Nisa, 176) buyurmakta ve onlardan fazlasını sözkonusu etmemektedir. Buna göre eğer iki kız üçte ikiyi hak ediyorlarsa onlardan fazla olmalarının bunu hak etmeleri -kızlar ile ilgili âyet-den farklı olarak daha uygun ve

118 Ebu Davud, 2892; Ahmed, III, 352; Tirmizi, 2092; İbn Mace, 272; Hakim, IV, 333; Beyhaki, VI, 269. Hadis hasendir.

daha yerindedir. Çünkü yüce Allah'ın: *"Erkeğe iki dişinin payı kadar (veriniz)"* buyruğu ancak erkek kardeşi ile birlikte kızkardeşe üçte birin verileceğine delildir. Şâyet kızlar iki iseler üçte biri hak etmezler. Böylelikle iki âyetin her birindeki beyanı en güzel bir beyandır. Çünkü birinci ifade iki kızın mirasının bundan fazlasından daha aşağı olduğuna delalet ederken bundan sonra da sayf/yaz âyetinde kızların ikiden fazla olmaları halindeki mirasını beyan etmektedir. Çünkü ifade iki kızkardeşin mirasına delalet etmişti. Bu ise üç ya da dördün ve daha fazlasının mirasına öncelikle delalet etmekte olduğu için iki kızkardeşten fazlasının zikredilmesine ihtiyaç duymamıştır. Çünkü birinde iki kızdan aşağı değil de iki kızdan fazlası zikredilirken diğer âyette ise iki kızdan fazlası zikredilmeyip iki kız sözkonusu edilmiştir. Çünkü her bir konuda güzel beyan bunu gerektirmektedir.

Bir kız kardeş ile bir erkek kardeşin hükmü ile iki kız kardeşin ve fazlasının hükmünü beyan ettikten sonra geriye her iki türden de iki kız ve fazlasının hükmünün beyanı kalmaktadır. Böylelikle yapılan beyan bütün kısımları kapsayıcı olsun. "Kardeşler" lafzı ile diğer bütün çoğul lafızlar ile miktar kastetmeksizin cins kastedilebilir. Böylelikle bu iki ve yukarısını kapsar. Bazen bununla üç ve yukarısını da kastedebilir. Bu âyet-i kerimede ise bu lafızla mutlak sayı kastedilmiştir. Çünkü bundan önce bir tanesinin hükmünü açıklamış idi. Diğer taraftan ferâize dair sözkonusu ettiği hükümlerde bir ile birden çok arasında fark gözetilmiş ve iki ila üç sayının mertebeleri arasında eşitlik olduğunu beyan etmiştir. Nitekim bu hususu yüce Allah: *"Eğer bir erkek yahut bir kadına çocuğu ve babası olmadığı (kelâle olduğu) halde mirasçı olunuyor ve bunların ... üçte bire ortak olurlar."* buyurmaktadır. Yüce Allah'ın: *"İseler"* buyruğunda zamir çoğuldur. *"Bundan daha çok"* buyruğunda bir erkek ve bir kızkardeşten daha çok demektir. Bundan sonra ise *"üçte bire ortak olurlar"* buyurarak onlardan *"...lar"* diye çoğul zamir ile ve *"şürekâ: ortaklar"* diyerek de açık isimle de zikretmiş bulunmaktadır.

Böylelikle ferâiz âyetlerinde çoğul kipinin mutlak sayıyı iki ve daha yukarısını kapsadığına delildir. Çünkü yüce Allah: *"Çocuklarınız hakkında Allah size şöyle emrediyor."* buyruğu ile *"Şâyet (ölenin erkek ve kız) kardeşleri varsa o vakit altıda biri annenindir."* buyruğunda ve: *"Şâyet (mirasçılar) erkek ve kız kardeşler iseler ..."* (Nisa. 176) buyruğu bunu göstermektedir.][119]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Aynı şekilde yüce Allah'ın: *"Çocuklarınız hakkında Allah size şöyle emrediyor."* buyruğu hem çocuklar hakkında hem de durumlar hakkında umumidir.

119 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXI. 349-352.

Çünkü çocuk bazen dini aynı bazen farklı bazen hür bazen köle olabilir. Lafız farklı durumları ele almamaktadır.][120]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Çocuklarınız hakkında Allah size şöyle emrediyor."* buyruğu çocuklar hakkında umumi, (mirasçı olma) durumlar(ı) hakkında da mutlaktır.][121]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah ferâiz hakkında: *"Çocuklarınız hakkında Allah size şöyle emrediyor: Erkeğe iki dişinin payı kadar (veriniz)."* buyurduğu gibi: *"Çocukları yoksa hanımlarınızın geriye bıraktıklarının yarısı sizindir."* ve nihâyet *"Eğer çocuğunuz yoksa bıraktığınızın dörtte biri onlarındır."* ve: *"Şâyet (mirasçılar) erkek ve kız kardeşler iseler o zaman erkek için kadının iki payı vardır."* (Nisa, 176) buyurmaktadır. Buradaki "lam" harfi temlik/mülk verme anlamına geldiğinden ötürü sözü geçen bütün sınıfları kapsaması ve her bir sınıfın ayrı ayrı zikredilmesi ve aralarında eşitlik sağlanması gerekmiştir. Şâyet bir erkeğin dört zevcesi ile dört oğlu yahut kızı ya da erkek ve kızkardeşleri bulunuyor ise bu durumda bu umumun birimleri arasında eşitlik sağlamak gerekir. Çünkü onların her biri neseb sebebi ile mirası hak etmişlerdir ve onlar neseb bakımından birbirlerine eşittir. Öbür tarafta ise durum böyle değildir. Onda hükmün böyle olması da gerekmemektedir.][122]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Çocuklarınız hakkında Allah size şöyle emrediyor: Erkeğe iki dişinin payı kadar (veriniz)."* buyruğunun zahiri umumi olduğudur. Yani kendisine "veled: çocuk" denilen herkese Allah'ın tayin ettiği farz hisse verilir.][123]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Kız ile birlikte oğlun kızlarına üçte ikiyi tamamlamak için altıda bir verilmesi aynı şekilde anne baba kızkardeş ile birlikte baba bir kızkardeşlerin bu durumda olmaları yüce Allah'ın: *"Çocuklarınız hakkında Allah size şöyle emrediyor: Erkeğe iki dişinin payı kadar (veriniz.) Eğer kadınlar ikiden fazla iseler mirasın üçte ikisi onlarındır."* buyruğundan dolayıdır. Bilindiği gibi hitap kızların çocuklarını kapsamayıp yalnızca erkeklerin çocuklarını kapsamaktadır. Ayrıca yüce Allah'ın: *"Çocuklarınız"* buyruğu ölüye nesebi ulaşan kimseleri kapsar. Bunlar ise hem

120 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVI. 26.
121 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XX, 166.
122 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXV, 78.
123 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 391.

kendisinin hem kızının çocuklarıdır.[124] Buyruk onları sırasına göre kapsar: Buyruğun kapsamına sulben çocukların bulunmaması halinde oğlun çocukları girer. Çünkü bilindiği gibi farz hisselerden sonra geriye kalan en yakın erkek kişiye verilir. Oğul ise oğlun oğlundan daha yakındır. Şâyet sadece bir kız çocuğu varsa o taktirde mirasın yarısı ona aittir. Geriye ise kızlara düşen paydan altıda bir kalmış olur. Eğer oğlun kızları varsa bu kızlar özkızın dışında mirasın tamamını hak ederler. Öz kız yarısını aldıktan sonra gerisi onlara ait olur.

Anne baba bir kızkardeşin baba bir kızkardeş ile birlikte olması halinde de hüküm böyledir. İbn Mesud'un haber verdiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) kız çocuğuna yarısını oğlun kızına ise üçte ikiyi tamamlamak üzere altıda biri vermeyi hükme bağlamıştır.[125] Kız çocuklar üçte ikiyi tamamladıkları taktirde geriye farz hisse kalmaz. Eğer ortada oğulların çocuklarından asabe varsa mal onundur. Çünkü o en yakın ilk erkektir. Eğer onunla birlikte yahut ondan yukarda[126] varsa ashab-ı kiramın ve ilim adamlarının cumhuruna göre -dört mezhep imamı ve diğerleri gibi- asabe olarak mirasçı olur. Fakat İbn Mesud onu (oğlun kızını) düşürür (pay vermez.) Çünkü o tek başına mirasçı olamaz.][127]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Nitekim yüce Allah: *"Çocuğu olmayıp da anne ve babası kendisine mirasçı olana gelince üçte biri annesinindir."* buyurarak anne babası ona mirasçı oluyorsa annesine üçte bir vermektedir. Eşlerin farz hissesinden sonra geri kalan ise anne baba arasında ortak bir mirastır. Aslı nasıl paylaşırlarsa bunu da öylece paylaşırlar. Nitekim ölünün borcu ya da vasiyeti varsa yine onlar arta kalanı kendi aralarında üçte birler halinde (anne üçte bir, baba üçte iki) paylaşırlar.][128]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Kitabın annenin mirasına delaletine gelince; şanı yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"(Ölenin) çocuğu varsa anne ve babanın her birine mirasın altıda biri (verilir.) Çocuğu olmayıp da anne ve babası kendisine mirasçı olana gelince üçte biri annesinindir."* şanı yüce Allah ona iki şarta bağlı olarak farz hisse vermiştir: Ölenin çocuğunun olmaması ve babasının ona mirasçı olması. Böylelikle bu buyruk anneye çocuğun olmaması halinde mutlak olarak üçte birin verilmeye-

124 Asılda da böyledir.

125 Ebu Davud, 2890; Tirmizi, II, 11; İbn Mace, 2721; Ahmed, I, 389.428, 440, 463; Dârakutnî, 458; Hakim, IV, 334; Beyhaki, IV, 229. Hadis sahihdir.

126 Aynı şekilde asıl yazmada zamir müzekkerdir.

127 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXI, 354-355.

128 Minhâcü's-Sünne, VIII, 62.

ceği delaletini ihtiva etmektedir... Çünkü çocuğun bulunmaması halinde mutlak olarak ona bu hisse verilecek olsaydı yüce Allah'ın: *"Anne ve babası kendisine mirasçı olana gelince"* buyruğu lafız bakımından bir fazlalık mana itibariyle bir eksiklik olurdu. Ve onun varlığı ile yokluğu arasında bir fark olmaz, anlamsız bir ifade olurdu. İşte bu durumda anne babasının ona mirasçı olması ile olmaması arasında fark bulunmaksızın annesine üçte bir verilirdi. Bu ise Kur'ân'ın delaletine muhaliftir.][129]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Yapacağı vasiyet ve borç(un ödenmesin)den sonra."* (Âyet 12) buyruğunun umumuna gelince; şanı yüce Allah: *"Ve borç"* buyruğu ile umumi bir ifade kullanmıştır. Çünkü bu nefiy manasına gelen bir bağlamda nekiredir. Zira yüce Allah'ın: *"Yapacağı vasiyet ve borçtan sonra"* buyruğu şu anlamdadır: Miras ancak vasiyet yahut borçtan sonra yerine getirilir. Bu buyrukta ise şanı yüce Allah'ın borcu ile insanlara borç tahsis edilmemiştir. Bundan dolayı eğer mali bir sadaka adamış ve bu sadakayı vermeden önce ölürse malın aslından onun adına o sadaka verilir.][130]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Şâyet bundan daha çok iseler o halde ... üçte bire ortak olurlar."* buyruğunda kastedilen annenin oğludur. Eğer bunların kapsamına anne baba bir çocukları sokacak olursak üçte bire ortak olmazlar. Aksine başkaları da bunda onlarla beraber olur.][131]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah'ın: *"Hepsi yapacağı vasiyet ve borç(un ödenmesin)den sonra üçte bire ortak olurlar. Ancak zarar verici olmamalıdır."* buyruğu da bu kabildendir. Şanı yüce Allah mirasçılara zarar verecek mahiyette olmayan vasiyeti mirastan öncelemiştir. Eğer zarar vermek kastıyla bir vasiyette bulunmuş ise bu haramdır. Mirasçılar böyle bir vasiyeti iptal etmek hakkına sahiptir. Musaleh (kendisine vasiyette bulunulmuş) kişinin de onların rızası olmadan onu alması haram olur. Bundan dolayı daha sonra yüce Allah: *"İşte bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'a ve Rasûlüne itaat ederse ..."* diye başalayan buyruklarını *"Kim de Allah'a ve Rasûlü'ne isyan eder, sınırlarını aşarsa, onu da orada ebedi kalmak üzere bir ateşe koyar."* (Nisa, 13-14) diye sona erdirmektedir.

129 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXI, 344 -muhtasar olarak-.
130 Şerhul Umde –hac-, I, 185
131 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXI, 339.

Bu âyet-i kerimede zarar vermenin sözkonusu edilmesine rağmen öncekinde bunun sözkonusu edilmemiş olması birincisinin iki temel direk durumunda olanların mirasını ihtiva etmesi, ikincisinin ise eşler ve kardeşler gibi çevredekilerin mirasını ihtiva etmesinden dolayıdır. Adeten vasiyette bulunan kişi de eşine ve kardeşlerine zarar verir. Hemen hemen kendi çocuğuna zarar verecek bir iş yapmaz. Fakat zarar vermek de, haksızlık ve günah olmak üzere iki türlüdür. Kişi onlara zarar vermek kastını güdebilir. İşte bu günahtır. Bazen kasti olmayarak onlara zarar vermeye kalkışabilir. Bu da haksızlıktır. Üçte birden fazlasını vasiyet ettiği taktirde kasti olsun ya da olmasın bu durumda zarar verici olur. Böyle bir vasiyet geri çevrilir. Şâyet üçte birden az vasiyette bulunup da onun zarar verme kastını güttüğü bilinmiyor ise o vasiyetin gereğini yerine getirir. Eğer musaleh (kendisine vasiyet olunan kişi) ancak zarar vermek kastıyla kendisine vasiyette bulunduğunu bilecek olursa o vasiyeti almak ona helal olmaz. Eğer vasiyette bulunan kişi itirafta bulunarak ben ancak zarar vermek kastı ile vasiyette bulundum diyecek olursa bu vasiyetin yerine getirilmesi için ona yardımcı olmak caiz değildir. Bu âyet gereğince onun geri çevrilmesi icab eder.][132]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Eğer: Anne babanın çocukları onlardandır ve aynı zamanda onlar annenin de çocuklarındandır denilecek olursa bu bir hata olur. Çünkü yüce Allah: *"Eğer bir erkek yahut kadına çocuğu ve babası olmadığı (kelale olduğu) halde mirasçı olunuyor ve bunların (ana bir) erkek yahut kızkardeşi varsa bunların her birine altıda bir düşer."* buyurmaktadır.

Sa'd ve İbn Mesud'un kıraatinde ise "anne bir" ifadesi de vardır.[133] Bundan maksat ise icma ile annenin çocuğudur.

Buna da yüce Allah'ın: *"Bunların her birine altıda bir düşer."* buyruğu delildir. Anne babanın ve baba bir evladın çocuğu ise sayf/yaz âyetinde yüce Allah'ın: *"Senden fetva isterler. De ki: Allah size kelale hakkındaki hükmü şöylece açıklar: Eğer çocuğu bulunmayıp da kızkardeşi bulunan bir erkek ölürse bıraktığının yarısı kızkardeşe kalır. Eğer onun (ölen kızkardeşinin) çocuğu (babası) yoksa o (erkek kardeş) kızkardeşine (malının tümüne) mirasçı olur."* buyruğunda sözkonusu edilerek kızkardeşe mirasının yarısını buna karşılık erkek kardeşe malının tamamını vermiştir. İşte anne baba bir çocuğun hükmü budur.

132 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXIII, 40.
133 Yani "anne bir erkek ya da kızkârdeşi varsa" demektir. Ubey aynı şekilde Sa'd b. Ebi Vakkas da böyle okumuştur. Mu'cemu'l-Kıraât, II, 116'da geçtiği üzere.

Sonra yüce Allah: *"Şâyet (mirasçılar) erkek ve kızkardeşler iseler o zaman erkek için kadının iki payı vardır."* (Nisa, 176) buyurmaktadır. İşte bu da müslümanların ittifakı ile anne baba bir çocuğun hükmüdür. Anne bir çocuğun hükmü değil.

Böylelikle şanı yüce Allah'ın bu âyet-i kerimede bu hükmü aynı şekilde öbür âyetteki bu hükmü zikretmiş olması iki sınıftan birinin diğerinden farklı olduğuna delalet etmektedir. Eğer nass annenin çocuğuna üçte biri vermiş ise onların payını eksilten kimse onlara zulmetmiş olur. Anne baba bir çocuklar ise başka bir türdür.][134]

تِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ وَمَنْ يُطِعِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١٣﴾

13. "İşte bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'a ve Rasûlü'ne itaat ederse onu orada ebediyyen kalmak üzere altından ırmaklar akan cennetlere sokar. İşte en büyük kurtuluş budur."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah ferâizi (miras paylarını) sözkonusu ettikten sonra: *"İşte bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'a ve Rasûlü'ne itaat ederse onu orada ebediyyen kalmak üzere altından ırmaklar akan cennetlere sokar. İşte en büyük kurtuluş budur. Kim de Allah'a ve Rasûlü'ne isyan eder, sınırlarını aşarsa, onu da orada ebedi kalmak üzere bir ateşe koyar. Üstelik onun için küçültücü bir azap da vardır."* (Âyet 13-14) buyurmaktadır. Yüce Allah sınırları ve miktarları belli farz hisseleri zikredip bunların aşılmasını yasaklamış olması herhangi bir kimseye Allah'ın kendisine ayırmış olduğu farz hisseden fazlasını vermenin caiz olmadığını beyan etmek demektir. İşte bu da Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Şüphesiz Allah her bir hak sahibine hakkını vermiş bulunmaktadır. Bu sebeple hiçbir mirasçıya vasiyet yoktur."[135] buyruğunun anlamı budur.][136]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yine yüce Allah: *"İşte bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'a ve Rasûlü'ne itaat ederse onu orada ebediyyen kalmak üzere altından ırmaklar akan cennetle-*

134 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXI, 339-340.
135 Biraz sonra kaynakları gösterilecektir.
136 Mecmû'u'l-Fetâvâ, II, 397.

re sokar. İşte en büyük kurtuluş budur. Kim de Allah'a ve Rasûlü'ne isyan eder, sınırlarını aşarsa, onu da orada ebedi kalmak üzere bir ateşe koyar. Üstelik onun için küçültücü bir azap da vardır." (Âyet 13-14) buyurmaktadır.

Şanı yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'de Allah'a ve Rasûlüne itaat eden kimselerin ahirette mutlu olacaklarını buna karşılık Allah'a ve Rasûlüne isyan edip onun sınırlarını aşanların azaba uğratılacak birisi olacağını beyan buyurmaktadır. İşte mutlu kimseler ile bedbahtlar arasındaki fark budur.][137]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Sünen'de Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğu rivâyet edilmiştir: "Şüphesiz kişi altmış yıl boyunca Allah'a itaat eden işler yapar. Daha sonra vasiyetinde zulüm eder ve bundan dolayı ona kötü hatime yazılır ve cehennem ateşine girer ve şüphesiz kişi altmış yıl boyunca Allah'a masiyet olan işler yapar. Sonra da vasiyetinde adaletli olur. Bu sebeple ona hayır hatime yazılır ve böylelikle cennete girer."[138] Sonra yüce Allah'ın: *"İşte bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'a ve Rasûlü'ne itaat ederse onu orada ebediyyen kalmak üzere altından ırmaklar akan cennetlere sokar. İşte en büyük kurtuluş budur. Kim de Allah'a ve Rasûlü'ne isyan eder, sınırlarını aşarsa, onu da orada ebedi kalmak üzere bir ateşe koyar. Üstelik onun için küçültücü bir azap da vardır."* (Âyet 13-14) buyruğunu okudu. Elbetteki şanı yüce Allah en iyi bilendir.][139]

وَمَنْ يَعْصِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَيَتَعَدَّ حُدُودَهُ يُدْخِلْهُ نَارًا خَالِدًا فِيهَا وَلَهُ عَذَابٌ
مُهِينٌ ﴿١٤﴾

14. "Kim de Allah'a ve Rasûlü'ne isyan eder, sınırlarını aşarsa, onu da orada ebedi kalmak üzere bir ateşe koyar. Üstelik onun için küçültücü bir azap da vardır."

Tefsiri:

[Allah'a ve Rasûlüne masiyet/isyan mutlak olarak kullanıldığı taktirde bunun kapsamına küfür ve fâsıklık girer. Yüce Allah'ın: *"Allah'a ve Rasûlüne isyan edenlere içinde ebediyyen kalıcılar olmak üzere cehennem ateşi vardır."* (Cin, 23); Yine yüce Allah'ın: *"İşte Ad kavmi. Rabblerinin âyetlerini bilerek inkâr ettiler.*

---

137 Minhâcü's-Sünne, I, 98.

138 Ebu Davud, 495; Tirmizi, 2867; İbn Mace, 2704; Ahmed, II, 278; Abdürrezzak, 16455. Hadis zayıftır. Hadisin lafzı "altmış" değil "yetmiş" şeklindedir.

139 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXV, 424.

Rasûllerine asi oldular. Her inatçı zorbanın emri ardınca gittiler." (Hud, 59) buyruklarında olduğu gibi. Bu buyrukta yüce Allah onların rasûllere masiyetlerini mutlak olarak sözkonusu etmektedir. Çünkü onlar Hud (aleyhisselâm)'a tür olarak bütün rasûlleri yalanlamak masiyetini işlemişlerdi. Bundan dolayı tür olarak rasûllere isyan etmek *"Biz ise yalanladık ve Allah hiçbir şeyi indirmemiştir."* (Tebareke/Mülk, 9) diyen kimselerin masiyeti gibi bir masiyet idi. Aynı şekilde onların masiyeti yalanlayıp yüz çevirenlerin masiyetine de benziyordu. Şanı yüce Allah: *"Oraya yalanlayıp yüz çeviren o en bedbaht olandan başkası girmez."* (Leyl, 15-16) buyurmaktadır. Bundan maksat ise haberi yalanlayıp emre itaatten yüz çevirdiklerini anlatmaktır. İnsanlara düşen görev ise verdikleri haberlerde rasûlleri tasdik edip emirlerinde onlara itaat etmektir. Aynı şekilde Firavun hakkında da *"Fakat o yalanladı ve isyan etti."* (Nâziât, 21) buyurmaktadır. Tür olarak kâfirler hakkında da: *"Ne tasdik etti ne namaz kıldı. Fakat o yalanlayıp yüz çevirdi."* (Kıyame, 31-32) buyurmaktadır. Burada da haberin yalanlanması verilen emirden de yüz çevirmek sözkonusu edilmişti. İman ise ancak verdikleri haberler hususunda rasûlleri tasdik etmek, onların emirlerine de itaat etmekten ibarettir. Yüce Allah'ın: *"Nitekim Biz Firavuna bir rasûl gönderdik. Firavun ise rasûle başkaldırmış/isyan etmiş idi"* (Müzzemmil, 15-16) buyruğu da bu türdendir.][140]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah, Allah'a ve Rasûlüne isyan eden herkesin bedbaht birisi olacağını beyan buyurmuştur. Yüce Allah: *"Kim de Allah'a ve Rasûlü'ne isyan eder, sınırlarını aşarsa, onu da orada ebedi kalmak üzere bir ateşe koyar. Üstelik onun için küçültücü bir azap da vardır."* (Âyet 14) buyurmaktadır.][141]

Yine Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: "*Kim de Allah'a ve Rasûlü'ne isyan eder, sınırlarını aşarsa, onu da orada ebedi kalmak üzere bir ateşe koyar. Üstelik onun için küçültücü bir azap da vardır.*" buyruğuna gelince; bu buyruk -Allah en iyi bilendir- farzları/mirasın farz hisselerini inkâr edip, onları kendisi için hazırlanmış olan azabı hatırlamamak sûretiyle hafife alan kimseler hakkındadır.][142]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah miraslar hususunda haksızlık eden kimseler hakkında: "*Kim de Allah'a ve Rasûlü'ne isyan eder, sınırlarını aşarsa, onu da orada ebedi kalmak*

140 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 59.
141 Nazariyyetu'l-Akd, 6.
142 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV, 367.

üzere bir ateşe koyar. Üstelik onun için küçültücü bir azap da vardır." (Âyet 14) buyurmaktadır. İşte burada masiyeti sınırlarını aşmak kaydı ile zikretmiş, ondan mutlak olarak söz etmemiştir.][143]

وَالَّتِي يَأْتِينَ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِسَآئِكُمْ فَاسْتَشْهِدُوا عَلَيْهِنَّ أَرْبَعَةً مِنْكُمْ فَإِنْ شَهِدُوا فَأَمْسِكُوهُنَّ فِي الْبُيُوتِ حَتَّى يَتَوَفَّاهُنَّ الْمَوْتُ أَوْ يَجْعَلَ اللهُ لَهُنَّ سَبِيلًا ﴿١٥﴾

15. "Kadınlarınızdan fuhuş yapanlara karşı içinizden dört şâhid getirin. Şâyet şehâdet ederlerse, ölüm onları alıp götürünceye yahut Allah onlara bir çıkar yol gösterinceye kadar onları evlerde alıkoyun."

Tefsiri:

[Tevrat ve İncil'in şeriati mutlak olarak teşri edilmemiştir. Aksine Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) gelinceye kadar kaydıyla gelmiş şeriatlerdir. Bu da ne zaman gerçekleşeceği bilinmeyen bir vakte bağlı olarak hüküm vermeye benzer. Yüce Allah'ın: *"Allah'ın emri gelinceye kadar affedip bağışlayın."* (Bakara, 109) buyruğu ile *"Ölüm onları alıp götürünceye yahut Allah onlara bir çıkar yol gösterinceye kadar onları evlerde alıkoyun."* (Âyet 15) buyrukları bunun gibidir. Bu gibi hükümler ise bütün din mensuplarının ittifakı ile caizdir.

Peki buna nesh adı verilir mi? Bu hususta iki görüş vardır: Buna -tıpkı bilinen nihai zaman hakkında olduğu gibi- nesh denilmez. Yüce Allah'ın: *"Fecrin beyaz ipliği siyah ipliğinden tarafınızdan seçilinceye kadar yeyin, için. Sonra orucu geceye kadar tamamlayın."* (Bakara, 187) buyruğu gibi.

Şâyet gecenin gelmesi ile orucun vücubu kalkacak olursa herkesin ittifakı ile buna nesh denilmez.

Bir görüşe göre ne zaman olduğu bilinmeyen nihai vakit tıpkı bilinen gibidir.

Bir diğer görüşe göre hayır buna nesh denilir. Fakat bu şekilde bir nesih yahudilerin de daha başka din mensuplarının da dahil olduğu bütün din mensuplarının ittifakı ile caizdir. Buna göre nesihin nübüvveti ile Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in nübüvvetinin -Allah'ın salat ve selâmı onlara- sabit olması görüş

143 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 61.

ayrılığı olan bir hususun neshinin caiz olduğunu kabul etmeye bağlı değildir. Çünkü bu ancak mutlak hükümler hakkında sözkonusudur. Önceki şeriatler ise (ta baştan beri) mutlak olarak teşri' edilmemiştir.

Nesh edicinin fark ettirilmesi vaciptir görüşü ister kabul edilsin ister vacip olmadığı görüşü kabul edilsin her iki görüşe göre de önceki şeriat ehline bu husus bildirilmiştir. Çünkü Mûsâ Mesih'in geleceğini müjdelediği gibi onun dışındaki diğer nebiler de böyle yapmıştır. Mûsâ Mesih ve onların dışındaki diğer nebiler de Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in geleceğini müjdelemişlerdir. İşte Vâkıa bu şekilde olduğuna göre Mesih'in ve Muhammed'in -Allah'ın salat ve selâmı ikisine olsun- nübüvveti hakkında görüş ayrılığının sözkonusu olduğu neshin sabit oluşuna bağlı değildir.][144]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bu da yüce Allah'ın: *"Ölüm onları alıp götürünceye yahut Allah onlara bir çıkar yol gösterinceye kadar onları evlerde alıkoyun."* buyruğu gibidir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: "Allah onlara bir yol göstermiş bulunuyor." buyurmuştur. [145]

Bazı kimseler buna nesh derken bazıları buna nesh adını vermez. Görüş ayrılığı ise sadece lafızdadır.][146]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Ölüm onları alıp götürünceye yahut onlara Allah bir çıkar yol gösterinceye kadar."* buyruğunda olduğu gibi ne zaman olduğu bilinmeyen nihai sürenin beyanı Kadı'ya[147] ve başkalarına göre bir nesihtir. O neshedicinin yüce Allah'ın: *"Zina eden kadın ile zina eden erkek..."* (Nûr, 2) âyeti olduğunu söylemiş ve şöyle devam etmiştir: Çünkü bu nihai zaman mutlak olarak verilmiş her bir hükümde bir şart olarak koşulmuştur. Zira her bir hükmün nihai vakti ya mükellefin ölümüne kadar yahut hüküm nesh edilinceye kadar devam eder. Aynı şekilde daha hafif olan hükmün daha ağır olan hüküm ile nesh edilmesinde de benzeri bir husus zikretmiş ve şöyle demiştir: İslâm'ın ilk dönemlerinde zinanın haddi hapsetmek, alıkoymak şeklinde idi. Sonra bu hüküm nesh edildi ve evlenmemiş olanların haddi celde/sopa ve sürgüne göndermek, evlenmiş olanın haddi ise celde ve recm ile nesh edildi. İşte kadı da böyle demiştir: Yahudiler Mûsâ (aleyhisselâm)'dan diye söylediklerini naklettikleri: Benim şeriat gökler ve

144 el-Cevâbu's-Sahih, V, 152-153.
145 Müslim, 1690.
146 es-Sârimu'l-Meslûl, 247.
147 Kastettiği Hanbelî fâkîhi Kadı Ebu Ya'lâ el-Ferrâ olmalıdır. (Çeviren)

yer devam ettiği sürece müebbettir/ebedidir şeklindeki sözlerine gelince; bunun yalanlandığını söyleyerek ve başka şekilde sözlerle cevap vermiştir. O da şudur: Eğer bu iddia edilen sözü söylediği sabit olsa onun anlamı da şu olur: Sâdık/doğru sözlü birisinin onu terk etmeye davet etmesi hali müstesna. Bu sâdık/doğru sözlü kişi ise eliyle mucizenin gösterildiği ve Mûsâ (aleyhisselâm)'ın nübüvvetinin sabit olduğu hususların benzeri ile nübüvveti sabit olan kişidir. Haberin tahsisi ise tıpkı emir ve yasağın tahsis edilmesi caiz olduğu gibi caizdir.

Üstadımız -Allah ondan razı olsun- dedi ki: Ben dedim ki: İşte bizim şeriatimizin nesh edici olduğu bu kanaate göre dosdoğru bir kanaat olarak ortaya çıkar. İşte Ebu'l-Hüseyn'in ve başkalarının görüşü budur. Daha sonra kadı Kur'ân-ı Kerim'in sünnet ile nesh edilmesi meselesini sözkonusu ederek âyette geçen hapsetmenin/evlerde alıkoymanın nesh edilmediğini ifade etmektedir. Çünkü nesh devamlılığı düşünülen genel bir lafzın gelmesinden sonra onun bir kısmını kaldıran bir buyruğun gelmesidir. Âyet-i kerime ise ebedi olarak evlerde hapsetmek için gelmemiştir. Bu hükmü belli bir vakte kadar kaydıyla getirmiştir ki o da Allah'ın onlara bir yol göstermesidir. Böylelikle âyet bu gayeyi/nihai sınırı tespit etmekte ve bu gayeden sonra had haber ile vacip olmuş bulunmaktadır. O bunu Kur'ân-ı Kerim'in bir bölümünün sünnet ile nesh edildiğini ileri süren kimselere cevap olmak üzere zikretmektedir. Nitekim vasiyet ile ilgili âyetin[148] "mirasçıya vasiyet yoktur"[149] buyruğu ile zina haddinin evlerde hapsetmek ve (sözlü) eziyette bulunmanın "benden alınız"[150] buyruğu ile nesh edilmesi gibi.

Yüce Allah'ın: *"Mescid-i Haramın yakınında onlarla savaşmayınız."* (Bakara, 191) buyruğu İbn Hatal'ın Kâbede öldürülmesi ile (nesh edilmiştir.)

Kadı (devamla) dedi ki: Vasiyet mirasların paylaştırılmasını ifade eden âyet ile nesh edilmiştir. Zina haddi ile ilgili itiraza da az önce geçen şekilde cevap vermiş ve şunları eklemiştir: Bunun evlenmemiş olan kişi hakkında yüce Allah'ın: *"Zina eden kadın ve zina eden erkek ..."* (Nûr, 2) hakkında evli kimseler hakkında ise resmi/yazısı nesh edilmiş, hükmü kalmış recm âyeti ile. Yüce Allah'ın: *"Mescid-i Haramın yakınında onlarla savaşmayın."* (Bakara, 191) buyruğu da yüce Allah'ın: *"Müşrikleri nerede bulursanız onları öldürün."* (Tevbe, 5) buyruğu ile nesh edilmiştir.][151]

---

148 Vasiyet âyeti, Bakâra, 180. Âyet-i kerime'dir. (Çeviren)

149 Tirmizi, 2120; İbn Mace, 2713; Ahmed, IV, 186; Beyhaki, VI, 85. Hadis sahihtir.

150 Kaynakları daha önce gösterildi "Allah onlara yol göstermiş bulunuyor..." hadisinin aynısıdır.

151 el-Müsevvede, 219-220.

وَاللَّذَانِ يَأْتِيَانِهَا مِنْكُمْ فَاٰذُوهُمَاۚ فَإِنْ تَابَا وَأَصْلَحَا فَأَعْرِضُوا عَنْهُمَاۜ إِنَّ اللّٰهَ كَانَ تَوَّابًا رَحِيمًا ﴿١٦﴾

16. "Sizlerden fuhuş yapan erkeklerin her ikisine de eziyet edin. Eğer tevbe edip hallerini düzeltirlerse artık onları bırakın. Şüphesiz Allah tevbeleri çok kabul edendir, Rahîmdir."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah Nisa Sûresi'nde kadınlar hakkında özel olarak ölünceye kadar evlerde alıkoymak yahut da onlara yol gösterilinceye kadar onları tutmak şeklindeki cezayı Nisa Sûresi'nde zikretmiş bulunmaktadır. Daha sonra her iki türü de kapsamına alan hükmü zikrederek: *"Sizlerden fuhuş yapanların her ikisine de eziyet edin."* (Âyet 16) buyurmaktadır. Şüphesiz eziyet her iki sınıfı da kapsar. Evlerde alıkoymak ise kadınlara özeldir. Kadınlara hem (sözlü) eziyet edilir hem de evlerde alıkonulurlar. Erkekler ise böyle değildir. Onlar hakkında evlerde alıkonmayı emretmemiştir. Çünkü kadının benzeri erkek hakkında gerekli olmayan bir sûrette korunması ve kollanması gerekir. Bundan ötürü hicap ve ziyneti göstermeyi terk etmek, açılıp saçılmamak onun hakkında özel bir emirdir. Kadının elbise ile tesettüre bürünmesi ve evlerde korunması hükmü erkek hakkında gerekmeyen bir sûrette gereklidir. Çünkü kadınların açılması fitneye sebeptir. Erkekler de onların üzerinde kavvamdırlar.][152]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Sizlerden fuhuş yapan (erkek)lerin her ikisine de eziyet edin."* buyruğu ile her ikisine de eziyet etmeyi emir buyurmuş olduğu halde, bunu kadınlar hakkında ve onların evlerde tutulması ile ilgili olarak şart koştuğu şekilde dört kişinin şahitlik etmesi şartına bağlamamıştır. Orada bunu emrettiği gibi burada emretmemiştir. Bu buyruklar mutlak olanın mukayyed buyruğa haml edilmesi/ona göre yorumlanıp anlaşılması kabilinden değildir. Çünkü bunun için hükmün -köle azat etmek gibi- tek olması zorunludur. Eğer hüküm türde aynı olmamakla birlikte sadece cinsi itibariyle aynı ise (durum değişir.)Teyemmüm âyetinde "el" lafzı mutlak olarak zikredildiği halde abdest hakkında "dirseklere kadar" ile kayıtlanması, farklı keffaretlerin sözkonusu edildiği iki halde -her ikisi de insanlara faydalı olmak maksadı güdülen malî birer ibadet olmakla birlikte- altmış yoksul mutlak olarak sözkonusu edilirken kölenin hürriyete kavuşturulma-

152 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XV. 297.

sı gereğinde "iman" kaydının zikredilmesi buna örnektir. -Ancak bu hususta ilim adamları arasında görüş ayrılığı bulunmaktadır.-][153]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Eğer tevbe edip hallerini düzeltirlerse"* buyruğuna gelince; acaba günahını itiraf etmesi onun için tevbe olur mu? Şâyet işlediği günah ikrarı ile sabit olmuşsa ikrarını inkâr edip ikrarına şahitlik edenleri yahut da şahitlerin şahitliği ile sabit olmuşsa o şahitleri yalanlayacak olursa bunu yapmakla tevbe etmiş sayılır mı? Bu hususta görüş ayrılığı vardır. İmam Ahmed'in zikrettiğine göre inkâr eden kişinin tevbesi sözkonusu değildir. Tevbe ancak ikrar edip tevbe eden kişi hakkında sözkonusu olur. O buna Ali b. Ebu Talib'in kıssasını delil göstermiştir. Buna göre o zındık olduklarına şahitlik edilen bir topluluğun yanına gitmiş, aralarından bazıları bunu itiraf ettikten sonra tevbe etmişler o da onların tevbelerini kabul etmişti. Onlardan bir topluluk ise inkâr edince onları öldürmüştü. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de Âişe (radıyallâhu anhâ)'ya: "Şâyet sen bir günah işlemiş idiysen bundan dolayı Allah'tan mağfiret dile ve ona tevbe et. Çünkü kul günahını itiraf ettikten sonra tevbe ederse Allah da onun tevbesini kabul eder." buyurmuştur.[154] Hadisi Buhârî rivâyet etmiştir.][155]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Her ikisine de eziyet edin."* buyruğu onlara kayıtsız ve şartsız olarak eziyet etmeyi emretmektedir. Bunun keyfiyetini, sıfatını ve miktarını ise sözkonusu etmemiştir. Aksine sadece onlara eziyet etmenin icab ettiğini zikretmektedir. "Ezâ: Eziyet" lafzı sözler ile ilgili olarak çokça kullanılır. Yüce Allah'ın: *"Onlar size eziyetten başka bir zarar veremezler."* (Âl-i İmrân, 111); *"Şüphesiz Allah'a ve Rasûlüne eziyet edenler."* (Ahzâb, 57); *"Mü'min erkekler ile mü'min kadınlara kazanmadıkları şeyler ile eziyet edenler."* (Ahzâb, 58); *"Onlar arasından nebiye eziyet edenler vardır."* (Tevbe, 61) buyrukları ile Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "İşittiği bir eziyete Allah'tan daha çok sabreden hiç kimse yoktur."[156] buyruğunda geçtiği gibi. Bunun birçok benzerleri vardır ki biz bunları "es-Sarimul Mesrur" adlı kitabımızda zikretmiş bulunmaktayız. Bu da Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in içki içen hakkındaki: "Ona ceza verin ve eziyet edin."

153 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV, 303.
154 Bu Buhârî'de yer alan ve kaynakları daha önce gösterilen "İfk Hadisi"nde geçen bir ifadedir.
155 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV, 303.
156 Müslim, 2804.

buyruğuna benzemektedir.[157] Yüce Allah bundan sonra: *"Eğer tevbe edip hallerini düzeltirlerse artık onları bırakın."* buyurmaktadır. Burada i'raz yüz çevirmek, onlara yapılan eziyetten vazgeçmek (bırakmak) demektir.][158]

إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ يَتُوبُونَ مِنْ قَرِيبٍ
فَأُولَٰئِكَ يَتُوبُ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٧﴾

17. "Allah'ın tevbelerini kabul edeceği kimseler kötülüğü ancak bilmeden yapanların, sonra da çarçabuk tevbe eden kimselerinkidir. İşte Allah'ın tevbelerini kabul edeceği kimseler bunlardır. Allah hakkıyla bilendir, Hakîmdir."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

Ebu'l-Âliyye dedi ki: Muhammed'in ashabına bu âyete dair soru sordum. Bana şöyle dediler: Allah'a isyan eden herkes bilgisizdir. Ölümden önce tevbe eden herkes de çarçabuk tevbe etmiş demektir.

Diğer müfessirler de böyle demişlerdir. Mücahid dedi ki: Her bir isyankâr o masiyetini işlediği zaman bilgisiz birisidir.

Hasan, Katade, Ata, Süddî ve başkaları da: Onlara cahil/bilgisiz kimseler denilmesi mümeyyiz olmayışlarından dolayı değildir, masiyet işlediklerinden dolayıdır demişlerdir.

Zeccâc dedi ki: Âyetin manası o yaptıklarının bir kötülük olduğunu bilmedikleri şeklinde değildir. Çünkü müslüman bir kimse bilmediği bir işi yapacak olursa bir kötülük işlememiş kimse gibidir. Buyruk şu iki manaya gelebilir:

1. Onlar o işi ondaki hoşlanılmayan hali bildikleri halde işlemişlerdir.

2. Onlar bu işi akıbetinin hoşlanılmayan bir hal olduğunu bilerek ve görerek yapmaya kalkışmışlar ve çabuk olanı sonrakine (dünyayı ahirete) tercih etmişlerdir. İşte onlar az olanı pek çok rahata ve sürekli akıbete (afiyete) tercih ettiklerinden dolayı "cahiller/bilgisizler" adını almışlardır.[159] Zeccâc "bilgisizliği/

157 Hadisi muhtemel mana ile rivâyet etmiştir. Çünkü Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) içki içene kuru hurma dallarıyla, ayakkabılarla ve daha başka şeylerle vurmayı emir buyurmuştur. Sahih hadislerde sabit olduğu gibi. Allah en iyi bilendir.

158 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV, 300.

159 Bu nakil Zâdü'l-Mesîr, II, 37'de geçmektedir. Zeccac'dan yapılan nakle gelince "Meanil Kur'an" kitabında bu şekilde göremedim. Allah en iyi bilendir.

cehaleti" ya fiilin akıbetini bilmemek yahut da iradenin bozuk yönlendirilmesi diye açıklamıştır. Bunların ikisi de birbirinden ayrılmaz şeylerdir denilebilir. Bu husus Cehmiyye ile tartışma sadedinde genişçe açıklanmıştır.][160]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Ebu'l-Âliyye dedi ki: Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabına şu âyete dair soru sordum: *"Allah'ın tevbelerini kabul edeceği kimseler kötülüğü ancak bilmeden yapanların sonra da çarçabuk tevbe eden kimselerinkidir."* buyruğu hakkında bana: Allah'a isyan eden her kişi aynı zamanda bilmeyen/cahil bir kişidir. Ölümden az önce tevbe eden bir kişi de çabucak tevbe etmiş kişi demektir dediler.

Katade'den şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Muhammed'in ashabı Rabbine isyan eden herkesin bir cehalet içinde olduğu üzerinde ittifak etmişlerdir. Bunu kasten yapmış olması ile yapmamış olması arasında fark yoktur. Allah'a isyan eden herkes de cahil bir kişidir.

Tâbiûn ve onlardan sonrakiler de böyle demişlerdir.

Mücahid dedi ki: Yaşlı ya da genç olsun kim bir günah işlemişse o bu işi bilmeden yapmış demektir. Yine şunları söylemiştir: Rabbine isyan eden bir kişi cahil birisidir. O işlediği masiyetinden vazgeçinceye kadar.

Yine dedi ki: O cehalet olan işi kasten yapmak demektir. Yine Mücahid dedi ki: Bir kötülüğü hata yoluyla yahut bir günahı kasti olarak yapan bir kimse ondan vazgeçinceye kadar cahildir. Bütün bunları İbn Ebu Hatim rivâyet etmiş sonra da şunları söylemiştir: Katade'den, Amr b. Murre'den ve es-Sevri'den de buna yakın olarak "hata yoluyla ya da kasten" dedikleri rivâyet edilmiştir.

Mücahid ve Dahhak'tan şöyle dedikleri rivâyet edilmiştir: Kişinin helal bir şeyi ve haram bir şeyi bilmemesi onun cahilliğinden değildir. Fakat o işi yapmaya başladığı zaman o işi cahilliğinden yapmış olur. İkrime de: Dünyanın tamamı cahilliktir demiştir.

Hasan-ı Basri'den rivâyete göre ona bunun (Âyetin manası) hakkında soru sorulunca şu cevabı vermiştir: Bunlar neyin kendi faydalarına neyin kendi aleyhlerine olduğunu bilmeyen bir topluluktur. Kendisine: Peki eğer bilmiş olsalardı durumları hakkında ne dersin diye sorulunca o: Hemen ondan çıkmalıdırlar. Çünkü o bir cehalettir diye cevap vermiştir.

160 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 22.

Derim ki: Buna açıklık getiren hususlardan birisi de yüce Allah'ın: *"Allah'tan kulları arasında ancak âlimler korkâr."* (Fatır. 28) buyruğudur. O halde ondan korkan, ona itaat eden ve ona masiyet olan işleri terk eden herkes bir âlimdir. Nitekim yüce Allah: *"Yoksa ahiretten korkarak Rabbinin rahmetini umarak gece saatlerinde kıyamda durarak secde ederek itaatte bulunan kimse mi (daha hayırlıdır) ?"* (Zümer. 9)

Bir adam Şa'bî'ye: Ey âlim kişi diye hitap etmiş o: Âlim ancak Allah'tan korkan kişidir diye cevap vermiştir.[161]

Yüce Allah'ın: *"Allah'tan kulları arasında ancak âlimler korkâr."* (Fatır. 28) buyruğu da Allah'tan korkan herkesin âlim olmasını gerektirmektedir. Çünkü âlimden başkası ondan korkmaz.

Aynı şekilde Selefin de dediği gibi âlimin Allah'tan korkan kimse olmasını da gerektirir.

İbn Mesud dedi ki: İlim olarak Allah'tan korkmak yeter. Cehalet olarak da aldanış yeter.[162]

Bu gibi hasır (hükmün belli kimselere mahsus kılınması) her iki taraftan olur. Birincisi ikincisi içinde hasredilir ve bu süreklidir. Bir de ikincisinin birincisinde hasredilmesi de sözkonusudur. Yüce Allah'ın: *"Sen ancak zikre uyan ve gayb ile Rahman'dan kalbinden saygı duyarak korkan kimseleri uyarırsın."* (Yâsin, 11); *"Sen ancak ondan (kıyametten) korkanların uyarıcısısın."* (Nâziât. 45); *"Bizim âyetlerimize ancak kendilerine âyetlerle öğüt verildiğinde secdeye kapanan ve Rabblerini hamd ile tesbih eden kimseler iman eder. Hem onlar büyüklük de taslamazlar. Yanları yataklarından uzak kalır."* (Secde. 15-16) buyrukları gibi.

Bu da yüce Allah'ın haşyeti/korkmayı âlimler hakkında tespit ederken onlardan başkaları için sözkonusu olmayacağını belirtmesidir. Bu da istisna gibidir. Çünkü istisna nefiy ile birlikte isbat ifade eder -ilim adamlarının cumhuruna göre böyledir-.

Bizim: Lâ ilâhe illallah" sözümüz ile yüce Allah'ın: *"Onun razı olduğu kimselerden başkasına şefaat etmezler."* (Enbiyâ. 28); *"Onun nezdinde şefaat kendisine izin verdiklerinden başkasına fayda vermez."* ve: *"Onlar sana bir örnek getirdikleri her seferinde muhakkak ki sana hakkı ve daha güzel bir açıklama getirmişizdir."* (Furkan. 33) buyruklarında olduğu gibi.

161 Ebu Nuaym. IV. 311.
162 Beyhaki. Şuabu'l İman. I. 472.

Bir kesim ise müstesnanın hakkında hiçbir şey söylenmeyip susulmuş olduğu ve sözü edilen hükmün onun hakkında sabit de olmadığı o hükmün ondan nefiyde edilmediği kanaatindedir.

Bunlar ise bu görüşü hasır kipi hakkında öncelikle kabul etmiş olurlar ve: Âlim olmayanlardan korkmayı nefyetmiş olmakla birlikte onlar hakkında da tespit etmiş değildir derler.

Doğrusu ise cumhûrun görüşü olup bunun yüce Allah'ın: *"De ki: Rabbim ancak hayasızlıkları onların açık olanını gizli olanını bununla beraber günahı haksız isyanı ... Haram kılmıştır."* (A'râf, 33) buyruğu gibidir. Şanı yüce Allah bu türler dışındakilerin haram olmadığını söylerken bunlar hakkında haramlığın sabit olduğunu tespit etmektedir.

Fakat burada (haşyeti/korkuyu) cins hakkında mı sabit kabul etmektedir yoksa ilim adamlarından her birisi için ayrı ayrı mı tespit etmiştir? Nitekim: Ancak müslümanlar hacc eder ve müslümandan başkasıda hacc etmez demek gibidir.

Bu da acaba müstesna bir gerektirici midir yoksa bir şart mıdır tartışması gibidir.

Bu vb. âyetlerde o bir gerektiricidir bu sebeple umumidir. Çünkü rasûllerin inzarlarını/uyarıp korkutmalarını bilmek korkmayı gerektirir. Bu ise ilmin iyilikleri işlemeye, kötülükleri terk etmeye iten haşyeti/Allah korkusunu gerektirmesi halinde böyledir. Her bir isyankâr ise cahildir ve ilmi tam olmayan birisidir.

Sözünü ettiğimiz bu hususu şöylece açıklayabiliriz: Kötülüklerin esası cahilliktir ve ilimsizliktir. Bu böyle olduğuna göre bilgisiz olmak var olan bir şey değildir. Aksine bu kudret sahibi olmamak, işitmemek, görmemek ve diğer olmayan şeyler gibidir.

Âdemin/yokluğun ise bir faili/öznesi yoktur ve bir şey değildir. Çünkü şey ancak var olanlar hakkında kullanılır. Şanı yüce Allah'ta her şeyin yaratıcısıdır. Dolayısıyla katıksız yokluğun Allah'a izafe edilmesi caiz olamaz. Ama bazen var olan bir şey onun varlığı ile sözkonusu olabilir.

Eğer kişi Allah'ı bilmeyen birisi ise bu onu iyilikleri işlemeye kötülükleri de terk etmeye itmez.

Nefis de tabiatı gereği halden hale geçiş yapar çünkü o diridir. İrade ve irade ile yapılan hareket de canlı olmanın gereklerindendir. Bundan dolayı Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) sahih hadiste: "İsimlerin en doğru olanı Hâris ve

Hemmâmdır." buyurmuştur.[163] Çünkü "her bir Âdemoğlu hâris ve hemmâmdır". Yani amel eden ve kazanç elde edendir. O hemmâmdır yani bir şeyi yapmak ister dilekte bulunur. Çünkü o irade ile hareket eden birisidir.

Nitekim hadiste: "Kalbin misali dümdüz bir arazide bırakılmış bir tüy gibidir."[164]"Şüphesiz kalbin dönüp durması tam kaynama halindeki tencereden daha şiddetlidir."[165] buyrulmuştur.

İrade ve amel, nefsin bizzat gereklerinden olduğuna göre, Allah ona hidâyet verecek olursa kendisine faydalı olanları ve zarar verecek şeyleri öğretir. Böylelikle kendisine yarayacak şeyleri irade eder zararlı olacak şeyleri de terkerder.][166]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Buhârî'nin Sahih'inde Said b. Cubeyr'den muallak olarak kaydedilen rivâyete göre bir adam İbn Abbas'a yüce Allah'ın: *"Allah ğafurdur, rahimdir."* (Nisa, 96); *"Allah azizdir, hakîmdir."* (Nisa. 158); *"Allah herşeyi işitendir, görendir."* (Nisa, 134) buyrukları hakkında bu sanki önceden böyle idi ve geçip gitti diye soru sorması üzerine İbn Abbas ona şöyle dedi: "Kur'ân-ı Kerim'deki "وكان الله... وكان الله: Allah...dır, Allah...dır." buyruğu (senin anladığın gibi olmayıp) bundan kendi zatını tenzih etmektedir. O kendi zatını böylece tenzih ederek kendisinden başka hiçbir kimsenin de böyle olmadığını ifade etmektedir.[167] Buradaki "ve kâne"

163 Ebu Davud, 4950; Nesai, II, 119; Ahmed, IV, 345. Hadis bir parça zayıf olmakla birlikte bu hadisin şahitlerini Nasiruddun Elbâni, Silsiletül Ahadisi daifa, 1040'ta tahriç etmiş bulunmaktadır.

164 İbn Mace, 88; Ahmed, IV, 408; Beyhaki, Şuabu'l-İman, 752; Bezzar -Keşfu'l-Estâr-, I, 33 Hadis sahihtir.

165 Ahmed, VI, 4, Hakim, II, 289, Hatib, Tarihu Bağdad, III, 129; İbn Ebu Âsım, es-Sünne, 226; Kuzai, Müsnedüşşihâb, II, 108; Ebu Nuaym, Hilye, I, 175 Hadis sahihtir.

166 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIV, 291-295.

167 Bu rivâyeti merhum İbn Teymiyye kısmen ve tamamen çeşitli vesilelerle çokça zikretmektedir. İbn Abbas'a sorulan sorunun ve onun cevabının dahi iyi anlaşılması için şu kısa açıklamanın faydası olacaktır:

Burada soru "كان" fiilinin durumuna göre anlaşılması ile ilgilidir. Bu fiil eğer fiil cümlesinde tam bir fiil olarak kullanılacak olursa "idi" anlamındadır. Eğer isim cümlesinin başında bulunursa bu durumda buna (tam bir fiil denilmez) "nâkıs/eksik fiil" denilir ve isim cümlesinin öznesindeki haber takısı olan "...dır" anlamını verir. Bu durumda cümlede zaman kaydı kalmaz, anlam devamlılık ifade eder.

İşte burada soruyu İbn Abbas'a soran kişi –ki Nâfi' b. el-Ezrak'tır- Allah'ın isimleri ile birlikte kullanılan bu fiilin tam bir fiil olduğunu zannetmiş ve bu gibi buyrukları geçmiş zamanda böyle idi, ya şimdi nasıl olabilir ki, anlamında sormuştur. Yani -mesela-, وكان الله عليما حكيما buyruğunu "Allah (bir zamanlar) ilmi ve hikmeti sonsuz idi" diye anlamış ve -şimdi de ve her zaman böyle olması gerekmez mi, diye düşünerek- işin içinden çıkamamıştı. İbn Abbas

buyruğu (geçmişte böyle idi, şimdi değildir anlamında olmayıp) halen ve hep böyledir demektir. Bunu Abd b. Humeyd, Tefsirinde müsned ve mevsul olarak rivâyet etmiştir.[168]

Bunu İbnu'l-Münzir de Tefsirinde rivâyet etmiş olup, bu lafız, Abd (b. Humeyd)'in rivâyetinin lafzıdır.][169]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Yoksa tevbe kötülükleri işleyip durup ta nihâyet ... diyenlerin ve kâfir olarak ölenlerinki değildir."* buyurmaktadır. Bu genel manada bir nefydir/olumsuzlamadır. Eğer herhangi bir kişi istisnâ edilmiş olsaydı elbetteki bu tevbe peygamberinin ümmeti olurdu. Çünkü tevbe hususunda İsrailoğulları için kapının geniş tutulmadığı kadar onlar için geniş tutulmuştur. Bu iki ümmet de bütün âlemlere üstün kılınmıştır. Aynı şekilde yüce Allah adaletlidir. Birbirinin misli olan şeyler arasında fark gözetmez. Onların üzerinden azabın kaldırılması onu görsünler yahut görmesinler bir haktır. Şüphesiz ki bu bir türü ile birlikte ölümün kesin olduğu kesinlikle anlaşılan diğeri ile de anlaşılmayan bir diğer türdür. Tevbe edenin üzerinden azap açılır. Hasta kimsenin ise hırıltılı bir şekilde can çekişmediği sürece -ölümden korkulan bir hastalık olsa dahi- tevbesi kabul edilir.][170]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki: [Meseleye yüce Allah'ın: *"Yoksa tevbe kötülükleri işleyip durup da ... Öleceklerinki değildir."* buyruğu delil gösterilebilir. İmam Ahmed senediyle Ebul Aliyye'den yüce Allah'ın: *"Allah'ın tevbelerini kabul edeceği kimseler kötülüğü ancak bilmeden yapanların sonra da çarçabuk tevbe eden kimselerinkidir."* buyruğu hakkında şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Bu buyruk iman ehli hakkındadır. *"Yoksa tevbe kötülükleri işleyip durupta nihâyet onlardan birinden ölüm gelip çattığında ben şimdi gerçekten tevbe ettim diyenlerin ... Değildir."* (Nisa, 18) buyruğu hakkında da: Bu münafıklar hakkındadır demiştir. *"Ve kâfir olarak öleceklerinki değildir."* (Nisa, 18) bu da müşrik kimseler hakkındadır demiştir. Bunu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından rivâyet eden odur. Zannederim onlar şunu da söylemişlerdir: Bir günah işleyen herkes Allah'ı bilmeyen birisidir. Ölümden önce tevbe eden herkes de çarçabuk tevbe etmiş kişidir.

da ona bu fiilin bu gibi yerlerde "nâkıs bir fiil" olduğunu söyleyerek, zaman kaydının sözkonusu olmadığını bildirmiş oluyordu. (Çeviren)

168 Kaynakları daha önce gösterildi.

169 Mecmû'u'l-Fetâvâ, V, 538, VI, 205, VIII, 30, XVIII, 232.

170 Muellefâtu Şeyh Muhammed b. Abdulvehhâb, XIX, 60.

Onun söylediklerinin delili de şudur: Münafık öldürülmek üzere yakalanıp kılıcı gördüğü taktirde artık ölümü gelmiş demektir. Bu gibi hususların şanı yüce Allah'ın: *"Sizden birine ölüm gelip çattığı zaman ... vasiyette bulunmak bir hak olarak yazıldı."* (Bakara, 180) ve: *"Ölüm musibeti birinizi bulmuşsa vasiyet vaktinde aranızda şahitlik..."* (Maide. 106) buyruklarının genel ifadelerinin kapsamına girmesi buna delildir. Çünkü kişi, ölümü geldiği sırada "işte şimdi tevbe ettim." der. Böyle birisinin şanı yüce Allah'ın zikrettiği gibi tevbesi olmaz. Evet kendisi ile Allah arasında sahih bir şekilde tevbe edecek olursa şüphesiz bu kişi "işte şimdi tevbe ettim." diyenlerden olmaz. Aksine çarçabuk tevbe eden kimselerden olur. Çünkü şanı yüce Allah ölümü yaklaşıpta yalnızca dili ile tevbe eden kimselerin tevbesinin kabul edilmeyeceğini söylemiştir. Bundan dolayı yüce Allah birincisi hakkında: *"Sonra çarçabuk tevbe eden kimseler"* buyurduğu halde burada "ben şimdi gerçekten tevbe ettim." buyurmaktadır. Buna göre: Ölüm gelmeden önce "ben gerçekten tevbe ettim." derse yahut da ölümün sebeplerinin gelmesinden sonra sahih bir şekilde tevbe ederse onun bu tevbesi sahih olur.][171]

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُوا لَا يَحِلُّ لَكُمْ اَنْ تَرِثُوا النِّسَٓاءَ كَرْهًاۜ وَلَا تَعْضُلُوهُنَّ
لِتَذْهَبُوا بِبَعْضِ مَٓا اٰتَيْتُمُوهُنَّ اِلَّٓا اَنْ يَأْت۪ينَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍۚ وَعَاشِرُوهُنَّ
بِالْمَعْرُوفِۚ فَاِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسٰٓى اَنْ تَكْرَهُوا شَيْـًٔا وَيَجْعَلَ اللّٰهُ ف۪يهِ خَيْرًا
كَث۪يرًا ﴿١٩﴾

19. "Ey iman edenler! Kadınlara zorla mirasçı olmanız size helâl olmadığı gibi -onlar apaçık bir hayâsızlık işlemedikçe- kendilerine verdiğinizin bir kısmını alıp götürmeniz için onları sıkıştırmayın. Onlarla iyi geçinin. Şâyet onlardan hoşlanmadınızsa (sabredin.) Çünkü hoşunuza gitmeyen bir şeyde Allah, pek çok hayır takdir etmiş olabilir."

Tefsiri:

[Bununla birlikte şanı yüce Allah cahiliye dönemi insanlarının uyguladıkları zevcelerden miras alma şeklini *"Ey iman edenler! Kadınlara zorla mirasçı olmanız size helal olmadığı gibi -onlar apaçık bir hayasızlık işlemedikçe- kendilerine verdiğinizin bir kısmını alıp götürmeniz için onları sıkıştırmayın."* buyruğu ile iptal etmiş/geçersiz kılmıştır.][172]

171 es-Sârimu'l-Meslûl, 368-369.
172 Nazariyyetül Akd. 186.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Ey iman edenler! Kadınlara zorla mirasçı olmanız size helal olmadığı gibi -onlar apaçık bir hayasızlık işlemedikçe- kendilerine verdiğinizin bir kısmını alıp götürmeniz için onları sıkıştırmayın."* buyurmaktadır. O halde erkeğin mehrin bir kısmını kendisine geri vermesi için kadına engel olması ve onu sıkıştırması helal olmadığı gibi bundan ötürü onu dövmeye kalkışması da helal değildir. Fakat apaçık bir hayasızlık işleyecek olursa mehrinin bir kısmını fidye olarak vermek sûretiyle ona engel olması hakkı olduğu gibi onu dövebilirde. Bu ise kişi ile Allah arasındaki bir husustur.][173]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şüphesiz yüce Allah: *"Onlarla iyi geçinin."* buyurduğu gibi Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: "Sana ve çocuklarına maruf ile yetecek kadarını alabilirsin." buyurmuştur.[174] Yine o: "Onların maruf bir şekilde rızıklarının/nafakalarının sağlanması haklarıdır."[175] buyurmaktadır.][176]

وَإِنْ أَرَدْتُمُ اسْتِبْدَالَ زَوْجٍ مَكَانَ زَوْجٍ وَآتَيْتُمْ إِحْدَاهُنَّ قِنْطَارًا فَلَا تَأْخُذُوا مِنْهُ شَيْئًا أَتَأْخُذُونَهُ بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُبِينًا ﴿٢٠﴾

20. "Bir eşi bırakıp da yerine başka bir eş almak isterseniz, öncekine yüklerle (mehir) vermiş olsanız bile ondan hiçbir şey almayın. Onu bir iftira veya apaçık bir günah olarak alır mısınız?"

Tefsiri:

[Ömer (radıyallâhu anh) adaletli bir imamdı. O şer'i mehirden fazla olan miktarın bu şekilde olacağı kanaatine sahip olmuştu. Bir kadın ona itiraz ederek: Allah'ın kitabında bize vermiş olduğu bir şeyi niçin bizden alıkoymak istiyorsun deyince o: Allah'ın kitabının neresinde diye sormuş kadın: Yüce Allah'ın: *"Öncekine yüklerle (mehir) vermiş olsanız bile ondan hiçbir şey almayın."* buyruğunda diye cevap verdi.

Kadının ona şöyle dediği de rivâyet edilmiştir: Biz senin sözünü mü tutacağız yoksa yüce Allah'ın kitabının buyruğunu mu? O: Hayır, yüce Allah'ın kitabını

173 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXII. 283-284.

174 Buhârî. 5364: Müslim. 1714.

175 Ebu Davud. 1905: İbn Mace. 3074: Ahmed. V. 73 Hadis sahihtir.

176 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXIV. 83.

tutacaksınız deyince kadın ona bu âyeti okumuş Ömer: Bir adam hata etti bir kadın da isabet etti demiştir.[177]][178]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Öncekine yüklerle (mehir) vermiş olsanız bile"* buyruğunu birçok kimse buyruğu ondan daha sarih bir şekilde şu sözleriyle şöylece tevil ederler: Bu mübalağa için kullanılmış bir ifadedir. Nitekim Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Demir bir yüzük dahi olsa bulmaya çalış"[179] Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunu mübalağa olmak üzere söylemiştir diye açıklamışlardır. Mehrin asgari miktarını tespit etmeye kalkışanlar bu gibi buyrukları tevil edebiliyorlarsa o halde onun en yüksek miktarını tespit etmek isteyenlerin de böyle bir tevil yapmaları caiz olur.

Eğer bunda hak sahibi olan kadının (mehrinin) kısıtlanması sözkonusu ise mehrini tespit etmemiş olan kadının Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sünneti ile hak ettiği mehrinin engellenmesi de böyledir. Özellikle mehri belirlenmeden evlenmiş ve mehri hususunda aşırıya gitmeyen kadın için bu böyledir. Ömer bununla birlikte bu hususta ısrar etmemiş aksine hakka geri dönmüştür. Böylelikle şanı yüce Allah'ın onu destekleyip onu doğruya iletmesinin başkasını destekleyip doğruya iletmesinden daha büyük olduğu, onun vazgeçtiği ve üzerlerinde ısrar etmediği zayıf görüşlerinin ise başkalarının dönüp vazgeçmediği zayıf görüşlerinden daha hayırlı olduğu anlaşılır olmaktadır.][180]

وَكَيْفَ تَأْخُذُونَهُ وَقَدْ أَفْضَى بَعْضُكُمْ إِلَى بَعْضٍ وَأَخَذْنَ مِنكُم مِّيثَاقًا غَلِيظًا ﴿٢١﴾

21. "Hem birbirinizle kaynaşmış ve onlar sizden kuvvetli bir söz almışken onu nasıl alabilirsiniz?"

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah: *"Hem birbiriniz ile kaynaşmış ... İken onu nasıl alabilirsi-*

177 Ömer'in bu kadın ile kıssası tartışması dışında sabittir. Tartışmasının senedi bir parça zayıf olmakla birlikte çeşitli şahitleri vardır. Kimi ilim adamı bu kıssanın hasen olduğunu belirtmektedir. Allah en iyi bilendir.

178 Minhâcü's-Sünne. VIII. 63. 302-303; Buğyetul Muğtad. 500; Mecmû'u'l-Fetâvâ. XX. 243-244. XXXV. 385.

179 Buhârî, 5087; Müslim, 1435.

180 Minhâcü's-Sünne. VI. 78-79.

niz." buyurmaktadır. Buradaki ifda: Birbirleriyle kaynaşmanın halvet anlamında olduğu söylenmiştir. Nitekim bu açıklama el-Ferra'dan nakledilmiştir. Ayrıca bu Ebu Hanife mezhebine mensup fukahadan bunu kabul edenlerin ve Ahmed'in de görüşüdür. Bir diğer görüşe görede bu -el-Utbi ve el-Zeccâc'dan nakledildiği üzere- cima demektir. Bu da şafii mezhebine mensup fukahadan bu kanaati benimseyenlerin görüşüdür.

Onlardan birisinin diğeri ile kaynaşması ise birinin ötekine varması ve ulaşmasıdır. Nitekim Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Biriniz eli ile zekerine dokunursa abdest alıversin."[181] Mesela: Efda ileyhi bisirrihi: Ona sırrını açtı ve: Efdaytı ileyke bikeza: Sana bunu ulaştırdım denilir. Tabir cima gerçekleşmese dahi mübaşeret (denilen tenlerin birbirine değmesi) anlamını ifade eder. Nitekim yüce Allah'ın: "*O hanımları onlara dokunmadan önce boşarsanız...*" (Bakara, 237) buyruğundaki "mess: dokunmak" lafzı da bu anlamı kapsar. Şanı yüce Allah ise burada hükmü onların birbirleri ile kaynaşmış olmalarına/ifda ve ağır sözün alınmış olmasına bağlı olarak sözkonusu etmektedir ki bu ağır ahitten maksat da nikâh ahdidir. Çünkü yabancı bir kadına sadece dokunmak (ona) mehir vermeyi gerektirmez.

Bu da o kuvvetli sözün gerektirdiği kaynaşma olduğuna delildir. Onlardan biri ne zaman ağır sözün gerektirdiği kaynaşma ile birbirine yaklaşacak olursa mehir icap eder. Bilindiği üzere bu husus ise eşler için özel olarak sözkonusu olan halvet ile hasıl olur. Bu da kadının kocası ile başbaşa kalması kendisine yaklaşmasına -kadının kocası ile birlikteliği şeklinde- fırsat vermesi ile sözkonusu olur.

Aynı şekilde kocadan başkasına mübah olmayan yahut da eğer onun cariyesi değilse sağ elinin ona malik olması/onu cariye edinmesi ile kendisine mübah hale gelinceye kadar mübah olacak tenlerin değmesi ile de hasıl olur.][182]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: "*Hem birbirinizle kaynaşmış ve onlar sizden kuvvetli bir söz almışken onu nasıl alabilirsiniz?*" (Âyet, 21) buyruğunda olduğu gibi yüce Allah bu buyrukta akit ile birlikte kaynaşmayı mehrin tahakkuku için gerektirici bir sebep olarak göstermiştir. Bunu şöylece açıklayabiliriz: Ücret/mehir vermeyi -ebedi nikâhı dışarıda tutarak- sadece geçici/mut'a nikâhı için tahdis etmenin hiçbir an-

181 Şafii, el-Umm, I, 19; Ahmed, II, 333; Dârakutnî , I, 147; Tahavi, Şerhu Meanil Asar; Beyhaki II, 131; Beğavi, Şerhü's-Sünne, 166; Taberânî, Sağir, I, 42; Hakim, I, 138; İbn Hibban -el-İhsan- 1118 hadis hasendir Allah en iyi bilendir.

182 Nazariyyetül Akd, 244-245.

lamı yoktur. Aksine ebedi nikâh akdinde mehrin tam olarak verilmesi daha uygundur. O halde âyet-i kerimenin ya tahsis yoluyla yahut umumi oluşu yoluyla ebedi nikâha delalet etmesi kaçınılmazdır.][183]

وَلَا تَنْكِحُوا مَا نَكَحَ اٰبَآؤُكُمْ مِنَ النِّسَآءِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَمَقْتًا وَسَآءَ سَبِيلًا ﴿٢٢﴾

22. "Babalarınızın nikâhladığı kadınları nikâhlamayın. Ancak geçmiş olan müstesnâ. Şüphe yok ki o bir hayasızlıktı, (ilâhi) gazaba sebep iğrenç bir iş ve kötü bir yoldu."

Tefsiri:

[Yüce Allah: "*Babalarınızın nikâhladığı kadınları nikâhlamayın. Ancak geçmiş olan müstesnâ. Şüphe yok ki o bir hayasızlıktı, (ilâhi) gazaba sebep iğrenç bir iş ve kötü bir yoldu.*" (Âyet. 22) buyruğunda böyle bir nikâhın pek büyük bir hayasızlık olduğunu haber vermektedir. Bunun gizli hayasızlıklardan olduğu da söylenmiştir. Böylelikle "el-Fahişe: Hayasızlık" kelimesinin hayasızca akitleri kapsadığı gibi hayasızlığı/fuhuşu işlemeyi de kapsadığı açıkça görülmektedir. Çünkü yüce Allah'ın: "*Babalarınızın nikâhladığı kadınları nikâhlamayın.*" buyruğu hem akdi hem cimaı kapsar.][184]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki: ["Nikâh" lafzında eksik olanı da tam olanıda kapsayan bir yasak sözkonusudur. Bir taraftan yüce Allah'ın: "*Babalarınızın nikâhladığı kadınları nikâhlamayın.*" buyruğunda olduğu gibi cinsel ilişki olmasa dahi yalnız başına akdin yapılmasını yasaklamaktadır. Bunun böyle olması emri verenin maksadınn maslahatı gerçekleştirmek oluşundan dolayıdır. Maslahatın gerçekleşmesi ise ancak gerdeğe girmekle sözkonusu olur. Nitekim bir kimse: Bana bir yiyecek satın al diyecek olsa bundan maksat ancak satın almak ve kabz etmek ile birlikte elde edilen şeydir. Yasak koyucunun maksadı da kötülüğü önlemektir. O halde onun her bir parçası bunun kapsamına girer. Çünkü böyle bir şeyin varlığı bir kötülük/mefsedettir. Aynı şekilde neseb ve miras da bu akdin kâmil/eksiksiz olanı ile alakalıdır. Haramlık ise süt emmeye varıncaya kadar en asgari bir sebep ile dahi alakalıdır.][185]

183 Minhâcu's-Sünne, IV, 187; Rafızilerin bu âyeti kerimeyi mut'a nikahına delil göstermelerine kârşı reddi sadedinde.

184 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV, 382.

185 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 421-422.

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ وَأَخَوَاتُكُمْ وَعَمَّاتُكُمْ وَخَالَاتُكُمْ
وَبَنَاتُ الْأَخِ وَبَنَاتُ الْأُخْتِ وَأُمَّهَاتُكُمُ اللَّاتِي أَرْضَعْنَكُمْ وَأَخَوَاتُكُمْ
مِنَ الرَّضَاعَةِ وَأُمَّهَاتُ نِسَائِكُمْ وَرَبَائِبُكُمُ اللَّاتِي فِي حُجُورِكُمْ مِنْ
نِسَائِكُمُ اللَّاتِي دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَإِنْ لَمْ تَكُونُوا دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ
وَحَلَائِلُ أَبْنَائِكُمُ الَّذِينَ مِنْ أَصْلَابِكُمْ وَأَنْ تَجْمَعُوا بَيْنَ الْأُخْتَيْنِ إِلَّا مَا
قَدْ سَلَفَ إِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٢٣﴾

23. "Anneleriniz (nineleriniz dahil), kızlarınız, kızkardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, kardeş kızları, hemşire kızları sizi emziren süt anneleriniz (ve süt nineler), süt hemşireleriniz, eşlerinizin anaları ve kendileriyle zifafa girdiğiniz eşlerinizden himayenizde bulunan üvey kızlarınız size haram kılındı. Eğer o kadınlarla (üvey kızlarınızın anneleriyle) zifafa girmemişseniz (kızlarıyla evlenmenizde) sizin için bir vebal yoktur. Öz oğullarınızın hanımları ve iki kız kardeşi birlikte almanız da (size haram kılındı.) Ancak (cahiliye devrinde) geçmiş olan müstesnâ. Şüphesiz Allah mağfiret edendir, çok esirgeyendir."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Anneleriniz, kızlarınız, kız kardeşleriniz ... Size haram kılındı"* buyurmaktadır. Buna göre muhatapların her birine muhatapların tamamının anneleri ve kadınları haram kılınmamıştır. Ancak her bir kişiye kendi annesi ve kendi kızı haram kılınmıştır.][186]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah kız kardeşlerinizin anneleri size haram kılınmıştır buyurmamaktadır o ancak: *"Anneleriniz ... Size haram kılındı"* buyurmaktadır. Yine yüce Rabbimiz: *"Babalarınızın nikâhladığı kadınları nikâhlamayın."* buyurmuştur. Böylelikle erkeğe annesi ile -bizzat kendisi olmasa dahi- babasının nikâhladığı kadın haramdır. Süt annesi de ona haramdır. Dolayısıyla süt annesi ile evlenemez. Süt babasının nikâhladığı kadına gelince imamlar nezdinde meşhur olan

186 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXI, 81, 129, 189

görüş haram olacağıdır. Fakat neseb ve doğum yoluyla değil de sıhri yolla haram kadınlar oluşundan ötürü onunla ilgili görüş ayrılığı bulunmaktadır.][187]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: "*Eşlerinizin anaları ve kendileri ile zifafa girdiğiniz eşlerinizden himayenizde bulunan kızlarınız.*" âyeti ile yüce Allah'ın: "*Babalarınızın nikâhladığı kadınları nikâhlamayın. Ancak geçmiş olan müstesna*" buyruklarındaki mutlak ifadeyi mukayyet ifadeye ne Ashab-ı Kiram'dan ne tabiinden müslümanlar haml etmemişlerdir. Ashab-ı Kiram, Tâbiûn ve diğer dinin önder âlimleri/imamlar şöyle demişlerdir: Buradaki şart özellikle üvey kızlar ile ilgilidir. Yine onlar şöyle demişlerdir: Allah'ın mübhem bıraktığını siz de mübhem bırakınız. Burdaki mübhemden kasıt mutlakın kendisidir. Hakkında şart koşulan ise süreli ve kayıtlı olandır. Buna göre zevcelerin anneleri ile babaların ve oğulların eşleri akit ile haram olur. Üvey kızlar ise ancak anneleri ile zifafa girilmesi şartıyla haram olurlar. Fakat acaba ölümde zifafa girmek gibi midir hususunda görüş ayrılığı içindedirler. Ahmed'in mezhebinde iki görüş vardır. Çünkü (birindeki) hüküm (diğerinden) ihtilaflıdır. Kayıt ise muayyen kimselerde eşit değildir. Dolayısıyla türün haram kılınması ondan farklı bir başka türün haram kılınması gibi değildir. Nitekim kanın, meytenin/leşin ve domuz etinin haram kılınması farklı türler olduğundan ötürü "kan"ın "akmış" olmakla kayıtlandırılması meytenin de domuzun da aynı kayıt ile "mesfuh/akmış olmakla kayıtlanmasını gerektirmemektedir. Burada üvey kızın annesi ile zifafa girilmiş olması ile kayıtlı gelmesi ve anne ile zifafa girmenin benzeri, iki helal kadın (babanın nikâhladığı kadın ile oğlun nikâhladığı kadın) ve zevcinin annesinde bulunmamaktadır. Çünkü helal olan zevceyle zifaf bizzat kendisi hakkındadır. Zevcenin annesi hakkında ise annenin kızı hakkındadır.][188]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: "*Süt hemşireleriniz*" buyruğu baba bir kız kardeşini de kapsar.][189]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah üvey kız hakkında: "*Kendileriyle zifafa girdiğiniz eşlerinizden himayenizde bulunan üvey kızlarınız da size haram kılınmıştır. Eğer o kadınlarla zifafa girmemişseniz sizin için bir vebal yoktur.*" buyurmaktadır. Erkeğin

187 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXIV. 40.
188 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV, 303-304.
189 Şeyh Muhammed b. Abdul Vehhap. IX. 77.

karısı ile zifafa girmesi ise erkeğin eşi ile başbaşa kalması gibi onunla başbaşa halvet olması demektir. Bundan dolayı erkeğin zevcesi ile cima ettiği bilinsin ya da bilinmesin onunla zifafa girdiği taktirde: Onunla beraber oldu denilir. Hatta kadın ay hali dahi olsa kendisi oruçlu ya da ihramlı olsa yahut da (kendisindeki bir rahatsızlıktan ötürü) onunla cima etmeye imkân bulunmasa dahi bu tabir kullanılır.][190]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Cumhurun delili ise şu şekilde ifade edilir: Yüce Allah'ın: *"Anneleriniz, kızlarınız ... size haram kılındı."* âyeti bu lafzın kapsadığı herkesi ifade eder. Hakikat ile mecazi anlamda olması arasında fark olmadığı gibi hakkında mirasçılığın ve diğer hükümlerin sabit olması ile özel olarak haram oluştan başkasının sabit olmaması arasında hiçbir fark yoktur. Haram kılan âyetteki umumi ifade mesela yüce Allah'ın: *"Çocuklarınız hakkında Allah size şöyle emrediyor: Erkeğe iki dişinin payı kadar (veriniz)."* (Nisâ. 11) diye başlayan ferâiz âyetindeki ve benzeri âyetlerdeki umumi ifade gibi değildir. Bunu üç bakımdan şöylece açıklayabiliriz:

1. Haram kılma âyeti kızı, oğlun kızını ve kızın kızını ele aldığı gibi "anne: hala" lafzı da babanın da annenin de halasını dedenin de halasını kapsar. Kızkardeşin kızı ve kızkardeşin oğlunun kızı da kızkardeşin kızının kızı da böyledir. Fakat böyle bir genellik ne ferâiz âyetinde ne benzeri âyetlerde ne de hükümlerin neseblere bağlı olarak sözkonusu edildiği naslarda sözkonusudur.

2. Nikâhın haramlığı mücerred süt emmekle sabit olur. Nitekim Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Doğumdan ne haram oluyorsa süt emmekten dolayı da haram olur." bir lafızda da: "Neseb yoluyla ne haram oluyorsa ..." buyurmuştur.[191] Bu sıhhati ittifakla kabul edilmiş bir husustur. İmamlar da gereğince amel etmişlerdir. Şanı yüce Allah kadına sütüyle beslediği çocukla evlenmeyi yahut da onun çocuklarını nikâhlamayı haram kıldığı gibi bunu onun annelerine, halalarına ve teyzelerine de haram kılmıştır. Hatta bir kadından süt emmiş kız çocuğuna da sütün sahibi olan süt annenin kocası ile evlenmeyi dahi haram kılmıştır. Sütün sahibi ise kadının sütünün gelmesine sebep olan o kadın ile cima eden erkek demektir. Eğer erkeğin süt kızını nikâhlaması kendisine haram oluyorsa ve neseb hükümleri bakımından o kız hakkında hiçbir şey sabit olmuyorsa -bu haram kılışın ve ona bağlı diğer haramlıklar dışında- böyle bir kimsenin kendi sulbünden

190 Nazariyyetül Akd, 245.
191 Buhârî, II, 275-276; Müslim, IV, 162.

yaratılmış bir kızı nikâhlaması nasıl mübah olabilir? Kendi sulbünden yaratılmış bir kız ile onun cima ettiği kadının gelen sütünden beslenmiş olan kız arasında ne kadar büyük bir fark vardır.

İşte bu haram kılmanın hem hitabın umumiliği hem tenbih hem fetva hem de kıyas-ı evla/öncelikli olmak bakımlarından haram kılışa açıklık getirmektedir.

3. Şanı yüce Allah: *"Öz oğullarınızın hanımları"* buyurmaktadır. İlim adamları da bu ifade ile evlatlık edindiği oğlu dışarıda tutmaktadır. Nitekim yüce Allah: *"Böylelikle evlatlıklarının eşleri ile herhangi bir bağı kalmayınca onlarla evlenmek hususunda müminlere bir vebal olmasın."* (Ahzâb, 37) buyurmaktadır. Bilindiği gibi Arapların cahiliye döneminde neseblerine kattıkları zinadan doğma çocuklar bizzat evlatlık edinmek sûretiyle neseblerine kattıklarından daha fazla idi. Şanı yüce Allah eğer bu hususu "sulblerinizden: öz oğullarınız" buyruğu ile kayıt getirdiğine göre böylelikle "kızlar" ve benzeri lafızların da onların dillerinde bu ismin kapsamına giren herkesi kapsadığı anlaşılmaktadır.][192]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Anneleriniz, kızlarınız ... size haram kılındı"* âyet-i kerimesi "kız evlat" adı verilen herkesi kapsar. Öyle ki erkeğe kızının kızı da oğlunun kızı da haramdır. Hâlbuki bu ferâiz âyetindeki: *"Çocuklarınız hakkında Allah size şöyle emrediyor."* (Nisâ, 11)'in kapsamından farklıdır. Çünkü bu buyruk onun hem kendi oğlunu hem oğlunun oğlunu kapsar. Fakat kızının oğlunu kapsamaz. Bundan dolayı "ibn: oğul" ve "bint: kız" lafızları mutlak olarak bu adın verildiği kimseleri kapsadığından ötürü yüce Allah: *"Öz oğullarınızın zevceleri"* buyurmak sûretiyle Muhammed'in oğlu Zeyd diye çağrılan evlatlık edinilmiş Zeyd gibi evlatlıkların oğullarının dışarıda bırakılması içindir. Çünkü Araplar bu şekilde evlatlık edinilmiş olanlara da "oğul" adını veriyorlardı. Bu sebeple lafız mutlak olarak kullanılmış olsaydı evlatlığın da onun kapsamına girdiği zannedilebilirdi. Bundan dolayı yüce Allah böyle birisini dışarıda tutmak maksadıyla *"öz oğullarınız"* buyurmuştur.][193]

İbn Kesir Tefsir'inde dedi ki:

[İbn Ebu Hatim dedi ki: Bize Ebu Zur'a tahdis etti, bize İbrahim b. Mûsâ tahdis etti, bize Hişam -yani b. Yûsuf- İbn Cüreyc'den haber verdi. Bana İbrahim b. Ubeyd b. Rifaa tahdis etti, bana Malik b. Evs b. Hadesan haber verip dedi ki: Bir eşim vardı vefat etti. Benim ondan çocuğum da olmuştu. Vefatına çok üzüldüm.

192 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXII, 135-136.
193 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXII, 139-140.

Ali b. Ebu Talib ile karşılaştım. Neyin var dedi. Ben eşim vefat etti deyince Ali: Onun bir kızı var mı dedi. Ben: Evet, o Taif'tedir dedim. O: Peki bu kız senin himayende miydi dedi. Ben: Hayır, o kız Taif'tedir dedim. Ali: Onu nikâhla dedi. Ben: Peki yüce Allah'ın: *"Eşlerinizden himayenizde bulunan üvey kızlarınız (size haram kılındı)."* buyruğu nerede kaldı dedim. O: O kız senin himayende değildi ki. Bu hüküm kızın senin himayende olması halinde sözkonusudur dedi.

Bu, Ali b. Ebu Talib'e kadar ulaşan Müslim'in şartına uygun güçlü ve sabit bir isnattır. Oldukça da garib bir görüştür. Davud b. Ali ez-Zahiri ve mezhebine mensup ilim adamları da bu kanaattedir. Ebu'l-Kasım er-Rafii bu görüşü Malik (radıyallâhu anh)'dan diye naklettiği gibi İbn Hazm bunu tercih etmiştir. Bana üstadımız hafız Ebu Abdullah ez-Zehebi'nin naklettiğine göre o bu görüşü üstad İmam Takiyüddin İbn Teymiyye -Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun-'e arz etmesi üzerine bunu açıklanması zor bir kanaat olarak değerlendirmiş ve bu hususta bir şey söylememiştir. Allah en iyi bilendir.][194]

وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ كِتَابَ اللهِ عَلَيْكُمْ وَأُحِلَّ
لَكُمْ مَا وَرَاءَ ذٰلِكُمْ أَنْ تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُمْ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ فَمَا
اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَاٰتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا
تَرَاضَيْتُمْ بِهِ مِنْ بَعْدِ الْفَرِيضَةِ إِنَّ اللهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٢٤﴾

24. "Evli kadınlar(la nikâhlanmanız) da (size haram kılındı.) Sahip olduğunuz cariyeler müstesnâ. Bunlar Allah'ın size (farz olarak) yazdıklarıdır. Geriye kalanları ise -iffetinizi koruyup zinaya sapmaksızın- mallarınızla (nikâhlanma yolunu) aramanız size helâl kılındı. O halde onlardan hangisi ile faydalandı iseniz bundan dolayı onlara tayin edildiği şekilde mehirlerini veriniz. Onun miktarını tayin ettikten sonra gönül hoşluğu ile uzlaştığınız şey hakkında size bir vebâl yoktur. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, mutlak hüküm ve hikmet sahibidir."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Geriye kalanları ise ... size helal kılındı"* buyruğu tahsisin sözkonusu olmadığı kapsamlı hükümlerden olup kitabın azametine tahsisten

194 İbn Kesir, Tefsir, I, 471. Bu rivâyetin senedi sahih olup bunu İbn Ebu Hâtim, Nisa, 2704'de zikretmiş bulunmaktadır.

daha güzel ve daha büyük bir delildir. Buradaki "vera: geriye kalanlar" lafzı "halef: sonrakiler" anlamındadır. Bu ise sonralığı ve uzaklığı hissettirir. Buna göre onun aslı zikredilenden farklı olup ona göre sonradan gelir.][195]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah erkekler hakkında iffetlerini koruyan ve zinaya yönelmeyen kimseler olmak şartını koşarak: *"Geriye kalanları ise -iffetinizi koruyup zinaya sapmaksızın- ... size helal kılındı."* buyurmaktadır. Bu ise gözden kaçırılmaması gereken bir husustur. Çünkü Kur'ân-ı Kerim bunu açıkça ifade etmiş ve bir farz olarak beyan buyurmuştur. Yüce Allah'ın: *"(Bu) indirdiğimiz ve farz kıldığımız bir sûredir."* (Nûr. 1) buyurduğu gibi.][196]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şüphesiz yüce Allah iffetini koruyarak ve zinaya sapmayarak malı ile nikâhlanma yolunu aramayı mübah kılmıştır. Nitekim yüce Rabbimiz: *"Geriye kalanları ise -iffetinizi koruyup zinaya sapmaksızın- mallarınızla (nikâhlanma yolunu) aramanız size helal kılındı."* buyurmaktadır. Buna göre mehir ödemeden nikâhlanma yolunu arayan bir kimse Allah'ın kendisine helal kıldığı bir işi yapmamış olur. Bu ise mehrin zorunlu olduğuna inanmakla birlikte miktarını tespit etmemiş olan kimseden farklı bir durumdadır. Nitekim yüce Allah: *"Kendileriyle temas etmediğiniz yahut kendilerine mehir tayin etmemiş olduğunuz hanımları boşarsanız (bunda) üzerinize günah yoktur... Kendilerine mehir tayin etmiş olduğunuz hanımları onlara dokunmadan önce boşarsanız ..."* (Bakara. 236-237) buyurmaktadır. Bu bilinen mehir nikâhıdır ki bu da mehr-i misildir.

İlim adamları dediler ki: İşte nikâh ile satış arasındaki fark budur. Çünkü misli bedel ile satış ya fiyat yahut da mislinin bedeli ile icaredir ki nikâhın aksine sahih değildir.][197]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Buna açıklık getiren hususlardan birisi de şudur: Köle edilen esir alınmış olan kadınlar ile ilgili olarak daha önce şu ifadelerin yer aldığı Ebu Said'in rivâyet ettiği hadise işaret edilmişti: Allah müslümanlara o cariye kadınlar ile ilişki kurmayı mübah kılmıştı. Çünkü onlar, onlarla birlikte olmaktan çekinmişlerdi. Yüce Allah

195 Muellefatu Şeyh Muhammed b. Abdulvehhab. IX, 77.

196 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XV, 317.

197 el-Müstedrak Ala Mecmui'l-Fetâvâ. -tahkikimle basılmakta olan bir el yazması- Hadane risalesi.

da bu hususta: *"Evli kadınlar (la nikâhlanmanız) da (size haram kılındı.) Sahip olduğunuz cariyeler müstesna"* buyruğunu indirdi. Bu hadiste ifade ettiği üzere onlarla birlikte olmayı iddetlerinin bitmesine kadar geciktirdi. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in de Evtaslılardan alınan esirler hakkında: "Doğum yapıncaya kadar hamile kadınla istibra edinceye (bir defa ay hali oluncaya) kadar da hamile olmayan esir ile birlikte olunmaz." buyurmuştur.[198] Bu hadis "bir defa ay hali oluncaya kadar." diye de rivâyet edilmiştir.][199]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Hakkında ihtilaf bulunan kadınlarla mut'a nikâhına gelince; âyet-i kerimede bu nikâhın helal olduğuna dair açık bir nas bulunmamaktadır. Çünkü yüce Allah: *"Geriye kalanları ise -iffetinizi koruyup zinaya sapmaksızın- mallarınızla (nikâhlanma yolunu) aramanız size helâl kılındı. O halde onlardan hangisi ile faydalandı iseniz bundan dolayı onlara tayin edildiği şekilde mehirlerini veriniz. Onun miktarını tayin ettikten sonra gönül hoşluğu ile uzlaştığınız şey hakkında size bir vebâl yoktur. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, mutlak hüküm ve hikmet sahibidir. İçinizden hür olan mü'min kadınları nikâhlayacak bir bolluğa sahip olamayanlar(ınız), sahip olduğunuz mü'min cariyelerinizden alsın."* (Nisâ, 24-25) buyurmaktadır.

Buna göre şanı yüce Allah'ın: *"O halde onlardan hangisi ile faydalandı iseniz bundan dolayı onlara tayin edildiği şekilde mehirlerini veriniz."* buyruğu kendileri ile zifafa girilmiş olan bütün kadınları kapsar. Şanı yüce Allah kendileri ile yararlanılmamış, zifaftan önce boşanan kadınlardan farklı olarak bu gibi kadınlara mehirlerinin tamamının verilmesini emir buyurmaktadır. Çünkü belirtilen şekilde boşanan kadın mehrin yarısından fazlasını hak etmez.

Bu da yüce Allah'ın: *"Hem birbirinizle kaynaşmış ve onlar sizden kuvvetli bir söz almışken onu nasıl alabilirsiniz?"* (Nisâ, 21) buyruğu gibidir. Şanı yüce Allah akit ile birlikte birbirleri ile kaynaşmış olmayı mehrin kesinleşmesini gerektiren bir sebep olarak tayin etmiştir. Buna da şu husus açıklık getirmektedir: Geçici (mut'a) nikâhı hakkında ebedi yapılan nikâhı dışarıda tutarak ücretin verilmesini özellikle sözkonusu etmenin hiçbir anlamı yoktur. Aksine ebedi nikâhta mehrin tamamen verilmesi daha uygundur. O halde âyet-i kerimenin ya tahsis yolu ile ya da umumi anlam yolu ile ebedi nikâha delalet etmesi bir zorunluluktur.

198 Bu lafzı Ebu Davud, 2157; Ahmed, III, 62, 87; Hakim, II, 195; Darimi, II, 171; Dârakutnî, IV, 112'de rivâyet etmişlerdir. Hadis sahihtir.

199 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXII, 342-343.

Buna da şu husus delildir: Şanı yüce Allah bundan sonra cariyeler ile nikâhı zikretmektedir. Böylelikle sözkonusu edilen hususun kayıtsız ve şartsız olarak hür kadınların nikâhlanması ile ilgili olduğu görülmüş olmaktadır. Şâyet Seleften bir kesimin kıraatinde[200] : *"O halde onlardan -belli bir süreye kadar- hangisi ile faydalandı iseniz..."* şeklinde okunmuştur.[201] denilecek olursa şu şekilde cevap verilir:

1. Her şeyden önce bu kıraat mütevatir değildir. İfade ettiği en ileri anlam ahad haberler gibi olmasıdır. Bizler mut'a nikâhının İslâm'ın ilk dönemlerinde helal kılınmış olduğunu inkâr etmiyoruz. Fakat burada sözkonusu olan mesele Kur'ân-ı Kerim'in buna delalet edip etmediğidir.

2. Şöyle denilir: Eğer bu lafız nazil olmuş ise hiç şüphesiz meşhur kıraatler arasında da sabit olmalıdır. Bu durumda da nesh edilmiş olur. Onun nüzulü de mut'a nikâhının mübah olduğu vakit hakkında geçerli olur. Haram kılındıktan sonra bu lafız nesh edildi ve böylelikle süre içerisinde verme emri mutlak nikâhta (mehri) vermek için bir uyarı olur. En ileri derecede söylenebilecek ise şudur: Bunlar iki kıraattir. her ikisi de haktır. Belli bir süreye kadar yararlanmak halinde (hak ettiklerinin) verilmesi de eğer bu bir helal ise vacip olduğudur. Fakat bu belli bir süreye kadar yararlanmanın helal olması halinde ancak sözkonusu olabilir. Bu da İslâm'ın ilk dönemlerinde böyle idi. Âyet-i kerimede belli bir süreye kadar kadından yararlanmanın helal olduğuna dair bir delil bulunmamaktadır. Çünkü buyruk: Ve (Allah) size onlarla belli bir süreye kadar yararlanmanızı helal kılmıştır buyurmayarak bunun yerine: *"O halde onlardan hangisi ile yararlandı iseniz bundan dolayı onlara tayin edildiği şekilde ecirlerini/mehirlerinizi veriniz."* buyrulmuştur. Bu ise ister helal olsun isterse de şüpheli bir cima halinde olsun gerçekleşen yararlanma hallerini kapsar.

Bundan dolayı sünnet gereği fasit nikâhta hem mehir hem de nafaka gerekir. Mut'a nikâhı yapan kişi bu nikâhın helal olduğuna inanıp bu işi yapacak olursa mehir ödemesi gerekir. Haram olan yararlanmaya gelince âyet-i kerime bunu kapsamamaktadır. Çünkü akit olmaksızın kadının da isteği ile kadından yararlanacak olursa elbette bu bir zina olur. zinada da mehir sözkonusu değildir. Eğer istemeden kendisi zorlanmış ise bu husustaki görüş ayrılığı yaygın bir şekilde bilinmektedir.][202]

200 Mucemul Kıraati Kur'aniye. II. 124
201 Taberi. VIII. 177 -Ahmed Şakir baskısı-
202 Minhâcü's-Sünne. IV. 187-188.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bundan dolayı İbn Abbas Berire ile ilgili hadisi rivâyet edenlerden birisi olduğu halde[203] İbn Abbas[204] cariyenin satışını bir grup ashab-ı kiram ile birlikte onun boşanması demek olduğu görüşünü kabul ediyordu. Bu görüşlerine de yüce Allah'ın: *"Evli kadınlar da sahip olduğunuz cariyeler müstesna"* buyruğunu tevil ederek varmış idiler. Onlar diyor ki: O cariyeyi satın alır yahut ona hibe edilir ya da ona mirasçı olursa böylelikle onu sağ eli ile mülkiyetine geçirmiş olur. Bu sebeple o cariye ona mübah olur. Bu ise ancak kocasının mülkiyetinin kalkması ile mümkündür. Bazı fakihler de buna Berire hadisini delil göstermişlerdir. Ama İmam Ahmed bu delili kabul etmemiştir. Çünkü İbn Abbas bu hadisi rivâyet etmiş olmakla birlikte ona muhalefet etmiştir. Bunun sebebi ise -Allah en iyi bilendir- sözünü etmiş olduğu Âişe'nin Berire'ye mutlak anlamda malik olmamış olduğudur.][205]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah onlara: *"Muhsan/evli kadınlar da (haram kılındı.) Sahip olduğunuz cariyeler müstesna"* buyurmaktadır. Ebu Said'in ve başkalarının rivâyet ettiği hadiste[206] bu âyetin esir alınmış kadınlar hakkında indiği ifade edilmektedir. Allah bu buyruğuyla kendilerine sahip olunmak sûretiyle cima etmeyi mübah kılmıştır.][207]

Yine Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Âişe (radıyallâhu anhâ) yüce Allah'ın: *"Muhsan/evli kadınlar da (haram kılındı), sahip olduğunuz cariyeler müstesna."* buyruğu hakkında şöyle demiştir: Yani bu kadınların iddeti bittiği taktirde bunlar size helaldir. İddetten maksat ise "istibra"dır. (Bir defa ay hali olması demektir.) Çünkü esir alınan bir kadın hakkında ancak bir defa ay hali olması sûreti ile istibra etmesi/hamile olmadığının anlaşılması gerekir. Nitekim Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Evtas Gazvesi'nde esir alınan kadınlar hakkında: "Doğum yapmadığı sürece hamile bir kadın ile bir

203 Bununla Buhârî ve Müslim'in Sahihleri ile başka kaynaklarda yer alan Berire ile ilgili hadisi kastetmektedir. Müminlerin annesi Âişe onu satın almış ve ona hürriyetini vermişti. Bununla birlikte kocası Muğîs ile nikahı fesh olmamıştı. Aksine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu nikahı fesh etmek ile devamı arasında seçim yapmakta serbest bırakmıştı. Kendisi nikahın fesh edilmesini tercih etmişti. Olay meşhur bir olaydır.

204 İbn cerir. VIII. 156-157 -Ahmed Şakir baskısı-

205 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXIX. 171-172.

206 Müslim. I. 417

207 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXI. 379.

defa ay hali olmak sûreti ile de istibra olmadıkça hamile olmayan bir kadın ile cima edilmez." buyurmaktadır.[208] Bu hadisin rivâyetinde ayrıca: Bunun üzerine yüce Allah: *"Muhsan (evli) kadınlar da (haram kılındı) sahip olduğunuz cariyeler müstesna."* buyruğunu indirdi demektedir. Nitekim Ebu'l Halil rivâyeti ile bilinen Ebu Said el-Hudri'den gelen Evtas gazasında alınan kadın cariyeler ile ilgili hadiste de şöyle denilmektedir:[209] *"İddetleri bittiği taktirde helaldir."* bu hususta Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Doğum yapmadıkça hamile bir kadın ile istibra edilmedikçe de hamile olmayan bir kadın ile cima olunmaz." buyurmaktadır.[210] Ebu Said onu da bunu da rivâyet etmiştir. Her iki hadise göre de Um Veled (efendisinden çocuk doğuran cariye) bir defa ay hali olmakla iddet bekler. Amr b. Asım ise şöyle demiştir: Zannederim o: Böyle bir kadın hür kadının iddeti gibi iddet bekler diyerek şüpheli ifade kullanmıştır ki bunun delil olacak bir tarafı yoktur.][211]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Bunlar Allah'ın sizlere yazdıklarıdır."* buyruğu ile *"(İşte bu) Allah'ın öteden beri gelen bir sünnetidir. Sen Allah'ın sünnetinde asla bir değişiklik bulamazsın."* (Fetih, 23) buyrukları gibidir. Bu buyruk onlara göre mutlaka takdir edilmesi gerekli hazf edilmiş bir fiil ile nasb edilmiş bir mastardır. Buna da bundan önceki fiil delalet etmektedir. Sanki: "Allah bunu sizin üzerinize yazdı, Allah bunu sünnet kıldı" buyurmuş gibidir.][212]

208 Kaynakları daha önce gösterildi.

209 el-Mecmu' adlı eserde asılda kayıp olduğu kaydı düşülmüştür. Bu kayıp kısmın şu rivâyet ile şöylece olduğu düşünülmesi mümkündür: "Ebu'l-Halil Ebu Alkame el-Haşimi'den o Ebu Said el-Hudri'den rivâyet ettiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Huneyn günü Evtaslılar üzerine bir ordu gönderdi. Bir düşman ile karşılaştılar. Onlardan müşriklere zevce olan kadın esirler aldılar. Müslümanlar ise onlara yaklaşmanın günah olabileceğinden korkuyorlardı. Bunun üzerine şanı yüce Allah şu: "Muhsan kadınlar da (haram kılındı), sahip olduğunuz cariyeler müstesna." buyruğunu indirdi. Yani onların iddetleri sona erdiği taktirde onlar size helal olurlar." Allah en iyi bilendir.

210 Kaynakları daha önce gösterildi.

211 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXII, 334.

212 Der'u Tearuzi'l-Akli ve'n-Nakl, VIII, 372.

وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلًا أَنْ يَنْكِحَ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ فَمِنْ مَا
مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ مِنْ فَتَيَاتِكُمُ الْمُؤْمِنَاتِ وَاللّٰهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِكُمْ بَعْضُكُمْ مِنْ
بَعْضٍ فَانْكِحُوهُنَّ بِإِذْنِ أَهْلِهِنَّ وَاٰتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ مُحْصَنَاتٍ
غَيْرَ مُسَافِحَاتٍ وَلَا مُتَّخِذَاتِ أَخْدَانٍ فَإِذَٓا أُحْصِنَّ فَإِنْ أَتَيْنَ بِفَاحِشَةٍ
فَعَلَيْهِنَّ نِصْفُ مَا عَلَى الْمُحْصَنَاتِ مِنَ الْعَذَابِ ذٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ الْعَنَتَ
مِنْكُمْ وَأَنْ تَصْبِرُوا خَيْرٌ لَكُمْ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٥﴾

25. "İçinizden hür olan mü'min kadınları nikâhlayacak bir bolluğa sahip olamayanlar(ınız), sahip olduğunuz mü'min cariyelerinizden alsın. Allah imanınızı çok iyi bilendir. Siz birbirinizdensiniz. Zinadan kaçınan, gizli dost edinmeyen, namuslu kadınlar olmaları halinde onları velilerinin izniyle nikâhlayın, mehirlerini de güzellikle kendilerine verin. Şâyet evlendikten sonra fuhuş işlerlerse, onlara evli ve hür kadınlara verilen cezanın yarısı verilir. Bu (izin) içinizden günaha girmekten korkanlar içindir. Sabretmeniz ise sizin için daha hayırlıdır. Allah çok bağışlayandır, çok esirgeyendir."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah: *"İçinizden hür olan mü'min kadınları nikâhlayacak bir bolluğa sahip olamayanlar(ınız), sahip olduğunuz mü'min cariyelerinizden alsın. Allah imanınızı çok iyi bilendir. Siz birbirinizdensiniz. Zinadan kaçınan, gizli dost edinmeyen, namuslu kadınlar olmaları halinde onları velilerinin izniyle nikâhlayın, mehirlerini de güzellikle kendilerine verin."* buyurmaktadır. Böylelikle şanı yüce Allah cariyeleri zina etmeyen ve gizli dost edinmeyen bir halde olmaları durumunda nikâhlamayı mübah kılmıştır. Zina eden kadın herkes ile beraber olan demektir. Gizli dost edinen ise tek bir dostu olan (ve onunla nikâhsız olarak cima eden) kadın anlamındadır.][213]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"İçinizden hür olan mü'min kadınları nikâhlayacak bir bolluğa sahip olamayanlar(ınız), sahip olduğunuz mü'min cariyelerinizden alsın.*

213 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXII. 125.

Allah imanınızı çok iyi bilendir. Siz birbirinizdensiniz. Zinadan kaçınan, gizli dost edinmeyen, namuslu kadınlar olmaları halinde onları velilerinin izniyle nikâhlayın, mehirlerini de güzellikle kendilerine verin." (Âyet 25) buyurmaktadır. Buna göre yüce Allah cariyeleri nikâhlamayı ancak zina etmeyen ve gizli dost edinmeyen kadınlar olmaları halinde mübah kılmıştır. Zina eden kadın ise herkesle birlikte nikâh olmadan cima yapan demektir. Buna karşılık gizli dost edinen ise sadece bir tek dostu bulunana denilir. Bu durumda olan bir kadın nikâhlanmayacağına göre kendisine uzatılan hiçbir eli geri çevirmeyen aksine önüne gelen herkesle bir olan bir kadın nasıl nikâhlanabilir? Cariyeler arasında bu durumda olanın hükmü bu iken hür kadınların durumu nasıl olur? Şanı yüce Allah da: *"Mü'min kadınlardan muhsan/iffetli olanlar ile sizden önce kitap verilenlerden muhsan olanlar iffetinizi korumanız, zina etmemeniz ve gizli dost edinmemeniz şartı ile size helaldir."* (Maide, 5) buyurmaktadır. Şanı yüce Allah burada bu şartları öbür tarafta kadınlar hakkında şart koştuğu gibi şart olarak koşmuştur. Bu da Nûr Sûresi'nde sözünü ettiği: *"Zina eden erkek ancak zina eden yahut müşrik olan bir kadını nikâh edebilir. Zina eden kadını da ancak zina eden ya da müşrik olan bir erkek nikâhlayabilir. Böylesi müminlere haram kılınmıştır."* (Nûr, 3) buyruğuna uygundur. Çünkü kendisinden başkası ile zina eden birisi ile evlenen bir kimsenin/kocanın suyu koruma altına alınmış olmaz. Onun suyu başkasının suyu ile karışır. Onun cima ettiği ferc başkasıyla ortaktır. Zina ise bizzat budur. Kadının kocası kendisinden başkası ile zina eden helalı haramı birbirinden ayırd etmeyen birisi ise onun zina eden bir erkeğin zina ettiği kadın ile -başkası onunla cima etmese dahi- cima eden kişinin durumuna benzer. Hiç şüphesiz zina şekillerinden birisi de dost edinmektir. İlim adamları ise zinakâr bir kadını tevbe etmeden önce nikâhlamanın caiz olup olmadığı hususunda meşhur iki farklı görüşe sahiptir. Fakat kitap, sünnet ve kıyas bunun caiz olmadığına delildir. Nûr Sûresi'ndeki âyeti akit ile tevil edip bunun nesh edildiğini kabul eden kimsenin bu kanatinin bâtıl olduğu ise çeşitli bakımlardan açıkça ortadadır. Diğer taraftan müslümanlar deyyusluğun yerilen bir iş olduğu üzerinde ittifak etmişlerdir. Fahişe bir kadın ile evlenen bir kimse ise ittifakla deyyusdur. Hadis-i şerifte de: Ne cimri birisi ne yalancı ne de deyyus birisi cennete girmez." buyrulmaktadır.[214]

Şanı yüce Allah: *"Kötü kadınlar kötü erkeklere, kötü erkekler de kötü kadınlara yakışır."* (Nûr, 26) buyurmaktadır. Erkekler hakkındaki bu hüküm kadınlar hakkında da sözkonusudur. Kadın eğer kötü ise onun kocası da kötü olur. Onun

214 Bu hadisi bu lafızla tespit edemedim ancak Ahmed ve Nesai'de cimrinin sözkonusu edilmediği buna yakın bir lafız buldum. Allah en iyi bilendir.

dengi kötü ise kadın da kötüdür. İşte bu sebeple Âişe ve onunla aynı durumda olmak üzere diğer müminlerin annelerine iftira eden kimseler hakkında söylenen sözler pek büyüktür. Eğer bu hususta koca hakkında herhangi bir ayıp sözkonusu olmayacak olsaydı kesinlikle hükmün bu derece ağırlaştırılması sözkonusu olmazdı.][215]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Nitekim şanı yüce Allah: *"Zinadan kaçınan, gizli dost edinmeyen namuslu kadınlar olmaları halinde"* buyurmaktadır. Buna göre gizli nikâh yapmak da gizli dost edinen kadınlar türündendir.][216]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şeytan helale karşılık olan hususlar gibi birtakım haramların önünü açmıştır. Başka bir isim ile anılsa bile şüphesiz o hususta ortak bir anlam vardır. Şanı yüce Allah erkeğe eşini ve sahip olduğu cariyesini mübah kılmıştır. Her bir erkek ve her bir kadın diğerinin zevci/eşidir. Buna göre gizli dost edinen kadınlar ile dostları arasında bir tür eşleşme ve aynı şekilde birliktelik vardır. Bundan ötürü şanı yüce Allah birini ötekinden kesin olarak ayırdetmiştir.][217]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"İçinizden muhsan mü'min kadınları nikâhlayacak bir bolluğa güç yetiremeyenler"* buyruğunda mutlak ve umumi ifade kullandıktan sonra sonunda: *"Bu içinizden günaha girmekten korkanlar içindir."* buyurmaktadır. İnsanlar arasında bu buyruğun baş tarafındaki umumi ifadenin hüküme esas alınmayacağı hususunda görüş ayrılığı bulunmamaktadır.][218]

يُرِيدُ اللّٰهُ لِيُبَيِّنَ لَكُمْ وَيَهْدِيَكُمْ سُنَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَيَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٢٦﴾

26. "Allah size (helâl ve haramı) açıkça bildirmek, sizi sizden öncekilerin sünnetlerine iletmek, tevbelerinizi kabul etmek ister. Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."

215 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXII. 144-145.
216 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXII. 102
217 Camiu'r-Resail. II. 295.
218 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXI. 109.

Tefsiri:

[Yüce Allah: "*Allah size (helâl ve haramı) açıkça bildirmek, sizi sizden öncekilerin sünnetlerine iletmek, tevbelerinizi kabul etmek ister. Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir. Allah tevbelerinizi kabul etmek ister. Şehvetlerine uyanlar ise sizin büyük bir sapıklığa düşmenizi isterler. Allah (ağır yükümlülükleri) sizden hafifletmek ister. Zaten insan zayıf yaratılmıştır.*" (Âyet 26-28) buyurmaktadır. Buradaki isteyiş istenen şeyin gerçekleşmesini gerektirmez. Ancak birinci tür iradenin (yani Allah'ın dilemesinin) ona taalluk etmesi hali müstesnadır. Bundan dolayı dört kısım sözkonusu olmaktadır:

1. Her iki iradenin kendisi ile taalluk ettiği işler. Bu da varlık aleminde meydana gelen salih ameller hakkında sözkonusudur. Allah salih olan bir ameli hem dini ve şer'i bir irade ile dilemiş ve onun yapılmasını emretmiş, onu sevmiş, o işten razı olmuştur. Hem de onu oluş iradesi ile var olmasını dilemiş o da meydana gelmiştir. Eğer bu olmasaydı o iş olmazdı.

2. Yalnızca dini iradenin kendisi ile taalluk ettiği işler. Bu da yüce Allah'ın emretmiş olduğu salih amellerdir. Kâfirlerle günahkârlar bu emre karşı gelirler. İşte bütün bunlar bir iradedir. Yüce Allah bu salih amelleri sever ve onlardan razı olur. İster meydana gelsinler ister gelmesinler.

3. Yalnızca kevni/oluş iradesinin kendisi ile taalluk ettiği işler. Bu yüce Allah'ın emretmemiş olmakla birlikte dilediği ve takdir ettiği hâdis/sonradan meydana gelen işlerdir. Mübah işler gibi. Masiyetleri ise yüce Allah emretmediği gibi onlara rıza göstermez, onları sevmez. Çünkü o hayasızlığı emretmez, kulları adına küfre rıza göstermez. Eğer Allah bunları dileyip takdir edip yaratmamış olsaydı bunlar meydana gelmezlerdi, var olmazlardı. Şüphesiz Allah'ın dilediği olur, onun dilemediği olmaz.

4. Ne bu tür iradenin ne öbür tür iradenin kendileri ile taalluk etmediği işler. Bu da meydana gelmeyen mübah ve masiyet türleri hakkında sözkonusudur. Durum böyle olduğuna göre yüce Allah'ın: "*Ben cinleri de insanları da ancak bana ibadet etmeleri için yarattım.*" (Zâriyât, 56) buyruğunda yer alan buradaki lam (için)in müktezası bu dini ve şer'i irade olur. Bazen bunun muradı gerçekleşir bazen de meydana gelmez. Yani onlar adına sevdiği razı olduğu ve yerine getirmekle emrolundukları gaye ibadettir. İbadet Allah'ın kulları kendisi için yaratmış olduğu amel demektir. Yani kendisi ile kemallerinin ve salahlarının hâsıl olup böylelikle kendilerinden razı olunup sevilen kimseler olmalarını sağlayan halleri

budur. Bu amacı gerçekleştiremeyen bir kimse şanı yüce Allah'ın sevdiği, razı olduğu ve mutluluğunun da kurtuluşunun da içinde bulunduğu dini iradenin lehine dilenmiş olma imkânını kaybetmiş olur. Ayrıca kendisi için sözkonusu olan kemal ve salahını kaybetmiş olur. Bu durum ise onun fesat bulmasını, azaba uğramasını gerektirir. İbadet azimetin kendisidir yahut fıtri olandır diyen kimselere gelince, bunlar birçok bakımdan tutarsızlıkları açıkça görülen oldukça zayıf ve tutarsız iki görüştür.][219]

يُرِيدُ اللّٰهُ أَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ وَخُلِقَ الْإِنْسَانُ ضَعِيفًا ﴿٢٨﴾

28. "Allah sizden hafifletmek ister, zaten insan zayıf yaratılmıştır."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah: *"Zaten insan zayıf yaratılmıştır."* buyurmaktadır. Yani o kadınlara karşı zayıftır, onlara karşı sabırsızdır.][220]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Allah sizden hafifletmek ister, zaten insan zayıf yaratılmıştır.*" (Âyet 28) buyurmaktadır. Mücahid ve başkaları[221] yüce Allah'ın: "*Şehvetlerine uyanlar ise sizin büyük bir sapıklığa düşmenizi isterler.*" (Âyet 27) buyruğunda kastedilen zinadır demiştir. İbn Zeyd de[222] bunlar bâtıl ehli olan kimselerdir demiştir. Süddî de[223] bunlar yahudilerle hristiyanlardır demiştir. Bütün bu görüşler doğrudur. Çünkü onlar küfür ile birlikte bir de şehvet ve arzularına da uyarlar. Aynı zamanda bu uymaları bu işlerin masiyet olduğunu itiraf etmeleri ile birlikte de olabilir.

Daha sonra yüce Allah "*İnsanın zayıf olarak yaratılmış olduğunu*" zikretmektedir. İfadelerin bağlamı insanın arzu ve şehvetlerini terk etmekte zayıf ve güçsüz olduğuna delildir. O halde insanın kendisini harama muhtaç bırakmayacak şekilde mübah olan bir şehvet ve arzusunun bulunması da bir kaçınılmazlıktır. Bu

219 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VIII, 188-190.
220 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV, 400.
221 İbn Cerir, 9132; İbn Ebu Hâtim, Tefsir, Nisa, no: 2892; Suyuti ayrıca ed-Durru'l-Mensûr, II, 143'de Abd b. Humeyd ve İbn Münzir tarafından rivâyet edildiğini belirtmektedir.
222 İbn Cerir, 9134
223 İbn Cerir, 9133 ve İbn Ebu Hâtim bütün bu görüşleri İbnu'l-Cevzî, Zâdü'l-Mesîr, II, 60'da nakletmiş bulunmaktadır.

sebeple Tâvus[224] ile Mukatil[225] kadınlara karşı sabrı az olması itibariyle zayıf diye açıklamıştır. Zeccâc ve İbn Keysân ise[226] hevâsını mağlup etmek hususundaki azim ve kararlılığı güçsüzdür diye açıklamışlardır.

Yaratılış aslı itibariyle zayıf olduğu şeklinde de açıklanmıştır. Çünkü o değersiz/güçsüz bir sudan yaratılmıştır. Bu açıklama el-Hasan'dan rivâyet edilmektedir. Fakat bununla birlikte onun âyet-i kerimede zikredilenlere uygun düşmesi için sabır ve tahammülü itibariyle bir zayıflığının da bulunması mutlaka gereklidir. Çünkü yüce Allah: *"Allah sizden (yükünüzü) hafifletmek ister."* buyurmaktadır. Bu ise sizin ihtiyaç duyduğunuz ve kendisine karşı direnemediğiniz şeyleri mübah kılması sûreti ile teklifi kolaylaştırmasıdır. Nitekim cariyeleri nikâhlamayı mübah kılmış bulunmaktadır. Zaten bundan önce *"Bu aranızdan günaha girmekten korkanlar içindir. Sabretmeniz ise sizin için daha hayırlıdır. Allah çok bağışlayandır, çok esirgeyendir."* buyurmuştur.

Şanı yüce Allah imkân bulmamak ve zinaya düşmekten korkulması halinde cariyeleri nikâhlamayı mübah kılmış olmakla birlikte *"Sabretmeniz ise sizin için daha hayırlıdır."* buyurmaktadır. İşte bu zinaya düşmek korkusu ile birlikte sabretmenin mümkün olduğuna ve nikâhlamanın açlık halinde meytenin/leşin mübah kılınması gibi olmadığına delil teşkil etmektedir. Çünkü böyle bir duruma karşı sabretmeye imkân yoktur.

Aynı şekilde zaruret halinde istimnâyı mübah kılan kimselerin kanaatine göre de istimnâ etmeyerek sabretmek daha faziletlidir. İbn Abbas'tan rivâyet olunduğuna göre ise cariye kadınları nikâhlamak ondan daha hayırlıdır. O/istimnâ ise zinadan daha iyidir. Cariyeleri nikâhlamayıp sabretmek daha faziletli olduğuna göre istimna yapmayıp sabretmek öncelikli olarak daha faziletli olur.

Özellikle de birçok ilim adamı ya da onların çoğunluğu kayıtsız ve şartsız olarak haram olduğunu kesinlikle ifade ederler. İmam Ahmed mezhebindeki görüşlerden birisi de budur. İbn Akil de Müfredat adlı eserinde bunu tercih etmiştir. Ondan yani Ahmed'den meşhur olan görüş ise zinaya düşme korkusu hali dışında haram olduğudur. Üçüncü bir görüşe göre zinadan korkması hali dışında mekruhtur. Şanı yüce Allah cariyeleri nikâhlamak hususunda: *"Sabret-*

224 Tâvus'un rivâyeti İbn Cerir, VIII, 216'da birkaç rivâyet şeklinde nakledilmektedir. ed-Durru'l-Mensûr müellifi bunun ayrıca el-Haraiti'nin İ'tilâli'l-Kulûb adlı eserinde yer aldığını, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebu Hâtim tarafından da rivâyet edildiğini belirtmektedir.

225 Mukatil'in kanaatini Tâvus ile birlikte İbnu'l-Cevzî, Zâdü'l-Mesîr, II, 60'da zikretmiş bulunmaktadır.

226 Zâdü'l-Mesîr. II. 60

meniz daha hayırlıdır." buyurduğuna göre onun hakkında böyle olması öncelikle sözkonusudur. Bu da her ikisine karşı sabretmenin mümkün olduğuna delildir.

Şanı yüce Allah kendisine karşı sabredilmesi mümkün olan şeyleri mübah kılmış ise bu elbette teklifin kolaylaştırılması içindir. Nitekim yüce Allah: "*Allah yükünüzü hafifletmek ister, insan zayıf yaratılmıştır.*" (Âyet 28) buyurmaktadır.

İstimna eski ve sonraki ilim adamlarının çoğunluğuna göre ister zinaya düşmekten korksun, ister böyle bir korkusu olmasın mübah değildir. İbn Abbas'ın nakledilen sözü ile İmam Ahmed'den ona dair gelen rivâyet ise ancak zinaya düşmekten (anet'ten) korkan kimse içindir. Buradaki "anet"den maksat ise zinaya ve Lut kavminin ameline düşmekten kendisi adına ileri derecede korkmayı ifade eder. İşte o sıkıntısının çokluğunu ve şehvetini kırması için bu iş böylesine mübah kılınmıştır.

Bu işi zevk almak, hatırlamak ya da adet olarak yapan kimselere gelince; mesela istimna ederken kendisi ile cima ettiği bir sûreti kafasında canlandırması ise bütün bu durumlar haramdır. Bunu ne Ahmed ne de başkaları kabul eder. Hatta bu gibi hallerde kimi ilim adamı had uygulamayı vacip görmüştür. Bu gibi hallere karşı sabretmek ise müstehap işlerden değil vacip/farz işlerdendir.

Haram şeylere karşı sabretmek vacip/farzdır. İsterse nefis o işleri arzulasın ve sevsin. Yüce Allah: "*Nikâh imkânını bulamayanlar da Allah lütfundan kendilerine zenginlik verinceye kadar iffetlerini korusunlar.*" (Nûr, 33) buyurmaktadır. İsti'fâf/iffetini korumak ise yasaklanmış olan işi terk etmektir. Nitekim sahih hadiste Ebu Said el-Hudri Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivâyet etmektedir: "Kendi iffetini koruyanın Allah da iffetini korur. Kendisini muhtaç göstermekten koruyan kimseyi Allah muhtaç etmez. Sabretmek için gayret gösteren kimseye Allah sabır verir. Esasen hiçbir kimseye de sabırdan daha hayırlı ve daha geniş bir bağış verilmemiştir."[227]

Buna göre müstağni/kendisini muhtaç göstermeyen kişi kalbi ile bir şeyi arzu edip beklemez. İffetli davranan ise dili ile insanlardan bir şey istemeyen kimsedir. Kendisini sabrettiren kişi ise sabretmek için kendisini zorlamayan kişidir. Hadis sabretmeye çalışana Allah'ın ona sabır vereceğini haber vermektedir. Bu da sanki fakirliğe sabretmek bağlamında söylenmiş gibidir. Çünkü bir kimsenin ihtiyaç duyduğu şeyin verdiği acıya sabrederek sınanmakta olduğu fakirliğe tahammülsüzlük göstermeyen kimsenin bu hali ise darlık ve sıkıntı hallerindeki sabırdır. Yüce Allah: "*Sıkıntıda hastalıkta ve savaşın kızıştığı zamanlarda sabredenler.*"

---

227 Buhârî, 1469; Müslim, 1053.

(Bakara. 177) buyurmaktadır. Darra: Darlık hastalık demektir. Bu ise kişinin kendisi ile sınandığı ihtiyaç, hastalık ve korkulara karşı sabırlı olmasıdır. Aynı şekilde cihad gibi kendi seçimi sonucu kendisi ile sınandığı şeylere karşı sabırlı olmayı da kapsar. Çünkü ona karşı sabır göstermek kendi seçimi olmadan kendisi ile sınandığı hastalığa sabretmekten daha faziletlidir. İşte bundan dolayı cihad esnasında zinaya düşmek sıkıntısı ve korkusu ile sınanan bir kimsenin bu hale sabır göstermesi elbette memleketinde iken ona sabır göstermesinden daha faziletlidir. Çünkü sabır cihadın kemalindendir. Aynı şekilde cihad halinde iken fakirlikle ya da hastalıkla cihaddan ötürü sınanacak olursa ona karşı sabretmek daha faziletlidir. Nitekim bu husus birkaç yerde genişçe açıklanmıştır.][228]

يَٓا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَأْكُلُوٓا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّٓا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً
عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ وَلَا تَقْتُلُوٓا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا ﴿٢٩﴾

29. "Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda bâtıl yollarla yemeyin. Aranızda karşılıklı bir anlaşma ile gerçekleştirdiğiniz bir ticaret olması müstesnâ. Kendinizi öldürmeyin. Şüphe yok ki Allah, size çok rahmet edendir."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda bâtıl yollarla yemeyin. Aranızda karşılıklı bir anlaşma ile gerçekleştirdiğiniz bir ticaret olması müstesna"* buyurmaktadır. Burada karşılıklı rızanın şart koşulması her iki tarafın da razı olması demektir.

Şanı yüce Allah mehir ile ilgili olarak da: *"Bununla beraber gönül hoşluğu ile bir kısmını bağışlarlarsa onu da afiyetle yeyin."* (Nisâ. 4) buyurmaktadır. Böylelikle bağış türü/teberruat akitlerde hükmü gönül hoşluğu ile olması şartına ivazlı akitlerde ise hükmü karşılıklı razı oluş şartına bağlamış bulunmaktadır. Çünkü karşılıklı ivaz ortaya koyan tarafların her birisi diğerinin elinde bulunanı ister ve ona razı olur. Bağışta bulunan kişinin durumu ise böyle değildir. O elindekini razı geleceği herhangi bir şey karşılığında vermemektedir. Aksine gönül hoşluğu ile karşılıksız olarak onu vermektedir. Hadis-i şerifte de: "Müslüman bir kişinin malı ancak onun gönül hoşluğu ile helal olur."[229] buyurmaktadır.][230]

228 Mecmû'u'l-Fetâvâ. X. 572-575.

229 Ahmed. V. 72; Dârakutnî. 300; Beyhaki. VI. 100; İbn Hibban. -el-İhsan-, 5978. Pek az farklı bir lafız ile. Hadis sahihtir. Allah en iyi bilendir.

230 Nazariyyetu'l-Akd. 152-153.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda bâtıl yollarla yemeyin."* buyurmaktadır.

İki bedelden birisinin diğeri teslim edilmeden alınması da insanların mallarını bâtıl yollarla yeme şekillerindendir. Çünkü mâli ahit ve akitlerden maksat karşılıklı olarak kabz etmektir. Alış veriş ve ücretli akitlerde olduğu gibi karşılıklı ivaz vermenin esas dayanağı karşılıklı adalet ve her iki taraftan da eşitliktir. (Çünkü) iki taraftan herhangi birisi ne veriyorsa o verdiğini ancak istediği şeyi elde etmek için verir. Bu durumda tarafların her birisi hem veren hem alan, hem isteyen hem kendisinden istenendir. Buna göre akitte maksat olan eğer kabz edilmeden önce telef olursa -ücretle kiralanan bir aynın kabz edilmeden önce telef edilmesi yahut ölçerek tartarak ya da sayarak satılan bir şeyin ya da ekinin bu iş için ayırdedilmesinden ve onu kabzetmesi gereken kimseye kabzetme imkânının verilmesinden önce ve benzeri durumlarda telef olursa artık kiralayan kimsenin yahut da müşterinin ücreti ya da semeni ödemesi gerekmez. Bu esas bütün karşılıklı bedel ile yapılan akitlerde sözkonusudur. Akdin konusu kabz edilmeden önce tazminatın sözkonusu olmayacağı bir şekilde telef olursa akit fesh olur. Eğer tazminat sözkonusu ise bu durumda akitte muhayyerlik sözkonusudur. İmkansız olmayan bir sûrette akdin maksadının gerçekleşmesinin zor olduğu sair şekiller de böyledir. (Mahsullere isabet eden) mahsulü telef eden hallerin ve buna benzer hususların inilmesi de bu esasa dayanır. Diğer taraftan kabzın akdin hemen akabinde gerçekleşmesi şartlarından değildir. Aksine kabzın, akdin lafzan ve örfen gereğine uygun olarak gerçekleşmesi icab eder. Bundan dolayı satılan malın menfaatinin bir bölümünün bilinen bir süre istisna edilmesi -bu sebeple kabz gecikecek olsa dahi- bundan dolayı sahih olan görüşe göre caizdir. Bunun sırrı ise kabzın akdin bir gereği oluşudur. Bu hususta akit taraflarının lafızlarıyla ve örfleriyle açıkça ortaya çıkan maksatlarına göre vacip kabul ettikleri hususlar vaciptir.][231]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

["Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda bâtıl yollarla yemeyin. Aranızda karşılıklı bir anlaşma ile gerçekleştirdiğiniz bir ticaret olması müstesna." buyruğundaki bu istisna munkatı bir istisnadır. Çünkü ticaret ile elde edilen kâr bâtıl bir yol ile yemek değildir. Aksine bu bir arayıştır. Bu da ticaret yapanın insanlara faydalı olmasıdır. Şâyet ticaret yapanın bir alacağı varsa bu alacağını borçlusuna kârlı

231 Tariku'l-Vusûl, 231-232.

bir şekilde satacak olursa -eğer borç olan bu malı tazminatını ödemek durumunda değilse ve onda herhangi bir iş yapmıyorsa- bâtıl bir yol ile yemiş olur.][232]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Karşılıklı bir ticaret olması hali müstesna."* buyruğunda alışverişte karşılıklı rıza ile *"Bununla beraber gönül hoşluğu ile bir kısmını bağışlarlarsa onu da afiyetle yeyin."* (Nisâ, 4) buyruğunda da teberru/bağış yollu akitlerde gönül hoşluğu ile yetinmiş bulunmaktadır. Önceki âyet karşılıklı ivazların türü hakkındadır. Bu âyet ise teberru türü hakkındadır. Karşılıklı rızaya da gönül hoşluğuna da muayyen bir lafzı ya da muayyen bir fiili şart koşmamıştır. Bizler insanların söz ve davranışları ile ilgili adetlerinden onların karşılıklı rızalarını ve gönül hoşluğu halini birçok yollar ile bildiklerini kesin bir sûrette bilmekteyiz.][233]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Diğer taraftan alışveriş ancak karşılıklı rıza ile caizdir. Çünkü yüce Allah: *"Karşılıklı rıza ile yapacağınız bir ticaret olması müstesna."* buyurmaktadır. Nikâhın da ancak karşılıklı rıza ile caiz olması öncelikle sözkonusudur.][234]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Aranızda karşılıklı bir anlaşma ile gerçekleştirdiğiniz bir ticaret olması müstesna."* buyruğu da böyledir. Ticaret de karşılıklı rızadan başka bir şart koşmamıştır. Bu da ticareti mübah kılan sebebin karşılıklı rıza olmasını gerektirir. Durum böyle ise akit taraflarının herhangi bir ticareti karşılıklı rıza ile yapmaları yahut da bağış yapan bir kimsenin gönül hoşluğu ile bir bağışta bulunması halinde o şeyin helal olduğu Kur'ân'ın delaleti ile sabittir. Ancak bunun Allah'ın ve Rasûlünün haram kıldığı bir şeyi ihtiva etmesi hali müstesnadır. İçki ve benzeri şeylerin ticaretini yapmak gibi.][235]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Zâtüsselâsil Gazvesi'ne gelince; bu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Amr b. el-As'ı komutan olarak gönderdiği bir seriyyedir. Çünkü üzerlerine askeri birliğin gönderildiği kimseler Uzreoğulları idi. Kendileri ile Amr b. As arasında da bir yakınlık vardı. Müslüman olmaları ümidi ile onu onların üzerine gönderdi. Daha sonra arkasından Ebu Ubeyde b. el-Cerrah'ı gönderdi. Bu seriyyede

232 Tefsiru Âyâtin Üşkilet, II, 659-660.
233 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXIX, 14-15.
234 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXII, 160.
235 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXIX, 155.

Ali (radıyallâhu anh)'ın sözü geçmemektedir. Zâtüsselâsil Medine'den uzak Şam'a yakın bir yerdi. Soğuk bir gecede Amr b. el-As'ın ihtilam etmesi Vâkıası da bu gazada olmuştur. Teyemmüm alarak arkadaşlarına namaz kıldırmıştı. Arkadaşları Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e yaptığını haber vermeleri üzerine şöyle buyurmuştu: "Ey Amr! Sen arkadaşlarına cünüb olduğun halde mi namaz kıldırdın." O: Ben yüce Allah'ın: *"Kendinizi öldürmeyin."* buyruğunu işittim. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de onun bu yaptığını ikrar etmiş, mazeretini açıklayınca da bu yaptığını reddetmemişti.[236]

Fukaha Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: Arkadaşlarına cünüb olduğun halde mi namaz kıldırdın sorusunun sen cünüb olmakla birlikte mi namaz kıldırdın sorusuna onun teyemmüm ile taharet aldığını ve cünüb de olmadığını haber vermesi üzerine takrirde bulunduğu yoksa cünüb olduğunu haber verip teyemmüm yapmasının namaz kılmayı mübah kılıp bu halin de cünüblüğü kaldıran bir hal mi olduğu hususunda iki farklı görüşe sahiptirler. Birincisi ise daha güçlüdür.][237]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Kendinizi öldürmeyin."* buyruğu müminlerin birbirlerini öldürmelerinin yasak olduğunu da ihtiva etmektedir. Yüce Allah'ın: *"Birbirinizi lakaplarla çağırmayın."* (Hucurât, 11); *"Onu işittiğinizde mü'min erkekler ve kadınlar kendileri hakkında güzel bir zanda bulunmalı değil miydi?"* (Nûr, 12) buyruklarındaki ifadelere benzemektedir.][238]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Aynı şekilde yüce Allah'ın: *"Kendinizi öldürmeyin."* buyruğu hakkında -birbirlerine eşit olmasalar dahi- birbirinizi öldürmeyin anlamında olduğu da söylenmiştir.][239]

وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ عُدْوَانًا وَظُلْمًا فَسَوْفَ نُصْلِيهِ نَارًاۜ وَكَانَ ذٰلِكَ عَلَى
اللّٰهِ يَسِيرًا ﴿٣٠﴾ إِنْ تَجْتَنِبُوا كَبَٓائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ
وَنُدْخِلْكُمْ مُدْخَلًا كَرِيمًا ﴿٣١﴾

236 Ebu Davud, I, 141; Ahmed, IV, 203-204; Hakim, I, 181. Hadis sahihtir.
237 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXV, 280; Minhâcü's-Sünne, VIII, 118-119.
238 Minhâcü's-Sünne, IV, 318.
239 Minhâcü's-Sünne, VII, 124.

30. "Kim sınırları aşarak ve haksızlık ederek bunu yaparsa yakında Biz onu ateşe sokacağız. Bu da Allah'a pek kolaydır.

31. Size yasaklanan büyük günahlardan kaçınırsanız, sizin (küçük) günahlarınızı örteriz. Ve sizi şerefli bir mekâna sokarız."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Size yasaklanan büyük günahlardan kaçınırsanız, sizin (küçük) günahlarınızı örteriz. Ve sizi şerefli bir mekâna sokarız."* (Âyet 31) buyurmaktadır. Bu buyruğu ile büyük günahlardan kaçınan kimselere örteceği vaad edilmekte pek şerefli bir vaadi hak ettiği belirtilmektedir. Allah'ın gazabı ya da laneti cehennem ateşi ya da cennetten mahrumiyet yahut bunu gerektiren herhangi bir vaad ile karşı karşıya kalan herkes hiç şüphesiz buradaki vaadin dışında kalır. Böyle bir kimse büyük günahlardan kaçınan kimselerden olmaz. Aynı şekilde kendisine haddin uygulanmasını hak ettirecek bir iş işleyen kimse de böyledir. Onun küçük günahları büyük günahlardan kaçınması sebebiyle örtülüp bağışlanmış olmaz. Çünkü böyle olsaydı cezalandırılmasını hak edecek bir günahı olmazdı. Kendisine bir had uygulanmasına müstehak olan bir kimseninde kendisi dolayısıyla cezalandırılmayı hak ettiği bir günahı vardır demektir.][240]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Size yasaklanan büyük günahlardan kaçınırsanız, sizin (küçük) küçük günahlarınızı örteriz. Ve sizi şerefli bir mekâna sokarız."* (Âyet 31) buyurmaktadır. Yüce Allah bu gibi günahları kimi zaman musibetlerle örter, bağışlar. Böylelikle bu gibi günahları işleyen kimsenin derecesi olduğu gibi kalır. Bazen derecesi daha da yükselir. Bu gibi günahları kimi zaman itaatlerle de örtüp bağışlar. Şüphesiz bu gibi küçük günahları işlemeyen kimselerin dereceleri de daha yüksektir.][241]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bunun böyle olmasının sebebi şudur: Yüce Allah: *"Size yasaklanan büyük günahlardan kaçınırsanız küçük günahlarınızı örteriz."* buyurmaktadır. Buna göre büyük günahların terk edilmesi ile birlikte farzların yerine getirilmesi küçük günahların örtülmesini gerektirir. Fazladan yapılan nafile amellerin ise bir başka sevabının olması da bir zorunluluktur. Çünkü yüce Allah: *"Kim zerre ağırlığınca*

240 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 655, Muhtasaru'l-Fetâva'l-Mısriyye, 496.

241 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 687.

bir hayır yapıyorsa onu görecektir, kim de zerre ağırlığınca bir kötülük yapıyorsa onu görecektir." (Zilzal. 7-8) buyurmaktadır.][242]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Müslim'in Sahihi'nde sabit olduğuna göre o (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Beş vakit namaz, cuma namazından bir sonraki cumaya kadar cuma namazı, bir ramazandan bir sonraki ramazana kadar ramazan orucu büyük günahlardan uzak kalınması şartıyla aradakiler için bir keffarettirler."[243] Bu da yüce Allah'ın: *"Size yasaklanan büyük günahlardan kaçınırsanız, sizin (küçük) günahlarınızı örteriz. Ve sizi şerefli bir mekâna sokarız."* (Âyet 31) buyruğuna uygundur. Şanı yüce Allah yasakladıklarından uzak kalınması halinde bizim küçük günahlarımızı örteceğini ve bizleri pek şerefli bir yere koyacağını vadetmektedir.][244]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Mahvedici/günahları silen tevbe. İmamiyye imamlarından sabit olduğuna göre onlar, kendilerinin işledikleri bilinen günahlardan tevbe etmişlerdir.

Birisi de günahları silen hasenattır. Çünkü hasenat kötülükleri giderir. Şanı yüce Allah da: *"Size yasaklanan büyük günahlardan kaçınırsanız sizin küçük günahlarınızı örteriz."* buyurmaktadır.][245]

وَلِكُلٍّ جَعَلْنَا مَوَالِيَ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَالَّذِينَ عَقَدَتْ أَيْمَانُكُمْ
فَآتُوهُمْ نَصِيبَهُمْ إِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا ﴿٣٣﴾

33. "Anne, babanın ve yakın akrabaların geriye bıraktıklarından her biri için mirasçılar kıldık. Yeminlerinizle mirasçı kıldıklarınıza da nasiplerini verin. Allah her şeye şâhid olandır."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah: *"Anne babanın ve yakın akrabanın geriye bıraktıklarından her biri için mirasçılar kıldık."* buyurmaktadır. Buna göre şanı yüce Allah tekili "mevla (mirasçı)" olan "mevâli/mirasçılar" takdir etmiş bulunmaktadır ki mevla da kişinin işini üzerine alan kişi demektir. Bu durumda onun mevlası malının

242 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 490.
243 Müslim, 232.
244 Muhtasarul Fetâvâl Mısriyye. 575-576.
245 Minhâcü's-Sünne. V. 83.

mirasçısı olur. Ve Allah'ın kitabı gereğince birbirlerine daha yakın olan akrabalardan da öncelikli olur. O halde her bir kişi için Allah geriye bıraktığı malına mirasçı olacak asabe tayin etmiştir ki bunlar da çocuklar ve akrabalardır.

Müfessirlerden bir kesim şöyle demiştir:[246] "Yani kişinin geriye bıraktığı maldan (her biri için mirasçılar kıldık.) Mevâlî/mirasçılar ise çocuklar ve akrabalardır. Mevâlî, mirasçı kimseler anlamındadır. Buyruğun anlamı ise şudur: Biz onların her birisinin geriye bıraktıklarına mirasçı olacak kimseler kıldık. Bunlar da çocuklar ve akrabalardır."

Şanı yüce Allah anne babayı ve akrabayı "mevâli/mevlalar" diye tespit ettiğine göre çocukların: Oğulların mevali olmaları öncelikle sözkonusudur. Bundan dolayı önceleri kişiye ancak onun çocuğu mirasçı olurdu. Bundan dolayı Allah da anne baba ve akrabaya vasiyette bulunmayı farz kılmıştı. Yüce Allah'ın: "*Sizden birine ölüm gelip çattığı zaman eğer geriye bir hayır/mal bırakacaksa anneye babaya ve yakın akrabaya maruf bir şekilde vasiyette bulunmak takva sahipleri üzerine bir hak olarak yazıldı.*" buyurmuştur. (Bakara, 180)

Şanı yüce Allah'ın onlara vasiyette bulunmayı farz kılması mirasın onlar dışarda kalmak üzere yalnızca çocuklara verileceğine delildir. İşte ferâiz/mirasın paylaşımını belirten âyetin nüzulünden önce hüküm bu idi. Böylelikle babaya göre oğlun asabe olması daha öncelikli olmakla beraber aynı zamanda çocuğun anne babadan öncelikli olduğu da bilinmiş olmaktadır.

Aynı şekilde yüce Allah'ın: "*Sizden birine ölüm gelip çattığı zaman, eğer hayır (mal) bırakacaksa, anneye, babaya ve yakın akrabaya maruf bir şekilde vasiyette bulunmak takva sahipleri üzerine bir hak olarak yazıldı.*" (Bakara, 180) âyeti ile mirasçılar arasından çocukları dışında hiçbir kimse miras almadığı zamanlarda anne babaya ve diğer akrabaya vasiyette bulunmayı vacip/farz kılmıştı. Buna göre çocuğun mirası ile babanın oğlunun malının tamamını alması cahiliye döneminde Araplar arasında bilinen bir durum idi. Bu sebeple şanı yüce Allah ismini belirttiği kimselere farz hisseler tayin etmiştir. Kendisinden başka birisinin bulunmaması halinde oğlun babasının malına mirasçı olmasına gelince; bu da onların cahiliye döneminde uyguladıkları bilinen açık ve belli hükümlerden idi. İslâm da bu hükümler üzerinde onları ikrar etti/kabul etti ve oğlun mirasçılığını pekiştirerek küçük ya da büyük olsun fark etmeden mirasçı olacağını beyan buyurdu.][247]

246 Taberi, VIII, 269-272
247 Tefsiru Âyâtin Üşkilet, II, 530-532.

[Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in durumları (ashab arasında) kardeşlik yapmasının sebebi faydası, maksadı ve onların bu yolla mirasçı olmalarına gelince; Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) muhacirlerle ensar arasında kardeşlik yaptı. Nitekim Sa'd b. er-Rabi' ile Abdurrahman b. Avf'ı, Selman el-Farisi ile Ebu Derda'yı kardeş yapmıştı. Böylelikle muhacirlerle ensar arasında bir bağlılık akdetmek istemişti. Sonunda yüce Allah: *"Akrabalar Allah'ın kitabı gereğince birbirlerine daha yakındırlar."* (Enfâl. 75) buyruğunu indirdi. Bu da şanı yüce Allah'ın hakkında: *"Yeminlerinizle mirasçı kıldıklarınıza da nasiblerini verin."* buyruğunu indirmiş olduğu antlaşma ile yapılan kardeşlik/muahededir. Fukaha bu âyetin neseb akrabaları bulunmaması halinde antlaşmalıya miras vermeyi gerektirecek şekilde muhkem bir âyet mi yoksa bundan dolayı mirasçılığın sözkonusu olmayacağı hususlarında iki farklı görüşe sahiptirler ve bunlar Ahmed'den gelen iki rivâyettir. Birincisi Ebu Hanife'nin görüşüdür. İkincisi Malik ve Şafii'nin görüşüdür.][248]

اَلرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَٓاءِ بِمَا فَضَّلَ اللّٰهُ بَعْضَهُمْ عَلٰى بَعْضٍ وَبِمَٓا اَنْفَقُوا
مِنْ اَمْوَالِهِمْۜ فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللّٰهُۜ وَالّٰت۪ي
تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّۚ فَاِنْ
اَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَب۪يلًاۜ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيًّا كَب۪يرًا ﴿٣٤﴾

34. "Erkekler kadınlar üzerine yöneticidirler. Bu, Allah'ın bazılarını bazılarına üstün kılmış olmasından ve erkeklerin (kadınlara) mallarından infâk etmelerinden dolayı böyledir. İyi kadınlar, itaatlı olan ve Allah'ın (kendilerini) korumasıyla kendileri de gizli olanı koruyanlardır. Serkeşliklerinden endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, (vazgeçmezlerse) kendilerini yataklarında yalnız bırakın. (Yine sizi dinlemezlerse incitmeden) onları dövün. Eğer size itaat ederlerse artık aleyhlerinde bir yol aramayın. Şüphe yok ki Allah çok yücedir, çok büyüktür."

Tefsiri:

[Çünkü kadın erkeklerin sahip olduklarına sahip bulunsaydı mal kadın dışarıda tutularak özel olarak erkek hakkında sözkonusu edilmezdi. Yüce Allah: *"Erkekler kadınlar üzerine yöneticidirler. Bu Allah'ın bazılarını bazılarına üstün kılmış olmasından ve erkeklerin mallarından infak etmelerinden dolayı böyledir."* buyurarak şanı yüce Allah erkeğin kadın üzerinde kavvam olmasının özel

248 Minhâcü's-Sünne. VII. 364. Buhârî bunu İbn Abbas. VI. 55'de zikretmektedir.

olarak kendi şahsında bulunan ve Allah'ın kendisi sebebi ile erkekleri dişilere üstün kıldığı bir durum ile malında da mehri ve nafakayı harcamasından ötürü olduğunu beyan buyurmaktadır.][249]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Serkeşliklerinden endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin. Kendilerini yataklarında yalnız bırakın, onları (yine dinlemezlerse) dövün."* buyurmak sûretiyle erkeğin kadının yerine getirmesi gereken erkeğin kendisine dokunması, kocasının yatağına gelmesi gibi görevlerini yerine getirmeyecek olursa kadını dövmesini mübah kılmaktadır.][250]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"İyi kadınlar itaatlı olan ve Allah'ın koruması ile kendileri de gizli olanı koruyanlardır."* buyurmaktadır. Buna göre iyi/saliha kadın kocasına sürekli itaati sürdüren anlamında "kânite/itaatkâr" olan kadındır.

Ne zaman yatağa gelme teklifini kabul etmeyecek olursa o kadın isyankâr ve serkeş bir kadın olur. Bu da kocasının onu dövmesini mübah kılar. Nitekim yüce Allah: *"Serkeşliklerinden endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, kendilerini yataklarında yalnız bırakın, onları (yine dinlemezlerse) dövün. Eğer size itaat ederlerse artık aleyhlerinde bir yol aramayın."* buyurmaktadır.][251]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İbn Ebu Talha'nın Tefsiri'nde İbn Abbas'tan nakledilen rivâyete göre *"iyi kadınlar itaatlı olan"* kadınlar demektir. Buradaki kânitât: itaat eden kadınlar demektir.[252]

İbn Ebu Hatim[253] dedi ki: Ayrıca Mücahid'den[254] İkrime[255] Ebu Malik[256] Ata[257] Katade[258] ve Süddî[259] den bunun gibi rivâyet nakledilmiştir.

249 Nazariyyetu'l-Akd, 186.
250 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXX, 38.
251 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXII, 275.
252 Taberi, 9318; İbn Ebu Hâtim, Tefsir, Nisa, no: 3016.
253 Nisa Sûresi Tefsiri, 3017-3022 numaralı rivâyetler senetsiz olarak.
254 İbn Ebu Hâtim senetsiz olarak no: 3017; Taberi, Müsned olarak 9315
255 İbn Ebu Hâtim, senetsiz olarak, no: 3018.
256 İbn Ebu Hâtim, senetsiz olarak, no: 3019.
257 İbn Ebu Hâtim, senetsiz olarak, no: 3020.
258 İbn Ebu Hâtim, senetsiz olarak, no: 3021. Aynı şekilde Abdürrezzak Müsned olarak; ve Taberi, 9320.
259 İbn Ebu Hâtim, senetsiz olarak, no: 3022; Taberi, 9321.

Mukatil b. Hayyan'dan da: Bunlar Allah'a itaat eden ve maruf hususlarda da kocalarına itaat eden kadınlardır dediği rivâyet edilmiştir.][260]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"İyi kadınlar itaatlı olan ve Allah'ın korumasıyla kendileri de gizli olanı koruyanlardır."* buyruğu kadının kocasına mutlak olarak itaat etmesinin vacip olmasını gerektirmektedir. Ona hizmet etmek, yolculuk, kendisine yaklaşmasına imkân vermek ve başka hususlar bu kabildendir. Aynı şekilde kırmızı dağ ile ilgili hadiste yer aldığı gibi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sünneti de buna delildir.[261] Secde etmeye dair hadis ve daha başka hadisler de bu şekildedir. Tıpkı anne ve babaya itaatin vacip olduğu gibi. Şüphesiz anne babaya yapılan her türlü itaat kocaya intikal eder ve (evli) olan kadının anne babaya karşı itaat yükümlülüğü kalmaz. Anne babaya itaat rahim akrabalığı dolayısıyla vacip iken bu itaat ise ahitler ile icab eder. Nitekim yüce Allah'ın izniyle bu iki büyük esası yakında gereği gibi açıklayacağız.][262]

Merhum İbn Teymiyye'ye sorulan bir soru ve cevabı:

[Yüce Allah'ın: *"Serkeşliklerinden endişe ettiğiniz kadınlara öğüt veriniz. Kendilerini yataklarında yalnız bırakınız, onları (yine dinlemezlerse) dövünüz."* buyruğu ile yüce Allah'ın: *"Toplantı yerlerinde size: Yer açın denildiğinde genişletin."* (Mücadele, 11) buyruğundan itibaren *"Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır."* buyruğuna kadar devam eden âyet-i kerimede üstadımız bize buradaki yer ayırmak vermek anlamındaki nüşuz ile öbür âyet-i kerimedeki serkeşlik anlamına gelen nüşuzu bize birbirinden ayırdetmemizi sağlayacak bir açıklama lutfeder mi?

O şu cevabı verdi: Âlemlerin Rabbi Allah'a hamdolsun. Yüce Allah'ın: *"Serkeşliklerinden endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, kendilerini yataklarında yalnız bırakın."* buyruğunda geçen nüşûz, kadının kocasına karşı serkeşlik etmesi, başkaldırarak ondan nefret etmesidir. Öyle ki kendisini yatağa çağırdığı zaman ona itaat etmemesi yahut da onun izni olmadan evinden çıkıp gitmesi ve buna benzer kocasına itaat etmesi gereken hususları yerine getirmemesi gibi halleri ifade eder.

260 Câmiu'r-Resâil, I, 8.

261 Hadisi İbn Mace, 1852'de rivâyet etmiştir. Lafzı şöyledir: "Ben bir kimseye bir başkasına secde etmesini emredecek olsaydım kadına kocasına secde etmesi emrini verirdim. Eğer bir erkek bir kadına kırmızı bir dağdan siyah bir dağa siyah bir dağdan kırmızı bir dağa bir şeyler taşımasını emredecek olursa ona düşen verdiği emri yerine getirmek olurdu" şeklindedir. Birinci bölümü sahihtir. Geri kalan kısmı hakkında eleştiriler vardır.

262 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXII, 260-261.

Şanı yüce Allah'ın: *"Toplantı yerlerinde size: Yer açın denildiğinde."* (Mücadele. 11) buyruğundaki nüşuz ise yerinden kalkmak, ayağa kalkmak ve yükselmek demektir. Bu ibadetin aslı ise yükseğe çıkış ve sert oluş demektir. Yerin yüksek ve sert olan kısmına "neşsiz" denilmesi de buradan gelmektedir. Yüce Allah'ın: *"Kemiklere bak! Onları nasıl birleştirip yerlerine koyuyoruz."* buyruğundaki "nüşuz" ise onların birinin diğerinin üzerine nasıl kaldırıyoruz anlamındadır. Bu âyet-i kerimedeki bu lafzın "münşizuha" diye okuyan onları nasıl dirilttiğimize bir bak anlamında okur. İşte başkaldıran kadına sertliğinden ve kocasına itaatin üstüne çıkıp yükselmeye kalkışmasından ötürü "nâşiz/nüşuz eden/serkeşlik eden" adı verilmiştir. Aynı şekilde yerinden kalkmaya da "nüşuz" denilmiştir. Çünkü oturan bir kişi bu durumda yerden kalkıp yükselir. Allah en iyi bilendir.][263]

وَإِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَابْعَثُوا حَكَمًا مِنْ أَهْلِهِ وَحَكَمًا مِنْ أَهْلِهَا إِنْ يُرِيدَا إِصْلَاحًا يُوَفِّقِ اللَّهُ بَيْنَهُمَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا خَبِيرًا ﴿٣٥﴾

35. "Eğer aralarının açılmasından endişe ederseniz o vakit erkeğin akrabasından bir hakem, kadının ailesinden bir hakem gönderin. Her ikisi de aralarının düzelmesini isterlerse, Allah onların arasını bulur. Şüphesiz ki Allah herşeyi bilendir, herşeyden haberdardır."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah eşler arasında ayrılığın çıkmasından korkulması halinde tek bir hakemin gönderilmesine razı olmamıştır. Çünkü karı ile koca arasında beyyine bulunmadığı halde tek bir hakem hangilerinin zalim olduğunu bilemez. Aksine yüce Allah iki hakem gönderilmesini ve bunların itham olunacak bir durumda olmamalarını emir buyurmuştur. Hatta erkek akrabalarından bir hakem kadın akrabalarından bir hakem gönderilmesini emretmiştir. Nitekim yüce Allah: *"Eğer aralarının açılmasından endişe ederseniz o vakit erkeğin akrabasından bir hakem, kadının ailesinden bir hakem gönderin."* buyurmaktadır. *"Her ikisi de"* yani her iki hakem de *"aralarının düzelmesini isterlerse Allah onların"* yani eşlerin *"arasını bulur."* Bu durumda hakemler maslahatın eşlerin bir araya getirmelerini sağlamakta olduğunu görürlerse onları bir araya getirirler. Maslahatın onları ayırmak olduğunu görürlerse onları ayırırlar. Bu da kadının ödeyeceği belli bir bedel ile olur. Bu durumda bu ayrılık zalimlik edenin kadın olması halinde hul

263 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIV. 211.

olur. Şâyet zalimlik eden erkeğin kendisi ise onun seçim ve tercihi olmaksızın birbirlerinden ayrılmalarına hükmedilir. İlim adamlarının çoğunun kanaatine göre bu iki hakem yüce Allah'ın kendilerine "hakem" dediği gibi eşlerin onlara vekâlet vermeleri sözkonusu olmadan hüküm verirler. Bu Malik, Şafii ve iki görüşünden birisinde İmam Ahmed'in görüşüdür. Bir diğer görüşe göre hakemlerin ikisi de birer vekildir. Ebu Hanife'nin ve İmam Ahmed'in iki görüşünün diğerinde olduğu gibi.][264]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Aynı şekilde İbn Abbas da onlarla hakemlerin tayin edilmesini reddetmeleri üzerine şunu göstererek tartışmıştır.[265] Onlara yüce Allah'ın eşler hakkında aralarında anlaşmazlıktan korkulduğu taktirde kocanın akrabalarından bir hakem, kadının akrabalarından bir hakem gönderilmesini emrettiğini ve yüce Allah'ın: *"Her ikisi de aralarının düzelmesini isterlerse Allah onların arasını bulur."* buyurduğunu söylemiştir. Aynı şekilde şanı yüce Allah (ihramlı kimsenin ve harem bölgesinin avının) avlanması halinde öldürdüğü avın davarlar türünden benzeri bir hayvanın kurban edilmesinin ceza olarak kesilmesini emir buyurmuştur. Bu benzer davarın ne olduğuna da aranızdan adaletli iki kişinin hüküm vereceğini beyan buyurmuştur. Buna göre kayıtsız ve şartsız bir şekilde tahkim denilen hakem görevlendirmeyi inkâr eden bir kimse yüce Allah'ın kitabına muhalefet etmiş olur. Yine İbn Abbas ümmetin kanlarının dökülmemesi için iki emirin durumu ile ilgili olarak hakem tayin etmenin eşlerin durumu ile ilgili hakem tayin etmekten de kanı akıtılan avdan ötürü hakem tayin etmekten de daha öncelikli olduğunu zikretmiştir. İşte böylelikle İbn Abbas itibârı/mutlak kıyası ve kıyas-ı evlâyı delil gösterdiğini ortaya koymaktadır ki bu da "mizan/ölçü, terazi" türündendir.][266]

وَاعْبُدُوا اللّٰهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَى
وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَى وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ
بِالْجَنْبِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ إِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ
مُخْتَالًا فَخُورًا ﴿٣٦﴾

264 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXV. 386.

265 Kasıt onun Haricilerle tartışmasıdır. Sözkonusu bu tartışması Hilyetü'l-Evliyâ adlı eserde onun biyografisinde yer almaktadır.

266 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIX, 90-91.

36. "Allah'a ibadet edin, O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Anaya, babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşunuza ve uzak komşularınıza, yanınızdaki arkadaşa, yolda kalmışa, ellerinizin altında bulunanlara iyilik edin. Allah büyüklenip böbürlenenleri elbette sevmez."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah kendisine ibadet etmelerini, kullarına da iyilikte bulunmalarını emir buyurmaktadır. Nitekim o: *"Allah'a ibadet edin, O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın, anaya babaya, akrabaya ... iyilik edin."* buyurmaktadır. Bu ise yüksek ahlaki değerlere dair bir emirdir. Şanı yüce Allah da ahlakın yüce olanını sever, bayağı olanından hoşlanmaz.][267]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Yanınızdaki arkadaşa ve yolda kalmışa"* buyruğu yolculuk esnasındaki yol arkadaşını ve zevceyi de kapsar. Buyrukta ayrıca imana ya da küfre herhangi bir delalet bulunmamaktadır.][268]

اَلَّذِينَ يَبْخَلُونَ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ وَيَكْتُمُونَ مَٓا اٰتَاهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهِۜ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًاۚ ﴿٣٧﴾

37. "Onlar hem bizzat cimrilik edenler hem de insanlara cimriliği emredenler ve Allah'ın lütfundan kendilerine verdiğini gizleyenlerdir. Biz, o inkârcılar için küçültücü bir azap hazırlamışızdır."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah: *"Onlar hem bizzat cimrilik edenler hem de insanlara cimriliği emredenler ve Allah'ın lütfundan kendilerine verdiğini gizleyenlerdir."* buyurmaktadır. Şanı yüce Allah böylelikle onları ilim ile cimrilik ve mal ile cimrilikten ibaret "cimrilik" ile nitelendirmektedir. İfadelerin bağlamı her ne kadar ilim cimriliğine delalet etmekte ise şüphesiz ki bu en büyük maksattır. Aynı şekilde yüce Allah onları başka bir âyette ilmi gizlemekle de nitelendirmektedir. *"Hani Allah bir zamanlar kendilerine kitap verilenlerden: Onu muhakkak insanlara açıklayıp anlatacaksınız ve onu gizlemeyeceksiniz diye söz almıştı."* (Âl-i İmrân, 187); *"Muhakkak indirdiğimiz apaçık âyetlerimizi ve hidâyeti, insanlara Kitapta*

267 Mecmû'u'l-Fetâvâ, I. 195.
268 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VIII. 470.

apaçık bir şekilde bildirdikten sonra gizleyenler var ya; işte onlara hem Allah lânet eder, hem de lânet edenler lânet eder. Ancak tevbe edenler müstesnâ." (Bakara, 159-160); *"Allah'ın indirdiği kitaptan bir şeyi gizleyip de onu az bir pahaya değiştirenler (var ya); işte onlar (âhirette) karınlarında ateşten başka bir şey yemezler."* (Bakara, 174) ve; *"(Yahûdî münâfıklar) müminler ile karşılaştıklarında "iman ettik" derler. Birbirleriyle tenhada başbaşa kaldıklarında: "Allah'ın size açtığını onu Rabbinizin huzurunda size karşı delil getirsinler diye mi onlara haber veriyorsunuz? Akıl erdiremiyor musunuz?" derler."* (Bakara, 76) buyruklarında olduğu gibi.

Şanı yüce Allah böylelikle gazaba uğramış olanları bazen cimrilik etmek sûretiyle bazen de onu gizlemek karşılığında dünyalık bir bedel alarak bazen de açığa vurdukları kısmının kendi aleyhlerine delil gösterilmesi korkusu ile ilmi gizlemek ile nitelendirmektedir.][269]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Muhakkak Allah büyüklenip böbürlenenleri elbette sevmez. Onlar hem bizzat cimrilik edenler hem de insanlara cimriliği emredenlerdir."* buyruğu Nisâ Sûresi'nde yer almaktadır. Hadid Sûresi'nde ise: *"Allah böbürlenip kibirlenen kimseleri sevmez. Onlar cimrilik edenler ve insanlara cimriliği emredenlerdir."* (Hadid, 23-24) buyurmaktadır. Âyet-i kerime mal ile cimrilik etmek ve onu vermemek ile ilim ve benzeri şeyler ile ilgili cimrilik etmek hakkında tevil edilmiştir. Âyet-i kerime kısacası din ve dünyada fayda sağlayan ilim, mal ve daha başka her türlü hususta cimrilik etmeyi kapsamaktadır. Nitekim yüce Allah'ın: *"Ve kendilerine verdiğimiz rızıktan infak ederler."* (Bakara, 3) buyruğu da maldan infak etmeyi de ilimden infak etmeyi de kapsar. Muaz da ilim hakkında şöyle demiştir: İlmi bilmeyen kimseye öğretmek bir sadakadır. Ebu Derda da şöyle demiştir: Bir kimsenin bir topluluğa öğüt vermesi ve bunun sonucunda Allah'ın kendilerini o öğüt ile yararlandırmış olarak ayrılıp dağılmalarına sebep olan bir öğütten daha faziletli kimse bir sadaka vermiş değildir. -Ya da nasıl demişse öyle.-

Rivâyette nakledildiği üzere[270] bir kimsenin hayırlı bir söz işitip sonra onu bir kardeşine hediye etmesi ne güzel bir bağış ve ne güzel bir hediyedir. -Ya da nasıl demişse öyle.- İşte bu bir sadakadır. Nebilerin mirasçıları da ilim adamlarıdır. Bundan dolayı şanı yüce Allah melekleri, denizdeki balıklar, havadaki kuşlar,

269 İktizâu's- Sıratil Mustakim, I, 71-72.

270 Bu rivâyetlerin kaynağı daha önce Bakâra Sûresi'nin tefsirinde geçmiş idi.

insanlara hayır öğreten kimseye dua ederler. Diğer taraftan ilmi gizleyen kimseye de Allah da lanet eder, lanet edenler de lanet okur. Böylelikle ilmin beyanının fazileti zıttının yerilmesi hususunda buna dair yapılacak açıklamalar pek geniştir. Buradaki maksadımız ise şudur: Şanı yüce Allah ilim dolayısıyla büyüklenip böbürlenen ve ilmi yaymakta cimrilik gösteren kimseden nefret eder. İlme karşı cimrilik eden onu engelleyen ve öğetmeyendir. Büyüklenip böbürlenen kimse ise ya büyüklenip böbürlenerek ilim öğrenmeye çalışmaz ve onu kabul etmez yahut da bazı insanlara karşı büyüklenip böbürlenir ve onlara ilim öğretmez. Bu hal bazı kimselerde çokça görülür. Bu gibi kimseler sahip olduğu ilim hususunda cimrilik eder ve ondan dolayı böbürlenirler. Ayrıca ilmin başkasından kendisine aktarılmasına karşı da büyüklük taslar. Bunun zıddı ise gerek ilim öğrenmek gerek onu başkasına öğretmek ve böyle bir ikramda bulunmak sûretiyle alçakgönüllülük etmektir.

Merhum Şeyhu'l-İslâm dedi ki:

Bir Fasıl

Yüce Allah'ın Nisâ ve Hadid sûrelerinde olduğu gibi kibirlenip böbürlenmeyi cimrilik ile birlikte sözkonusu ettiği *"Allah büyüklenip böbürlenenleri elbette sevmez. Onlar hem bizzat cimrilik edenler hem de insanlara cimriliği emredenlerdir."* şeklindeki buyruğuna dair açıklamalarımızı daha önce başka bir yerde yapmış idik. Bunun zıddı ise cömertçe vermek ve alçakgönüllülüğü de ihtiva eden takvadır. Yüce Allah: *"(Cömertçe) verip takvalı olanlara gelince."* (Leyl, 5) ve: *"Çünkü Allah takvalı olanlarla ve daima iyi davrananlarla beraberdir."* (Nahl, 128) buyruklarında olduğu gibi.

İşte bunlar dinin genel olarak bütün hususlarını kapsayan iki temel esastır. Nitekim bu iki esasın Allah'ın emirlerinin tazim edilmesi ile Allah'ın kullarına merhamet olduğu da söylenir.

Allah'ın emrinin tazim edilmesi hûşû/Allah'tan korkmak ve tevazu/alçakgönüllülük ile olur. Bu ise takvanın ve yüce Allah'ın kullarına iyilikte bulunmak sûretiyle merhametin esasıdır. Bunların ikisi ise namazın ve zekatın gerçeğidir. Çünkü namaz Allah'tan korkmayı (huşu), ona kulluğu, onun önünde onun için mütevazı olmayı, onun için zelil olmayı kapsar. Bütün bunlar ise büyüklenmeye, böbürlenmeye, kibirlenmeye zıttır. Zekat ise yaratılmışlara faydalı olup onlara ihsanda bulunmayı ihtiva eder. Bu ise cimriliğe zıttır. Bu ve daha başka sebeplerden ötürü Allah'ın kitabı Kur'ân-ı Kerim'de namaz ve zekat birlikte çokça sözkonusu edilmiştir.

Daha önceki açıklamalarımızda belirttiğimiz üzere genel manası ile namaz Allah'ı zikretmek ve ona dua etmek mahiyetinde olan her bir şeyi kapsar. Nitekim Abdullah b. Mesud şöyle demiştir: Sen Allah'ı anmayı sürdürdüğün sürece sen namazdasın demektir. Pazarda bulunsan dahi. İşte bu mana -ki bu hûşû ve huzu sûretinde Allah'ı zikretmeyi ihtiva eden Allah'a yönelmek ve onun için yaptıklarını yapmak demek olan Allah'a dua etmektir- salat adının sözkonusu olacağı bütün hususlarda var olan "salat"ın hakikatidir. Ayakta duranın, oturanın, yanı üzere yatanın, Kur'ân'ı bilenin, ümminin, konuşanın, dilsizin salatı/namazı gibi. İsterse hareketleri ve lafızları türlü türlü olsun. Şüphesiz "salat" lafzının kullanıldığı yerler hakkında mutlak olarak kullanılması "müşterek ve mecaz"e aykırı olan dili kullananların ittifakı ile gerçekleşmiş bir husustur. Bu da başka bir yerde genişçe açıklanmıştır.

Çünkü insanlar arasından "salat" lafzının "müşterek" olduğunu iddia edenler de vardır, "mecaz" anlamının da olduğunu iddia edenler de vardır. Bu iddialarını da "salat"in lugavi manasından nakledilmiş yahut eklenmiş oluşuna ya da daha başka hususa binaen bu iddialarını ileri sürerler. Hâlbuki durum böyle değildir. Aksine herhangi bir neva ya da bir ayne delalet etmesi halinde mutlak ve kullananların ittifak ettikleri umumi cins isim sözkonusu olur. Bu insan, bu hayvan demek gibi. Yahut da birisinin: Yanında bulunan hayvanları -onlar koyun olsun- getir demesi gibi. Burada lafız iki şeye delalet etmektedir. Birisi kullanıldığı bütün yerlerde var olan ortak manadır. Diğeri ise bu tür ya da muayyene ait özel manadır. Buna göre müşterek lafız bütün kullanımlarda var olan ortak miktar/payda hakkındadır. Mesela lamı tarif ya da daha başka türden bir şey lafız ile birlikte kullanılacak olursa o taktirde özelliğe ve muayyenliğe delalet eder. Nitekim külli mutlak mananın dış dünyada varlığı sözkonusu olmadığı gibi kullanımda da muayyen bütün hususlardan soyut mutlak bir lafız bulunmaz.

Şüphesiz söz akit ve terkipten sonra anlam ifade eder. Bu ise kayıt getirmek ve özelleştirmektir. Bir kimsenin: İnsana ikram et yahut da: insan attan hayırlıdır demesi gibi. Yüce Allah'ın: *"Akimissalah: Namazı dosdoğru kıl."* (İsra, 78) buyruğu da ve benzeri buyruklar da böyledir. İşte birçok kimse külli manalar hakkında bu noktadan hataya düşmüşlerdir. Çünkü onlar kayıtlardan soyutlanmış bir vaziyette dış dünyada ve üzerinde ittifaka varılmış lafızda varlığını ve kayıtlardan uzak olarak kullanımda varlığını zannetmişlerdir. Konunun tahkiki ise şunu ortaya koymaktadır. Külli ve mutlak manada dış dünyada ancak muayyen ve kayıtlı olarak bulunur. Kullanım halinde ona delalet eden lafız da ancak kayıtlayıcı ve özelleştirici manasıyla var olur. Anlamın soyutlanmış olduğu varsayılacak olursa

bunun yeri sadece zihin olur. O vakit onun için kullanımda soyut olarak bulunmayan başka bir soyut lafız takdir edilir.

Buradaki kastımıza gelince "salat" isminde hem umumilik hem mutlaklık bulunmaktadır. Ama bu lafız ancak bir kayıt ile birlikte kullanılır. O taktirde bu lafzın kullanıldığı bazı manalar hakkında özel olur. Bizim salavatımız, meleklerin salatı, şanı yüce Allah'tan salat gibi. İşte insanlar bunun gibi hususlarda hata ederler. Çünkü onlar bu türün salatının öbürünün salatının aynısı olduğunu zannederler. Hâlbuki bunun diğeri gibi olmadığını da bilirler. Bu diğeri gibi değilse o taktirde onun salatının da diğerinin salatı gibi olması gerekmez. Aralarında ortak bir miktar/payda bulunsa dahi. Nitekim biz bu hususu İttihadiyye (İlah ve Varlık birliğini kabul edenlere), Cehmiyyeye ve felsefecilerle benzerlerine reddiyemizde tahkik etmiş bulunuyoruz.

Kulların benzerleri ile nitelendirildikleri ve kendilerine isim olarak verilen Allah'ın isim ve sıfatları -el-Hayy, el-Âlim, el-Kadir ve buna benzer- de bu kabildendir.

İşte "zekat" ismi de genel manası ile kullanılır. Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Her bir maruf/iyilik bir sadakadır." buyruğunda olduğu gibi.[271] Bundan dolayı Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Her bir müslümana bir sadaka düşer."[272] buyurduğu sabittir.

Farz olan mali zekata gelince; bu ancak bazı müslümanlara bazı zamanlarda vacip/farzdır. Namaz ile birlikte anılan zekat her bir müslümana sadaka düşmesi hususunda namaz ile ortak paydaya sahiptir. Nitekim Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) böyle buyurunca ashab: Ya bulamazsa dediler. O: "Eliyle iş yapar. Hem kendisine faydalı olur hem de tasadduk eder." buyurmuştur. Ashab: Gücü yetmezse dediler. O: "İş yapan birisine yardım eder yahut iş beceremeyen birisi için iş yapar." buyurmuştur. Ashab: Eğer gücü yetmezse dediler. O: "Bu sefer kendisini şerden uzak tutar." buyurdu.[273]

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Ebu Zer'in ve başkalarının rivâyet ettiği sahih hadisteki: "Sizden her birinizin her bir eklemi üzerine bir sadaka düşer. Her bir tesbih/subhanallah demek bir sadakadır. Her bir tekbir bir sadakadır. Her bir tehlil/Lâ ilâhe illallah demek bir sadakadır, iyiliği emretmek bir sadaka-

271 Buhârî, 6021.
272 Buhârî, 6022; Müslim, 1008.
273 Buhârî, II, 143.

dır, kötülükten alıkoymak bir sadakadır."[274] buyruğuna gelince bu -yüce Allah'ın izniyle- bu amellerin yaratılmışlara faydalı olmayı ihtiva etmesi gibidir. Çünkü bunun gibi bir iş yapmak sûretiyle rızık, yardım ve hidâyet hasıl olur. Böylelikle bu iş insanlara sadaka kabilinden sayılır. Diğer taraftan bu gibi ameller namaz cinsindendir. Başkalarının kendisinden yararlandığı namaz cinsi ise namazın da sadakanın da iki manasını ihtiva eder. Nitekim ölüye kılınan namazın hem bir namaz hem bir sadaka olduğunu görüyoruz. Başkasına yapılan her bir dua ve mağfiret dilemek de böyledir. Bununla beraber başkasına dua etmek aynı zamanda kişinin kendisine de duası demektir. Nitekim Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) sahih hadiste şöyle buyurmuştur: "Bir kimse yanında bulunmayan kardeşine bir dua edecek olursa mutlaka Allah da bu iş için bir melek görevlendirir. Ona her bir dua ettiğinde onunla görevli olan melek: Amin, sana da onun gibisi olsun der."[275]

Bir Fasıl

İnsanların: Âdemoğlu cebbar ve zayıftır yahut da filan kişi cebbar ve zayıftır sözlerine gelince; şüphesiz onun zayıflığı sahip bulunduğu ilim kuvveti ve kudret gibi onun güçlerinin zayıflığı ile alakalıdır. Onun zorbalığı ise inançları ve iradeleri ile alakalıdır. Onun inancının bu şekilde nitelenmesi kendi kendisini gerçeğinden daha yüksek ve olmadığı bir şekilde vehmetmesi iledir. İşte ihtiyal, huyela ve mehile: Kibirlenmek, böbürlenmek budur. Bu ise kişinin kendisi hakkında gerçeği olmayan şeyleri tahayyül etmesidir. Bu hali doğuran sebeplerden birisi de nazım ve nesir yoluyla gerçek dışı övülmesi, kendisinin de bâtıl şekilde övülmeyi istemesidir. İşte böyle bir ihtiyali/böbürlenmeyi doğuran budur.

İradeye gelince; bu da kişinin büyüklenmeyi ve tazim edilmeyi istemesidir. Bu da yeryüzünde üstünlük sağlamak ve insanlara karşı övünüp böbürlenmek isteği demektir. Bu istek ise kişinin istemesi uygun olmayan bir yükseklik üstünlük dilemesi ile olur. Bu da başkanlık ve saltanat gibi şeylerdir. Nihâyet iş Firavun gibi rububiyet iddiasında bulunmaya, nübüvvet iddiasında bulunmaya kadar ulaşır. Böyle bir hastalık/tehlike tür olarak âlimlerde, abidlerde, amirlerde ve başkalarında bulunur.

Bu şekildeki inanç ve iradenin her biri tür olarak diğerini de gerektirir. Çünkü kendisinin büyük birisi olduğunu tahayyül eden bir kimse bu tahayyüle yakışan şeyleri irade eder/ister. Yeryüzünde üstünlük sağlamak isteyen kimsenin ise ken-

274 Buhârî, III, 245; Müslim, 1009.
275 Müslim, 2732.

disinin büyüklüğünü başkasının da küçüklüğünü tahayyül etmesi kaçınılmazdır ki böyle bir şeye talip olsun. Buna göre irade etmesi halinde bunu tahayyül etmesi kasti olur. İtikat/inanç halinde ise bunun var olduğunu tahayyül eder ve buna tabi olan diğer şeyleri istemeye koyulur.

Şanı yüce Allah ise: *"Çünkü Allah büyüklük taslayan ve böbürlenen kimseleri sevmez."* (Lukman, 18) buyurmuştur. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: "Kibir/büyüklenmek hakka karşı çıkmak ve insanları küçük görmektir."[276] buyurmuştur. Çünkü böbürlenmek insanları küçük görmeye benzer. Her iki hal de insanlara karşı bir tekebbürdür. Hakka karşı çıkmak ise -onu inkâr etmek, onu bertaraf etmek, reddetmek demektir- gerçeği olmayan bir şekilde ihtiyal/böbürlenmeye benzer. Çünkü o hakkı inkâr edip reddetmek sûretiyle gerçek olmayan bir şeyi tahayyül eder.

Diğer taraftan burada iki durum sözkonusudur:

1. Böbürlenme ve hakka karşı çıkmayı inançlar kabilinden kabul etmektir. Bu da nefsin büyütülmesi ve değerinin yüceltilmesi ile alakalı hususlarda hakkı bâtıl, bâtılı hak olarak yapmak ile olur. Böylelikle nefsinin hevâsına ve üstünlüğüne aykırı gelen hakkı inkâr eder. Hevasına ve kendisini üstün görmeye uygun gelen bâtılı tahayyül eder. Böbürlenmeyi ve insanları küçük görmeyi de "iradeler/istek ile yapılan şeyler." kabilinden değerlendirir. Çünkü övünen bir kimse kendisini yükseltip başkasını alçaltmak ister. İnsanlara karşı büyüklenen kimsenin de yaptığı budur.

Bunu Müslim'in Sahihi'nde rivâyet ettiği şu hadis desteklemektedir: İyaz b. Himar el-Mücaşii Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle dediğini rivâyet etmektedir: "Bana kimse kimseye karşı böbürlenmeyecek, kimse kimseye haksızlık etmeyecek dereceye varıncaya kadar mütevazi olunuz diye vahyolundu."[277] böylelikle emrolunan mütevaziliğin haddi aşmanın ve böbürlenmenin zıddı olduğunu beyan etmektedir. Allah'ın sevmediği böbürlenme hakkında da: *"Böbürlenmek başkalarına karşı övünmekte ve haddi aşmakta sözkonusudur."* buyurmuştur.

Böylelikle bu hususta şuna delil vardır. İnsanlara karşı üstünlük eğer haksız ise ona bağy/haddi aşmak denilir. Çünkü bağy sınırı aşmaktır. Şâyet haklı ise o taktirde böbürlenmek sözkonusudur. Fakat buna binaen şöyle denilir: Bağy/haddi aşmak irade ile alakalıdır. Dolayısıyla onun itikat kabilinden sayılması onun diğer kısmının da irade kabilinden değerlendirilmesi caiz olmaz. Aksine bağy

276 Müslim. 2101
277 Müslim. IV. 2199.

sanki amellerde sözkonusudur. Fahr/böbürlenmek sözlerde olur. Yahut da şöyle denilebilir: Bağy/haddi aşmak hakka karşı çıkmaktır. fahr/övünmek, böbürlenmek de insanları küçük görmektir.

2. İkinci şekil ise her ikisinin de itikat ve irade ile alakalı olmalarıdır. Fakat böbürlenmek hakkı kabul etmemek olup, bu da bir insan hakkı ile alakalı olmasa dahi Allah'ın hakkının kendisi demek olan özü itibariyle hakka ait olur. Böbürlenmek ve insanları küçük görmek ise insanların hakları ile alakalıdır. Bu durumda bu çeşitleme insanların haklarını insanların haklarının ilgiliği bulunmadığı Allah'ın hakkı olanlardan ayırd etmek içindir. Hâlbuki zina halinde şehvetin ve başkalarının malını yemenin durumu farklıdır. Şanı yüce Allah: *"Allah büyüklenip böbürlenenleri elbette sevmez. Onlar hem bizzat cimrilik edenler hem de insanlara cimriliği emredenlerdir."* (Nisâ. 36-37) buyurmaktadır. Cimrilik ise faydalı olan şeyi alıkoymaktır. Onun için böyle bir kayıt getirilmiştir. Bundan önce ise mütevazilik, ihsan hakkında ve tekebbür ile cimrilik hakkında birtakım talikler yazmış bulunmaktayım.][278]

إِنَّ اللهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ وَإِنْ تَكُ حَسَنَةً يُضَاعِفْهَا وَيُؤْتِ مِنْ لَدُنْهُ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٤٠﴾

40. "Allah, şüphesiz zerre ağırlığı kadar dahi zulmetmez. (Yapılan) bir iyilik olursa, onu kat kat artırır ve lütfundan büyük bir mükâfat verir."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yine Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde Zeyd b. Eslem'in Ata b. Yesar'dan onun Ebu Said el-Hudri'den rivâyet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) zamanında bazı kimseler Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: "Kıyamet gününde Rabbimizi görür müyüz?" diye sormuşlar. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Evet. Sizler öğle vakti ve hava açık iken herhangi bir bulut da yokken güneşi görmekte birbirinize sıkıntı verir misiniz?" diye sormuş. Onlar: Hayır ey Allah'ın Rasûlü deyince o: "Peki hava açık ve gökte hiçbir bulut yokken ondördünde ayı görmekte birbirinize sıkıntı verir misiniz?" diye sormuş. Onlar yine: Hayır ey Allah'ın Rasûlü diye cevap verince o da şöyle buyurmuştur: "İşte kıya-

278 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIV. 212-221.

met gününde şanı yüce Allah'ı görmek de ancak bunlardan birisini görmek için birbirinize verdiğiniz sıkıntı kadar sıkıntı verirsiniz. Kıyamet gününde bir münadi şöyle seslenecek: Her bir ümmet (dünyada iken) neye ibadet ediyor idiyse ona tabi olsun. Allah'tan başka putlara ve heykellere ibadet edip de cehenneme ardı arkasına düşmedik hiçbir kimse kalmayacak. Nihâyet iyi ve kötü Allah'a ibadet edenler ile kitap ehlinden bir kalıntı dışında hiç kimse kalmayacak. Bu sefer yahudiler çağrılacak, onlara: Sizler neye ibadet ediyordunuz denilecek? Onlar: Biz Allah'ın oğlu Üzeyr'e ibadet ediyorduk diyecekler. Onlara: Yalan söylediniz. Allah ne bir zevce ne bir evlat edinmemiştir denilecek. Peki, şimdi ne istiyorsunuz denilecek? Onlar: Rabbimiz susâdık, bize su ihsan et, diyecekler. Onlara işaret edilerek: Su içmek üzere neden oraya gitmiyorsunuz, denilecek.

Hepsi de birbirini yiyip bitiren bir serap gibi cehennem ateşine doğru toplanırlar. Cehennem ateşine arka arkaya düşerler. Daha sonra hristiyanlar çağrılır. Onlara: Neye ibadet ediyordunuz denilir. Onlar: Allah'ın oğlu Mesih'e ibadet ediyorduk diyecekler. Onlara: Yalan söylediniz. Allah ne bir zevce ne bir evlat edinmiştir denilir. Yine onlara: Peki ne istiyorsunuz denilir. Onlar: Rabbimiz susâdık bize içecek ver diyecekler. Onlara işaret olunarak: Oraya gidip su içseniz denilir. Arkasından bir serabı andıran biri diğerini yiyip bitiren cehennem ateşine haşredilirler/topluca götürülürler. Ateşin içine arka arkaya düşerler. Sonunda iyi kötü Allah'a ibadet edenlerden başka kimse kalmayınca âlemlerin Rabbi kendilerine daha önce gördükleri sûretten daha farklı bir sûrette gelir ve: Neyi bekliyorsunuz der. Her bir ümmet daha önce neye tapıyor idiyse onun arkasından gitmiş olacak. Onlar: Rabbimiz bizler dünyada iken insanlara en muhtaç olduğumuz zamanda onlardan ayrı kaldık, onlarla beraber olmadık diyecekler. Rabbleri: Ben sizin Rabbinizim buyuracak. Onlar: Senden Allah'a sığınırız. Biz Allah'a hiçbir şey ortak koşmayız diye -iki ya da üç defa- söyleyecekler. Hatta onlardan bazıları neredeyse gerisin geri dönecek iken o: Sizinle onun arasında kendisini tanıyacağınız bir alamet var mı der onlar evet derler. İşte o vakit bacağın üstü açılır.[279] Böylelikle kendi isteği ile şanı yüce Allah'a secde edenlerden Allah'ın secde etmesine izin vermediği hiçbir kimse kalmayacak. Korunmak ve riyakârlık olmak üzere secde edip de sırtı tek bir parça ve dümdüz bir hale gelmedik kimse de kalmayacak. Bu gibi kimseler her secde etmek istedikçe sırt üstü yere düşecekler. Sonra başlarını kaldıracaklar. Yüce Allah'ın onu ilk gördükleri sûretini almış olduğunu görecekler. Kendilerine: Ben sizin Rabbinizim diyecek. Onlar da: Sen bizim Rabbimizsin diyecekler. Daha sonra cehennemin üzerine

279 Bu tabir Arapçada musibetin ve sıkıntı halin sona ermesi halinde kullanılır (çeviren).

köprü kurulur ve şefaat tahakkuk eder. Onlar (köprüden geçerlerken): "Allah'ım kurtar, Allah'ım kurtar." diyecekler.

Ey Allah'ın Rasûlü! Köprü nedir diye sorulunca şöyle buyurdu: "Zorlu ve kaygandır. Onda kancalar, çengeller, dikenler bulunur. Hani es-sa'dan denilen bir dikencik olur orada (çölde.) Müminler (köprü üzerinden) gözkırpacak kadar şimşek gibi, rüzgâr gibi, kuş gibi, en asil atlar ve develer gibi geçecekler. Kimisi esenliğe kavuşmuş olarak, kimisi yara bere almış ve serbest bırakılmış olarak kurtulacak, kimisi de cehennem ateşine atılacak. Nihâyet müminler ateşten kurtarılınca nefsim elinde olana yemin ederim ki sizden herhangi birinizin hakkın sonuna kadar tahakkuku için Allah'a yalvarışı kıyamet gününde müminlerin cehennem ateşindeki kardeşleri hakkındaki yalvarışlarından daha ileri olmayacaktır. Onlar: Rabbimiz! Bizimle birlikte oruç tutuyorlar, namaz kılıyorlar, haccediyorlardı diyecekler. Kendilerine: Haydi tanıdığınız kimseleri çıkartın denilecek. Onların sûretleri cehenneme haram olacak. Böylelikle ateşin (kimisinin) baldırlarının ortasına kadar kimisinin diz kapaklarına kadar yükseldiği çok sayıda kimseyi çıkaracaklar. Sonra da: Rabbimiz! Bize emrettiklerinden hiçbir kimse orada kalmadı diyecekler. O: Bir daha dönün. Orada kalbinde hayır adına bir dinar ağırlığı kadar bulduğunuz kimseleri çıkartınız buyuracak. Onlar yine çok sayıda kimseyi çıkaracaklar. Sonra: Rabbimiz! Bize çıkarmamızı emrettiğin hiçbir kimseyi orada bırakmadık diyecekler. Sonra: Tekrar dönün. Kalbinde yarım dinar kadar bulduğunuz kimseyi çıkartın buyuracak. Onlar da çok sayıda kimseyi çıkartacaklar. Sonra: Rabbimiz! Emrettiklerinden hiçbir kimseyi orada bırakmadık diyecekler. Sonra: Haydi dönün orada kalbinde zerre ağırlığı kadar hayır bulduğunuz kimseleri çıkartın buyuracak. Yine çok sayıda kimseleri çıkardıktan sonra: Rabbimiz! Biz orada hayır adına hiçbir şey bırakmadık diyecekler."[280]

Ebu Said şöyle derdi: Eğer sizler bu hadisi tasdik etmiyorsanız dilerseniz: "*Allah, şüphesiz zerre ağırlığı kadar dahi zulmetmez. (Yapılan) bir iyilik olursa, onu kat kat artırır ve lütfundan büyük bir mükâfat verir.*" (Âyet 40) buyruğunu okuyunuz. Sonra yüce Allah şöyle buyuracak: Melekler şefaat etti, nebiler şefaat etti, müminler şefaat etti. Geriye erhamurrahiminden başka kimse kalmadı. Sonra cehennem ateşinden bir avuç alır. Adeta kömür parçalarına dönmüş hiçbir hayır işlememiş bir topluluğu çıkartır. Onları "hayat ırmağı" denilen bir ırmağa bırakır. Böylelikle onlar selin getirdikleri arasında tanenin bitmesi gibi biterler. Sizler böyle bir tanenin taşa ya da ağaca tutunarak yetiştiğini. güneşe dönük olan tarafının sarımsı ya da yeşilimsi olduğunu gölgeye bakan kısmının ise beya-

280 Hadisin kaynakları daha önce gösterildi.

zımsı olduğunu görmüyor musunuz? Ashab: Ey Allah'ın Rasûlü! Sanki kırsalda davar otlatıyormuş idin gibi deyince o şöyle buyurdu: "Onlar boyunlarında mühürler olduğu halde inci gibi çıkarlar. Cennetlikler onları tanır. İşte bunlar şanı yüce Allah'ın cennete işledikleri herhangi bir amel olmadan önceden herhangi bir hayırları bulunmadan soktuğu "Allah'ın azadlıları"dırlar.

Sonra şöyle buyurdu: Cennete girin. Gördüğünüz her şey sizindir. Onlar: Rabbimiz! Sen bize âlemler arasından kimseye vermediğini verdin diyecekler. O: Sizin için nezdimde bundan daha faziletlisi vardır buyuracak. Onlar: Rabbimiz bundan daha faziletlisi ne vardır diyecekler. O: Benim rızam. Artık bundan sonra size ebediyyen gazab etmeyeceğim."

Bu Müslim'in Hafs b. Meysere'nin Zeyd b. Eslem'den diye naklettiği hadisin ifadeleridir. Daha sonra bunun arkasından Leys b. Sa'd'ın Halid b. Yezid'den, onun Said b. Ebu Hilal'den. onun Zeyd b. Eslem'den şöyle dediğine dair rivâyeti zikretmektedir: Hafs b. Meysere'nin hadisine yakın olarak zikretti ve: "İşledikleri herhangi bir amel ve önceden yaptıkları bir hayır olmaksızın." dedikten sonra: Onlara: Şu gördüğünüz ve onunla birlikte onun misli sizindir denilecek demiştir.

Ebu Said dedi ki: Bana ulaştığına göre köprü kıldan daha ince, kılıçtan keskindir. Fakat Leys'in hadisi rivâyetinde: "Rabbimiz! Âlemlerden kimseye vermediğin şeyleri bize verdin diyecekler." ibaresi yoktur.

Sonra (Müslim) bu hadisi Hişam b. Sa'd yoluyla rivâyet etmektedir. O dedi ki: Bize Zeyd b. Eslem Hafs'ın hadisine yakın olarak tahdis etti ve bazı lafızları fazladan, bazılarını da eksik olarak söyledi.

Buhârî de bunu yine Zeyd'in rivâyet ettiği bir hadis olarak tahric etmiştir.][281]

﴿فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هَؤُلَاءِ شَهِيدًا ﴿٤١﴾﴾

41. "Her ümmetten (peygamberlerini) birer şâhid getirip bunlara karşı da seni şâhid getireceğimiz zaman halleri nice olur?"

Tefsiri:

[Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) İbn Mesud'a: "Bana Kur'ân oku buyurdu. O: Kur'ân sana indirilmişken sana ben mi okuyayım deyince o: Ben onu benden başkasından da dinlemeyi severim buyurdu. Ben de ona Nisâ Sûresi'ni okudum. Nihâyet şu: *"Her ümmetten (peygamberlerini) birer şâhid getirip bunlara karşı*

281 Buğyetul Murtad 457-461.

da seni şâhid getireceğimiz zaman halleri nice olur?" (Âyet 41) âyetine geldim. Bunun üzerine o: Bu kadar sana yeter buyurdu. Ona baktığımda gözlerinden yaş akıyordu.[282]

İşte bu ümmetin Selefinin ve üstün nesillerinin Kur'ân dinlemesi bu şekilde idi. Üstadların ilim adamlarının hayırlı olanları da dinlemenin böyle olması gereğinden söz etmişlerdir.][283]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Nitekim Sahih'te Abdullah b. Mesud'dan şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): Bana Kur'ân oku buyurdu. Ben: O sana indirilmişken sana Kur'ân mı okuyayım dedim. O: Ben onu benden başkasından dinlemeyi seviyorum buyurdu. Bunun üzerine ben de kendisine Nisâ Sûresi'ni okudum. Nihâyet şu: *"Her ümmetten (peygamberlerini) birer şâhid getirip bunlara karşı da seni şâhid getireceğimiz zaman halleri nice olur?"* (Âyet 41) âyetine ulaşınca o: Sana bu kadar yeter, buyurdu. (Ona) baktığımda gözlerinden yaş akıyordu.[284]

İşte Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ve ashabının Kur'ân dinlemesi böyleydi. Nitekim yüce Allah: *"Andolsun ki Allah müminlere içlerinde kendilerinden kendilerine âyetlerini okuyan, onları tertemiz eden, onlara kitabı ve hikmeti öğreten bir peygamber göndermekle büyük bir lütufta bulunmuştur."* (Âl-i İmrân, 164) buyurmaktadır. Hikmet ise sünnettir.][285]

يَوْمَئِذٍ يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَعَصَوُا الرَّسُولَ لَوْ تُسَوّٰى بِهِمُ الْأَرْضُ وَلَا يَكْتُمُونَ اللّٰهَ حَدِيثًا ﴿٤٢﴾

42. "İnkâr edenler ve o peygambere isyan edenler, o gün "yerle bir edilselerdi" temennisinde bulunacaklardır. Allah'tan hiçbir sözü de gizleyemeyeceklerdir."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah'ın: *"İnkâr edenler ve o peygambere isyan edenler, o gün yerle bir edilselerdi temennisinde bulunacaklardır."* buyruğunda sözü edilen ma-

282 Buhârî, 8461; Müslim, 800.
283 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 296-297, 533-534, 627; Minhâcü's-Sünne, VI, 13; Muhtasarul Fetavel Mısriyye, 592.
284 Kaynakları daha önce gösterildi.
285 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 560.

siyet emre aykırı hareket etmektir. Yasağa aykırı davranan kişi isyankârdır. Çünkü o emre muhalefet etmiştir. Yasak olanı yapan bir kişinin isyankârlığı emrolunanı terk edenden daha açık ve belirgin olabilir.][286]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Buhârî Sahihi'nde Said b. Cübeyr'den, o İbn Abbas'tan şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Bir adam İbn Abbas'a dedi ki: Ben Kur'ân-ı Kerim'de bana göre birbiri ile ihtilaflı birtakım şeyler görüyorum. Yüce Allah: *"Aralarında neseb olmayacaktır. Birbirlerine soru da sormazlar."* (Mü'minûn, 101); *"Onlardan bir kısmı diğer bir kısmına yönelip biri diğerine soru sorarlar."* (Sâffât, 27); *"Allah'tan hiçbir sözü gizleyemeyeceklerdir."* (Âyet 42) ve: *"Rabbimiz! Allah hakkı için biz müşrikler değildik."* (En'âm, 23) buyurmaktadır. Bu âyet-i kerimeye göre de bir şeyler gizlemiş olacaklar.

Yine yüce Allah: *"Sizi yaratmak mı daha zordur yoksa göğü mü? Onu bina etti ... Bundan sonra da yeri yayıp döşedi."* (Nâziât, 27-30) buyurarak göklerin yaratılışını, yerin yaratılışından önce sözkonusu etti. Daha sonra ise: *"De ki: "Siz, yeri iki günde yaratan Allah'ı gerçekten inkâr ediyor ve Ona ortaklar koşuyor musunuz?" İşte O âlemlerin Rabbidir. Orada üstünden sabit dağlar yerleştirdi. Orayı bereketlendirdi ve orada gıdalarını -isteyenler için müsavi olarak- dört günde takdir etti. Sonra duman halinde bulunan semaya yöneldi de ona ve yere: "İsteyerek yahut istemeyerek gelin." dedi. İkisi de: "İsteyerek geldik" dediler."* (Fussilet, 9-11) buyurmakta ve bu âyet-i kerimede yerin yaratılışını göğün yaratılışından önce zikretmektedir. Yine yüce Allah: *"Allah Ğafur'dur, Rahim'dir, Aziz'dir, Hakîm'dir, Semi'dir, Basirdir."* buyurmaktadır ki önce ve geçmişte böyleydi gibi bir mana çıkmaktadır.[287]

---

286 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 674.

287 Daha önce muhtasar olarak geçen bu rivâyetin yine bu bölümü ile ilgili olarak kaydettiğimiz şu notu burada tekrar etmekte fayda mülahaza ediyoruz:

Bu rivâyeti merhum İbn Teymiyye kısmen ve tamamen çeşitli vesilelerle çokça zikretmektedir. İbn Abbas'a sorulan sorunun ve onun cevabının dahi iyi anlaşılması için şu kısa açıklamanın faydası olacaktır:

Burada soru "كان" fiilinin durumuna göre anlaşılması ile ilgilidir. Bu fiil eğer fiil cümlesinde tam bir fiil olarak kullanılacak olursa "idi" anlamındadır. Eğer isim cümlesinin başında bulunursa bu durumda buna (tam bir fiil denilmez) "nâkıs/eksik fiil" denilir ve isim cümlesinin öznesindeki haber takısı olan "...dır" anlamını verir. Bu durumda cümlede zaman kaydı kalmaz, anlam devamlılık ifade eder.

İşte burada soruyu İbn Abbas'a soran kişi –ki Nâfi' b. el-Ezrak'tır- Allah'ın isimleri ile birlikte kullanılan bu fiilin tam bir fiil olduğunu zannetmiş ve bu gibi buyrukları geçmiş zamanda böyle idi, ya şimdi nasıl olabilir ki, anlamında sormuştur. Yani -mesela-, وكان الله عليما حكيما

(İbn Abbas) dedi ki: Neseb akrabalığı birinci defa sûra üfürülüş halinde sözkonusudur. *"Sûra üfürülmüş, Allah'ın diledikleri müstesna göklerde ve yerde olanların hepsi ölmüş olacaktır."* (Zümer, 68) buyurmaktadır. İşte o sırada neseb akrabalığı bulunmaz. Birbirlerine soru da sormazlar. Daha sonra ikinci defa sûra üfürüleceği zaman: *"Onlardan bir kısmı diğer bir kısmına yönelip biri diğerine soru sorarlar."* (Sâffât, 27)

Yüce Allah'ın: *"Biz müşrik kimseler değildik."* (En'âm, 23) buyruğu ile *"Allah'tan hiçbir sözü de gizleyemeyeceklerdir."* (Nisâ, 42) buyruklarına gelince; şüphesiz yüce Allah ihlas ehli (mü'min) kimselere günahlarını bağışlayacak. O vakit müşrikler de: Gelin biz de müşrik değildik diyelim diyecekler. Bunun üzerine onların ağızlarına mühür vurulacak, elleri konuşacak. İşte o vakit Allah'tan hiçbir sözü gizleyemeyeceklerini öğrenecekler ve işte o zaman *"İnkâr edenler ve o peygambere isyan edenler ... temennisinde bulunacaklardır."* (Âyet 42)

Yüce Allah yeri iki günde yarattıktan sonra gökleri yarattı. Sonra semaya yönelerek orayı diğer iki günde düzenledi. Sonra yeri yayıp döşedi. Ondan su ve meralar çıkardı. Dağları tepeleri ve yer ile gök arasındakileri de diğer iki günde yarattı. Böylelikle yer ve içinde bulunanların hepsi dört günde, gökler de iki günde yaratılmış oldu.

Allah Ğafur'dur, Rahim'dir. O kendisine bu isimleri vermiştir. Onun bu vasfı ezelden beri böyle idi demektir. Çünkü şanı yüce Allah bir şeyi murad ederse o şeyde mutlaka onun dilediği gerçekleşir. Bu sebeple Kur'ân'da ihtilaflı yerler görmemelisin. Bunların hepsi Allah'tan gelmiştir. Hadisi Buhârî bu şekilde muhtasar olarak rivâyet etmiştir. Bunu el-Berkanî Sahihi'nde Buhârî'nin tahric ettiği aynı yoldan Buhârî'nin üstadından aynı ve tam lafızları ile rivâyet etmiştir. Buna göre İbn Abbas'a bir adam gelerek: Ey İbn Abbas! Ben Kur'ân-ı Kerim'de benim için ihtilaflı görülen bazı şeyleri buluyorum. Bu ise benim kalbimde birtakım rahatsızlıklara sebep oluyor deyince İbn Abbas: Bu bir yalanlama mı deyince adam: Hayır! Bir yalanlama değil ama bir ihtilaf/birbirini tutmayan ifadeler diye cevap verdi. İbn Abbas: Peki haydi senin nefsinde bu kanaatin uyanmasına sebep olan hususları söyle deyince adam ona şunları söyledi: Ben yüce Allah'ın: *"Aralarında neseb olmayacaktır, birbirlerine soru da sormazlar."* (Mü'minûn, 101) buyurduğunu işittim. Bir başka âyet-i kerimede ise *"Onlardan bir kısmı diğer bir kısmına yö-*

---

buyruğunu "Allah (bir zamanlar) ilmi ve hikmeti sonsuz idi" diye anlamış ve -şimdi de ve her zaman böyle olması gerekmez mi, diye düşünerek- işin içinden çıkamamıştı. İbn Abbas da ona bu fiilin bu gibi yerlerde "nâkıs bir fiil" olduğunu söyleyerek, zaman kaydının sözkonusu olmadığını bildirmiş oluyordu. (Çeviren)

nelip biri diğerine soru sorarlar." (Sâffât, 27) buyurmaktadır. Bir başka âyette de: *"Allah'tan hiçbir sözü de gizleyemeyeceklerdir."* buyurmaktadır. Başka bir âyette de: *"Rabbimiz Allah hakkı için biz şirk koşanlar değildik."* (En'âm, 23) buyurmakta ve böylelikle bu âyet-i kerime'de bir şeyler gizledikleri belirtilmektedir.

Yine yüce Allah: *"Sizi yaratmak mı daha zordur yoksa göğü mü? Ki onu bina etti. Onu alabildiğine yükseltip, kusursuz yaptı. Gecesini kararttı, gündüzünü de açığa çıkarttı. Bundan sonra da yeri yayıp döşedi."* (Nâziât, 27-30) buyurarak bu âyet-i kerimede göklerin yaratılışını, yerin yaratılışından önce zikretmektedir. Diğer âyette ise *"De ki: "Siz, yeri iki günde yaratan Allah'ı gerçekten inkâr ediyor ve Ona ortaklar koşuyor musunuz?" İşte O âlemlerin Rabbidir. Orada üstünden sabit dağlar yerleştirdi. Orayı bereketlendirdi ve orada gıdalarını -isteyenler için müsavi olarak- dört günde takdir etti. Sonra duman halinde bulunan semaya yöneldi de ona ve yere: "İsteyerek yahut istemeyerek gelin." dedi. İkisi de: "İsteyerek geldik" dediler."* (Fussilet, 9-11) buyurmaktadır.

Beni rahatsız eden diğer husus ise Allah Ğafurdur, Rahimdir. Allah Azizdir, Hakîmdir. Allah Semi'dir, Basirdir gibi buyruklardır ki sanki bu önceleri böyle idi sonra bitti gibi bir anlam çıkmaktadır.

Bunun üzerine İbn Abbas dedi ki: Nefsinde bu kabilden (daha neler var) onları söyle deyince soruyu soran kişi: Eğer bana bu kadarını bildirirsen o bana yeter dedi.

İbn Abbas dedi ki: Yüce Allah'ın: *"O gün aralarında bir neseb bağı olmayacaktır, onlar birbirlerine soru da sormazlar."* hususu birinci defa Sûr'a üfürüleceği zaman olacaktır. Sûra üfürülecek, göklerde ve yerde her kim varsa Allah'ın dilediği kimseler dışında baygın düşeceklerdir. İşte o gün aralarında herhangi bir neseb yakınlığı da olmayacak, birbirlerine soru da sormayacaklardır. Daha sonra ikinci defa sûra üfürülünce ayağa kalkacaklar, birbirlerine dönerek karşılıklı soru soracaklar. Şanı yüce Allah'ın: *"Rabbimiz! Biz şirk koşanlar değildik."* buyruğu ile *"Allah'tan hiçbir sözü gizleyemeyeceklerdir."* buyruğuna gelince; yüce Allah kıyamet gününde ihlas/iman ehli kimselere günahlarını bağışlayacak ve hiçbir günah onun için bağışlanmayacak kadar büyük gelmeyecektir. Ama hiçbir şirki bağışlamayacaktır. Müşrikler bu hali görecekleri vakit: Şüphesiz Allah günahları bağışlıyor. Fakat şirki bağışlamıyor. Gelin biz de: Biz günahkâr kimselerdik ama müşrik kimseler değildik diyelim, diyecekler. Şanı yüce Allah da şöyle buyuracak: Madem bunlar şirk koştuklarını gizlediler. Ben de onların ağızlarına mühür vuracağım. Böylelikle ağızlarına mühür vurulacak, elleri ve ayakları kazandıklarını söyleyecekler. O zaman da müşrikler Allah'tan hiçbir sözün gizlenemeyeceğini

anlayacaklar. İşte yüce Allah'ın: *"İnkâr edenler ve o peygambere isyan edenler o gün yerle bir edilselerdi temennisinde bulunacaklardır. Allah'tan hiçbir sözü de gizleyemeyeceklerdir."* (Âyet 43) buyruğu bunu dile getirmektedir.

Yüce Allah'ın: *"Sizi yaratmak mı daha zordur yoksa göğü mü? Ki onu bina etti. Onu alabildiğine yükseltip, kusursuz yaptı. Gecesini kararttı, gündüzünü de açığa çıkarttı. Bundan sonra da yeri yayıp döşedi."* (Nâziât, 27-30) buyruğuna gelince; yüce Allah semayı yaratmadan önce yeri iki günde yarattı. Sonra semaya yöneldi ve onları bir diğer iki günde düzenledi. Yani daha sonra yeri yayıp döşedi. Yeri yayıp döşemesi ise ondan suyu ve merayı çıkarması, ırmakların yataklarını açması, orada yollar yaratıp dağları, kumları ve kum tepelerini içinde her ne varsa hepsini diğer iki günde yaratmasıdır. İşte yüce Allah'ın: *"Bundan sonra da yeri yayıp döşedi."* (Nâziât, 30) buyruğu ile *"De ki: "Siz, yeri iki günde yaratan Allah'ı gerçekten inkâr ediyor ve Ona ortaklar koşuyor musunuz?" İşte O âlemlerin Rabbidir. Orada üstünden sabit dağlar yerleştirdi. Orayı bereketlendirdi ve orada gıdalarını -isteyenler için müsavi olarak- dört günde takdir etti. Sonra duman halinde bulunan semaya yöneldi de ona ve yere: "İsteyerek yahut istemeyerek gelin." dedi. İkisi de: "İsteyerek geldik" dediler."* (Fussilet, 9-10) buyrukları bunu anlatmaktadır. Gökler de diğer iki günde yaratıldı.

Yüce Allah'ın: *"Allah her şeyi işitendir, görendir."* (Nisâ, 134); *"Ğafurdur, Rahimdir."* (Nisâ, 24); *"Allah Azizdir Hakîmdir."* (Nisâ, 158) buyruklarına gelince; şüphesiz yüce Allah'ın zatı böyledir. O kendisine de bu şekilde isim vermiştir. Fakat ondan başka hiçbir kimse de böyle değildir. Ve kanallahu: Allah idi buyruğu ise ezelden beri böyledir demektir. Sonra İbn Abbas dedi ki: Sana bu anlattıklarımı çok iyi belle. Şunu da bil ki, Kur'ân-ı Kerim'den senin için ihtilaflı görülen buyruklar sana bu anlattıklarımın benzerleridir. Çünkü şanı yüce Allah her ne indirmişse mutlaka onunla murad ettiğini gerçekleştirmiştir. Fakat insanlar bilmezler. Kur'ân-ı Kerim dolayısıyla senin için ihtilaflı bir kitap olarak görülmesin. Hepsi Allah'tan gelmiştir. Yakub b. Süfyan da[288] "Tarih"inde Buhârî'nin üstadından böylece rivâyet etmiştir. Aynı zamanda bunu el-Berkanî de[289] rivâyet etmiştir. Her ikisi de çok az yerde lafzen ihtilaf etmişlerdir.][290]

288 Yakub b. Süfyan el-Fesevi Ebu Yûsuf, hadis hafızlarının büyüklerindendir. O el-Marife ve'tarih kitabı ile tanınmıştır. Eseri Dr. Ekrem Ziya el-Umeri tahkik etmiş olup el-Fesevi 270 h. yılında vefat etmiştir.

289 Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Galib Ebu Bekr el-Berkanî diye tanınır. Hadis hafızlarındandır. Müsned'i ve daha başka kitapları vardır. 475 h. yılında Bağdat'ta vefat etmiştir.

290 Birkaç defa bu bölüme dair açıklamalar geçmiş bulunmaktadır. Bu el-Fetâvâ, V, 54-56'da "et-Tis'iniyye"de yer almaktadır.

يَٓا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارٰى حَتّٰى تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ
وَلَا جُنُبًا إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ حَتّٰى تَغْتَسِلُوا وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضٰى أَوْ عَلٰى سَفَرٍ أَوْ
جَٓاءَ أَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَٓائِطِ أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَٓاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَٓاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا
طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ إِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَفُوًّا غَفُورًا ﴿٤٣﴾

43. "Ey iman edenler! Sarhoşken ne söylediğinizi bilinceye kadar ve bir de cünüb iken -yolcu olmanız müstesnâ- gusledinceye kadar namaza yaklaşmayın. Eğer hasta olur veya yolculukta iseniz yahut herhangi biriniz ayakyolundan gelirse ya da kadınlara dokunur da su bulamazsanız temiz bir toprağa teyemmüm edin, yüzlerinizi ve ellerinizi meshediniz. Şüphesiz Allah çok affedicidir, bağışlayıcıdır."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah: *"Ey iman edenler! Sarhoşken ne söylediğinizi bilinceye kadar ve bir de cünüb iken -yolcu olmanız müstesna- gusledinceye kadar namaza yaklaşmayın."* buyurmaktadır. Böylelikle şanı yüce Allah sarhoş olmaları halinde ne söylediklerini bilinceye kadar namaza yaklaşmalarını yasaklamış olmaktadır.

Bu âyet, ilim adamlarının ittifakı ile cenab-ı Allah'ın Maide Sûresi'nde indirmiş olduğu âyet ile içki haram kılınmadan önce inmiştir. Âyetin nüzul sebebinin şu olduğu rivâyet edilmektedir: Ashab'dan biri içki haram kılınmadan önce içki içmiş olduğu halde arkadaşlarına namaz kıldırdı. Kıraati karıştırdı. Bunun üzerine yüce Allah bu âyeti indirdi. Şanı yüce Allah haram kılınmadan önce içki ve sarhoşluk ile namaz kılmayı neyi söylediklerini bilinceye kadar haram kılmış olduğuna göre bunun herhangi bir kimsenin ne söylediğini bilmediği bir sûrette namaz kılmamasını gerektirdiği de bilinmiş olmaktadır. Buna göre ne söylediğini bilmeyen bir kimsenin hiçbir namazı helal değildir. İsterse aklı başından haram olmayan bir sebep dolayısıyla gitmiş olsun. Bundan dolayı ilim adamları herhangi bir sebeple aklı başından giden kimsenin namazının sahih olmadığını ittifakla kabul etmişlerdir. Delinin namazı nasıl sahih olsun ki?

Müfessirlerden biri -ki bu Dahhak'tan da rivâyet edilmektedir-[291]: Dedi ki: Uykudan sarhoş gibi uyanmış olduğunuz halde de namaza yaklaşmayınız. Bu

291 İbn Ebu Hâtim, Nisa 3193; Taberi, 9533; Suyuti, ed-Durru'l-Mensûr, II, 165'de Abd b. Humeyd, Firyabi ve İbn Münzir tarafından da rivâyet edildiğini söylemiştir.

âyet-i kerimenin ona delalet etmesi halinde kıyas yoluyla yahut da genel lafzın manasını kapsaması itibariyle söylenir. Yoksa âyetin nüzul sebebinin içkiden dolayı sarhoşluk olduğunda şüphe yoktur. Lafız da bu hususta gâyet açıktır. Diğer mana da aynı şekilde doğrudur. Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde sabit olduğu üzere Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Sizden bir kimse kalkıp geceleyin namaz kılacak olup da dili Kur'ân'a dönmekte zorlanacak olursa yatıp uyusun. Çünkü kişi belki de bilemeyerek mağfiret dilemek isterken kendi kendisine sövebilir." Bir lafzında da: "Namaz kılmak üzere ayağa kalkar da uyuklayacak olursa hemen uyuyuversin."[292] buyurmaktadır.][293]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Sarhoşken ne söylediğinizi bilinceye kadar ... namaza yaklaşmayınız."* buyruğu ile namazı kaçırmalarına sebep olacak bir şekilde sarhoş olmaları yahut namaza yakın vakitte içki içmeleri yahut sarhoşluğun başlangıç hallerini kendisinde hissetmeye başlayanın (içmesinin) yasak olduğunu ifade eder. Sarhoşluk halinde iken ise hiçbir durumda ona hitap olunmaz.][294]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bundan dolayı bizler yüce Allah'ın: *"Sarhoşken ne söylediğinizi bilinceye kadar ... namaza yaklaşmayın."* buyruğu hakkında şöyle deriz: Bundan maksat namazın yeri (ve zamanı)dır. Biz bir tür istidlal ile buyruğu ona göre yorumlarız.][295]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Nitekim yüce Allah: *"Sarhoşken ne söylediğinizi bilinceye kadar ... namaza yaklaşmayın."* buyurmaktadır. Böylelikle sarhoşluğun hükmünün kendisi ile ortadan kalkacağı nihai noktanın ne söylediğini bilmesi olarak tespit etmiştir. Ne söylediğini bilmediği sürece o sarhoşluk halindedir. Ne söylediğini bilecek olursa bu halin hükmü dışına çıkar. İşte bu dayanak alınması gereken bir esastır. İlim adamlarının cumhuruna göre sarhoşun haddi de budur.][296]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Ne söylediğinizi bilinceye kadar"* buyruğu onun (sarhoş olanın) ne söy-

292 Buhârî, 212; Müslim, 786.
293 Mecmû'u'l-Fetâvâ, X, 437-438.
294 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXIII, 106.
295 el-Müsevvede, 151.
296 el-İstikame, II, 144.

lediğini bilmediğine delildir. Kalp ise sözlerin ve fiillerin kendisinden çıktığı hükümdar durumundadır. Eğer kalp ne söylediğini bilmeyecek olursa söylenenler kalpten söylenmiyor diye kabul edilir. Hatta bu gibi sözler lağv/boş söz gibi değerlendirilir.][297]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bizim mezhep âlimlerimiz bu meseleye yüce Allah'ın: *"Sarhoşken ne söylediğinizi bilinceye kadar ve bir de cünüb iken -yolcu olmanız müstesna- gusledinceye kadar namaza yaklaşmayın."* buyruğunu delil göstermişlerdir. Çünkü İbn Mesud[298] İbn Abbas[299] ve başkaları bunu cünüb bir kimsenin mescitten geçmesi diye tefsir etmişlerdir. Mezhebimize mensup bir topluluk ve başkaları şöyle açıklamışlardır: Bu durumda "namaz"dan kasıt namaz kılınan yerlerdir. Nitekim yüce Allah'ın: *"Elbette manastırlar, kiliseler, havralar ve içlerinde Allah'ın adının çokça anıldığı mescitler yıkılırdı."* (Hacc. 30) buyurmaktadır.

Diğerleri ise buyruğu şöyle tefsir etmişlerdir: Yolcu bir kimse su bulamayacak olursa teyemmüm eder. Çünkü namaz bizatihi namazın fiilleri demektir. Zahirine göre bu görüş zayıftır. Çünkü yolcu kimse zaten âyetin sonlarında zikredilmiştir. Bu durumda bu bir tekrar olur. Ayrıca yolcu bir kimsenin cünüb olmakla birlikte namaz kılması ancak suyun bulunmaması halinde caiz olur. Yüce Allah'ın: *"Yolcu olmanız müstesna"* buyruğunu ileri sürerek buna itiraz edilemez. Çünkü yolcu olan bir kimsenin cünüb olmakla birlikte namaz kılması caiz olduğu gibi hasta için de bu caizdir. Hâlbuki hasta, yolcunun istisna edildiği gibi istisna edilmemiştir. Eğer maksat o olsaydı âyetin sonunda hasta ve yolcunun su bulamaması hali ile ilgili beyan edildiği gibi bunun da beyan edilmesi gerekirdi. Diğer taraftan âyet-i kerimenin bu şekilde yorumlanması yüce Allah'ın: *"Yolcu olmanız hali"* buyruğunda tahsis yapmak gerekir. Bu durumda tahsis olunan geri kalandan daha fazla olur. Çünkü su bulan bir kimse bulamayandan daha fazladır. Yüce Allah'ın: *"Cünüb olmanız hali"* buyruğu da hastanın da istisna edilmesinden ötürü (tahsis) değildir. Bunda hükümleri eşit olmakla birlikte iki sebepten birisinin zikredilmesiyle tahsis sözkonusudur. Çünkü yoldan geçmenin hakikati, geçip gitmek ve kat etmektir.

Yolcu bazı hallerde durak yapan ve yürüyerek giden bir kişi de olabilir. Eğer maksat misafir (uzun yolculuk yapan) olsaydı o taktirde bu şekildeki yolcuların

297 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIV, 116.

298 Abdürrezzak, Tefsir, I, 163; ondan naklen İbn Cerir, 9552; İbn Ebu Hâtim, Nisa 3202 -senetsiz-

299 İbn Ebu Hâtim, Nisa 3201; İbn Cerir, 9553

kastedildiği âyetlerde geçtiği gibi "illa min sebil: yolculuk yapılması hali müstesna" denilmesi gerekirdi.

Bizim mezhep âlimlerimizden zahiri üzere zikredilen açıklama da aynı şekilde zayıftır. Çünkü daha önceden de geçtiği gibi âyet-i kerime mescitte değil de ensardan bir adamın evinde içki içtikten sonra namaz kılan bir topluluk hakkında inmiştir.[300] Ayrıca namaza yaklaşmak hasta ve yolcunun su bulamamaları halinde teyemmüm şartı ile caizdir. Bu ise çoğunlukla mescitlerde olmaz. Bu durumda uygun açıklama ancak âyet-i kerimenin hem namaza hem namaz kılınan yerlere yaklaşmak hakkında umumi olmasıdır. Bundan da yoldan geçip gitmek istisna edilmiştir. Bu da özel olarak namaz kılınan yerler hakkında sözkonusu olur. Bu açıklama ile lafız hem hakikat manasına hem de mecaz anlamına alınmış olur. Bu da bizce sahih olan görüşe göre caizdir. Bu durumda âyet-i kerime orada kalmanın yasak olduğuna delalet eder. Yahut da "salat: namaz" fiillerin kendisi demek olur ve bu durumda yüce Allah'ın: *"Yolcu olmanız hali müstesna"* buyruğu munkatı bir istisna olur. Bu da namaz kılınan yerde bir süre kalmanın yasak olduğuna delil olur. Çünkü özellikle geçmenin zikredilmesi hükmün de özel olarak onun hakkında olmasını gerektirir. Bir diğer sebep ise bunun nefy hükmündeki bir sözden istisna edilmiş olmasıdır. Sanki şöyle buyrulmuş gibidir: Siz yolcu olmanız hali müstesna namaza ve namaz kılınan yerlere de yaklaşmayınız. Cünüb bir kimse abdest aldığı taktirde namaz kılınan yerde kalabilir. Çünkü Ebu Nuaym şu rivâyeti nakletmektedir: Bize Hişam b. Sa'd, Zeyd b. Eslem'den şöyle dediğini rivâyet etti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabı abdestsiz oldukları halde mescitte konuşurlardı. Kişi bazen cünüb olurdu. Abdest alır sonra (mescide) girer ve konuşurdu."[301]

Ata b. Yesar da dedi ki: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından birtakım kimselerin cünüb oldukları halde namaz abdesti almaları şartıyla mescitte oturduklarını gördüm." Bunu Said rivâyet etmiştir.[302]

Bunun böyle olması şundan dolayıdır: Abdest almak abdest azaları hakkındaki iki türlü hadesi (abdestsizlik ve cünüblük halini) kaldırır. Bedenin diğer yerlerinden de küçük hadesin (abdestsizliğin) hükmünü kaldırır. Bu durumda cünüb kişi yalnızca küçük hades sahibi olan kişiye yaklaşmış olur. İşte bundan dolayı cünüb olan bir kimseye uyumak ve yemek istediği taktirde abdest alması

300 Nüzul sebeplerini Müslim, 1748'de Sa'd b. Ebu Vakkas'tan zikretmektedir. Buna göre âyet onun hakkında inmiştir. Ayrıca bk. İbn Ebu Hâtim. Nisa, 3183.

301 İbn Ebu Şeybe, I, 251.

302 Said b. Mansur, Sünen, 646. Bu hasen bir eser (tabiinden gelen bir rivâyet)dir.

emredilmiştir. Eğer bu böyle olmasaydı böyle bir husus sadece bir abes/anlamsız bir iş olurdu. Buna şu husus da açıklık getirmektedir: Cünüb kimsenin abdest almadan uyumamasının söylenmesi, onun ölmesi halinde meleklerin cenazelerine tanık olmayacağından dolayıdır. İşte bu da abdest alması halinde meleklerin cenazesinde bulunacağına ve onun bulunduğu mekâna gireceklerine delildir.

Cünüb kimsenin mescide yaklaşmasının nehyedilmesi ise meleklerin çıkmasına sebep olmak sûretiyle onlara eziyet etmemesidir. Abdest aldığı taktirde melekler mescide girme imkânına sahip olur. Böylelikle sakınca da ortadan kalkar. Bu durumda geçişin caiz olması ise zorunlu olmasa dahi ancak bir ihtiyaç ve bir maksat dolayısıyla caiz olur. Sadece anlamsız bir geçiş olursa caiz olmaz. Eğer mescitte kalmak yahut ilk olarak mescidin içine girmek ya da kendisine ve malına gelecek bir zarardan korktuğu için orada kalmak zorunda olursa bu caiz olur ve bu husustaki iki rivâyetten birisine göre de teyemmüm etmesi gerekir. Tıpkı su bulamadığı halde bir zorunluluk olmamakla birlikte orda kalacak olursa teyemmüm yapması gerektiği gibi. Ondan (İmam Ahmed'den) açıkça nakledilen ise teyemmüm yapmasının gerekli olmadığıdır. Çünkü bu durumdaki bir kimse böyle bir maksadı olmadan orada kalmak ve durmak zorunda kalmıştır. Bu durumda geçip giden kişinin hükmü bir düşmanın yahut bir otorite sahibinin haps etmesi halindeki yolcu gibidir. Bu da yolculuk ruhsatları bakımından geçip giden kişi hükmünde olur. Bundan dolayı kalmak niyetiyle mescide girecek olursa kalmayacak olsa dahi günahkâr olur. Çünkü ikamet maksadı muteber olduğu gibi bir süre kalmak maksadı da muteberdir.

Cünüb olan bir kimsenin hacamat olması, saçını kısaltması, tırnaklarını kesmesi ya da kına sürmesi mekruh değildir. Bunu açıkça ifade etmiştir. Ay hali kadının hükmü de böyledir. Çünkü bu işler bir temizlik olduklarından bir yönüyle abdeste benzerler. Diğer taraftan saç ve tırnak üzerinde cünüblük kalmaya devam eder denilemez. Çünkü cünüblüğün hükmünün onlar hakkında sabit olması insan ile bitişik kalmaları süresi ile ilgili sabittir. Ayrılmaları halinde onlar da cansız varlıklar gibi olurlar.][303]

Merhum İbn Teymiyye "cünüb"ün manasının tefsiri hakkında şunları söylemektedir:

[Bu hususta asıl dayanak kitap, sünnet ve icmadır. Kitaptan delil yüce Allah'ın: *"Sarhoşken ne söylediğinizi bilinceye kadar ve bir de cünüb iken -yolcu*

303 Şerhul Umde -taharet-, 390-392.

olmanız müstesna- gusledinceye kadar namaza yaklaşmayın ... yahut kadınlara dokunur da su bulamazsanız temiz bir toprağa teyemmüm edin." (Âyet 43) buyruğu ile yüce Allah'ın: *"Eğer cünüb iseniz iyice temizleniniz ... ya da kadınlara dokunmuş da su bulamazsanız o vakit temiz toprakla teyemmüm ediniz."* (Maide, 6) buyruklarıdır.

Arapçada tekil için "cünüb", iki cünüb erkek için "cünübân", çoğul için de "cünüb" denilir. Bazı hallerde "ecnâb" ve "cünübûn" da denilebilir. Fakat meşhur olan söyleyiş "ecnub"dur. Cünüb de denilir. Cünüb kimseye bu adın veriliş sebebi ise suyun onun bulunduğu yerden başka bir canibde bulunmasından dolayıdır. Cünüb kimse namaz ve namaz yerlerinde ve namaz gibi benzeri ibadetlerden uzak durduğu (ictinâb ettiği) meleklerin de ondan uzak kaldığı için bu ismin verildiği de söylenmiştir. Cünüb kelimesi suyun bulunduğu konaklama yeri ve aynı zamanda alçak yer anlamını da ifade eder.][304]

Merhum İbn Teymiyye *"Ya da kadınlara dokunur da ..."* buyruğunun anlamı hakkında şunları söylemektedir:

[Hatta ashab-ı kiram yüce Allah'ın *"Ya da kadınlara dokunur da ..."* buyruğu hakkında ihtilaf etmişlerdir. İbn Abbas ve bir kesim cimadır derken Allah pek hayalı ve keremkârdır. Dolayısıyla dilediği şeyden dilediği şekilde kinaye yolu ile söz eder diye eklemişlerdir. Bu, bu husustaki iki görüşün daha sahih olanıdır.[305]

Abdullah b. Ömer ve Araplar[306] ile Ata b. Ebu Rebah ve Mevali[307] bundan kasıt cima mı yoksa onun dışında (dokunmak vs.) mıdır diye tartışmışlardır. Araplar cimadır demişlerdir. Mevali ise bu cimaın dışındadır demişlerdir. İbn Abbas'ın hakemliğine başvurmaları üzerine o Arapların kanaatlerinin doğru olduğunu, Mevali'nin ise hatalı olduklarını söylemişlerdir.

İbn Ömer şöyle derdi: (Maksat) erkeğin karısını öpmesi ile eliyle ona dokunması (Âyette geçen) kadınlara dokunmak'tandır. Aynı zamanda bu İmam Malik'in ve Medine ehlinden başkalarının da görüşüdür. Kimileri de: Bu İbn Ömer'in[308] ve İbn Mesud'un[309] görüşüdür. Çünkü her ikisi de cünüb kimsenin te-

304 Şerhul Umde -taharet-, 351.
305 İbn Cerir, 9581; Beyhaki, I, 125.
306 Çünkü İbn Ömer'in bu âyet-i kerimeyi cima sözkonusu olmaksızın dokunmak ile tefsir ettiği meşhurdur. Onun bu açıklaması İbn Cerir ve başka kaynaklardan ondan zikredilmiştir.
307 Bk. İbn Cerir, VIII, 389-393.
308 İbn Cerir, VIII, 394.
309 İbn Cerir, VIII, 393.

yemmüm yapacağı görüşünde değillerdi. Buna sebep ise onların âyet-i kerimeyi abdestin bozulması ile ilgili olarak tevil etmeleriydi. Fakat âyet-i kerimede cünüb kimsenin teyemmüm yapacağı açıkça ifade edilmiştir.

Ebu Mûsâ âyet-i kerimeyi ileri sürerek İbn Mesud ile tartışmış, İbn Mesud ona herhangi bir cevap vermemiştir. Bunu Buhârî Sahihi'nde zikretmiş bulunmaktadır. Böylelikle onun bu âyet-i kerimenin gereğini (o esnada) hatırlayamamış olduğu anlaşılmış olmaktadır.

Bilindiği üzere Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e yetişmiş olan ashab-ı kiramın büyükleri eğer mutlak olarak kadınlarına dokunmaktan dolayı abdest alıyor olsalardı ve Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de kendilerine bunu emretmiş olsaydı şüphesiz ki bu İbn Ömer ve İbn Abbas gibi yaşı küçük ashabın bir kısmının ve tabiinlerden bazılarının bildiği hususlar arasında yer alırdı. Bunu herhangi bir sahabe ve bir tabiin nakletmediğine göre bu durumun onlar arasında bilinen bir hal olmadığına delildir. Fakat onlar âyetin tefsiri ile ilgili söz söylemişlerdir. Âyet-i kerimeden maksat eğer cima ise söyleyecek bir söz yoktur. Âyet ile cimadan daha genel bir mana kastedilmiş ise o taktirde şöyle denilir: Şanı yüce Allah kitab-ı keriminde kadınlara dokunmak, onların tenlerine değmek ve benzeri ifadeleri zikrettiği yerde sadece şehvet ve zevk almak sûretiyle yapanları kasteder. Bundan uzak dokunmaya gelince; Allah onunla alakalı hiçbir hükmü sözkonusu etmemiştir. Buna yüce Allah'ın: *"Mescitlerde itikâfta bulunduğunuz zaman kadınlarınıza yaklaşmayın."* (Bakara. 187) buyruğu örnektir. Burada yüce Allah itikâfta bulunan kimseye kadınlara dokunmayı yasaklamaktadır. İlim adamları da biliyor ki itikâf etmekte olan bir kimse eğer şehvetsiz bir şekilde hanımına dokunacak olursa bu ona haram değildir. Sahih'te sabit olduğu üzere Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) itikâfta iken başını Âişe (radıyallâhu anhâ)'ya uzatır, o da saçlarını tarardı.[310] Bilindiği üzere bu durumda onun Âişe (radıyallâhu anhâ)'ya dokunması Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın da ona dokunması ihtimali vardır.

Yine ihram itikâfa göre daha ağır hüküm ihtiva eden bir ameldir. Eğer kadın ihramlı bir kimseye şehvetsiz olarak dokunacak olursa bundan dolayı ihramlı kişi günah kazanmaz ve kurban kesmesi icab etmez. Bu da iki bakımdan delil gösterilir: Biri hitabın zahiri bakımından diğeri de mana ve kıyas bakımından. Şanı yüce Allah'ın Kur'ân-ı Kerim'deki hitabı kadınlara lems, mesh ve mübaşeret/dokunmak, temas etmek, tenlerin birbirine değmesi ve benzeri ifadeleri sözkonusu etmektedir. Bu ise kesinlikle şehvetten uzak olan hali ifade etmez. Müslümanlar

310 Buhârî. 2028: Müslim. 297.

da abdest âyeti dışında bu hususta hiçbir şekilde görüş ayrılığına düşmemiştir. Onunla ilgili görüş ayrılığı ise sonra meydana gelmiştir. Böylelikle onların daha önce üzerinde icma ettikleri husus sonradan gelenlerin hakkında görüş ayrılığına düştükleri hususa göre hüküm verici/belirleyici olur.][311]

Merhum İbn Teymiyye bu âyetteki: *"Ya da kadınlara dokunursanız"* buyruğu hakkında şunları söylemektedir:

[Bunların en zayıf olanı[312] eğer kendisine dokunulana karşı bir şehevi arzu uyanma ihtimali varsa şehvet olmadan dahi dokunmak abdesti bozar. Bu ise -yüce Allah'ın: *"Ya da kadınlara dokunursanız"* buyruğunu ve bir diğer kıraatte[313] "ev lemestum: yahut dokunursanız" buyruğunu delil göstererek- İmam Şafii'nin görüşüdür.][314]

Merhum İbn Teymiyye kadınlara dokunmanın manasını beyan etmek üzere şunları söylemektedir:

[Eğer yüce Allah'ın: *"Ya da kadınlara dokunursanız"* buyruğunda yer alan "lems: dokunma" lafzından kasıt elle dokunmak, öpmek ve İbn Ömer ve başkalarının söylediği gibi öpmek ise kitap ve sünnette benzeri buyrukların zikredildiği yerde ancak şehvet maksadı ile olanlarının kastedildiği bilinen bir husustur. Yüce Allah'ın itikâf âyetindeki: *"Mescitlerde itikâfta bulunduğunuz zaman kadınlarınıza yaklaşmayın."* (Bakara, 187) buyruğunda olduğu gibi. İtikafta bulunan bir kimsenin şehvetsiz bir şekilde mübaşereti/dokunması ise şehvetle dokunmadan farklıdır. Aynı şekilde hükmü daha ağır olan ihramlı kişi de şehvetsiz bir şekilde kadına dokunacak olursa bu ona haram değildir ve bundan dolayı onun bir kurban kesmesi de gerekmez.

Aynı şekilde yüce Allah'ın: *"Sonra onlara dokunmadan önce onları boşayacak olursanız."* (Ahzâb, 49) ile *"Kendilerine temas etmediğiniz/dokunmadığınız ... hanımları boşarsanız üzerinize günah yoktur."* (Bakara, 236) buyruğu da böyledir. Çünkü bu durumda koca karısına şehvetsiz olarak ve halvette iken dokunacak olursa bundan ötürü kadının iddet beklemesi de gerekmez ve bu dokunma sebebi ile mehir de tahakkuk etmez. Bu dokunma sebebi ile sıhri akrabalığın sebep olduğu nikâh haramlığı da ortaya çıkmaz. Bu hususta ilim adamlarının ittifakı vardır. Fakat kadına halvette bulunmadan ve onunla cima etmeden şehvetle

311 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXI, 237-239.
312 Yani kadına dokunma hükmü hakkındaki görüşlerin en zayıf olanı
313 Hamza, Kisai ve Halef'in kıraatinde en-Neşr, II, 250.
314 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXI, 232.

dokunacak olursa bundan dolayı mehrin verilmesi gerektiği hususunda İmam Ahmed'in ve başkalarının mezheblerinde ilim adamları arasında bilinen bir görüş ayrılığı vardır.

Buna göre *"Ya da kadınlara dokunursanız"* buyruğunun şehvetle olmasa dahi her türlü dokunmayı kapsadığını iddia eden bir kimse Kur'ân-ı Kerim'in dilinin hatta insanların kendi örflerindeki dilin sınırlarının dışına çıkmış olur. Çünkü erkek ve kadının bir arada sözkonusu olduğu dokunmak sözkonusu edilecek olursa bu şehvetle dokunmaktır. Nitekim (ayakla çiğnemek manasına da gelen) erkek ile kadın arasındaki cima sözkonusu edilecek olursa bunun ayakla çiğnemek değil fercde cima anlamına olduğu da bilinir.][315]

Yüce Allah'ın: *"Ya da su bulamazsanız"* buyruğunun tefsiri hakkında İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Su bulamazsanız"* buyruğu nefiy siyakında bir nekiredir. Böylelikle su denilen her bir şeyi kapsar. Bu hususta suyun bir türü ile diğeri arasında herhangi bir fark yoktur.][316]

Bu âyetin nüzul sebebi hakkında da şunları söylemektedir:

[Useyd b. Hudayr teyemmüm âyeti nazil olunca şunları söylemişti: Ey Ebu Bekir ailesi! Bu sizin bereketinizin ilk tecellisi değildir. Senin başına hoşuna gitmeyen bir hal geldiği her seferinde mutlaka Allah ondan senin için bir çıkış yolu, müslümanlar için de o işte bir bereket takdir buyurmuştur.[317]][318]

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِنَ الْكِتَابِ يَشْتَرُونَ الضَّلَالَةَ وَيُرِيدُونَ أَنْ
تَضِلُّوا السَّبِيلَ ﴿٤٤﴾ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِأَعْدَائِكُمْ وَكَفَى بِاللَّهِ وَلِيًّا وَكَفَى بِاللَّهِ
نَصِيرًا ﴿٤٥﴾ مِنَ الَّذِينَ هَادُوا يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ وَيَقُولُونَ
سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَاسْمَعْ غَيْرَ مُسْمَعٍ وَرَاعِنَا لَيًّا بِأَلْسِنَتِهِمْ وَطَعْنًا فِي الدِّينِ
وَلَوْ أَنَّهُمْ قَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَاسْمَعْ وَانْظُرْنَا لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ وَأَقْوَمَ
وَلَكِنْ لَعَنَهُمُ اللَّهُ بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٤٦﴾

315 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXI, 234-235.
316 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXI, 25.
317 Buhârî, 334. 336; Müslim. 367.
318 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VIII. 580.

44. "Kendilerine Kitaptan (Tevrat'tan) bir pay verilmiş olanlara bakmaz mısın?!... Onlar hem sapıklığı satın alıyorlar hem sizin de doğru yoldan sapmanızı istiyorlar.

45. Allah düşmanlarınızı daha iyi bilir. Gerçek bir dost (veli) olarak da Allah yeter, yardımcı olarak da Allah yeter.

46. Yahûdîlerden kelimeleri yerlerinden (silip) tahrif edenler vardır. Dillerini eğip bükerek, dine de saldırarak: "İşittik (fakat) isyan ettik, işit; işitmez olası ve Râinâ" derler. Eğer onlar: "Dinledik ve itaat ettik. İşit ve bizi de gözet" deselerdi elbette kendileri için daha iyi ve daha doğru olurdu. Fakat Allah küfürleri yüzünden kendilerini lanetlemiştir. Onların ancak pek azı iman ederler."

Tefsiri:

[Denilse ki: Yüce Allah: *"Kendilerine Kitaptan (Tevrat'tan) bir pay verilmiş olanlara bakmaz mısın?!... Onlar hem sapıklığı satın alıyorlar..."* (Âyet 44) diye başlayan buyruklarından itibaren; *"Yahûdîlerden kelimeleri yerlerinden (silip) tahrif edenler vardır. Dillerini eğip bükerek, dine de saldırarak: "İşittik (fakat) isyan ettik, işit; işitmez olası ve Râinâ" derler."* (Âyet 46)'e kadar olan buyruklar (ne demektir?)

"İşit, işitmez olası" sözleri: İşit, ama senin dediğin işitilmesin. İşit, senin dediklerin senden kabul edilmeyecek, demelerine benzer. Çünkü işittirilmek istenmeyen bir kimsenin söylediği söz de kabul edilmez.

Onların: *"Raina"* sözleri ile ilgili olarak Katade[319] ve başkaları şöyle demiştir: Yahudiler Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bize kulak ver, bizi dinle/bize işittir diyerek onunla alay ediyorlardı. Bu ise yahudilerin yaptığı çirkin bir işti.

İmam Ahmed de Atiyye'den şöyle dediğini rivâyet etmektedir.[320] yahudilerden bazı kimseler gelerek: Bize de kulak ver/dinlememizi sağla, işitebilelim, dediler. Nihâyet aynı sözü müslümanlardan da bazı kimseler söyleyince yüce Allah yahudilerin söylediklerinin ona söylenmesini hoş görmedi.

319 Bu Bakâra Sûresi'nde geçmiş bulunmaktadır. Rivâyet Abdürrezzak. Tefsir. I. 163: İbn Ebu Hatem. Nisa. 3287. Senetsiz olarak ve daha önce de geçtiği gibi senet ile.

320 Bu İmam Ahmed'in tefsirindendir. Bununla birlikte Dr. Hikmet Beşir bunu İmam Ahmed'in rivâyetleri arasında nakletmemektedir. Rivâyeti İbn Cerir. Tefsir. 1729: İbn Ebu Hâtim. Nisa. 3285 -senetsiz olarak- zikretmiştir.

Ata el-Horasani[321] dedi ki: Kişi şöyle derdi: Sen bize işittir diyor, bunu söylerken de dilini eğip büküyor, dine dil uzatıyordu.

Bazı tefsir âlimleri bu lafzın yahudilerin dilinde oldukça kötü bir sövgü olduğunu zikretmektedir.][322]

Merhum İbn Teymiyye *"tahrif etmek ve dili eğip bükmek"* hakkında şunları söylemektedir:

[Şanı yüce Allah gazaba uğramış olanların niteliği hakkında: *"Yahudilerden kelimeleri yerlerinden tahrif edenler vardır."* diye nitelendirmekte, ayrıca onları: *"Onlardan gerçekten öyle bir zümre vardır ki siz onu kitaptan sanasınız diye kitap ile dillerini eğip bükerler. Hâlbuki o kitaptan değildir."* (Âl-i İmrân, 78) diye nitelendirmektedir. Tahrif de indirilen buyrukların tahrif edilmesi ile tevili tahrif edilmesi diye tefsir edilmiştir.

Tevilin tahrif edilmesi oldukça çoktur. Bu ümmet arasından birtakım taifeler de bununla müptela olmuşlardır. Tenzilin tahrif edilmesi ise insanların birçoğu arasında görülmüş bir şeydir. Onlar Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in lafızlarını tahrif ederler ve hadisleri münker rivâyetlerle rivâyet ederler. Bununla birlikte bu işin maharetli üstadları bu gibi tahrifleri bertaraf ederler. Hatta bazen bu tahrifçilerden kimileri tenzili tahrife kadar uzanır. Böylesi onun için mümkün olmasa dahi. Onlardan birisinin ve Allah Mûsâ ile konuştu" (Nisâ, 164) anlamındaki buyruğu Mûsâ Allah ile konuştu" diye okuması buna örnektir.

Okunan şeyin Allah'tan geldiğini zannettirecek şekilde dilleri eğip bükmeye gelince bu da Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) adına hadis uydurmacıların hadis uydurmaları yahut da aslında delil olmadığı halde dinde delil olduğu zannedilen şeyin delil diye ileri sürülmesi gibi hususlardır. Bu tür eğip bükmeler ise yahudi ahlakının türlerindendir. Allah'ın kitabı ve Rasûlünün sünneti hakkında bu hususu iyice düşünen sonra da ümmet arasında meydana gelen hadiselere iman nuru ile bakan bir kimse bunun çokça yerilmiş olduğunu görür.][323]

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ اٰمِنُوا بِمَا نَزَّلْنَا مُصَدِّقًا لِمَا مَعَكُمْ مِنْ قَبْلِ
أَنْ نَطْمِسَ وُجُوهًا فَنَرُدَّهَا عَلٰى أَدْبَارِهَا أَوْ نَلْعَنَهُمْ كَمَا لَعَنَّا أَصْحَابَ
السَّبْتِ وَكَانَ أَمْرُ اللّٰهِ مَفْعُولًا ﴿٤٧﴾

321 İbn Ebu Hâtim, Nisa -3289 senetsiz olarak; Taberi, 1720.
322 es-Sârimu'l-Meslûl, 245-246.
323 İktizâu's- Sirati Mustakim, I. 74-75.

47. "Ey kendilerine kitap verilenler! Biz birtakım yüzleri silip tanınmaz hale getirip de arkalarına çevirmezden yahut cumartesi sahiplerini lanetlediğimiz gibi lanetlemezden önce (gelin), beraberinizdekini doğrulayıcı olarak indirdiğimize iman edin. Allah'ın emri mutlaka yerine gelir."

Tefsiri:

[*"Ey kendilerine kitap verilenler!"* buyruğunda Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kitap ehline de rasûl olduğu tespit edilmektedir. Bu da yüce Allah'ın: *"Ey kendilerine kitap verilenler. Biz birtakım yüzleri silip tanınmaz hale getirip de arkalarına çevirmezden ... önce beraberinizdekini doğrulayıcı olarak indirdiğimize iman edin."* buyruğu gibidir.][324]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şüphesiz bu hitap genel olarak bütün kitap ehline yapılmamıştır. Aksine özel olarak yahudilere yönelik bir hitaptır. Nitekim yüce Allah: *"Ey kendilerine kitap verilenler! Biz birtakım yüzleri silip tanınmaz hale getirip de arkalarına çevirmezden yahut cumartesi sahiplerini lanetlediğimiz gibi lanetlemezden önce (gelin), beraberinizdekini doğrulayıcı olarak indirdiğimize iman edin. Allah'ın emri mutlaka yerine gelir."* (Âyet 47) buyurmuştur. Burada kitap ehli lafzının yahudileri kapsaması hristiyanları da kapsamasından daha açıktır. Çünkü bu buyrukta cumartesi sahiplerine lanet edildiği sözkonusu edilmektedir.][325]

إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ ۚ وَمَنْ يُشْرِكْ
بِاللَّهِ فَقَدِ افْتَرٰى إِثْمًا عَظِيمًا ﴿٤٨﴾

48. "Doğrusu Allah kendisine şirk koşulmasını mağfiret etmez. Ondan başkasını da dilediğine bağışlar. Allah'a ortak koşan kimse şüphesiz büyük bir günahla iftira etmiş olur."

Tefsiri:

[Şüphesiz tevhid ile birlikte mağfireti gerektiren husus yapılması emronulan tevbedir. Çünkü şanı yüce Allah şirki tevbesiz mağfiret etmez. Nitekim yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'de iki yerde: *"Doğrusu Allah kendisine şirk koşulmasını mağfiret etmez. Ondan başkasını da dilediğine bağışlar."* buyurmaktadır. Şirkin dışındaki diğer günahlar ise tevbe ile birlikte mağfiret olunur. Tevbesiz ise yüce Allah'ın

324 el-Cevâbu's-Sahih. I. 375.
325 el-Cevâbu's-Sahih. II. 355.

meşietine bağlıdır. Nitekim yüce Allah: *"De ki: "Ey nefisleri aleyhine ileri giden kullarım. Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin, çünkü Allah bütün günahları mağfiret eder."* (Zümer, 53) buyurmaktadır. Bu buyruk tevbe edenler hakkındadır. Bundan dolayı âyette genel ve mutlak ifadeler kullanılmış ve ayrıca bütün günahları bağışlayacağını da kesin olarak ifade etmiştir. Diğer âyette ise: *"Ondan başkasını da dilediğine bağışlar."* buyurmaktadır. Burada şirkin dışındaki günahlar hakkında özel bir ifade kullanmakta ve o günahların bağışlanmasını meşieti/dilemesi şartına bağlamıştır. Şirk tevbesiz bağışlanmadığına göre onun dışındaki günahları da Allah tevbe edenler için bağışladığına göre bazen de tevbe olmaksızın dilediği kimseye bağışladığına göre tevhid ile birlikte günahın itiraf edilmesi eğer tevbeyi ihtiva ediyor ise mağfireti de ortaya çıkartır. Günah da mağfiret olundumu onun cezası sözkonusu olmaz.][326]

Nisâ Sûresi'ndeki âyetin Zümer Süresi'ndeki âyet-i kerime ile ilişkisi hakkında da şunları söylemiştir:

[Zümer Sûresi'nde genel mahiyeti ile mağfiretin bütün tevbe edenler hakkında sözkonusu olduğunu beyan eden hususlardan birisi de yüce Allah'ın Nisâ Sûresi'nde: *"Doğrusu Allah kendisine şirk koşulmasını mağfiret etmez. Ondan başkasını da dilediğine bağışlar."* buyurmuş olmasıdır. Bu buyrukta mağfireti şirkin dışındaki günahlar ile kayıtlamış ve (şirk dışındaki günahların mağfiretini de) meşiete bağlı sözkonusu etmiştir. Öbür âyette ise hem mutlak hem genel ifade kullanmıştır. İşte buradaki kayıt ve bağlı olarak zikrediş/talik bunun tevbe etmeyen kimseler hakkında sözkonusu olduğuna delildir. Bundan dolayı ehl-i sünnet bu âyet-i kerimeyi genel olarak büyük günah işlemiş kimselere mağfiretin caiz olduğuna delil göstermişlerdir.][327]

Merhum İbn Teymiyye *"ilahi meşiet/dilemenin anlamı"* hakkında dedi ki:

[Şanı yüce Allah kitab-ı keriminde: *"Doğrusu Allah kendisine şirk koşulmasını mağfiret etmez. Ondan başkasını da dilediğine bağışlar."* buyurmaktadır. Böylelikle şirkin dışındaki günahların bağışlanmasını kendi meşietine/iradesine bağlı kılmıştır.][328]

Mağfiretin manası ve mutlak olup olmadığına dair:

[Yüce Allah: *"Doğrusu Allah kendisine şirk koşulmasını mağfiret etmez. Ondan başkasını da dilediğine bağışlar."* buyurmaktadır. Bu buyruk ile onun şirkin

326 Mecmû'u'l-Fetâvâ, X, 50-51, 316-317.
327 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVIII, 191.
328 Mecmû'u'l-Fetâvâ, IV, 475, VII, 484; el-İstiğase, 144.

dışındaki günahları bağışladığı ve herkese değil de dilediği kimselerin günahını bağışladığını haber vermektedir. Fakat karşılık, sevap ve ceza ise ilahi hikmet ve adalet ile yapılan muvazeneye mebnidir. Nitekim yüce Allah amellerin tartılacağını haber vermektedir. Yahut da şanı yüce Allah sebepsiz, hikmetsiz ve bu hususta muvazeneye/tartıya itibar etmeksizin de mağfiret eder ve azaplandırır.][329]

Mutezile'nin şüphelerini red hususunda dedi ki:

[Her iki taifenin görüşlerinin bozukluğunun delili de şanı yüce Allah'ın kitabındaki iki âyet-i kerimede yer alan: *"Doğrusu Allah kendisine şirk koşulmasını mağfiret etmez. Ondan başkasını da dilediğine bağışlar."* buyruğudur. Bu buyruğu ile şanı yüce Allah şirki bağışlamayacağını ve şirkin dışındaki günahları dilediği kimselere bağışlayacağını haber vermektedir. Bununla Mutezileden bu kanaati ileri sürenlerin söylediği gibi tevbe edenlerin kastedilmiş olması caiz değildir. Çünkü şanı yüce Allah şirki tevbe edenlere bağışlar. Şirkin dışındaki günahları da Allah tevbe edenlere de bağışlar. Bunun meşiet ile alakası yoktur. Bundan dolayı şanı yüce Allah tevbe edenlerin günahlarının bağışlanmasını sözkonusu ettiği yerde şöyle buyurmuştur: *"De ki: "Ey nefisleri aleyhine ileri giden kullarım. Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin, çünkü Allah bütün günahları mağfiret eder." Muhakkak O, çok çok mağfiret edendir, rahmet edendir."* (Zümer, 53) Burada şanı yüce Allah mağfireti genel ve mutlak olarak zikretmiştir. Çünkü yüce Allah kuluna hangisi olursa olsun tevbe ettiği günahını bağışlar. Şirkten tevbe edenin Allah günahını bağışladığı gibi büyük günahlardan tevbe edenin de Allah günahlarını ona bağışlar. Kısacası kul hangi günahtan tevbe ederse Allah o günahı ona bağışlar. Tevbe âyetinde ifade genel ve mutlaktır. Öbür âyette ise ifade özel ve muallak (şarta bağlıdır.) Şirki bağışlamayacağını belirterek özelleştirmiş/tahsis etmiştir. Onun dışındaki günahların bağışlanmasını ise meşiet şartına bağlı olarak zikretmiştir. Yaratıcının tatili/sıfatlarının olmadığını söylemek (ya da yokluğunu ileri sürmek) de şirk kabilindendir. İşte bu da her günahkârın günahının bağışlanacağını iddia edenlerin görüşlerinin bozuk olduğuna delil olduğu gibi şirkin sözkonusu edilmesi ile de yaratıcının tatili gibi ondan daha büyük olan bir günaha dikkat çekmektedir. Yahut da herhangi bir günah sebebi ile azaplandırmaması caizdir (görüşünün de tutarsızlığına delildir.) Çünkü durum böyle olsaydı şanı yüce Allah günahların bir kısmını zikredip bir kısmını dışarıda tutmazdı. Eğer kendi kendisine zulmeden herkesin günahı tevbesiz ve günahları silen hasenatı olmaksızın bağışlanacak olsaydı bu (bağışlanma) ilahi meşiete bağlı olarak sözkonusu edilmezdi.

329 en-Nubuvvat, 99.

Yüce Allah'ın: "*Ondan başkasını da dilediğine bağışlar.*" buyruğu şanı yüce Allah'ın birtakım günahları bağışladığına diğer bir kısmını bağışlamadığına delildir. Böylelikle hem nefiy hem de genel olarak şarta bağlı kabul etmek iddiaları bâtıl olmuş olur.][330]

Mağfiretin manaları hakkında dedi ki:

[Yüce Allah'ın: "*Doğrusu Allah kendisine şirk koşulmasını bağışlamaz.*" buyruğundan dolayı şirk koşmak mağfiret edilmediğine ve cehennem ateşinde ebedi kalmayı gerektirdiğine göre bu şirk koşanın bütün hasenatının boşa çıkmasını gerektirir. Küfrün dışında kalan diğer günahları sözkonusu ettiği zaman da bütün amellerin boşa çıkmasını da ona bağlı olarak sözkonusu etmemiştir.][331]

Merhum İbn Teymiyye tevbenin. Nisâ Sûresi'ndeki âyet-i kerime ile bir alakasının olmadığı hususunda şunları söylemektedir.

["*Doğrusu Allah kendisine şirk koşulmasını mağfiret etmez. Ondan başkasını da dilediğine bağışlar.*" buyruğu tevbe etmeyen kimseler hakkındadır. Tevbe edenler hakkında ise: "*De ki: "Ey nefisleri aleyhine ileri giden kullarım. Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin, çünkü Allah bütün günahları mağfiret eder." Muhakkak O, çok çok mağfiret edendir, rahmet edendir.*" (Zümer, 53) buyurmaktadır. Böylelikle Allah'ın kitabı ve Rasûlünün (sallallâhu aleyhi ve sellem) sünneti ile tevbe eden herkesin tevbesini Allah'ın kabul ettiği sabit olmaktadır.][332]

Merhum İbn Teymiyye yine aynı hususta şunları söylemektedir:

[Nisâ Sûresi'ndeki: "*Doğrusu Allah kendisine şirk koşulmasını mağfiret etmez. Ondan başkasını da dilediğine bağışlar.*" şeklindeki iki âyete gelince; bunun -Mutezileden bu kanaatte olanların söyledikleri gibi- tevbe edenler hakkında olması caiz değildir. Çünkü şirkten tevbe eden kimsenin şirk günahının bağışlanacağı Kur'ân nasslarıyla ve müslümanların ittifakı ile sabittir. Bu âyet-i kerimede ise hem tahsis hem kayıtlama vardır. Öbür âyette ise genellik ve mutlaklık vardır. Bu âyet-i kerimede şirk hakkında onu bağışlamayacağı özel hükmü vardır. Bunun dışındaki günahların ise onun tarafından bağışlanacağına dair kesin bir ifade yoktur. Aksine onu meşieti/dilemesi şartına bağlı sözkonusu etmiş ve: "*Onun dışında kalanları dilediği kimselere bağışlar.*" buyurmuştur.

330 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XI. 184-185.
331 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 494.
332 Mecmû'u'l-Fetâvâ. III. 290-291.

Biz başka bir yerde bunun Haricilerden Va'îdiyeye ve Mutezileye red mahiyetinde olduğu gibi aynı şekilde şöyle diyen vakıfiyye mürcienin de kanaatini reddetmektedir: Her fasığı azaplandırması ve hiçbir kimseye mağfiret etmemesi caiz olduğu gibi herkesin günahlarını bağışlaması da caizdir. Çünkü o: *"Bunun dışındakileri dilediği kimselere bağışlar."* buyurmakta ve böylelikle bunun dışında kalanların günahlarının mağfiret edileceğini ama dilediği kimselere bunu yapacağını tespit etmektedir. Eğer hiçbir kimsenin günahını bağışlaması sözkonusu olmazsa o taktirde *"dilediği kimselere"* buyruğu bâtıl olur. Şanı yüce Allah bunun dışında kalanları bağışlayacağını tespit edip günahların bağışlanması da onun dilediği kimseler hakkında sözkonusu olduğuna göre bu şirkin dışında genel mağfiretin gerçekleşeceğine delildir. Ama bu insanların bazısı için olacaktır.

İşte o vakit Allah'ın günahını bağışladığı kimse azap görmeyecektir. Günahını bağışlamadığı kimse de azap görecektir. Bu da ashab-ı kiramın, Selefin ve imamların görüşüdür. Aynı zamanda bu ümmetin isyankârlarının bazılarının cehenneme gireceğini, bazılarının da günahlarının bağışlanacağını kesin olarak ifade etmektedir. Fakat bu acaba muvazene/amellerin tartılması ve hikmete göre mi yapılacaktır yoksa muvazeneye/amellerin tartılmasına itibar edilmeyecek midir? Bu hususta bizim mezhep âlimlerimiz ile onların dışından sünnete mensup olanların kabul ettikleri iki görüştür. Bunun asıl kaynağı ise ilahi fiillerde hikmetin ve adaletin muteber olup olmaması ile ilgili görüş ayrılığıdır.

Aynı şekilde amellerin karşılıklarının verilmesi meselesi hakkında pek çok naslar bulunmaktadır ki bu naslar muvazene yapılacağına delildir. Nitekim bu husus daha başka bir yerde genişçe açıklanmıştır.][333]

Bu âyet-i kerimenin sünnet ile tefsiri hususunda da dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Doğrusu Allah kendisine şirk koşulmasını mağfiret etmez."* buyruğunda ve benzerlerindeki "şirk" de böyledir. İbn Mesud dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Kim Allah'a hiçbir şeyi şirk koşmaksızın ölürse cennete girer." buyurdu. Ben de: Kim Allah'a şirk koşarak ölürse cehenneme girer, derim.[334]] [335]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Öbür âyette de: *"Doğrusu Allah kendisine şirk koşulmasını mağfiret etmez. Ondan başkasını da dilediğine bağışlar."* buyurmaktadır. Bu tevbe etmeyen kim-

333 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VI. 18-19.
334 Müslim. 92.
335 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVIII. 330.

seler hakkındadır. Allah şirki mağfiret buyurmaz. Şirkin dışındaki diğer günahların işi ise Allah'a kalmıştır. Dilerse o günah dolayısıyla ceza verir, dilerse onu affeder.][336]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şüphesiz bu âyet-i kerimenin ihtiva ettiği manalardan birisi de müşrik kimselere mağfiret dilememektir. Zira Sahih'te sabit olduğuna göre Allah nebisine müşriklerle münafıklara mağfiret dilemeyi yasaklamış ve onların günahlarını bağışlamayacağını haber vermiştir. Yüce Allah'ın: *"Doğrusu Allah kendisine şirk koşulmasını mağfiret etmez. Ondan başkasını da dilediğine bağışlar."* buyruğu ile: *"Onlardan ölen hiçbir kimsenin namazını asla kılma, kabrinin başında da durma. Çünkü onlar Allah'a ve Rasûlü'ne kâfir oldular ve fâsık olarak öldüler."* (Tevbe, 84) buyrukları gibi. Yine yüce Allah: *"Rabbinize yalvara yakara ve gizlice dua edin. Gerçek şu ki, O, haddi aşanları sevmez."* (A'râf, 55) Kasıt duada aşırıya gitmektir. Duada aşırıya gitmek hallerinden birisi de kulun Rabbin yapmayacağı şeyleri dilemesidir. Mesela kendisi için nebilerin makamını -bir nebi olmadığı halde- dilemesi, yahut müşriklerin mağfiret edilmesini istemesi ve benzeri taleplerde bulunmasıdır. Ya da Allah'tan Allah'a masiyet olan işleri dilemesidir. Küfür, fâsıklık ve isyan üzerinde kendisine yardımcı olmasını istemesi gibi.][337]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bir başka âyet-i kerimede de: *"Doğrusu Allah kendisine şirk koşulmasını mağfiret etmez. Ondan başkasını da dilediğine bağışlar."* buyurmaktadır. İşte bu tevbe etmeyen kişi hakkındadır. Bundan dolayı hem kayıt getirilmiştir hem de tahsis vardır.][338]

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يُزَكُّونَ أَنْفُسَهُمْ بَلِ اللّٰهُ يُزَكِّي مَنْ يَشَاءُ وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا ﴿٤٩﴾

49. "O kendilerini temize çıkaranlara bakmaz mısın? Hayır, dilediğini temize çıkaran Allah'tır. Onlara kıl kadar zulmedilmez."

336 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 663.
337 Mecmû'u'l-Fetâvâ, I, 130.
338 Mecmû'u'l-Fetâvâ, IV, 528.

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"O kendilerini temize çıkaranlara bakmaz mısın? Hayır Allah dilediğini temize çıkarandır."* Yani dilediği kimseyi temiz kılar. Onun temizliğini de haber verir. Tıpkı şahitleri tezkiye edip temize çıkararak onların adaletli olduklarını haber veren kimsenin yaptığı gibi yapar.][339]

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِنَ الْكِتَابِ يُؤْمِنُونَ بِالْجِبْتِ وَالطَّاغُوتِ وَيَقُولُونَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا هٰٓؤُلَٓاءِ أَهْدَى مِنَ الَّذِينَ اٰمَنُوا سَبِيلًا ﴿٥١﴾

51. *"Şu Kitaptan (Tevrat'tan) kendilerine biraz pay verilenlere bakmaz mısın? Cibt'e ve Tâğût'a inanıyorlar ve diğer inkâr edenler hakkında: "Bunlar (yani siz) müminlerden daha doğru bir yolda(sınız)dır." derler."*

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İlim adamları nezdinde birçok vecihten şanı yüce Allah'ın: *"Şu kitaptan kendilerine biraz pay verilenlere bakmaz mısın?"* buyruğunun kureyşlilere söyledikleri sebebi ile Ka'b b. el-Eşref hakkında nazil olduğu ün salmıştır.[340] Şanı yüce Allah ayrıca ona lanet ettiğini haber vermektedir. Onun lanet ettiği kimseye de asla yardım edecek kimse bulamazsın. Bu da böyle bir kimsenin bir ahdinin olmadığına delildir. Çünkü onun bir ahdi bulunsaydı ona karşı müslümanlara yardımcı olmak gerekirdi.][341]

Merhum İbn Teymiyye Cibt ile Tağutun manaları ve bu âyet-i kerimenin Bakara Sûresi'ndeki âyet ile alakası hususunda şunları söylemektedir:

[Yüce Allah: *"Şu Kitaptan (Tevrat'tan) kendilerine biraz pay verilenlere bakmaz mısın? Cibt'e ve Tâğût'a inanıyorlar ve diğer inkâr edenler hakkında:*

339 Mecmû'u'l-Fetâvâ, X, 98.

340 İbn Ebu Hâtim, Nisa -3351; Taberi, 9786; Taberânî, 11645; Beyhaki, Delailül Nübuvve, II, 459. İbn Kesir Ahmed tarafından da rivâyet edildiğini söylemekle birlikte Müsned'de bulunmamaktadır. Heysemi de bunun Ahmed'in Müsned'inde yer aldığını söylememektedir. Hadisin sahih olduğunu İbn Kesir ve aynı şekilde İbn Hibban ifade etmiştir. el-Mevarid, 428'de olduğu gibi. Hadis sahihtir. Allah en iyi bilendir.

341 es-Sârimu'l-Meslûl, 87 (Ahdini Ka'b b. el-Eşref'in öldürülmesi meselesi dolayısıyla gündeme getirmiş olmalıdır -Çeviren-).

"Bunlar (yani siz) müminlerden daha doğru bir yolda(sınız)dır." derler." (Âyet 51) buyurmaktadır. Bilindiği gibi âyetin nüzul sebebi yahudilerin ele başlarından birisi olan Ka'b b. el-Eşref'e müşriklerin gelmesi üzerine onun müşriklerin dinlerini Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ve ashabının dini üzere tercih etmesi hakkındadır. Bizler bu olayı es-Sarimul Meslul adlı eserimizde peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Benim adıma Ka'b b. el-Eşref'in hakkından kim gelir? Çünkü o Allah'a ve Rasûlüne eziyet etmiş bulunuyor." demesini sözkonusu ettiğimiz esnada zikretmiş idik.

Bu âyet-i kerimenin benzeri de şanı yüce Allah'ın kitap ehlinden bazı kimseler hakkında: *"Onlara Allah tarafından yanlarındakini doğrulayıcı bir peygamber geldiği her seferinde kendilerine kitap verilenlerden bir fırka sanki (gerçeği) bilmiyorlarmış gibi Allah'ın Kitabını arkalarına atmış (ondan yüzçevirmiş)lerdir. Onlar şeytanların Süleyman'ın mülkü aleyhine uydurdukları şeylere uydular. Hâlbuki Süleyman kâfir olmadı. Fakat o şeytanlar kâfir oldular."* (Bakara, 101-102) buyurmaktadır. Bu buyruğu ile yüce Allah onların sihre tabi olduklarını ve Allah'ın kitabını terk ettiklerini haber vermektedir ki onların bu yaptıkları yahudilerin birçoğunun yaptıkları ile İbrahim ile Mûsâ'nın düşmanı olan sihirbazların kitaplarına tabi olan felsefeci ve benzeri kimseler arasından İslâm'a müntesip olan bazı kimseler de böyle yapmaktadır. Onların bu halleri ise tıpkı Cibt'e ve Tâğût'a iman etmek gibidir. Çünkü tağut muayyen olarak haddi aşan, tuğyan eden kimseler için kullanılır. Cibt ise sözler ve ameller türündendir. Nitekim Ömer b. Hattab şöyle demiştir: Cibt sihirdir, tağut da şeytandır.[342] Bundan dolayı Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "'Iyafet, tıyara ve tark[343] cibttendir." buyurmuştur. Hadisi Ebu Davud rivâyet etmiştir.[344]

Aynı şekilde yüce Allah'ın: *"De ki: Allah nezdinde bundan daha kötü bir cezanın (kimlere) olduğunu size haber vereyim mi? Allah'ın kendilerine lanet*

---

342 İbn Ebu Hâtim, Nisa -3354; Buhârî, muallak olarak, VIII, 252. İbn Hacer senedinin hasen olduğunu belirtmiş, Abd b. Humeyd ve Müsedded bunu muttasıl olarak rivâyet etmiştir. Bunu aynı şekilde Taberi de 9766'da rivâyet etmiştir.

343 İbnu'l Esîr'in en-Nihâye fî Ğarîbi'l-Hadîs adlı eserinde verdiği bilgilere göre:
'Iyâfet: (Duran) kuşların uçmasını sağlamak ve onların isimleri, sesleri ve tutturduklarına bakârak, bunları iyiye yormak;
Tıyara: Bir şeyi uğursuz görmek ve bellemek;
Tark: Kuma, toprağa çizgiler çizmek (ve bunda geleceğe dair hüküm çıkârmak) demektir. (Çeviren)

344 Ebu Davud, 3907; Ahmed, III, 377; Nesai, Tefsir, s. 47; İbn Ebu Hâtim, Nisa, 3353. İnşaallah hasen bir hadistir.

ettiği üzerlerine gazab ettiği ve onlardan bir kısmını maymun ve domuz sûretine soktuğu kişiler ve tağuta tapanlardır." (Maide. 60) buyruğu ile kitap ehlinden durumunu haber verdiği buyruk da böyledir. Maksat tağuta ibadet edenler arasından bunların da böyle olduklarıdır. Şüphesiz kitap ehli arasından şirk koşanlar da vardı, tağuta ibadet edenler de. Burada onların tağuta ibadetleri sözkonusu edildiği gibi Bakara Sûresi'nde onların büyüye tabi olduklarını da zikretmekte, Nisâ Sûresi'nde ise onların, bunların hepsine Cibte de Tâğût'a da iman ettiklerini zikretmektedir.][345]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yine yüce Allah: "*Şu kitaptan kendilerine biraz pay verilenlere bakmaz mısın? Cibt'e ve Tâğût'a inanıyorlar... Hiçbir yardımcı bulamazsın.*" (Nisâ, 51-52) buyurmaktadır. Ömer ve başkaları: Cibt büyü demektir demişlerdir.][346]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: "*Şu kitaptan kendilerine biraz pay verilenlere bakmaz mısın? Cibt'e ve Tâğût'a inanıyorlar... Sen hiçbir yardımcı bulamazsın.*" buyruğuna gelince; bu âyetin nüzul sebebi yahudilerin başı Ka'b b. Eşref'in yaptığıdır. O yahudilik dinini öne geçirmiş, müminlerin dinini de geri göstermişti. Buna sebep ise kendisi ile müminler arasındaki düşmanlık idi. Buna göre sihir demek olan cibte ve yüce Allah'ın dışında bâtıl yere tazim edilen şey demek olan tağuta -müşriklerin ele başıları gibi- kimselere iman eden ve müslümanların ilminden de bir şeyler bilen bir kimse de yüce Allah'ın: "*Şu kitaptan kendilerine biraz pay verilen*" Cibt'e ve Tâğût'a da iman eden "*lere bakmaz mısın*" buyruğunda söz edilenlere benzerliği vardır. İşte bunlar o müşrikler lehine taassub gösterdiklerine, onlara yardımcı olup müminleri yerip onları ayıpladıklarına göre bunların yüce Allah'ın: "*Ve diğer inkâr edenlere: Bunlar müminlerden daha doğru bir yoldadır derler.*" buyruğundan kendilerine düşen bir pay yok mudur? Bunların şanı yüce Allah'ın: "*İşte onlar Allah'ın lanet ettiği kimselerdir. Allah'ın lanet ettiğine sen hiçbir yardımcı bulamazsın.*" buyruğundan bir pay düşmez mi? Burada sözkonusu edilen ifadeler yüce Allah'ın: "*Sana indirilene ve senden önce indirilmiş olanlara iman ettiklerini iddia edenleri görmez misin? Kendisini inkâr etmekle emrolundukları halde Tâğût'un hükmüne başvurmak istiyorlar. Şeytan da onları (hidâyetten ayırıp) uzak bir sapıklıkla büsbütün saptırmak ister.*" (Âyet 60) buyruğu ile tamamlanmaktadır.

---

345 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVIII, 199-200.

346 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXX, 192.

"Onlara: Allah'ın indirdiğine ve peygambere gelin denilince münafıkların senden alabildiğine yüz çevirdiklerini görürsün." işte bu âyet-i kerime onların haline birebir örtüşmektedir.][347]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah'ın: *"Şu Kitaptan (Tevrat'tan) kendilerine biraz pay verilenlere bakmaz mısın? Cibt'e ve Tâğût'a inanıyorlar ve diğer inkâr edenlere: hakkında: "Bunlar (yani siz) müminlerden daha doğru bir yolda(sınız)dır" derler. İşte onlar Allah'ın lanet ettiği kimselerdir. Allah'ın lanet ettiğine sen hiçbir yardımcı bulamazsın."* (Âyet 51-52) buyruklarında geçen cibt sihir, tağut da şeytan ve put demektir. Bu millete/dine müntesiplerin çoğunun hali de budur. Onlar sihri ve şirki tazim ederler. Kâfirleri de şeriate sımsıkı sarılan müminlerin birçoğuna tercih ederler. Elimizdeki kağıtlar bundan fazlasını kaldıramamaktadır. Allah en iyi bilendir.][348]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Şu Kitaptan (Tevrat'tan) kendilerine biraz pay verilenlere bakmaz mısın? Cibt'e ve Tâğût'a inanıyorlar ve diğer inkâr edenlere: hakkında: "Bunlar (yani siz) müminlerden daha doğru bir yolda(sınız)dır" derler. İşte onlar Allah'ın lanet ettiği kimselerdir. Allah'ın lanet ettiğine sen hiçbir yardımcı bulamazsın."* (Âyet 51-52)

Şanı yüce Allah kitaptan kendilerine bir pay verilmiş olan kimseleri risaletin dışında kalan şeylere iman etmeleri ve o risalete iman edenlerin üzerine karşı çıkan kimseleri üstün tutmaları sebebi ile yermektedir. Nitekim doğru yoldan sapmış bazı filozoflar ile Türklerin, Deylemlilerin, Arapların, Farsların ve diğerlerinin cahili devletlerini Allah'a, kitabına ve Rasûlüne iman eden müminlere üstün tutan bazı kimseler de vardır. Şanı yüce Allah aynı zamanda bütün kitaplara iman ettiklerini iddia etmekle birlikte kitabın ve sünnetin hükmüne başvuranları terk eden ve Allah'ın dışında büyük sayılan birtakım tağutların hükmüne başvuran kimseleri de yermektedir. Nitekim İslâm olduğunu iddia eden ve ona bağlı olduğunu ileri süren birçok kimse ise mahkemeleşmeleri halinde doğru yoldan sapmış filozofların ya da başkalarının görüşlerine yahut da Türk ve onların dışındaki hükümdarlar arasından İslâm şeriatının dışına çıkmış bazı hükümdarların siyasetlerinin hükmüne başvuranlar da böyledir. Kendilerine: Allah'ın kitabına ve Rasûlünün sünnetine gelin denildiği zaman onlar bundan tam anlamıyla yüz

347 Beyanu Telbisü'l Cehmiyye. I. 449-450.
348 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVII. 178-179.

çevirirler. Akıllarında, dinlerinde ve dünyalarında şüpheler ve şehvetler sebebi ile herhangi bir musibet gelip çatarsa yahut da nefislerinde ve mallarında münafıklıklarına ceza olarak bir musibet gelirse bu sefer: Bizler zevkine vararak ilmi tahkik etmek sûretiyle bir iyilikte bulunmak ve böylelikle "şer'i deliller" ile -gerçekte birtakım zan ve şüphelerden ibaret olan- "akli kesin önermeler" yahut da -gerçekte birtakım vehim ve hayallarden ibaret olan "zevke dayalı kesin bilgiler" arasında bir uyuşma ve bağdaştırmayı gerçekleştirmek istedik derler." *İşte bunlar; Allah'ın, kalplerinde olanı bildiği kimselerdir. Artık onlardan yüz çevir. Onlara öğüt ver. Ve kendilerine haklarında etkileyici sözler söyle."* (Âyet 63) buyruğundan itibaren *"Hayır, Rabbine Andolsun ki, aralarında çıkan anlaşmazlıklarda seni hakem yapıp sonra da verdiğin hükümden dolayı içlerinde hiçbir sıkıntı duymadan, tam bir teslimiyetle teslim olmadıkça iman etmiş olmazlar."* (Âyet 65) (e kadar olan buyrukların onların bu halini dile getirmektedir)][349]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yahudilerin niteliği hakkında da: *"Cibt'e ve Tâğût'a iman ederler"* buyurmaktadır. Yani onlar bu ikisinin doğruluklarına inanırlar.][350]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah'ın: *"Şu Kitaptan (Tevrat'tan) kendilerine biraz pay verilenlere bakmaz mısın? Cibt'e ve Tâğût'a inanıyorlar ve diğer inkâr edenlere: hakkında: "Bunlar (yani siz) müminlerden daha doğru bir yolda(sınız)dır" derler. İşte onlar Allah'ın lanet ettiği kimselerdir. Allah'ın lanet ettiğine sen hiçbir yardımcı bulamazsın."* (Âyet 51-52) buyruğundan en büyük pay size aittir.

Şüphesiz yalancı Müseylime kâfirlerin önderlerinin en büyüklerindendir. Ubeydi ve onun benzerleri olan inkarcılar da ve yine ilahlık ve nübüvvet iddiasında bulunan benzerleri ya da filozofun nebilerden daha büyük olduğunu ileri sürenler de ve buna benzer kâfirlerin kanaatlerini benimseyeler de böyledir. Şüphesiz kendilerine kitaptan bir pay verilmiş bulunan Cehmiyyenin, rafızilerin ve diğerlerinin bid'atçileri de kâfir olanlar hakkında: Bunlar iman edenlerden daha doğru yoldadır derler. İşte bu sebeple: *"İşte onlar Allah'ın lanet ettiği kimselerdir. Allah'ın lanet ettiğine sen hiçbir yardımcı bulamazsın."* (Âyet 52) buyruğunda yüce Allah'ın tehdit ettiği azap onlar üzerinde hak olacaktır. Çünkü cibt sihirdir, tağut da şeytan ve putlardır.][351]

349 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XII, 339-340.
350 el-Fetâvâ et-Tısiniyye, 158.
351 Minhâcü's-Sünnetin Nebeviyye, VI, 377-378.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bunlar şanı yüce Allah'ın: "*Şu Kitaptan (Tevrat'tan) kendilerine biraz pay verilenlere bakmaz mısın? Cibt'e ve Tâğût'a inanıyorlar ve diğer inkâr edenlere: hakkında: "Bunlar (yani siz) müminlerden daha doğru bir yolda(sınız)dır" derler. İşte onlar Allah'ın lanet ettiği kimselerdir. Allah'ın lanet ettiğine sen hiçbir yardımcı bulamazsın.*" (Âyet 51-52) buyruğunun anlamına dahildirler.

Şüphesiz bu imamiye fırkası mensuplarına kitaptan bir pay verilmiştir. Çünkü onlar Allah'ın indirilmiş kitabında bulunanların bir kısmını ikrar ederler. Bununla birlikte kendilerinde sihrin kendisi olan cibte ve Allah'tan başka ibadet olunan şeyler demek olan tağuta imanın da bir bölümü vardır. Çünkü onlar bunları kapsayan felsefeyi tazim ederler, ölülere dua ve ibadet etme görüşünü mescitlerin kabirler üzerinde yapılacağını kabul ederler, bu kabirlere yolculuk yapmayı belli birtakım merasimleri olan bir hacc olarak değerlendirirler ve: "meşhedleri haccetme menasiki" adını verirler.][352]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: "*Şu Kitaptan (Tevrat'tan) kendilerine biraz pay verilenlere bakmaz mısın? Cibt'e ve Tâğût'a inanıyorlar ve diğer inkâr edenlere: hakkında: "Bunlar (yani siz) müminlerden daha doğru bir yolda(sınız)dır" derler. İşte onlar Allah'ın lanet ettiği kimselerdir. Allah'ın lanet ettiğine sen hiçbir yardımcı bulamazsın.*" (Âyet 51-52) buyurmaktadır. Seleften birden çok kişi de şöyle demiştir:[353] Cibt sihirdir, tağut da putlardır.[354] Bazıları da: Şeytandır demiştir. Her iki görüş de haktır.][355]

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ ۖ وَمَن يَلْعَنِ اللَّهُ فَلَن تَجِدَ لَهُ نَصِيرًا ﴿٥٢﴾

52. "İşte onlar Allah'ın lanet ettiği kimselerdir. Allah'ın lanet ettiğine sen hiçbir yardımcı bulamazsın."

Tefsiri:

[Bizler yüce Allah'ın: "*İşte onlar Allah'ın lanet ettiği kimselerdir. Allah'ın lanet ettiğine sen hiçbir yardımcı bulamazsın.*" (Âyet 52) buyruğunun İslâm dini-

352 Minhâcü's-Sünne. III. 451.

353 Bu sözün Ömer b. el-Hattab (radıyallâhu anh)'a ait olduğu daha önceden geçmiş bulunmaktadır. Yine bunun Mücahid. Ebul Aliyye. Şa'bi ve başkalarının sözü olduğu da zikredilmiştir.

354 İbnu'l-Cevzî. Zâdü'l-Mesîr. II. 108'de belirttiği üzere bu İkrime'nin sözüdür.

355 İktizâu's- Sırati'l- Mustakim. II. 769.

ne dil uzatması üzerine İbnul Eşref hakkında indiğini zikretmiş idik.[356] O Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile ahit yapmış fakat İslâm dinine dil uzatması sebebiyle de ahdini bozmuş oldu. Şanı yüce Allah böylesine hiçbir kimsenin yardımcı olamayacağını da haber vererek onun herhangi bir zimmetinin (riâyet edilmesi gereken hak ve hukukunun) olmadığını beyan etmek istemiştir. Çünkü zımminin lehine bir yardım sözkonusudur. Münafıklığın da iki kısmı vardır: Birisi küfrü gizleyen müslümanın münafıklığı, diğeri ise muharibliği gizleyen zımmi münafıklığıdır. Müslümanın küfür sözünü söylemesi zımminin savaşmayı gerektirici sözü söylemesi gibidir. Allah'a ve Rasûlüne eziyet etmeyeceğine dair bizimle ahitleşen sonra da Allah'a ve Rasûlüne eziyet ederek münafıklık eden bir kimse ahitlilerin münafıklarından birisi olur. Bu münafıklardan herhangi bir kimse yaptığından vazgeçmeyecek olursa Allah nebisini onların üzerine salar ve ancak pek az bir süre ona komşuluk edebilirler: "*Lanete uğramışlar olarak nerede ele geçirilirlerse yakalanır ve alabildiğine öldürülürler.*" (Ahzâb. 61) Âyet-i kerimede iki hususa delil vardır:

1. Böyle bir kişi lanetlenmiş birisidir. Lanetlenmiş kişi ise nerede bulunursa öldürülen kişi demektir. Böylelikle bunun öldürüleceği kesinlik kazanır. Çünkü diğer şekillerde istisna edildiği gibi herhangi bir durum istisna edilmemiştir. Ayrıca yüce Allah "kuttilu: alabildiğine öldürülürler" buyurmaktadır. İşte bu da Allah'ın nebisine yardım edeceği anlamını da ihtiva eden bir vaadidir. Allah ise vadini bozmaz. Böylelikle yakalanmaları halinde onların alabildiğine öldürülmelerinin zorunlu olduğu anlaşılmaktadır. Şâyet müslüman olduklarını açığa vurmaları ile öldürülme cezaları kalkacak olsaydı mutlak olarak bu vaad tahakkuk etmezdi.

2. Onların yararlı olacak vazgeçişlerini yakalanmalarından ve öldürülmelerinden önce olmak üzere tespit etmiştir. Nitekim muhariblerin/meşru İslâm devletine karşı savaşanların kendilerine fayda verecek tevbelerinin de ele geçirilmelerinden önce olduğunu tespit etmiştir. Böylelikle onların (Allah'a ve Rasûlüne) eziyet vermek şeklindeki münafıklıklarını ve bunun gibi ahitteki münafıklıklarını ve dindeki münafıklıklarını açığa vurmaktan vazgeçecek olurlarsa (bunun onlara faydası olur.) Aksi taktirde Allah peygamberini onların üzerine salar. Onlar da şehirde/ülkede onunla lanetlenmişler olarak savaşırlar, yakalanırlar ve öldürülürler. İşte burada söven kişi yakalanıncaya kadar bu işten vazgeçmediği için öldürülmesi gerekir.

356 Âyetin nüzul sebebi daha önce geçti.

Bunda üçüncü bir delalet daha vardır. O da şudur: Müslüman yahut da antlaşmalı olsun müminlere eziyet eden bir kimse yakalandığı taktirde o verdiği eziyetin haddi ona uygulanır. O anda yaptığı tevbe bu haddi ondan uzaklaştırmaz. Allah'a ve Rasûlüne eziyet eden bir kimsenin hükmünün böyle olması öncelikle sözkonusudur. Zira âyet-i kerime böylesinin durumunun dünyada da ahirette de daha çirkin olduğuna delildir.][357]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Süfyan b. Uyeyne, Amr b. Dinar'dan, o İkrime'den şöyle dediğini rivâyet etmektedir[358] Huyey b. Ahtab ve Ka'b b. el-Eşref Mekkelilerin yanına geldiklerinde Mekkeliler onlara: Siz kitap ehli ve ilim ehli kimselersiniz. Bizim ve Muhammed'in durumunu bize haber veriniz dediler. Onlar: Sizin durumunuz ne, Muhammed'in durumu ne? dediler. Mekkeliler: Biz akrabalık bağına dikkat ederiz. En iri semiz develeri keseriz (muhtaçlara dağıtırız.) Süt ile birlikte su da ikram ederiz. Esirleri esirlikten kurtarırız, hacılara su dağıtırız. Muhammed'e gelince; o her şeyi darmadağın eden birisidir. Akrabalık bağlarımızı kopardı, hacıların hırsızları olan Gifaroğulları da ona tabi oldu. Şimdi biz mi daha hayırlıyız o mu? dediler. Bu sefer Huyey ve Ka'b: Hayır, siz hem daha hayırlısınız hem de sizin yolunuz daha doğrudur dediler. Bunun üzerine şanı yüce Allah: "*Şu Kitaptan (Tevrat'tan) kendilerine biraz pay verilenlere bakmaz mısın?*" buyruğundan itibaren "*İşte onlar Allah'ın lanet ettiği kimselerdir. Allah'ın lanet ettiğine sen hiçbir yardımcı bulamazsın.*" (Âyet 51-52)'e kadar indirdi.

Katade de böyle demiştir:[359] bize nakledildiğine göre bu âyet-i kerime Nadiroğulları yahudilerinden olan Ka'b b. Eşref ile Huyey b. Ahtab hakkında inmiştir. Bunlar (hacc) mevsiminde kureyşliler ile karşılaşmışlardı. Müşrikler kendilerine: Biz mi doğru yoldayız yoksa Muhammed ve ashabı mı? dediler. Bizler Kabe'yi koruyanlar, bakımını üstlenenler, hacılara su ikram edenler ve harem ehli olan kimseleriz dediler. Bunun üzerine Ka'b ve Huyey: Sizin yolunuz Muhammed'in ve ashabının yolundan daha doğrudur dediler. Hâlbuki onlar bu sözlerinde yalancı olduklarını da biliyorlardı. Kendilerini bu şekilde konuşmaya iten ise Muhammed'i ve ashabını kıskanmalarıdır. Bu sebeple şanı yüce Allah onlar hakkında: "*İşte onlar Allah'ın lanet ettiği kimselerdir. Allah'ın lanet ettiğine sen hiçbir yardımcı bulamazsın.*" (Âyet 52) buyruğunu indirdi. Huyey ve Ka'b kavimlerinin yanına geri döndüklerinde kavimleri: Şüphesiz Muhammed üzerine sizin hakkı-

357 es-Sarimu'l Meslûl, 403-404.

358 Bu rivâyeti İbn Ebu Hâtim, Nisa, 3352; Taberânî, 11645'de zikretmiştir.

359 Taberi, 9793.

nızda şunların ve şunların indiğini iddia ediyor dediler. Onlar: Doğru söylüyor. Allah'a yemin olsun ki bizi böyle konuşmaya iten tek sebep onu kıskanmak ve ondan nefrettir diye cevap verdiler.][360]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bunu yüce Allah'ın: "*Şu Kitaptan (Tevrat'tan) kendilerine biraz pay verilenlere bakmaz mısın? Cibt'e ve Tâğût'a inanıyorlar ve diğer inkâr edenlere: hakkında: "Bunlar (yani siz) müminlerden daha doğru bir yolda(sınız)dır" derler. İşte onlar Allah'ın lanet ettiği kimselerdir. Allah'ın lanet ettiğine sen hiçbir yardımcı bulamazsın.*" (Âyet 51-52) buyruğu desteklemektedir.

Eğer böyle bir kimsenin canı dokunulmaz olsaydı müslümanların ona yardımcı olmaları gerekirdi ve onun bir yardımcısının da olması gerekirdi.

Buna da Ka'b b. el-Eşref'in hakkında nazil olan buyruklar açıklık getirmektedir. Allah'a ve Rasûlüne eziyet eden birisi olmasından ötürü öldürülmüş olması da onun lanete uğramasının bir kısmını teşkil eder.][361]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İmam Ahmed rivâyetle dedi ki: Bize Muhammed b. Ebu Adiyy Davud'dan tahdis etti, o İkrime'den o İbn Abbas'tan şöyle dediğini rivâyet etti: Ka'b b. el-Eşref Mekke'ye geldiği zaman Kureyşliler: Bizler hacılara ikramda bulunan, Beyti koruyan, hacılara su ikram eden kimseler olduğumuz halde, sen şu Falakayı kopartan, kavminden kopan, ve bizden hayırlı olduğunu ileri süren bu kişiye bakmaz mısın? Ka'b: Siz daha hayırlısınız dedi. (İbn Abbas) dedi ki: Bunun üzerine onlar hakkında: "*Şüphesiz soyu kesik olan sana buğzedenin ta kendisidir.*" (Kevser. 3) buyruğunu indirdi. Ka'b hakkında da: "*Şu Kitaptan (Tevrat'tan) kendilerine biraz pay verilenlere bakmaz mısın? Cibt'e ve Tâğût'a inanıyorlar ve diğer inkâr edenlere: hakkında: "Bunlar (yani siz) müminlerden daha doğru bir yolda(sınız)dır" derler. İşte onlar Allah'ın lanet ettiği kimselerdir. Allah'ın lanet ettiğine sen hiçbir yardımcı bulamazsın.*" (Âyet 51-52) buyruklarını indirdi.[362]

Yine dedi ki: Bize Abdürrezzak tahdis etti, bize Ma'mer tahdis etti: Bana Eyyub'un İkrime'den haber verdiğine göre Ka'b b. el-Eşref kureyş kâfirlerinden müşriklerin yanına gitmişti. Kendilerini Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e karşı kış-

360 es-Sârimu'l-Meslûl. 85-86.

361 es-Sârimu'l-Meslûl. 47.

362 Ahmed yoluyla gelen bu rivâyet ne Müsned'de ne de Mecmauz Zevaid'de bulunmaktadır. Bunu İbn Kesir Tefsir'inde zikretmiştir. Muhtemelen başka kitaplarından yahut da İmam Ahmed b. Hanbel'in Tefsir'inin bir bölümündendir.

kırttı ve onlara ona bir gaza yapmalarını söyleyerek biz sizinle beraber olacağız dedi. Bu sefer kureyşliler: Siz de kitap ehlisiniz o da kitap sahibi birisidir. Bununla birlikte sizin bu söylediklerinizin sizin tarafınızdan bir tuzak olmayacağından da emin değiliz. Eğer bizim seninle birlikte çıkmamızı istiyor isen şu iki puta secde et ve onlara iman et demeleri üzerine o da dediklerini yaptı. Daha sonra ona: Biz mi daha doğru yoldayız yoksa Muhammed mi? Biz akrabalık bağını gözetiriz, misafire ikram ederiz, Beyti tavaf ederiz, iri hörgüçlü develeri keseriz (muhtaçlara dağıtırız), su ile beraber süt de içiririz. Muhammed ise akrabalık bağını kopardı, kendi şehrinden çıkıp gitti dediler. Ka'b: Hayır, siz daha iyisiniz ve daha doğru yoldasınız dedi. Bunun üzerine onlar hakkında: "*Şu Kitaptan (Tevrat'tan) kendilerine biraz pay verilenlere bakmaz mısın? Cibt'e ve Tâğût'a inanıyorlar ve diğer inkâr edenlere: hakkında: "Bunlar (yani siz) müminlerden daha doğru bir yolda(sınız)dır" derler.*" (Âyet 51) buyruğu nazil oldu.[363]

Yine dedi ki:[364] Bize Abdürrezzak tahdis etti, bize İsmail Süddî'den tahdis etti, o Ebu Malik'ten şöyle dediğini rivâyet etti: Mekke'liler Ka'b b. Eşref'e yanlarına geldiği zaman: Bizim dinimiz mi hayırlıdır yoksa Muhammed'in dini mi? dediler. O: Bana dininizi anlatınız deyince onlar: Rabbimizin Beyt'ini imar ediyoruz, iri hörgüçlü develeri kesip dağıtıyoruz, hacılara su içiriyoruz, akrabalık bağını gözetiyor, misafirlere ikram ediyoruz dediler. O: Sizin dininiz Muhammed'in dininden hayırlıdır deyince şanı yüce Allah bu âyet-i kerimeyi indirdi.

Mûsâ b. Ukbe Zühri'den şöyle dediğini nakletti: Nadiroğulları'ndan birisi olan ya da onlar arasında bulunan yahudi Ka'b b. el-Eşref Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e hicvederek eziyet etmişti. Binip kureyşlilere gitmiş yanlarına varmıştı. Rasûlullah'a karşı onlardan yardım isteyince Ebu Süfyan ona: Sana and veriyorum. Bizim dinimizi mi Allah daha çok sever yoksa Muhammed'in ve ashabının dinini mi? Senin görüşüne göre hangimiz daha doğru yoldayız ve hakka daha yakınız. Çünkü biz iri hörgüçlü develeri yedirir, su ile beraber süt içiririz, önümüze gelene de yemek yediririz dedi. İbnul Eşref de: Siz onlardan daha doğru yoldasınız dedi. Sonra işine koyuldu ve sonunda müşriklerin Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile savaşmaları noktasında görüş birliğine varmalarını sağladı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e düşmanlığını ve onu hicvetmeyi de açıktan açığa sürdürdü. Bu sefer Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "İbnul Eşref'ten bizi kim kurtarır. Çünkü o bize açıktan açığa düşmanlık etmekte ve

363 Abdürrezzak. Tefsir. I. 164-165.

364 Diyen kişi İmam Ahmed'dir. O bu sözlerini elimizin altında bulunmayan bir eserinde söylemiştir. Bunun elimizde bulunmayan Tefsiri olduğunu zannediyoruz.

bizi yermektedir. Kureyşin yanına çıkıp gitmiş ve bizimle savaşmaları için onlar arasında görüş birliği sağlamış bulunuyor. Allah bana bunu böylece haber verdi. Sonra da Kureyşlilerden beklediği en kötü bir hal olan onların üzerimize gelmeleri ve onlarla birlikte bizimle savaşması kararı ile geri döndü. Bundan sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) müslümanlara onun hakkında indirilen buyrukları okudu. -Eğer bunun için inmiş ise Allah en iyi bilendir- aziz ve celil Allah: "*Şu Kitaptan (Tevrat'tan) kendilerine biraz pay verilenlere bakmaz mısın? Cibt'e ve Tâğût'a inanıyorlar ve diğer inkâr edenlere: hakkında: "Bunlar (yani siz) müminlerden daha doğru bir yolda(sınız)dır" derler.*" buyruklarını ve bunlarla birlikte daha birkaç âyeti onun ve Kureyşlilerin hakkında indirdi.][365]

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِاٰيَاتِنَا سَوْفَ نُصْلِيهِمْ نَارًاۜ كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُمْ بَدَّلْنَاهُمْ
جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَۜ إِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿٥٦﴾

56. "Âyetlerimizi inkâr edenleri yakında muhakkak ateşe atacağız. Derileri piştikçe, azabı tatmaları için derilerini başka derilerle değiştireceğiz. Şüphe yok ki Allah, mutlak gâliptir, Hakîmdir."

Tefsiri:

[İbn Abbas'ın yüce Allah'ın: "*Allah Azizdir, Hakîmdir.*" (Nisâ. 158), Semi'dir, Basirdir hakkındaki sözleri de böyledir. Sanki önceden böyle idi ve bu bitti gibi (diye soru sorulması üzerine) İbn Abbas şu cevabı verdi: Allah Ğafurdur, Rahimdir. O bunları kendisine isim yapmıştır. İşte İbn Abbas'ın, o ezelden beri hep öyledir (öyle kalacaktır) sözü de böyledir. Bunu Buhârî Sahihi'nde ondan rivâyet etmiştir.[366]

İşte İmam Ahmed b. Hanbel de böyle demiştir: Allah her zaman Alîmdir, mütekellimdir, Ğafurdur.

Yine İbn Abbas dedi ki: Aynı şekilde yüce Allah her zaman mükellimdir. Ne zaman isterse buyurur.

Bunu Cehmiyye ve Zındıklara reddiyeye dair yazdıkları kapsamında Abdullah'ın rivâyetleri arasında zikretmektedir.][367]

365 es-Sârimu'l-Meslûl. 80-82.
366 Kaynakları daha önce gösterildi.
367 el-Müstedrek Ala Mecmûi'l-Fetâvâ -benim tahkik ettiğim ve henüz basılmamış eser-.

إِنَّ اللهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَى أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ إِنَّ اللهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهِ إِنَّ اللهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا ﴿٥٨﴾

58. "Şüphesiz ki Allah, size emanetleri ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder. Gerçekten Allah bununla size ne güzel öğüt veriyor! Şüphe yok ki Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder."* buyruğuna gelince; insanlar arasında hükmetmek hadler ve haklar ile ilgili olur. Bunlar iki kısımdır. Birinci kısım muayyen kimselere ait olmayan aksine menfaatleri mutlak olarak bütün müslümanlar için olan yahut onlardan bir türünün ya da hepsinin kendilerine ihtiyaç duyduğu hadler ve haklardır. Bunlara da Allah'ın hadleri ve Allah'ın hakları adı verilir. Yolkesicilerin, hırsızların, zinakârların ve benzerlerinin hadleri ile sultani/devlet malları hakkında vakıflar ve muayyen kimseye yapılmamış olan vasiyetler hakkında hüküm vermek gibi. Bütün bunlar velâyet/kamu yetkileri işlerinin en önemlilerindendir. Bundan dolayı Ali b. Ebu Talib (radıyallâhu anh) şöyle demiştir: İyi ya da günahkâr bir emirliğin varlığı insanlar için zorunludur. Ona: İyi olanı anladık ey müminlerin emiri! Günahkâr olan neden gereksin ki? deyince şu cevabı vermiştir: O emirlik sayesinde hadler uygulanır, onun sayesinde yollar güven altına alınır, onunla düşmana karşı cihad edilir ve onun vesilesi ile ganimetler paylaştırılır.[368]][369]

Merhum İbn Teymiyye **anlaşmazlığın ve Allah'a ve Rasûlüne işi havale etmenin anlamı** ile ilgili olarak şunları söylemektedir:

[Ancak adaletle hükmetmek yöneticilerin vazifesidir. Adalet ise Allah'ın indirdikleridir. Nitekim yüce Allah: *"Şüphesiz ki Allah, size emanetleri ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder. Gerçekten Allah bununla size ne güzel öğüt veriyor! Şüphe yok ki Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir."* (Âyet 58) buyurduktan sonra: *"Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygambere de itaat edin; Ve sizden olan emir sahiplerine de. Eğer herhangi bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz -Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsanız- onu Allah'a ve Rasûlü'ne götürünüz. Bu hem daha hayırlı hem*

368 Beyhaki, Şuabul İman, 5708, Ali (radıyallâhu anh)'dan.
369 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVIII, 397.

de sonuç itibariyle daha güzeldir." (Âyet 59) buyurarak yüce Allah rasûle itaat etmekle birlikte ululemre/emretmek yetkisine sahip olanlara/yöneticilere itaati farz kıldığı gibi ümmete de anlaşmazlığa düştükleri taktirde anlaşmazlığa düştükleri hususu Allah'a ve Rasûlüne yani Allah'ın kitabına ve Rasûlünün sünnetine havale etmelerini farz kılmıştır.][370]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Şüphesiz ki Allah, size emanetleri ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder. Gerçekten Allah bununla size ne güzel öğüt veriyor! Şüphe yok ki Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir."* (Âyet 58) ve: *"Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygambere de itaat edin; Ve sizden olan emir sahiplerine de. Eğer herhangi bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz -Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsanız- onu Allah'a ve Rasûlü'ne götürünüz. Bu hem daha hayırlı hem de sonuç itibariyle daha güzeldir."* (Âyet 59) buyurmak sûretiyle müminlere kendisine itaat etmeyi, Rasûlüne itaat etmeyi ve aralarından emir sahibi olanların/yöneticilerin emirlerine de itaat etmeyi emir buyurmaktadır. Tıpkı kendilerine emanetleri ehil olanlarına/sahiplerine tastamam vermelerini emrettiği gibi. Aynı şekilde insanlar arasında hükmetmeleri halinde adaletle hükmetmelerini de emir buyurmuştur. Yine onlara herhangi bir şey hakkında anlaşmazlığa düşecek olurlarsa o anlaşmazlık konusunu Allah'a ve Rasûlüne havale etmelerini emretmiştir.

İlim adamları dedi ki: Allah'a havale etmek, onun kitabına havale etmektir. Vefat ettikten sonra rasûle havale etmek ise onun sünnetine havale etmektir. Yüce Allah: *"İnsanlar tek bir ümmetti. Allah da peygamberleri müjdeleyici ve korkutucular olmak üzere gönderdi. Beraberlerinde insanların anlaşmazlığa düştükleri şeyler hakkında aralarında hükmetmek için de hak ile Kitabı indirdi. Hâlbuki kendilerine o Kitabın verildiği kimseler, ancak apaçık deliller onlara geldikten sonra (ve yalnızca) aralarındaki kıskançlıktan dolayı ona (o hakka) dair anlaşmazlığa düştüler. İşte Allah böylece izniyle iman edenleri, hakkında anlaşmazlığa düştükleri hakka ulaştırdı. Allah, dilediğini dosdoğru yola iletir."* (Bakara. 213) buyurmak sûreti ile indirmiş olduğu kitabı anlaşmazlığa düştükleri hususlarda insanlar arasında hüküm veren olarak tayin buyurmaktadır.][371]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bundan dolayı iki kişi arasında hüküm veren herkesin adalet ile hükmetme-

370 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXV, 361.
371 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXV, 6.

si farzdır. Çünkü yüce Allah: *"Ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder."* (Âyet 58) buyurmaktadır. Herhangi bir hâkimin hiçbir zaman zulüm ile hükmetmek hakkı yoktur. Bütün müslüman hâkimlerin gereğince hükmetmek durumunda oldukları şeriat ile hükmetmek tamamıyle adalettir. Çünkü şeriatte asla zulüm yoktur. Aksine Allah'ın hükmünden daha güzel hiçbir hüküm olamaz.][372]

Merhum İbn Teymiyye bu âyetin bütün ayrıntıları ile tefsirini kapsayan kapsamlı ifadeleri ile şunları söylemektedir:

[Bu da yüce Allah'ın: *"Şüphesiz ki Allah, size emanetleri ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder. Gerçekten Allah bununla size ne güzel öğüt veriyor! Şüphe yok ki Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir. Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygambere de itaat edin; Ve sizden olan emir sahiplerine de. Eğer herhangi bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz -Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsanız- onu Allah'a ve Rasûlü'ne götürünüz. Bu hem daha hayırlı hem de sonuç itibariyle daha güzeldir."* (Nisâ. 58-59) buyruğudur. İlim adamları dedi ki: Birinci âyet yöneticiler hakkında inmiştir.[373] İşte bunların emanetleri sahiplerine eksiksiz vermeleri görevi vardır. İnsanlar arasında hükmettikleri taktirde de adaletle hükmetmekle görevlidirler. İkinci âyet-i kerime ise askerler ve onların dışındaki yönetilenler hakkında inmiştir. Onların da kendileri arasındaki paylaşımlarda hükümlerinde gazalarında ve daha başka hususlarda bu emrin gereğini yerine getiren ululemre/yöneticilere itaat etmek görevleridir. Kendilerine Allah'a masiyet olan işleri emretmeleri hali müstesna. Onlara Allah'a masiyet olan bir emir verdikleri taktirde şüphesiz yaratana isyan hususunda hiçbir yaratılmışa itaat yoktur. Eğer herhangi bir şey hakkında anlaşmazlığa düşecek olursa onu Allah'ın kitabına ve Rasûlünün (sallallâhu aleyhi ve sellem) sünnetine havale ederler. Şâyet yöneticiler bu işi yapmayacak olurlarsa o taktirde Allah'a ve Rasûlüne itaat olan emirlerinde itaat ediniz. Çünkü bu Allah'a ve Rasûlüne itaatin kapsamı içerisindedir. Aynı şekilde Allah'ın ve Rasûlünün emrettiği şekilde onların hakları da onlara verilmiş olur. Yüce Allah da: *"İyilik ve takva üzere birbirinizle yardımlaşın. Günah işlemek ve haddi aşmak üzerinde ise yardımlaşmayın."* (Maide. 2) buyurmaktadır.

Âyet-i kerime emanetlerin sahiplerine tastamam verilmesini ve adaletle hükmetmeyi farz kılmış olduğuna göre işte bu iki emir adaletli siyasetin ve salih vilâyetin/yönetimin bütün unsurlarını kapsayan genel esastır.

372 Minhâcü's-Sünne. V. 128.

373 İbnu'l-Cevzî. II. 114'de bu hususta etraflı açıklamalar yapmaktadır.

Emanetlerin tastamam sahiplerine verilmesi iki türlüdür:

1. Vilâyet: Yönetim ve kamusal yetki alanına giren görevler. İşte âyetin nüzul sebebi bu idi.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke'yi fethedip Kabe'nin anahtarlarını Şeybeoğullarından teslim alınca Abbas hacılara su verme (sikaye) ve Beytin koruyuculuğunu bir arada kendisine vermesi için anahtarları istedi. Şanı yüce Allah da bu âyet-i kerimeyi indirince o da Kabe'nin anahtarlarını Şeybeoğullarına teslim etti.[374]

O halde veliyyülemr/yöneticinin müslümanların her bir işinin başına o iş için bulabildiği en uygun ve elverişli kimseyi görevlendirmesi gerekir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de şöyle buyurmuştur: Her kim müslümanların işlerinden herhangi birisinin başına gelir de müslümanlar için daha iyisini bulabileceği kimseler varken bir başkasını görevlendirecek olursa Allah'a ve Rasûlüne hainlik etmiş olur.[375] Bir rivâyette de şöyle denilmektedir: "Kim bir topluluğun başına bir adamı tayin edip o topluluk arasında o kişiden Allah'ın daha çok razı olacağı kimse bulabiliyorsa bu durumda Allah'a, Rasûlüne ve müminlere hainlik etmiş olur." buyurmaktadır. Bunu Hâkim Sahihi'nde rivâyet etmiştir. Kimisi de bunun Ömer (radıyallâhu anh)'ın İbn Ömer'e söylediği sözü olarak rivâyet etmiştir.[376] (İbn Ömer) bunu ondan rivâyet etmiştir. Ömer b. el-Hattab dedi ki: "Müslümanların işlerinden herhangi birisinin başına gelen birisi eğer bir kimseyi aralarındaki sevgi ya da akrabalık sebebi ile görevlendirecek olursa Allah'a, Rasûlüne ve müslümanlara hainlik etmiş olur. İşte o, o yöneticinin üzerine bir görevdir."][377]

374 Taberi, 9846. İbn Cüreyc'den. ed-Durru'l-Mensûr, II, 174'de kaydedildiği üzere bunu İbn Merdûye el-Kelbi, İbn Abbas yolu ile rivâyet etmiştir.

375 Bunu Hakim, IV, 93'de: "Her kim bir topluluk arasından bir adamı ondan Allah'ın daha çok razı olacağı bir kimse de aralarında varken görevlendirecek olursa Allah'a, Rasûlüne ve müminlere hainlik temiş olur" lafzı ile rivâyet etmiştir. Bunu ayrıca el-Ukayli, ed-Duafa, I, 248; İbn Adiyy, el-Kâmil, II, 763'de rivâyet etmiştir. Zehebi, Münziri ve Elbâni, Zaifül Cami, 5409'da zayıf olduğunu söylemiş. Kaynaklarının silsiletül ahadisi daifa no 4545'de gösterildiğini belirtmiştir. Orada bu manaya daha yakın bir başka hadis daha vardır ki o da şudur: "Her kim müslümanların bir işinin başına gelir de o da o işe hatır gönül sayarak birisini tayin edecek olursa Allah'ın laneti onun üzerinedir. Allah ondan ne bir harcama ne de bir fidye kabul eder. Nihâyet onu cehenneme koyar." Bu rivâyeti de Ahmed, I, 6; Hakim, Müstedrek, IV, 93'de rivâyet etmiştir. Ayrıca Müsnedül İmam ve Müsnedü Ebu Bekr el-Mervezi, no 133'de yer almış olup Ahmed Şakir, Şuayb el-Arnavut ve başkaları zayıf olduğunu belirtmişlerdir.

376 Muhtemelen doğrusu budur. Çünkü bunun mevkuf olması doğruya daha yakındır. Allah en iyi bilendir.

377 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVIII, 245-247.

يَٓا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُٓوا اَطِيعُوا اللّٰهَ وَاَطِيعُوا الرَّسُولَ وَاُو۬لِي الْاَمْرِ مِنْكُمْۚ فَاِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ اِلَى اللّٰهِ وَالرَّسُولِ اِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِۜ ذٰلِكَ خَيْرٌ وَاَحْسَنُ تَأْوِيلًا ﴿٥٩﴾

59. "Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygambere de itaat edin; Ve sizden olan emir sahiplerine de. Herhangi bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz -Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsanız- onu Allah'a ve Rasûlü'ne götürünüz. Bu hem daha hayırlı hem de sonuç itibariyle daha güzeldir."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygambere de itaat edin; Ve sizden olan emir sahiplerine de. Herhangi bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz -Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsanız- onu Allah'a ve Rasûlü'ne götürünüz. Bu hem daha hayırlı hem de sonuç itibariyle daha güzeldir.*" (Âyet 59) buyurmaktadır.

Bununla yüce Allah kendisine itaat etmeyi, Rasûlüne itaat etmeyi ve bizden olan emir sahiplerine de (itaati) emir buyurmaktadır. Aynı şekilde herhangi bir husus hakkında anlaşmazlığa düşecek olursak o işi Allah'a ve Rasûlüne döndürmemizi de emir buyurmaktadır. Bu müminlerin hakkında anlaşmazlığa düştükleri her bir şeyi Allah'a ve Rasûlüne havale etmekle görevli olduklarına delildir. Şarta bağlı olarak sözkonusu olan bir husus o şartın olmaması halinde ortadan kalkar. Bu da onların anlaşmazlığa düşmeyecek olurlarsa bu emrin de haklarında sabit olmayacağını gösterir. Aynı şekilde bunun böyle olması ancak onların anlaşmazlığa düştükleri zaman hidâyet Allah'a ve Rasûlüne itaat üzere olmaları halinde sözkonusu olur. Onlar hidâyet ve itaat üzere oldukları zaman ise ayrıca Allah'a ve Rasûlüne itaat olan işleri yapmalarının emredilmesine de gerek yoktur.

Bu da şuna delil olur: Eğer onlar anlaşmazlığa düşmeyip aksine birlik iseler asla dalalet üzere bir araya gelmiş olamazlar. Eğer dalalet üzere bir araya gelmeleri sözkonusu olsaydı o taktirde anlaşmazlığa düşmeleri haline göre durumlarını Allah'a ve Rasûlüne döndürmelerinin gereği öncelikle sözkonusu olurdu. Çünkü anlaşmazlıkları halinde iki kesimden birisi Allah'a ve Rasûlüne itaat halindedir.][378]

378 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIX, 91.

Haricilerin bu âyet-i kerimeyi delil göstermelerini reddetmek sadedinde de merhum İbn Teymiyye şunları söylemektedir:

[Şanı yüce Allah: "*Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygambere de itaat edin; Ve sizden olan emir sahiplerine de. Herhangi bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz -Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsanız- onu Allah'a ve Rasûlü'ne götürünüz. Bu hem daha hayırlı hem de sonuç itibariyle daha güzeldir.*" (Âyet 59) ve: "*Hayır, Rabbine Andolsun ki, aralarında çıkan anlaşmazlıklarda seni hakem yapıp sonra da verdiğin hükümden dolayı içlerinde hiçbir sıkıntı duymadan, tam bir teslimiyetle teslim olmadıkça iman etmiş olmazlar.*" (Nisâ, 65) buyurmaktadır.

Buna göre aralarında çıkan anlaşmazlıklarda Allah'ın ve Rasûlünün hakemliğine bağlı kalmayan kimseler ile ilgili olarak şanı yüce Allah kendi zatına yemin edip bunların iman etmiş olmayacaklarını ifade buyurmaktadır. İçinden ve dışından Allah'ın ve Rasûlünün hükmüne bağlı olan fakat isyankârlık eden ve hevâsına tabi olan kimse ise kendisi gibi diğer isyankârlar durumundadır.

Bu âyet-i kerime Allah'ın indirdikleriyle hükmetmeyen sonra da onların inandıklarının Allah'ın hükmü olduğunu ileri süren yöneticilerin tekfir edileceğine dair haricilerin gösterdiği delillerden birisidir. İnsanlar da burada zikredilmesi uzun sürecek açıklamalarda bulunmuşlardır. Benim zikrettiğim ise âyetin bağlamının delalet ettiğidir.

Maksat adaletle hükmetmenin her zaman ve mekânda herkese ve herkes için mutlak vacip olduğudur. Allah'ın Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in üzerine indirdikleri ile hükmetmek ise "özel olarak adalet"dir. Adalet türlerinin en mükemmeli ve en güzelidir. Onunla hükmetmek hem Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e hem de ona uyan herkese vaciptir. Allah'ın ve Rasûlünün hükmüne bağlı olmayan bir kimse ise kâfirdir.

İşte bu itikadi ve ameli hususlar ile ilgili olarak anlaşmazlığa düştükleri her meselede ümmetin üzerindeki bir görevdir. Yüce Allah: "*İnsanlar tek bir ümmetti. Allah da peygamberleri müjdeleyiciler ve korkutucular olmak üzere gönderdi. Beraberlerinde insanların anlaşmazlığa düştükleri şeyler hakkında aralarında hükmetmek için de hak ile kitabı indirdi. Hâlbuki kendilerine o kitabın verildiği kimseler ancak kendilerine apaçık deliller geldikten sonra aralarındaki kıskançlıktan dolayı ona (o hakka) dair anlaşmazlığa düştüler.*" (Bakara, 213) ve: "*Herhangi bir şey hakkında anlaşmazlığa düşerseniz onun hakkında hüküm vermek Allah'a aittir.*" (Şûrâ, 10) ve: "*Eğer herhangi bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız onu Allah'a ve Rasûlüne götürünüz.*" (Nisâ, 59)

buyurmaktadır. O halde ümmet arasında ortak olan bütün hususlar hakkında ancak kitap ve sünnet gereğince hüküm verilir. Herhangi bir kimsenin insanları bir âlimin, bir emirin/komutanın, bir şeyhin, bir hükümdarın sözüne bağlı kalmaya mecbur etmek hakkı yoktur.][379]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygambere de itaat edin; Ve sizden olan emir sahiplerine de. Herhangi bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz -Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsanız- onu Allah'a ve Rasûlü'ne götürünüz. Bu hem daha hayırlı hem de sonuç itibariyle daha güzeldir.*" (Âyet. 59) buyurarak müminlere anlaşmazlığa düştükleri taktirde hakkında anlaşmazlığa düştükleri hususu Allah'a ve Rasûlüne döndürmelerini emir buyurmaktadır. Buna göre Selefin de halefin de hakkında anlaşmazlığa düştükleri her bir hususun kitaba ve sünnete döndürülmesi icab eder.][380]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygambere de itaat edin; Ve sizden olan emir sahiplerine de. Herhangi bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz -Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsanız- onu Allah'a ve Rasûlü'ne götürünüz. Bu hem daha hayırlı hem de sonuç itibariyle daha güzeldir.*" (Âyet 59) buyurarak anlaşmazlığa düşülmesi halinde konunun Allah'a ve Rasûlüne döndürülmesini emir buyurmaktadır. Çünkü masum/hatadan korunmuş haktan başkasını söylemez. Anlaşmazlığın sözkonusu olduğu yerde hakkı söylediği bilinen kimseye ise uymak icab eder. Mesela yüce Allah'ın kitabından bir âyet ya da Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sabit bir hadisin anlaşmazlığın sona erdirilmesi maksadına matuf olarak zikredilmesi gibi.][381]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, peygambere de itaat edin, sizden olan emir sahiplerine de. Eğer herhangi bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız onu Allah'a ve Rasûlüne götürünüz.*" buyurmaktadır. Buna göre ümmet sıddiklerden ve diğerlerinden olan yöneticiler arasında bir anlaşmazlık ortaya çıkacak olursa hepsinin görevi anlaşmazlığa düştüğü hususu Allah'a ve Rasûlüne döndürmektir.][382]

379 Minhâcü's-Sünne. V. 131-132.
380 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXIII, 14.
381 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXV, 121.
382 el-İstikame. I. 300.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, rasûle de itaat edin, sizden olan emir sahiplerine de. Eğer herhangi bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz ... onu Allah'a ve Rasûlüne götürünüz."* buyurmak sûretiyle âlimlerden ve sahiplerinden ibaret olan "ululemr"e anlaşmazlığa düşmedikleri taktirde itaat etmelerini emretmektedir. Bu ise onların ittifak etmelerinin bir hüccet olmasını gerektirmektedir. Yine onlara anlaşmazlığa düşmeleri halinde ise o anlaşmazlık konusunu Allah'a ve Rasûlüne döndürmelerini emir buyurmaktadır. Böylelikle taklit olunan bir imama yahut fuzuli akli bir kıyasa döndürmeyi de iptal etmekte/çürütmektedir.][383]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygambere de itaat edin; Ve sizden olan emir sahiplerine de. Herhangi bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz -Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsanız- onu Allah'a ve Rasûlü'ne götürünüz. Bu hem daha hayırlı hem de sonuç itibariyle daha güzeldir."* (Âyet 59) buyruğu ile yüce Allah müminlere anlaşmazlık halinde durumu Allah'a ve Rasûlüne döndürmelerini emir buyurmaktadır. Bu da sem(i delilin) öncelenmesini gerektirir. İşte vacip/yapılması gereken budur. Çünkü eğer onlar bu konuyu bunun dışında insanların akıllarına, görüşlerine, kıyaslarına ve burhanlarına döndürecek olurlarsa bu döndürüş onların ihtilaflarını, anlaşmazlıklarını, şüphe ve tereddütlerini artırmaktan başka hiçbir işe yaramaz.][384]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Eğer herhangi bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz onu Allah'a ve Rasûlüne götürünüz."* buyurmaktadır. Anlaşmazlıkların ilki Kur'ân'ın manaları hakkındaki anlaşmazlıktır. Eğer rasûl onun manalarını bilmiyor ise bu anlaşmazlığı ona döndürmek imkânsız olur. Ashab-ı kiram ile onlara güzel bir şekilde tabi olanlar ile dinin diğer imamları/önder âlimleri sünnetin Kur'ân'ı tefsir edip onu beyan ettiğini, ona delalet edip mücmelini de açıkladığını, Kur'ân'daki mücmel emir ve haberleri de tefsir ettiğini ittifakla kabul etmişlerdir.][385]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Allah'a itaat edin, rasûle de itaat edin, sizden olan emir*

383 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIX. 67.

384 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. I, 146-147.

385 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVII. 431-432.

sahiplerine de. Eğer herhangi bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz onu Allah'a ve Rasûlüne götürünüz." buyurmaktadır. Bu buyruğunda anlaşmazlık halinde o konuyu Allah'tan ve Rasûlünden başka kimseye döndürmemizi emir buyurmamıştır. Buna göre her kim rasûlden başka bir masum/hatadan korunmuş bir kişinin varlığını kabul edecek olursa hakkında anlaşmazlığa düştükleri hususu da ona havale etmeyi vacip/gerekli/farz kabul etmiş olur. Çünkü ona göre bu kişi tıpkı rasûl gibi haktan başkasını söylemez. Bu kanaat ise Kur'ân'a aykırıdır.][386]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygambere de itaat edin; Ve sizden olan emir sahiplerine de. Herhangi bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz -Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsanız- onu Allah'a ve Rasûlü'ne götürünüz. Bu hem daha hayırlı hem de sonuç itibariyle daha güzeldir."* (Âyet 59) Böylelikle yüce Allah anlaşmazlık halinde konuyu Allah'a ve Rasûlüne döndürmeyi emir buyurmaktadır. Eğer insanların rasûlden başka başvuracakları masum/hatadan korunmuş kişileri bulunsaydı elbette o konuyu ona döndürmelerini emredecekti. Böylelikle Kur'ân-ı Kerim Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) dışında masum bir kimsenin bulunmadığına delil teşkil etmektedir.][387]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bundan dolayı yüce Allah anlaşmazlık halinde anlaşmazlık konusunu imamlara havale etmeyi emir buyurmamış aksine: *"Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, rasûle de itaat edin, sizden olan emir sahiplerine de. Eğer herhangi bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız onu Allah'a ve Rasûlüne götürünüz."* buyurmaktadır. Böylelikle anlaşmazlık halinde o konuyu ne imamlara ne de yöneticilere döndürmeyi Allah'a ve Rasûlüne döndürmeyi emir buyurmaktadır. O ancak yöneticilere itaati, rasûle itaate tabi olmak şartıyla emir buyurmuştur.][388]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şüphesiz yüce Allah kitabı keriminde: *"Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygambere de itaat edin; Ve sizden olan emir sahiplerine de. Herhangi bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz -Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsanız- onu Allah'a ve Rasûlü'ne götürünüz. Bu hem daha hayırlı hem de sonuç itibariyle daha güzeldir."* (Âyet 59) buyurarak Allah müminlere anlaşmazlığa düştükleri

386 Minhâcü's-Sünne. VI. 189-190
387 Minhâcü's-Sünne. III. 380-381.
388 Minhâcü's-Sünne. V. 464.

hususu Allah'a ve Rasûlüne havale etmelerini emir buyurmaktadır ki bu da o konuyu kitaba ve sünnete döndürmek demektir.][389]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Eğer herhangi bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz onu Allah'a ve Rasûlüne götürünüz."* buyurmaktadır. Bununla Allah ümmete anlaşmazlığa düşmeleri halinde o hususu kendisine ve Rasûlüne döndürmelerini emir buyurmakta, bundan yüz çevirenleri ise münafıklıkla ve kâfirlikle nitelendirmektedir.][390]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah kitabı keriminde: "*Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygambere de itaat edin; Ve sizden olan emir sahiplerine de. Herhangi bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz -Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsanız- onu Allah'a ve Rasûlü'ne götürünüz. Bu hem daha hayırlı hem de sonuç itibariyle daha güzeldir.*" (Âyet 59) buyurmaktadır.

Allah'ın izni ile kendisine itaat olunan bir kimsenin ulaşabileceği en son sınır Allah'ın kendilerine itaati emrettiği âlimlerden emretmek yetkisine sahip olanlardan ve bunun kapsamına giren meşayıh/üstadlar, hükümdarlar ve kendisine uyulan herhangi bir kimse olmasından ibarettir. Şüphesiz yüce Allah bunlara Rasûlüne itaat ile birlikte itaati emir buyurmuştur. Nitekim: *"Allah'a itaat edin, rasûle de itaat edin, sizden olan emir sahiplerine de"* buyurmuş ve emir sahiplerine itaat edin dememiştir. Böylelikle onlara itaatin aynı zamanda rasûle itaat olan hususlarda olacağını beyan buyurmak istemiştir. O halde rasûle itaatin Allah'a itaatin kapsamı içerisinde bulunduğu bilinen bir husustur. Dolayısıyla itaat lafzının tekrar edilmesi arada bir fark olduğunu göstermemektedir. Hâlbuki rasûle itaat edin ve sizden olan emir sahiplerine de itaat edin denilmesi halinde durum böyle anlaşılmaz. Çünkü onların her birisine ayrı ayrı itaatin sözkonusu edildiği zannı uyandırılabilir.

Sahih'te Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den: "İtaat ancak maruftadır." buyurduğu sabittir.[391] Yine o: "Yaratıcıya isyanı gerektiren hususlarda hiçbir yaratılmışa itaat yoktur."[392] Yine: "Sevdiği ve hoşlanmadığı hususlarda itata etmek -masiyet ile emrolunmadığı sürece- müslüman kişinin üzerinde bir görevdir. Ona bir

389 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXIII, 134; el-İstikame, I, 386.
390 el-Fetâvâ (et-Tıs'îniyye), V, 9.
391 Buhârî, 7257; Müslim, 1840.
392 Buhârî, 4340; Müslim, 1840; Ahmed, Şeyhu'l-İslâm'ın zikrettiği lafız ile, I, 82, 124.

masiyet emredilecek olursa o taktirde dinlemek de itaat etmek de sözkonusu değildir."[393]

İşte bundan dolayı yüce Allah bunun akabinde: "*Eğer herhangi bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız onu Allah'a ve Rasûlüne götürünüz. Bu hem daha hayırlı hem de sonuç itibariyle daha güzeldir.*" Şanı yüce Allah anlaşmazlığa düşülmesi halinde o konunun Allah'a ve Rasûlüne döndürülmesinden başka bir emir vermemiştir. Burada emir sahiplerine o konunun götürülmesi sözkonusu değildir. Bundan dolayı emir sahipleri ittifak edecek olurlarsa bir dalalet üzere ittifak etmiş olmazlar. Eğer anlaşmazlığa düşecek olurlarsa konu Allah'ın kitabı ile, Rasûlünün sünnetine döndürülür. Bunların dışında herhangi bir âlime bir emire yahut da bunun kapsamına giren meşayıh, hükümdar ve başkalarına döndürülmez. Eğer rasûlden başkası masum yahut da verdiği emirler ile verdiği haberler hususunda hatadan korunmuş olsaydı o taktirde anlaşmazlık konularının kendisine döndürülmesi gereken kimselerden olurdu. Tıpkı masum bir imamın varlığını kabul edenlerin anlaşmazlıkları ona döndürdükleri gibi ve tıpkı başkalarına uyan kimselerin birçoğunun adet edindikleri üzere anlaşmazlığa düştükleri hususu imama ve taklit ettikleri önderlerine/mercilerine döndürdükleri gibi döndürürlerdi.

Bilindiği üzere çeşitli taifelerin âlimleri ve onlar arasında mutedil olanlar kayıtsız ve şartsız olarak böyle bir döndürmeyi vacip görmezler. Ama onlar bunu hakkı bilmenin ve ona tabi olmanın bunun dışında başka bir yolunun olmadığı kanaati ile -bunun dışında bir yolu bulamadıkları için- yaparlar. Böylelikle bu yaptıklarında mazur görülürler. Bazen de onlar bu işi anlaşmazlık konularını havale ettikleri şahsın benzerlerine olan nefretleri ve o şahsa olan muhabbetleri hususunda hevâlarına uyarak da bunu yaparlar. Bu durumda ise mazur görülemezler. Fakat bunlar arasından uyduğu kimsenin masum olduğuna yahut da onun günahlardan ve ictihadda hata etmekten korunmuş olduğuna inanan bir kimsenin kanaati ilim ve iman ehli arasında herhangi bir görüş ayrılığı bulunmaksızın ona geri çevrilir/kabul edilmez.

İşte bundan dolayı bu kanaatleri ancak zanna ve nefislerin hevâlarına uymanın baskın geldiği çeşitli taifelerin aşırı olanları söyler. Onlardan herhangi birisine bilgisizliği ve zulmü de galib gelmiş olabilir. Nitekim Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in dışındakiler hakkında aşırıya kaçmak risalet makamına ve Allah'ın ona özel olarak verdiği hususlara dair bir tenkittir. Hâlbuki o (rasûl) İslâm'ın iki aslının birisidir. Aynı şekilde Allah'tan başkası hakkında aşırıya gitmek de uluhiyet

393 Müslim, 1839.

hususunda yüce Allah için vacip olan şeylere bir tenkittir. Onun hak ettiği sıfatlara dil uzatmaktır. İnsanlar ya da başkaları hakkında aşırıya kaçarak uluhiyette yahut rububiyette ortak koşan bir kimse Rabbine eş koşmuş, ona ortak koşmuş ve ona denk kimseler kabul etmiş olur. İnsanlardan herhangi bir kimseyi günah olmamakla birlikte yaptığı bir işten ötürü Allah'ın yerdiğini yahut da cezalandırdığını ileri süren bir kimse Allah'ın verdiği haberler ve onun hakkında inanılması gereken hikmeti ve adaleti hususunda kusurlu hareket etmiş, tenkit etmiş olur.][394]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yine yüce Allah'ın: *"Allah'a itaat edin, rasûle de itaat edin. Sizden olan emir sahiplerine de. Eğer herhangi bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz ... onu Allah'a ve Rasûlüne götürünüz."* buyruğu ile yüce Allah konunun Allah'a ve Rasûlüne döndürülmesinin gereğini anlaşmazlığa bağlı olarak zikretmiştir. Şarta bağlı olarak sözkonusu edilen hüküm şartın olmaması halinde de sözkonusu olmaz. Böylelikle anlaşmazlığın bulunmaması halinde konunun Allah'a ve Rasûlüne döndürülmesinin icab etmediği anlaşılmaktadır. Bu da onların icma etmelerinin ancak hak ve doğru üzere sözkonusu olacağına delildir. Çünkü bâtıl ve hata üzere ittifakları sözkonusu olsa konuyu kitaba ve sünnete havale etmeleri görevleri üzerlerinden düşmez. Buna sebep ise onların bâtılları ve hatada olmalarıdır. Diğer taraftan yüce Allah'ın ve Rasûlünün emrinin hem ittifak ve icma etmeleri hem de anlaşmazlığa düşmeleri halinde hak oluşundan dolayıdır. İcma ve ittifak etmeleri halinde konuyu havale etmek gerekmediğine göre işte bu icmaın ona aykırı değil uygun olduğuna delildir. Buna göre icmaı delil gösteren bir kimse esasen ona tabi olduğuna göre ayrıca anlaşmazlığı ona döndürmesine ihtiyacı olmaz.][395]

Merhum İbn Teymiyye ululemre/emir sahiplerine/yöneticilere itaatin anlamı hakkında şunları söylemektedir:

[İşte bunlar Allah'ın: *"Allah'a itaat edin, rasûle de itaat edin ve sizden olan emir sahiplerine de"* buyruğunda kendilerine itaat edilmesini emretmiş olduğu emir sahipleridir. Onlara itaat ise ancak Allah'a ve Rasûlüne itaate bağlı olarak gerekir. Müstakil/bağımsız olarak kendilerine itaat sözkonusu değildir. Sonra yüce Allah: *"Eğer herhangi bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız onu Allah'a ve Rasûlüne götürünüz. Bu hem daha hayırlı hem de sonuç itibariyle daha güzeldir."* buyurmaktadır.][396]

394 Câmiu'r-Resâil, I, 273-275.
395 Minhâcü's-Sünne, VIII, 384-389.
396 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XX, 208.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[O aynı şekilde yüce Allah'ın: *"Allah'a itaat edin, rasûle de itaat edin ve sizden olan emir sahiplerine de"* buyruğundaki emir sahiplerini hükümdar ve onların vekilleri olan savaş komutanları, ilim ehli ve insanlara dinlerini öğreten, onlara Allah'a itaat etmelerini emreden din ehli kimseler diye de tefsir etmiştir. Çünkü din kitap ve demir ile ayakta durur. Nitekim yüce Allah: *"Andolsun Biz rasûllerimizi beyyinelerle/apaçık delillerle gönderdik. Onlarla birlikte insanlar adaleti ayakta tutsunlar diye kitabı ve mizanı indirdik. Ayrıca kendisinde hem çetin bir güç hem de insanlar için faydalar bulunan demiri de indirdik."* (Hadid. 25) buyurmaktadır.][397]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yine yüce Allah: *"Allah'a itaat edin, rasûle de itaat edin, sizden olan emir sahiplerine de"* buyurarak Allah'a itaati mutlak olarak emrettiği gibi Allah'a itaatten başka bir emir vermediği için rasûle itaati de emretmektedir. *"Rasûle itaat eden Allah'a itaat etmiş olur."* (Nisâ. 80) Yüce Allah emir sahiplerine itaati de bunun kapsamına sokmuş ve: *"Sizden olan emir sahiplerine de"* buyurarak üçüncü olarak onlar için itaati sözkonusu etmemektedir. Çünkü veliyyülemr/emir sahibi kimseye mutlak olarak itaat edilmez. Ona ancak maruf hususlarda itaat olunur.][398]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Burada maksat şudur: "Emir" lafzı mutlak olarak kullanıldığı taktirde nehyi/yasağı da kapsar. Yüce Allah'ın: *"Allah'a itaat edin, rasûle de itaat edin ve sizden olan emir sahiplerine de"* buyruğu bu türdendir. Kastedilenler ise emretmek durumunda olanlardır. Emretmek yetkisine sahip olan kimse aynı zamanda yasaklamak yetkisine de sahiptir. Bunda da ötekinde de ona itaat etmek gerekir. Çünkü nehy/yasak emrin kapsamına dahildir.][399]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Allah'a itaat edin, rasûle de itaat edin, sizden olan emir sahiplerine de"* buyurmaktadır. Bu buyruğunda "rasûle de itaat edin ve sizden olan emir sahiplerine de" buyurmaktadır. Çünkü emir sahiplerine onun itaatine tabi olmak üzere itaat edilir. Bağımsız bir şekilde ve mutlak bir itaat ile onlara itaat olunmaz.

397 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 551-552; Minhâcü's-Sünne, IV, 107.
398 Minhâcü's-Sünne, III, 387.
399 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 175.

Rasûle gelince; ona mutlak ve bağımsız olarak itaat edilir. Çünkü *"rasûle itaat eden Allah'a itaat etmiş olur."* (Nisâ, 80) Bu sebeple yüce Allah: *"Allah'a itaat edin, rasûle de itaat edin."* buyurmuştur. Buna göre rasûl bize bir emir verdiği taktirde bizim görevimiz ona itaat etmektir. İstersek onun hangi bakımdan emir verdiğini bilmeyelim. Ona itaat Allah'a itaat etmektir. Ona itaat başkalarından farklı olarak kesinlikle Allah'a isyan etmek sûretiyle ortaya çıkmaz.][400]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygambere de itaat edin; Ve sizden olan emir sahiplerine de. Herhangi bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz -Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsanız- onu Allah'a ve Rasûlü'ne götürünüz. Bu hem daha hayırlı hem de sonuç itibariyle daha güzeldir."* (Âyet 59) buyurmaktadır.

"Ululemr", emir sahipleri ve emir veren kimseler demektir. Bunlar insanlara emredenlerdir. Bu hususta güç, kudret, ilim ve kelam ehli ortaktırlar. Bundan dolayı emir sahipleri âlimler ve amirler olmak üzere iki sınıftır. Bunlar ıslah olurlarsa insanlar da ıslah olur. Bunlar bozulursa insanlar da bozulur. Nitekim Ebu Bekir es-Sıddik'e Ahnes'li kadının: Bizim bu iş üzere kalmamız ne kadar sürecek diye sorması üzerine şöyle demişti: İmamlarınız/önderleriniz size istikamet üzere davrandıkları sürece[401] onların kapsamına hükümdarlar, meşayıh/şeyhler/üstadlar, ilim adamları ve divan ehli (ordu komutanları) girer. (Kısacası) kendisine uyulan herkes ululemr'dir. Bunların her birisinin de Allah'ın emrettiğini emredip yasakladığını yasaklamak görevidir. Bunlara itaat etmekle yükümlü olan herkesin de Allah'a itaat hususunda bu emredene itaat etmesi Allah'a isyan hususunda da ona itaat etmemesi görevidir. Nitekim Ebu Bekir es-Sıddik müslümanların yönetimini üstlenip onlara bir konuşma yaptığında hutbesinde şunları söylemişti: Ey insanlar! Aranızda güçlü bir kimse benim yanımda ondaki hakkını alıncaya kadar güçsüzdür. Aranızdaki güçsüz kimse ise onun hakkını alıncaya kadar benim yanımda güçlüdür. Ben Allah'a itaat ettiğim sürece siz de bana itaat ediniz. Eğer Allah'a isyan edecek olursam benim sizden itaat etmenizi istemek hakkım olmaz.[402]][403]

400 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXII, 323.

401 Buhârî, 3834

402 Bu konuşmanın aslı Buhârî, 7219'da muhtasar olarak yer almaktadır. Tam metni de İbn İshak, Siyret, 2100'de ondan naklen Taberi, Tarih, III, 210: İbn Hibban, -el-İhsan, 6586 ve 6836'da yer almaktadır.

403 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVIII, 170-171.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Eğer herhangi bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız onu Allah'a ve Rasûlüne götürünüz. Bu hem daha hayırlı hem de sonuç itibariyle daha güzeldir."* buyurmaktadır.

Emir sahipleri iki sınıftır. Amirler ve âlimler. İşte düzeldikleri zaman insanların da düzelmesine sebep olanlar bunlardır. Bu iki sınıfın her birisinin söylediklerinin ve yaptıklarının Allah'a ve Rasûlüne itaat, Allah'ın kitabına tabi olmak özelliğine sahip olmasına gereken dikkati göstermesi de görevidir.][404]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Mesihten tebliğ hususunda havariler, diğer nebilerin arkadaşlarının onlardan tebliğ etmeleri gibidir. Yüce Allah da kitabında: *"Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygambere de itaat edin; Ve sizden olan emir sahiplerine de. Herhangi bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz -Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsanız- onu Allah'a ve Rasûlü'ne götürünüz. Bu hem daha hayırlı hem de sonuç itibariyle daha güzeldir."* (Âyet 59) buyurmuştur.

Emir sahipleri âlimler ve emrediciler/komutanlardır. Onlar Allah'ın ve Rasûlünün emretmiş olduğu şeyleri emredecek olurlarsa onlara itaat etmek gerekir. Eğer insanlar herhangi bir hususta anlaşmazlığa düşecek olurlarsa onu Allah'a ve Rasûlüne döndürmeleri gerekir. Allah'ın göndermiş olduğu rasûller dışında herhangi bir kimseye götürülmez. Nitekim bir diğer âyet-i kerimede de: *"İnsanlar tek bir ümmetti. Allah da peygamberleri müjdeleyici ve korkutucular olmak üzere gönderdi. Beraberlerinde insanların anlaşmazlığa düştükleri şeyler hakkında aralarında hükmetmek için de hak ile Kitabı indirdi. Hâlbuki kendilerine o Kitabın verildiği kimseler, ancak apaçık deliller onlara geldikten sonra (ve yalnızca) aralarındaki kıskançlıktan dolayı ona (o hakka) dair anlaşmazlığa düştüler. İşte Allah böylece izniyle iman edenleri, hakkında anlaşmazlığa düştükleri hakka ulaştırdı. Allah, dilediğini dosdoğru yola iletir."* (Bakara, 213) buyurmuştur.

"el-Kitab" ise Allah'ın indirmiş olduğu bütün kitaplar için cins isimdir. Bundan kasıt muayyen bir kitap değildir. Yüce Allah'ın: *"Yüzlerinizi doğuya ve batıya döndürmeniz birr/iyilik demek değildir. Ama asıl birr Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitaba, peygamberlere iman edenin ... yaptığıdır."* (Bakara, 177) buyruğunda olduğu gibi.

404 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVIII, 387-388.

Bununla kastedilen bir ve tek belirli kitaba iman etmek değildir. Aksine o Tevrat'a, İncil'e, Kur'ân'a ve Allah'ın indirdiği bütün kitaplara iman etmeyi kapsar. Yüce Allah'ın Şûrâ Sûresi'ndeki: *"İşte bundan dolayı sen buna davet et. Emrolunduğun gibi dosdoğru ol. Onların arzularına uyma. Ve de ki: Ben Allah'ın indirdiği kitaba/bütün kitaplara iman ettim. Aranızda adalet yapmakla emrolundum."* (Şûrâ, 15) buyruğunda olduğu gibi.

Yüce Allah ona Allah'ın indirmiş olduğu bütün kitaplara iman etmesini ve risaletin kendilerine ulaştığı kimseler arasında adalet yapmasını emir buyurmuştur. Nitekim: *"Onunla sizi ve her kime ulaşırsa onları korkutup uyarmam için."* (En'âm, 19) buyurmaktadır. Buna göre Kur'ân'ın kendisine ulaştığı her kimse onunla muhataptır ve Kur'ân'ın hitabı onu kapsar. Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Benden bir âyet dahi olsa tebliğ ediniz." buyurduğu rivâyet edilmektedir.[405]

Yine yüce Allah: *"O peygamber kendisine Rabbinden indirilene iman etti. Müminler de. Onların her biri Allah'a, onun meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine inandı. Peygamberlerinden hiçbirini diğerinden ayırmayız."* (Bakara, 285) buyurmuştur. Bir diğer kıraatte ise "kutubihî: kitapları" lafzı "kitâbihî: kitabı" şeklindedir. Her iki kıraatin biri de diğerine uygundur. Yüce Allah'ın: *"İnsanlar tek bir ümmetti. Allah da peygamberleri müjdeleyici ve korkutucular olmak üzere gönderdi. Beraberlerinde insanların anlaşmazlığa düştükleri şeyler hakkında aralarında hükmetmek için de hak ile Kitabı indirdi. Hâlbuki kendilerine o Kitabın verildiği kimseler, ancak apaçık deliller onlara geldikten sonra (ve yalnızca) aralarındaki kıskançlıktan dolayı ona (o hakka) dair anlaşmazlığa düştüler. İşte Allah böylece izniyle iman edenleri, hakkında anlaşmazlığa düştükleri hakka ulaştırdı. Allah, dilediğini dosdoğru yola iletir."* (Bakara, 213) buyruğunda ise maksat bundan sonra onlar ihtilafa düştüler demektir. Nitekim diğer sûrede de: *"İnsanlar ancak tek bir ümmetti. Sonradan ayrılığa düştüler."* (Yunus, 19) buyurmaktadır.

Âdemoğulları anlaşmazlığa düşünce nebileri müjdeleyici ve uyarıp korkutucu olmak üzere gönderdi. Onlarla birlikte de kitabı indirdi.

Bu da şanı yüce Allah'ın hükmetmek ve insanlar arasında hak ile kitabını hâkim kılmak üzere indirmiş olduğu bütün kitapları kapsar. Buna göre insanlar arasında hükmeden yüce Allah'tır. Onun hükmü ise indirmiş olduğu kitaplarındadır. Bu sebeple yüce Allah herhangi bir şey hakkında anlaşmazlığa düşmeleri halinde onu Allah'a ve Rasûlüne döndürmelerini emir buyurmuştur.

405 Buhârî, 3461. Hadis Buhârî'nin tek başına naklettiği hadislerden (efradul Buhârî)dir.

Allah'a döndürmek onun kitabına havale etmektir. Kendilerine o hususu kitabına ve Rasûlüne döndürme emrini vermiştir. Yüce Allah ayrıca kitabının ve Rasûlünün hükmüne başvurmayanları yermiştir.][406]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki.

[Yüce Allah'ın: *"Allah'a itaat edin, rasûle de itaat edin ve sizden olan emir sahiplerine de"* buyruğu hakkında âlimleri ve emredicileri kapsayan çeşitli görüşler ortaya atmışlardır. Bundan dolayı İmam Ahmed ve başkaları her iki sınıfın da bu âyetin kapsamına girdiğini açıkça söylemişlerdir.[407] Çünkü bu iki sınıfın her birine Allah'a itaat olarak yaptığı işlerde itaat gerekir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hayatında onun Ali, Muaz, Ebu Mûsâ, Attab b. Esid, Osman b. Ebi'l-Âs ve benzeri vekilleri her iki sınıfın özelliklerini şahıslarında toplayan kimselerdi. Ondan sonraki Ebu Bekir, Ömer, Osman ve Ali gibi halifeleri ile onların vekilleri de bu halde idiler.][408]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İmam, kendisine uyulan kimse demektir. Ya Allah'ın emrini bildiği ve onun emri gereğince emir verdiği için itaat edenin seçim ve tercihi ile kendisine itaat edilecek şekilde ilim ve din hususunda kendisine müracaat edilen bir kişidir. İsterse kendisine itaate mecbur etmekten aciz bir kimse olsun. Yahut da güç ve silahı elinde bulundurup kendisine ister istemez itaat olunan ve itaat edeni itaata mecbur etme gücüne sahip bir kimsedir. İşte bu iki kısım yüce Allah'ın: *"Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, rasûle de itaat edin ve sizden olan emir sahiplerine de"* buyruğu ile kastedilenlerdir. Bunların her biri ancak diğeri ile tamam olur. Din ve dünya işi ancak onların bir arada olmasıyla dosdoğru yolunu bulur. Bazı müslümanların ve yöneticilerin ve genel olarak avamın birtakım zulüm ve masiyetler işlemeleri Allah'a itaat kabilinden yaptığı işlerde ortak olmasına engel değildir. Bu durumda onlar hayırlı işlere yardımcı olurlar ve hiçbir yaratılmışa da Allah'a isyanı gerektiren hususlarda itaat edilmez. Müslüman hükümdarların iyilikleri de çok kötülükleri de çoktur. Onların ümmetin sair fertlerinin sahip olamadıkları iyiliği emredip münkerden alıkoymak, hadleri uygulamak, düşmana karşı cihad etmek, birçok hakkı hak sahiplerine ulaştırmak, pek çok zulmü engelleyip pek çok adaleti gereğince yerine getirmek gibi birtakım iyilikleri, hasenatı vardır.][409]

406 el-Cevâbu's-Sahih, II. 238-240.

407 İmam Ahmed'in ifadesi Mesailü'l-Hallâl'da yer almaktadır. Bunu el-Merviyyât'ın musannıfı nakletmiştir. I. 372.

408 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVIII, 158.

409 Tariku'l-Vusûl. 203-204

Bu âyetteki "tevil"in anlamı hakkında dedi ki:

[Yine yüce Allah: *"Eğer herhangi bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız onu Allah'a ve Rasûlüne götürünüz. Bu hem daha hayırlı hem de tevili/sonuç itibariyle daha güzeldir."* buyurmaktadır. Mücahid ve Katade: Mükâfat ve sevap itibariyle diye açıklarken Süddî, İbn Zeyd, İbn Kuteybe ve Zeccâc sonuç itibariyle diye açıklamıştır. Yine İbn Zeyd'den: Tasdik bakımından diye açıkladığı rivâyet edilmiştir.[410]][411]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Eğer herhangi bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz onu Allah'a ve Rasûlüne götürünüz."* buyurmaktadır. Bu ise Allah'ın kitabına ya da vefatından sonra Rasûlün sünnetine götürmektir. Yüce Allah'ın: *"Anlaşmazlığa düşerseniz"* bir şarttır. Fiil ise şart bağlamında nekiredir (yani anlaşmazlık konusu belirsizdir.) Buna göre her ne hakkında anlaşmazlığa düşerseler onu Allah'a ve Rasûlüne döndürürler. Eğer Allah'ın ve Rasûlün beyanı anlaşmazlığı çözen ve haklıyı haksızdan ayırdeden bir özellikte olmasaydı o konuyu ona döndürmekle emrolunmazlardı.

Allah, Rasûlüne başka bir yerde de zikredildiği üzere kitabı ve hikmeti indirmiştir. O ümmetine kitabı ve hikmeti de öğretmiştir. Nitekim: *"Onlara kitabı ve hikmeti öğreten."* (Âl-i İmrân, 164) buyurmaktadır. O evinde kitabı ve hikmeti hatırlatıp onlarla öğüt veriyordu. Yüce Allah nebisinin zevcelerine bunu hatırlamalarını emir buyurarak: *"Evlerinizde okunan Allah'ın âyetlerini ve hikmeti hatırlayın."* (Ahzâb, 34) buyurmuştur.

Allah'ın âyetleri Kur'ân-ı Kerim'dir. Çünkü Kur'ân bizzat Allah tarafından indirildiğine delil idi. O bakımdan o kendisini indirene dair bir alamet ve bir delaletti. "Hikmet"e gelince: Seleften birden çok kişi o sünnettir demiştir. Yine Malik ve daha başkalarının oluşturduğu bir kesim de o (hikmet) dini bilmek ve dinin gereğince amel etmektir demişlerdir. Daha başka açıklamalar da yapılmıştır. Bunların hepsi haktır. Çünkü hikmet, emrolunan ile yasak kılınanı hak ile bâtılı, iyi amelleri kötü amellerden, hayrı şerden ayırdetmeyi ihtiva eder. Nebi

410 Şeyhu'l-İslâm İbn Teymiyye'nin sözünü ettiği ve "sonuç itibariyle" diye açıklayanların bu kanaatlerini İbnu'l-Cevzî, II, 217-218'den nakletmektedir. Aynı şekilde İbn Ebu Hâtim de Nisa, 3535'de: İbn Cerir, 9889'da Süddi'yi de zikretmektedir. Tasdik edip doğrulamak açıklamasını ise ancak Taberi, 9890'da nakletiğini gördüm. Allah en iyi bilendir. Aynı şekilde Zâdü'l-Mesîr, II, 218.

411 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVII, 366.

(sallallâhu aleyhi ve sellem)'den de şöyle buyurduğu rivâyet edilmiştir: "Ben sizleri gecesi gündüzü gibi (aydınlık) olan apaydınlık yol üzerinde bıraktım. Benden sonra o yoldan ancak helak olacak bir kişi sapar."[412]][413]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Eğer Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız"* buyruğuna gelince; Allah'a ve ahiret gününe iman eden bir kimse Allah'ın ve Rasûlünün sevdiği işleri yapar. Allah'ın ve Rasûlünün sevmediklerinden de alıkoyar. Allah'a ve ahiret gününe iman etmeyen bir kimse ise kendi hevâsına uyar. Bazen hevâsının etkisi altında kalarak şefkat ve merhamet ona baskın gelir, bazen de yine hevâsının etkisi ile sertlik ve katılık ona galip gelir.][414]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Eğer herhangi bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız onu Allah'a ve Rasûlüne döndürün. Bu daha hayırlı ve sonuç itibariyle daha güzeldir."* buyurmaktadır. Müfessirler akıbeti ve neticesi itibariyle daha güzeldir diye açıklamışlardır. Burada tevil/sonuç anlaşmazlığı kitaba ve sünnete döndürmek şeklindeki fiilleridir. Yûsuf Sûresi'nde "tevil" ise görülen rüyaların tevili/yorumu ve sonunda gerçekleşmesidir. A'raf ve Yunus sûrelerinde tevil Kur'ân'ın tevili demektir. Aynı şekilde Âl-i İmrân Sûresi'nde de bu anlamdadır.][415]

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ اٰمَنُوا بِمَٓا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَٓا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ
يُرِيدُونَ أَنْ يَتَحَاكَمُٓوا إِلَى الطَّاغُوتِ وَقَدْ أُمِرُٓوا أَنْ يَكْفُرُوا بِهِ وَيُرِيدُ
الشَّيْطَانُ أَنْ يُضِلَّهُمْ ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿٦٠﴾

60. "Sana indirilene ve senden önce indirilmiş olanlara iman ettiklerini iddia edenleri görmez misin? Kendisini inkâr etmekle emrolundukları halde Tâğût'un hükmüne başvurmak istiyorlar. Şeytan da onları (hidâyetten ayırıp) uzak bir sapıklıkla büsbütün saptırmak ister."

412 İbn Mace. 34: Ahmed. IV. 126: Hakim. I. 96. Hadis sahihtir.
413 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIX. 174-175.
414 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XV. 292.
415 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIII. 291.

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Münafıkların çoğu Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e değil de birtakım kahinlerin hükmüne başvuruyorlar ve o kahini nebiye denk tutuyorlardı. Araplar arasında da bu kabilden birçok kimse vardı. Medine'de de müslüman olmadan önce Ebu Berze el-Eslemi bunlardan birisi idi. O kahin idi. Yüce Allah'ın: "*Sana indirilene ve senden önce indirilmiş olanlara iman ettiklerini iddia edenleri görmez misin? Kendisini inkâr etmekle emrolundukları halde Tâğût'un hükmüne başvurmak istiyorlar. Şeytan da onları (hidâyetten ayırıp) uzak bir sapıklıkla büsbütün saptırmak ister.*" (Âyet 60) buyruğunun onun hakkında indiği de söylenmiştir. Onun kıssasını müfessirlerden birden çok kişi de zikretmiş bulunmaktadır.[416]][417]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah münafıkların nitelikleri hususunda: "*Sana indirilene ve senden önce indirilmiş olanlara iman ettiklerini iddia edenleri görmez misin? Kendisini inkâr etmekle emrolundukları halde Tâğût'un hükmüne başvurmak istiyorlar. Şeytan da onları (hidâyetten ayırıp) uzak bir sapıklıkla büsbütün saptırmak ister. Onlara: "Allah'ın indirdiğine ve Peygambere gelin." denilince münâfıkların senden alabildiğine yüzçevirdiklerini görürsün. Elleriyle yaptıkları yüzünden başlarına bir musibet gelip çattığı zaman halleri nasıl olacak? Sonra sana gelirler de: "Biz iyilik etmekten ve ara bulmaktan başka birşey istemedik" diye Allah'a yemin ederler. İşte bunlar; Allah'ın, kalplerinde olanı bildiği kimselerdir. Artık onlardan yüz çevir. Onlara öğüt ver. Ve kendilerine haklarında etkileyici sözler söyle.*" (Âyet 60-63) buyurmaktadır.

Bu âyet-i kerimede kitap ve sünnetten başkalarının hükümlerine başvuran kimsenin dalaletine ve münafıklığına çeşitli ibretli delaletler bulunmaktadır. İsterse böyle bir kişi şer'i deliller ile kendisinin müşriklerin birtakım tağutlarından kitap ehlinden ve bunun dışındaki çeşitli itibar gören hususlardan alınmış "akliyat" adını verdiği şeyler arasında bir uyum sağlamak istediğini iddia etsin.][418]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Allah'ın kitabından başkasının hükmüne başvurmaya gelince; yüce Allah: "*Sana indirilene ve senden önce indirilmiş olanlara iman ettiklerini iddia*

416 İbn Ebu Hâtim, Nisa, 3538'de adı verilmemiş bir adamdan¸; Taberi, 9838'de Mücahid'e kadar hasen bir isnad ile. Allah en iyi bilendir.

417 en-Nubuvvât, 208.

418 Mecmû'u'l-Fetâvâ, III, 319; Deru Tearizil Akl, I, 58.

edenleri görmez misin? Kendisini inkâr etmekle emrolundukları halde Tâğût'un hükmüne başvurmak istiyorlar. Şeytan da onları (hidâyetten ayırıp) uzak bir sapıklıkla büsbütün saptırmak ister. Onlara: "Allah'ın indirdiğine ve Peygambere gelin." denilince münâfıkların senden alabildiğine yüzçevirdiklerini görürsün." (Âyet 60-61) buyurmaktadır. Tağut ise tuğyan'dan "fealût" vezninde bir kelimedir. Tıpkı "melekut"in "mülk"den "fealût" vezninde bir kelime oluşu gibi. Rahamût, rahabut ve rağabut kelimeleri de aynı şekilde rahmet, rahbet ve rağbet'ten fealût veznine sokulmuş kelimelerdir. Tuğyân. sınırı aşmak demektir. Zulüm ve bağy ile aynı şeydir. Buna göre Allah'tan başka kendisine ibadet olunan eğer bu işi tiksinerek reddetmiyorsa o tağuttur. Bundan ötürü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) sahih hadisteki şu buyrukta putlara tavağit: tağutlar demiştir: "Tavağite ibadet eden kimseler de o tağutların arkasından gidecektir."[419] Allah'a isyan hususunda kendisine itaat olunan ve hidâyet ile hak din dışındaki şeylere uymakta itaat olunan da -Allah'ın kitabına aykırı haberi ister kabul edilen bir kişi olarak isterse de Allah'ın emrine aykırı verdiği emrinde itaat edilen bir kişi olarak- o tağuttur. Bundan dolayı Allah'ın kitabından başkasıyla hükmeden ve hükmüne başvurulan kimselere "tağut" adı verilmiştir. Şanı yüce Allah Firavuna ve Ad'e de tuğat/ tağutlar demiştir. Semud'un başına gelen o büyük çığlık hakkında da *"Semud'a gelince. Onlar aşırı şiddetli olan o tâğiye/ çığlık ile helak edildiler."* (Hakka. 5) buyurmaktadır.][420]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Birilerinin zikrettiğine göre münafıklardan bir adam ile yahudilerden bir adam, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda davalaşmış Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de yahudi lehine hüküm vermişti. Yanından çıktıklarında münafık, yahudiyi tutup: Haydi seninle Ömer b. Hattab'ın yanına gidelim demiş ve Ömer'in yanına gittiklerinde yahudi: Bu ve ben Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda davalaştık. O da onun aleyhine ve benim lehime hüküm verdi. Fakat bu onun verdiği hükme razı olmadı. Senin huzurunda davalaşmamız gerektiğini söyledi ve benim yakamı bırakmadı. Bu sebeple ben de onunla birlikte (yanına) geldim. Bunun üzerine Ömer münafık olana: Böyle mi oldu demiş. O evet deyince Ömer ikisine de: Yerinizde ben yanınıza gelinceye kadar kalınız demiş Ömer eve girip kılıcı almış ve onu kuşanmış. Sonra da kılıcıyla yanlarına çıkmış ve ölünceye kadar münafığa darbelerini indirmiş ve: İşte Allah'ın ve Rasûlünün

419 Buhârî. 7437; Müslim. 182.
420 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVIII. 200-201.

verdiği hükme razı olmayan kişiler hakkında ben böyle hüküm veririm demiş. Bunun üzerine de yüce Allah'ın: *"Sana indirilene de senden önce indirilmiş olanlara da iman ettiklerini iddia edenleri görmez misin?..."* âyeti nazil olmuş. Cebrail de: Şüphesiz Ömer hak ile bâtılın arasını ayırdı demiş. Bunun üzerine ona el-Fâruk/hakkı bâtıldan ayırdedici adı verilmiştir. Bu kıssa daha önce iki vecihten rivâyet ile geçmiş bulunmaktadır.[421]][422]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bu kelamcıların durumu yüce Allah'ın: *"Sana indirilene ve senden önce indirilmiş olanlara iman ettiklerini iddia edenleri görmez misin? Kendisini inkâr etmekle emrolundukları halde Tâğût'un hükmüne başvurmak istiyorlar. Şeytan da onları (hidâyetten ayırıp) uzak bir sapıklıkla büsbütün saptırmak ister. Onlara: "Allah'ın indirdiğine ve Peygambere gelin." denilince münâfıkların senden alabildiğine yüzçevirdiklerini görürsün. Elleriyle yaptıkları yüzünden başlarına bir musibet gelip çattığı zaman halleri nasıl olacak? Sonra sana gelirler de: "Biz iyilik etmekten ve ara bulmaktan başka birşey istemedik" diye Allah'a yemin ederler."* (Âyet 60-62) buyruğunda anlatılanlara ne kadar da benzemektedir.

Çünkü bunlar Allah'ın kitaptan indirdiklerine ve Rasûlüne -vefatından sonra onun sünnetine- çağrıldıkları zaman bundan yüz çevirir ve şöyle derler: Bizler izlediğimiz bu yol ile ilmen ve amelen iyilik yapmayı, akli ve nakli deliller arasını bağdaştırmayı kastettik.][423]

421 Âyet ile ilgili bu nüzul sebebi merfu olarak oldukça zayıf bir senetle rivâyet edilmiştir. Çünkü bu rivâyet el-Kelbi yoluyla gelmektedir. Bunu Sa'lebi de el-Fethu's-Semavî, II, 497 de belirtildiği üzere Tefsiri'nde: Vahidi, Esbabu'n-Nüzûl, 92'de nakletmiş bulunmaktadır. Yine bu nüzul sebebi mürsel bir yolla da rivâyet edilmiştir. Onun senedinde ise İbn Lehia vardır. İbn Ebu Hâtim, Nisa, 3553'de olduğu gibi. Ayrıca bunu İbn Merdûye ve Duhaym de -Şeyhu'l-İslâm'ın bir başka yerde zikrettiği üzere- rivâyet etmiştir. Fakat hadis sahih senetler ile mursel iki yolla rivâyet edilmiştir. Bu ikisinden birisi Mücahid'in mursel rivâyeti olup bunu İbn Ebu Hâtim ve Taberi, 9917'de rivâyet etmiştir. Bir de sahih olarak Şa'bi'den gelen mursel rivâyeti de Fethu'l-Bârî ve Taberi, 9907'de kaydedildiği gibi bunu İshak b. Râhuye Tefsir'inde rivâyet etmiştir. Hafız İbn Hacer, Fethul Bari, V, 46'de: Bu isnad her ne kadar zayıf ise de Mücahid'in yolu ile güç kazanmaktadır, demiştir.

422 es-Sârimu'l-Meslûl, 361-362.

423 Mecmû'u'l-Fetâvâ, V, 17-18.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا إِلَى مَآ أَنْزَلَ اللّٰهُ وَإِلَى الرَّسُولِ رَأَيْتَ الْمُنَافِقِينَ يَصُدُّونَ عَنْكَ صُدُودًا ﴿٦١﴾

61. "Onlara: "Allah'ın indirdiğine ve Peygambere gelin." denilince münâfıkların senden alabildiğine yüzçevirdiklerini görürsün."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Sana indirilene ve senden önce indirilmiş olanlara iman ettiklerini iddia edenleri görmez misin? Kendisini inkâr etmekle emrolundukları halde Tâğût'un hükmüne başvurmak istiyorlar. Şeytan da onları (hidâyetten ayırıp) uzak bir sapıklıkla büsbütün saptırmak ister. Onlara: "Allah'ın indirdiğine ve Peygambere gelin." denilince münâfıkların senden alabildiğine yüzçevirdiklerini görürsün."* (Âyet 60-61) buyurmakta ve böylelikle kâfirlerle münafıkların Allah'ın kitabına ve Rasûlüne yapılan çağrıdan yüz çevirdiklerini haber vermektedir. İşte bununla müminlerin böyle olmadıkları da anlaşılmış olmaktadır.][424]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Buyruktaki: *"yasuddun: yüz çevirirler"* lafzı lazım/geçişsiz olarak kullanılır ve yüzçevirdi anlamına gelir. Yüce Allah'ın: *"Münafıkların senden alabildiğine yüzçevirdiklerini görürsün."* buyruğunda olduğu gibi. Bu başkasını alıkoymak, engellemek anlamında da kullanılır. Her iki nitelik de onlarda bir arada bulunur. Yüce Allah'ın: *"Şu kitaptan kendilerine biraz pay verilenlere bakmaz mısın Cibt'e ve Tâğût'a inanıyorlar..."* (Nisâ. 51) âyetinde olduğu gibi.][425]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Onlara: Allah'ın indirdiğine ve rasûle gelin denilince münafıkların senden alabildiğine yüz çevirdiklerini görürsün."* buyruğunda yer alan "Allah'ın indirdiğine" ibaresi ile ilgili olarak şunu belirtelim ki şanı yüce Allah kitabı ve sünnetten ibaret olan hikmeti indirmiştir. Nitekim o: *"Allah'ın üzerinizdeki nimetlerini size kendisi ile öğüt vermek üzere indirdiği kitabı ve hikmeti düşünün."* (Bakara. 231); *"Allah sana kitabı ve hikmeti indirmiş ve sana bilmediklerini öğretmiştir. Allah'ın üzerindeki lütfu pek büyüktür."* (Nisâ. 113) buyurmaktadır. Allah'ın indirdiklerine çağırmak rasûle çağırmaktan ayrı değildir. Rasûle çağrı

424 Beyanu Telbisü'l Cehmiyye. I. 243.

425 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVIII. 60.

da Allah'ın indirdiklerine çağırmaktan ayrı olamaz. Bu da Allah'a ve Rasûlüne itaat etmeye benzer. Her ikisi de birbirinden ayrılmazdır. Çünkü rasûle itaat eden Allah'a itaat etmiş, Allah'a itaat eden de rasûle itaat etmiş olur.][426]

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ يَعْلَمُ اللَّهُ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَعِظْهُمْ وَقُلْ لَهُمْ فِي أَنْفُسِهِمْ قَوْلًا بَلِيغًا ﴿٦٣﴾

63. "İşte bunlar; Allah'ın, kalplerinde olanı bildiği kimselerdir. Artık onlardan yüz çevir. Onlara öğüt ver. Ve kendilerine haklarında etkileyici sözler söyle."

Tefsiri:

"**Belîğ: Etkileyici" lafzının anlamı** hakkında merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Ve kendilerine haklarında etkileyici/beliğ sözler söyle"* buyruğu gibi buyruklarda geçen ve emrolunan belâğat/belîğlik, meani ve beyan ilmi ile ilgilidir. Maksada en mükemmel derecede uygun olan anlamlar zikredilir ve bu manaları beyan etmek üzere en mükemmel lafızlar kullanılır. Çünkü belağat istenenin en ileri noktasına baliğ olmak/ulaşmaktır yahut da beyanın en eksiksiz şekilde gerçekleştirileceği manaların mümkün olan en son mertebesine ulaşmaktır. Böylece belağat sahibi anlatılmak istenen manaları tam olarak ifade etmek sûreti ile en güzel şekilde bunları bir arada beyan etmeyi gerçekleştirmiş olur.][427]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Ve kendilerine haklarında beliğ/etkileyici sözler söyle"* gibi buyruklarda emrolunan belağat meani ve beyan ilmidir. Bu bakımdan maksada uygunluğu en mükemmel derecede olan manaları ve o manaları beyan için en mükemmel lafızları zikreder.

Çünkü belağat istenenin en son mertebesine yahut da mümkün olan manaları en eksiksiz beyanın en ileri mertebesine ulaştırmaktır. Böylelikle belağat sahibi kişi anlatılmak istenen manaları eksiksiz ifade etmek ile bunları en güzel şekilde beyan etmeyi bir arada gerçekleştirmiş olur. Kimi insanlar bütün çaba ve gayretleri ile manalarla ilgilenir ve bunu yaparken de o manaların hak ettiği beyan edici lafızları tam olarak kullanamaz. Kimi insanlar da içindeki manaları

426 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 38.
427 Tariku'l-Vusûl, 214.

beyan etmekle birlikte o manalar o konumda istenen maksadı gerçekleştirmeye elverişli olmayabilir. Buna göre haber verenin maksadı haber verdiği şeyi gerçek anlamıyla ortaya koymaktır. Eğer o maksadı beyan edip onun sübutunu da gerçekleştiren hususları gerektiği gibi açıklayacak olursa hiç şüphesiz verdiği haberi tahkik etmeyen yahut da sübutunun kendisi ile bilineceği şeyi gereğince beyan edemeyen kişinin konumunda olmayacaktır.][428]

وَمَآ أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا لِيُطَاعَ بِإِذْنِ اللّٰهِ وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ جَآؤُكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللّٰهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللّٰهَ تَوَّابًا رَحِيمًا ﴿٦٤﴾

64. "Biz, gönderdiğimiz her bir peygamberi ancak Allah'ın izniyle kendisine itaat edilsin diye gönderdik. Şâyet kendilerine zulmettiklerinde sana gelip de Allah'tan mağfiret dileselerdi, Peygamber de onlara mağfiret isteyiverseydi, Allah'ı elbette tevbeleri çokça kabul eden, çok rahmet eden bulacaklardı."

Tefsiri:

[Yüce Allah ona mağfiret dilemeyi emretmekte ve sonra da: *"Şâyet kendilerine zulmettiklerinde sana gelip de Allah'tan mağfiret dileselerdi peygamber de onlara mağfiret isteyiverseydi Allah'ı elbette tevbeleri çokça kabul eden çok rahmet eden bulacaklardı"* buyurmaktadır.

Böylelikle şanı yüce Allah onların mağfiret dilemeleri ile peygamberin kendileri için mağfiret istemesini zikretmektedir. Çünkü bu Rasûlüne verdiği emirlerdendir. Zira o mü'min erkeklere ve mü'min kadınlara mağfiret dilemesini emir buyurmuştur.][429]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Onlardan yüce Allah'ın: *"Şâyet kendilerine zulmettiklerinde sana gelip de Allah'tan mağfiret dileselerdi peygamber de onlara mağfiret isteyiverseydi Allah'ı elbette tevbeleri çokça kabul eden çok rahmet eden bulacaklardı."* buyruğunu tevil ederek şöyle derler: Bizler ölümünden sonra da ondan (bize) mağfiret dilemesini isteyecek olursak ashab-ı kiram arasından ondan mağfiret isteyenlerin durumunda oluruz. Böyle diyerek ashab-ı kiramın ve onlara güzel bir şekilde tabi olanlarla diğer müslümanların icmaına muhalefet etmektedirler. Çünkü onlardan

428 Minhâcü's-Sünne. VIII. 54.
429 Mecmû'u'l-Fetâvâ. I. 133.

hiçbir kimse vefatından sonra Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den kendisine şefaat etmesini istemediği gibi ondan hiçbir dilekte de bulunmamıştır. Müslümanların imamlarından/önder âlimlerinden hiçbir kimse de kitabında böyle bir şeyi zikretmiş değildir. Bunu sözkonusu edenler ancak müteahhirun fakihlerinden birileri olup bunlar buna dair İmam Malik adına uydurulmuş yalan bir hikâye de naklederler.[430] Bu uydurma hikâye yüce Allah'ın izni ile ileride sözkonusu edilecek ve buna dair geniş açıklamalar yapılacaktır.][431]

فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا
فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ﴿٦٥﴾

65. "Hayır, Rabbine Andolsun ki, aralarında çıkan anlaşmazlıklarda seni hakem yapıp sonra da verdiğin hükümden dolayı içlerinde hiçbir sıkıntı duymadan, tam bir teslimiyetle teslim olmadıkça iman etmiş olmazlar."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Hayır, Rabbine Andolsun ki, aralarında çıkan anlaşmazlıklarda seni hakem yapıp sonra da verdiğin hükümden dolayı içlerinde hiçbir sıkıntı duymadan, tam bir teslimiyetle teslim olmadıkça iman etmiş olmazlar."* (Âyet 65) buyruğunda bu nihai maksad varoluncaya kadar imanın olmayacağını dile getirmesi bu nihai noktanın insanlar üzerine bir farz olduğuna delildir. Bunu terk eden bir kimse de tehdide maruz kimselerden olur. O azapsız olarak cennete girecekleri kendilerine vadolunmuş vacip/gerekli imanı gerçekleştirmiş kimselerden olmaz. Çünkü yüce Allah böyle bir vaadi emrettiğini yerine getiren kimselere yapmıştır. Vaciplerinin/görevlerinin bir kısmını yerine getirip de bir kısmını terk eden kimse ise tehdide maruzdur.][432]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Abdullah b. ez-Zübeyr'in babasından rivâyet ettiğine göre Ensar'dan bir adam Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda hurma ağaçlarını sula-

430 Şeyhu'l-İslâm bunu "Kaidetün Celîletun Fi't-Tevessuli ve'l-Vesîle" adlı meşhur risalesinde ele almış ve değerlendirmiştir. Ayrıca Şeyh Muhammed Nesib er-Rifai -Allah'ın rahmeti ona- de bunu "et-Tavassulu ilâ Hakikati't-Tevessül" adlı kitabında zikrettiği gibi Hindistan muhaddisi Beşir es-Sehsevânî -Allah'ın rahmeti ona- harikulade eseri "Siyanetu'l-İnsan Min Vesveseti'ş-Şeyh Dahlân" adlı kitabında sözkonusu etmiştir.

431 Mecmû'u'l-Fetâvâ. I. 159.

432 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 37.

dıkları Harre'deki bir su hakkında ez-Zübeyr ile davalaşmıştı. Ensar'dan olan kişi: Suyu sal da geçip gitsin demiş ez-Zübeyr bunu kabul etmeyince Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda davalaşmışlardı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Zübeyr'e: "Ey Zübeyr! Sula, sonra da suyu komşuna sal" buyurunca ensardan olan kişi öfkelenmiş sonra da: Ey Allah'ın Rasûlü! Bu senin halanoğludur diye mi (böyle hükmettin) deyince Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yüzünün rengi değişti. Sonra Zübeyr'e: "Ey Zübeyr! Sula, sonra da o su duvar diplerine geri dönünceye kadar suyu alıkoy" buyurdu. Zübeyr dedi ki: Allah'a yemin olsun ben şu: *"Hayır! Rabbine Andolsun ki aralarında çıkan anlaşmazlıklarda seni hakem yapıp ..."* âyetinin onun hakkında indiğini düşünüyorum.[433] Hadis müttefekun aleyhdir.][434]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Hayır, Rabbine Andolsun ki, aralarında çıkan anlaşmazlıklarda seni hakem yapıp sonra da verdiğin hükümden dolayı içlerinde hiçbir sıkıntı duymadan, tam bir teslimiyetle teslim olmadıkça iman etmiş olmazlar."* (Âyet 65) buyurmaktadır.

Bu buyrukta şanı yüce Allah onun hükmüne başvurup sonra da hükmünden dolayı içlerinde herhangi bir sıkıntı hissetmeksizin kabul etmedikleri sürece iman etmeyeceklerine dair kendi zatına yemin etmiştir. Buna göre herhangi bir hüküm hakkında başkası ile tartışıp Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in adı geçti diye darlanıp onun hakkında çirkin şeyler söyleyecek dereceye ulaşan bir kimse indirilmiş olan Kur'ân'ın nassı ile kâfirdir. Maksadının davacısını reddetmek olduğunu söylemekle de mazur görülemez. Çünkü kişi Allah'ı ve Rasûlünü onların dışındaki her şeyden daha çok sevmedikçe Rasûlü de kendi evladından babasından ve bütün insanlardan daha çok sevmedikçe iman etmiş olmaz.][435]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın kitabında: *"Hayır, Rabbine Andolsun ki, aralarında çıkan anlaşmazlıklarda seni hakem yapıp sonra da verdiğin hükümden dolayı içlerinde hiçbir sıkıntı duymadan, tam bir teslimiyetle teslim olmadıkça iman etmiş olmazlar."* (Âyet 65) buyruğu yer almaktadır: Buna göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sünnetinin ve şeriatının dışına çıkan herkes hakkında şanı yüce Allah kendi mukaddes zatına böyle bir kimsenin aralarında çıkan din ve dünya ile

433 Buhârî, 2361; Müslim, 2357.
434 es-Sârimu'l-Meslûl, 539.
435 es-Sârimu'l-Meslûl, 528.

ilgili bütün anlaşmazlık konularında Rasûlün hükmüne razı olmadıkça ve onun hükmünden dolayı kalplerinde herhangi bir sıkıntının varlığı tamamen ortadan kalkmadıkça iman etmeyeceğine dair yemin etmiştir. Kur'ân-ı Kerim'in bu esasa dair delilleri ise pek çoktur.][436]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Aynı şekilde yüce Allah: *"Hayır, Rabbine Andolsun ki, aralarında çıkan anlaşmazlıklarda seni hakem yapıp sonra da verdiğin hükümden dolayı içlerinde hiçbir sıkıntı duymadan, tam bir teslimiyetle teslim olmadıkça iman etmiş olmazlar."* (Âyet 65) buyurmaktadır. Böyle yapanlar iman etmeyen kimseler olduklarına göre onun hükmüne başvurmayan onun hükmünü reddeden ve onun hükmünden başka hükümlerin ondan daha sahih olduğuna ya da hükmünün doğru bir hüküm olmadığına inandıkları için verdiği hükmünden dolayı içlerinde bir sıkıntı duyan kimselerin durumu daha çetin ve daha büyüktür.][437]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Hayır, Rabbine Andolsun ki, aralarında çıkan anlaşmazlıklarda seni hakem yapıp sonra da verdiğin hükümden dolayı içlerinde hiçbir sıkıntı duymadan, tam bir teslimiyetle teslim olmadıkça iman etmiş olmazlar."* (Âyet 65) buyurmaktadır.

Buna göre aralarında çıkan anlaşmazlıklarda Allah'ı ve Rasûlünü hakem kılma ilkesine bağlı kalmayan kimselerin yüce Allah kendi zatına yemin ederek iman etmiş olmayacağını bildirmektedir. Bâtınen ve zahiren Allah'ın ve Rasûlünün hükmüne bağlı olmakla birlikte isyankârlık yapan, hevâsına uyan bir kimseye gelince; bu da benzeri öbür isyankârlar durumundadır.

Bu âyet-i kerime Allah'ın indirdikleri ile hükmetmeyip sonra da Allah'ın hükmü ne ise ona inandıklarını ileri süren yöneticilerin tekfir edileceğine dair gösterdikleri deliller arasında yer alır. İlim adamları burada zikredilmesi uzun sürecek pek çok açıklamalar yapmışlarsa da benim sözünü ettiğim hususa âyetin bağlamı delildir.

Maksat adaletle hükmetmenin her zaman ve her mekânda herkesin üzerine ve herkes için mutlak bir vacip olduğudur. Allah'ın Rasûlü Muhammed üzerine indirdikleri ile hükmetmek özel adaletin kendisidir. Bu ise bütün adalet türlerinin en mükemmeli ve en güzelidir. O hüküm ile hükmetmek hem Nebi (sallallâhu

436 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVIII, 471.
437 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXI, 208.

aleyhi ve sellem)'in hem de ona uyan herkesin üzerine bir görevdir. Allah'ın ve Rasûlünün hükmüne bağlı olmayan bir kimse ise kâfirdir.

Bu ise itikadi ve ameli bütün hususlar ile ilgili olarak anlaşmazlığa düştüğü her bir mesele hakkında ümmetin görevidir. Yüce Allah: *"İnsanlar tek bir ümmetti. Allah da peygamberleri müjdeleyici ve korkutucular olmak üzere gönderdi. Beraberlerinde insanların anlaşmazlığa düştükleri şeyler hakkında aralarında hükmetmek için de hak ile Kitabı indirdi. Hâlbuki kendilerine o Kitabın verildiği kimseler, ancak apaçık deliller onlara geldikten sonra (ve yalnızca) aralarındaki kıskançlıktan dolayı ona (o hakka) dair anlaşmazlığa düştüler. İşte Allah böylece izniyle iman edenleri, hakkında anlaşmazlığa düştükleri hakka ulaştırdı. Allah, dilediğini dosdoğru yola iletir."* (Bakara, 213); *"Herhangi bir şey hakkında anlaşmazlığa düşerseniz onun hakkında hüküm vermek Allah'a aittir."* (Şûrâ, 10) ve: *"Herhangi bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz onu Allah'a ve Rasûlüne götürünüz."* (Nisâ, 59) buyurmaktadır. O halde ümmet arasında ortak olan hususlar hakkında ancak kitap ve sünnet ile hüküm verilir. Herhangi bir kimsenin insanları bir âlimin bir emirin bir şeyhin yahut da bir hükümdarın sözüne bağlı kalmaya mecbur etmek yetkisi yoktur.

İnsanlar arasında bu şekillerden herhangi birisinde hükmettiğine inanıp kendileri arasında kitap ve sünnet ile hükmetmiyor ise o kâfirdir. Müslümanların yöneticileri muayyen işler hakkında hüküm verirler. Külli meseleler hakkında hüküm vermezler. Muayyen meseleler hakkında hüküm verdikleri taktirde de Allah'ın kitabında indirdikleri ile hükmetmeleri görevidir. Orada hüküm yoksa Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sünneti gereğince hüküm verirler. O meselenin hükmünü bulamayacak olurlarsa hâkim içtihad ederek kendi görüşü ile hüküm verir.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Hâkimler üç türlüdür. İki hâkim cehennemde bir hâkim cennette olacaktır. Hakkı bilip gereğince hüküm veren kimse cennette olacaktır. Hakkı bilip ona muhalif hüküm veren bir kimse cehennemde olacaktır. İnsanlara bilgisizce hüküm veren kimse de cehennemde olacaktır."[438]

İlme dayanarak hüküm verip adalet yaparsa ve içtihad edip isabet ederse onun iki ecri vardır. İçtihad edip hata edecek olursa bir ecri vardır. Tıpkı Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den iki vecihden/rivâyet yolundan sabit olduğu gibi.[439]

438 Ebu Davud, 3573; İbn Mace, 2515. Sahih bir hadistir.
439 Hadisin kaynakları daha önce gösterildi.

Burada maksat şudur: Genel olarak müminler arasında çıkan anlaşmazlıklar hakkında hüküm vermek icab ederse ancak ilim ile ve adalet ile konuşmalıdır. Bu konuyu Allah'a ve Rasûlüne havale etmelidir. Böyle yapmak ashabın durumu hakkında daha da açıktır. Herhangi bir kimse bir hükümdar, bir yönetici, bir emir, bir üstad ve buna benzer emir sahiplerinden birilerine dil uzatacak olup onu yetkisi hususunda ya da başka hususta başkasına haksızlık yapan kâfir bir kişi olarak değerlendirip ondan başkasını ise her türlü hata ve günahtan uzak adaletli âlim diye kabul edip, birincisini sevip onu veli ve dost edinen kimseleri kâfir ya da sövülmeyi hak eden bir zalim kabul ederek ona sövmeye başlarsa hiç şüphesiz bu konuda ilme dayalı ve adalete uygun bir şekilde söz söylemek gerekir.

Rafıziler ise ashab-ı kiram hakkında ayrım gözetmek yolunu izlediler. Bundan dolayı onların bazılarını veli edinip bu hususta aşırıya gittiler. Bazılarına düşmanlık ederek o düşmanlıklarında da aşırıya kaçtılar. İnsanlardan birçok kişi de emirleri, hükümdarları, âlimleri ve üstadları hakkında buna benzer bir yol izleyebilirler. Böylelikle onlar arasında ashabdan başkaları ile ilgili olarak bir rafızilik/başkalarını red ortaya çıkar. İki hizipten birisinin filanı ve onu sevenleri veli edindiğini, diğer taraftan filana ve onu sevenlere buğz ettiklerini görürsün. Hatta bazen haksız yere ona sövüp saydığı da olur.][440]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*İnsanlar tek bir ümmetti. Allah da peygamberleri müjdeleyici ve korkutucular olmak üzere gönderdi. Beraberlerinde insanların anlaşmazlığa düştükleri şeyler hakkında aralarında hükmetmek için de hak ile Kitabı indirdi. Hâlbuki kendilerine o Kitabın verildiği kimseler, ancak apaçık deliller onlara geldikten sonra (ve yalnızca) aralarındaki kıskançlıktan dolayı ona (o hakka) dair anlaşmazlığa düştüler. İşte Allah böylece izniyle iman edenleri, hakkında anlaşmazlığa düştükleri hakka ulaştırdı. Allah, dilediğini dosdoğru yola iletir.*" (Âyet 65) buyurmaktadır. Buna göre aralarında çıkan anlaşmazlıklarda Allah'ı ve Rasûlünü hakem kılmaya riâyet etmeyen bağlı olmayan kimseler hakkında şanı yüce Allah kendi zatına iman etmediğine dair yemin etmektedir. Zahiren ve batınen Allah'ın ve Rasûlünün hükmüne bağlı kalmakla birlikte isyankârlık yapan ve hevâsına uyan kimseye gelince; bu kişi de ona benzer diğer isyan edenler durumundadır. Ama Allah'ın ve Rasûlünün hükmüne bağlı kalmayan/kabul etmeyen kişi ise kâfirdir. Bu ise itikadi ve ameli anlaşmazlığa düştükleri bütün hususlarda

440 Minhâcü's-Sünne, V, 130-133.

ümmetin üzerine bir görevdir. Ümmet arasında ortak olan hususlar hakkında ancak kitap ve sünnete göre hüküm verilir. Herhangi bir kimsenin bir âlimin, bir emirin, bir üstadın, bir kralın sözüne uymaya insanları mecbur etmek hakkı yoktur. Müslümanların yöneticileri muayyen meseleler hakkında hüküm verirler. Külli hususlar hakkında hüküm vermezler. Muayyen meseleler hakkında hüküm verdikleri vakit Allah'ın kitabındaki hükümler gereğince hükmetmekle görevlidirler. Eğer orada yoksa Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sünneti gereğince hükmederler. Orada da bulamazlarsa o taktirde hâkim içtihad ederek kendi görüşü ile hüküm verir.][441]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: "*Hayır, Rabbine Andolsun ki, aralarında çıkan anlaşmazlıklarda seni hakem yapıp sonra da verdiğin hükümden dolayı içlerinde hiçbir sıkıntı duymadan, tam bir teslimiyetle teslim olmadıkça iman etmiş olmazlar.*" (Nisâ, 65) buyurarak kendi zatına aralarındaki anlaşmazlıklarda onun hükmüne başvurmadıkları sürece sonra da onun hükmünden dolayı içlerinde herhangi bir sıkıntı hissetmeksizin aksine zahiren ve batınen onun hükmüne teslim olmadıkları sürece iman etmeyeceklerine dair yemin etmektedir. Şanı yüce Allah bundan önce de: "*Sana indirilene ve senden önce indirilmiş olanlara iman ettiklerini iddia edenleri görmez misin? Kendisini inkâr etmekle emrolundukları halde Tâğût'un hükmüne başvurmak istiyorlar. Şeytan da onları (hidâyetten ayırıp) uzak bir sapıklıkla büsbütün saptırmak ister. Onlara: "Allah'ın indirdiğine ve Peygambere gelin." denilince münâfıkların senden alabildiğine yüzçevirdiklerini görürsün.*" (Âyet 60-61) buyurmaktadır. Böylelikle yüce Allah, Allah'ın kitabı ile Rasûlünün huzurunda muhakemeye çağırılmakla birlikte Allah'ın Rasûlünden alıkoyan kimselerin münafık olacaklarını beyan buyurmaktadır. Yine yüce Allah: *"Biz Allah'a ve Rasûlüne iman itaat ettik" derler. Bundan sonra da onlardan bir kısmı geri dönerler. Onlar müminler değildir. Aralarında hükmetmek için onlar Allah'a ve Rasûlüne çağırıldıklarında onlardan bir kısmı yüz çevirir. Eğer hak kendilerinin ise ona sürat ve itaatle gelirler. Acaba kalplerinde hastalık mı vardır bunların, yoksa şüpheye mi düştüler yahut Allah ve Rasûlü kendilerine haksızlık eder diye mi korkarlar? Hayır, onlar zulmedenlerin ta kendileridir. Aralarında hükmetmek üzere Allah'a ve Rasûlüne davet olunduklarında müminlerin sözleri ancak: "İşittik ve itaat ettik" demektir.*" (Nûr, 47-51) buyurmaktadır. Böylece şanı yüce Allah rasûle itaatten yüz çeviren onun hükmünü kabul etmeyen kimselerin mü'min olmayıp münafıklardan olduğunu ve gerçek müminin dinleyip itaat ettik

441 Tariku'l-Vusûl, 209-210. Bazı farklılıklar dışında bundan önceki nakle oldukça yakındır.

diyen kimse olduğunu beyan buyurmaktadır. Yalnızca Rasûlullah'ın hükmünden yüz çevirip ondan başkasının hükmüne başvurmayı istemekle -ki bu katıksız bir terktir ve bazen aşırı şehvet/arzu bunun sebebi olabilir- münafıklık yer edip iman ortadan kalkıyorsa o halde eksik görmek, tahkir etmek ve benzeri hallerin durumu ne olabilir?

Bunu Ebu İshak, İbrahim b. Abdurrahman b. İbrahim b. Duhaymin Tefsiri'nde naklettiği şu rivâyet desteklemektedir: Bize Şuayb b. Şuayb tahdis etti, bize Ebu'l-Muğire tahdis etti, bize Utbe b. Damra tahdis etti, bana babamın tahdis ettiğine göre iki adam Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda davalaşmışlardı. O haklı olanın lehine haksız olanın da aleyhine hüküm verdi. Aleyhine hüküm verilen kişi: Buna razı olmuyorum deyince arkadaşı: Peki ne istiyorsun dedi. O: Ebu Bekir es-Sıddik'e gidelim dedi. Ona gittiler. Kendisi lehine hüküm verilmiş kişi: Biz Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda davalaştık, o benim lehime arkadaşımın aleyhine hüküm verdi dedi. Ebu Bekir: Sizin durumunuz Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hüküm verdiği şekildedir diye cevap verince arkadaşı yine razı olmayarak: Ömer b. Hattab'ın yanına gidelim deyip onun yanına gittiler. Lehine hüküm verilen kişi: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda davalaştık. Benim lehime onun aleyhine hüküm verdi. Ama razı olmadı. Sonra Ebu Bekir es-Sıddik'in yanına gittik. O da: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) hakkınızda verdiği hüküm neyse odur diye cevap verdi. Yine buna razı gelmedi. Ömer ona: Böyle bir şey söyleyip söylemediğini sordu. Sonra Ömer evine girip elinde kılıcını kınından sıyırmış olduğu halde dışarı çıktı ve verilen hükme razı gelmeyen kişinin kellesini vurup öldürdü. Bunun üzerine şanı yüce Allah: *"Hayır Rabbine Andolsun ki aralarında çıkan anlaşmazlıklarda seni hakem yapıp ..."* âyetini indirdi.

Bu mursel rivâyetin itibara alınmaya elverişli başka bir vecihten bir şahiti de vardır.

İbn Duhayn dedi ki: Bize el-Cûzecani tahdis etti, bize Ebu'l-Esved tahdis etti, bize İbn Lehia Ebu'l-Esved'den tahdis etti, o Urve b. ez-Zubeyr'den şöyle dediğini rivâyet etti: İki adam Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda davalaştı. O da onlardan birisinin lehine hüküm verdi. Aleyhine hüküm verdiği kişi: Bizi Ömer'e havale et dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de bunun üzerine: "Peki Ömer'e gidin." buyurdu. Onlar da Ömer'e gittiler. Ömer'in yanına vardıklarında lehine hüküm verilen kişi: Ey Hattab'ın oğlu! Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) benim lehime hüküm verdi. Bu ise bizi Ömer'e havale et deyince Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de bizi sana havale etti dedi. Ömer: -Aleyhine

hüküm verilen kişiye- böyle mi oldu deyince o da evet dedi. Bu sefer Ömer: İçeri girip çıkarak aranızda hüküm verinceye kadar yerinde dur dedi. Dışarıya kılıcını kuşanmış olarak çıktı ve: Bizi Ömer'e havale et diyen kişiye bir darbe indirdi ve onu öldürdü. Diğeri ise Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gerisin geri giderek: Ey Allah'ın Rasûlü! Ömer arkadaşımı öldürdü. Eğer ben elinden kaçıp kurtulmasaydım şüphesiz beni de öldürecekti deyince Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Ben Ömer'in bir mümini öldürmek cesaretini göstereceğini sanmıyordum." buyurdu. Bunun üzerine şanı yüce Allah: *"Hayır, Rabbine Andolsun ki aralarında çıkan anlaşmazlıklarda seni hakem yapıp sonra da verdiğin hükümden dolayı içlerinde hiçbir sıkıntı duymadan tam bir teslimiyetle teslim olmadıkça iman etmiş olmazlar."* âyetini indirdi. Böylelikle Allah Ömer'in onu öldürmek ile suç işlememiş olduğunu beyan buyurdu.[442]

Bu kıssa bu iki yoldan farklı bir yoldan da rivâyet edilmiştir. Ebu Abdullah Ahmed b. Hanbel dedi ki: Ben İbn Lehia'nın hadisini ancak itibar ve istidlal için yazarım. Bazen onun hadisini bu manada onu başkası ile birlikte rivâyeti güçlendirmek üzere delil olmak üzere. Yoksa tek başına olduğu taktirde bir hüccettir diye zikretmem.][443]

وَلَوْ أَنَّا كَتَبْنَا عَلَيْهِمْ أَنِ اقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ أَوِ اخْرُجُوا مِنْ دِيَارِكُمْ مَا فَعَلُوهُ إِلَّا قَلِيلٌ مِنْهُمْ وَلَوْ أَنَّهُمْ فَعَلُوا مَا يُوعَظُونَ بِهِ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ وَأَشَدَّ تَثْبِيتًا ﴿٦٦﴾

66. "Şâyet onlara: "Kendinizi öldürün yahut yurtlarınızdan çıkın." diye yaz(ıp farz kıl)saydık içlerinden pek azı müstesnâ, bunu yapmazlardı. Kendilerine verilen öğütleri yerine getirselerdi, elbette haklarında çok hayırlı ve daha bir sebat verici olurdu."

Tefsiri:

[Vaaz: Öğüt vermek teşvik ve korkutmak sûretiyle emir ve nehyde bulunmaktır. Şanı yüce Allah da: *"Şâyet kendilerine verilen öğütleri yerine getirselerdi..."* yani emrolunduklarını yerine getirselerdi.][444]

442 Bu rivâyetin kaynakları daha önce Şeyhu'l-İslâm'ın bu olayın bir aslı olduğunu gösteren bir dayanağı da vardır şeklindeki sözleri açıklanırken gösterildi. Allah en iyi bilendir.

443 es-Sârimu'l-Meslûl. 42-45.

444 el-Cevâbu's-Sahih. VI. 427: er-Raddu Ala'l-Mantıkiyyîn. 467: Câmiu'r-Resâil. I, 288. II, 257.

وَإِذًا لَآتَيْنَاهُمْ مِنْ لَدُنَّا أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٦٧﴾ وَلَهَدَيْنَاهُمْ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا ﴿٦٨﴾

67. "O taktirde onlara katımızdan büyük bir mükâfat da verirdik.

68. Ve onları elbette dosdoğru yola iletirdik."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah emrolunmuş olup hoşa gitmeyen bir işi yapmanın dünyada da terk edilmesinden daha hayırlı olduğunu beyan etmek üzere: "*Şâyet onlara: "Kendinizi öldürün yahut yurtlarınızdan çıkın." diye yaz(ıp farz kıl)saydık içlerinden pek azı müstesnâ, bunu yapmazlardı. Kendilerine verilen öğütleri yerine getirselerdi, elbette haklarında çok hayırlı ve daha bir sebat verici olurdu. O taktirde onlara katımızdan büyük bir mükâfat da verirdik. Ve onları elbette dosdoğru yola iletirdik.*" (Âyet 66-68) buyurmaktadır.

Bu buyruklar ise: "*Sana indirilene ve senden önce indirilmiş olanlara iman ettiklerini iddia edenleri görmez misin? Kendisini inkâr etmekle emrolundukları halde Tâğût'un hükmüne başvurmak istiyorlar. Şeytan da onları (hidâyetten ayırıp) uzak bir sapıklıkla büsbütün saptırmak ister.*" (Âyet 60) durumunun bağlamında sözkonusu edilmiştir ki bunlar kitap ehlinden münafık olanlardır.

Müşriklerin durumu da aynı şekilde Allah'ın kitabını arkalarına hiç bilmiyormuşçasına atanların durumuna benzemektedir: "*(Yahûdîler) şeytanların Süleyman'ın mülkü (nübüvvet ve hükümdarlığı) aleyhine uydurdukları şeylere uydular. Hâlbuki Süleyman (sihir yaparak) kâfir olmadı. Fakat o şeytanlar kâfir oldular. İnsanlara büyüyü ve Babil'deki iki meleğe, Hârût ve Mârût'a indirilen şeyleri öğretiyorlardı. Hâlbuki o iki melek: "Biz ancak imtihan (için gönderilmiş) iz. Sakın (büyü yapıp da) küfre girme" demedikçe kimseye büyü öğretmezlerdi. İşte (halk) ikisinden kendisi ile koca ve karısının arasını ayıracak şeyler öğrenirlerdi. Allah'ın izni olmadıkça onunla hiçbir kimseye zarar verebilecek değillerdi. Onlar ise kendilerine zarar verecek ve fayda sağlamayacak şeyleri öğreniyorlardı. Andolsun ki onlar büyüyü satın alan kimsenin âhirette bir nasibi olmadığını muhakkak biliyorlardı. Keşke onlar (sihri öğrenmekle) kendilerini cidden kötü bir şeye karşılık sattıklarını bilmiş olsalardı.*" (Âyet 102)

Şüphesiz bunlar Allah'ın kitabında bulunanlardan uzaklaşıp Cibt'e, Tâğût'a, sihire ve şeytana uymaya yöneldiler. İşte Cibt'e ve Tâğût'a iman eden ve kitaptan kendilerine bir pay verilmiş olanların durumu ile bunların durumuna karşılık Allah'a ve Rasûlüne iman ettiklerini açığa vuranlar arasından tağutun hükmüne başvuranların durumu bu olup, hallerinde bu halde bir parça bulunur.

Tağut ise Allah'a ve Rasûlüne itaat olmayan hususlarda tazim olunan ve kendisini büyük gösteren insan, şeytan ya da herhangi bir puttur.

İşte bu ümmet arasından Allah'ın kitabı ile Rasûlünün sünnetine muhalif olan türlü şekilleri ile Cibt'e ve Tâğût'a iman eden ve yüce Allah'ın kitabı ile Rasûlünün sünnetinden başkalarının hükümlerine başvurmak isteyen bu ümmet arasından kendilerinde bir tür münafıklık bulunan ve yahudilere benzeyen birtakım fıkıhçı, kelamcı ve daha başkalarından birçoğunun durumu bu şekildedir.

Yüce Allah: "*Onlara: "Allah'ın indirdiğine ve Peygambere gelin." denilince münâfıkların senden alabildiğine yüzçevirdiklerini görürsün. Elleriyle yaptıkları yüzünden başlarına bir musibet gelip çattığı zaman halleri nasıl olacak? Sonra sana gelirler de: "Biz iyilik etmekten ve ara bulmaktan başka birşey istemedik" diye Allah'a yemin ederler.*" (Âyet 61-62) buyurmaktadır.

Yani bunlar Allah'a ve Rasûlüne itaatten uzaklaşıp tabi oldukları tağutun peşine gitmelerinin sebebi ancak kendileri için bir menfaat sağlayıp kendilerinden bir zararı uzaklaştıracağını zannettikleri için bunu yapmışlardır. Buna örnek bir tür kelamcılarda bulunduğu gibi ilim ve tahkik peşine düşmek, kendilerini ibadete vermiş bir tür kesimde bulunduğu gibi birtakım zevk ve vecdlerin peşine düşmek, üstünlük sağlamak isteyen ve azgın birtakım arzularına uyan bir kesimde bulunduğu gibi gizli ve açık birtakım şehvet ve arzuları elde etmek gibi örneklerdir.

Yüce Allah: "*Şeytan da onları uzak bir sapıklıkla büsbütün saptırmak ister.*" buyurmaktadır. Yani onlar menfaat sağlayıp zararı önlemekten ibaret istek ve maksatlarını elde edemezler. Çünkü bu ancak tağuta uymakla değil Allah'a ve Rasûlüne itaat etmekle gerçekleşir. Şanı yüce Allah dünyada onların maksatlarının zıddı ile kendilerini cezalandırdığı taktirde ellerinin önden gönderdikleri sebebi ile onların başına bir musibet gelip çatınca bu sefer: Bizler bu yaptıklarımızla ancak bir iyilik yapmak istemiştik derler. Yani bizler kendimize zulmetmek değil iyilik yapmak istedik. Ayrıca biz arabulmak da istemiştik. Yahut da hakikatlerin ve maslahatların bir araya gelmesi için bunu ve ötekini bir araya getirmek istedik.

Yüce Allah: *"İşte bunlar Allah'ın kalplerinde olanı bildiği kimselerdir."* (Âyet 63) Onların kalplerindeki bozuk inançları ve bozuk iradeleri yani zannı ve nefislerin arzu edip istedikleri şeyleri bilir. *"Artık onlardan yüz çevir. Onlara öğüt ver ve onlara kendi haklarında etkileyici sözler söyle."*

Sonra yüce Allah: *"Biz, gönderdiğimiz her bir peygamberi ancak Allah'ın izniyle kendisine itaat edilsin diye gönderdik. Şâyet kendilerine zulmettiklerinde sana gelip de Allah'tan mağfiret dileselerdi, Peygamber de onlara mağfiret isteyiverseydi, Allah'ı elbette tevbeleri çokça kabul eden, çok rahmet eden bulacaklardı."* (Âyet 64) buyurarak yüce Allah onları münafıklık etmelerinden sonra tevbe etmeye çağırmaktadır. Bu da onun kullarına merhametinin kemalindendir. Masiyetten önce onlara itaat etmelerini, masiyetten sonra da mağfiret dilemelerini emir buyurmaktadır. O kendilerine rahmeti ile önce itaat etmelerini emretmek sûretiyle onlara pek merhametlidir. Yine onlara mağfiret dilemeyi emretmesi de onun rahmetindendir. Çünkü şanı yüce Allah önce kendisine itaat eden müminlere pek merhametlidir. İkinci olarak kendisinden mağfiret dileyenlere pek merhametlidir.

Şanı yüce Allah kendisine itaat edenlere pek merhametlidir. Rahmet ise onlara faydalı olan şeylerin onlara ulaştırılmasını, onlara zararlı olacak şeylerin onlardan uzaklaştırılmasını gerektirir. O halde emrolunan bir husus onlara faydalı olmayıp nasıl onlara zarar ihtiva edebilir ki?

Yüce Allah'ın: *"Sana gelip"* buyruğunda sözü edilen onun hayatta olduğu dönemde ona davet etmek gibi bilinen bir husustur. Ama onun gıyabında ve vefatından sonra ise onun huzuruna gelişten maksat ona çağırmak ve işi ona döndürmek gibidir. Şanı yüce Allah: *"Onlara: Allah'ın indirdiğine ve peygambere gelin denilince"* ve: *"Eğer herhangi bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz onu Allah'a ve Rasûlüne götürünüz."* buyurmaktadır. İşte bu onunla gönderilmiş olan kitaba ve hikmete götürmek ve bunlara gelmek demektir. Yine kendisine zulmeden kimseler için ona gelmek o kimseye vermiş olduğu emirlere dönmek demektir. Ona emrettiklerine dönecek olursa şüphesiz hayatta iken kendisine zulmedenlerden bir şeye gelen bir kimse onun itaatine girmek üzere ve masiyetinden dönerek ona geldiği gibi gıyabında ve ölümünden sonra da bu böyle olur.

Allah'tan mağfiret dilemek ise her yer ve her zamanda bulunan bir şeydir. Rasûlün mağfiret dilemesi ise bu aynı zamanda gıyabında ve vefatından sonra da insanları kapsar. Çünkü ona mü'min erkeklere ve mü'min kadınlara mağfi-

ret dilemesi emredilmiştir. O da Allah'ın kendisine emrettiği hususlarda Allah'a itaatkârdır. Tevbe eden bir kimse iman içindedir. Çünkü masiyet imanı eksiltir. Masiyetten tevbe etmek ise kendi miktarınca imanı artırır. Böylelikle Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in mağfiret dileyişinden onun lehine o kadar pay düşer.

İnsanın Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e kabrinin yanına gelerek: "Benim için mağfiret dile yahut benim için Rabbinden iste yahut bana dua et ya da onun gıyabında ey Allah'ın Rasûlü bana dua et, yahut benim için mağfiret dile ya da benim için Rabbinden şunu şunu iste!" demesinin ise hiçbir aslı esası yoktur ve Allah bunu emretmemiştir. İlk üç nesilde ümmetin bilinen Selefinden tek bir kişi dahi böyle bir şey yapmadığı gibi bu, aralarında bilinen bir uygulama da değildi. Şâyet bu müstehap işlerden olsaydı Selef mutlaka bunu yapardı ve bu aralarında bilinen bir iş olurdu. Hatta bu aralarında şöhret kazanmış onlardan nakledilen bir iş olurdu. Şüphesiz bunun gibi bir uygulama eğer kötülüklerin mağfiret edilmesi ve ihtiyaçların karşılanması için bir yol olsaydı onu yapmak ve bu işi nakletmek üzere gayretler ve bunu gerektiren sebepler de mutlaka çokça ortada olurdu. Özellikle de insanlar arasında hayra en tutkun kimseler arasında bunlar görülmeli idi. Onların böyle bir işi yaptıkları bilinmediğine, kimse de bunu yaptıklarını onlardan nakletmediğine göre bu işin müstehap ve emrolunan işlerden olmadığı da anlaşılmış olmaktadır.

Hatta ondan sabit olarak nakledilen ve Allah'ın Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e emretmiş olduğu onun kabrinin bir bayram yeri ve bir put edinilmesini, genel olarak da kabirlerin mescit edinmelerini yasaklaması şeklindedir.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kabrine gelen bedevi kimsenin halini arz etmesine dair bazı fukahanın zikrettikleri ve şöyle dediğine dair hikâyeye gelince: Ey yaratılmışların en hayırlısı. Şüphesiz Allah: *"Şâyet kendilerine zulmettiklerinde sana gelip de ..."* buyurmaktadır; işte ben de sana geldim deyip sonra da rüyasında Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i gördüğü ve ona o bedeviye müjde vermesini emrettiği gibi hikâye ve buna benzer Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ve ondan başka salihlerin kabirleri ile alakalı sözü edilen hususların bir benzeri imanında bir parça zayıflık bulunan kimseler için vukua gelebilir. Böyle bir kimse aynı zamanda Rasûlün değerini de ona emrolunanın değerini de bilmeyen birisidir. Bu gibi kimseler eğer ihtiyaçları dolayısıyla affolunmayacak olursa imanlarında sarsıntı olur, münafıklıkları büyür. İşte böyle bir durumdakilere yapılan bu davranış Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hayatta olduğu dönemlerde kalpleri bağışlarla İslâm'a ısındırılan kimselerin durumuna benzer. Nitekim o şöyle buyurmuştur:

"Şüphesiz ben birtakım kimseleri kalplerindeki tahammülsüzlük ve tedirginlik dolayısıyla ısındırmayla çalışırken birtakım kimseleri de Allah'ın kalplerinde var etmiş olduğu müstağniliğe ve hayır ile başbaşa bırakıyorum."[445] Bununla birlikte onlar bu maldan hoşlanmazlar. İşte bu da bu gibi ihtiyaçlara benzer.

Rasûlün sünnetinde varid olan meşru uygulama ise müslüman bir kimsenin Rabbine onu vesile kılarak dua etmesidir. Yoksa ölümü ve gıyabı halinde ona dua etmesi değildir. Bu da Tirmizi'nin sahih olduğunu belirterek rivâyet ettiği hadiste belirtildiği gibi yapmasıdır. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir adama şöyle demesini öğretmişti: "Allah'ım! Ben senden diliyorum ve nebin rahmet nebisi Muhammed'i de sana vesile kılıyorum. Ey Muhammed! Ey Allah'ın nebisi! Ben seni benim bu ihtiyacımı görmesi için Rabbime vesile kılıyorum. Allah'ım onu hakkımda şefaatçi kıl."[446] Çünkü yüce Allah: *"Onun izni olmadan onun nezdinde kim şefaat edebilir?"* (Bakara, 255) ve: *"Sizin için ondan başka ne bir veli ne de bir şefaatçi vardır."* (Secde, 4) buyurmuştur.

Sonra yüce Allah: *"Hayır, Rabbine Andolsun ki, aralarında çıkan anlaşmazlıklarda seni hakem yapıp sonra da verdiğin hükümden dolayı içlerinde hiçbir sıkıntı duymadan, tam bir teslimiyetle teslim olmadıkça iman etmiş olmazlar."* (Nisâ, 65) buyurmaktadır. Böylelikle yüce Allah şu iki hususu bir arada gerçekleştirmeyen kimsenin imanının olmadığına kendi zatına yemin etmektedir: Bu hususların biri aralarında çıkan anlaşmazlıklarda onun hükmüne başvurmak sonra da ondan dolayı içinde herhangi bir sıkıntı duymamaktır. Bu da onun emir ve yasaklarında bunları yerine getirmeye çalışan kimseler için zorluğu gerektirecek herhangi bir husus olmamasını gerektirir. Çünkü onun hükmünde emir ve yasağın bulunması kaçınılmazdır. Her ne kadar mübah şeyler bulunsa dahi bu böyledir. Eğer onun emredip yasakladıklarında kula bir zarar ve bir kötülük ağır basan bir zevk ve lezzet olmaksızın bir acı sözkonusu olsaydı kulun kendisi için zarar ve kötülük olan hususlardan ötürü darlık ve sıkıntının bulunmasından dolayı kınanamazdı.][447]

445 Buhârî, 923.
446 Tirmizi, 3578; İbn Mace, 1385. Hadis sahihtir.
447 Câmiu'r-Resâil, II, 372-379.

وَمَنْ يُطِعِ اللّٰهَ وَالرَّسُولَ فَأُولٰٓئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ
وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَٓاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولٰٓئِكَ رَفِيقًا ﴿٦٩﴾

69. "Kim Allah'a ve Rasûl(ün)'e itaat ederse işte onlar, Allah'ın kendilerine nimetler verdiği peygamberler, sıddîkler, şehidler ve salihlerle birliktedirler. Onlar ne iyi arkadaştırlar! "

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bir adam Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: Ben seni çok seviyorum, senden ayrı duramıyorum ve şüphesiz ki sen cennetin en yüksek yerindesin. Seni göremeyeceğim demesi üzerine şanı yüce Allah: "*Kim Allah'a ve Rasûl(ün)'e itaat ederse işte onlar, Allah'ın kendilerine nimetler verdiği peygamberler, sıddîkler, şehidler ve salihlerle birliktedirler. Onlar ne iyi arkadaştırlar!*" (Âyet 69) buyruğunu indirdi.[448]][449]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah bahtiyar ve kendilerine nimet ihsan edilmiş olan kullarının dört mertebe olduğunu belirterek şöyle buyurmaktadır: "*Kim Allah'a ve Rasûl(ün)'e itaat ederse işte onlar, Allah'ın kendilerine nimetler verdiği peygamberler, sıddîkler, şehidler ve salihlerle birliktedirler. Onlar ne iyi arkadaştırlar!*" (Âyet 69)][450]

---

448 Bu hadisi, merfu olarak Taberânî Evsat'da ve el-Mu'cem es-Sağir, I, 26'da; Ebu Nuaym, Hilyetül Evliya, IV, 240, VIII, 125'de Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan diye rivâyet etmiştir. Heysemi, Mecma, VII, 7'de: Bunu Taberânî Sağir ve Evsat'da rivâyet etmiş olup ravileri Abdullah b. İmran el-Âbidî'nin dışında Sahih'in ravileridir. O da sika birisidir demiştir. ed-Durru'l-Mensûr, II, 588'de: Taberânî, İbn Merdûye; el-Hilye'de Ebu Nuaym, ez-Ziya el-Makdisi de Sıfetü'l-Cenne'de bu hadisi tahric etmiş olup Âişe'den hasen olduğunu belirtmişlerdir. Hafız İbn Hacer de: el-Ucab Fi Beyani'l-Esbâb adlı eserinde (II, 914) Taberânî'nin senedini zikrettikten sonra şunları söylemektedir: Derim ki: Bunlar sika oldukları söylenmiş ravilerdir. Hadis ile ilgili olarak İbn Kesir de Tefsir'inde: Ben senedinde herhangi bir sakınca görmüyorum. Allah en iyi bilendir demiştir. Hadisin çeşitli şahitleri de vardır. Bunu İbn Ebu Hâtim, Nisa -3575; Taberânî, 9925'de Mesruk'dan ceyyid bir isnad ile rivâyet etmiştir. Taberi de bu hadisi Said b. Cübeyr, Katade, Rabi' b. Enes ve Süddi'den (9924, 9926, 9927, 9928) diye rivâyet etmiştir. el-Vahidi bunu Esbabu'n-Nüzul, 95'de zikretmiş olup el-Kelbi'den naklettiğini belirtmektedir. Sa'lebi de bunu -el-Fethu's-Semavi, II, 500'de belirtildiği gibi- tefsirinde senetsiz olarak zikretmiştir.

449 Muhtasaru'l-Fetâva'l-Mısriyye, 270.

450 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 221.

Merhum İbn Teymiyye "salih"in anlamı hakkında şunları söylemektedir:

[Bazen "salih" kişi başkaları ile birlikte anılır. Yüce Allah'ın: *"Kim Allah'a ve Rasûle itaat ederse işte onlar Allah'ın kendilerine nimetler verdiği peygamberler, sıddikler, şehidler ve salihlerle birliktedirler."* buyruğunda olduğu gibidir. Zeccâc ve başkaları dedi ki: Salih: Allah'ın haklarını ve kullarının haklarını gereğince yerine getiren kişi demektir. "Salih" lafzı "fasit/bozuk"un zıddıdır. Mutlak olarak zikredildiği taktirde bütün işleri düzgün olan ve onda fesat adına hiçbir şey bulunmayan içi dışı bir, sözleri ve amelleri de Rabbini razı edecek şekilde olan kişi demek olur. Bu ise hem nebileri hem onlardan daha alt mertebede olanları kapsar.

"Sıddik" lafzı burada "peygamberler" lafzına atfedilmiş kabul edilebilir. Nitekim şanı yüce Allah: *"Kitapta İbrahim'i de an. O son derece doğru sözlü bir peygamberdi."* (Meryem. 41) ve: *"Kitapta İdris'i de an. Gerçekten o çok doğru sözlü bir peygamberdi."* (Meryem. 56) buyruklarında olduğu gibi peygamberleri de bununla nitelendirmiştir.][451]

Bu âyet-i kerimede insanların mertebelendirilmesi hakkında dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"İşte onlar Allah'ın kendilerine nimetler verdiği peygamberler, sıddikler, şehidler ve salihlerle birliktedirler."* buyurmaktadır. Bunlar kulların dört mertebesidir. En faziletlileri nebiler, sonra sıddikler, sonra şehidler sonra da salihler gelir.][452]

Âyet-i kerime insanlar arasında kendisine itaat edilmesi gereken biricik kişinin rasûl olduğuna delildir:

[Aynı şekilde masum/günahtan ve hatadan korunmuş olana kayıtsız ve şartsız olarak itaat etmek icab eder. Ona muhalefet eden kimse ise tehdidi hak eder. Kur'ân-ı Kerim ise bunu yalnızca özel olarak Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hakkında sabit kabul etmiştir. Yüce Allah: *"Kim Allah'a ve Rasûl(ün) e itaat ederse işte onlar, Allah'ın kendilerine nimetler verdiği peygamberler, sıddîklar, şehidler ve salihlerle birliktedirler. Onlar ne iyi arkadaştırlar!"* (Âyet 69) ve: *"Kim Allah'a ve Rasûlüne isyan ederse hiç şüphesiz onun için cehennem ateşi vardır. Onlar orada ebediyyen kalacaklardır."* (Cinn. 23) buyurmuştur.

Böylelikle Kur'ân-ı Kerim birçok yerde rasûle itaat eden kimsenin mutlu kimselerden olacağına delalet etmekte ve bu hususta bir başka masuma itaati şart koşmamaktadır.][453]

451 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII, 57-58.
452 Mecmû'u'l-Fetâvâ. II, 223.
453 Minhâcü's-Sünne. VI, 190.

وَإِنَّ مِنْكُمْ لَمَنْ لَيُبَطِّئَنَّ فَإِنْ أَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةٌ قَالَ قَدْ أَنْعَمَ اللهُ عَلَيَّ إِذْ لَمْ أَكُنْ مَعَهُمْ شَهِيدًا ﴿٧٢﴾ وَلَئِنْ أَصَابَكُمْ فَضْلٌ مِنَ اللهِ لَيَقُولَنَّ كَأَنْ لَمْ تَكُنْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُ مَوَدَّةٌ يَا لَيْتَنِي كُنْتُ مَعَهُمْ فَأَفُوزَ فَوْزًا عَظِيمًا ﴿٧٣﴾

72. "Şüphe yok ki içinizden pek ağır davranacak olanlar da var; size bir musibet gelip çatarsa: "Onlarla beraber bulunmadığım için Allah bana nimetini lutfetti" der.

73. Şâyet size Allah'tan bir lütuf erişirse kendisiyle aranızda bir dostluk ve tanışıklık yokmuş gibi elbette şöyle diyecekti: "Keşke ben de onlarla beraber olsaydım da büyük bir mükâfata erseydim."

Tefsiri:

[Yüce Allah: "*Şüphe yok ki içinizden pek ağır davranacak olanlar da var; size bir musibet gelip çatarsa: "Onlarla beraber bulunmadığım için Allah bana nimetini lutfetti" der. Şâyet size Allah'tan bir lütuf erişirse kendisiyle aranızda bir dostluk ve tanışıklık yokmuş gibi elbette şöyle diyecekti: "Keşke ben de onlarla beraber olsaydım da büyük bir mükâfata erseydim.*" (Âyet 72-73) buyurmaktadır.

İşte bu işi ağırdan alanlar kendileri için sevdikleri şeyleri mü'min kardeşleri için sevmezler. Hatta onlara bir musibet gelip çatacak olursa yalnızca musibetin onlara gelmesine de sevinirler. Onlara bir nimet gelecek olursa bundan dolayı onlar adına sevinmezler. Aksine kendilerinin de o nimetten bir paylarının olmasını isterler. Onlar ancak kendilerinin elde edeceği bir dünyalık sebebi ile yahut da kendilerinden uzak kalacak dünyevi bir kötülük sebebi ile sevinirler. Çünkü onlar gerçekte Allah'ı, Rasûlünü ve ahiret yurdunu sevmezler. Eğer böyle olsalardı kardeşlerini de severlerdi, Allah'ın lütfundan onlara ulaşan şeyleri de severlerdi, onların başına gelen musibetten dolayı acı çekerlerdi, müminleri sevindiren şeylerden dolayı sevinmeyen, müminlerin hoşuna gitmeyen şeylerden ötürü kendisi de rahatsız olmayan kimse onlardan değildir.][454]

وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْ هَذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ أَهْلُهَا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ نَصِيرًا ﴿٧٥﴾

454 Mecmû'u'l-Fetâvâ, X. 128.

75. "Size ne oluyor ki Allah yolunda ve: "Rabbimiz, bizi halkı zâlim olan şu şehirden çıkar, katından bize bir sahip gönder, nezdinden bize bir yardımcı yolla" diyen mustazaf (zayıf düşürülmüş) erkekler, kadınlar ve çocuklar uğrunda savaşmıyorsunuz?"

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Rabbimiz bizi halkı zalim olan şu şehirden çıkar. Nezdinden bize bir veli gönder. Katından bize bir yardımcı yolla diyen mustazaf erkekler, kadınlar ve çocuklar uğrunda savaşmıyorsunuz."* gibi buyruklarda küçük çocukları kapsamaz. Şüphesiz hicret ve cihad kapısı ona gücü yetenlerin işledikleri bir ameldir. Şâyet yalnızca mustazaf erkekler sözkonusu edilmiş olsaydı o taktirde çocukların kapsama dahil olmadıkları zannedilirdi. Çünkü onlar bu işi yapmaya -zayıf oldukları halde- ehil değildirler. Bu sebeple yüce Allah onları özel isimleri ile sözkonusu ederek hicret etmemek ve cihadın vücubu hususundaki mazeretlerini beyan etmiş olmaktadır. Aynı şekilde imanın da bir başlangıcı, bir kemali, bir zahiri ve bir bâtını vardır. Kanın, malın koruma altına alınması, miras ve dünyevi cezalar gibi birtakım hak ve hadlerden oluşan dünyevi hükümler onunla alakalı sözkonusu edilirse onun zahiri ile alakalı olurlar. Bundan başka türlüsü de mümkün değildir. Çünkü bunun bâtın ile alakalı kabul edilmesine imkân olmaz. Bazı hallerde bunu varsaysak bile bunun bilinmesi ve buna güç yetirilmesi oldukça zordur. Böyle bir şey zahirde sabit olmasını sağlayacak bir şekilde bilinemez. Ayrıca bâtınında bu hali bilinen kişinin ise cezalandırılmasına imkân olamaz.][455]

Merhum İbn Teymiyye bu âyetin manaları hususunda şunları söylemektedir:

[Önce geçmiş olanlardan ve onlara güzel bir şekilde tabi olanlar arasından imtihan edilenler gibi bu ümmetin Selefinden de halefinden de gelen haberler bu şekildedir. Şanı yüce Allah'ın haklarında Kur'ân'ı indirdiği ve şöyle buyurduğu kimseler gibidir: *"Size ne oluyor ki Allah yolunda ve: "Rabbimiz, bizi halkı zâlim olan şu şehirden çıkar, katından bize bir sahip gönder, nezdinden bize bir yardımcı yolla" diyen mustazaf (zayıf düşürülmüş) erkekler, kadınlar ve çocuklar uğrunda savaşmıyorsunuz?"* (Âyet. 75)

Hicret konusunda da yüce Allah: *"Ancak çare bulamayan, yol bulamayan erkek, kadın ve çocuklardan mustazaf olanlar müstesna. İşte Allah'ın bunları affedeceği umulur."* (Âyet 98-99) buyurmaktadır.][456]

455 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 422.
456 el-İstikame, II, 234-235.

Bu âyetin bir başka anlamı ile ilgili olarak da Merhum İbn Teymiyye şunları söylemektedir:

[Yüce Allah: "*Size ne oluyor ki Allah yolunda ve: "Rabbimiz, bizi halkı zâlim olan şu şehirden çıkar, katından bize bir sahip gönder, nezdinden bize bir yardımcı yolla" diyen mustazaf (zayıf düşürülmüş) erkekler, kadınlar ve çocuklar uğrunda savaşmıyorsunuz?*" (Âyet 75) buyurmaktadır. Sözü edilenler dinlerini uygulamaktan aciz idiler. Bundan dolayı gereklerini yerine getirmekten acze düştükleri işler de onlardan sâkıt olmuştur/düşmüştür.][457]

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ قِيلَ لَهُمْ كُفُّوا أَيْدِيَكُمْ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ
فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ إِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ يَخْشَوْنَ النَّاسَ كَخَشْيَةِ اللّٰهِ أَوْ
أَشَدَّ خَشْيَةً وَقَالُوا رَبَّنَا لِمَ كَتَبْتَ عَلَيْنَا الْقِتَالَ لَوْلَا أَخَّرْتَنَا إِلَى أَجَلٍ قَرِيبٍ
قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ لِمَنِ اتَّقَى وَلَا تُظْلَمُونَ فَتِيلًا ﴿٧٧﴾

77. "Kendilerine: "(Savaştan) ellerinizi çekin, namazı dosdoğru kılın, zekâtı veriniz" denilmiş olanlara bakmaz mısın? Şimdi onlara savaş farz kılınınca bakarsın ki içlerinden bir grup müşriklerden, insanlardan Allah'tan korkar gibi hatta daha fazla korktular ve: "Rabbimiz, üzerimize niçin savaşmayı farz kıldın? Bizi yakın bir süreye kadar geciktirmeli değil miydin?" dediler. "Dünya menfaatı pek azdır. Âhiret ise takva sahibi olanlar için elbette daha hayırlıdır ve size kıl kadar dahi zulmedilmez" de."

Tefsiri:

[Aynı şekilde yüce Allah korkaklığı da şu buyruklarda ve benzerlerinde olduğu gibi çokça yermiş bulunmaktadır: "*Savaşmak için, yer tutmak yahut başka bir bölüğe katılmak gayesi ile olmaksızın, o gün kim onlara arkasını çevirip kaçarsa, muhakkak o, Allah'ın gazabına uğramış olur. Onun yeri de cehennemdir. O, ne kötü bir dönüş yeridir!*" (Enfâl, 16) Münafıklar hakkında da: "*Onlar muhakkak sizden olduklarına (dair) Allah'a yemin ederler. Hâlbuki onlar sizden değildir. Fakat onlar korkak bir topluluktur. Eğer sığınacak bir yer yahut mağaralar veya sokulacak bir delik bulsalardı serkeş bir at gibi süratle o tarafa yönelirlerdi.*" (Tevbe, 56-57); "*Muhkem bir sûre indirilip de içinde savaş emri verilince kalplerinde*

457 Minhâcü's-Sünne, V, 116.

hastalık bulunanların üzerlerine ölüm baygınlığı gelmiş gibi sana baktıklarını görürsün." (Muhammed. 20) ve; *"Kendilerine: "(Savaştan) ellerinizi çekin, namazı dosdoğru kılın, zekâtı veriniz" denilmiş olanlara bakmaz mısın? Şimdi onlara savaş farz kılınınca bakarsın ki içlerinden bir grup müşriklerden, insanlardan Allah'tan korkar gibi hatta daha fazla korktular ve: "Rabbimiz, üzerimize niçin savaşmayı farz kıldın? Bizi yakın bir süreye kadar geciktirmeli değil miydin?" dediler. "Dünya menfaatı pek azdır. Âhiret ise takva sahibi olanlar için elbette daha hayırlıdır ve size kıl kadar dahi zulmedilmez" de."* (Âyet 77) buyurmaktadır. Kur'ân-ı Kerim'deki cihada teşvik ve ona şevki uyandıran buyruklar ile cihaddan yüz çevirip onu terk edenlere dair yerici buyrukların hepsi korkaklığı yeren buyruklar demektir.][458]

Bu sûrenin anlamları hakkında da şunları söylemektedir:

[Şanı yüce Allah: *"Bizi yakın bir süreye kadar geciktirmeli değil miydin? dediler."* buyurmuştur. Bunlar daha önce cihad etmeyi kararlaştırmış ve cihadı sevmiş ama onunla sınandıkları vakit ondan tiksinip kaçmış kimselerdir. Peki cihadın vereceği acı nerde, cehennem ateşinin ve hiç kimsenin tahammül etme gücünün olmadığı Allah'ın azabı nerde?][459]

أَيْنَمَا تَكُونُوا يُدْرِكْكُمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنْتُمْ فِي بُرُوجٍ مُشَيَّدَةٍ وَإِنْ تُصِبْهُمْ حَسَنَةٌ يَقُولُوا هَذِهِ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَقُولُوا هَذِهِ مِنْ عِنْدِكَ قُلْ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ فَمَا لِ هٰؤُلَاءِ الْقَوْمِ لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَدِيثًا ﴿٧٨﴾

78. "Nerede olursanız olun ölüm sizi bulacaktır. Yüksek kaleler içinde olsanız bile. Eğer onlara bir iyilik dokunursa: "Bu Allah'tandır." derler. Şâyet onlara bir kötülük dokunursa: "Bu sendendir." derler. "Hepsi Allah'tandır." de. Böyle iken bunlara ne oluyor da hiçbir sözü anlamaya yanaşmıyorlar?"

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Soru: *"Nerede olursanız olun ölüm sizi bulacaktır. Yüksek kaleler içinde olsanız bile. Eğer onlara bir iyilik dokunursa: "Bu Allah'tandır." derler. Şâyet*

458 el-İstikame. II. 268-269.
459 el-İstikame. II. 88.

onlara bir kötülük dokunursa: "Bu sendendir." derler. "Hepsi Allah'tandır." de. Böyle iken bunlara ne oluyor da hiçbir sözü anlamaya yanaşmıyorlar?" (Âyet 78) âyetinin (anlamı nedir)?

Cevap: Bütün hamdler Allah'a mahsustur. Bu âyet-i kerimede hasenat ve seyyiattan maksat nimetler ve musibetlerdir. Yüce Allah'ın: *"Belki dönerler diye de onları hem iyiliklerle hem kötülüklerle imtihan ettik."* (A'raf, 168); *"Size bir iyilik dokunursa onları tasaya düşürür, eğer size bir kötülük isabet ederse ondan dolayı sevinirler."* (Âl-i İmrân, 120); *"Eğer sana bir iyilik isabet ederse bu onların hoşuna gitmez. Şâyet sana bir musibet erişirse biz daha önce tedbirimizi almıştık derler."* (Tevbe, 50) buyruklarında olduğu gibi. Yine yüce Allah Firavun kavmi hakkında da: *"Fakat onlara iyilik geldiğinde: Bu zaten bizim hakkımızdır dediler. Kendilerine bir fenalık gelirse Mûsâ ve beraberindekilerin uğursuzluğu olarak kabul ederlerdi."* (A'raf, 131) buyurmaktadır.

Bu âyet-i kerime, cihad emri ile münafıkların yerilmesi bağlamında nazil olmuştur. Bu sebeple yüce Allah: *"Nerede olursanız olun ölüm sizi bulacaktır. Yüksek kaleler içinde olsanız bile. Eğer onlara bir iyilik dokunursa: "Bu Allah'tandır." derler. Şâyet onlara bir kötülük dokunursa: "Bu sendendir." derler. "Hepsi Allah'tandır." de. Böyle iken bunlara ne oluyor da hiçbir sözü anlamaya yanaşmıyorlar?"* (Âyet 78) buyurmuştur. Çünkü onlara bir yardım, bir rızık ve buna benzer bir şey gelecek olursa bu Allah'tandır derlerdi. Eğer onlara bir korku, kıtlık ve benzeri bir şey gelip çatacak olursa bu sefer: Bu Muhammed'in getirdiği din sebebi ile Muhammed'in kendisinden dolayıdır derlerdi. Tıpkı Firavun kavminin Mûsâ hakkında söyledikleri gibi. İşte yüce Allah bundan dolayı: *"Böyle iken bunlara ne oluyor ki hiçbir sözü anlayıp idrak etmeye yanaşmıyorlar?"* buyurmaktadır. Çünkü Muhammed onlara ancak hidâyeti ve hakkı getirmiş, onlara iyiliği emredip münkerden alıkoymuştur.

Daha sonra yüce Allah: *"Sana gelen her iyilik"* yardım, rızık ve benzeri şeyler *"Allah'tandır. Sana gelen her fenalık"* korku, kuraklık ve daha başka şeyler *"da kendindendir."* (Nisâ, 79) Yani günahların sebebiyledir buyurmaktadır. Bu ise yine Allah'ın kazası ve kaderi ile olur. Fakat bizler kadere iman ederiz ancak onu delil ve gerekçe göstermeyiz. Çünkü kulun Allah'a karşı hiçbir delili yoktur. Aksine en ileri şekli ile delil Allah'a aittir.

Bunun benzeri de yüce Allah'ın: *"Size gelip çatan her musibet ellerinizle kazandıklarınız sebebi iledir, bununla birlikte çoğunu da affeder."* (Şûrâ, 30); *"İnsanlara bir rahmet tattırsak ondan dolayı şımarıverirler. Ellerinin önünden*

gönderdikleri sebebi ile de onlara bir kötülük gelip çatarsa hemen ümitlerini kesiverirler." (Rûm. 36) ve: *"Böyle iken başlarına iki katını getirdiğiniz bir musibet gelip size çatınca mı: "Bu bize nereden geldi?" dediniz? De ki: "O kendinizdendir." Şüphesiz Allah her şeye güç yetirendir."* (Âl-i İmrân. 165) buyruklarıdır.

Sahih hadiste de şöyle buyrulmuştur: "Şüphesiz Allah şöyle buyuruyor: Kullarım! Bunlar ancak sizin amellerinizdir. Ben onları sizin için tespit ederim. Sonra onları size eksiksiz (karşılığını) veririm. Kim bir hayır bulursa bundan dolayı Allah'a hamd etsin. Kim bundan başkasını bulacak olursa kendisinden başkasını kınamasın."[460] Seyyidü'l-istiğfâr diye bilinen duada da kul şunları söyler: "Allah'ım! Sen benim Rabbimsin. Senden başka ilah yoktur. Beni sen yarattın ve ben senin kulunum. Gücümün yettiği kadarı ile senin ahdine ve sana verdiğim sözüme bağlı kalıyorum. Yaptıklarımın şerlerinden sana sığınırım. Senin benim üzerimdeki nimetini itiraf ettiğim gibi günahımı da itiraf ediyorum. Bu sebeple beni bağışla. Çünkü günahları senden başka kimse bağışlayamaz." Her kim sabahleyin bu duayı kesin bir inanç ile söyleyip aynı gün ölürse cennete girer. Akşam olduğu zaman buna inanarak bu sözleri söylerse ve o gece ölürse yine cennete girer. Hadisi Buhârî rivâyet etmiştir.[461]

Hadisteki: "Benim üzerimdeki nimetini itiraf ediyorum." yani senin nimetini itiraf ediyor kabul ediyorum. Aynı zamanda günahlarımı da itiraf ve kabul ediyorum.

Bu sebeple her kim: Sorumlu tutulup sorgulanmayacağını yahut küçük büyük herhangi bir günah işlemediğini ya da hakikate tanıklık eden bir kimse üzerinden emir, nehiy, ceza ve sevap kalkar diyecek olursa böyle bir kimse yahudilerden ve hristiyanlardan daha da aşırı kâfir bir müşrik olur.

Her kim. Allah bunu ne takdir etmiş ne de onun böyle bir kazası vardır diyecek olursa o kişi de bu ümmetin mecusileri olan Kaderiyyecilerdendir.

Her şeyin Allah'ın kaza ve kaderi ile olduğuna iman edip, kadere iman edilmekle birlikte Allah'a karşı onun delil gösterilmeyeceğini ve kulun Rabbine karşı ileri sürecek bir delilinin bulunmadığını aksine en ileri derecedeki delilin Allah'ın olduğunu bilecek olursa, bir iyilik işlediği zaman ondan dolayı Allah'a şükreder. Bir kötülük yapacak olup, ondan dolayı Allah'tan mağfiret dilerse o kişi de muvahhid bir kimsedir.

460 Müslim. 3577
461 6306. 6323. Şeddâd b. Evs'ten.

Bu âyet-i kerimedeki iyiliklerle ve kötülüklerden maksat yüce Allah'ın: *"İyilikle gelene onun on misli vardır. Bir günah ile gelen de ancak onun misli ile cezalandırılır."* (En'âm, 160) buyruğunda olduğu gibi itaatler ile masiyetlerdir diyecek olursa o hata etmiştir, yanlışa düşmüştür. Çünkü böyle bir şey kabul edilecek olursa Kur'ân-ı Kerim'in çelişkili olmasını da kabul etmek gerekir. Çünkü hepsinin Allah tarafından geldiğini haber verdiği gibi aynı zamanda iyiliğin Allah'tan, kötülüğünün de kendinden geldiğini haber vermektedir. Yine o: *"Sana gelen/isabet eden"* buyurmuş, senin isabet ettiğin/yaptığın buyurmamıştır. Eğer kulların fiillerini kastetmiş olsaydı "ma esabte: senin isabet ettirdiğin, yaptığın" ya da "ma kesebte: senin kazandığın" yahut "ma fealte: senin yaptığın" ve benzeri bir tabir kullanması gerekirdi. Ancak burada nimetlerle musibetleri ve bunların hepsinin Allah tarafından geldiğini kastetmiştir. Fakat nimetler onun nimet ihsanı ve lütfudur, musibetler ise kulların günahları sebebiyledir. Bundan dolayı yüce Allah: *"Hâlbuki sen içlerinde iken Allah onlara azap verecek değildir. Onlar mağfiret dileyip dururken de Allah onları azaplandıracak değildir."* (Enfâl, 33) buyurmaktadır. Allah en iyi bilendir.

Bu cevabı Ahmed b. Teymiyye -yüce Allah onu desteklesin- yazmıştır.][462]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah cihad emrini ve insanlar arasından cihada gitmek hususunda işi ağırdan tutanların bulunduğunu sözkonusu edince de: *"Nerede olursanız olun ölüm sizi bulacaktır. Yüksek kaleler içinde olsanız bile. Eğer onlara bir iyilik dokunursa: "Bu Allah'tandır." derler. Şâyet onlara bir kötülük dokunursa: "Bu sendendir." derler. "Hepsi Allah'tandır." de. Böyle iken bunlara ne oluyor da hiçbir sözü anlamaya yanaşmıyorlar? Sana gelen her iyilik Allah'tandır sana gelen her fenalık da kendindendir."* (Âyet 78-79) buyurmaktadır. Burada hasenat: İyilikler ve seyyiat: kötülüklerden maksat nimetler ve musibetlerdir. Nitekim yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'in başka yerlerinde de bunlara hasenat ve seyyiat adını vermiştir. Yüce Allah'ın: *"Biz onları iyiliklerle ve kötülüklerle imtihan ettik."* (A'raf, 168) ve *"Eğer sana bir iyilik isabet ederse bu, onların hoşuna gitmez. Şâyet sana bir musibet erişirse: "Biz daha önce tedbirimizi almışızdır." derler ve sevinçle dönüp giderler."* (Tevbe, 50) buyruklarında olduğu gibi.

Bundan dolayı yüce Allah: *"ma esabeke: sana gelen sana isabet eden"* buyurmuş, ma esabte: senin isabet ettiğin buyurmamıştır. Nitekim Selef de böyle demiştir. Ebu Salih'in İbn Abbas'tan rivâyet ettiğine göre iyilik/hasene bolluk

462 Câmiu'r-Resail. IV. 265-267.

ve yağmur, kötülük/seyyie, kuraklık ve pahalılık demektir.[463] el-Vâlibî'nin ondan naklettiği rivâyette de şöyle denilmektedir:[464] Hasene/iyilik, fetih ve ganimet, seyyie/kötülük ise yenilgi, yara alma ve buna benzer şeylerdir.

Yine bu rivâyette[465] şöyle demiştir: Sana gelen bir iyilik/hasene Allah'ın sana Bedir günü verdiği zafer, kötülük/seyyie ise Uhud günü ona isabet eden (yenilgi) demektir.

İbn Kuteybe de:[466] İyilik ganimet ve nimet, kötülük ise bela ve musibet demektir.

Bu Ebu'l-Âliyye'den de rivâyet edilmiştir.[467] Yine ondan rivâyet edildiğine göre iyilik itaat, kötülük ise masiyet demektir.

Bunu müteahhirundan bir kesim bu şekilde zanneder. Sonra bunlar kendi aralarında anlaşmazlığa düştüler. Kaderi kabul edenler: Bu yüce Allah'ın: *"De ki: Hepsi Allah'tandır."* buyruğundan ötürü bizim lehimize delildir derler. Kaderi kabul etmeyenler de: Hayır, yüce Allah'ın: *"Sana gelen her fenalık da kendindendir."* buyruğu dolayısıyla bizim lehimize bir delildir derler.

Aslında her bir kesimin delili diğerinin kanaatinin bozukluğuna delildir. Her iki görüş de bu âyet ile ilgili olarak bâtıldır. Çünkü maksat nimetler ve musibetlerdir. Bundan dolayı yüce Allah: *"Eğer onlara ... dokunursa"* buyurmaktadır. Zamirin münafıklara ait olduğu söylenmiştir. Bir diğer görüşe göre yahudilere, bir diğer görüşe göre ise her iki taifeye aittir.

Konunun tahkik edilmesi halinde ise zamirin hangi kesim olursa olsun bu sözü söyleyen kimselere ait olduğudur. Bundan dolayı şöyle denilmiştir: Bunun söyleyene bir faydası yoktur. Çünkü her zaman için bazı kimseler böyle bir söz söylerler. O halde bu sözü söyleyen herkesi âyet kapsar. Çünkü münafık olsun kâfir olsun Rasûlün getirdiklerine dil uzatan hatta kalbinde bir hastalık yahut kendisinin bir cahilliği bulunan herkes böyle bir söz söyler. İnsanlardan birçok kimse de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in getirdiklerinin bir kısmı hakkında onun onları getirdiğini bilmeden böyle diyenin hatası olduğunu zannettiği için -gerçekte hata eden kendisidir- bu gibi sözleri söyler. Onlara bir yardım ve bir rızık geldiği taktirde bunlar: Bu Allah'tandır der ve bunu Rasûlün getirdiklerine

463 Zâdü'l-Mesîr, II, 137.
464 İbn Ebu Hâtim, Nisa, 3673; Taberi, 9970.
465 Daha önce geçti.
466 Zâdü'l-Mesîr, II, 139.
467 Zâdü'l-Mesîr, II, 139.

-buna sebep o olsa dahi- izafe etmez. Kendilerine rızık eksikliği, düşman korkusu ve galibiyeti gibi hususlar isabet edecek olursa bu sefer: Bu sendendir derler. Çünkü o cihad yapmayı emretmiş ve buna bağlı olarak olanlar olmuştur. Kendisi ise Firavun kavminin Mûsâ'nın getirdiklerini uğursuz kabul ettikleri gibi onun getirdiklerini uğursuz saymışlardır.

Selef her iki manayı da zikretmişlerdir. İbn Abbas'tan bu senin uğursuzluğun sebebiyledir diye açıkladığı rivâyet edildiği gibi İbn Zeyd'den: Bu senin kötü tedbirinden dolayıdır dediği rivâyet edilmiştir. Yüce Allah ise: *"De ki: Hepsi Allah'tandır."* buyurmaktadır. İbn Abbas'tan: İyilik ve kötülük ondandır. İyiliği o sana nimet olarak ihsan etmiştir. kötülük ile de seni sınamıştır diye açıkladığı rivâyet edilmektedir.[468] *"Böyle iken bunlara ne oluyor ki hiçbir sözü fıkhetmeye/anlayıp idrak etmeye yanaşmıyorlar."*

Buna benzer buyruklar hakkında: Onu fıkhetmiyorlar, fıkhetmeye dahi yanaşmıyorlar diye açıklanmıştır. Çünkü buradaki nefy/olumsuzluk isbatın karşılığı olarak geçmektedir. Bir diğer açıklamaya göre hayır onlar neredeyse fıkhedemeyecek, anlayamayacak halde iken sonradan bunu anladılar demektir. Yüce Allah'ın: *"Nihâyet o ineği boğazladılar fakat az kalsın yapamayacaklardı."* (Bakara, 71) buyruğunda olduğu gibi. Burada nefy/olumsuzluk isbattır. İsbat/olumlu ifade de nefydir. İşte meşhur olan açıklama budur. Genel olarak kullanım da böyledir.

Şöyle de denilebilir: Bununla bazen bu bazen öteki anlam kastedilir. Eğer fiil açıkça olumlu olarak zikredilirse bu meydana gelmiş demektir. Şâyet ancak sadece nefy getirilmiş ise -yüce Allah'ın: *"Nerede ise onu dahi göremeyecektir."* (Nûr, 40) ve: *"Ne oluyor ki hiçbir sözü fıkhetmeye yanaşmıyorlar."* buyruklarında olduğu gibi ise burada mutlak bir nefy vardır ve isbata/olumluya delalet eden onunla birlikte herhangi bir karine bulunmamaktadır. Böylelikle bu kullanımların mutlak ve kayıtlı kullanımları arasında fark gözetilir.

İşte bunlar nahivcilerin üç farklı görüşüdür. Her bir görüşü de bir kesim kabul etmiştir. Şanı yüce Allah da münafıkları yüce Allah'ın şu buyruklarda olduğu gibi fıkhetmemekle/anlayıp idrak etmemekle nitelendirmiştir: *"Rasûlullah'ın yanındakilere infak etmeyin ta ki dağılıp gitsinler." diyenler onlardır. Hâlbuki göklerin ve yerin hazineleri Allah'ındır fakat münafıklar iyi bilmezler."* (Münafikun. 7); *"Aralarından gelip seni dinleyenler de vardır. Yanından çıktıklarında kendilerine*

468 Bunu Ali b. Ebu Talha. İbn Abbas'tan diye rivâyet etmiştir: İbn Ebu Hâtim. Nisa. 3671: Taberi. 9970.

ilim verilmiş olanlara: "Az önce ne söyledi?" derler. İşte bunlar Allah'ın kalplerine mühür vurduğu ve hevâlarına uyup gitmiş kimselerdir." (Muhammed. 16) Böylelikle onların Kur'ân'ı fıkhetmediklerine/anlayıp idrak etmediklerine delildir.

Fakat yüce Allah'ın: "hadisâ: bir söz" nefy bağlamında nekire/belirtisiz olduğu için umum ifade eder. Kehf Sûresi'nde: *"Önlerinde hemen hemen hiçbir söz anlamayan bir kavim buldu."* (Kehf, 93) buyurmuştur. Bilindiği gibi onların birtakım sözleri anlayacak durumda bulunmaları kaçınılmazdır. Aksi taktirde insan bu olmadan yaşayamaz. O halde maksadın onların hemen hemen anlayamayacakları bir durumda bulunmalarından sonra onu anladıkları olduğu anlaşılmaktadır.

İşte rivâyette de böyledir, bu da nahivcilerin görüşlerinin en güçlü ve en meşhur olanıdır.

Maksadımıza gelince; eğer bunlar Kur'ân'ı fıkhedip anlamış olsalardı senin kendilerine hayırdan başka bir şeyi emretmediğini, şerrin dışında onlara herhangi bir şeyi yasaklamadığını, karşı karşıya kaldıkları musibetin senin sebebinle olmadığını aksine günahlarının buna sebep olduğunu bilmiş olacaklardı. Bundan sonra yüce Allah: *"Sana gelen her iyilik Allah'tandır, sana gelen her fenalık da kendindendir."* buyurmaktadır. İbn Abbas dedi ki: Ve onu ben senin hakkında yazmışımdır. Bu ifadenin Abdullah'ın kıraatinde: Ve ben onu senin hakkında takdir etmişimdir şeklinde olduğu da söylenmiştir.[469]

Bu yüce Allah'ın: *"Size gelip çatan her musibet ellerinizle kazandıklarınız sebebi iledir, bununla birlikte çoğunu da affeder."* (Şûrâ. 30); *"Böyle iken başlarına iki katını getirdiğiniz bir musibet gelip size çatınca mı: "Bu bize nereden geldi?" dediniz? De ki: "O kendinizdendir."* (Âl-i İmrân. 165) ile *"Şâyet ellerinin önden gönderdikleri sebebi ile onlara bir kötülük isabet etse o zaman insan şüphesiz nankörlük eder."* (Şûrâ. 48) buyruklarına benzer.

Kerdemin[470] Yakub'dan rivâyeti ise "kendi nefsindendir" şeklindedir. Bunun manası ise mütevatir kıraat ile çeliştiğinden ötürü ona itimat olunmaz.

İlahi/kutsi sahih hadiste olduğu gibi âyetin manası şöyledir: "Kullarım. Onlar sizin amellerinizdir ve ben onları sizin için sayıp tespit ediyorum. Sonra da onla-

469 Zâdü'l-Mesîr, II, 139.

470 Bu bir tashiftir/yanlış yazmadır. Doğrusu ise "kerdâb" şeklindedir. Bu Hüseyn b. Ali b. Abdüssamed Ebu Abdullah el-Basri diye bilinen Kerdâb lakaplı zattır. Kıraatler hususunda garib ve şaz görüşleri vardır. Bk. Ğâyetü'n-Nihâye, I, 244.

rın karşılıklarını size tastamam vereceğim. Bu sebeple hayır bulan Allah'a hamd etsin, bundan başkasını bulan da kendisinden başkasını kınamasın."[471]

Bu âyetin anlamı kendisine gelip çatan her türlü musibeti -kim olursa olsun- Allah'a ve Rasûlüne nisbet eden herkesi kapsar. Buna göre: Bu onun Ebu Bekir ve Ömer'i öne geçirip namazda onu yerine görevlendirmesi sebebi ile yahut da her ikisinin halife olmalarından ötürü başlarına bir musibet geldiğini söyleyen kimselere şöyle denilir: Sizin musibetiniz günahlarınızdan dolayıdır. *"Kim Allah'tan korkarsa ona bir çıkış yolu ihsan eder ve ona ummadığı bir yerden rızık verir."* (Talâk. 2-3) Hatta bütün bunlar müminlerin kazanmadıkları/yapmadıkları şeyler sebebi ile onlara yapılan eziyet türündendir. Yüce Allah: *"Kiminiz kiminizin gıybetini yapmasın."* (Hucurât. 12) buyurmaktadır.][472]

Yine Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Sana gelen her fenalık da kendindendir."* buyruğunda çeşitli önemli hususlar yer almaktadır: Kul kendisinden emin olmamalıdır. Çünkü kötülük ancak nefsinden gelir. İnsanları kınayıp yermekle uğraşmamalıdır. Bunun yerine o günahlarına bakarak onlardan tevbe etmeli ve nefsinin şerrinden, amelinin kötülüklerinden Allah'a sığınmalı, Allah'tan kendisine itaati üzere yardımcı olmasını dilemelidir. Böylelikle o hayrı elde eder ve şer ondan uzaklaştırılır. Bundan ötürü duaların en faydalısı, en büyüğü, en muhkemi Fatiha Sûresi'ndeki: *"Bizi dosdoğru yola hidâyet eyle. Gazaba uğrayanların ve yolunu sapıtanların yoluna değil de kendilerine nimet verdiğin kimselerin yoluna (ilet)!"* duasıdır.][473]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Sana gelen her iyilik Allah'tandır. Sana gelen her fenalık da kendindendir."* buyurmaktadır. İlim adamları dedi ki: Yani sana gelen yardım, rızık ve afiyetin hepsi Allah'ın senin üzerindeki nimetlerindendir. Sana gelip çatan musibetler de günahlarının sebebiyledir.][474]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Sana gelen her bir iyilik"* yani rahatlık, bolluk *"Allah'tandır. Sana gelen her bir fenalık"* yani darlık ve sıkıntı *"kendindendir."*][475]

471 Kaynakları daha önce gösterildi.
472 Minhâcü's-Sünne. V. 138-143.
473 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VIII. 215-216.
474 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVII. 424-425.
475 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVII. 424-425.

Âyetin zahiren müşkil ve çelişkili olduğunu zannedenler için açıklama

Bir kesim âyet-i kerimenin müşkil yahut da zahiren çelişkili olduğunu sanmaktadır. Çünkü yüce Allah: *"Hepsi Allah'tandır."* buyurduktan sonra iyiliklerle kötülükler arasında ayırım gözeterek: *"Sana gelen her iyilik Allah'tandır, sana gelen her fenalık da kendindendir."* buyurmaktadır.

Ancak böyle bir kanaat onların kıt anlayışlarından ve âyet-i kerimeyi iyice düşünemeyişlerinden dolayı sözkonusu olur. Çünkü âyet-i kerimenin ne zahirinde ne bâtınında ne lafzında ne de manasında herhangi bir çelişki bulunmamaktadır. Zira yüce Allah *"Nerede olursanız olun ölüm sizi bulacaktır, yüksek burçlar içinde olsanız bile. Eğer onlara bir iyilik dokunursa bu Allah'tandır derler. Şâyet onlara bir kötülük dokunursa bu sendendir derler."* buyruğunda münafıkları kalplerinde hastalık bulunup cihaddan uzak duranları sözkonusu etmektedir. Onlar bu sözlerini Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e söylüyorlardı. Yani bu senin bize dininden vermiş olduğun emirler ve bizim daha önce izlediğimiz yoldan dönmemiz sebebi ile bu kötülükler bizi gelip buldu. Çünkü sen bizlere bunları gerektiren emirler verdin. Burada seyyiât: kötülükler, fenalıklar musibetler ile, kendilerinin musibetlerin sebebi olarak zannettikleri ve onun kendilerine emrettiği ameller demek olur.

"Sendendir" şeklindeki sözleri ise yenilgiye uğramayı gerektiren cihadın musibetlerini kapsar. Çünkü o kendilerine cihad etmelerini emir buyurmuştur. Aynı şekilde uğursuzluk ve uğursuz saymak sûretiyle rızık ile ilgili musibetleri de kapsar. Yani bu senin dinin sebebi ile bize verilen bir cezadır. Nitekim Firavun kavmi de Mûsâ'yı ve onunla beraber olanları uğursuz sayıyorlardı. Aynı şekilde o kasaba halkı da rasûllere: *"Şüphesiz biz sizi uğursuz belledik."* (Yâsin, 17) dedikleri gibi. Yine Semud kavminin kâfirleri Salih'e ve onunla birlikte olanlara: *"Sen ve sana uyanlar bize uğursuzluk getirdiniz."* (Neml, 47) demişlerdi. Çünkü onlar karşı karşıya kaldıkları savaş, sarsıntılar, yaralar, öldürülmeler ve bunun dışında düşmandan başlarına gelen daha başka musibetler hakkında: Bu sendendir çünkü bunları gerektiren amelleri sen bize emrettin diyorlardı. Onlar hem bunlarla ilgili hem de semavi musibetler hakkında bunlar sendendir yani bizim sana itaat etmemiz ve senin dinine uymamız sebebi ile bu musibetler gelip bizi buldu diyorlardı. Yüce Allah'ın şu buyruğunda da olduğu gibi: *"İnsanlardan bazıları (dinin) bir tarafından Allah'a ibadet eder. Eğer ona bir hayır isabet ederse onunla mutmain olur. Şâyet ona bir bela gelip çatarsa yüzü üzere döner gider. Dünyayı da ahireti de kaybetmiş olur."* (Hacc, 11) İşte bu rasûle itaati ve onunla gönderi-

lenlerin gereklerini yerine getirmeyi ister semadan gelsin ister insanlardan gelsin kendisine gelip çatan her türlü şerrin sebebi olarak kabul eden herkesi kapsar. Bu gibi kimseler ise pek çoktur.

Onlar *"bu sendendir"* sözünü bunu ortaya çıkartan sensin anlamında söylemiyorlardı. Çünkü onlar Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bu türden birtakım şeyleri kendisinin meydana getirmediğini biliyorlardı. Yine onların *"sendendir"* sözleri de birbirlerine hitap ettikleri bir söz olmayıp aksine bu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e yönelik bir hitaplarıdır.

Bu hususu iyice anlayan bir kimse de yüce Allah'ın: *"Sana gelen her iyilik Allah'tandır, sana gelen her fenalık da kendindendir."* buyruğunun: *"De ki: Hepsi Allah'tandır."* buyruğu ile çelişmediğini de açıkça görür. Hatta bunun böyle olmadığını muhakkak olarak anlar. Çünkü onlar ve kıyamete kadar gelecek olan onların benzerleri, Rasûlün getirdiklerini ve onlar gereğince amel etmeyi başlarına gelen birtakım musibetlerin sebebi olarak değerlendirirler. Ona itaat edenleri de böyle görürler ve bu kıyamet gününe kadar böyle gider.

Bazen onun getirdiklerini tenkit ederek şöyle diyorlardı: Bu Allah'ın emrettiği bir şey değildir. Eğer Allah'ın emrettiklerinden olsaydı bunu yapanların başına böyle bir bela gelmemeli idi.

Bazen aslı tenkit etmemekle birlikte muayyen bir mesele hakkında tenkitlerde bulunarak şöyle derlerdi: Bu Rasûlün kötü idaresinden dolayıdır. Nitekim Abdullah b. Ubeyy b. Selûl da Uhud günü böyle demişti. O da Medine'den dışarı çıkmamaları hususunda Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile aynı görüşü paylaştığı halde, cihad etmek arzusunu taşıyan birtakım insanlar kendisinden Medine'nin dışına çıkmalarını istemiş o da onlara muvafakat edip evine girip zırhını giyinmişti. Zırhını giyindikten sonra (Medine'nin dışına çıkılmasını isteyenler) pişman olmuşlar ve Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: Sen daha iyi bilirsin, çıkmamamızı arzu ediyorsan çıkmayalım, demişlerdi. Kendisi ise: "Bir nebinin zırhını giydikten sonra onu Allah kendisi ile düşmanı arasında hüküm verinceye kadar çıkarmaması gerekir demişti.[476]

Yani cihad, ona fiilen başlanmakla -tıpkı haccın tamamlanması gerektiği gibi- bağlayıcı olur. Hacca da başlanıldıktan sonra ihsâr/Kâbe'ye ulaşmanın engellenmesi ile tamamlamaktan acze düşmedikçe o başladığı amelini terk etmesi caiz olmaz.

476 Buhârî, XIII, 351. Muallak olarak. Bunu Hakim ve Taberânî mevsul olarak rivâyet etmiş olup hadis sahihtir.

Müfessirlerin Kanaatleri

Müfessirler yüce Allah'ın: *"Şâyet onlara bir kötülük dokunursa bu sendendir, derler."* buyruğu ile ilgili olarak bunu da ötekini de zikretmişlerdir. İbn Abbas, Süddî ve başkalarından rivâyete göre onlar, bu sözleri onun dinini uğursuz belledikleri için söylüyorlardı.

Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem'den de şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Bu senin kötü idaren sebebi ile olmuştur. O bununla Abdullah b. Ubeyy'in ve başkasının Uhud günü söyledikleri gibi söylediklerini kastetmektedir- Bunlar da: *"Kardeşleri için: Eğer bize itaat etselerdi öldürülmezlerdi."* (Âl-i İmrân, 168) diyenler gibidirler.

O halde her durumda onların: *"Sendendir"* şeklindeki sözleri Allah'ın ve Rasûlünün emretmiş olduğu iman ve cihad hakkında dil uzatmaktır ve bunu itaatkâr müminlerin başına gelen musibetleri gerektiren bir sebep olarak kabul etmektir. -Uhud günü başlarına gelen musibet gibi- Bazen de musibet düşmanlarına isabet eder. O vakit kâfirler: İşte bu onların uğursuzluklarından dolayıdır derler. O kasaba halkının elçilere: *"Şüphesiz biz sizi uğursuz belledik."* (Yâsin, 18) dedikleri ve yine yüce Allah'ın Firavun hanedanı hakkındaki *"Fakat onlara iyilik geldiğinde: Bu zaten bizim hakkımızdır dediler. Kendilerine bir fenalık gelirse Mûsâ ve beraberindekilerin uğursuzluğu olarak kabul ederlerdi. İyi bilin ki onların uğradığı uğursuzluk ancak Allah tarafındandır. Fakat onların çoğu bilmezler."* (A'raf, 131) buyruğu gibidir. Şanı yüce Allah Salih kavmi hakkında da: *"Dediler ki: Sen ve sana uyanlar bize uğursuzluk getirdiniz. Dedi ki: sizin uğurunuz Allah nezdindedir. Esasen siz denenen bir kavimsiniz."* (Neml, 47) buyurmaktadır.

O kasaba halkı: *"Dediler ki: Gerçekten biz sizi uğursuz belledik. Şâyet vazgeçmezseniz sizi elbette taşlarız ve hiç şüphesiz size bizden çok acıklı bir azap dokunur. Dediler ki: Sizin uğursuzluğunuz sizinle birliktedir. size öğüt verilirse de mi? Hayır siz haddi aşan bir topluluksunuz."* (Yâsin, 18-19)

Dahhak yüce Allah'ın: *"Onların uğradığı uğursuzluk ancak Allah tarafındandır."* buyruğu hakkında şöyle der: Emir Allah'tandır. Size gelip çatan her bir emir ellerinizin kazandıkları sebebi ile Allah'tan gelip çatar.

İbn Ebu Talha da İbn Abbas'tan: Sizin kusurlarınız diye açıklamıştır. Katade ise: sizin ameliniz Allah nezdindedir demiştir.

Ali'den başkasının rivâyetinde ise sizin ameliniz Allah nezdindedir *"Esasen siz sınanan bir kavimsiniz."* (Neml, 47) dediği nakledilmektedir ki yani siz Allah'a

itaat ve ona isyan ile sınanırsınız. Bu iki rivâyeti de İbn Ebu Hatim ve başkaları rivâyet etmiştir.

İbn İshak'tan da şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Elçiler: "*Sizin uğursuzluğunuz*" yani amelleriniz "*sizinle birliktedir*" dediler. Böylelikle bunlar "tair/uğursuzluk"u ameller ve o amellere verilen karşılık diye tefsir etmişlerdir. Çünkü onlar: Bizim başımıza gelen bunca musibet rasûllerin ve onlara uyanların günahları sebebi ile gelir diyorlardı.

Böylelikle şanı yüce Allah onların uğursuzluklarının -bu da ameller ve karşılıklarıdır- Allah nezdinde ve onlarla beraber olduğunu beyan buyurmaktadır. Bu onlarla beraberdir. Çünkü onların amelleri ve ameller için takdir edilmiş olan karşılıkları onlarla birliktedir. Nitekim yüce Allah: "*Her insanın tairini/amelini kendi boynuna ayrılmayacak şekilde doladık,*" (İsra. 13) buyurmaktadır ki bu da Allah'tandır. Çünkü şanı yüce Allah onların amelleri sebebi ile bu musibetleri takdir ettiğine göre musibetler amellerinin bir karşılığı olmak üzere onun nezdinden onların üzerine iner. Rasûllerin ve onlara tabi olanların sebebi ile değil.

Bu hususta şöyle denilir: Onlar başkalarının amelleri sebebi ile değil ancak kendi amellerinin karşılığını görürler. Bundan dolayı münafıklarla kâfirler ve kalplerinde hastalık bulunanlar: Bize gelen bu musibet Muhammed'in getirdiklerinin sebebi iledir. Bu bize gelip çatan dini bir cezadır demeleri üzerine bu âyet-i kerimede şanı yüce Allah onlara gelip çatan musibetlerin ancak onların günahları sebebi ile olduğunu beyan buyurmaktadır.

İşte bu buyruk, o musibetler gelip kendisine isabet etmesin diye Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e itaat etmekten yüzçeviren kimselerin kanaatlerini reddeden bir cevaptır.

Aynı şekilde Rasûle iman etmeye intisab etmiş olup, bu musibetleri Rasûlün getirdiklerinin etkisine bağlayan kimselere de Rasûlü inkâr etmekle birlikte musibete uğrayıp bunu Rasûlün getirdiklerine bağlayan kimselere de red mahiyetinde bir cevaptır.

Rasûlün Getirdikleri Hiçbir Musibetin Sebebi Olamaz

Maksadımız şudur: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in getirdikleri hiçbir musibete sebep değildir. Allah'a ve Rasûlüne itaat etmek kesinlikle herhangi bir musibetin sebebi olamaz. Aksine Allah'a ve Rasûlüne itaat ancak bu itaatte bulunan kimselere dünyanın ve ahiretin hayırları ile mükâfatlandırılmalarını gerektirir. Lakin Allah'a ve Rasûlüne iman eden kimselere günahlarından ötürü bazı

musibetler isabet edebilir. Yoksa Allah'a ve Rasûlüne itaat ettiklerinden ötürü gelmez. Nitekim Uhud gününde onların başına gelen Allah'a ve Rasûlüne itaat ettiklerinden dolayı değil günahları sebebi ile idi.

Aynı şekilde bolluk ve sıkıntı zamanlarında karşı karşıya kaldıkları belalar ve sarsıntılar da bizzat onların imanları ve itaatleri sebebi ile değildi. Ama onlar bununla imtihan edildiler. Bunun sebebi ise aralarındaki şerden kurtulmaları idi. Altının iyi taraflarının kötü taraflarından ayırdedilmesi için ateşe arzedilmesi gibi onlar da nefislerdeki kötülüklerin arındırılması için sınanmışlardı. İmtihan mümini nefsinde bulunan bu gibi şerden arındırıp temizler. Yüce Allah: *"Eğer size (Uhud'da) bir yara dokunduysa o topluluğa da (Bedir'de) öylece bir yara dokunmuştur. O günleri; Biz insanlar arasında döndürür dururuz. Ta ki Allah müminleri ayırdetsin. Aranızdan şâhidler edinsin. Allah zâlimleri sevmez. Bir de Allah müminleri arındırıp temizlesin, kâfirleri de helâk etsin diye."* (Âl-i İmrân, 140-141); *"Allah göğüslerinizdekini yoklamak, kalplerinizdekini temizlemek için (böyle yaptı)."* (Âl-i İmrân, 154) buyurmaktadır. İşte bundan dolayı Salih (aleyhisselâm) kendi kavmine: *"Sizin uğurunuz Allah nezdindedir. Esasen siz sınanan bir kavimsiniz."* (Neml, 47) demiştir.

İşte bundan dolayı musibetler müminlerin günahlarına keffarettir. Musibetlere sabretmek sebebi ile onların dereceleri yükselir. Cihad halinde düşmanların elleriyle başlarına gelen musibetlere gelince, şüphesiz bunlara sabretmek sebebi ile bu onların ecirlerini daha da büyültür.

Sahih'teki rivâyete göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Allah yolunda gazaya çıkan bir gazi topluluğu esenliğe kavuşup ganimet alırlarsa mutlaka mükâfatlarının üçte ikisini peşinen almış olurlar. Şâyet isabet alır ve ganimet almazlarsa o vakit mükâfatlarını eksiksiz alırlar."[477]

Çektikleri açlık, susuzluk ve yorgunluklara gelince bunlar sebebi ile de kendilerine salih amel yazılır. Nitekim yüce Allah: *"Gerek Medine'lilerin, gerek onların çevresinde bulunan bedevilerin Allah'ın Rasûlü'nden geri kalmaları, kendi nefislerini ona tercih etmeleri yaraşmaz. Çünkü Allah yolunda susuzluk, yorgunluk, açlık çekmeleri, kâfirleri kızdıracak bir yere ayak basmaları, bir düşmana karşı zafere ulaşmaları karşılığında mutlaka kendilerine sâlih bir amel yazılır. Şüphesiz Allah iyi hareket edenleri mükâfatsız bırakmaz."* (Tevbe, 120) buyurmuştur ki bunun delilleri de pek çoktur.

---

477 Müslim, 1906

Bu buyruğun kula faydaları:

Burada maksat yüce Allah'ın: *"Sana gelen her iyilik Allah'tandır, sana gelen her fenalık da kendindendir."* buyruğuna dair ve bunun kulun her zaman için şükredici ve mağfiret dileyici olmasını gerektirdiğine dair açıklamalarda bulunmaktır.

Daha önce de belirtildiği gibi şer, şanı yüce Allah'a ancak üç vecihten birisine göre izafe edilir. Fatiha Sûresi de bu üç kısmı kapsamış bulunmaktadır. Şanı yüce Allah rahmeti her şeyi kuşatmış rahmandır. Sahih'te de Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "O annenin çocuğuna merhametinden daha çok kullarına merhametlidir."[478] buyurduğu rivâyet edilmiştir. Onun rahmeti gazabının önüne geçmiş ve ona baskın gelmiştir. O Ğafurdur, veduddur, halimdir, rahimdir.

Onun iradesi her türlü hayrın ve nimetin esasıdır. Her türlü hayır ve nimet ondandır. *"Sahip olduğunuz her bir nimet Allah'tandır."* (Nahl, 53)

Ayrıca yüce Allah: *"Kullarıma haber ver ki: "Ben, gerçekten Ben Gafûr ve Rahîmim."* (Hicr, 49) buyurduktan sonra: *"Ve hiç şüphesiz benim azabım da elbette can yakacak bir azaptır."* (Hicr, 50) buyurmuş ve yine yüce Allah: *"Ancak çare bulamayan, yol bulamayan erkek, kadın ve çocuklardan mustazaf olanlar müstesna."* (Nisâ, 98) buyurmuştur.

O halde rahmet ve mağfiret onun isimleri ile zikredilen sıfatlarındandır. O, onun mukaddes zatının bir gereği, muktezası ve ayrılmazlarındandır.

Azaba gelince: o da hikmet ile yarattığı yarattıkları arasındadır. Azap bu itibarla hikmettir, rahmettir. İnsana hayır ancak Rabbinden onun ihsanı ve cömertliği sebebi ile gelir. Şer ise ancak kendisinden dolayı ona gelir. Buna göre ona gelen her bir iyilik Allah'tandır, ona isabet eden her bir kötülük de kendi nefsindendir.

Yüce Allah'ın: *"Sana gelen"* buyruğundaki "kef: sana" ya İbn Abbas'ın ve başkalarının dediği gibi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bir hitaptır. Bu da bundan sonra yüce Allah'ın: *"Seni insanlara bir peygamber olarak gönderdik."* buyruğu dolayısıyla daha güçlüdür.

Yahut da her bir insanoğluna hitaptır. Yüce Allah'ın: *"Ey insan! O kerim Rabbine karşı seni aldatan nedir?"* (İnfitar, 6) buyruğunda olduğu gibi.

478 Buhârî, VIII, 8; Müslim, 2751

Ancak bu zayıf bir görüştür. Çünkü burada daha önce ne insandan ne de onun konumundan söz edilmiştir. Ancak söyledikleri birtakım sözleri sarf etmiş bir kesim sözkonusu edilmiştir. Şâyet onlar sözkonusu edilmek istenseydi o takitrde: "Onlara isabet eden her bir iyilik Allah'tandır, onlara isabet eden her bir kötülük ..." denilmesi gerekirdi. Fakat bununla yüce rasûle hitap edildi. Çünkü o Âdemoğullarının efendisidir. Onun hükmü/durumu bu olduğuna göre başkasının hükmünün böyle olması öncelikle sözkonusudur. Yüce Allah'ın: *"Allah'tan kork ve kâfirlerle münafıklara itaat etme."* (Ahzâb, 1); *"Andolsun eğer (Allah'a) ortak koşarsan şüphesiz amelin boşa çıkacaktır."* (Zümer, 65) ve: *"Eğer sana indirdiğimizden şüphede isen senden önce kitabı okuyanlara sor."* (Yunus, 94) buyruklarında olduğu gibi.

Diğer taraftan bu hitap iki türlüdür. Birisi lafzın ona özel olmakla birlikte öncelikli olarak başkalarını da kapsaması halidir. Yüce Allah'ın: *"Ey Nebi! Eşlerinin hoşnutluğunu arayarak Allah'ın sana helal kıldığını ne diye haram edersin."* (Tahrim, 1) buyruğundan sonra: *"Allah size yeminlerinizi çözme yolunu göstermiştir."* (Tahrim, 2) buyurması gibi.

Diğer türde ise ona hitap aynı zamanda bütün insanlara da hitaptır. Birçok müfessirin: Hitap ona olmakla birlikte maksat başkalarıdır, demeleri buna örnektir.

Ama bu onun bu buyrukla muhatap olmadığı anlamına gelmez. Aksine öncelikli olan odur. Buna göre hitap bütün insan türüne yönelik bir hitap olur. Onun kendisine yasaklanan şeyleri yapması emrolunduğu şeyleri terk etmesi sözkonusu olmamakla birlikte bu böyledir. Ancak böyle bir muhalefet ondan başkalarından görülür. Nitekim veliyyül emr komutana: Yarın filan yere sefere çık, dediği zaman sen ve beraberindeki askerler anlamındadır. Yine kendisi için en değerli olan bir kimseye bir işi yasaklaması ondan daha alt mertebede olanlar için de yasaklaması demektir. Bu da yöneltilen hitaptan bilinen bir husustur.

Buna göre yüce Allah'ın: *"Sana gelen her iyilik Allah'tandır, sana gelen her fenalık da kendindendir."* buyruğu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e yönelik bir hitap olmakla birlikte bütün insanlar da umumi olarak ve öncelikli olmak üzere bu hitabın kapsamına girerler. Bu yönüyle de: *"Seni insanlara bir peygamber olarak gönderdik."* buyruğu farklıdır. Çünkü bu hitap yalnız ona özeldir. Fakat ondan aldığını tebliğ eden kimse de hitabın manasına dahildir. Nitekim o: "Benden bir âyet dahi olsa tebliğ ediniz."[479] ve: "Bizden bir hadis işitip onu işitmeyen

479 Buhârî, 3461.

kimseye tebliğ eden bir kimsenin Allah yüzünü ak etsin."[480]; "Hazır bulunan burada olmayana tebliğ etsin."[481] ve: "Şüphesiz âlimler nebilerin mirasçılarıdır."[482] Yüce Allah Kur'ân-ı Kerim hakkında da: *"Şu Kur'ân bana onunla sizi ve her kime ulaşırsa onları korkutup uyarmam için vahyolundu."* (En'âm, 19) buyurmuştur.

Burada maksat şudur: "Hasene/iyilik" her bakımdan şanı yüce Allah'a izafe edilmiştir. "Seyyie/kötülük" ise onu yaratan kendisi olduğundan ötürü ona izafe edilir. Tıpkı haseneyi de onun yarattığı gibi. Bundan dolayı da: *"Hepsi Allah'tandır."* buyurmaktadır. Diğer taraftan şanı yüce Allah kötülüğü bir hikmet için yaratmıştır ve kötülük olması ciheti ile ona izafe edilmez. Bunun yerine, herhangi bir hikmet dolayısıyla olmamak üzere şerri işleyen nefse izafe edilir. Bu durumda nefis şerrin ve kötülüğün kendisine izafe edilmesini hak eder. Zira nefis işlediği günahlar ile herhangi bir hayır kastetmemektedir ki bundan ötürü onu işlemek daha ağırlık kazansın. Çünkü böyle olan bir iş hasenat/iyilikler türündendir. Bundan dolayı Allah'ın yaptığı güzeldir. Hiçbir zaman onun yaptığı çirkin ve kötü olmaz.

Bunun kapsamına karşılık olarak verilen kötülükler ile kötü ameller de girer. Çünkü yüce Allah'ın: *"Sana gelen her iyilik ... kötülük."* buyrukları ile kastedilen nimetler ve musibetlerdir. Daha önce geçtiği gibi. Fakat günahı işleyen kendisi olduğu için musibet kendi nefsinden olduğuna göre günahın kendisinden olması öncelikle sözkonusudur. Çünkü günahların kendisinden olduğunda hiçbir şüphe yoktur. Günahları da: *"Hepsi Allah'tandır."* buyruğu ile iyilikle birlikte kendinden diye -az önce geçtiği gibi- değerlendirmiştir. Zira kötülük/seyyie Allah'a tek başına izafe edilmez.

Aksine ya yüce Allah'ın: *"Hepsi Allah'tandır."* buyruğunda olduğu gibi genel ifade kapsamında ona izafe edilir.

İşte şerrin sözkonusu edildiği isimler de bu şekilde ancak başkaları ile birlikte zikredilir. Bizim "ed-dâr: zarar veren, en-nâfi': fayda veren"; "el-mu'ti: veren, el-mani: alıkoyan, vermeyen"; "el-muiz: aziz eden, el-muzil, zelil eden" buyruklarında olduğu gibi yahut da yüce Allah'ın: *"Muhakkak Biz günahkârlardan intikam alıcılarız."* (Secde, 22) buyruğunda olduğu gibi kayıtlı olarak zikredilir.

480 Ebu Davud, 3660; Tirmizi, 2657; İbn Mace, 232; Ahmed, I, 437 ve başkaları. Hadis sahihtir.
481 Buhârî, I, 26; Müslim, 1679.
482 Buhârî bu hadisi ilim bahisleri arasında bir bab başlığı olarak zikretmiştir, I, 147; Tirmizi, 2682; Ebu Davud, 2641; İbn Mace, 223. İbn Hacer ve başkaları hadisin senedinin hasen olduğunu söylemişlerdir.

Şanı yüce Allah'ın kendisinde cüz'i ve göreceli şerrin bulunduğu şeylerden her ne yaratmışsa onda bunun kat kat fazlası genel hayır, hikmet ve rahmet vardır. Mûsâ'yı Firavun'a göndermesi gibi. Çünkü bunun neticesinde Firavunun ve kavminin yalanlaması ve helak olması ortaya çıkmıştır. Bu ise onlara göre bir şerdir. Fakat bununla kıyamet gününe kadar bütün insanlara genel bir menfaat ve Firavun kıssasından ibret almak gibi umumi bir hayır ortaya çıkmıştır. Böylelikle bununla zarar görenlerin kat kat fazlası bundan yararlanmış oldular. Nitekim yüce Allah: *"Nihâyet onlar Bizi gazaplandırınca kendilerinden intikam aldık. Hemen onları topluca suda boğduk. Böylece onları sonra gelenler için bir geçmiş ve bir örnek kıldık."* (Zuhruf, 55-56) buyurmaktadır. Ayrıca yüce Allah onun kıssasını zikrettikten sonra: *"Şüphe yok ki bunda korkan kimseler için elbette bir ibret vardır."* (Nâziât, 26) buyurmaktadır.

Aynı şekilde Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in risaleti sebebi ile Arap müşriklerinden bir kesimi ile kitap ehlinin kâfirleri bedbaht olmuşlardır. Bunlar onu yalanlayanlardır. Allah da bu sebeple onları helak etmiştir. Fakat onun risaleti ile bunların kat kat fazlası mutluluğa ermiştir.

Bundan dolayı kitap ehlinden olup ondan ötürü bedbahd olanlar Allah Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i peygamber olarak göndermeden önce şeriatlerini tebdil ve tahrif eden kimselerdi. Şanı yüce Allah cihad ile bir kesimin helak olmasını sağladı. Ama kitap ehlinden onunla o helak olanların kat kat fazlası da hidâyet buldu.

Yenilgiyle küçük düşürülmekle kitap ehlinden Allah'ın zelil ettiği kimseler ile onların küçülmelerine sebep teşkil eden müşriklere gelince; onların kahredilmeleri onlar için de bir rahmet idi. Böylelikle küfürleri artarak şerleri çoğalmamış oldu.

Daha sonra onların ardından Allah'tan başkasının sayılarını bilemeyeceği kadar büyük kalabalıklar hidâyet buldular ve ilahi rahmete nail oldular. Her zaman için onlardan ardı arkasına pek çok kimse hidâyeti bulmaktadır ki bu da onun dininin hem delil ile hem bilek gücü ile üstün olmasının bereketi ile gerçekleşmektedir.][483]

483 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIV, 248-251, 272-277.

مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللّٰهَ وَمَنْ تَوَلّٰى فَمَٓا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا ﴿٨٠﴾

80. "Peygambere itaat eden gerçekte Allah'a itaat etmiş olur. Kim de yüz çevirirse; zaten Biz seni onların üzerine bir koruyucu (gözetleyici) göndermedik."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah: *"Peygambere itaat eden gerçekte Allah'a itaat etmiş olur."* buyurmaktadır. Ona itaat etmek ona boyun eğmek, onun dinine girmek demektir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: "Bana itaat eden Allah'a itaat etmiş olur, benim emirime itaat etmiş olan bana itaat etmiş olur, bana isyan eden bir kimse Allah'a isyan etmiş olur, benim emirime isyan eden de bana isyan etmiş olur." buyurmuştur.[484]

Amirlerin ve âlimlerin itaat edilmeleri gereken birtakım yerleri vardır. Onlar da aynı zamanda Allah'ın ve Rasûlünün emirlerine itaat etmek görevleri vardır. Çünkü çobanların da sürülerinin de yöneticilerin de yönetilenlerin de her birisinin kendi durumuna göre Allah'a ve rasûle itaat etmeleri görevi vardır. Allah'ın kendisi için tayin etmiş olduğu şeriate bağlı bulunması gerekir.][485]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yine yüce Allah: *"Kim Allah'a ve Rasûlüne itaat ederse, Allah'tan korkar ve ondan sakınırsa işte onlar kurtulan kimselerdir."* (Nûr, 52) buyurmaktadır. Buna göre itaat Allah'a ve Allah'tan aldıklarını tebliğ eden rasûllerinedir. Nitekim yüce Allah: *"Rasûle itaat eden Allah'a itaat etmiş olur."* buyurmuştur. Haşyet ve takva ise yalnızca Allah içindir.][486]

أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْاٰنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللّٰهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا ﴿٨٢﴾

82. "Hâlâ onlar Kur'ân'ı gereği gibi düşünmeyecekler mi? Eğer o, Allah'tan başkasından gelseydi, elbette içinde birbirini tutmayan birçok şeyler bulurlardı."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah: *"Onlar hâlâ Kur'ân'ı gereği gibi düşünmeyecekler mi? Eğer o, Allah'tan başkasından gelseydi, elbette içinde birbirini tutmayan birçok*

484 Buhârî, 2957; Müslim, 1835
485 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIX, 310.
486 Buğyetul Murtâd, 504.

şeyler bulurlardı." (Âyet 82) buyurmaktadır. Çünkü eğer Allah'tan başkasından gelmiş olsaydı onda çelişkilerin olması gerekirdi. Zira bu haberleri bunların muhtevasındaki gaybi hususları bildirip böyle bir çelişkiden uzak kalmakla birlikte bu emirleri vermek beşer gücü için imkânsız bir şeydir. Bundan ötürü böyle bir şeyden kurtulan nebi olmayan hiçbir kimse bulunmamaktadır.][487]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah kitabının iyiden iyiye düşünülmesini emretmiş iken bu nasıl olur? Çünkü o: *"(Bu) âyetlerini düşünsünler, tam akıl sahipleri öğüt alsınlar diye sana indirdiğimiz hayır ve bereketi bol bir kitaptır."* (Sâd, 29) buyurmuş "bazı âyetleri" dememiştir. Yine yüce Allah: *"Onlar hâlâ Kur'ân'ı gereği gibi düşünmeyecekler mi?"* ve: *"Onlar söyleneni (Kur'ân'ı) düşünmediler mi?"* (Mü'minûn, 68) buyurmaktadır. Şanı yüce Allah'ın insanların Kur'ân'ın tamamını iyiden iyiye düşünmelerini sevdiğini beyan eden buna benzer naslar pek çoktur. Dolayısıyla böyle bir kitabın manası anlaşılmayan sözlerden olması imkânsızdır. Ebu Abdurrahman es-Sülemi dedi ki: Bize Kur'ân'ı okumayı öğreten -Osman b. Affan ve Abdullah b. Mesud- kimseler tahdis edip dediler ki: Bizler Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den on âyet öğrendik mi o on âyetteki ilmi ve ameli de öğrenmedikçe onları bırakıp başkalarını öğrenmezdik. Böylelikle bizler Kur'ân'ı ilmi ve ameli hep birlikte öğrenmiş olduk dediler.[488] Bu hususlar başka bir yerde genişçe açıklanmıştır.][489]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Onlar Kur'ân'ı iyiden iyiye düşünmezler mi? Yoksa kalpler üzerinde kilitleri mi var."* (Muhammed, 24) ve: *"Onlar söyleneni (Kur'ân'ı) düşünmediler mi? Yoksa bunlara önce gelip geçen atalarına gelmeyen bir şey mi geldi?"* (Mü'minûn, 68) ile: *"Onlar hâlâ Kur'ân'ı gereği gibi düşünmeyecekler mi? Eğer o Allah'tan başkasından gelseydi elbette içinde birbirini tutmayan birçok şeyler bulurlardı."* (Âyet 82) buyurmaktadır.

Kâfirlerle münafıkları onun üzerinde iyice düşünmeye teşvik ettiğine göre onun ihtiva ettiği manaların kâfirlerle münafıklar tarafından anlaşılıp bilinmesinin mümkün olduğu ortaya çıkmaktadır. Peki bu müminler için nasıl mümkün olmasın? Bu da Kur'ân'ın manalarının onlar açısından bilinen ve kendileri için apaçık olduğunu gösteren bir husustur.][490]

487 el-Cevâbu's-Sahih, VI, 51-52.
488 Daha önce Bakâra Sûresi'nde geçmişti.
489 Mecmû'u'l-Fetâvâ, IV, 70.
490 Mecmû'u'l-Fetâvâ, V, 157-158.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Onlar hâlâ Kur'ân'ı gereği gibi düşünmeyecekler mi?"* buyurmuştur. Sözün gereği gibi düşünülmesi/tedebbür ile ancak anlaşılması halinde ondan yararlanılabilir.][491]

Yine Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Onlar hâla Kur'ân'ı gereği gibi düşünmeyecekler mi"* buyurmakta ve üzerinde düşünmeyi yasakladığı herhangi bir şeyi istisna etmemektedir.][492]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Onlar hâlâ Kur'ân'ı gereği gibi düşünmeyecekler mi? Eğer o, Allah'tan başkasından gelseydi, elbette içinde birbirini tutmayan birçok şeyler bulurlardı."* (Âyet 82) Buna göre Allah'tan gelmemiş her bir kitapta çelişki bulunması kaçınılmazdır. Allah'tan gelende ise çelişki olmaz. Çünkü eğer çelişki bulunacak olursa onların herhangi bir bölümünü delil göstermeleri mümkün olmazdı. Zira o Allah tarafından değildir. Çelişkili olmadığına göre onda sabit olan her bir hususun onun risaletinin bir bölümü olduğu ve onun kendilerine gönderilmiş bir rasûl olduğunu ispatlar. Çünkü onda hiçbir çelişki yoktur. Çünkü Allah'tan gelen bir şeyde çelişki bulunmaz.][493]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bu genel çelişki şanı yüce Allah'ın kitabı hakkında: *"Onlar hâlâ Kur'ân'ı gereği gibi düşünmeyecekler mi? Eğer o, Allah'tan başkasından gelseydi, elbette içinde birbirini tutmayan birçok şeyler bulurlardı."* (Âyet 82) sözkonusu olmayacağını belirttiği tutarsızlıktır. Yine şanı yüce Allah'ın: *"Gerçekten siz birbirini tutmayan sözler içindesiniz. Ondan döndürülenler döndürülür."* (Zâriyât, 8-9) buyruğunda kâfirlerin sözleri ihtilaf ve tutarsızlıktır.][494]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Kur'ân-ı Kerim'deki "ihtilaf: tutarsızlık" lafzı ile çelişki ve tutarsızlıklar kastedilir. Bununla -nazari bilgi ile uğraşanların birçoğunun terimleştirdiği gibi- sadece benzemeyiş kastedilmez. Yüce Allah'ın: *"Eğer o Allah'tan başkasından gelseydi elbette içinde birbirini tutmayan birçok şeyler bulurlardı"* (Âyet 82) ve: *"Gerçekten siz birbirini tutmayan sözler içindesiniz. Ondan döndürülenler döndürülür."*

491 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV, 108.
492 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIII, 275.
493 el-Cevâbu's-Sahih, I, 379.
494 Deru Tearizil Nakli Vel Akl, I, 274.

(Zâriyât, 8-9) ve: *"Fakat anlaşmazlığa düştüler de kimi iman etti kimi de kâfir oldu"* (Bakara, 253) buyrukları da bu türdendir.][495]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Kitabın bir kısmının diğeri ile çelişmediği gibi Kitap ile rasûl de kesinlikle birbirleri ile çelişmezler, tutarsızlıkları olmaz. Yüce Allah: *"Eğer o Allah'tan başkasından gelseydi elbette içinde birbirini tutmayan birçok şeyler bulurlardı."* buyurmaktadır.][496]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Onun genel özelliği olan müteşabihlik/benzerlik ise yüce Allah'ın: *"Eğer o Allah'tan başkasından gelseydi elbette içinde birbirini tutmayan birçok şeyler bulurlardı."* buyruğunda hakkında sözkonusu olmayan tutarsızlıkların zıddını ifade eder. Yine bu yüce Allah'ın: *"Gerçekten siz birbirini tutmayan sözler içindesiniz. Ondan döndürülenler döndürülür."* (Zâriyât, 8-9) buyruğunda sözkonusu edilen tutarsızlık ve ihtilafın kendisidir.][497]

وَإِذَا جَآءَهُمْ أَمْرٌ مِنَ الْأَمْنِ أَوِ الْخَوْفِ أَذَاعُوا بِهِ وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ
وَإِلَى أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ
عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَاتَّبَعْتُمُ الشَّيْطَانَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٨٣﴾

83. "Kendilerine güvene veya korkuya dair bir haber geldiğinde onu hemen yayıverirler. Hâlbuki bunu Rasûlüne yahut içlerinden emir sahiplerine döndürmüş olsalardı, içlerinden işin iç yüzünü araştırıp çıkaranlar, onun ne olduğunu elbette bilirlerdi. Allah'ın üzerinizdeki lütfu ve rahmeti olmasaydı pek azınız müstesnâ, şeytana uymuş gitmiştiniz."

Tefsiri:

[İlim ehlinden bir topluluk yüce Allah'ın: *"Pek azınız müstesna şeytana uymuş gitmiştiniz."* buyruğundaki "pek az" lafzının onun: *"Kendilerine güvene yahut korkuya dair bir haber geldiğinde onu hemen yayıverirler."* buyruğu ile alakalıdır. Yani *"Onun pek azı dışındaki kısmı (yayarlardı)."* bu istisna ise kendisi ile ait olduğu cümle arasında başka cümlelerin bulunduğu bir cümleye aittir.

495 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIII, 19.
496 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIX, 84.
497 Mecmû'u'l-Fetâvâ, III, 60.

Kur'ân-ı Kerim'de mukaddem ve muahhar buyruklar ilmin önemli bir bölümüdür. Aralarında İmam Ahmed'in ve başkalarının da bulunduğu birçok ilim adamı bu hususta eser yazmışlardır. Bu ilim de bunu ve bunun benzerlerini yani istisnanın lafzan tehir edilmiş olmakla birlikte niyette (zihinsel olarak) mukaddem olması hususunu da kapsar.][498]

فَقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ ۚ لَا تُكَلَّفُ إِلَّا نَفْسَكَ وَحَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ ۚ عَسَى اللّٰهُ أَنْ يَكُفَّ بَأْسَ الَّذِينَ كَفَرُوا ۚ وَاللّٰهُ أَشَدُّ بَأْسًا وَأَشَدُّ تَنْكِيلًا ﴿٨٤﴾

84. "Sen artık Allah yolunda savaş. Sen ancak kendinden sorumlusun. Müminleri de (cihada) teşvik et. Umulur ki Allah o kâfirlerin baskısını önler. Allah kahrı daha çetin olandır; ibret alınacak cezası da daha şiddetlidir."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Sen ancak kendinden sorumlusun."* buyruğu ile *"Allah hiçbir kimseye ona verdiğinden başkasını yüklemez."* (Talâk, 7) buyrukları şu demektir: Eğer verilen emirde bir teklif/ağır yükümlülük varsa da kimseye gücünün takatinin miktarından fazla teklifte bulunulmaz. Yoksa şeriatin tamamına teklif/zor gelen yükümlülükler denileceği anlamında değildir.][499]

مَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً حَسَنَةً يَكُنْ لَهُ نَصِيبٌ مِنْهَا ۖ وَمَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً سَيِّئَةً يَكُنْ لَهُ كِفْلٌ مِنْهَا ۗ وَكَانَ اللّٰهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ مُقِيتًا ﴿٨٥﴾

85. "Kim güzel bir işte aracılık ederse ondan kendisine bir pay vardır. Kim de kötü bir işe aracılık ederse ondan kendisine bir pay (günah) vardır. Allah her şeye kâdir ve şâhiddir."

Tefsiri:

[Çünkü onun nezdinde izni olmadan şefaat eden bir kimse aklen şefaat eden kişi ona ortak kabul edilir. Bundan dolayı şefaat edene/şefi', şefaat isteyene şefaat ettiğinden dolayı bu isim verilmiştir. Nitekim yüce Allah: *"Kim güzel bir işte aracılık ederse ondan kendisine bir pay vardır. Kim de kötü bir işe aracılık ederse ondan kendisine bir pay (günah) vardır. Allah her şeye kâdir ve şâhiddir."* (Âyet

498 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXI, 162.
499 Mecmû'u'l-Fetâvâ, I, 26.

85) buyurmaktadır. Çünkü herhangi bir iş için başkasına yardımcı olan herkes ona bir şefaatçi olur. Başkası nezdinde şefaat eden bir kimseye ise onun tercihini değiştiren bir hareketi doğuran bir etki doğurur ve böylelikle istenen o iş hakkında ona ortak olur. Yüce Allah ise bütün bunlardan münezzehtir.][500]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şefaat yardımcı olmak demektir. Çünkü yardım eden bir kişi kendisine yardım olunan ile birlikte bir şef'/çift olmuş olur. İyilik ya da takva hususunda yardımcı olan herkese ondan bir pay vardır. Günah ve düşmanlık üzere yardımcı olan herkese de yine ondan bir pay vardır. İşte insanların kalpleriyle, dilleriyle ve elleriyle iyilik ve takva üzere yaptıkları yardımlarda da günah ve düşmanlık üzere yardımlaşmalarında da durumları budur. Can ve mal ile bu hususta her iki şekilde cihad etmek de böyledir. Nitekim yüce Allah bundan önce: "*Ey iman edenler! Korunma tedbirlerinizi alın da ya küçük birlikler halinde savaşa çıkın yahut toptan seferber olun.*" (Nisâ, 71) buyurmaktadır ve bu bağlamdaki buyruklar: "*Şüphesiz şeytanın hilesi zayıftır.*" (Nisâ, 76) buyruğuna kadar devam etmektedir.][501]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bu da yüce Allah'ın: "*Kim güzel bir işte aracılık ederse ondan kendisine bir pay vardır. Kim de kötü bir işe aracılık ederse ondan kendisine bir pay (günah) vardır. Allah her şeye kâdir ve şâhiddir.*" (Âyet 85) buyruğunda dile getirilmektedir. Çünkü şefaat, şefaat isteyene daha önce tek iken onunla beraber bir şef'/çift oluncaya kadar bu istekte bulunana yardımcı olmaktır. Eğer iyilik ve takva üzere ona yardımcı olursa bu güzel bir şefaat olur. Eğer günah ve düşmanlık üzere ona yardım ederse o taktirde bu kötü bir şefaat olur. İyilik/birr şeriatin emrettikleridir. Günah ise yasakladığı şeylerdir. Eğer yalancı iseler şüphesiz Allah hainlik edenlerin tedbirlerini doğru yola çıkarmaz.][502]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Kim güzel bir şefaatte bulunursa ondan kendisine bir pay vardır. Kim de kötü bir işe aracılık ederse ondan kendisine bir pay vardır.*" buyurmaktadır. Başkasına yardımcı olan şefi'/şefaatçi kişi önceleri tek iken onunla beraber şef'/çift olur. Bundan dolayı güzel şefaat müminlere cihad üzere yardım etmek, kötü şefaat ise kâfirlere müminlerle savaşmak üzere yardım etmek diye tefsir edilmiştir. İbn Cerir ve Ebu Süleyman da nitekim böyle zikretmişlerdir.

500 es-Safdiyye, II, 291.
501 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV, 341.
502 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVIII, 300.

"Güzel şefaat" insanın insana onun lehine bir menfaat sağlaması yahut onu bir beladan kurtarması için şefaatte/iltimasta bulunması diye tefsir edilmiştir. Hasan(-ı Basri), Mücahid, Katade ve İbn Zeyd'in dediği gibi.[503] Buna göre güzel şefaat Allah'ın ve Rasûlünün sevdiği hayırlı bir işte yardımcı olmaktır. Bu da yararlanmayı hak eden kimseye yararlı olmak, zararın kendisinden uzaklaştırılmasını hak eden kimseden de o zararı uzaklaştırmakla olur. "Kötü şefaat" ise kişiye Allah'ın ve Rasûlünün hoşlanmadığı hususlarda yardımcı olmak demektir. İnsana zulüm ihtiva eden yahut da hak ettiği iyiliği engelleyen şefaat gibi.

Güzel şefaat müminlere dua etmek, kötü şefaat ise onlara beddua etmek diye de tefsir edilmiştir. Yine güzel şefaat iki kişinin arasını düzeltmek diye de tefsir edilmiştir. Bütün bunlar doğru açıklamalardır. Şefii/şefaat eden kendisine şefaat olunanın öbür tekidir. Çünkü insanlar arasından nezdinde şefaat olunan kişi ona ya iyilik ve takva üzere yardımcı yahut da günah ve düşmanlık üzere ona yardım eder. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de bir ihtiyaç isteyen bir kimse kendisine geldiği taktirde ashabına: "Şefaat edin. Size ecir verilir. Allah da nebisinin dili ile dilediği hükmü verir." buyururdu.[504]][505]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah kim güzel bir şefaatte bulunursa ondan kendisine bir pay vardır. Kim de kötü bir işe aracılık ederse/şefaat ederse ondan kendisine bir pay vardır." buyurmaktadır. Şefi'/şefaat eden: yardım eden kimse demektir. Herhangi bir iş hususunda bir kişiye yardımcı olan herkes o işte onun şefii olur. Dolayısıyla ne yöneticiye ne de ondan başkasına Allah'ın ve Rasûlünün haram kıldığı bir hususta yardım edilmesi caiz değildir.

Eğer kişinin birtakım günahları bulunup bir iyilik de yapmış ise böyle birisine iyilik üzere yardım edilmesi halinde bu yardım haram olmaz. Mesela bir günahkâr zekatını eda etmek yahut haccetmek yahut borçlarını ödemek ya da yapmış olduğu birtakım haksızlıkları hak sahiplerine geri vermek ya da kızçocukları hakkında vasiyette bulunmak isterse böyle bir kimseye bu hususta yardım olunursa bu yardım iyilik ve takva üzere bir yardım olur. Bir günah ve düşmanlık üzere yardım olmaz. Peki ya kamu ile alakalı işler hakkında nasıl böyle bir şey söylenebilir.][506]

503 Zâdü'l-Mesîr, II, 150.
504 Buhârî, X, 346.
505 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 64-65.
506 Minhâcü's-Sünne, VI, 117.

إِلَّا الَّذِينَ يَصِلُونَ إِلَى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ أَوْ جَآؤُكُمْ حَصِرَتْ صُدُورُهُمْ أَنْ يُقَاتِلُوكُمْ أَوْ يُقَاتِلُوا قَوْمَهُمْ وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ لَسَلَّطَهُمْ عَلَيْكُمْ فَلَقَاتَلُوكُمْ فَإِنِ اعْتَزَلُوكُمْ فَلَمْ يُقَاتِلُوكُمْ وَأَلْقَوْا إِلَيْكُمُ السَّلَمَ فَمَا جَعَلَ اللّٰهُ لَكُمْ عَلَيْهِمْ سَبِيلًا ﴿٩٠﴾

90. "Sizinle aralarında anlaşma bulunan bir kavme sığınanlar yahut hem sizinle, hem kendi kavimleriyle savaşmaktan göğüsleri daralarak size gelenler müstesnâdır. Allah dileseydi elbette onları üzerinize saldırtır, sizinle savaşırlardı. Şâyet onlar sizden uzak durup da sizinle savaşmazlar ve sizinle barış içinde kalmak isterlerse, artık Allah size onların aleyhine bir yol bırakmamıştır."

Tefsiri:

[Onların üzerine kendileri ile barış yapmayanlarla savaşmaları (farz olarak) yazılmıştır. Onlarla barış yapanlarla savaşmaları emredilmemiştir. Nitekim yüce Allah: *"Eğer barışa yanaşırlarsa sen de Allah'a tevekkül ederek ona yanaş."* (Enfâl, 61) ve: *"Sizinle aralarında anlaşma bulunan bir kavme sığınanlar yahut hem sizinle, hem kendi kavimleriyle savaşmaktan göğüsleri daralarak size gelenler müstesnâdır. Allah dileseydi elbette onları üzerinize saldırtır, sizinle savaşırlardı. Şâyet onlar sizden uzak durup da sizinle savaşmazlar ve sizinle barış içinde kalmak isterlerse, artık Allah size onların aleyhine bir yol bırakmamıştır."* (Âyet 90) buyurmuştur.][507]

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ أَنْ يَقْتُلَ مُؤْمِنًا إِلَّا خَطَئًا وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَئًا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ إِلَى أَهْلِهِ إِلَّآ أَنْ يَصَّدَّقُوا فَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ عَدُوٍّ لَكُمْ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ فَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ إِلَى أَهْلِهِ وَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ تَوْبَةً مِنَ اللّٰهِ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٩٢﴾

92. "Bir mü'min diğer bir mümini -yanlışlıkla olması müstesnâ- öldüremez. Kim bir mümini yanlışlıkla öldürürse, mü'min

507 es-Safdiyye. II. 318.

bir köle azad etmesi ve (ölenin) akrabasına teslim edilecek bir diyet vermesi gerekir. Onların (varislerin diyeti katile) sadaka olarak bağışlamaları müstesnâ. Şâyet (öldürülen) mü'min olmakla beraber size düşman olan bir kavimden ise o zaman (katilin) mü'min bir köle azad etmesi gerekir. Şâyet kendileriyle aranızda bir antlaşma bulunan bir kavimdense o vakit akrabalarına bir diyet vermek ve mü'min bir köle azad etmek gerekir. Kim bulamazsa, -Allah'tan bir tevbe olmak üzere - iki ay aralıksız oruç tutmalıdır. Allah çok iyi bilendir, gerçek hüküm ve hikmet sahibidir."

Tefsiri:

["Bir mü'min diğer bir mümini -yanlışlıkla olması müstesna- öldüremez. Kim bir mümini yanlışlıkla öldürürse mü'min bir köle azad etmesi ve akrabasına teslim edilecek bir diyet vermesi gerekir. Onların (varislerin diyeti katile) sadaka olarak bağışlamaları müstesnâ." Hata yoluyla bir canı öldüren bir kişi günah da kazanmaz bu sebeple fâsık da olmaz. Ama diyet ödemekle yükümlüdür.][508]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: "*Bir köle azad etmesi*" buyruğunda muayyen bir kölenin azad edilmesi -onda müşterek miktarın sabit olması halinde olduğu gibi- yeterli olur. Muayyen olanı gerekli kılmayana gelince –tayinin yapıldığına dair delil bulunsa bile- muayyen olanın kendisine delalet eden bir delil ile değil de delaleti sözkonusu olmaz[509].][510]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah hata yoluyla öldüren hakkında: "*Şâyet kendileri ile aranızda bir antlaşma bulunan bir kavimdense ... mü'min bir köle azad etmek gerekir.*" buyurmaktadır. Böyle birisi kendisi düşman arasında olmakla birlikte hicret etmek imkânını, imanını açıklayıp imanın şer'i hükümlerine riâyet etme fırsatını bulamamış birisidir. Bununla birlikte ona mü'min adını vermiştir. Çünkü o iman adına gücünün yettiği kadarını yapmış birisidir.

508 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXIX, 327.

509 Bu ifadeler, merhum İbn Teymiyye'nin naslarda yer alan emirlerin kayıtlı gelip gelmemiş olması ile ilgili açıklamalar yaptığı bir bağlamda yer almaktadır. Bu ibarelerin daha iyi anlaşılması için bu açıklamaların başladığı XVI, 74 ten itibaren takip edilmesi gerekmektedir. Eseri derleyen yalnızca âyetin zikredilen bölümü ile ilgili açıklamaları nakletmekle yetinmeyi prensip edindiğinden bu kadarı ile yetinmiştir. (Çeviren)

510 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVI, 79.

Bunun bir örneği Mekke'de bulunan müminler topluluğudur. Bunlar hicret edecek güç bulamamakla birlikte imanlarını gizli tutuyorlardı. Yüce Allah da: *"Nefislerine zulmedenler olarak canlarını alacakları kimselere melekler: "Ne işte idiniz?" derler. Onlar: "Biz yeryüzünde mustazaf kimselerdik" derler. "Allah'ın arzı (yeryüzü) geniş değil miydi? Siz de orada hicret edeydiniz" derler. İşte onların durakları cehennemdir. O, ne kötü bir dönüş yeridir! Ancak (hicret etmeye) çare bulamayan, yol bulamayan erkek, kadın ve çocuklardan mustazaf olanlar müstesnâ. İşte Allah'ın onları affedeceği umulur. Allah çok affedicidir, çok bağışlayıcıdır."* (Nisâ, 97-99) buyurarak hicret edecek gücü bulamayan mustazaf kimseleri maruz görmüş ve yine yüce Allah: *"Size ne oluyor ki Allah yolunda ve: "Rabbimiz, bizi halkı zâlim olan şu şehirden çıkar, katından bize bir sahip gönder, nezdinden bize bir yardımcı yolla" diyen mustazaf (zayıf düşürülmüş) erkekler, kadınlar ve çocuklar uğrunda savaşmıyorsunuz?"* (Nisâ, 75) buyurmuştur. İşte onlar dinlerinin gereklerini uygulamaktan aciz kimseler oldukları için güç yetiremedikleri şeylerin yükümlülüğü onlardan kalkmış idi. Şimdi bu buyruklar müşrik iken iman eden kimseler hakkında sözkonusu olduğuna göre kitap ehlinden olup iman eden kimseler hakkında ne düşünülebilir?

Yüce Allah'ın: *"Şâyet mü'min olmakla beraber size düşman olan bir kavimden ise"* buyruğu ile ilgili olarak şöyle denilmiştir: Bu üzerinde dar-ı harbde yaşayanların elbisesi, kılık kıyafeti bulunan kimsedir. Mesela onların safları arasında yer alması gibi. Bu durumda o kişiyi öldüren mazurdur. Çünkü böyle birisi ile savaşmakla emrolunmuştur. Bundan dolayı bu gibi kimseden diyet kalkar ve keffaret ödemesi gerekir. Bu Şafii'nin görüşü ile Ahmed'in iki görüşünden birisidir. Bir diğer görüşe göre kastedilen kişi müslüman olmakla birlikte hicret etmemiş kişidir. Nitekim Ebu Hanife'nin görüşü böyledir. Fakat böyle bir kimse için keffaret ödemeyi (Allah) vacip kılmıştır.

Yine denildiğine göre eğer bu kişi dar-ı harbdekilerden olup, onun bir mirasçısı da yoksa onun diyeti dar-ı harbdekilere verilmez. Aksine sadece keffaret ödemek gerekir. Onun mü'min olduğu bilinip hata yoluyla öldürülmesi ile kâfir zannedilmesi arasında bir fark yoktur. Âyetin zahiri anlamı budur.][511]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Kim bir mümini yanlışlıkla öldürürse, mü'min bir köle azad etmesi ve (ölenin) akrabasına teslim edilecek bir diyet vermesi gerekir. Onların*

511 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIX, 220-221.

(varislerin diyeti katile) sadaka olarak bağışlamaları müstesnâ." Buyruğunda diyetin alınmamasına "sadaka" adını vermektedir.][512]

[Yüce Allah: *"Oraya yol bulabilenlerin o evi haccetmesi Allah'ın insanlar üzerindeki bir hakkıdır."* (Âl-i İmrân, 97); *"Gücünüz yettiğince Allah'tan korkun."* (Teğabun, 16) ve: *"Bunu bulamazsa ... iki ay aralıksız oruç tutmalıdır."* buyurmaktadır.

Burada nefy edilenin ancak fiil ile birlikte bulunan istitaa/güç yetirme olmadığı bilinen bir husustur. Çünkü o durumda buyruk: Bunu kim yapmazsa aralıksız iki ay oruç tutmalıdır demek olur. Aynı şekilde takvalı olma emri takvalı olmayan kimseler için değil takvalı olan kimseler içindir. Haccın farz oluşu da hacc etmeyen kimseler için değil hacceden kimseler için olur. Bu ise bâtıl bir manadır.

Böylelikle kastedilen güç yetirme fiil olmadan var olan bir şeydir. Fiil olmadan var olanın ise fiilden önce varlığının imkânı öncelikle sözkonusu olur.][513]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Aynı şekilde olumlu cümlede nekire/belirsiz yüce Allah'ın: *"Bir köle azad etmelidir."* buyruğunda olduğu gibi kayıtlı zikredilmesi caiz/mümkün olmakla birlikte mutlaktır.][514]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Bir köle azad etmelidir."* buyruğunda bir tek köleyi hürriyetine kavuşturmayı farz kılmış ve her türlü köleyi farz kılmamıştır. Bu ifade ise bedel yoluyla/birinin diğerinin yerine geçmesi sûretiyle bütün köleleri kapsar. Yani herhangi bir köleyi azad etmesi onun için yeterlidir.][515]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah şu buyrukları ile gazabı ile ikabı/cezalandırması arasında fark olduğunu ortaya koymaktadır: *"... cezası orada ebediyyen kalmak üzere cehennemdir. Allah ona gazab etmiş, lanet etmiş ve ona pek büyük bir azap hazırlamıştır."* (Âyet 93) ve: *"Ve Allah hakkında kötü zan besleyen münafık erkeklerle, münafık kadınları ve müşrik erkeklerle müşrik kadınları azaplandırsın diye. Kötü akıbet onların üzerine olsun. Allah da onların üzerine gazaplanmış, onları lanetlemiş ve onlar için cehennemi hazırlamıştır. O ne kötü dönüş yeridir!"* (Fetih, 6)][516]

---

512 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXX,366
513 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, IX, 241-242.
514 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXI, 113.
515 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XX, 486-487.
516 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VI, 261.

وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ اللّٰهُ عَلَيْهِ
وَلَعَنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا ﴿٩٣﴾

93. "Kim de bir mümini kasten öldürürse cezası orada ebediyyen kalmak üzere cehennemdir. Allah ona gazab etmiş, lanet etmiş ve ona pek büyük bir azap hazırlamıştır."

Tefsiri:

[Bunlar yüce Allah'ın: "*Kim de bir mümini kasten öldürürse cezası orada ebediyyen kalmak üzere cehennemdir. Allah ona gazab etmiş, lanet etmiş ve ona pek büyük bir azap hazırlamıştır.*" (Âyet 93) buyruğunu delil gösterebilirler. Bunların cevabı ise âyet-i kerimenin imanına rağmen onu kasten öldüren kişi hakkında yorumlandığı şeklindedir. Bununla birlikte insanların/âlimlerin çoğunluğu âyeti buna yorumlamamışlardır. Aksine onlar şöyle demişlerdir: Bu (Âyetteki tehdit) mutlak bir tehdit olup bunu yüce Allah'ın: "*Gerçek şu ki Allah kendisine ortak koşulmasını mağfiret etmez. Ondan başkasını da dilediğine bağışlar.*" (Nisâ, 48) buyruğu bunu tefsir etmiştir.

Bu hususta ehl-i sünnetten birisi ile ilgili bir olay nakledilmektedir. Bu kişi Mutezilenin üstadı Amr b. Ubeyd'in meclisinde iken Amr şöyle demişti: Kıyamet günü ben getirileceğim ve bana: Ey Amr! Sen: Benim hiçbir katilin günahını bağışlamayacağımı neye dayanarak söyledin denilecek ben de: Sen Rabbim: "*Kim de bir mümini kasten öldürürse cezası orada ebediyyen kalmak üzere cehennemdir.*" buyurdun diyeceğim. Ehl-i sünnet âlimi dedi ki: Bu sefer ben de ona şöyle dedim: Eğer o sana: "*Doğrusu Allah kendisine şirk koşulmasını mağfiret etmez. Ondan başkasını da dilediğine bağışlar.*" (Nisâ, 48) buyurmuştum. Peki sen benim bu kişinin günahını bağışlamayı dilemeyeceğimi nereden bildin diyecek olursa sen ona ne dersin? Bunun üzerine Amr b. Ubeyd konuşamadı.][517]

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا إِذَا ضَرَبْتُمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ فَتَبَيَّنُوا وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ
أَلْقٰى إِلَيْكُمُ السَّلَامَ لَسْتَ مُؤْمِنًا تَبْتَغُونَ عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللّٰهِ
مَغَانِمُ كَثِيرَةٌ كَذٰلِكَ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلُ فَمَنَّ اللّٰهُ عَلَيْكُمْ فَتَبَيَّنُوا إِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِمَا
تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿٩٤﴾

517 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXIV, 137.

94. "Ey iman edenler! Allah yolunda cihada çıktığınız zaman iyice araştırın. Size selâm verene dünya hayatının menfaatini arayarak; "sen mü'min değilsin" demeyin. İşte Allah'ın katında nice ganimetler vardır. Önceleri siz de böyle idiniz de Allah size lutfetti. O halde iyice araştırın. Şüphesiz Allah yaptıklarınızdan haberdardır."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Ey iman edenler! Allah yolunda cihada çıktığınız zaman iyice araştırın. Size selâm verene dünya hayatının menfaatini arayarak sen mü'min değilsin demeyin."* buyurmaktadır. Bu âyet-i kerime birkaç koyunu ile birlikte bir adama rastgelen kimseler hakkında inmiştir. O kişi ben müslümanım dediği halde onun doğru söylediğine inanmayarak koyunlarını almışlardı. Bundan dolayı şanı yüce Allah onlara bu hususlarda emin olup, her şeyi açık seçik ortaya çıkarmalarını emir buyurmakta, müslüman olduğunu iddia eden bir kimsenin sahip olduğu dünyalığa tamahkârlık ederek onu yalanlamalarını yasaklamaktadır. Ali (radıyallâhu anh) ise bu gibi kimselerin günahından uzaktır. Nasıl olur da o onların başıdır denilebilir? Bu gibi buyrukların benzeri Kur'ân-ı Kerim'de pek çoktur.][518]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[(Anlatılanlar) Halid aleyhine uydurulmuş yalandır. Çünkü Halid Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e hainlik etmek maksadını da gütmemiş, emrine muhalefet etmemiş, kendisince masum müslüman bir kimseyi de öldürmemiştir. Fakat o Usame b. Zeyd'in "Lâ ilâhe illallah" dedikten sonra bir kişiyi öldürüşünde hata ettiği gibi ve ben müslümanım diyen birkaç koyun sahibi kişiyi seriyyenin/askeri birliğin öldürüp koyunlarını alması gibi hata etmiştir. Yüce Allah da bu hususta: *"Ey iman edenler! Allah yolunda cihada çıktığınız zaman iyice araştırın. Size selâm verene dünya hayatının menfaatini arayarak; "sen mü'min değilsin" demeyin. İşte Allah'ın katında nice ganimetler vardır. Önceleri siz de böyle idiniz de Allah size lutfetti. O halde iyice araştırın. Şüphesiz Allah yaptıklarınızdan haberdardır."* (Âyet 94) buyruğunu indirmiştir.

Müslim'in Sahihi'nde ve başka kaynaklarda Usame b. Zeyd'den şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bizleri Cuheyne'den el-Hurukat'a göndermişti. Onlara sabahleyin bir baskın yaptık ve onları bozguna

518 Minhâcü's-Sünne. VII. 234.

uğrattık. (Usame) dedi ki: Ben ve ensardan bir adam ile birlikte onlardan bir adama yetiştik. Onun tepesine dikilince adam: Lâ ilâhe illallah dedi. Ensardan olan kişi ona elini uzatmadı. Ben ise onu öldürünceye kadar mızrağımı ona sapladım. Medine'ye geldiğimiz zaman benim bu yaptığım Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ulaşınca o bana: "Ey Usame! Sen onu Lâ ilâhe illallah dedikten sonra öldürdün öyle mi?" buyurdu. Ben: Ey Allah'ın Rasûlü! O bu sözü kendisini korumak için söyledi dedim. O: "O Lâ ilâhe illallah dedikten sonra mı sen onu öldürdün öyle mi?" buyurdu. Allah Rasûlü bu sözü aralıksız o kadar tekrar edip durdu ki sonunda o günden önce müslüman olmasaydım diye temenni ettim.[519]][520]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Muhammed b. Cerir et-Taberi ve başkaları İbn Abbas ve Katade'den bu âyet-i kerimedeki[521] yüce Allah'ın: *"Size selâm verene dünya hayatının menfaatini arayarak sen mü'min değilsin demeyin."* buyruğu Gatafanlılardan Mirdas adındaki bir adam hakkında inmiştir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) onun kavmi üzerine bir ordu göndermişti. Komutanları Galib el-Leysi idi. Mirdas'ın arkadaşları kaçtığı halde kendisi ben müminim diyerek kaçmamıştı. Atlılar sabahleyin onun üzerine gelince o onlara selâm verdiği halde onu öldürdüler ve koyunlarını da aldılar. Bunun üzerine Allah bu âyeti indirdi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ise mallarının ailesine verilmesini ve diyetinin de onlara ödenmesini emir buyurdu. Müminlere buna benzer bir şey yapmalarını da yasakladı.][522]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bu şanı yüce Allah'ın: *"Ey iman edenler! Allah yolunda cihada çıktığınız zaman iyice araştırın."* buyruğu gibidir. Bir diğer kıraatte (buradaki fetebeyyenu: iyice araştırın) lafzı "fetesebbetu: iyice emin olun" şeklindedir. *"Size selâm verene dünya hayatının menfaatini arayarak sen mü'min değilsin demeyin. İşte Allah'ın katında nice ganimetler vardır. Daha önce siz de böyle idiniz de Allah size lutfetti. O halde iyice araştırın."* buyruğu gibidir.

Böylelikle yüce Allah onlara cihadda iyice araştırıp emin olmayı, durumu açıkça bilinmeyen kimseye dünya hayatının menfaatini arayarak sen mü'min değilsin dememelerini emir buyurmaktadır. Çünkü bu durumda onların onun

519 Müslim, I, 96-97.
520 Minhâcü's-Sünne, IV, 488-489.
521 Taberi, 10219 İbn Abbas'tan ve 10220 Katade'den gelen rivâyeti zikretmektedir. ed-Durr, I. 200'de bunu Abd b. Humeyd'e de nisbet etmektedir.
522 Minhâcü's-Sünne, V, 518.

mü'min olmadığını bildirmeleri delilsiz bir haber olur. Hatta onun malını almak için nefislerinin hevâsı dolayısıyla böyle söylerler. Eğer bu iş dar-ı harbde olur ve o kişi "müslüman olduğunu" ifade edecek olursa diğer kıraate göre "selâm" verirse onun imanını gizleyen bir mü'min olma ihtimali vardır. Nitekim siz de daha önceleri imanınızı gizleyen mü'min kimseler idiniz. Buna göre müslüman bir kişi selâm verip kendisinin size karşı savaşmayıp, sizinle barış içerisinde bulunan birisi olduğunu söyleyecek olursa siz de iyice araştırın, durumunu netleştirin ve doğru mu yalan mı söylediği hususunda durumunu açığa çıkarmadıkça onu öldürmeye ve malını almaya kalkışmayın.][523]

لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فَضَّلَ اللّٰهُ الْمُجَاهِدِينَ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ عَلَى الْقَاعِدِينَ دَرَجَةً وَكُلًّا وَعَدَ اللّٰهُ الْحُسْنَى وَفَضَّلَ اللّٰهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٩٥﴾

95. "Müminlerden -özür sahibi olanlar müstesnâ- oturanlarla Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad edenler bir olmaz. Allah, mallarıyla ve canlarıyla cihad edenleri oturanlardan derece itibariyle üstün kılmıştır. Bununla beraber Allah hepsine de cenneti va'detmiştir. Allah mücahidleri oturanlardan pek büyük bir mükâfatla üstün kılmıştır."

Tefsiri:

[Aynı şekilde güç yetirdiği bir işi yapmakla birlikte kesin ve kararlı bir şekilde bir şeyi isteyen bir kişi o işi eksiksiz olarak yapan bir kişi durumundadır. İsterse bu kişi bir imam ve bir davetçi olmasın. Nitekim yüce Allah: "*Müminlerden -özür sahibi olanlar müstesnâ- oturanlarla Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad edenler bir olmaz. Allah, mallarıyla ve canlarıyla cihad edenleri oturanlardan derece itibariyle üstün kılmıştır. Bununla beraber Allah hepsine de cenneti va'detmiştir. Allah mücahidleri oturanlardan pek büyük bir mükâfatla üstün kılmıştır. Kendi nezdinden (yüksek) derecelerle mağfiret ve rahmetle (üstün kılmıştır.) Allah Gafûrdur, Rahîmdir.*" (Âyet 95-96) buyurmaktadır.

Şanı yüce Allah cihad eden ile aciz olmayıp oturan kimselerin eşit olmayacaklarını belirtmekle birlikte cihad eden ile aciz olup oturan kişiler arasında

523 el-Cevâbu's-Sahih, VI, 445-456.

eşitliğin bulunmayacağını söylememiştir. Hatta şöyle denilebilir: Hitabın delili birbirlerine eşit olmalarını gerektirir. Âyetin lafzı da gâyet açıktır. Çünkü şanı yüce Allah eşitliğin olmayacağını söylerken mazeret sahibi olan kimseleri istisna etmiştir. Burada yapılan istisna olumsuzluktan istisnadır. Bu ise özür sahibi kimselerin oturanlar ile bütün hususlarda eşit olmasalar dahi bazen eşit olmalarını gerektirir. Buna Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Tebuk gazvesinde söylediği sabit olan şu sözleri de uygun düşmektedir: "Şüphesiz Medine'de öyle adamlar vardır ki siz ne kadar yol yürüseniz ne kadar vadi kat etseniz mutlaka onlar da sizinle beraberdir. Ashab: Onlar Medine'de oldukları halde öyle mi? deyince o: Evet, Medine'de oldukları halde. Mazeretleri onları alıkoydu buyurdu."[524]

Böylelikle mazeretinden başka kendisini alıkoyacak hiçbir sebebin bulunmadığı Medine'de oturan kimselerin bu gazada kendileri ile birlikte olanlar gibi olduğunu haber vermektedir. Bilindiği gibi gazvede onunla beraber bulunan kimselerin her birisine niyeti oranında bir gazi sevabı verilir. İşte mazeretten başka kendilerini hiçbir şeyin alıkoymadığı Medine'de oturanların durumu da böyledir.

Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Ebu Mûsâ'dan sabit olmuş şu hadis de bu kabildendir: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: "Kul hastalanır yahut yolculuğa çıkacak olursa, sağlıklı ve mukim iken işlediği ameller de ona yazılır."[525]

Böyle bir kimse sağlıklı ve mukim iken bir amel işliyor ise sonra bunu ancak bir hastalık ya da bir yolculuk sebebi ile yapamayacak olursa onun bu ameli niyetinin zayıflığından ve gevşekliğinden değil de acizliğin ve meşakkatin mevcudiyetinden dolayı terk ettiği sabit olur. Çünkü onun ancak güç yetirmedeki zaaftan ötürü fiilin işlenmesinin sözkonusu olmadığı kesin ve kararlı bir iradesi tıpkı ameli işleyen kimseninki gibi mevcut idi. Yolculuk yapan bir kimse meşakkatle birlikte de olsa o ameli işleyecek güce sahip bulunmakla birlikte -bazı hastalıklar da böyledir- ancak şer'i kudret fiilin ağırlıklı bir zarar sözkonusu olmaksızın yapılabildiği hallerde sözkonusudur. Yüce Allah'ın: *"Oraya yol bulabilenlerin o evi haccetmesi Allah'ın insanlar üzerindeki bir hakkıdır."* (Âl-i İmrân, 97); *"Kim güç yetiremezse o zaman altmış yoksul doyurmalıdır."* (Mücadele, 4) buyrukları ile benzeri buyruklarda olduğu gibi. Şer'an fiilin durum ne olursa olsun var olması mümkün olan kudret, muteber olan kudret değildir. Aksine ağır basan bir zarardan hatta ya da zararı ve faydası denk bir zarardan uzak bir imkânın varlığı kaçınılmazdır.][526]

524 Buhârî, 2839.
525 Buhârî, 2996 -Buhârî'nin münferiden naklettiği hadislerdendir-.
526 Mecmû'u'l-Fetâvâ, X, 731-732.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde belirtildiği üzere *"Müminlerden özür sahibi olanlar müstesna, oturanlarla Allah yolunda malları ve canları ile cihad edenler bir olmaz."* âyeti nazil olunca bu âyeti onun için yazdı. Ona ayrıca Ebu Bekir, Ömer, Osman, Ali, Amir b. Fuheyre, Abdullah b. el-Erkam, Ubeyy b. Ka'b, Sabit b. Kays, Halid b. Said b. el-As, Hanzala b. Rabi el-Esedi, Zeyd b. Sabit, Muaviye ve Şûrâhbil b. Hasene (radıyallâhu anhum) da (vahiy) kâtiplik(i) yapmışlardı.][527]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Müminlerden özür sahibi olanlar müstesna, oturanlarla Allah yolunda malları ve canları ile cihad edenler bir olmaz."* buyruğu ile ilgili olarak doğruyu yanlıştan ayırdedici söz "uluddarar (denilen özür sahibi kimseler)" iki türlüdür.

Bunların bir türünün cihad etmek hususunda eksiksiz bir azim ve kararlılıkları bulunmakla birlikte eğer imkânları olsa ne otururlar ne cihaddan geri kalırlardı. Onları alıkoyan oturmaya mecbur eden sadece özürleridir. Bunlar Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu buyruğunda dile getirdiği durumdadırlar: "Şüphesiz Medine'de öyle adamlar vardır ki siz bir mesafe kat eder yahut bir vadiyi aşıp geçerseniz mutlaka onlar da sizinle beraberdir. Ashab: Medine'de oldukları halde mi? deyince o: Evet, Medine'de oldukları halde. Mazeretleri onları alıkoymuştur buyurdu."[528]

Onlar aynı zamanda Ebu Kebşe el-Enbari'nin rivâyet ettiği hadiste belirttiği gibi: "Ecir bakımından her ikisi de aynıdır." Yine Ebu Mûsâ'nın rivâyet ettiği hadiste de belirttiği gibidirler: "Hastalanır yahut yolcu ise sağlıklı ve mukim iken yaptığı ameller onun için (yapmış gibi) yazılır."[529] Böylelikle onun için o amelin aynısı tespit edilir/sevabı yazılır. Çünkü onun kararlılığı tam ve eksiksizdir. Onu o işi yapmaktan alıkoyan sadece mazeretidir.

İkinci tür "uluddarar: mazeret sahibi kimseler" (cihada) çıkmak hususunda azim ve kararlılıkları olmayan kimselerdir. Cihada çıkan mücahidler ile çıkmak hususunda kesin karar vermiş olan kararlı mazeret sahibi kimseler bunlardan daha faziletlidir. Yüce Allah'ın: *"Mazeret sahibi olanlar müstesna"* buyruğu ister bir istisna olsun isterse de bir sıfat olsun onların eşit olmayacakları hususunda oturanlar ile birlikte olmadıklarına delildir. Çıkmakta kesin kararlı olan ile böyle bir kararı bulunmayan arasında ayırdedici hüküm belirtildikten sonra âyet-i

527 Minhâcü's-Sünne, IV. 427-428.

528 Kaynakları az önce gösterildi.

529 Kaynakları az önce gösterildi.

kerime zahiri üzere kalır. Şâyet yüce Allah'ın: *"Allah malları ile ve canları ile cihad edenleri oturanlardan derece itibariyle üstün kılmıştır."* buyruğu özür sahibi olanlarla olmayanlar hakkında genel kabul edilecek olursa o taktirde bu yüce Allah'ın: *"Özür sahibi olanlar müstesna"* buyruğu ile çelişkili olur. Çünkü yüce Allah'ın: *"Müminlerden özür sahibi olanlar müstesna, oturanlarla Allah yolunda malları ve canları ile cihad edenler bir olmaz."* buyruğunda bir ve eşit olmayacakları ifade edilmektedir. Eğer bütün mazeret sahipleri böyle olsaydı o taktirde yüce Allah'ın: *"Özür sahibi olanlar müstesna"* buyruğunun bâtıl olması ve oturan hiçbir kimsenin mücahidler ile -mazeret sahibi olanlardan olsa dahi- eşit olmaması gerekirdi. Bu ise âyetin maksadına aykırıdır.

Aynı şekilde oturanlar eğer özür sahibi olanlardan olmayıp, cihad da farz-ı ayn değil ise zaten başkalarının katılması ile (farz-ı) kifaye hasıl olmuştur. Çünkü oturmakta onlar için de bir sakınca yoktur, aksine tıpkı özür sahibi olanlar gibi onlara da güzel vaadlerde bulunulmuştur. Bu da yüce Allah'ın: *"Aranızda fetihten önce infak edip savaşanlar bir olmaz."* (Fetih, 10) buyruğu gibidir. Güzel vaad özürlü olanları da onların dışındakileri de kapsar.][530]

إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّاهُمُ الْمَلَٓائِكَةُ ظَالِمِٓي أَنْفُسِهِمْ قَالُوا فِيمَ كُنْتُمْ قَالُوا كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِي الْأَرْضِ قَالُوا أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللّٰهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فِيهَا فَأُولٰٓئِكَ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَسَٓاءَتْ مَصِيرًا ﴿٩٧﴾

97. "Nefislerine zulmedenler olarak canlarını alacakları kimselere melekler: "Ne işte idiniz?" derler. Onlar: "Biz yeryüzünde mustazaf kimselerdik" derler. "Allah'ın arzı (yeryüzü) geniş değil miydi? Siz de orada hicret edeydiniz" derler. İşte onların durakları cehennemdir. O, ne kötü bir dönüş yeridir!"

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Zorlanan ve baskı altında bulunan bir kimsenin zalim askerler arasında çıkması sözkonusudur. Mustazaf müminlerin müminlerle savaşmak için kâfirlerle birlikte çıkmaya zorlanmaları gibi. Nitekim müşrikler Bedir gazasında beraberlerinde mustazaflardan bir kesimi de çıkarmışlardı. İşte bu gibi kimseler eğer hicret yahut başka bir yolla zalim askerlerle çıkmamak imkânını bulacak olurlarsa

530 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIV, 123-125.

bunlar fitneye maruz kalmış kimseler demektirler. Yüce Allah'ın: *"Nefislerine zulmedenler olarak canlarını alacakları kimselere melekler: "Ne işte idiniz?" derler. Onlar: "Biz yeryüzünde mustazaf kimselerdik" derler. "Allah'ın arzı (yeryüzü) geniş değil miydi? Siz de orada hicret edeydiniz" derler."* buyruğu bunlar hakkında inmiştir. Çünkü bunlar yapmama gücüne sahip oldukları halde haram olan bir işi yapmışlardı.

Buhârî'nin Sahihi'ndeki rivâyete göre Ebu'l-Esved dedi ki: "Medinelilere bir grup asker göndermeleri istenmişti. Bu sebeple ben de gidecekler arasında kendimi yazdırdım. İkrime ile karşılaştım. Ona durumu haber verince bana bu işten vazgeçmemi en ileri derecede söyledi. Sonra dedi ki: Bana İbn Abbas'ın haber verdiğine göre müslümanlardan bazı kimseler müşriklerle birlikte olup Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e karşı müşriklerin kalabalığını artırıyorlardı. Bu sebeple atılan bir ok gelir onlardan birisine isabet eder ve ölümüne sebep olabilir yahut bir darbe gelir onu öldürürdü. Bunun üzerine yüce Allah: *"Nefislerine zulmedenler olarak canlarını alacakları kimselere melekler ..."* buyruğunu indirdi.[531]][532]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bundan dolayı Buhârî Sahihi'nde Said b. Cübeyr'den o İbn Abbas'tan şu rivâyeti nakletmektedir: Birisi ona yüce Allah'ın: *"Allah Ğafurdur, rahimdir, azizdir, hakîmdir, semi'dir, basirdir."* buyruklarının sanki önce böyle idi sonra bu hali geçti gibi bir anlamı olduğunu söyleyerek soru sorunca İbn Abbas şu cevabı vermiştir: Allah Ğafurdur, rahimdir. o kendi zatına böyle isim vermiştir. İşte onun o sözü: Ben hep böyleyimdir anlamındadır. Bu Buhârî'nin lafzıdır. O bunu muhtasar olarak rivâyet etmiştir. İmam Muhammed b. İbrahim el-Bûşencî'nin Buhârî'nin üstadından rivâyeti -ki el-Berkanî de onun cihetinden Sahihinde rivâyet etmiştir- lafzı şu şekildedir: Şüphesiz Allah kendi zatına böyle isim vermiştir ve bunu kendisinden başkasına isim olarak vermemiştir. İşte yüce Allah'ın: "ve kânellahu: Allah (...) dır" buyrukları ezelden beri ve daima böyledir demektir. Bunu bu şekilde Beyhaki de el-Berkanî'den rivâyet etmiş, Humeydî de lafzını şöylece zikretmiştir: Allah'ın kendi zatı böyledir. O kendi zatına (bu şekilde) isim verdiği gibi kendi zatı da böyledir. Ondan başka birisi ona bu vasfı vermemiştir. "ve kânallah: Allah (...) dır" o hep böyledir demektir.

Yakub b. Süfyan'ın Buhârî'nin üstadı Yûsuf b. Adiy'den lafzı şöyledir: Allah kendi zatına bu ismi verdiği halde başkası onu böyle yapmamıştır. "ve kânallah:

531 Buhârî. VI. 60.
532 el-İstikame. II. 339-340.

Allah (...) dır" yani o hep böyledir demektir. İşte İbn Abbas Kur'ân'ın anlamının şu olduğunu haber vermektedir: Allah kendi zatına bu isimleri vermiş olup bunu ona başkası vermemiştir. Onun "vekanallah" buyruğu da şu demektir: Şüphesiz ben hep böyleyim. Bilindiği gibi İbn Abbas'ın bu söyledikleri ilgili âyetlerin delalet ettikleri manadır.][533]

إِلَّا الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ لَا يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً وَلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا ﴿٩٨﴾

98. "Ancak (hicret etmeye) çare bulamayan, yol bulamayan erkek, kadın ve çocuklardan mustazaf olanlar müstesnâ."

Tefsiri:

Hile/çarenin anlamı hakkında şunları söylemektedir:

["Hile" lafzı da bu türdendir. Bu kelimenin vezni ise kesreli olarak "file"dir. Hile "havl"den özel bir türü ifade eder. Cilse, kide, libse, ekle, daca ve benzerleri kesreli olup bunlar özel tür ifade ederler. Fethalı söyleyiş ise bir defayı ifade eder. Buna göre hilenin asıl şekli "hivle"dir. Fakat vav kesreden sonra sakin olarak geldiği için yeye dönüştürülmüştür. Mizan, mikat ve miad lafızlarında olduğu gibi. Bu lafızların vezni de "mifal"dir. Kıyasa göre bunun "mivzân ve mivkât" diye gelmesi gerekir. Ancak vav kesreden sonra sakin olarak geldiği için yeye kalbedilmiştir. Şanı yüce Allah da: *"Ancak çare bulamayan, yol bulamayan erkek, kadın ve çocuklardan mustazaf olanlar müstesna"* buyurmaktadır. Burada (hile: çare) çarelerden bir çare anlamındadır. Çünkü buyruk nefy bağlamında nekire olduğundan ötürü bütün hile/çare çeşitlerini kapsar.][534]

[Yüce Allah indirdiği kitabında *"Ancak (hicret etmeye) çare bulamayan, yol bulamayan erkek, kadın ve çocuklardan mustazaf olanlar müstesnâ."* (Âyet 98) buyurmaktadır. Şâyet mustazaf mü'min. kâfirler arasından kurtulmak için birtakım çarelere başvuracak olursa elbette bundan dolayı o övülmüş olur. Eğer müslüman bir kimse hendek günü Nuaym b. Mesud'un yaptığı gibi kâfiri yenilgiye uğratmak için bir hileye/çareye başvursa yahut da Haccac b. İlat'ın yaptığı

533 el-Fetâvâ. V. 132.

534 Mecmû'u'l-Fetâvâ. V. 75. [Bu paragraf tefsiri derleyen İyad b. Abdüllatif tarafından 97. âyetin tefsiri ile alakalı kaydettiği son paragraftır. Ancak 98. âyet ile alakalı olduğundan ötürü biz bunu bu âyete dair ilk iktibas olarak kaydetmeyi uygun bulduk. -çeviren-]

gibi onlardaki malını almak için böyle bir yola başvursa[535] ve yahudi İbn Ebu'l-Hukayk ile Ka'b b. Eşref'i öldürmek üzere görev alan topluluğun yaptıkları gibi Allah ve Rasûlünün düşmanlarını öldürmek için çalışılsa ve buna benzer örneklerdekiler gibi yollara başvurulsa bu da aynı şekilde övülen bir iş olur.][536]

وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ إِنْ خِفْتُمْ أَنْ يَفْتِنَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنَّ الْكَافِرِينَ كَانُوا لَكُمْ عَدُوًّا مُبِينًا ﴿١٠١﴾

101. "Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman eğer kâfirlerin size bir fenalık yapmasından korkarsanız, namazı kısaltmanızda üzerinize bir vebal yoktur. Şüphesiz kâfirler sizin apaçık düşmanınızdır."

Tefsiri:

[Her iki hususun da caiz olduğunu söyleyenlerin dayanağı yüce Allah'ın: *"Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman eğer kâfirlerin sizi fitneye düşürmelerinden korkarsanız namazı kısaltmanızda üzerinize bir vebal yoktur."* buyruğudur. Derler ki: Bu ibare ancak mübahlar hakkında kullanılır. Vacipler hakkında değil. Yüce Allah'ın: *"Eğer size yağmurdan dolayı bir zarar gelir de yahut hasta bulunursanız silahlarınızı bırakmanızda sizin için bir sakınca yoktur."* (Nisâ, 102) buyruğu ile: *"Kendileri ile temas etmediğiniz yahut kendilerine bir mehir tayin etmediğiniz hanımları boşarsanız üzerinize günah yoktur."* (Bakara, 236) ve benzeri buyruklarda olduğu gibi. Bu kanaatte olanlar sünnetten de daha önce geçen Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın tam kılmasını güzel görmesini de delil göstermişlerdir.[537] Bazen onun bunu yaptığı da rivâyet edilmiş ve Osman (radıyallâhu anh)'ın Mina'da ashab-ı kiramın huzurunda namazını tam kıldığını ashabın da onun arkasında namazlarını tam kıldıklarını delil diye göstermişlerdir. Fakat bütün bunlar zayıf delillerdir.

535 Haccac'ın biyografisi ve onun olayı ile ilgili açıklamalar daha önce geçmişti.

536 Fetâvâ, III, 82-83.

537 Bunu Bezzar rivâyet etmiştir. Senedinde zayıf bir ravi bulunmaktadır. Hadisi Şafii, I, 14; Dârakutnî, I, 242; Beyhaki, III, 142'de rivâyet etmiş olup Heysemi, Mecmauz Zevaid, II, 157'de; İbnul Kayyım, Zadül Mead, I, 464'de de Şeyhu'l-İslâm'dan şöyle dediğini zikretmektedir: Fakat bu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hakkında uydurulmuş bir yalandır. Daha sonra İbnul Kayyım I, 465'de: Bu bâtıldır. Çünkü müminlerin annesinin Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ve bütün ashabına muhalefet ederek onların namazından farklı bir namaz kılması olacak bir şey değildir.

Âyet-i kerimeye gelince şöyle deriz: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in seferde/yolculukta (dört rekatlik farzları) iki rekat olarak kıldığı, aynı şekilde Ebu Bekir'in ve ondan sonra da Ömer'in de böyle yaptığı tevatür ile bilinen bir husustur.[538]

İşte bu ilim adamlarının büyük çoğunluğunun kabul ettiği gibi iki rekat kılmanın daha faziletli olduğuna delildir. Eğer namazı kısaltmak Allah'a ve Rasûlüne bir itaat ise -ve bu şekilde yapmak başka türlüsünü yapmaktan da faziletli ise- burada vebalin olmadığının söylenmesinin herhangi bir fazileti bulunmayan bir mübah olduğuna delil gösterilmesi de caiz olamaz. Diğer taraftan kendileri için müstehap oluşu hususunda mazeret teşkil eden husus başkaları hakkında vücub ifade eden bir emirle emredilmiş olması noktasında mazeret değildir. Nitekim yüce Allah (safa ile merve arasında) say etmek hususunda: *"Kim Beyti hacceder yahut umre yaparsa onları güzelce tavaf etmesinde bir sakınca yoktur."* (Bakara. 158) buyurmaktadır. Safa ile merve arasında tavaf etmek ise müslümanların ittifakı ile meşhur olan say etmektir. Bunu yapmak ise ya bir rükündür ya vaciptir ya da sünnettir.

Aynı şekilde kasretmek/namazı kısaltmak yasağın mübah kılınmasına sebep olan bir ruhsat olsa dahi bu ruhsat bazı hallerde çaresiz kalan kimse için meyteyi yemek, suyu bulamayan kimse için teyemmüm etmek ve benzeri haller gibi vacip de olabilir. Elbetteki bu burada onunla kastedilenin sayısal kasr olduğunun kabul edilmesi halinde sözkonusu olur. Çünkü insanların âyet-i kerime hakkında üç farklı görüşü bulunmaktadır:

1. Bundan maksat yalnızca sayı ile kasr etmektir. Buna göre buradaki korku ile tahsis/özelleştirme bir anlam ifade etmez.

2. Bundan maksat yapılan amellerin kasır edilmesidir. Çünkü korku namazı güven halindeki namaza göre kasredilir. Korku da bunu mübah kılan sebeptir. Fakat bu kanaate de korku namazının hem mukim iken hem yolcu iken caiz olduğu ve âyet-i kerimenin yalnızca yolculuk halindeki kasrı ifade ettiği söylenerek reddedilir.

3. Daha sahih olan görüş bu olup âyet-i kerime aynı zamanda hem sayısal kasrı hem de ameli kasrı ifade etmektedir. Bundan dolayı bu husus yolculuk ve korku şartına bağlı olarak zikredilmektedir. Eğer yeryüzünde sefer ile birlikte korku da bir arada bulunursa o taktirde hem bunu hem ötekini bir arada ihtiva eden

538 İbn Mesud'un Osman (radıyallâhu anh)'a itiraz ettiği sırada söylediği sözler bunlardır. Buhârî, II. 465; Müslim, 293.

kasr etmek mübah olur. Yalnızca yolculuk sözkonusu olursa sadece sayısal kasrı mübah kılar. Sadece korku bulunursa o vakit yalnızca ameli kasrı ifade eder.][539]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman eğer kâfirlerin sizi fitneye düşürmesinden korkarsanız namazı kısaltmanızda üzerinize bir vebal yoktur."* buyruğu ile namazın sayısal olarak kasr edilmesini mübah kılmaktadır. Kasr etmek bu halde kılınacak namazın sıfatlarındandır. Bundan ötürü kasrı, biri sefer diğeri korku olmak üzere iki şarta bağlı olmak üzere sözkonusu etmiştir. Çünkü sefer Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu buyruğunda dile getirdiği gibi yalnızca sayısal kasrı mübah kılar: "Şüphesiz Allah yolcu üzerinden oruç tutma yükümlülüğünü ve namazın yarısını kaldırmıştır."[540] bundan dolayı Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ümmetin kendisinden ittifakla naklettiği ondan mütevatir olarak gelen sünneti seferde dört rekatlik farzları iki rekat olarak kıldığı ve yolculuk esnasında kesinlikle dört rekat olarak kılmadığı şeklindedir. Aynı husus Ebu Bekir ve Ömer (radıyallâhu anhumâ) hakkında da sözkonusudur. Hacda da umrede de cihadda da bu şekilde yapmıştır. Korku namazın niteliklerini kasretmeyi mübah kılar. Şanı yüce Allah'ın ifadelerin tamamındaki: *"Sen de aralarında bulunup onlara namaz kıldırdığında bir kısmı seninle birlikte namaza dursun ve silahlarını da alsın. Bunlar secdeye vardıklarında (diğerleri) arkanızda bulunsun. Namaz kılmamış olan bir kesim gelsin seninle beraber namaz kılsın. Hem tedbirli bulunsunlar hem de silahlarını alsınlar."* (Nisâ. 102) buyurarak Zatürrika'da kıldığı namaz olan korku namazını zikretmektedir. Çünkü o sırada düşman kıble tarafında idi. Bu namaz esnasında "ashab onun arkasında namaz kılıyorlardı. O ikinci rekate kalktığında ondan ayrıldılar ve kendi kendilerine ikinci rekatı tamamladıktan sonra diğer arkadaşlarının saf tuttukları yere gittiler." tıpkı şanı yüce Allah'ın: *"Bunlar secdeye vardıklarında (diğerleri arkanızda bulunsun)"* dile getirdiği gibi. Secde etmeyi özel olarak onlara tahsis ettiğine göre onların bunu münferiden yaptıkları anlaşılmış olmaktadır. Bundan sonra da: *"Namaz kılmamış olan bir diğer kısım gelsin seninle beraber namaz kılsın."* buyruğundan da onların bunu yaptıkları öğrenilmektedir.

Bu namazda emre muhatap olanlar gruplara ayrılmakta ve önceki grup imamdan ayrılıp diğerleri ise imam selâm vermeden önce ayağa kalkıp kendi kendilerine bir rekat tamamlayacakları belirtilmekte arkasından da yüce Allah:

539 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXIV. 97-98.
540 Nesai. IV. 178: Darimi. II. 10 -hadis sahihtir-.

"Artık namazı bitirdiğiniz zaman ayakta iken, otururken ve yanlarınız üzereyken Allah'ı anın. Nihâyet tam bir huzur ve güvene kavuşunca da namazı dosdoğru kılın." (Âyet 103) buyurarak güvene kavuştuktan sonra namazı dosdoğru kılmalarını emretmektedir. Bu ise namazı tam kılıp korku ve yolculuk halinde mübah kıldığı namazın kısaltılmasının terk edilmesini de kapsayan bir emirdir. Böylelikle namazın dosdoğru kılınması emrinin imkânlar ölçüsünde onun tam ve eksiksiz kılınmasının emredildiğini de kapsadığı anlaşılmaktadır.][541]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Aynı şekilde Müslim'in sahihinde ve başka kaynaklarda Ya'la b. Umeyye'den sabit olduğuna göre o Ömer b. el-Hattab'a: *"Eğer kâfirlerin sizi fitneye düşürmelerinden korkarsanız namazı kısaltmanızda üzerinize bir vebal yoktur."* buyruğu hakkında: Şimdi insanlar artık güvene kavuşmuş bulunuyor demesi üzerine ona şu cevabı vermiştir. Seni hayrete düşüren şey beni de hayrete düşürmüştü. Ben de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bunu sordum o: "(Bu) Allah'ın size vermiş olduğu bir sadakadır. O halde onun sadakasını kabul ediniz." diye cevap verdi.[542]

İşte bu, güven halindeki yolculukta sayısal kasrın caiz olduğunu açıkça göstermektedir. Eğer bu Allah'ın bize vermiş olduğu bir sadaka ise biz de onu kabul etmekle emrolunmuşuzdur.][543]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bunun bir benzeri de yüce Allah'ın: *"Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman eğer kâfirlerin sizi fitneye düşürmelerinden korkarsanız namazı kısaltmanızda üzerinize bir vebal yoktur."* buyruğudur. Çünkü yüce Allah burada kısaltmak ile hem sayısal kısaltmayı hem de rükünleri kısaltmayı kast buyurmuştur. Bu iki türü kapsayan kasr ise sefer ve korku şartı ile alakalıdır. Her iki hususun bir arada bulunması özelliği dolayısıyla birilerinin iki durumdan birisi ile beraber sabit olmamasını gerektirmez. Bunun birçok benzeri de vardır.][544]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman eğer kâfirlerin sizi fitneye düşürmelerinden korkarsanız namazı kısaltmanızda üzerinize bir vebal*

541 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXII, 541-543.
542 Kaynakları daha önce gösterildi.
543 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXIV, 106-107.
544 Minhâcü's-Sünne, IV, 71-72.

yoktur." buyruğunda yüce Allah namazı kısaltmayı iki sebebe bağlı olarak zikretmektedir: Yeryüzünde sefere çıkmak ve kâfirlerin fitnesinden korkmak. Çünkü mutlak olarak kasr/namazı kısaltma hem onun sayısal olarak kısaltılmasını hem amel ve rükünlerinin kısaltılmasını kapsar. Rükû ve sücudu ima ile yapmak gibi. Böyle bir kasr ise ancak her iki sebebin birlikte bulunması halinde meşru olur. Her bir sebebin özel bir kasrı vardır. Yolculuk sayısal kasrı gerektirirken korku da rükünlerin kasr edilmesini gerektirmektedir.

Eğer: Şarta bağlı olarak sözkonusu olan kasr, rükünlerin kasredilmesidir. Çünkü sefer/yolculuk namazı kasr sözkonusu olmaksızın tam olmak üzere iki rekattir denilecek olursa bu da uygun bir itiraz olur. Bundan dolayı yüce Allah: "*Nihâyet tam bir huzur ve güvene kavuşunca da namazı dosdoğru kılın.*" (Âyet 103) buyurmaktadır.

İşte bununla şu husus açıkça ortaya çıkmaktadır: Kasr cem ile eşit tutulamaz. Çünkü bu, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sünneti ve onun ümmeti için açtığı bir şeriatidir. Hatta yolculukta namazı tam kılmak yolculukta cem etmekten daha zayıf (delil)dir. Çünkü onun yolculuk esnasında zaman zaman cem yaptığı sabit olmakla birlikte yolculukta tam kıldığı ise ondan kesinlikle nakledilmiş değildir. Her ikisi hakkında da ümmet arasında görüş ayrılığı vardır. Çünkü onlar namazı tamamlamanın cevazı hususunda ve cemin cevazı hususunda ihtilaf halinde olmakla birlikte kasretmenin cevazı ve ayrı ayrı kılmanın (cem yapmanın) cevazı hususunda ittifak etmişlerdir. O halde Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yolculukları halinde onu devamlı yaptığı şeklindeki rivâyet mütevatir sünnete benzemez. Çünkü ümmet onun yolculuğunda yaptıklarının birkaç defa tekrarlandığını ittifakla kabul etmekle birlikte yine bu hususta ümmet görüş ayrılığına düşmüş bulunmaktadır.][545]

Vebal (cünah) olmamasının anlamı hakkında da dedi ki:

[Yüce Allah'ın: "*Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman eğer kâfirlerin sizi fitneye düşürmelerinden korkarsanız namazı kısaltmanızda üzerinize bir cünah/vebal, günah yoktur.*" buyruğuna gelince: burada cünahın/vebalin, günahın olmayacağının belirtilmesi hükmün beyanı ve şüphenin kaldırılması için olup kasrın sünnet olan fiil olduğuna engel teşkil etmez. Nitekim yüce Allah: "*Şüphe yok ki safa ile merve Allah'ın alametlerindendir. Her kim Beyti hacceder yahut umre yaparsa onları güzelce tavaf etmesinde bir cünah/sakınca yoktur.*" (Bakara, 158)

545 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXII, 82-83. [Bu ifadeleri ile, sünnet bu hususta mütevatir olarak gelmiş olsaydı ümmet arasında bu hususta görüş ayrılığı olmazdı, demek istemektedir. -Çeviren-]

buyruğunda olduğu gibi burada vebalin olmayacağının belirtilmesi ikisi arasında tavaf/say etme ile ilgili karşı karşıya kaldıkları şüpheden ötürü vebalin olmayacağını belirtmektedir. Çünkü cahiliye döneminde kimileri ikisi arasında tavafı/say etmeyi hoş görmüyorlardı. Oysa ikisi arasında tavaf etmek müslümanların ittifakı ile emrolunmuş bir iştir ve say ya rükündür ya vaciptir veya müekked bir sünnettir.][546]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İbn Hazm dedi ki: Biz bu âyet-i kerimeye dayanarak yolculuk esnasında korku namazı dilerse bir rekat dilerse iki rekattir dedik. Çünkü Kur'ân-ı Kerim'de bu buyruk *"vebal yoktur"* (Bakara, 158) lafzı ile gelmiştir. Emir ya da vacip kılan bir lafızla gelmemiştir. İnsanlar da Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte bir sefer sadece bir rekat ve bir sefer de iki rekat olarak kılmışlardır. O halde bu Cabir'in dediği gibi tercihe bağlı bir husustur.][547]

[Kur'ân-ı Kerim'den buna dair delil şanı yüce Allah'ın: *"Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman eğer kâfirlerin sizi fitneye düşürmelerinden korkarsanız namazı kısaltmanızda üzerinize bir vebal yoktur."* buyruğudur. Şanı yüce Allah bu buyruğu ile namazın (rekat) sayısını kısaltmayı ve vasıflarını da kasr etmeyi mübah kılmıştır. Bundan ötürü onu sefer ve korku olmak üzere iki şarta bağlı zikretmiştir. Çünkü sefer yalnızca sayısal kısaltmayı mübah kılar. Nitekim Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Şüphesiz Allah yolcudan oruç tutmayı ve namazın yarısını kaldırmıştır."[548] buyruğunda olduğu gibi. Bundan dolayı Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kendisinden nakledilen ümmetin de ondan nakletmekte ittifak ettiği mütevatir sünneti sefer esnasında dört rekatlik farzları iki rekat kıldığı şeklindedir. Hiçbir zaman da dört rekat olarak namazı kılmamıştır. Ebu Bekir de Ömer de böyle yapmıştır. Hacda da umrede de cihadda da hep bu şekilde kılmışlardır.

Korku ise namazın niteliklerini kasr etmeyi mübah kılar. Nitekim konunun devamında: *"Sen aralarında bulunup onlara namaz kıldırdığında bir kısmı seninle birlikte namaza dursun ve silahlarını da alsın. Bunlar secdeye vardıklarında (diğerleri) arkanızda bulunsun. Namaz kılmamış olan bir diğer kısım gelsin seninle beraber namaz kılsın. Hem tedbirli bulunsunlar hem de silahlarını alsınlar."* buyurmaktadır. Böylelikle yüce Allah Zatürrika'da kıldıkları namaz olan korku namazını zikretmektedir. Çünkü o sırada düşman kıble cihetinde bulunuyordu.

546 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXIV, 20.
547 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXIV, 100.
548 Kaynakları daha önce gösterildi.

Bu namazı kıldıklarında ashab onun arkasında namaz kılarlarken kendisi ikinci rekate kalktığında ondan ayrılıp kendi kendilerine ikinci rekati tamamlarlar, sonra da arkadaşlarının saf tuttukları yere giderlerdi. Nitekim yüce Allah bunlar secdeye vardıklarında (diğerleri) arkalarında bulunsun." buyurmak sûretiyle secdeyi onlara özel bir fiil olarak zikretmektedir. Böylelikle onların bu işi münferiden/tek başlarına yaptıkları anlaşılmaktadır. Daha sonra da: *"Namaz kılmamış olan bir diğer kısım gelsin seninle beraber namaz kılsın."* buyruğundan da onların böyle yapacakları anlaşılmaktadır.

Bu namazda imama uyanlar gruplara ayrılır: Birinci grup imamdan ayrılır diğerleri ise imamın selâmından önce kıyamda dururlar ve kendi kendilerine bir rekati tamamlarlar. Daha sonra yüce Allah: *"Artık namazı bitirdiğiniz zaman ayakta iken, otururken ve yanlarınız üzere iken Allah'ı anın. Nihâyet tam bir huzur ve güvene kavuşunca da namazı dosdoğru kılın."* (Âyet 103) buyurarak onlara güvene kavuşmalarından sonra namazı dosdoğru kılmalarını emir buyurmaktadır. Bu ise namazı tam kılmayı ve korku ve yolculuk halinde mübah kıldığı namazın kasr edilme işini yapmamayı ihtiva eder. Böylelikle namazın dosdoğru kılınması/ikame edilmesi emrinin, imkânlar ölçüsünde onun tam olarak kılınması emrini ihtiva ettiği de anlaşılmaktadır.

Yüce Allah'ın korku namazı hakkında: *"Sen de aralarında bulunup onlara namaz kıldırdığında"* buyruğuna gelince bu korku halinde namazın kılınması ve tamamlanmasıdır. Nitekim yolculuk esnasında iki rekat kılmak da hem namazı kılmak/ikame etmektir hem de tamamlamak demektir. Nitekim sahih hadiste Ömer b. Hattab (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediği sabit olmuştur: "Yolculuk namazı da cuma namazı da Ramazan bayramı namazı da nebinizin (sallallâhu aleyhi ve sellem) dili üzere kısaltılmış olarak değil tam olmak üzere ikişer rekattir."[549]

İşte bu Müslim'in ve Sünen sahiplerinin Ya'la b. Umeyye'den naklettikleri şu rivâyete açıklık getirmektedir. O dedi ki: Ömer b. Hattab (radıyallâhu anh)'a: "Günümüzde insanların namazı kısaltmaları hakkında ne dersin. Hâlbuki yüce Allah: *"Eğer kâfirlerin sizi fitneye düşürmelerinden korkarsanız."* buyurmaktadır. Bugün ise böyle bir korku kalmamış bulunuyor. Ömer: Senin hayret ettiğine ben de hayret etmiştim. Bunu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e söyleyince o da: Bu Allah'ın size lutfettiği bir sadakasıdır. O halde onun sadakasını kabul edin buyurdu.[550] Burada hayrete düşen kişi kayıtsız ve şartsız olarak kasretmenin/na-

549 Kaynakları daha önce gösterildi.
550 Kaynakları daha önce gösterildi.

mazı kısaltmanın güvenliğin bulunmaması şartına bağlı olduğunu sanmasından dolayıdır. Sünnet böylelikle namazın kasr edilmesinin iki tür olduğunu ve her bir türün kendisine göre şartı bulunduğunu beyan etmiş olmaktadır.

Sünnet de yolculuk esnasında namazın tam olarak meşru kılındığı şeklinde sabit olmuştur. Çünkü onun insanlara böyle emretmiş olması ecir ve sevap bakımından niteliği ve ameli hususunda kasr edilmiş olsa bile kısaltılmış/eksik olmadığını göstermektedir. Çünkü namaz kılan kimseye bazen uzunca kılması emrolunur. Bazen de kısa kesmesi emrolunur.

Yine şanı yüce Allah: *"Nihâyet tam bir huzur ve güvene kavuşunca da namazı dosdoğru kılın. Çünkü namaz müminler üzerine vakitleri belli bir farzdır."* buyurmaktadır. Mevkût: vakitleri belli lafzını Selef farz kılınmış diye ve farz kılınmış vakti olan diye tefsir etmişlerdir ki bu da miktarı ve sınırı belli olan demektir. Çünkü tevkît/vakitlendirme, takdir, tahdit ve farz birbirine yakın lafızlardır. Bu ise namazın miktarı, sınırları belli, farz kılınmış ve vakti belli olmasını gerektirir. Bu özellik ise namazın zamanında ve fiillerinde sözkonusudur. Çünkü namazın kılınacağı zaman sınırlı olduğu gibi namaz fiillerinin sınırlarının belli ve vakte bağlı olması öncelikle sözkonusu olmalıdır. Aynı zamanda bu namaz sayılarının miktarının da belirlenmiş olmasını kapsar. Bu da yüce Allah'ın namazı beş vakit olarak tespit etmesi, namazın ikamet halinde bazı vakitlerinin dört, yolculuk halinde de iki bazılarının da üç rekat olması, bazı vakitlerinin hem mukim iken hem yolculuk halinde iken iki rekat olması sûretiyle ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda namazın fiillerinin takdir edilmiş olması da böyledir. Bundan dolayı mazeretin bulunması halinde zaman itibariyle bir tür takdim ve tehiri ihtiva eden cem etmek de caiz olduğu gibi aynı zamanda sayı ve sıfatlarının kısaltılması sûretiyle kasr da caizdir. Bu hususta şeriatin getirdiği hükümlere göre hareket edilir. Bu da aynı şekilde mazeret bulunması halinde takdir edilmiş bir şeydir. Tıpkı mazeretin bulunmaması halinde takdir edilmiş miktarı belli olduğu gibi. Bundan ötürü iki vakit namazı cem eden bir kimsenin gündüz namazını geceye tehir etmesi yahut gece namazını gündüze bırakması imkânı yoktur. Gündüzün namazları öğle ve ikindi, gecenin namazları ise akşam ve yatsı namazlarıdır. Aynı şekilde namaz rekatlerinin sayısını ve niteliklerini eksik kılan mazeret sahibi kimseler de böyledir. Bu da vakti ve sınırları belli olan bir şekildir. O halde fiillerin başlangıç ve bitişlerinin de sınırlarının belli olması kaçınılmazdır. Kıyam dik durmakla tahdit edilmiştir. Öyle ki dik durmak sınırından kendi istek ve tercihi ile rükua eğilen kimsenin sınırına gelecek olursa bu kişi kıyamda durmak sınırını yerine getirmiş

olmaz. Bilindiği gibi kıraatin kendisi olan kıyam halinde zikir, rükû ve sücut halindeki zikirden daha faziletlidir. Fakat bizzat rükû ve sücud amelinin kendisi ise kıyam amelinden daha faziletlidir. Bundan dolayı o başlı başına bir ibadettir ve bizim şeriatimizde Allah'tan başkasına hiçbir şekilde sahih olamaz. Ayrıca bundan başka, başka yerlerde zikredilmiş birtakım deliller de vardır.][551]

وَإِذَا كُنْتَ فِيهِمْ فَأَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلَاةَ فَلْتَقُمْ طَآئِفَةٌ مِنْهُمْ مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا
أَسْلِحَتَهُمْ فَإِذَا سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا مِنْ وَرَآئِكُمْ وَلْتَأْتِ طَآئِفَةٌ أُخْرَى لَمْ
يُصَلُّوا فَلْيُصَلُّوا مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ وَدَّ الَّذِينَ كَفَرُوا
لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ أَسْلِحَتِكُمْ وَأَمْتِعَتِكُمْ فَيَمِيلُونَ عَلَيْكُمْ مَيْلَةً وَاحِدَةً وَلَا
جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ كَانَ بِكُمْ أَذًى مِنْ مَطَرٍ أَوْ كُنْتُمْ مَرْضَى أَنْ تَضَعُوا
أَسْلِحَتَكُمْ وَخُذُوا حِذْرَكُمْ إِنَّ اللهَ أَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا ﴿١٠٢﴾

102. "Sen de aralarında bulunup onlara namaz kıldırdığında, bir kısmı seninle birlikte namaza dursun ve silâhlarını da alsınlar. Bunlar secdeye vardıklarında (diğerleri) arkanızda bulunsunlar. Namaz kılmamış olan diğer kısım gelsin, seninle beraber (bir rekat) namaz kılsınlar. Hem tedbirli bulunsunlar hem de silahlarını alsınlar. Kâfirler siz silahlarınızdan ve eşyanızdan gâfilken size ansızın bir baskın yapmayı arzu ederler. Eğer size yağmurdan dolayı bir zarar gelir yahut hasta bulunursanız, silahlarınızı bırakmanızda sizin için bir sakınca yoktur. Ama son derece tedbirli bulunun. Şüphesiz Allah kâfirlere küçültücü bir azap hazırlamıştır."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Sen de aralarında bulunup onlara namaz kıldırdığında bir kısmı seninle birlikte namaza dursun."* buyruğunda iki delil vardır:

1. Yüce Allah onlara korku namazını kıldıkları taktirde onunla birlikte cemaatle namaz kılmalarını emretmektedir. Bu ise korku halinde cemaatle namazın vacip oluşunun delilidir. O halde güvenlik durumunda cemaatle namazın vücubuna öncelikle delildir.

551 el-Kavâid. 56-58.

2. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) korku halinde namazı sünnet olarak tayin etmiş ve bu namazda mazeretsiz olarak caiz olmayan birtakım hususların yapılmasını da uygun olduğunu göstermiştir. Kıbleye arkasını dönmek ve amel-i kesirde bulunmak gibi. Bunlar ittifakla mazeretsiz olarak caiz olmayan işlerdir. Aynı şekilde cumhura göre selâmdan önce imamdan ayrılmak da böyle olduğu gibi imama uyarken ona tabi oluşta geri kalmak da böyledir. Düşmanın önlerinde olması halinde imam ile birlikte rükua vardıktan sonra arkadaki safın geri çekilmesi gibi. Bütün bu hususlar mazeretsiz yapılacak olursa namazı iptal eder. Eğer cemaat vacip değil de müstehap olsaydı bu durumda namazı iptal eden ve caiz olmayan bir fiil yapılmış buna karşılık müstehap bir işten ötürü de namazda vacip olan mütebaat/imama uymak terk edilmiş olurdu. Üstelik onların tam olarak tek başlarına namaz kılmaları da mümkün iken bunlar yapılmaktadır. Böylelikle cemaatin vacip olduğu anlaşılmış olmaktadır.][552]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bundan dolayı şanı yüce Allah korku namazı hakkında: *"Bunlar secdeye vardıklarında (diğerleri) arkanızda bulunsun."* buyurmaktadır. Burada secdeden maksat onların imamdan ayrılmalarından sonra tek başlarına kıldıkları rekattir.][553]

فَإِذَا قَضَيْتُمُ الصَّلَاةَ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلٰى جُنُوبِكُمْ فَإِذَا اطْمَأْنَنْتُمْ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَوْقُوتًا ﴿١٠٣﴾

103. "Artık namazı bitirdiğiniz zaman ayakta iken, otururken ve yanlarınız üzereyken Allah'ı anın. Nihâyet tam bir huzur ve güvene kavuşunca da namazı dosdoğru kılın. Çünkü namaz müminler üzerine vakitleri belli bir farzdır."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah'ın korku ve yolculuk hakkında: *"Eğer korkarsanız namazı kısaltmanızda üzerinize bir vebal yoktur."* (Âyet 101) buyurmaktadır. Çünkü korku fiillerin kasr edilmesini mübah kılarken yolculuk da sayıca kasr etmeyi mübah kılar. İşte bu da güven ve huzur hallerinde namazı tamamlamanın vücubuna delildir. Çünkü yüce Allah: *"Artık tam bir huzur ve güvene kavuşunca da namazı dosdoğru kılın."* buyurmaktadır. Namazın tam ve eksiksiz kılınması da onun

552 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXIII, 226-227.
553 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIV, 6.

dosdoğru kılınmasının bir parçasıdır. Nitekim sünnette de böyle gelmiştir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) namazını doğru dürüst kılmayan kişiye: "Dön ve namaz kıl çünkü sen namaz kılmadın." buyurmuş ve sonra da: "İşte bu dediklerimi yaptığın taktirde namazın tamam olur." buyurmuştur.[554] Böylelikle Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) namazını tam kılmayan kimseyi namaz kılmayan olarak değerlendirmektedir. Şanı yüce Allah en iyi bilendir.][555]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah korku namazını sözkonusu edince: *"Nihâyet tam bir huzur ve güvene kavuşunca da namazı dosdoğru kılın. Çünkü namaz müminler üzerine vakitleri belli bir farzdır."* buyurmaktadır. Güven ve huzur zamanında emrolunan namazı ikame etmek/dosdoğru kılmak korku halinde emrolunmuş bir husus değildir.][556]

إِنَّآ أَنْزَلْنَآ إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَآ أَرٰيكَ اللّٰهُ وَلَا تَكُنْ لِلْخَآئِنِينَ خَصِيمًا ﴿١٠٥﴾

105. "Muhakkak Biz sana Kitabı Allah'ın sana gösterdiği şekilde, insanlar arasında hükmetmen için hak olarak indirdik. Hainlerin bir savunucusu olma."

Tefsiri:

[*"Hainlerin savunucusu olma"* yani onlar adına savunma.][557]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Hatta yüce Allah bir hırsızlık ithamı ile ilgili bir kıssa/olay sebebi ile nebisinin üzerine şu buyrukları indirmiştir: *"Allah'tan mağfiret dile. Şüphesiz Allah çok mağfiret edendir, rahmet buyurandır. Kendi nefislerine hâinlik edenleri savunma. Çünkü Allah hâinlikte direnen günahkârları sevmez. İnsanlardan (utanıp) gizlerler de Allah'tan gizleyemezler. Hâlbuki onlar O'nun razı olmayacağı sözü geceleyin konuşup düzenledikleri zaman O beraberlerinde idi. Allah yapacakları herşeyi kuşatıcıdır. İşte siz bu dünya hayatında onları savundunuz diyelim. Ya*

554 Hadis müttefekun aleyhdir. Bu namazını dosdoğru kılamayan (el-musiu salatehu) diye bilinen meşhur hadistir.

555 el-Mustedrek Ala Mecmûi'l-Fetâvâ -basılmamış-

556 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXII. 609.

557 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVIII. 265.

Kıyamet günü Allah'a karşı onları kim savunacak yahut onlara kim vekil olacak?" (Âyet 106-109) Bu buyrukların nüzul sebebi şu idi: Kendilerine Ubeyrikoğulları denilen bir kaç kişi ensardan birisine ait bir miktar yiyecek/un ve iki zırh çalmışlardı. Malın sahibi gelip Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e şikâyet etti. Arkasından birkaç kişi gelip itham edilenleri bâtıl yere tezkiye ettiler. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) tezkiye edenlerin doğru söylediklerini zannederek mal sahibini (kendisinden mal çalınan kimseyi) kınadı. Bunun üzerine yüce Allah bu âyeti indirdi.[558]

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) mal sahibine, delil getir demediği gibi, itham edilenlere de yemin de ettirmedi. Çünkü o itham edilen kişiler kötülük yapmakla bilinen kimselerdi. Ayrıca aleyhlerindeki şüphe açık bir şekilde ortaya çıkmıştı.][559]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki: Aynı şekilde şanı yüce Allah'ın: *"Muhakkak Biz sana kitabı Allah'ın sana gösterdiği şekilde insanlar arasında hükmetmen için hak olarak indirdik. Hainlerin bir savunucusu olma"* buyruğunu indirdiği Ubeyrikoğulları kıssasında da böyledir. Şöyle ki: Bir topluluk gelip hırsızlık yapmış olan hırsıza ilişmeyip günahsız olanı ortaya çıkarmışlardı. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de daha sonra durum açıkça ortaya çıkıncaya kadar onların doğru söylediklerini zannetmişti.

Namazın kısaltılması ile ilgili hadiste de o: "Ne unuttum ne de namaz kısaldı" buyurunca onlar hayır unuttun demişlerdi.[560] Gerçekten de Allah Rasûlü unutmuştu. O bu sözlerini söylerken kendi zannının ve inancının gereğini haber vermişti. Nihâyet bundan sonra durum açıkça ortaya çıktı. Yine ondan: "Ben sünnet olanı ortaya koyayım diye bana unutturulur." buyurduğu rivâyet edilmiştir.[561]

Aynı şekilde Kur'ân-ı Kerim'de yüce Allah'ın: *"Rabbimiz! Unuttuk yahut yanıldıysak bizi sorguya çekme."* (Bakara. 286) buyruğu Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i de ümmetini de kapsar. Çünkü âyetin baş tarafında: *"O rasûl de kendisine Rabbinden indirilene iman etti, müminler de. Onların her biri Allah'a, onun meleklerine, kitaplarına, rasûllerine inandı."* (Bakara. 285) buyurmuştur.][562]

558 İbn Ebu Hâtim. Nisa. 407: Taberi. 10411: Tirmizi. 3036: Taberânî. XIX. 9: Hakim. IV. 385-388: Suyuti. ed-Durru'l-Mensûr. II. 215-216'da bunun İbnu'l-Münzir ve Ebuşşeyh tarafından da rivâyet edildiğini belirtmektedir. Senedi değişik yolları sebebi ile hasen kabul edilebilir. Allah en iyi bilendir.

559 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXIV. 237-238: Minhâcü's-Sünne. VI. 412-413.

560 Bu ifadeler meşhur Zülyedeyn hadisinde geçmektedir.

561 Malik. Muvatta. 211'de "belağ" olarak (yani İmam Malik senet zikretmeksizin: "Belağani: Bana ulaştığına göre" diye naklettiği rivâyet demektir -çeviren-)

562 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XV. 187.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki: "O (sallallâhu aleyhi ve sellem) o mesele hakkında Ubeyrikoğullarının haklı olduğunu sanıyordu. Sonra şanı yüce Allah: "*Muhakkak Biz sana Kitabı Allah'ın sana gösterdiği şekilde, insanlar arasında hükmetmen için hak olarak indirdik. Hainlerin bir savunucusu olma.*" (Âyet 105) buyruğunu indirdi.][563]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: "*Muhakkak Biz sana Kitabı Allah'ın sana gösterdiği şekilde, insanlar arasında hükmetmen için hak olarak indirdik. Hainlerin bir savunucusu olma.*" (Âyet 105) buyrukları birbirleri ile bağlantılıdır. Bu buyruklar Ubeyrikoğulları kıssası sebebi ile -ifadelerin tamam olduğu yere kadar- nazil olmuştur.][564]

وَلَا تُجَادِلْ عَنِ الَّذِينَ يَخْتَانُونَ أَنْفُسَهُمْ إِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ خَوَّانًا أَثِيمًا ﴿١٠٧﴾

107. "Kendi nefislerine hâinlik edenleri savunma. Çünkü Allah hâinlikte direnen günahkârları sevmez."

Tefsiri:

Şeyhu'l-İslâm -yüce Allah'ın rahmeti üzerine- yüce Allah'ın: "*Kendi nefislerine hâinlik edenleri savunma. Çünkü Allah hâinlikte direnen günahkârları sevmez.*" (Âyet 107) buyruğu hakkında şunları söylemektedir:

[Şanı yüce Allah'ın: "*Kendi nefislerine hainlik edenleri*" buyruğu Bakara Sûresi'nde yer alan: "*Allah nefislerinize karşı hainlik ettiğinizi bildiği için ...*" (Bakara. 187) buyruğundaki gibidir. İbn Kuteybe ve müfessirlerden bir kesim: Kendi kendinize hainlik ediyorsunuz anlamındadır diye açıklamışlardır. Bazıları da: Kendinize zulmediyorsunuz diye ekleyerek buradaki: "enfüs: nefisler, kendiniz" lafzını "hainlik ediyorsunuz" buyruğunun mefulü olarak değerlendirmişler ve insanın kendisine hainlik ettiğini yani İbn Ubeyrik'in yaptığı gibi hırsızlık yapmak sûreti ile nefsine zulmettiğini söylemişlerdir. Yahut da (Bakara Sûresi'ndeki âyet ile ilgili olarak) oruç gecesi zevcesi ile cima etmek sûretiyle kendisine zulmetmiştir. Nitekim ashaptan bazıları böyle yapmıştı. Fakat bu açıklama su götürür. Çünkü esasen insanın işlediği her bir günah sebebi ile o kendi nefsine zulmetmiştir. Bunu ister gizli yapsın ister açık fark etmez.

563 Minhâcü's-Sünne. VI. 140-141.
564 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVIII. 15.

Nefse hainlik etmek, ona zulmetmek ya da ona haram kılınmış şeyi işlemek olduğuna göre her bir günahkâr -günahlarını açıktan işlese dahi- kendi nefsine hainlik etmiş olur. Kâfirlerin kâfir olmaları, nebilerle ve müminlerle savaşmaları da kendi kendilerine bir hainlikleri idi. Aynı şekilde yol kesmek ve muharebe/İslâm devletine karşı başkaldıranlar da böyledir. Açık zulüm de böyledir. Nuh, Hud, Salih ve Şuayb kavimlerinin yaptıkları da kendi nefislerine bir hainlik idi. Bilindiği gibi bu lafız bütün bu manalar hakkında kullanılmamıştır. O ancak gizlice yapılan özel birtakım günahlar hakkında kullanılmıştır.

İkrime dedi ki: Kendi nefislerine hainlik edenlerden maksat ise yiyeceği ve kumaşı (zırhları çalan Ubeyrikoğludur. O ve onun kavmi bir başka kişiyi söyleyerek filan kişi hırsızlık yapmıştır demeye koyulmuşlardı.

İşte bunlar hırsızlık yapanın hırsızlığını gizli tutmakta ve başkasını hırsızlık yapmakla itham etmekte bütün gayretlerini ortaya koymuşlardı. Nitekim yüce Allah: *"İnsanlardan gizlerler de Allah'tan gizleyemezler. Hâlbuki onlar onun razı olmayacağı sözü geceleyin buluşup düzenledikleri zaman o beraberlerinde idi."* (Âyet 108) buyurmaktadır. Onlar bu yaptıklarıyla hem arkadaşlarına hem rasûle hainlik ediyorlardı ve kendileri hainlik fiilini işlemişlerdi.

Yüce Allah'ın: *"Kendi nefislerine hainlik edenleri savunma"* buyruğu hain adına savunma yapıp tartışmanın caiz olmadığına ve insanın kendisi eğer hain ise kendi nefsi adına tartışmaya girmesinin de caiz olmadığına delildir. Çünkü bu durumda nefis yaptığı gizli işi insanlardan saklı tuttuğu birtakım hevâ ve gizli fiilleri dolayısıyla saklı tutar. İşte böyle bir nefsin adına mücadele verip/onu savunmak caiz değildir. Yüce Allah da: *"O, gözlerin hain bakışını ve kalplerin gizlediklerini bilir."* (Mumin. 19) ve: *"Gizlisi ile açığı ile günahı bırakın."* (En'âm. 120); *"De ki: Rabbim ancak açık olanıyla gizli olanıyla hayasızlıkları haram kılmıştır."* (A'raf. 33) ve: *"Doğrusu şu ki insan kendisine karşı bir şahittir. Bütün mazeretlerini ortaya koysa bile!"* (Kıyame. 14-15) buyurmuştur. Kişi kendi nefsine -ona gerçeğe aykırı şeyleri göstererek- birtakım mazeretler uydurarak onu mazur göstermeye ve onun adına mücadele edip tartışmaya koyulur. Şanı yüce Allah ise: *"Bugün kendine karşı iyi hesaplayıcı olarak kendin yetersin."* (İsra. 14) ve: *"İnsanlardan öylesi vardır ki dünya hayatı hakkındaki sözü hoşuna gider ve o kalbinde olana Allah'ı şahit tutar. Hâlbuki o düşmanın en azılı olanıdır."* (Bakara. 204) buyurmuştur.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: "Allah'ın en çok buğzettiği adamlar aşırı düşmanlık edenlerdir."[565] buyurmuştur. Böyle bir kimse kendi adına bâtıl ile mü-

565 Kaynakları ileride gösterilecektir

cadele edip tartışır. Bu kişi üstelik haktan uzaklaşmış ve eğri bir kişidir. Bunun da iki manası vardır: Birisi onun diğer insanlara karşı kendisini koruyup tartışması ile olur diğeri ise kendisi ile Rabbi arasında olur. O bu tartışmayı yaparken kendi nefsinin mazeretlerini ortaya koyar ve gerçekte hain ve zalim olduğu halde nefsinin haklı ve maksadının güzel olduğunu zanneder. Oysa gerçekte nefsin kişi görüp bakıncaya kadar bilemeyeceği, gizleyip sakladığı gizli saklı birtakım hevâları da bulunur.

Buna göre bâtıl yere nefis adına mazeretler uydurup onun adına tartışmak caiz değildir. Aksine bir kişi kendisi ile Allah arasında bir günah işleyecek olursa Rabbine günahını itiraf eder, kalbi ile onun huzurunda eğilir, ondan kendisini bağışlamasını diler, ona tevbe eder. Şüphesiz o Ğafurdur, rahimdir, tevvâbdır. Eğer işlediği günah açıktan işlenmiş bir günah ise o da açıkça tevbe eder. Görünüşte güzel içten içe çirkin bir iş yapmış ise o da çirkin işinden dolayı içten içe (gizlice) tevbe eder. Buna göre gizlice kötü bir iş yapan yine gizlice iyi bir iş yapar. Açıkça kötü bir iş yapan da açıkça iyi bir iş yapar. Çünkü *"Şüphesiz iyilikler kötülükleri giderir. Bu iyi düşünenler için bir öğüttür."* (Hud. 114) buyurmaktadır.][566]

يَسْتَخْفُونَ مِنَ النَّاسِ وَلَا يَسْتَخْفُونَ مِنَ اللّٰهِ وَهُوَ مَعَهُمْ إِذْ يُبَيِّتُونَ مَا لَا
يَرْضٰى مِنَ الْقَوْلِ وَكَانَ اللّٰهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطًا ﴿١٠٨﴾

108. "İnsanlardan (utanıp) gizlerler de Allah'tan gizleyemezler. Hâlbuki onlar O'nun razı olmayacağı sözü geceleyin buluşup düzenledikleri zaman O beraberlerinde idi. Allah yapacakları herşeyi kuşatıcıdır."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"İnsanlardan gizlerler de Allah'tan gizleyemezler. Hâlbuki onlar O'nun razı olmayacağı sözü geceleyin buluşup düzenledikleri zaman o beraberlerinde idi."* buyruğu yani onların yaptıklarını bilmek sûretiyle beraberlerinde idi.][567]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Hâlbuki onlar O'nun razı olmayacağı sözü geceleyin buluşup düzenledikleri zaman."* buyruğu ile onun bunu kaderi ve kazası ile tespit etmiş olmasına rağmen bu yaptıkları işe razı olmadığını haber vermektedir.][568]

566 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIV, 438-439, 442, 444-445, 447.
567 Der u Tearizil akli ve Nakl, VI, 147; Beyanu Telbisü'l Cehmiyye, II, 551.
568 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VIII, 98.

وَمَنْ يَعْمَلْ سُوٓءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللّٰهَ يَجِدِ اللّٰهَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١١٠﴾

110. "Kim bir kötülük yapar yahut nefsine zulmeder de sonra Allah'tan mağfiret dilerse, Allah'ın çok mağfiret edici, çok merhametli olduğunu görür."

Tefsiri:

[Müsned'de belirtildiği üzere[569] şanı yüce Allah'ın: *"Kim bir kötülük yaparsa onun cezasını görür."* (Nisâ. 123) buyruğu nazil olunca Ebu Bekir: Ey Allah'ın Rasûlü! Beli kıran (buyruk) nazil oldu. Hangimiz bir kötülük işlemez ki dedi. Allah Rasûlü: Ey Ebu Bekir! Sen yorulmaz mısın. üzülmez misin, sana birtakım sıkıntılar gelip isabet etmiyor mu? diye sordu. İşte sizin gördüğünüz ceza böyle bir şeydir.

Yine Müsned'de belirtildiği üzere: "Musibetler -dimdik ayakta duran ağacın yapraklarını döktüğü gibi- musibete uğrayan kimsenin üzerinden günahların dökülmesine sebep olurlar."[570]][571]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Mümine herhangi bir zorluk, sıkıntı, üzüntü, keder ve ona batan bir dikene varıncaya kadar rahatsız edici herhangi bir şey isabet edecek olursa mutlaka Allah onu günahlarının keffaretine sebep kılar."[572] İşte bu şanı yüce Allah'ın: *"Kim bir kötülük yaparsa onun cezasını görür."* (Nisâ. 123) buyruğunun tahkikidir.][573]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Nefsine zulmeden kişi tevbe edecek olursa Allah da onun tevbesini kabul eder. Çünkü yüce Allah: *"Kim bir kötülük yapar yahut nefsine zulmeder de sonra Allah'tan mağfiret dilerse Allah'ın çok mağfiret edici, çok merhametli olduğunu görür."* (Âyet 110) buyurmaktadır. Buna göre günahkâr kişi ondan mağfiret

569 Ahmed. I. 11: Hakim. III. 74: İbn Hibban. 2910. 2926: Ebu Ya'la. 98. 101; İbnus Sünni. Amelül Yevmil Velleyle. 392: Beyhaki. III. 373. Hadis sahihtir.

570 Buhârî. 5647: Müslim. 2571. Muhtemelen Şeyhu'l-İslâm İbn Teymiyye hadisi manası ile kaydetmiş bulunmaktadır.

571 Minhâcü's-Sünne. VI. 262: Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 486.

572 Kaynakları daha önce gösterilmişti.

573 Mecmû'u'l-Fetâvâ. X. 147.

dileyecek olursa o da günahlarını bağışlar, ona merhamet buyurur. İşte o vakit o kişi takva sahiplerinden olur ve yüce Allah'ın: *"Kim Allah'tan korkarsa (takvalı olursa) Allah onun için bir çıkış yolu gösterir ve ummadığı yerden onu rızıklandırır."* (Talâk. 2-3) buyruğunun da kapsamına girer.][574]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Kişinin kendisine zulmetmesi haram bir fiili işlemekle olduğu gibi vacip/farz olan bir işi terk etmekle de olur. Çünkü yüce Allah'ın: *"Kim bir kötülük yapar yahut nefsine zulmederse"* buyruğu genelin özele atfedilmesi kabilindendir.][575]

وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكَ وَرَحْمَتُهُ لَهَمَّتْ طَٓائِفَةٌ مِنْهُمْ أَنْ يُضِلُّوكَۜ وَمَا يُضِلُّونَ
إِلَّٓا أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَضُرُّونَكَ مِنْ شَيْءٍۜ وَأَنْزَلَ اللّٰهُ عَلَيْكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ
وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُنْ تَعْلَمُۜ وَكَانَ فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكَ عَظِيمًا ﴿١١٣﴾

113. "Eğer senin üzerinde Allah'ın lütfu ve rahmeti olmasaydı, onlardan bir zümre seni saptırmaya çalışırlardı. Hâlbuki onlar kendilerinden başkasını saptıramazlar ve sana hiçbir zarar veremezler. Allah sana Kitabı ve hikmeti indirmiş ve sana bilmediklerini öğretmiştir. Allah'ın üzerindeki lütfu pek büyüktür."

Tefsiri:

[Yüce Allah bir başka yerde: *"Allah sana kitabı ve hikmeti indirmiştir."* buyurmaktadır ki buna göre hikmet de onun üzerine nazil olmuştur ve hikmet Kur'ân'ın dışında olmak üzere nakledilmiştir.][576]

وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدٰى وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ
نُوَلِّهِ مَا تَوَلّٰى وَنُصْلِهِ جَهَنَّمَۜ وَسَٓاءَتْ مَصِيرًا ﴿١١٥﴾

115. "Kim kendisine doğru yol apaçık belli olduktan sonra Peygambere karşı gelir, müminlerin yolundan başkasına uyup giderse, onu döndüğü o yolda bırakır ve cehenneme atarız. O ne kötü bir dönüş yeridir!"

574 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXIX. 421.
575 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XI. 692.
576 el-Cevâbu's-Sahih. VI. 68.

Tefsiri:

[Yüce Allah: "*Kim kendisine doğru yol apaçık belli olduktan sonra Peygambere karşı gelir, müminlerin yolundan başkasına uyup giderse, onu döndüğü o yolda bırakır ve cehenneme atarız. O ne kötü bir dönüş yeridir!*" (Âyet 115) buyurmaktadır. Ömer b. Abdülaziz, İmam Malik'in kendisinden çokça naklettiği bir söz söylerdi. O dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile ondan sonraki Veliyyül Emr'ler (dört halife) birtakım sünnetler tespit ettiler ki onları kabul etmek Allah'ın kitabını tasdik etmek, Allah'a itaati yerine getirmek ve Allah'ın dininin gereklerini ifa etmek için bir destek ve yardımcıdır. Kimse bunları değiştiremez. Onlara muhalefet edenlerin görüşleri de dikkate alınmaz. Bunlara kim muhalefet edip müminlerin yolundan başka bir yol takip edecek olursa şanı yüce Allah onu döndüğü o yolda bırakır ve cehenneme sokar. Orası da ne kötü bir dönüş yeridir.

Şafii de Fıkıh Usulüne dair söylenecek sözleri başkaları arasından ayıklayıp ortaya koyduktan sonra bu âyet-i kerimeyi icmaa delil göstermiştir. Nitekim kendisi, başkası ve Malik de Ömer b. Abdülaziz'den sözünü zikretmiş bulunmaktadır. Âyet-i kerime de müminlerin yolundan başka bir yolu izleyen kimsenin tehdidi hak ettiğine delildir. Tıpkı hidâyetin kendisine apaçık görünmesinden sonra rasûle muhalefet eden kimsenin tehdidi hak etmesi gibi. Bilindiği gibi böyle bir vasıf tek başına bile tehdidi gerektirir. Şâyet öbür nitelik de bunun kapsamına dahil olmasaydı ayrıca onu zikretmenin bir faydası olmazdı.

Burada insanların üç farklı görüşü vardır.

1. Müminlerden başkasının yolunu izlemek, sadece âyet-i kerimede sözü edilen rasûle muhalefet etmekle sözkonusu olur.

2. Hayır rasûle muhalefet etmek başlı başına yerilmiş bir konu olduğu gibi onların izlediği yoldan başkasına uymak da aynı şekilde bağımsız olarak yerilmiştir.

3. Müminlerden başkalarının yolunu izlemek, âyet-i kerimenin de delalet ettiği gibi yerilmeyi gerektirir. Fakat bu birincisinden ayrı olmayı gerektirmez. Aksine onu gerektiği dahi olabilir. Çünkü müminlerin yolundan başka bir yolu izleyen herkes esasen rasûle de muhalefet etmiş kişi demektir. Yine rasûle muhalefet eden bir kimse müminlerin yolundan başka bir yolu izliyor demektir. Buradaki durum Allah'a ve Rasûlüne itaatin durumunda olduğu gibidir. Allah'a itaat da farzdır, Rasûle itaat da farzdır. Bunların her biri Allah'a isyan ve Rasûlüne isyan da yerilmeyi gerektirir ve bunlar birbirlerinden ayrılmaz şeylerdir. Çünkü hiç şüphesiz Rasûle itaat eden Allah'a itaat etmiş olur.][577]

577 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIX, 178-179.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İcma'a dair delil gösterilen meşhur âyet-i kerime ise yüce Allah'ın: *"Kim kendisine doğru yol apaçık belli olduktan sonra peygambere karşı gelir ve müminlerin yolundan başkasına uyup giderse onu döndüğü o yolda bırakır ve cehenneme atarız."* buyruğudur. Kimi insanlar şöyle der: Âyet-i kerime (bu husustaki) anlaşmazlık konusuna delil değildir. Çünkü âyet-i kerimede yergi her iki işi birlikte yapan kimseler hakkındadır. Bunda ise görüş ayrılığı yoktur. Yahut da müminlerin kendisi sebebi ile mü'min oldukları yoldan başkasına uyan kimseler hakkındadır ki bu da rusüle tabi olmaktır. Bunda da görüş ayrılığı yoktur. Yahut müminlerin yolu Allah'ın kitabı ve sünneti delil göstermektir. Bunda da görüş ayrılığı yoktur. Bu ve benzeri açıklamalar, âyet-i kerime anlaşmazlık konusuna delil değildir diyenlerin açıklamalarıdır.

Başkaları ise şöyle demektedir: Hayır, âyet-i kerime kayıtsız ve şartsız olarak müminlere tabi olmanın vücubuna delildir. Bunun için de onların görüşlerinden bilindiği gibi kendilerini oldukça zorlayarak açıklamalarda bulunmuşlardır. Hatta öbürlerinin sorularına rahatlatıcı cevaplar da verememişlerdir.

Üçüncü ve mutedil görüş şudur: Âyet-i kerime müminlerin yoluna tabi olmanın vacip olduğuna ve onların yolundan başkasına uymanın da haram olduğuna delildir. Fakat kişi için hidâyet açıkça belli olduktan sonra rasûle muhalefetin haram kılınması ile birlikte bu böyledir. Bu da bunların her birisinin -daha önce geçtiği gibi yerilmiş olduklarına delildir. Ama rasûle itaatin sözkonusu edilmesinde olduğu gibi her ikisinin birbirinden ayrılmaz olmalarına da aykırı değildir. Bu durumda biz şöyle deriz: Yergi ya sadece Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e muhalefet hakkında sözkonusudur yahut sadece onların yolundan başkasına uymak ile ilgilidir yahut da yergi bunların herhangi birisi ile ilgili olmayıp aksine ikisi bir arada bulunduğu taktirde ikisi için sözkonusudur. Yahut da bunların her birinden ötürü -diğerinden ayrı ve bağımsız bulunsa bile- yergi sözkonusu olur yahut da biri diğerinden ayrılmaz olduğundan ötürü bunların her birisi ile ilgilidir.

İlk iki ihtimal bâtıldır. Çünkü eğer etkili olan sadece ikisinden birisi olsaydı diğerinin sözkonusu edilmesi boş ve faydasız olurdu. Yerginin bunların hiçbirisi ile alakalı olmaması da kesin olarak bâtıldır. Çünkü rasûle muhalefet etmek ona uyan kimseler(e muhalefet) sözkonusu olmamakla birlikte tehdit edilmeyi ve her ikisinin de yerilmesini gerektirir. Eğer bunların biri diğerinden ayrı olursa âyet ona delil olmaz. O halde âyet-i kerimede tehdit her ikisinin bir arada bulunması halinde sözkonusu olur.

Geriye son kısım kalmaktadır. O da her iki niteliğin tehdidi gerektirdiğidir. Çünkü biri diğerini gerektirir, ondan ayrı kalmaz. Nitekim bunun bir benzeri Allah'a ve Rasûlüne isyan ile Kur'ân'a ve İslâm'a muhalefet hakkında da söylenir ve denir ki: Kur'ân'a ve İslâm'a muhalefet eden yahut Kur'ân'ın ve İslâm'ın dışına çıkan bir kimse cehennemliktir. Bunun bir benzeri yüce Allah'ın: *"Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve ahiret gününü inkâr ederse artık o hiç şüphesiz uzak bir sapıklığa düşmüş olur."* (Nisâ. 136) buyruğu buna örnektir. Çünkü bütün bu esasları inkâr başkalarını inkâr etmeyi de gerektirir. Buna göre Allah'ı inkâr eden bir kimse hepsini inkâr etmiş olur. Melekleri inkâr eden bir kimse, kitapları ve rasûlleri inkâr etmiş olur. Böylelikle o kişi Allah'ın peygamberlerini ve kitaplarını yalanladığından ötürü Allah'ı da inkâr eden bir kâfir olur. Aynı şekilde ahiret gününü inkâr etmesi halinde de kitapları ve rasûlleri yalanlamış olur ve kâfir olur.

Yine yüce Allah'ın: *"Ey kitap ehli! Siz bilip dururken niçin hakkı bâtıla karıştırıyor ve hakkı gizliyorsunuz."* buyruğu da böyledir. Yüce Allah iki vasıftan dolayı onları yermekte ve bu vasıfların her biri başlı başına yerilmeyi gerektirmekle birlikte her ikisi de birbirinden ayrılmaz vasıflardır. Bundan dolayı şanı yüce Allah şu buyruğunda her ikisini birlikte yasaklamış bulunmaktadır: *"Kendiniz bilip dururken hakkı bâtıla karıştırmayın ve hakkı da gizlemeyin."* (Bakara. 42) Çünkü hakkı bâtıla karıştıran onunla onu örtüp kapatmış olur. Böylelikle hataya düşer. Bu ise onun kendisi için bâtıl olduğu netleşen hakkı gizlemesini gerektirir. Zira onu açıklayıp ortaya koyacak olursa hak ile karıştırmış olduğu bâtıl da ortadan kalkar.

İşte rasûle muhalefet edip müminlerin yolundan başkasını izlemek de böyledir. Kim ona muhalefet ederse onların yolundan başka bir yol izlemiş olur. Bu gâyet açıktır. Kim de onların yolundan başkasına uyacak olursa yine ona muhalefet etmiş olur. Çünkü böylelikle bu tehdidin kapsamına girmesi için bir sebep ortaya çıkarmış olur. O halde bu. bu halin yerilmesinde etkisi bulunan bir vasıf olduğuna delildir. Buna göre onların icmalarının dışına çıkan bir kimse kesinlikle onların yolundan başka bir yol takip etmiş olur. Âyet-i kerime de bu halin yerilmesini gerektirir.

Şâyet: Âyet bu kimseyi ancak rasûle muhalefet etmesi ile birlikte yermiştir denilecek olursa biz de şöyle deriz: Çünkü bunların ikisi birbirinden ayrılmazdır. Çünkü müslümanların üzerinde icma ettikleri her bir husus rasûl tarafından nass ile belirlenmiş olduğu kabul edilmiş olur. Bu durumda onlara muhalefet eden bir kimse rasûle muhalefet etmiş olur. Tıpkı rasûle muhalefet edenin Allah'a muha-

lefet ettiği gibi. Ancak bu üzerinde icma olunan her bir hususu Rasûlün de beyan etmiş olmasını gerektirir. Doğru olanı da zaten budur.][578]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bundan dolayı yüce Allah: "*Kim kendisine doğru yol apaçık belli olduktan sonra peygambere karşı gelir, müminlerin yolundan başkasına uyup giderse onu döndüğü o yolda bırakır ve cehenneme atarız.*" buyurarak tehdidi peygambere karşı gelmeye ve müminlerin yolundan başka bir yol izlemeye bağlı olarak sözkonusu etmektedir. Bununla birlikte yalnız başına peygambere muhalefet etmenin dahi tehdidi gerektirdiğini de ve bu ikisinin birinin diğeri ile birlikte olduğunu da bilmemiz gerekir. Bundan dolayı tehdit her ikisi ile alakalı olarak sözkonusu edilmiştir. Nitekim Allah'a ve Rasûlüne isyan ile alakalı olarak da zikredilir ve bunlar da birbirinden ayrılmazdır.][579]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bundan dolayı yüce Allah "*Müminlerin yolundan başkasına uyup giderse.*" buyurmaktadır. İlim adamları dedi ki: Onların yolunu izlemeyen bir kimse onların yolundan başkasını izliyor demektir. Onlar bunu müminlerin yolunu izlemenin vacip olduğuna delil göstermişlerdir. Herhangi bir kimsenin onların üzerinde icma ettikleri bir hususun dışına çıkmak hakları yoktur.][580]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yine yüce Allah'ın: "*Kim kendisine doğru yol apaçık belli olduktan sonra rasûle karşı gelir müminlerin yolundan başkasına uyup giderse onu döndüğü o yolda bırakır ve cehenneme atarız.*" buyruğu ile rasûle aykırı hareket etmeye ve müminlerin yolundan başkasını izlemeye karşı tehditte bulunmaktadır. Bu ise bunların her ikisinin yerilmiş olmasını gerektirir. Çünkü tek başına rasûle muhalefet etmek icma ile yerilmiş bir husustur. Eğer öteki de yerilmiş bir husus olmasaydı o taktirde tehdit biri yerilen diğeri yerilmeyen olmak üzere iki vasfa bağlı olarak sözkonusu edilmiş olurdu ki bu da caiz/mümkün değildir.

Bunun bir benzeri yüce Allah'ın: "*Onlar ki, Allah ile birlikte başka bir ilâha ibadet etmezler. Hak ile olması dışında, Allah'ın öldürülmesini haram kıldığı nefsi de öldürmezler. Zina da etmezler. Kim bunları işlerse cezaları ile karşılaşır. Kıyamet gününde onun azabı kat kat verilir. O azapta ebediyyen hor ve hakir bir*

578 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIX, 192-194.
579 Minhâcü's-Sünne, VIII, 344-345.
580 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 173.

halde kalır." (Furkan, 68-69) buyruğudur. Bu buyruk sözkonusu edilen üç hasletten her birisinin şer'an yerilen hasletler olmasını gerektirmektedir.][581]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Aynı şekilde yüce Allah'ın: "*Kim kendisine doğru yol apaçık belli olduktan sonra peygambere karşı gelir müminlerin yolundan başkasına uyup giderse*" buyruğu da böyledir. Burada sözü edilen her iki durumun biri diğerini gerektirmektedir. Çünkü doğru yol kendisine apaçık belli olduktan sonra rasûle uymayan bir kimse müminlerin yolundan başkasına da uymuş olur. Müminlerin yolundan başkasını izleyen herkes de doğru yol kendisi için apaçık belli olduktan sonra rasûle aykırı hareket etmiş olur. Eğer kendisi hata içinde olmakla birlikte müminlerin yolunu izlediğini zannediyorsa bu da hata ettiği halde Rasûlün izinden gittiğini zanneden kimse durumundadır.

Bu âyet-i kerime ayrıca müminlerin icma etmelerinin -onlara muhalefet etmenin rasûle muhalefet etmeyi gerektirmesi bakımından- bir delil olduğuna delildir. Üzerinde icma ettikleri husus hakkında rasûlden gelmiş bir nassın varlığı zorunlu olmakla birlikte bu böyledir. Çünkü icma ile hakkında kesin hüküm verilen ve müminler arasından o hususta görüş ayrılığında olanların bulunmadığı her bir mesele Allah'ın hakkında dosdoğru yolu/hidâyeti beyan ettiği hususlardan birisidir. Bu türden icmaa muhalefet eden bir kimse ise tıpkı apaçık nassa muhalefet eden kimsenin kâfir olduğu gibi kâfir olur. Şâyet mesele icma olduğu zannedilen meselelerden olup bu hususta kesin bir hüküm verilemiyorsa işte yine burada da aynı şekilde bu meselenin rasûl tarafından doğrunun/hidâyetin apaçık gösterilmediği hususlardan birisi olmasından dolayıdır. Bu şekildeki bir icmaa muhalefet eden bir kimse ise kâfir olmayabilir. Hatta o hususta icma bulunduğu zannı dahi hata olabilir. Doğrusu ise bu görüşe muhalif görüş olabilir. İşte icmaa muhalefet halinde küfre götüren durum ile götürmeyen durum hakkında ayırdedici/kesin söz budur.][582]

إِنَّ اللّٰهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ
بِاللّٰهِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿١١٦﴾ إِنْ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ إِلَّا إِنَاثًا وَإِنْ
يَدْعُونَ إِلَّا شَيْطَانًا مَرِيدًا ﴿١١٧﴾

581 Minhâcü's-Sünne, VIII, 347-348.
582 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 38-39.

116. "Şüphesiz Allah kendisine eş koşulmasını mağfiret etmez. Ondan başkasını ise dileyeceğine mağfiret eder. Kim Allah'a ortak koşarsa muhakkak ki uzak bir sapıklıkla sapmıştır.

117. Onların O'ndan başka taptıkları ancak dişilerdir. Onlar ancak (hakka karşı direnen) inatçı bir şeytana tapmış olurlar."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Şüphesiz Allah kendisine eş koşulmasını mağfiret etmez. Ondan başkasını ise dileyeceğine mağfiret eder. Kim Allah'a ortak koşarsa muhakkak ki uzak bir sapıklıkla sapmıştır. Onların O'ndan başka taptıkları ancak dişilerdir. Onlar ancak (hakka karşı direnen) inatçı bir şeytana tapmış olurlar. Allah ona lanet etmiştir.*" (Âyet 116-118) O kadının şeytanları vardı, o şeytanları ile konuşur ve onlarla bir nevi görüşürdü. İbn Abbas dedi ki: Her bir putta bir şeytan bulunur ve bu o putun hizmetkârlarına görünür. O hizmetkârlarla konuşur(du.)[583] Ubeyy b. Ka'b da[584] : Her bir put ile birlikte kadın bir cin vardı. Âyette sözkonusu edilen "dişiler"in cansız varlıklar/ölüler olduğu da söylenmiştir. Hasan'dan[585] gelen rivâyete göre ahşap, taş ve buna benzer cansız her bir şey "inas: dişiler" demektir. Zeccâc dedi ki: Bütün cansızlar hakkında dişi ile ilgili haber verildiği şekilde haber verilir. Bu bakımdan mesela: Taşları beğeniyorum, dirhemler sana faydalıdır denildiği zaman müennes kip kullanılır.[586] Bu kullanım sadece cansızlara özel değildir. Hatta yüce Allah'ın dışında her bir varlık müennes lafız ile çoğul yapılır. Bundan dolayı: "Melaike" denilir ve Allah'tan başka kendisine ibadet edilen varlıklara da "âlihe: ilahlar" denilir.][587]

[Şanı yüce Allah: "*Onların O'ndan başka taptıkları ancak dişilerdir. Onlar ancak (hakka karşı direnen) inatçı bir şeytana tapmış olurlar.*" (Âyet 117) buyurmaktadır. İbn Abbas dedi ki: Her bir putun içinde bir şeytan vardı. -yani putların koruyucularına, hizmetkârlarına görünür onlarla konuşurdu.- Ubey b. Ka'b da: Her bir put ile birlikte dişi bir cin bulunurdu demiştir.

583 İbnu'l-Cevzî, Zâdü'l-Mesîr, II, 203. Buna yakın bir rivâyette de İbn Ebu Hâtim, Nisa, 4120'de Süfyan'dan diye zikredilmiştir.

584 İbn Ebu Hâtim, Nisa, 4107; Abdullah b. Ahmed, Zevaidül Müsned, V, 134; Suyuti, ed-Durru'l-Mensûr, II, 222'de de İbnu'l-Münzir ve Ziya el-Makdisi'nin el-Muhtare'de de bunu zikrettiklerini belirtmektedir.

585 İbn Cerir, IX, 208; ed-Durru'l-Mensûr, II, 687. Ayrıca Abd b. Humeyd, İbn Cerir, İbnu'l-Münzir ve İbn Ebu Hâtim tarafından da rivâyet edildiğini belirtmektedir.

586 Bütün bu açıklamalar Zâdü'l-Mesîr, II, 203'de yer almaktadır.

587 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVII, 360-361.

Bundan dolayı Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Halid b. Velid'i Uzza'ya (yıkmak üzere) gönderdiğinde -ki Uzza Arafat'a yakındı- Uzza'nın içinden saçları dağınık acuze bir kadın çıkmıştı. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "İşte o uzzanın dişi şeytanı idi. Artık uzza arap topraklarında kendisine ibadet edileceğinden yana ümidini kesmiş bulunuyor." buyurdu. Halid de: "Ey Uzza! Seni inkâr ediyorum, seni tesbih edip eksikliklerden tenzih etmiyorum. Çünkü ben Allah'ın seni oldukça alçaltıp hakir düşürdüğünü gördüm." derdi. Lât putu ise Taif'in yakınında bir diğer üçüncüleri olan Menat da sahilde Kudeyd'in hizasında idi.[588] Hicaz topraklarındaki müşriklere ait şehirler Mekke, Medine ve Taif olmak üzere üç şehir idi. Her bir şehir halkının da bu üç tağuttan/puttan birer putu vardı. Bundan dolayı şanı yüce Allah: "*Şimdi haber verin Lât ve Uzza'dan ve diğer üçüncüleri olan Menat'tan. Erkekler sizin, dişiler O'nun mu? O taktirde bu insafsızca bir paylaştırmadır. Onlar ancak sizin ve atalarınızın adlandırdığı ve Allah'ın kendileri hakkında hiçbir delil indirmediği birtakım isimlerden ibarettir.*" (Necm, 19-23)'de özel olarak bunları sözkonusu etmiştir. Çünkü onlar Allah'ın hem dişi evlatlarının olduğunu hem de dişi ortaklarının bulunduğunu söylüyorlardı. Bu sebeple yüce Allah: "*Erkekler sizin, dişiler O'nun mu? O taktirde bu insafsızca bir paylaştırmadır.*" (Necm, 21-22) buyurmuştur.][589]

Yine merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah'ın: "*Allah'tan başka kendilerini çağırdığınız putların hepsi bu iş için bir araya toplansalar dahi şüphesiz bir sinek dahi yaratamazlar.*" (Hacc, 73) buyruğu ile: "*Onların O'ndan başka dua/ibadet ettikleri ancak dişilerdir.*" buyruğu ve: "*Önceden dua/ibadet ettikleri şeyler önlerinden kaybolur.*" (Fussilet, 48) buyruklarında müşriklerin putlarına dua ettiklerinin sözkonusu edildiği her bir yerde bu dua dilekte bulunmak şeklindeki duayı ihtiva eden ibadet duasıdır. Bu bakımdan ibadet duası anlamında kullanılmış olması şu üç sebepten ötürü daha açıktır:

1. Onlar: "*Biz bunlara ancak bizleri Allah'a yakınlaştırsınlar diye ibadet ediyoruz.*" (Zümer, 3) diyerek kendilerinin o putlara dua etmelerinin onlara ibadet etmek olduğunu itiraf etmişlerdir.

2. Şanı yüce Allah bu "dua"nın mahiyetini bir başka yerde açıklamış bulunmaktadır. Yüce Allah'ın: "*Onlara denilir ki: "O sizin Allah'tan başka ibadet ettik-*

588 İbn Kesir, Tefsir, IV, 254'de Nesai tarafından zikredildiğini belirtmektedir. Siyret, III, 596'da ise Beyhaki, İbn İshak ve Vakidi tarafından da rivâyet edildiğini belirtmektedir.

589 er-Raddu Ala'l Mantıkiyyin, 285.

leriniz nerede? Size yardım edebiliyor ya da kendilerine yardımları dokunuyor mu?" (Şuarâ. 92-93); *"Eğer bunlar ilah olsalardı, oraya girmezlerdi. Hepsi orada ebediyyen kalacaklardır."* (Enbiya. 98) ve: *"Ben sizin ibadet etmekte olduklarınıza tapmam."* (Kâfirun. 2) buyruklarında olduğu gibi. O halde onların uydurma ilahlarına dua etmeleri o ilahlara ibadet etmeleridir.

3. Onlar bu putlarına rahatlık ve bolluk içinde oldukları vakit ibadet ediyorlardı. Zorlu haller ve sıkıntılar onlara gelip çattığında o putlarını bırakarak bir ve tek olarak Allah'a dua ederlerdi. Bununla birlikte yine bazı ihtiyaçlarını o putlardan istiyor ve dileklerinin onlar tarafından gerçekleştirilmesini talep ediyorlardı. Onların o putlarına dua etmeleri hem ibadet mahiyetindeki dua hem dilekte bulunmak mahiyetindeki dua idi.][590]

وَلَأُضِلَّنَّهُمْ وَلَأُمَنِّيَنَّهُمْ وَلَآمُرَنَّهُمْ فَلَيُبَتِّكُنَّ آذَانَ الْأَنْعَامِ وَلَآمُرَنَّهُمْ فَلَيُغَيِّرُنَّ خَلْقَ اللّٰهِ ۚ وَمَنْ يَتَّخِذِ الشَّيْطَانَ وَلِيًّا مِنْ دُونِ اللّٰهِ فَقَدْ خَسِرَ خُسْرَانًا مُبِينًا ﴿١١٩﴾

119. "Andolsun, onları mutlaka saptıracağım, olmayacak kuruntulara boğacağım. Andolsun, onlara davarların kulaklarını yarmalarını emredeceğim. Ve yine onlara Allah'ın yarattığını değiştirmelerini emredeceğim." Kim Allah'ı bırakır da şeytanı veli edinirse şüphesiz o, apaçık bir zarara uğramış demektir."

Tefsiri:

[Derim ki: Mücahid ve İkrime'den her iki görüş de rivâyet edilmiştir.[591] Çünkü iki görüş arasında da bir aykırılık yoktur. Nitekim yüce Allah: *"Onlara davarların kulaklarını yarmalarını emredeceğim ve yine onlara Allah'ın yarattığını değiştirmelerini emredeceğim."* buyurmuştur. Çünkü yüce Allah'ın kullarını üzerinde yaratmış olduğu dini değiştirmek onun yaratışını değiştirmektir. Hayaları burmak, kulakları kesmek de aynı şekilde onun yaratışını değiştirmektir.][592]

İbnu'l-Kayyim dedi ki: [Üstadımız (İbn Teymiyye) dedi ki: Onlardan nakledilen iki görüş arasında da bir aykırılık yoktur. Nitekim yüce Allah şeytanın:

590 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XV. 13.

591 Bundan önce bazı kimselerin yüce Allah'ın: "Allah'ın yaratışını değiştirmek sözkonusu değildir." (Rûm. 30) buyruğu ile ilgili olarak Mücahid ve İkrime'nin görüşünü delil göstermelerini sözkonusu ettikten sonra bunları söylemektedir.

592 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. VIII. 377.

"Andolsun onlara davarların kulaklarını yarmalarını emredeceğim ve yine onlara Allah'ın yarattığını değiştirmelerini emredeceğim." dediğini nakletmektedir. Allah'ın kullarını üzerinde yaratmış olduğu dini değiştirmek de onun dinini değiştirmektir. Hayaları burmak, kulakları koparmak da onun yaratışını değiştirmektir. Bundan dolayı Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şu hadisinde birini ötekine benzetmiş bulunmaktadır: "Her doğan fıtrat üzere doğar. Sonra onun anne babası onu yahudi, hristiyan ve mecusi yapar. Tıpkı bir davarın hilkati tam bir yavru doğurması gibidir. Siz o hayvanın kulağının kesik olduğunu hiç görüyor musunuz?"[593] İşte onlar dini değiştirirken ötekileri de kulak kesmek ve hayaları burmak sûreti ile sûreti değiştirirler. Bu Allah'ın kalbini üzerinde yaratmış olduğu hilkati değiştirirken öteki bedenin üzerinde yaratılmış olduğu hilkatini değiştirmektedir.

Üstadımız dedi ki: Şunu bil ki bu hadisi Kaderiyyeciler kendi bozuk görüşlerine delil göstermeye başlayınca insanlar da bunu hadisi muktezasının dışına çıkartacak şekilde türlü türlü şekillerde tevil etme yoluna gittiler.][594]

لَيْسَ بِأَمَانِيِّكُمْ وَلَا أَمَانِيِّ أَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ بِهِ وَلَا يَجِدْ لَهُ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿١٢٣﴾

123. "İş ne sizin kuruntularınıza ne de Kitap Ehli'nin kuruntularına kalmıştır. Kim bir kötülük yaparsa onun cezasını görür ve kendisine Allah'tan başka ne bir dost (veli) bulabilir ne de bir yardımcı."

Tefsiri:

[Süfyan A'meş'den, o Ebu Duha'dan o Mesruk'tan şöyle dediğini rivâyet etti: Şu: *"İş ne sizin kuruntularınıza ne de kitap ehlinin kuruntularına kalmıştır. Kim bir kötülük yaparsa onun cezasını görür."* âyeti nazil olunca kitap ehli: (Bu durumda) biz ve siz aynı durumdayız dediler. Nihâyet: *"Erkek yahut kadın her kim mü'min olarak salih ameller işlerse işte onlar cennete girerler..."* (Nisâ, 124) âyeti nazil oldu. Yine onlar hakkında: *"... daha güzel din sahibi kim olabilir."* (Nisâ, 125) âyeti de nazil oldu.

Mücahid'den şöyle dediği rivâyet edilmiştir:[595] Kureyşliler: Biz ölümden sonra ne diriltiliriz ne de hesaba çekiliriz dediler. Kitap ehli de: *"Sayılı günler dışında*

593 Buhârî, 1359; Müslim, 2658.
594 Ahkamu Ehli Zimme. II, 540-541.
595 İbn Ebu Hâtim, Nisa. 4158; Taberi, 10490.

ateş bize dokunmayacaktır." (Bakara, 80) deyince şanı yüce Allah da: *"İş ne sizin kuruntularınıza ne de kitap ehlinin kuruntularına kalmıştır."* âyetini indirdi.

Bu da âyet-i kerimenin ümmi ve kitap ehli kâfirlere bir hitap olmasını gerektirmektedir. Çünkü onlar sürekli ve kalıcı bir şekilde azaba uğratılmayacaklarına inanıyorlardı. Nakil açısından birincisi daha meşhur delil itibariyle de daha güçlüdür. Çünkü sûre ittifakla Medine'de inmiş bir sûredir. Dolayısıyla bu sûrede müminlerin muhatap alınması diğer Medine'de inmiş sûrelerdeki gibidir.][596]

وَمَنْ أَحْسَنُ دِينًا مِمَّنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ وَاتَّبَعَ مِلَّةَ إِبْرٰهِيمَ حَنِيفًا وَاتَّخَذَ اللَّهُ إِبْرٰهِيمَ خَلِيلًا ﴿١٢٥﴾

125. "İyilik yaparak kendisini Allah'a teslim eden ve İbrahim'in Hanîf dinine uyan kimseden daha güzel din sahibi kim olabilir? Allah İbrahim'i dost edinmiştir."

Tefsiri:

Vechi/kendisini Allah'a Teslim Etmenin Anlamı

[İbn Ebu Hatim dedi ki: Bize İsâm b. Revvâd tahdis etti, bize Âdem, Ebu Cafer'den tahdis etti, o er-Rabi'den o Ebu'l-Âliyye'den şanı yüce Allah'ın: *"Hayır! Kim ihsan edici olarak yüzünü Allah'a teslim ederse."* (Bakara, 2/112) buyruğunu: Kim ihlasla Allah'a teslim olursa demektir, diye açıklamıştır.

İbn Ebu Hatim dedi ki: er-Rabi'den de buna yakın bir açıklama rivâyet edilmiştir. O dedi ki: Bu Yahya b. Âdem'den diye de zikredilmiştir: Bize İbnul Mübarek Hayve b. Şureyh'ten tahdis etti, o Ata b. Dinar'dan, o Said b. Cubeyr'den: *"Kim yüzünü O'na teslim ederse."* buyruğu hakkında dedi ki: Teslim etmek ihlaslı olmak demektir. Yüzünden kasıt ise dinidir.

Ebul Ferec dedi ki: Teslim etti, ihlaslı oldu anlamındadır.

Vech/yüz hakkında da iki görüş vardır. Birisi din olduğudur, ikinci görüşe göre de ameldir.

Beğavi dedi ki: Kim yüzünü Allah'a teslim ederse" buyruğundan kasıt dinini Allah'a ihlaslı kılarsa demektir. İbadetini yalnız Allah'a/ihlasla yaparsa demek olduğu söylendiği gibi Allah'ın huzurunda boyun eğdi, mütevazi oldu demek olduğu da söylenmiştir.

596 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIV, 427.

"İslâm"ın aslı ise teslim olmak ve boyun eğmektir. Özellikle "vech/yüz"in anılmasına gelince, kişi secde halinde yüzünü esirgemeden yere koyduğu taktirde diğer organlarını da (itaate yöneltmekten yana) amelinde ihsan edici olduğu halde cimrilik etmez. Bunun mü'min olarak anlamına geldiği söylendiği gibi ihlaslı olarak anlamına geldiği de söylenmiştir.

Derim ki: Rabbi huzurunda boyun eğdi, mütevazi oldu diyenlerin görüşleri dinini, amelini ya da ibadetini Allah için ihlaslı kıldı diyenlerin görüşlerinin kapsamına girer. Çünkü böyle bir şey ancak onun önünde boyun eğip ondan başkasının önünde mütevazi olmaması ile olur. Zira ibadet, din ve onun için amel etmek ancak onun önünde boyun eğmekle ve mütevazi olmakla gerçekleşir. Bu hal bunu gerektirir. Fakat diğerleri bununla birlikte şunu da zikretmişlerdir: Böyle bir teslimiyetin yalnızca Allah'a olması gerekir diyerek gerektirici hususu da bunun Allah için yapılması hususu da dahil olmak üzere her iki manayı da zikretmiş oldular.

Allah için boyun eğdi ve mütevazi oldu diyenlerin açıklamaları da aynı şekilde ibadetini ve dinini Allah için hâlis kıldı manasını ihtiva eder. Çünkü böyle bir şey yalnızca Allah için boyun eğip onun önünde mütevazi olmak anlamını alır. Teveccüh: Yönelmek anlamını sözkonusu etmesine gelince buna dair geniş açıklamalar başka bir yerde yapılmıştır.[597]][598]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*İyilik yaparak kendisini Allah'a teslim eden ve İbrahim'in Hanîf dinine uyan kimseden daha güzel din sahibi kim olabilir? Allah İbrahim'i dost edinmiştir.*" (Âyet 125) buyurmaktadır. Müfessirler ve dil bilginleri dedi ki:[599] Âyetin anlamı amelinde ihsan edici olduğu halde dinini ve amelini Allah için ihlaslı kılan demektir.][600]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah İbrahim (aleyhisselâm) hakkında: *"Allah İbrahim'i halil edinmiştir."* buyurmaktadır. Halil edinmenin asıl anlamı ise bir ve tek olarak Allah'a ibadet etmektir. İbadet ise sevmenin ve zilletin en ileri halidir.][601]

597 Bu açıklamalar daha önce Bakâra Sûresi'nde yüce Allah'ın: "Hayır! Kim ihsan edici olarak yüzünü Allah'a teslim ederse" (Bakâra, 112) buyruğu açıklanırken geçmiş bulunmaktadır. Bu husustaki bütün görüşlerin tahricini orada da yapmıştık/kaynaklarını göstermiştik.

598 en-Nübuvvât, 70.

599 Bk. Zâdü'l-Mesîr, II, 211.

600 Minhâcü's-Sünne, V, 252.

601 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVI, 202.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*İyilik yaparak kendisini Allah'a teslim eden ve İbrahim'in Hanîf dinine uyan kimseden daha güzel din sahibi kim olabilir? Allah İbrahim'i dost edinmiştir.*" (Âyet 125) buyurmaktadır. Buna göre yüzünü/kendisini Allah'a teslim eden kimse niyetini Allah için hâlis kılan ve ameli ile Allah'ın dinine uymayı gözeten kimse demektir. İhsan edici kişi ise amelini güzelleştirerek iyilik olan işleri yapan kişi demektir. Hasenat/iyilikler salih amel demektir. Salih amel ise Allah'ın ve Rasûlünün emrettiği vacip ve müstehap hususlardır. Bundan da öbüründen de olmayan bir amel hasenattan ve salih amelden sayılmaz. Dolayısıyla onu (yani mübahı) yapan bir kişi ihsan edici olmaz.][602]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*İyilik yaparak kendisini Allah'a teslim eden ve İbrahim'in Hanîf dinine uyan kimseden daha güzel din sahibi kim olabilir? Allah İbrahim'i dost edinmiştir.*" (Âyet 125) buyurmaktadır. Onun: "*Vechini/kendisini teslim ederse*" buyruğu maksadını ve amelini amelinde ihsan edici olduğu halde Allah'a hâlis kılarsa anlamındadır. Böylelikle Allah salih amel ile onun mabudu olur. Bundan ötürü Ömer b. Hattab (radıyallâhu anh) şöyle derdi: "Allah'ım! Amelimin tamamını salih kıl. Onu kendi vechin/zatın için ihlaslı kıl ve hiç kimseye onda bir pay olmasına izin verme" derdi.][603]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: "*İyilik yaparak kendisini Allah'a teslim eden ve İbrahim'in Hanîf dinine uyan kimseden daha güzel din sahibi kim olabilir? Allah İbrahim'i dost edinmiştir.*" (Âyet 125) buyruğunda şanı yüce Allah bu dinden daha güzel bir din olamayacağını ifade etmektedir. Bu din ise ihsan ile birlikte vechi/kişinin kendisini, dinini yalnızca Allah'a teslim etmesidir. Ayrıca şanı yüce Allah: "*Kim ihsan edici olarak yüzünü Allah'a teslim ederse işte ona Rabbi katından mükâfatı verilecektir. Onlar için korku yoktur ve onlar üzülmezler de.*" (Bakara, 112) diye haber vermektedir. Yüce Allah böylelikle bu kapsamlı ifade ve genel hüküm ile cennete ancak yahudileşmiş yahut hristiyanlaşmış kimselerin gireceğini iddia edenlerin iddialarını da reddetmektedir.

İşte bu iki vasıf yani Allah'a vechini teslim etmek ile ihsanda bulunmak her şeyin önünde gelen iki esastır. Bunlar ise sözün ve amelin Allah için ihlaslı ve

602 en-Nübuvvat, 87.
603 es-Safdiyye, II, 262-263. Ömer (radıyallâhu anh)'ın bu sözünün kaynakları daha önce gösterilmişti.

doğru yani sünnete ve şeriate uygun olması demektir. Bunun böyle olması vechin Allah'a teslim edilmesinin maksadın ve niyetin yalnızca Allah için ihlasla yapılmasını ihtiva etmesinden dolayıdır.][604]

وَيَسْتَفْتُونَكَ فِي النِّسَآءِ قُلِ اللّٰهُ يُفْتِيكُمْ فِيهِنَّ وَمَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ فِي يَتَامَى النِّسَآءِ الّٰتِي لَا تُؤْتُونَهُنَّ مَا كُتِبَ لَهُنَّ وَتَرْغَبُونَ أَنْ تَنْكِحُوهُنَّ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الْوِلْدَانِ وَأَنْ تَقُومُوا لِلْيَتَامَى بِالْقِسْطِ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِهِ عَلِيمًا ﴿١٢٧﴾

127. "Kadınlar(ın mirası) hakkında senden fetvâ isterler. De ki: "Onlara dair fetvâyı (hükmü) size Allah veriyor: Kendileri için yazılmış olanı (hakları) onlara vermediğiniz, bununla beraber kendilerini nikâhlamayı istediğiniz öksüz kızlar ile mustazaf çocuklar ve yetimler hakkında adaleti elden bırakmamanız hususunda Kitapta sizlere okunup duran (âyet)ler de vardır. Hayır türünden ne yaparsanız, şüphesiz ki Allah onu çok iyi bilendir."

Tefsiri:

[Buhârî ve Müslim sahihlerinde bu âyetin tefsirine dair rivâyeti Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan diye kaydetmişlerdir.[605] Bu da yetim kız çocuğu hakkında bir delildir.][606]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

["Yetim kız"ı evlendirmek kitap ve sünnet ile sabittir. Şanı yüce Allah: *"Kadınlar hakkında senden fetva isterler. De ki: Onlara dair fetvayı size Allah veriyor. Kendileri için yazılmış olanı vermediğiniz bununla beraber kendilerini nikâhlamayı istediğiniz öksüz kızlar ile mustazaf çocuklar ve yetimler hakkında adaleti elden bırakmamanız hususunda kitapta sizlere okunup duran (âyet)ler de vardır."* buyurmaktadır.

Sahih'te Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan sabit olduğuna göre âyet-i kerime malı olması halinde velisi tarafından nikâhı altına alınmak istenen malının bulunma-

604 el-İstikame, II, 304-305.
605 Buhârî, VI, 62; Müslim, 3018.
606 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXII, 43.

ması halinde ise nikâhlamayı istemediği yetim kız hakkında nazil olmuştur. Bu buyruk ile onlara verilecek mehir adaletli bir şekilde verilmediği sürece onların nikâhlanması yasaklanmaktadır. Şanı yüce Allah veli olana yetim kızı emsalinin mehrini vermesi şartıyla nikâhlamasına izin vermiştir.[607] Allah en iyi bilendir.][608]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yine yüce Allah'ın: *"Kadınlar hakkında senden fetva isterler. De ki: Onlara dair fetvayı Allah size veriyor... Kitapta size okunup duran (Âyet)ler de vardır."* buyruğu gibidir ki size okunup duran âyetlerde onlar hakkında size fetva veriyor demektir.][609]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Kadınlar(ın mirası) hakkında senden fetvâ isterler. De ki: "Onlara dair fetvâyı (hükmü) size Allah veriyor: Kendileri için yazılmış olanı (hakları) onlara vermediğiniz, bununla beraber kendilerini nikâhlamayı istediğiniz öksüz kızlar ile mustazaf çocuklar ve yetimler hakkında adaleti elden bırakmamanız hususunda Kitapta sizlere okunup duran (âyet)ler de vardır. Hayır türünden ne yaparsanız, şüphesiz ki Allah onu çok iyi bilendir."* buyurmaktadır. Âişe'den sabit olduğuna göre bu âyet-i kerime velisinin himayesinde bulunan yetim kız(lar) hakkında inmiştir. Şâyet bu kızın malı var ve güzel ise velisi onunla evlenir, bununla birlikte ona adaletli bir mehir vermezdi. Eğer malı yoksa da onunla evlenmezdi. Evlenmesi halinde ona adaletli mehir vermedikçe onunla evlenmesini yasaklamaktadır. Buna sebep ise böyle bir kızın eğer malı yoksa onunla nikâhlamayı arzu etmeyişinden dolayıdır.

Yüce Allah'ın: *"De ki: Onlara dair fetvayı Allah size veriyor... Kitapta sizlere okunup duran (Âyet)ler de vardır."* buyruğu da Allah size fetvayı veriyor, mustazaflar hakkında da size fetvayı veriyoruz demektir.

Âişe (radıyallâhu anhâ) Buhârî ve Müslim'in zikrettiği bu sahih hadiste şunu haber vermektedir: Bu âyet-i kerime velisinin himayesi altında bulunan yetim kız hakkında inmiştir. Allah ona adaletli bir şekilde mehrini vermesi halinde o kız ile evlenmesine izin vermiştir. Ayrıca onun velisinin himayesi altında olduğunu haber vermesi de onun (yetim kızın) hacr altında bulunduğuna delildir.][610]

607 Kaynakları daha önce gösterildi.
608 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXII. 49.
609 Mecmû'u'l-Fetâvâ. III. 60; Minhâcü's-Sünne. II. 255. III. 242.
610 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXII. 47-48.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah'ın: *"Ve yetimler hakkında adaleti elden bırakmamanız hususunda"* buyruğu ile ilgili olarak Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Burada kastedilen velisinin himayesi altında bulunan ve velisi tarafından adaletli bir şekilde mehrini ödemeksizin kendisi ile evlenmek istediği yetim kızdır. Şanı yüce Allah burada mehrin eksiksiz ve tam olarak verilmesini "kıst: adalet" diye bunun zıddını ise "zulm" diye adlandırmıştır.][611]

وَإِنِ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا أَوْ إِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَآ أَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيْرٌ وَأُحْضِرَتِ الْأَنْفُسُ الشُّحَّ وَإِنْ تُحْسِنُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿١٢٨﴾

128. "Şâyet bir kadın kocasının uzaklaşmasından yahut yüz çevirmesinden korkarsa, barış yolu ile aralarını düzeltmelerinde kendileri için bir vebal yoktur. Barış daha hayırlıdır. Zaten nefislerde bir cimrilik vardır. Eğer iyi geçinir ve sakınırsanız, şüphe yok ki Allah yaptıklarınızdan haberdardır."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Serkeşliklerinden endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin (vazgeçmezlerse) kendilerini yataklarında yalnız bırakın."* (Nisâ, 34) buyruğundaki "nişûz: serkeşlik etmek" kadının kocasından uzaklaşması, kendisini yatağa çağırması halinde ona itaat etmeyecek şekilde ondan nefret etmesi yahut onun izni olmadan evinden çıkıp gitmesi ve buna benzer kocasına itaat etmesi gereken hususları yerine getirmemesi gibi halleri ifade eder.][612]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Şâyet bir kadın kocasının uzaklaşmasından yahut yüz çevirmesinden korkarsa barış yolu ile aralarını düzeltmelerinde kendileri için bir günah yoktur. Barış daha hayırlıdır."* buyurmaktadır. Sahih'te Âişe'den şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Bu âyet-i kerime kocasının nikâhı altında bulunup

611 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVIII, 183.

612 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXII, 277-278

onunla birlikteliği uzun süre devam eden ama kocası tarafından boşanmak istenen kadın(lar) hakkında inmiştir. Bu durumdaki kadın: Sen beni boşama da nikâhın altında tut. Buna karşılık bana ayırdığın günü sana bağışlıyorum demesi halidir. İşte bunun üzerine bu âyet nazil olmuştur.[613]

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de Sevde (validemizi) boşamak istemişti. O da gününü Âişe'ye bağışlamıştı. Böylelikle ona gün ayırmadan onu nikâhı altında tutmuştu. İşte Rafi' b. Hadic'in başından da buna benzer bir olay cereyan etmiştir.[614] Bu âyetin onun hakkında indiği söylenir.][615]

وَلَنْ تَسْتَطِيعُوا أَنْ تَعْدِلُوا بَيْنَ النِّسَاءِ وَلَوْ حَرَصْتُمْ فَلَا تَمِيلُوا كُلَّ الْمَيْلِ فَتَذَرُوهَا كَالْمُعَلَّقَةِ وَإِنْ تُصْلِحُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١٢٩﴾

129. "Ne kadar isteseniz bile, kadınlar arasında adalet yapamazsınız. Öyleyse büsbütün (birisine) meyledip de ötekini askıdaymış gibi bırakmayın. Eğer arayı düzeltir ve (haksızlıktan) sakınırsanız, şüphe yok ki Allah, çok mağfiret edicidir, rahmet sahibidir."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah: "*Ne kadar isteseniz bile kadınlar arasında adalet yapamazsınız.*" buyruğunda sevgi ve cima da bunun gerçekleştirilemeyeceğini ifade etmektedir. Dört sünen kitabında Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) (Hanımları arasında günlerini) paylaştırır ve adalet yapar sonrada: "Bu benim sahip olduğum imkânlardaki paylaştırmamdır. Benim sahip olamadığım ama senin malik olduğun hususlardan dolayı beni kınama" derdi.[616] Bununla kalbi durumunu kastediyordu.

Nafaka ve giyim hususunda adaleti sağlamak da aynı şekilde Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e uyarak bir sünnettir. Çünkü o nafaka bakımından eşleri arasında

613 Buhârî, VII, 42; Müslim, 1463.

614 İbn Cerir, 10600; Hakim, II, 308; sahih olduğunu belirtmiş, Zehebi de ona muvafakat etmiştir; Beyhaki, VII, 296; Malik, Muvatta, 548.

615 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXII, 270.

616 Ebu Davud, 2134; Tirmizi, 1140; Nesai, VII, 64; İbn Mace, 1917; Ahmed VI, 144; İbn Ebu Şeybe, IV, 386-387; Beyhaki: VII, 298; Hakim, II, 187. Hadisin birinci yarısı hasendir. Fakat "... beni kınama" bölümünün zayıf olduğu belirtilmiştir. Allah en iyi bilendir.

adalet yapardı. Tıpkı gün paylaşımında adalet yaptığı gibi. Bununla birlikte insanlar gün paylaşımı onun hakkında vacip miydi yoksa müstehap mıydı hususunda görüş ayrılığına sahiptirler. Aynı şekilde nafakada adaletli davranmak hususunda da o vacip midir yoksa müstehap mıdır hususunda görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Fakat vacip olduğu daha güçlü, kitap ve sünnete daha uygundur.][617]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Dört sünen kitabında Ebu Hureyre (radıyallâhu anh)'tan rivâyet ettiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kimin iki tane hanımı bulunurda onlardan yalnızca birisine daha çok meyledecek olursa kıyamet gününde iki yanından birisi (yere doğru) eğilmiş olarak gelir."[618]

Buna göre gün paylaşımında adalet yapması onun vazifesidir. Fakat onlardan birisini diğerinden daha çok sever ve onunla daha çok cima edecek olursa bundan dolayıda ona bir vebal yoktur. İşte bu durum hakkında yüce Allah'ın: *"Ne kadar isteseniz bile kadınlar arasında adalet yapamazsınız."* buyruğu indirilmiştir ki kasıt sevgi ve cima hususunda bunun yapılamayacağıdır.][619]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yine yüce Allah: *"Ne kadar isteseniz bile kadınlar arasında adalet yapamazsınız öyleyse büsbütün (birisine) meyledip ötekini askıdaymış gibi bırakmayın."* buyruğundaki "büsbütün meyledip" buyruğu meyletmenin en son noktası demektir. Bununlada doğru yoldan ayrılmayı ve yolun doğrusundan uzaklaşarak şerrin sonuna kadar varmayı kasteder. Hatta böyle bir hal ile sınanacak olursan orta yolu bul ve tevbe ederek doğru yola geri dön.][620]

يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَٓاءَ لِلّٰهِ وَلَوْ عَلٰٓى أَنْفُسِكُمْ أَوِ
الْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَۚ إِنْ يَكُنْ غَنِيًّا أَوْ فَقِيرًا فَاللّٰهُ أَوْلٰى بِهِمَا فَلَا تَتَّبِعُوا الْهَوٰٓى
أَنْ تَعْدِلُواۚ وَإِنْ تَلْوُٓا أَوْ تُعْرِضُوا فَإِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿١٣٥﴾

135. *"Ey iman edenler! Kendinizin yahut ana babanızın ve yakınlarınızın aleyhine dahi olsa, adaleti titizlikle ayakta tutanlar*

617 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXII, 269-270.
618 Ebu Davud, 2133; Tirmizi, 1141; Nesai, VII, 63; Ahmed, II, 471; İbnu'l-Cârûd, 722; Hakim, II, 186; Beyhaki, VII, 297; İbn Ebu Şeybe, IV, 388, senedi sahihtir.
619 Muhtasaru'l-Fetâvâ el-Mısrıyye, 444.
620 Mecmû'u'l-Fetâvâ, X, 571.

ve Allah için şahitlik edenler olun. Onların her biri zengin yahut fakir olsunlar. Çünkü Allah ikisine de daha yakındır. Artık adaletten vazgeçerek hevâya uymayın. Eğer dilinizi eğip büker veya yüz çevirirseniz şüpheniz olmasın ki Allah yaptıklarınızdan haberdardır."

Tefsiri:

[Nitekim yüce Allah: "*Ey iman edenler! Kendinizin yahut ana babanızın ve yakınlarınızın aleyhine dahi olsa, adaleti titizlikle ayakta tutanlar ve Allah için şahitlik edenler olun. Onların her biri zengin yahut fakir olsunlar. Çünkü Allah ikisine de daha yakındır. Artık adaletten vazgeçerek hevâya uymayın. Eğer dilinizi eğip büker veya yüz çevirirseniz şüpheniz olmasın ki Allah yaptıklarınızdan haberdardır.*" (Âyet. 135) buyurmaktadır. *Leyy: Eğip bükmek*: Şahitliği değiştirmek; *i'râz: yüz çevirmek* ise onu gizlemek demektir.][621]

Merhum İbn Teymiyye bu âyetteki "adl: Adalet ile "Kıst: Adalet"in tefsiri ile ilgili olarak dedi ki: [Adalet konusuna gelince şanı yüce Allah: *"Söz söylediğiniz zaman (hakkında konuşacağınız kişi) akraba dahi olsa adaletli olunuz."* (En'âm. 152) ve: *"Adaleti titizlikle ayakta tutan ve Allah için şahitlik edenler olunuz."* (Âyet. 135) ve: *"Allah için hakkı ayakta tutanlar ve adaletle şahitlik eden kimseler olun."* (Maide. 8) ve; *"Ölüm müsibeti birinizi bulmuşsa vasiyet vaktinde aranızda şahitlik ya içinizden adalet sahibi iki kişi..."* (Maide. 106); *"Aranızdan adalet sahibi iki kişiyide şahit tutun."* (Talâk. 2) buyurmaktadır. İşte bu gibi yerlerde adalet ve kıst apaçık doğru demektir. Bunun zıttı ise yalan ve hakkı gizlemektir.][622]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Ey iman edenler, Allah için hakkı ayakta tutanlar adaletle şahitlik eden kimseler olun. Bir topluluğa olan kininiz sizi adaletsizliğe sürüklemesin. Adaletli olun çünkü o takvaya daha yakın olandır."* (Maide. 8) buyruğu ile Allah müslümanlara kâfirlere duydukları kinin kendilerini adaletli olmamaya itmemesini emir buyurmakta ve: *"Adaletli olun çünkü o takvaya daha yakın olandır."* buyurmaktadır.][623]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Ey iman edenler! Kendinizin yahut ana babanızın ve yakınlarınızın aleyhine dahi olsa, adaleti titizlikle ayakta tutanlar ve Allah için şahitlik*

621 Minhâcu's-Sünne. I. 16.
622 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XX. 83-84.
623 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVIII. 381.

edenler olun. Onların her biri zengin yahut fakir olsunlar. Çünkü Allah ikisine de daha yakındır. Artık adaletten vazgeçerek hevâya uymayın. Eğer dilinizi eğip büker veya yüz çevirirseniz şüpheniz olmasın ki Allah yaptıklarınızdan haberdardır." (Âyet, 135) buyurmaktadır.

Buradaki "leyl: Eğip bükmek: Yalan söylemek demektir. İraz: Yüz çevirmek ise hakkı gizlemek demektir. Bunun bir benzeri de Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde yer alan Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu buyruğudur: "Alışveriş yapan kişiler birbirlerinden ayrılmadıkları sürece muhayyerdirler. Eğer doğru konuşur ve herşeyi açıkseçik söylerlerse onlara bereket ihsan edilir. Eğer yalan söyler ve gizleyecek olurlarsa alışverişlerinin bereketleri ortadan kaldırılır."][624]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: "*Ey iman edenler! Kendinizin yahut ana babanızın ve yakınlarınızın aleyhine dahi olsa, adaleti titizlikle ayakta tutanlar ve Allah için şahitlik edenler olun. Onların her biri zengin yahut fakir olsunlar. Çünkü Allah ikisine de daha yakındır. Artık adaletten vazgeçerek hevâya uymayın. Eğer dilinizi eğip büker veya yüz çevirirseniz şüpheniz olmasın ki Allah yaptıklarınızdan haberdardır.*" (Âyet, 135) buyurmaktadır. Arapçada "leva yelvi lisanehu: Yalan haber vermek hakkında kullanılır. İraz: Yüz çevirmek ise hakkı gizlemek demektir. Hakkı söylemeyip susan kişi ise dilsizdir, şeytandır.][625]

[Şanı yüce Allah'ın: *"Adaleti titizlikle ayakta tutanlar ve Allah için şahitlik edenler olun. Kendinizin ... aleyhine dair olsa."* buyruğu da bu türdendir. Kişinin kendi aleyhine şahitlik etmesi ise ikrarda bulunmasıdır. İkrarda bulunmak içinde ilim adamlarının ittifakı ile "şehadet: Şahitlik" lafzının kullanılması şartı yoktur.][626]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah herkese herkes hakkında ve her durumda adaletli olmayı vacip kılmıştır. Nitekim o: "*Ey iman edenler! Adaleti titizlikle ayakta tutanlar ve Allah için şahitlik edenler olunuz. Kendizin yahut ana-babanızın ve yakınlarınızın aleyhine dair olsa zengin yahut fakir olsunlar çünkü Allah ikisine de daha yakındır. Artık adaletten vazgeçerek hevâya uymayın.*" buyurmaktır.][627]

624 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVIII, 235.
625 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVIII, 16-17.
626 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVII, 170.
627 er-Raddu Ala'l Mantıkiyyin, 54.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Ey iman edenler! Kendinizin yahut ana babanızın ve yakınlarınızın aleyhine dahi olsa, adaleti titizlikle ayakta tutanlar ve Allah için şahitlik edenler olun. Onların her biri zengin yahut fakir olsunlar. Çünkü Allah ikisine de daha yakındır. Artık adaletten vazgeçerek hevâya uymayın. Eğer dilinizi eğip büker veya yüz çevirirseniz şüpheniz olmasın ki Allah yaptıklarınızdan haberdardır.*" (Âyet. 135) buyurmaktadır. Burada hevâya tabii olmak bazen şahitlikte ve diğer hususlarda adalete muhalif olan hususlarda sözkonusu olabilir. Ama hakk olan adalettir. Adalete muhalif olan hususlarda hevâya uymak ise zulüm çeşitlerindendir.][628]

يَٓا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُٓوا اٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذ۪ي نَزَّلَ عَلٰى رَسُولِهِ
وَالْكِتَابِ الَّذ۪ٓي اَنْزَلَ مِنْ قَبْلُۜ وَمَنْ يَكْفُرْ بِاللّٰهِ وَمَلٰٓئِكَتِه۪ وَكُتُبِه۪ وَرُسُلِه۪
وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَع۪يدًا ﴿١٣٦﴾

136. "Ey iman edenler! Allah'a, O'nun Rasûlü'ne, Rasûlü'ne indirdiği Kitab'a ve daha evvel indirdiği kitaplara iman edin. Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve âhiret gününü inkâr ederse artık o, hiç şüphesiz uzak bir sapıklığa düşmüştür."

Tefsiri:

["*Kim kendisine doğru yol apaçık belli olduktan sonra rasûle karşı gelir müminlerin yolundan başkasına uyup giderse onu döndüğü o yolda bırakır ve cehenneme atarız.*" (115) buyruğu ile: "*Kim Allah'ı meleklerini, kitaplarını, rasûllerini ve ahiret gününü inkâr ederse.*" buyurmaktadır. Çünkü Allah'ı inkâr eden bir kimse bütün bunları inkâr etmiş olur. Zira atfedilen kendisine atfedilenden ayrılmaz. Önceki âyette ise kendisine atfedilen ayrı olamaz. Çünkü doğru yol kendisi için açıkseçik belli olduktan sonra rasûle muhalefet eden bir kimse müminlerin yolundan başka bir yol izlemiş olur. Ama ikincisi hakkında (müminlerin yolundan başkasının izlenmesi halinde rasûle muhalefet etmenin sözkonusu olup olmayacağı hususunda) görüş ayrılığı vardır.][629]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

628 Câmiur-Resail. II. 205-206.
629 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 172.

[Yüce Allah'ın: *"Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını ve rasûllerini ... inkâr ederse."* buyruğunda Allah'ı inkâr eden kimsenin bütün bunları inkâr edeceği anlaşılmaktır. Çünkü atfedilen kendisine atfedilenden ayrı değildir.][630]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bunun bir benzeri yüce Allah'ın: *"Kim Allah'ı meleklerini, kitaplarını, rasûllerini ve ahiret gününü inkâr ederse artık o hiç şüphesiz uzak bir sapıklığa düşmüştür."* buyruğudur. Bu esasların her birini inkâr etmek, diğerlerini inkâr etmeyi de gerektirir. Allah'ı inkâr eden bunların hepsini inkâr etmiş olur. Melekleri inkâr eden kitapları ve rasûlleri inkâr etmiş demektir. Dolayısıyla Allah'ı da inkâr eden birisi olur. Çünkü onun rasûllerini ve kitaplarını yalanlamış olmaktadır. Aynı şekilde ahiret gününü inkâr ettiği taktirde de kitapları ve rasûlleri de yalanlamış olur ve böylelikle kâfir olur.][631]

إِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ اٰمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ ازْدَادُوا كُفْرًا لَمْ يَكُنِ اللّٰهُ
لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ سَبِيلًاۜ ﴿١٣٧﴾

137. "Şüphesiz, iman edip sonra küfre sapanları, sonra yine iman edenleri, sonra kâfir olup sonra da küfürlerini artırmış olanları Allah mağfiret edecek değildir. Onları doğru bir yola iletecek de değildir."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Şüphesiz, iman edip sonra küfre sapanları, sonra yine iman edenleri, sonra kâfir olup sonra da küfürlerini artırmış olanları Allah mağfiret edecek değildir. Onları doğru bir yola iletecek de değildir."* Buyruğu da böyledir. Mücahid ve diğer müfessirler de: Küfürlerini artırıp ölünceye kadar üzerinde sebat eden kimseler diye açıklamışlardır.[632]

Derim ki: Çünkü tevbe eden kişi hem kâfirlikten hem de başka günahlardan dönen bir kişi demektir. Tevbe etmeyen bir kişi ise küfürden sonra küfrü artarak devam eden bir kişidir. İşte yüce Allah'ın: *"Sonra da küfürlerini arttırmış olanlar."* buyruğu bir kimsenin: Sonra da küfür üzere ısrar edip küfrü sürdüren ve küfür üzere hallerini devam ettiren kimseler demektir. Bunlar müslüman iken ar-

630 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 172.
631 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIX, 193-194.
632 Taberi, XI, 351 -tahkikli baskı-

kasından kâfir olmuş sonra da küfürlerini arttırmış kimselerdir. Yani küfürlerinin eksik kalan kısmını daha da arttırmışlardır. İşte bunların tevbeleri kabul edilmez. Sözkonusu bu tevbe ise ölümün geldiği haldir. Çünkü ölümün gelişinden önce tevbe eden bir kimse "yakın bir süre" içinde tevbe etmiş ve küfründen dönmüş olup, böyle bir kimse küfrünü arttırmamış aksine ölümü göreceği zamana kadar küfür ve masiyet üzere ısrar eden kimseden farklı olarak eksiltmiş bir kimsedir. Çünkü o vakte kadar küfrünü sürdürmüş bir kişi bu halinde daha da artış gösterir ve onun küfrünü büsbütün yıkması şöyle dursun küfrünün bir bölümünü dahi tahkik edeceği bir zamanı kalmamış olur.

Diğer âyet-i kerimede ise: "*(Onları) Allah mağfiret edecek değildir.*" buyurmaktadır. Burada onların iman ettikten sonra kâfir olduklarını sonra iman edip sonra imanlarından sonra yine kâfir olduklarını sonra da küfürlerini arttırıp durduklarını sözkonusu etmektedir. Çünkü irtidad eden bir kimse tevbe ettiği taktirde kâfirliği ona bağışlanır. Bundan sonra kâfir olup yine kâfir olarak ölürse imanı boşa çıkar. Böylelikle birinci ve ikinci küfrü sebebiyle cezalandırılır. Nitekim Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde İbn Mesud'tan şöyle dediği zikredilmektedir: Ey Allah'ın Rasûlü! Biz cahiliye döneminde yaptıklarımızdan dolayı sorgulanacak mıyız? diye sorulunca o şöyle buyurdu: "Müslüman olduktan sonra halini düzelten bir kimse cahiliye döneminde işlediklerinden ötürü sorumlu tutulmayacaktır. İslâm'da kötülük işleyen (kalbinden İslâm'a girmeyen) ise birincisinden de diğerinden de sorumlu tutulur." buyurdu.[633]

Eğer: İman edenler sonra kâfir olanlar sonra küfürlerini arttıranların Allah günahlarını bağışlamayacaktır demiş olsaydı bunlar yüce Allah'ın Âl-i İmrân Sûresindeki: "*Şüphesiz imanlarından sonra kâfir olmuş sonra küfürlerini arttırmış olanların tevbeleri asla kabul olunmaz.*" (Âl-i İmrân, 90) buyruğunda sözünü ettiği kimselerin kendileri olurdu. Ancak burada onların iman ettiklerini sonra kâfir olduklarını bundan sonra ise yine iman ettiklerini zikretmektedir ki burada sözkonusu edilen kişi tevbe eden mürted kişidir. İşte bu kimse kâfir olup küfrünü daha da arttıracak olursa Allah ona önceki küfrünü de mağfiret etmeyecektir. Şâyet iman edip sonra kâfir olsalar sonra iman etseler sonra kâfir olsalar sonra yine iman etseler onlar bu durumda küfürlerini arttırmamış olurlar. Dolayısıyla bu âyetin kapsamına da girmezler.][634]

633 Buhârî, 6921; Müslim, 120.

634 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVI, 29-30; Tefsiru Âyâtin Üşkilet, I, 325-327 fazladan eklenen kısım ordandır. [Ancak derleyen İyad b. Abdullatif fazla kısmın hangisi olduğuna işaret etmemektedir. -çeviren-]

وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ أَنْ إِذَا سَمِعْتُمْ اٰيَاتِ اللّٰهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَأُ
بِهَا فَلَا تَقْعُدُوا مَعَهُمْ حَتّٰى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِۘ إِنَّكُمْ إِذًا مِثْلُهُمْۜ
إِنَّ اللّٰهَ جَامِعُ الْمُنَافِقِينَ وَالْكَافِرِينَ فِي جَهَنَّمَ جَمِيعًاۙ ﴿١٤٠﴾

140. "O, size Kitapta: "Allah'ın âyetlerinin inkâr edildiğini ve onlarla alay edildiğini işittiğiniz vakit, onlar başka bir söze dalıncaya kadar yanlarında oturmayın. Çünkü o zaman siz de onlar gibi olursunuz" diye indirdi. Doğrusu Allah münâfıkları da kâfirleri de cehennemde bir arada toplayacaktır."

Tefsiri:

[Ömer b. Abdulaziz'e içki içen bir topluluk dava edildi. Onlara celde vurulmasını emretti. Ona: Aralarında oruç tutan birisi var denilince o: Ondan başlayın çünkü siz yüce Allah'ın: *"O size kitapta: Allah'ın âyetlerinin inkâr edildiğini ve onlarla alay edildiğini işittiğiniz vakit onlar başka bir söze dalıncaya kadar yanlarında oturmayın. Çünkü o zaman siz de onlar gibi olursunuz."* buyruğunu işitmediniz mi? diye cevap vermiştir.

Böylelikle Ömer b. Abdulaziz (radıyallâhu anh) münkerin işlendiği yerde hazır bulunan kişinin bizzat onu işleyen gibi olduğunu açıklamış olmaktadır.][635]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki: [Ömer b. Abdulaziz (radıyallâhu anh)'ın huzuruna içki içen bir topluluk dava edildi. Onlara (celde) vurulmasını emretti. Ona: Aralarında oruç tutan birisi var denilince o: Ondan başlayın dedikten sonra şunları ekledi yüce Allah'ın: *"O size kitapta: Allah'ın âyetlerinin inkâr edildiğini ve alay edildiğini işittiğiniz vakit onlar başka bir söze dalıncaya kadar yanlarında oturmayın. Çünkü o zaman siz de onlar gibi olursunuz diye indirdi"* buyruğunu işitmedin mi? Böylelikle Ömer bu âyeti delil gösterdi. Çünkü şanı yüce Allah münkerin işlendiği yerde hazır bulunan kişiyi işleyen gibi değerlendirmiştir. Bir kimse düğüne davet edipte onun düğün daveti bir münkeri ihtiva ediyorsa davete icabet etmek bir hak olmakla birlikte o münkeri bırakmadıkca düğün davetine icabet edilmez. Peki bunu gerektirecek bir hak olmadan münkerin işlendiği yerde hazır bulunmak nasıl doğru olabilir?][636]

635 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XV. 315: XXVIII. 221-222. XXXII. 254.
636 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXII. 238.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki: [Yüce Allah: *"O size kitapta: Allah'ın âyetlerinin inkâr edildiğini ve alay edildiğini işittiğiniz vakit onlar başka bir söze dalıncaya kadar yanlarında oturmayın. Çünkü o zaman siz de onlar gibi olursunuz diye indirdi"* buyurarak oturup dinleyen kişiyi böyle bir sözü söyleyen kişi ile aynı durumda değerlendirmiştir.][637]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki: [Asıl şudur: Günahkârlara hecr etmek/darılmak iki türlüdür: Terk şeklindeki hecr etmek/darılmak ayrılmak tazir mahiyetindeki hecr etmek. Birincisine yüce Allah'ın: *"Onlardan güzel bir şekilde ayrıl"* (Müzzemmil, 10) buyruğu ile yine yüce Allah'ın: *"O size kitapta ... Yanlarında oturmayın."* buyruklarıdır.][638]

إِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللّٰهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ وَإِذَا قَامُوا إِلَى الصَّلَاةِ قَامُوا
كُسَالَى يُرَاؤُنَ النَّاسَ وَلَا يَذْكُرُونَ اللّٰهَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٤٢﴾

142. "Doğrusu münâfıklar Allah'ı aldatmak isterler. Hâlbuki O, hilelerini başlarına geçirir. Namaza kalktıkları vakit de tembelce kalkarlar. İnsanlara gösteriş yaparlar ve Allah'ı ancak pek az anarlar."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Doğrusu münafıklar Allah'ı aldatmak isterler. Hâlbuki O, hilelerini başlarına geçirir."* buyurmaktadır. Ahit ehli/zımmi münafıkların niteliği ile ilgili olarak da: *"Eğer seni aldatmak isterlerse muhakkak Allah sana yeter."* (Enfâl, 62) buyurarak bu aldatmaya çalışanların aslında kendilerinin aldanış içerisinde olduklarını ve bunu fark etmediklerini yüce Allah'ın kendisini aldatmaya çalışan kimselerin hilelerini boşa çıkartacağını aldatılmaya çalışılan kimseye Allah'ın kendisini altadanların şerrine karşı koruyacağını da haber vermektedir.

Muhadea: Aldatmaya çalışmak maksadına ulaşmak için içinde farklı bir şey gizlemekle birlikte iyiliği dışa vurmak sûretiyle hile yapmaya ve kandırmaya çalışmak demektir. Herhangi bir yol eğer maksada aykırı olup böyle olduğu da fark edilmiyor ise ona "tarıkulhadun" denilir. "Avlun haydaun" da denilir. İçkiye "hayda" denilir. "Dabbun hadun" de oldukça hilekâr keyer demektir. Meselde: Kelerden daha hilekâr (ehda) denilir. "Halkun hadiun: Hilekâr insanlar Sukun hadiatun de oldukça değişik ve renkli pazar anlamındadır. "Harp huta/hiledir denilir.

637 el-İstikame. I. 403.
638 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVIII. 216.

Asıl anlamı saklamak ve gizlemek demektir. Bundan dolayı hazineye/kasaya nahda ve mihda denilmiştir. Buna göre birisi iman etmek maksadıyla yahut da iman ettiğini haber vermek isterken Allah'a ve ahiret gününe iman ettik deyip onun gerçek mahiyeti bu imana girişinin ve verdiği haberin kalbinin bununla mutmain olması sûretiyle doğru söylüyor olmasıdır. Böylesinin hükmü ise dünyada canının ve malının koruma altına alınmasıdır. Müminlerin lehine ne varsa onun da lehine olmasıdır. Bu sözü eğer onun gerçek mahiyetini içinde saklamadan aksine sadece onun hükmünü ve meyvesini elde etmek istiyor ise o taktirde Allah'a ve Rasûlüne karşı hilekârlık yapan birisi olur. Bunun cezası ise şanı yüce Allah'ın kendisinin bir lütuf olduğunu zannettiği gerçekte can yakıcı bir azabı ihtiva eden bu halini açığa çıkarmasıdır. Nitekim zımmında küfrün bulunduğu ve iman olduğunu zannettikleri şeyi de yüce Allah müminlere açıkça göstermiştir.][639]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki: [Şanı yüce Allah: "*Doğrusu münâfıklar Allah'ı aldatmak isterler. Hâlbuki O, hilelerini başlarına geçirir. Namaza kalktıkları vakit de tembelce kalkarlar. İnsanlara gösteriş yaparlar ve Allah'ı ancak pek az anarlar.*" (Âyet, 142) buyurmaktadır. Bu ise namazını gagalarcasına kılarak gerektiği gibi doğrulmak ve hareketlerinin hakkını vermeyi ihmal etmek sûretiyle rükûunu ve secdesini tam yapmayan kimseler için ağır bir tehdittir.][640]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki: [Aynı zamanda şanı yüce Allah'ın haklarında: "*Namaza kalktıkları vakitte tembelce kalkarlar.*" buyurduğu münafıkların niteliklerindendir.][641]

إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرْكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ وَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ نَصِيرًا ﴿١٤٥﴾

145. "Şüphesiz münâfıklar cehennemin en aşağı tabakasındadırlar. Onlara hiçbir yardımcı bulamazsın."

Tefsiri:

[Nitekim yüce Allah: "*Şüphesiz münafıklar cehennemin en aşağı tabakasındadırlar.*" buyurmaktadır. Burada "(tabaka anlamındaki kelime) derk ve derek" olmak üzere iki şekilde okunmuştur. Ebul Hasen b. Fariz dedi ki: Cennette dereceler cehennemde de derekeler vardır. Dahhak dedi ki: Derece basamakları-

639 Mecmû'u'l-Fetâva, III, 13
640 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXII, 537-538.
641 el-İstikame, I, 268.

nın birinin üstünde olması demektir. Derk ise birinin diğerinden aşağıda olması demektir.[642]][643]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki: [Sonra münafıklık ile dinin aslında (münafıklık etmek) kastedilebilir. Yüce Allah'ın: *"Şüphesiz münafıklar cehennemin en aşağı tabakasındadırlar."* buyruğu ile: *"Münafıklar sana geldiklerinde dediler ki: "Şehadet ederiz ki muhakkak sen Allah'ın Rasûlüsün." Allah da biliyor ki sen hiç şüphesiz onun Rasûlüsün ve Allah şahitlik eder ki muhakkak münafıklar yalancıdırlar."* (Münafıkun. 1) buyruklarında olduğu gibi. Burada münafık: Kâfir demektir.][644]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki: [Yüce Allah: *"Şüphesiz münâfıklar cehennemin en aşağı tabakasındadırlar. Onlara hiçbir yardımcı bulamazsın. Ancak tevbe edenler, hallerini düzeltenler, Allah'a (dinine) sımsıkı sarılanlar ve dinlerini Allah için hâlis kılanlar müstesnâdır. İşte onlar müminlerle beraberdir. Allah müminlere büyük bir mükâfat verecektir."* (Âyet. 145-146) buyurmaktadır.

Buna göre kul, Allah için salih amel işleyecek olursa işte Allah'ın dini olan İslâm budur. Onunla beraber de kıyamet gününde müminlerle birlikte kendisi sebebiyle haşr olacağı iman da bulunulur. Eğer onun azap edilmesini gerektiren günahları varsa azaba uğrar ve sonrada cehennemden çıkar. Şâyet kalbinde hardal tanesi ağırlığı kadar iman bulunacak olursa -isterse beraberinde münafıklık dahi bulunsun (böyledir) Bundan dolayı yüce Allah bu gibi kimseler hakkında: *"İşte onlar müminlerle beraberdir. Allah müminlere büyük bir mükâfat verecektir."* buyurmakta ve onlar sadece bundan dolayı mümindirler buyurmamaktadır. Çünkü Allah'a meleklerine kitaplarına ve rasûllerine imanı ayrıca zikretmeyerek aksine onlarla birlikte olduğu zikredilmiş yalnızca salih amel ile o amelin Allah için ihlasla yapılmasını zikrederek: *"İşte onlar müminlerle beraberdir."* buyurmuştur. Bu durumda onların hükmü de bu gibi kimseler hakkında sözkonusu olur.][645]

Yüce Allah'ın: *"İşte onlar müminlerle beraberdir."* buyruğu onların iman ve veli edilmek hususunda onlara muvafakat ettiğine delildir. Şanı yüce Allah kullarını en iyi bilendir. Onlar nerede olurlarsa olsunlar o onlarla beraberdir. Onların durumlarını bilmesi ise beraber olmanın gerekleri arasındadır.][646]

642 Zadul Mesir. II. 234.
643 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 351.
644 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XI. 143.
645 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 349-350.
646 Mecmû'u'l-Fetâvâ. V. 127.231

لَا يُحِبُّ اللّٰهُ الْجَهْرَ بِالسُّوٓءِ مِنَ الْقَوْلِ إِلَّا مَنْ ظُلِمَ وَكَانَ اللّٰهُ سَمِيعًا عَلِيمًا ﴿١٤٨﴾

148. "Allah -zulme uğrayan müstesnâ- çirkin sözün açıkça söylenmesini sevmez. Allah işitendir, hakkıyla bilendir."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah: *"Allah zulme uğrayan müstesna çirkin sözün açıkça söylenmesini sevmez."* buyurmaktadır. Rivâyet edildiğine göre bu âyet-i kerime bir kavmin bulunduğu yere konakladığı halde o kavim tarafından ağırlanmayan bir adam hakkında inmiştir.[647]

Eğer buyruk, insanların vücubu hususunda anlaşmazlık içinde olduğu yolcuyu/misafiri ağırlamanın terk edilmesi sebebi ile zulme uğrayan kişi hakkında inmişse -ve eğer bu sahih ise - misafiri ağırlamak vacip olur müslümanların hak ettikleri üzerinde ittifak ettiği hakkı verilmemek sûretiyle zulme uğrayan kişinin durumu yahut da kendisine zulmeden bir kimseyi haksızlık yapmadan yalana girmeden başkasına zulmetmeden kısas olmak üzere kendisine zulmedeni sözkonusu eden kimse hakkında ne denilebilir? Bununla birlikte bu işin terk edilmesi de daha faziletlidir.][648]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Allah -zulme uğrayan müstesna- çirkin sözün açıkça söylenmesini sevmez."* buyurmaktadır. Âyet-i kerime bir kavme misafir olduğu halde kendisine ikramda bulunmadıkları bir kişi hakkında inmiştir. Çünkü misafire ikram vaciptir. Sahih hadisler de nitekim buna delalet etmektedir.[649] Bu kavim onun hakkını ona vermeyince onun da bunu sözkonusu etmek hakkı olur. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) böyle bir kimseye ekinlerinden yahut mallarından kendisine ikram etmelerinin sözkonusu olduğu şeyin misli ile onlara karşılık vermesine izin vermiş ve: "Ona yardımcı olmak her müslüman için vaciptir." buyurmuştur.[650]

647 İbn Ebu Hâtim. Nisa. 4394: Taberi. 10753: Mücahid. Tefsir. s.149. Ayrıca Zühd. 1072: Abdurrezzak. Tefsir. I. 176: Suyuti. ed-Durrul Mensur. II. 537'de Abd b. Humeyd tarafından rivâyet edildiğini belirtmektedir. Muhtemelen Hasan'dan Mücahid'e varan bir senettir. Yüce Allah en iyi bilendir.

648 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVIII. 229-230.

649 Kastettiği hadisler misafire ikram ile ilgili hadislerdir.

650 Ahmed. II. 380: Tahavi. Müşkilil Asar. 2816: Şerhu Menail Asar. IV. 242. Hadisin lafzına gelince: "Herhangi bir misafir bir kavmin bulunduğu yere konaklayıp misafir de eğer ik-

Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den Sahih'te sabit olduğu üzere o: "Zalim yahut mazlum olsun kardeşine yardım et" buyurmuştur. Ben: Ey Allah'ın Rasûlü! Mazlumken ona yardım ederim peki zalimse ona nasıl yardım edeyim dedim. O: "Onun zulmetmesine engel olursun. Senin ona yardımın işte budur." buyurdu.[651]][652]

إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاللّٰهِ وَرُسُلِهِ وَيُرِيدُونَ أَنْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اللّٰهِ وَرُسُلِهِ وَيَقُولُونَ
نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ وَيُرِيدُونَ أَنْ يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذٰلِكَ سَبِيلًا ﴿١٥٠﴾
أُولٰٓئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ حَقًّا وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا ﴿١٥١﴾

150. "Şüphe yok ki Allah'ı ve peygamberlerini inkâr ederek kâfir olanlar, bir de Allah ile peygamberlerinin arasını ayırmak isteyenler ve: "Kimine inanırız, kimini inkâr ederiz" diyenler, böylece bunun (küfürle imanın) arasında bir yol tutmaya yeltenenler;

151. İşte onlar gerçek kâfirlerin tâ kendileridirler. Biz o kâfirlere alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Şüphe yok ki Allah'ı ve peygamberlerini inkâr ederek kâfir olanlar, bir de Allah ile peygamberlerinin arasını ayırmak isteyenler ve: "Kimine inanırız, kimini inkâr ederiz" diyenler, böylece bunun (küfürle imanın) arasında bir yol tutmaya yeltenenler; İşte onlar gerçek kâfirlerin tâ kendileridirler. Biz o kâfirlere alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır."* (Âyet 150-151) buyurmaktadır. Yahudiler ve hristiyanlar da bunun kapsa-mına girer. Aynı şekilde felsefeciler de bir kısmına inanır bir kısmını inkâr ederler. Yahudiler ile hristiyanlar arasından felsefe yapan kimseler ise her iki bakımdan da küfürleri üzere kalmış olurlar.][653]

ramdan mahrum halde sabahı edecek olursa ona yapılması sözkonusu ikram kadarını alma hakkı vardır ve bundan dolayı onun için bir vebal yoktur." Hadis sahihtir. İmam Ahmed'in IV. 133'deki lafzında ise yardım da sözkonusu edilmiştir. Allah en iyi bilendir.

651 Buhârî, III, 128-129.

652 Minhâcü's-Sünne, V, 144.

653 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVIII, 524.

وَبِكُفْرِهِمْ وَقَوْلِهِمْ عَلَى مَرْيَمَ بُهْتَانًا عَظِيمًا ﴿١٥٦﴾

156. "Bir de onların küfürleri ve Meryem aleyhinde pek büyük bir iftirada bulunmaları sebebiyle;"

Tefsiri:

[Aynı şekilde onlar Mesih hakkında da bu durumdadırlar. Çünkü hristiyanlar: O Allah'tır (hâşâ) dedikleri gibi o Allah'ın oğludur (haşa) diyenleri de vardır. O tam bir ilahtır, tam bir insandır diyenler de var. Yahudiler ise o zina çocuğudur, o marangoz Yûsuf'un oğludur derler. Meryem hakkında da o: Fuhuş sonucu İsâ'ya hamile kalmıştır derler. Nitekim yüce Allah: *"Ve Meryem aleyhinde pek büyük bir iftirada bulunmaları sebebi ile"* buyurmaktadır.][654]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yahudiler Mesih'in yalancı bir sihirbaz olduğunu iddia ediyorlar. Hatta: O zina çocuğudur derler. Nitekim yüce Allah şu buyruğu ile *"Meryem aleyhinde pek büyük bir iftirada bulunmaları sebebi ile"* onların durumlarını bildirmektedir.][655]

وَبِكُفْرِهِمْ وَقَوْلِهِمْ عَلَى مَرْيَمَ بُهْتَانًا عَظِيمًا ﴿١٥٦﴾ وَقَوْلِهِمْ إِنَّا قَتَلْنَا الْمَسِيحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللّٰهِ وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلَكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِلَّا اتِّبَاعَ الظَّنِّ وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًا ﴿١٥٧﴾ بَلْ رَفَعَهُ اللّٰهُ إِلَيْهِ وَكَانَ اللّٰهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٥٨﴾

156. "Bir de onların küfürleri ve Meryem aleyhinde pek büyük bir iftirada bulunmaları sebebiyle;

157. Ve: "Biz Allah'ın peygamberi Meryemoğlu İsâ'yı öldürdük" demeleri sebebiyle (cezalandırdık.) Hâlbuki onlar onu öldürmediler, onu asmadılar da; ancak (asılan) kendilerine (İsâ'ya) benzer gösterilmişti. Gerçekten onun (öldürülmesi) hakkında anlaşmazlığa düşenler ondan (onu öldürmüş olmaktan) yana şüphe içindedirler. Onların zanna uymaktan başka buna dair bilgileri yoktur. Onlar onu (İsâ'yı) gerçekten öldürememişlerdir.

158. Bilakis Allah onu kendi katına kaldırmıştır. Allah Azîzdir, Hakîmdir."

654 el-Cevâbu's-Sahih, II, 144.
655 el-Cevâbu's-Sahih, I, 110-111.

Tefsiri:

[Hristiyanlarla yahudilerin Mesih'in asıldığına dair ellerinde bir bilgi bulunmamaktadır. Nitekim yüce Allah: *"Gerçekten onun (öldürülmesi) hakkında anlaşmazlığa düşenler ondan yana şüphe içindedirler. Onların zanna uymaktan başka buna dair bilgileri yoktur."* buyurmaktadır. Ayrıca öldürülmesine dair haberi: Bir de Allah'ın peygamberi Meryemoğlu İsâ'yı öldürdük demeleri sebebi ile" buyruğu ile yahudilere izafe etmektedir. Onlar bu sözleri sebebi ile cezalandırılmayı hak ederler. Çünkü onlar Mesih'in öldürülmesinin caiz olduğuna inanıyorlardı. Onun öldürülmesini caiz gören tıpkı onu öldürenler gibi olur. Onlar bu sözleri söylemekle yalancı oluyorlar ve onlar günahkârdırlar. Eğer onlar bu sözü övünmek için söylemişlerse böyle bir övünmeyi elde edebilmiş değillerdir. Çünkü onu öldürmüş değillerdir. Fakat bu işi helal görmelerinden bu maksatla çaba ve gayret göstermelerinden ötürü de günahkâr olmuşlardır. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: "İki müslüman kılıçları ile karşı karşıya geldiklerinde öldüren de öldürülen de cehennemdedir." buyurunca ashab: Ey Allah'ın Rasûlü! Öldüreni anladık. Peki öldürülen neden deyince o: "(Çünkü) o da öbür arkadaşını öldürmeyi çokça arzu ediyordu buyurdu."[656]

"Gerçekten onun (öldürülmesi) hakkında anlaşmazlığa düşenler ondan yana şüphe içindedirler." buyruğu ile ilgili olarak bunların yahudiler olduğu söylendiği gibi hristiyanlar olduğu da söylenmiştir. Âyet-i kerime her iki kesimi de kapsar. Yüce Allah'ın: *"Ondan yana şüphe içindedirler."* buyruğu ile ilgili olarak da öldürülmesinden yana diye açıklandığı gibi o acaba haça gerildi mi yoksa gerilmedi mi hususunda şüphe içindedirler diye de açıklanmıştır. Nitekim onun hakkında da anlaşmazlığa düşmüşler yahudiler. o bir sihirbazdır derken, hristiyanlar o bir ilahtır demişlerdir. Yahudiler de hristiyanlar da asıldı mı asılmadı mı hususunda anlaşmazlık içindedirler. Onlar bu bakımdan şüphe içindedirler. *"Onların ... buna dair bilgileri yoktur."* Haça gerilmesi hususunda durum bu olduğuna göre kaldırılmasından sonra gelip de kendisinin Mesih olduğunu söyleyenin durumu hakkında ne söylenebilir?

Şâyet; bu husus ona yetişmiş olan havarilerin imanlarında hasıl olmuştur. O halde yüce Allah'ın haklarında: *"Ve sana uyanları kâfir olanların üstünde tutarım."* (Âl-i İmrân, 55) ve: *"Biz de iman edenleri düşmanlarına karşı destekledik de üstün gelenler oluverdiler."* (Saf, 14) dediği müminler nerede, denilecek olursa şöyle cevap verilir:

---

656 Kaynakları daha önce gösterildi.

Birtakım kimselerin onun haça gerilmiş olduğunu zannetmeleri eğer Mesih'in getirdiklerini tahrif etmiyorsa o kimsenin imanına zarar vermez. Aksine böyle bir kişi onun Allah'ın kulu ve Rasûlü ve Meryem'e ilka ettiği kelimesi ve ondan bir ruh olduğunu ikrar ve kabul ettiği halde, bundan sonra onun asılmış olduğuna inanması onun imanına zarar vermez. Çünkü bu onun belli bir şekilde ölmüş olduğuna inanması demektir. Haça gerilmenin en ileri manası onun öldürülmüş olduğunu kabul etmektir. Bir nebinin öldürülmesi ise onun nübüvvetine zarar vermez. Nitekim İsrailoğulları çok sayıda nebi öldürmüşlerdir. Yüce Allah da: *"Kendileri ile birlikte birçok âlimin çarpıştığı nice peygamber gelip geçmiştir."* ve: *"Muhammed ancak bir peygamberdir. Ondan önce nice peygamberler gelip geçmiştir. Eğer o ölür yahut öldürülürse ökçeleriniz üstünde geriye mi döneceksiniz?"* (Âl-i İmrân, 144) buyurmuştur.

Aynı şekilde onlar arasından göğe kaldırılmasından sonra gelip bizzat onun kendileriyle konuştuğuna inanan kimselerin bu inancı da müslümanların meşayıhı arasından Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in uyanıkken kendilerine geldiğine inananların inancına benzer. Onlar bu sebepten dolayı kâfir olmazlar. Aksine insanlar arasında sünnete en çok uyan ona en çok ittiba eden zühd ve ibadet bakımından başkasından daha ileri derecede olan kimseler bile böyle bir şeye inanıyorlardı. Bu gibi kimselere Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) olduğunu zannettikleri kimseler gelirdi. Bu, bu gibi kimselerin içine düştüğü bir yanlışlıktır, onların kâfir olmalarını gerektirmez. İşte havariler arasından o gördükleri kişinin Mesih olduğunu zannedenlerin durumu da böyle olup, onların Mesihe imanın dışına çıkmalarını gerektirmez ve ondan naklettikleri şeylere itimat etmemeyi de gerektirmez. Ömer, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ölmediğine, aksine Mûsâ'nın gittiği gibi Rabbine gittiğine ve ashabı ölmedikçe kendisinin ölmeyeceğine inandığı zaman onun bu inancı imanına zarar vermiyordu. Bu onun bir yanlışı idi ve o yanlışından döndü.][657]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Öncekiler der ki: Yüce Allah'ın: *"Hâlbuki onlar onu öldürmediler, onu asmadılar da. Ancak (asılan) kendilerine benzer gösterilmişti"* buyruğu ile ilgili olarak: Yani öbürlerinin kendilerine asıldığını haber verdiği insanlara benzer gösterildi derler.

Cumhur ise: Hayır, onu astıklarını söyleyen kimselere benzer gösterildi. Nitekim bu kıssa/olay bir başka yerde de bu şekilde zikredilmiştir.][658]

657 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIII, 107-109.
658 el-Cevâbu's-Sahih, II, 304.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Aynı şekilde yüce Allah'ın diğer âyette: *"Onlar onu (İsâ'yı) gerçekten öldürememişlerdir. Bilakis Allah onu kendi katına kaldırmıştır."* buyruğu da yahudilerin: *"Biz Allah'ın Rasûlü Meryemoğlu İsâ'yı öldürdük"* şeklindeki sözlerini yalanlamaktadır.

Yahudiler lâhûtu öldürdüklerini iddia etmedikleri gibi Mesih hakkında Allah'ın bir lâhûtiliğini de kabul etmemişlerdir. Şanı yüce Allah da hristiyanlardan onun öldürüldüğü iddiasını da zikretmemiştir ki, onların maksatları lâhût değil, nâsût'un öldürülmesidir, denilsin. Aksine bu sadece nâsûtu sabit kabul eden yahudilerden nakledilmektedir.

Onlar onu öldürdüklerini iddia etmişlerdir. Şanı yüce Allah ise: *"Onlar onu gerçekten öldürememişlerdir, bilakis Allah onu kendi katına kaldırmıştır."* buyurarak onu öldürdüklerini ve ona ancak nâsûttur diyenlerin söyledikleri kaldırılmasının sabit olduğunu ifade etmiş, böylelikle öldürülmediği söylenen ve yükseltilenin kendisi olanın o olduğu da anlaşılmış olmaktadır. Hristiyanlar da nâsûtun yükseltildiğini itiraf etmekle birlikte onun haça gerildiğini de ve kabirde bir ya da üç gün kaldığını, sonradan semaya yükselip lâhût ile birlikte nâsût Rabbin sağ tarafına oturduğunu iddia ederler.

Yüce Allah: *"Onlar onu gerçekten öldürememişlerdir."* buyruğunun anlamı şudur: Onun öldürülmediği kesindir, bunda hiçbir şüphe yoktur. Hâlbuki bu durum anlaşmazlığa düşenlerin halinin aksinedir. Onlar öldürülüp öldürülmediği hususunda şüphe içerisindedirler. Onun öldürülmesinden kesin olarak emin değildirler. Çünkü buna dair ellerinde bir delil yoktur.

Bundan dolayı hristiyanlardan bir kesim onun haça gerilmediğini, aksine haça gerilmiş birisini haça gerenlerin yahudiler olduğunu söylerler. Onlar da Mesihi ona benzer gördükleri başka birisi ile karıştırmışlardı. Nitekim Kur'ân da buna delildir. Aynı şekilde kitap ehline göre de o benzer birisi ile karıştırılmıştı. Bundan dolayı Mesih'in onlar arasından kimin olduğunu bilemediler. Hatta bazı kimseler onlara: Ben onu tanıyorum demesi üzerine onu tanıdıklarını kabul etmişlerdi.

Buyruğun anlamı onlar onu ilmen değil zannen öldürdüler şeklindedir diyenlerin görüşü ise zayıf bir görüştür.][659]

659 el-Cevâbu's-Sahih, IV, 39-40.

وَإِنْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَّا لَيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ ۚ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكُونُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا ۚ ﴿١٥٩﴾

159. "Kitap Ehli'nden ölümünden evvel ona iman etmeyecek kimse yoktur. O (Hz. İsâ) da Kıyamet günü aleyhlerinde bir şahit olacaktır."

Tefsiri:

[Nitekim yüce Allah: *"Kitap Ehlinden ölümünden evvel ona iman etmeyecek kimse yoktur."* buyurmaktadır. Cumhurun kabul ettiği sahih görüş Mesih'in ölümünden önce (iman etmeyecek kimsenin kalmayacağı) şeklindedir.][660]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Sahih hadiste haber verildiği üzere bir gözü kör, pek yalancı, dalaletin mesihi çıkacağı zaman Meryemoğlu İsâ da Dimaşk'ın doğu tarafında "el-menaretü'l-beyda"nın üzerine ellerini iki meleğin omuzlarına koymuş olduğu halde iki elbise giyinmiş olarak inecektir. Deccal onu gördüğünde tuzun suda eridiği gibi eriyiverecek. Ona Lut'un doğu kapısı yakınında, ondan on küsür adım uzakta yetişecek, harbe ile onu öldürecektir. İşte yüce Allah'ın: *"Kitap ehlinden ölümünden evvel ona iman etmeyecek kimse yoktur."* buyruğunun tefsiri budur.

Yani İsâ Mesih'in yere ineceği zaman ölümünden önce Mesih'e iman etmeyecek kimse olmayacaktır. İşte o vakit ne bir yahudi ne bir hristiyan kalacaktır. İslâm dini dışında da bir din kalmayacaktır. Bu ise kitap ehlinin elinde bulunan onun nitelikleri arasında mevcut bir bilgidir.][661]

فَبِظُلْمٍ مِنَ الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ طَيِّبَاتٍ أُحِلَّتْ لَهُمْ وَبِصَدِّهِمْ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ كَثِيرًا ۙ ﴿١٦٠﴾

160. "Yahûdîlere zulümleri sebebiyle, kendilerine helâl kılınmış olan pek çok şeyi yasakladık. Ayrıca Allah yolundan çokça alıkoymalarından;"

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah: *"Yahûdîlere zulümleri sebebiyle, kendilerine helâl kılınmış olan pek çok şeyi yasakladık. Ayrıca Allah yolundan çokça alıkoymalarından;*

660 el-Cevâbu's-Sahih, II. 337.
661 el-Cevâbu's-Sahih. V. 252-253.

kendilerine yasak kılınmış olmakla birlikte faiz almalarından." (Âyet 160-161) buyurmaktadır. Onlar zalim olduklarından ötürü kendilerine güzel ve temiz şeylerin haram kılınması ile cezalandırıldılar. Hâlbuki vasat ve dengeli olan ümmetin durumu böyle değildir. Ümmete güzel ve temiz şeyler helal kılındı, pis ve murdar şeyler haram kılındı.][662]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah haddi aşıp haksızlıklarından dolayı bunların kendilerine haram kılındığını haber vererek: "*Yahudilere zulümleri sebebi ile kendilerine helal kılınmış olan pek çok şeyi yasakladık.*" ve: "*Onları zulümleri yüzünden bununla cezalandırdık.*" (En'âm, 146) buyurmaktadır.

İşte bütün bunlar ilim adamlarının iki görüşünden daha sahih olan şu görüşlerinin lehine delildir: Bu haram kılma Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) peygamber olarak gönderilmesinden sonra da onlar hakkında kalıcıdır. Ona uymadıkları sürece bu haram kılış ortadan kalkmaz. Çünkü bu onların zulümlerine ve haddi aşmalarına bir ceza olarak bir haram kılmadır. Bu halleri ise ortadan kalkmamış aksine daha da artıp katmerleşmiştir. Buna göre cezalandırmayı daha çok hak etmektedirler.

Aynı şekilde şanı yüce Allah Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in peygamber olarak gönderilmesinden sonra bu haram kılmayı haber vermek sûretiyle onun ancak bunu ve ötekini haram kıldığını beyan etmek istemiştir. Şâyet o haram kılma ortadan kalkmış olsaydı onu istisna etmezdi.

Aynı şekilde haram kılış ancak onun helal kılması ile ortadan kalkar. O ise şu buyrukları ile iyi ve temiz şeyleri yemeyi ancak müminlere helal kılmıştır: "*İman edip salih amel işleyenlere ... tattıklarından dolayı bir vebal yoktur.*" (Maide, 93); "*İhramda iken avlanmayı helal saymamak şartı ile ve size okunacak olanlar hariç olmak üzere size dört ayaklı davarlar helal kılındı.*" (Maide, 5); "*Senden kendilerine neyin helal kılındığını sorarlar. De ki: Size bütün iyi ve temiz şeyler helal kılındı ... Kendilerine kitap verilenlerin yiyeceği/kestikleri size helaldir. Sizin yiyeceğiniz de onlara helaldir.*" (Maide, 4-5) Bu buyruklar müminlere bir hitaptır. Bundan dolayı yüce Allah: "*Kendilerine kitap verilenlerin yiyeceği/kestikleri size helaldir.*" buyurduktan sonra "*Sizin yiyeceğiniz de onlara helaldir.*" buyurmaktadır. Eğer bize helal olan onlara da helal olsaydı ayrıca böyle buyurmaya gerek olmazdı. Yüce Allah'ın: "*Sizin yiyeceğiniz de onlara helaldir.*" buyruğunun kapsamına onlara haram kılınmış olan şeyler girmez. Nitekim yüce Allah'ın: "*Kendi-*

662 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXV, 250.

lerine kitap verilenlerin yiyeceği/kestikleri size helaldir." buyruğunun kapsamına kendilerinin helal kabul ettikleri ama bize haram kılınmış olan şeyler de girmez. Harem bölgesinin avı ile Allah'tan başkasının adına kesilenler gibi.][663]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Gerçek şu ki yahudiler yüce Allah'ın: "*Yahudilere zulümleri sebebi ile kendilerine helal kılınmış olan pek çok şeyi yasakladık.*" bundan dolayı deve ve ördek gibi tırnaklıları yemezler. Aynı şekilde iç yağını ve böbrekleri, annesinden süt emmekte olan oğlağı ve buna benzer kendilerine haram kılınmış yiyecekleri ve giyeceklerle daha başka şeyleri haram kılınmıştır. Hatta onlara haram kılınan şeylerin 360 türlü olduğu dahi söylenir. Onların üzerlerindeki farzlar ise 248 emirdir. Bu şekilde necasetler hususunda da onların yükleri ağırlaştırılmıştır. Öyle ki onlar ay hali kadınla beraber yemek yemezler, evlerde/aynı odada bir arada bulunmazlar.][664]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İnsanları çeşitli hilelere başvurmaya itenlerin çoğunlukla neler olduğu üzerinde iyice düşündüm. İki şeyden birisi olduğunu gördüm. Bunlardan biri işlerinde kendilerine darlık verilmek sûretiyle cezalandırıldıkları günahlardır. Bu darlığı ancak hilelere başvurarak ortadan kaldırabildiler. Başvurdukları hileler ise onların belalarından başka bir şeylerini artırmadı. Yahudilerden cumartesi yasağını çiğneyen kimselerin başından geçtiği gibi. Yüce Allah: "*Yahudilere zulümleri sebebi ile kendilerine helal kılınmış olan pek çok şeyi yasakladık.*" buyruğunda görüldüğü gibi. Burada sözü edilen günah ise amelî bir günahtır.][665]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: "*Yahudilere zulümleri sebebi ile kendilerine helal kılınmış olan pek çok şeyi yasakladık.*" buyurmaktadır. Böylelikle tayyib/helal ve temizin aynî şeylerin bir vasfı olduğu anlaşılmaktadır. Şanı yüce Allah bununla birlikte kullara bir ceza olmak üzere bu gibi şeyleri haram da edebilir. Nitekim yüce Allah İsrailoğullarına haram kıldığı şeyleri sözkonusu ettiğinde: "*Onları zulümleri yüzünden bununla cezalandırdık. Şüphesiz Biz doğru söyleyenleriz.*" (En'âm, 146) ve: "*Senden kendilerine neyin helal kılındığını soruyorlar. De ki: Size bütün iyi ve temiz şeyler helal kılındı.*" (Maide, 4) buyurmaktadır. Eğer tayyib/temiz, helal, helal kılınmış olan şeyler demek olsaydı o taktirde bu sözlerin bir anlamı olmaz-

663 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIX, 264-265.
664 Mecmû'u'l-Fetâvâ, III, 372.
665 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXIX, 45.

dı. Böylelikle tayyibin/temizin ve habisin/murdarın aynî şeyler ile kaim (onlarda bulunan) bir nitelik olduğu anlaşılmaktadır.

Ondan maksat ise yalnızca yemek yemenin lezzetini almak değildir. Çünkü insan bazen kendisine zararlı olabilecek birtakım zehirler ile tabibin kendisine yasaklamış olduğu şeyleri yemekten de zevk alabilir. Yine bundan maksat Araplar gibi herhangi bir ümmetten bir kesimin zevk alması da değildir. Arapların ona alışmış olmaları da değildir. Çünkü şüphesiz herhangi bir ümmetin bir şeyi yemeye alışıp ondan hoşlanmış olması yahut da kendi ülkelerinde bulunmadığı için ondan hoşlanmamaları Allah'ın bu gibi kimselerin tabiatlarının alışmadığı birtakım şeyleri bütün müminlere onu haram kılmasını da gerektirmez. Onların alıştıkları şeyleri bütün müminlere helal kılmasını da gerektirmez. Böyle bir şey nasıl olabilir ki? Araplar kanı, leşi ve daha başka şeyleri yemeye alışmışlardı. Şanı yüce Allah ise bunu haram kıldı. Araplardan birisine: Siz ne yersiniz diye sorulmuş o, "um habîn" dışında önümüze gelen her şeyi yeriz demiş. Bu sefer: O halde"um habîn" sizden kurtulduğu için mutludur, demiş.

Kureyşlilerin kendileri de Allah'ın haram kıldığı murdar şeyleri yerlerdi. Bununla birlikte Allah'ın haram kılmamış olduğu birtakım yemeklerden de tiksinirlerdi.

Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde kaydedildiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bir keler eti takdim edilmiş, elini çekmiş, ondan yememiş. Ey Allah'ın Rasûlü! O haram mı? diye sorulunca kendisi: "Hayır, fakat o benim kavmimin topraklarında yoktu. Ondan tiksindiğimi hissediyorum." buyurmuştur.[666] Böylelikle Kureyşlilerin ve başkalarının herhangi bir yiyecekten hoşlanmayışları o yiyeceğin diğer Arap ve Arap olmayan müminlere haram kılınmasını gerektirmemektedir.

Aynı şekilde Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ashabından da herhangi bir kimse arapların hoşlanmadığı bir şeyi haram kılmadığı gibi Arapların yediği bir şeyi de mübah kılmamıştır. Yüce Allah'ın: *"Onlara temiz şeyleri helal, pis şeyleri de haram kılan ..."* (A'raf, 157) buyruğu onun bunu pek yakında yapacağına dair bir haberdir. Bundan dolayı Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) tayyibatı/hoş ve temiz şeyleri helal kılmış, azı dişli yırtıcı hayvanlar ile pençeli yırtıcı kuşlar gibi murdar şeyleri haram kılmıştır. Çünkü bu gibi hayvanlar saldırgan ve yırtıcıdır. İnsanlar bunları yiyecek olurlarsa -ki gıda ile beslenen bir kimse aldığı gıdaya benzerlik gösterir- onların huylarında da bu hayvanların huylarından şaibeler bulunur ki bu da haddi aşmak ve saldırganlıktır. Nitekim akıtılmış kanı da haram kılmış-

666 Buhârî, 5537; Müslim, 1954.

tır. Çünkü kan nefsin şehevi ve gazabi gücünün toplandığı bir maddedir. Onun fazlalığı ise bu güçlerin haddi aşmasını gerektirir ki bu da bağyetmek ve saldırmak huyudur. Şeytan bedende (bunlarla) sirâyet eder. Nitekim Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Şüphesiz şeytan Âdemoğlu'nun içinden kanın aktığı gibi akâr." buyurmuştur.[667] Bundan dolayı Ramazan ayı girdiği vakit şeytanlar zincirlere vurulur. Çünkü oruç bir kalkandır.

Şanı yüce Allah'ın mübah kıldığı temiz şeyler/tayyibât akıllara ve ahlaka faydalı olan yiyeceklerdir. Murdar şeyler/habais ise akıllara ve ahlaka zararlı olan şeylerdir. Nitekim içki kötülüklerin anasıdır. Çünkü içki akılları ve ahlakı ifsad eder. Allah takva sahibi olan kimselere kendisi için yaratılmış oldukları Rabblerine ibadet üzere yardım ve desteğini alacakları temiz şeyleri/tayyibatı mübah kılmış ve onlara kendisi için yaratılmış oldukları maksat hususunda kendilerine zarar verecek murdar şeyleri/habaisi haram kılmış, onlara bu helal şeyleri yemekle birlikte şükretmelerini emredip, kendiliklerinden bunları haram kılmaya kalkışmalarını yasaklamıştır. Dolayısıyla bunları yediği halde şükretmeyen Allah'ın emrettiğini terketmiş ve cezalandırılmayı da hak etmiş olur. Rahipler gibi bunları haram kılan kimse ise Allah'ın sınırlarını aşmış ve cezalandırılmayı hak etmiş olur. Yüce Allah: *"Ey iman edenler! Size rızık olarak verdiğimiz şeylerin (helal ve) temiz olanlarından yeyin ve Allah'a şükredin. Eğer ona kulluk ediyorsanız."* (Bakara, 172) buyurmaktadır. Sahih hadiste de Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu rivâyet edilmiştir: "Şüphesiz Allah kul bir şeyi yeyip bundan dolayı Allah'a hamd etmesine, yine bir şeyler içip ondan dolayı Allah'a hamd etmesine razı gelir."[668] Bir başka hadiste de: Yemek yeyip şükreden kişi oruç tutup sabreden kişi konumundadır."[669] Diğer taraftan yüce Allah: *"Andolsun o günde nimetlerden elbette (hesaba çekilip) sorgulanacaksınızdır."* (Tekasür, 8) buyurmaktadır ki maksat ona şükretmektir. Çünkü şanı yüce Allah bir şeyi mübah kılıp da o işin yapılmasından dolayı cezalandırmaz. Fakat onunla birlikte vacip kıldığı şeyler ile ona haram kıldığı şeylerden ona sorar. Emredilen bir hususu terk etmek yahut da bir yasağı işlemek sûretiyle kusurlu olup olmadığını sorgular. Nitekim yüce Allah: *"Ey iman edenler! Allah'ın size helâl kıldığı o en temiz ve en güzel şeyleri haram kılmayın ve haddi aşmayın. Çünkü Allah, haddi aşanları sevmez."* (Maide, 87) buyurmaktadır ki bu buyruğunda helal ve temiz şey-

667 Buhârî, 3281; Müslim, 2175.
668 Müslim, 2734.
669 Tirmizi, 2486; İbn Mace, 1764; Ahmed, II, 283; Hakim, I, 422, 423; Beyhaki, Sünen, IV, 306. Buhârî bunu muallak olarak Et'ıme, 56. babda zikretmiştir. Hadis rivâyet yolları ve şahitleri ile birlikte sahihtir. Allah en iyi bilendir.

leri haram kılmayı onlara yasaklamaktadır. Nitekim ashab-ı kiramdan bir kesim rahiplik yapma kararını vermişti. Bunun üzerine yüce Allah da bu âyeti indirdi. Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde belirtildiği üzere ashab-ı kiramdan birkaç kişi bir araya gelerek onlardan biri: Ben hep oruç tutacağım ve yemeyeceğim dedi. Diğeri ben ise (geceleyin) namaz kılıp uyumayacağım dedi, bir diğeri ben ise kadınlara hiç yaklaşmayacağım dedi. Öteki: Ben de hiçbir zaman et yemeyeceğim dedi. Bunun üzerine Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Birtakım kimselere ne oluyor ki onlardan birileri kalkmış şöyle şöyle diyor ... Bana gelince ben kimi günler oruç tutarım kimi günler tutmam, geceleyin namaz kıldığım da olur, uyuduğum da. Kadınlarla da evlenirim, et de yerim. Dolayısıyla benim sünnetimden yüz çeviren benden değildir." buyurdu.[670] Bu gibi hususları genişçe açıklamanın yeri ise burası değildir.][671]

[Kitabın indirilmesine gelince, şanı yüce Allah: "*Kitap Ehli senden kendilerine gökten bir kitap indirmeni isterler. Gerçekten onlar, Mûsâ'dan daha büyüğünü istemişlerdi de: "Allah'ı bize apaçık göster." demişlerdi. İşte zulümleri yüzünden onları yıldırım çarpmıştı. Sonra onlara bunca açık belge (âyet ve mûcize)ler gelmişken tutup buzağıyı ilâh edinmişlerdi. Nihâyet Biz bunu affettik. Biz Mûsâ'ya apaçık delil vermiştik. Söz verdikleri için de Tûr'u üzerlerine kaldırmıştık. Onlara: "(Şehrin) kapı(sın)dan secdeye kapanarak girin." de demiştik, "cumartesi gününde aşırı gitmeyin." de demiştik. Onlardan sağlam bir söz almıştık. Fakat o sözlerini bozmaları, Allah'ın âyetlerini inkâr etmeleri, haksız yere peygamberleri öldürmeleri ve: "Kalplerimiz perdelidir." demelerinden ötürü (lanetledik.) Hayır, Allah küfürlerine karşılık kalplerine mühür basmıştır. Artık onlar, pek azı hariç iman etmezler. Bir de onların küfürleri ve Meryem aleyhinde pek büyük bir iftirada bulunmaları sebebiyle; Ve: "Biz Allah'ın peygamberi Meryemoğlu İsâ'yı öldürdük" demeleri sebebiyle (cezalandırdık.) Hâlbuki onlar onu öldürmediler, onu asmadılar da; ancak (asılan) kendilerine (İsâ'ya) benzer gösterilmişti. Gerçekten onun (öldürülmesi) hakkında anlaşmazlığa düşenler ondan (onu öldürmüş olmaktan) yana şüphe içindedirler. Onların zanna uymaktan başka buna dair bilgileri yoktur. Onlar onu (İsâ'yı) gerçekten öldürememişlerdir. Bilakis Allah onu kendi katına kaldırmıştır. Allah Azîzdir, Hakîmdir. Kitap Ehli'nden ölümünden evvel ona iman etmeyecek kimse yoktur. O (Hz. İsâ) da Kıyamet günü aleyhlerinde bir şahit olacaktır. Yahûdîlere zulümleri sebebiyle, kendilerine helâl kılınmış olan pek çok şeyi yasakladık. Ayrıca Allah yolundan çokça alıkoymala-*

670 Kaynakları daha önce gösterildi.
671 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVII. 178-181.

rından; kendilerine yasak kılınmış olmakla birlikte faiz almalarından ötürü..." (Âyet 153-161) buyurmaktadır.

Şanı yüce Allah'ın açıkladığı üzere müşrikler de ondan bir kitap indirmesini istediler. Kitap ehli de ondan aynı şeyi istediler. Yüce Allah her iki kesimin de kendilerine bu istedikleri getirilecek olursa iman etmeyeceklerini, onların sırf inat olsun diye böyle bir istekte bulunduklarını da açıklamaktadır. O müşrikler hakkında: *"Eğer Biz sana kağıt üzerinde yazılı bir kitap indirseydik, kendileri de elleriyle ona dokunsalardı, kâfir olanlar yine: "Bu, ancak apaçık bir büyüdür." derlerdi."* (En'âm, 7) buyurmaktadır. Kitap ehli ile ilgili olarak da onların Mûsâ'dan bundan daha büyük olan bir şeyi istediklerini, o da Allah'ı açıkça görmek olduğunu da zikrederek: *"Kitap Ehli senden kendilerine gökten bir kitap indirmeni isterler. Gerçekten onlar, Mûsâ'dan daha büyüğünü istemişlerdi de: "Allah'ı bize apaçık göster." demişlerdi. İşte zulümleri yüzünden onları yıldırım çarpmıştı. Sonra onlara bunca açık belge (âyet ve mûcize)ler gelmişken tutup buzağıyı ilâh edinmişlerdi. Nihâyet Biz bunu affettik. Biz Mûsâ'ya apaçık delil vermiştik."* (Âyet 153-154) buyurmaktadır.

Bununla birlikte onlar ahdi bozdular, Allah'ın âyetlerini inkâr ettiler, haksız yere nebileri öldürdüler ve daha başka işler yaptılar. Zulümleri ve Allah'ın yolundan alıkoymaları sebebi ile de yüce Allah kendilerine daha önce helal kılınmış hoş ve temiz şeyleri haram kıldı. İşte bunda Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ümmeti için ibret alınacak hususlar vardır: Kendilerine teklif ettikleri âyetler/mucizeler getirilip gösterilmesi halinde hidâyete yönelmeyecek olan seni yalanlayan bu ümmete bu âyetlerin/mucizelerin getirilmesinde hiçbir fayda olmayacaktır. Aksine bunlar istedikleri gibi kendilerine gelmesi ve onlara iman etmemeleri halinde toptan imha edilmek cezasını hak etmelerini ve işin onlar aleyhine daha da ağırlaştırılmasını gerektirecek bir özellik vardır. O halde toptan imha edilme azabını gerektiren bu gibi âyetleri indirmemesi en büyük bir rahmet ve hikmettir.][672]

Merhum İbn Teymiyye yüce Allah'ın şu buyrukları hakkında dedi ki:

[*"Kitap Ehli senden kendilerine gökten bir kitap indirmeni isterler. Gerçekten onlar, Mûsâ'dan daha büyüğünü istemişlerdi de: "Allah'ı bize apaçık göster." demişlerdi. İşte zulümleri yüzünden onları yıldırım çarpmıştı. Sonra onlara bunca açık belge (âyet ve mûcize)ler gelmişken tutup buzağıyı ilâh edinmişlerdi. Nihâyet Biz bunu affettik. Biz Mûsâ'ya apaçık delil vermiştik. Söz verdikleri için*

672 el-Cevâbu's-Sahih, VI, 437-440.

de Tûr'u üzerlerine kaldırmıştık. Onlara: "(Şehrin) kapı(sın)dan secdeye kapanarak girin." de demiştik, "cumartesi gününde aşırı gitmeyin." de demiştik. Onlardan sağlam bir söz almıştık. Fakat o sözlerini bozmaları, Allah'ın âyetlerini inkâr etmeleri, haksız yere peygamberleri öldürmeleri ve: "Kalplerimiz perdelidir." demelerinden ötürü (lanetledik.) Hayır, Allah küfürlerine karşılık kalplerine mühür basmıştır. Artık onlar, pek azı hariç iman etmezler. Bir de onların küfürleri ve Meryem aleyhinde pek büyük bir iftirada bulunmaları sebebiyle; Ve: "Biz Allah'ın peygamberi Meryemoğlu İsâ'yı öldürdük" demeleri sebebiyle (cezalandırdık.) Hâlbuki onlar onu öldürmediler, onu asmadılar da; ancak (asılan) kendilerine (İsâ'ya) benzer gösterilmişti. Gerçekten onun (öldürülmesi) hakkında anlaşmazlığa düşenler ondan (onu öldürmüş olmaktan) yana şüphe içindedirler. Onların zanna uymaktan başka buna dair bilgileri yoktur. Onlar onu (İsâ'yı) gerçekten öldürememişlerdir. Bilakis Allah onu kendi katına kaldırmıştır. Allah Azîzdir, Hakîmdir. Kitap Ehli'nden ölümünden evvel ona iman etmeyecek kimse yoktur. O (Hz. İsâ) da Kıyamet günü aleyhlerinde bir şahit olacaktır. Yahûdîlere zulümleri sebebiyle, kendilerine helâl kılınmış olan pek çok şeyi yasakladık. Ayrıca Allah yolundan çokça alıkoymalarından; kendilerine yasak kılınmış olmakla birlikte faiz almalarından ve insanların mallarını bâtıl yollarla yemelerinden ötürü..." (Âyet 155-161)

Şanı yüce Allah birtakım şeyler sebebi ile yahudileri yermiş bulunmaktadır. Bunlardan birisi onların Meryem (aleyhesselâm) hakkında pek büyük bir iftirayı düzmüş olmalarıdır. Çünkü onlar Meryem'in bir fahişe olduğunu ileri sürmüşlerdi. Yine onların Allah'ın Rasûlü Meryemoğlu İsâ Mesih'i öldürdük sözünü söylemiş olmaları da bu tür sözlerindendir. Hâlbuki şanı yüce Allah: *"Hâlbuki onlar onu öldürmediler, onu asmadılar da. Ancak (asılan) kendilerine (İsâ'ya) benzer gösterilmişti."* buyurmaktadır. Yüce Allah bu şekilde söz söylemeyi onlara izafe edip bundan dolayı da kendilerini yermiştir. Hristiyanları ise sözkonusu etmemektedir. Çünkü ona benzetilen ve haça gerilen kimseyi haça germek işini üstlenen yahudilerdi. Hristiyanlardan hiçbir kimse onlarla birlikte buna tanık olmamıştır. Aksine havariler korku içinde idiler ve ortada yoklardı. Onlardan hiçbir kimse haça gerilmeye tanık olmamıştır. Ona tanık olanlar yalnızca yahudilerdi. İnsanlara Mesih'i haça gerdiklerini haber verenler de onlardır. Hristiyanlardan ve hristiyan olmayanlar arasından Mesih'in haça gerildiğini nakledenler bunu ancak o yahudilerden nakletmişlerdir. Onlar ise zalimlerin yardımcıları, kolluk kuvvetleri idiler. Diğer taraftan yalan üzere ittifak etmeleri imkânsız kabul edilecek kadar sayıca kalabalık kimseler değillerdi.

Yüce Allah: *"Hâlbuki onlar onu öldürmediler, onu asmadılar. Ancak (asılan) kendilerine (İsâ'ya) benzer gösterilmişti."* buyurmak sûretiyle onun öldürülmediğini ifade ettikten sonra: *"Kitap ehlinden ölümünden evvel ona iman etmeyecek kimse yoktur."* buyurmaktadır.

İlim adamlarının çoğunluğuna göre bunun anlamı Mesih'in ölümünden önce bu olayın gerçekleşeceğidir. Bunun yahudilerin her birisinin ölümünden önce bu şekilde gerçekleşeceği de söylenmiş ise de bu zayıf bir görüştür. Nitekim bunun Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ölümünden önce olacağı da söylenmiş ki bu daha da zayıftır. Çünkü ölümden önce ona iman edecek olursa şüphesiz ki ona iman etmesinin kendisine bir faydası olurdu. Çünkü Allah ölüm esnasında can çekişmek noktasına gelmediği sürece kulun tevbesini kabul eder.

Denilse ki: Bundan maksat can çekişmeden sonraki iman etmektir. O taktirde bunun bir faydası olmaz. Çünkü herkes öldükten sonra bir zamanlar inkâr ettiği gayba iman eder. Bu Mesih ile ilgili bir özellik değildir. Diğer taraftan buyrukta "ölümünden önce" buyurmuş "ölümünden sonra" denilmemiştir. Zira bu durumda Mesih'e ve Muhammed'e -Allah'ın salat ve selâmları ikisine olsun- iman etmesi arasında bir fark kalmaz. Yahudilik üzere ölen yahudi de hem Muhammed'i hem de Mesih'i -ikisine de salat ve selâm olsun- inkâr etmiş olarak ölür. Zira şanı yüce Allah: *"Kitap ehlinden ölümünden önce ona iman etmeyecek kimse yoktur."* buyurmaktadır. *"Ona iman etmeyecek kimse"* buyruğu ise yemin ile pekiştirilmiş bir ifadedir. Bu ise gelecekte olacak bir şey hakkındadır. O halde bu da sözü edilen bu imanın Allah'ın bunu haber vermesinden sonra gerçekleşeceğine delildir. Eğer kitap ehline mensup kimsenin ölümünden önce denilmek istenmiş olsaydı o taktirde muhakkak kitap ehli arasından ona iman etmeyecek kimse olmaz denilecek ve bunun yerine "ona iman etmeyecek ..." denilmezdi.

Aynı şekilde şanı yüce Allah *"kitap ehlinden"* buyurmaktadır ki bu yahudileri de hristiyanları da kapsar. İşte bu da yahudileri ile hristiyanlarıyla bütün kitap ehlinin Mesih'in ölümünden önce Mesih'e iman edeceklerine delildir. Bu ise İsâ'nın ineceği zaman yahudilerle hristiyanlar -yahudilerin dediği gibi bir yalancı, hristiyanların dediği gibi Allah olmadığına- iman etmiş olacaklar.

Bu genel anlamı dikkate alıp kabul etmek her bir kitap ehli mensubu kimsenin tek tek ölümden önce ona iman edeceğini iddia etmekten daha uygundur. Çünkü böyle bir şey her bir yahudi ve hristiyanın iman etmesini gerektirir. Bu da Vâkıaya aykırıdır. Çünkü şanı yüce Allah: *"Kitap ehlinden ölümünden önce ona iman etmeyecek kimse yoktur."* buyurmuş olması kastedilenin kendisinin ölü-

münden önce onların iman etmeleri olduğuna delildir. Böylelikle bu genel ifade ile onun ineceği zaman var olacak kimselerin kastedildiği yani onlardan herhangi bir kimse ona iman etmekten geri kalmayacağının kastedildiği onlardan ölmüş olanların iman etmelerinin ise kastedilmediği bilinmiş olmaktadır.

Bu da şöyle denilmesine benzer: Mekke ve Medine dışında Deccalin girmeyeceği hiçbir şehir kalmayacaktır. Bundan maksat ise o zaman bulunacak olan şehirlerdir. O zamandaki kitap ehlinin ona iman ediş sebepleri açıkça bellidir. Çünkü herkes onun cenab-ı Allah tarafından desteklenmiş bir rasûl olup, yalancı olmadığını âlemlerin Rabbi de olmadığını açıkça görecektir.

Şanı yüce Allah yeryüzüne ineceği zaman onların ona iman edeceklerini zikretmektedir. Çünkü yüce Allah onun Allah'a yükseltilmesini *"Muhakkak ben seni vefat ettiririm, seni kendime yükseltirim."* (Âl-i İmrân, 55) sözkonusu etmektedir. Hâlbuki o kıyamet gününden önce yeryüzüne inecek ve işte o vakit ölecektir. O zaman da ölümünden önce ona iman edeceklerini haber vermektedir. Nitekim yüce Allah bir başka âyette: *"O ancak kendisine nimet verdiğimiz bir kuldur ve Biz onu İsrailoğullarına bir misal kıldık. Eğer dilese idik sizin yerinize yeryüzünde halifelik yapacak melekler getirirdik. Şüphesiz ki o Saat için bir ilimdir. Hakkında hiç şüpheniz olmasın, bana uyun, dosdoğru yol işte budur. Şeytan sizi asla alıkoymasın, çünkü o sizin apaçık bir düşmanınızdır. İsâ onlara apaçık delillerle geldiğinde dedi ki: "Muhakkak ben size hikmeti getirdim ve hakkında anlaşmazlığa düştüğünüz bazı şeyleri size açıklayayım diye geldim. Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin. "Gerçek şu ki Allah benim de Rabbimdir, sizin de Rabbinizdir. O halde yalnız Ona ibadet edin, dosdoğru yol işte budur."* (Zuhruf, 59-65) buyurmaktadır.

Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde de Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğu kaydedilmektedir: "Meryemoğlu (İsâ)'nın aranızda adaletli bir hakem ve adaleti uygulayan bir imam olarak ineceği zaman yakındır. O zaman haçı kıracak, domuzu öldürecek ve cizyeyi koyacaktır/bir açıklamaya göre: kaldıracaktır."[673]

Yüce Allah'ın: *"Hâlbuki onlar onu öldürmediler, onu asmadılar da. Ancak (asılan) kendilerine (İsâ'ya) benzer gösterilmişti. Gerçekten onun (öldürülmesi) hakkında anlaşmazlığa düşenler ondan (onu öldürmüş olmaktan) yana şüphe içindedirler. Onların zanna uymaktan başka buna dair bir bilgileri yoktur. Onlar onu gerçekten öldürememişlerdir. Bilakis Allah onu kendi katına kaldırmıştır. Allah Azîzdir, Hakîmdir."* (Âyet 157-158)

673 Kaynakları daha önce gösterildi.

Şanı yüce Allah'ın onu diri olarak yükseltip öldürülmekten onu kurtarmış olmasını beyan etmekle birlikte ayrıca onların o ölmeden önce kendisine iman edeceklerini de beyan etmektedir.

Aynı şekilde yüce Allah'ın: *"Seni o kâfirler arasından tertemiz çıkarırım."* (Âl-i İmrân, 55) buyruğu da böyledir. Çünkü eğer ölmüş olsaydı onunla başkası arasında bir fark kalmazdı.

Arapçada "teveffi: vefat ettirmek" istifa/tastamam vermek yerine getirmek ve kabzetmek demektir. Bu da üç türlü olur: Birisi uyku halindeki vefat, ikincisi ölüm halindeki vefat, üçüncüsü ise ruhun ve bedenin birlikte vefatıdır. Böylelikle o yemeye, içmeye, giyinmeye ve uyumaya ihtiyacı olan küçük büyük abdestini bozan yeryüzünde yaşayanların durumunun dışına çıkmış olmaktadır. Mesih (aleyhisselâm)'ı Allah vefat ettirmiş olup o da yeryüzüne ineceği vakte kadar ikinci semadadır. Onun durumu, yemek, içmek, giyinmek, uyku, küçük büyük abdest bozmak ve benzeri hususlar bakımından yeryüzündekilerin durumu gibi değildir.][674]

لٰكِنِ الرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ مِنْهُمْ وَالْمُؤْمِنُونَ يُؤْمِنُونَ بِمَٓا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَٓا
أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَالْمُقِيمِينَ الصَّلٰوةَ وَالْمُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَالْمُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ
وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِۜ أُو۬لٰٓئِكَ سَنُؤْتِيهِمْ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٦٢﴾

162. "Fakat onlar arasından ilimde yüksek bir dereceye erenlerle müminler, sana indirilene de senden önce indirilene de iman ederler. (Onlar) namazı dosdoğru kılanlar, zekâtı verenler, Allah'a ve âhiret gününe inananlar (dır.) İşte onlara Biz çok büyük bir mükâfat vereceğiz."

Tefsiri:

[Zeccâc yüce Allah'ın: *"Namazı dosdoğru kılanlar"* buyruğu hakkında bu bir hatadır diyenlerin sözlerinin gerçekten son derece uzak olduğunu söylemiştir. Çünkü Kur'ân-ı Kerim'i toplayanlar dili bilen ve önder olarak kendilerine uyulan ehil kimselerdi. O halde nasıl olur da kendilerinden başkalarının düzelteceği bir şey bırakırlar. Böyle bir kanaatin onlara nisbet edilmemesi gerekir. Nitekim İbnu'l-Enbâri: Osman (radıyallâhu anh)'a isnad edilen söz sahih değildir. Çünkü

674 el-Cevâbu's-Sahih, IV, 33-38.

muttasıl değildir ve Osman (radıyallâhu anh)'ın kendisinden sonra gelenlerin düzeltmesi için herhangi bir şeyleri geriye bırakması da imkânsız bir şeydir.[675]

Derim ki: Bunun yalan olduğunu açıkça ortaya koyan hususlardan birisi de şudur: Eğer Osman'ın böyle bir söz söylediği var sayılacak olursa onun bu görüşü ancak bir tek nüsha hakkında sözkonusu olur. Bütün mushafların ittifakla yanlış ihtiva etmesi ve Osman'ın da bu hatayı hepsinde görmüş olmakla birlikte susmuş olması ise hem mushaf yazıcıları bakımından hem Osman (radıyallâhu anh) bakımından adeten ve şer'an imkânsızdır. Diğer taraftan mushafların kendilerine ulaşıp onlarda neler olduğunu görmüş birçok müslüman da vardır. Bunlar Kur'ân'ı hıfzetmiş oldukları halde tilaveti bir tarafa lugat açısından kabul edilemez lahnlerin/yanlışlıkların olduğunu bilmekle birlikte hepsinin de bu münkeri kabul edip kimsenin bunu değiştirmeye kalkışmaması da hem adeten bâtıl olduğu bilinen bir husustur. Hem de kesinlikle dalalet üzere birleşmeyecekleri bilinen bir topluluğun dininden hareketle bilinen bir husustur. Aksine bunlar her türlü iyiliği emreder ve her türlü münkeri yasaklayan kimseler olarak Allah'ın kitabında onlardan herhangi birisinin değiştirmeden bir münkeri bırakmasına imkân yoktur. Bununla birlikte böyle bir şeyde onlardan hiçbirisinin herhangi bir maksadı olamaz. Şâyet Osman'a: Kâtibe bunu değiştirmesini söyle denilmiş olsaydı onu değiştirmek onun için her şeyden daha kolay olurdu.

İşte bu ve benzeri hususlar mushafta bir lahn yahut bir yanlışlık olduğunu ileri sürenlerin kesin olarak hata içinde olmalarını gerektiren hususlardandır. Velev ki bu sözü hüccet olmayan bazı kimseler tarafından nakledilmiş dahi olsun. Çünkü böyle kimselerin hata etmiş olmaları mushaftakileri nakledip onu yazıp olduğu gibi okuyanların aksine mümkündür. Çünkü bu hususta onlar için hata etmek imkânsız bir şeydir. Nitekim Osman da şöyle demiştir: Herhangi bir şey hakkında anlaşmazlığa düşecek olursanız onu Kureyş lugati/ağzı ile yazınız. Aynı

675 Bütün bu açıklamalar Zâdü'l-Mesîr. II. 252'den alınmıştır. Osman (radıyallâhu anh)'ın sözünden kasıt ise onun: "Şüphesiz Kur'an-ı Kerim'de bir lahn/kurallara aykırı kullanışlar bulunmaktadır. Araplar bunu dilleri ile düzelteceklerdir" şeklindeki sözüdür. Sehâvî: Bu rivâyet son derece zayıftır. Senedinde büyük bir ızdırap ve kopukluk vardır. Çünkü Osman (radıyallâhu anh) insanlara kendisine uyacakları bir imam (mushaf)ı bir araya getirmiş idi, demiştir. İbn Cerir de Tefsir. IX. 395-396'da bu sözü reddetmiş bulunmaktadır. Şeyhu'l-İslâm İbn Teymiyye'nin de yüce Allah'ın: "Bunlar ancak iki sihirbazdır" (Taha. 63) buyruğunun tefsirinde bunu reddetmek sadedinde oldukça değerli bir araştırması vardır. Bunu yeri gelince zikredeceğiz. İbn Hişam da bunu Şüzûru'z-Zeheb şerhine nakletmiş bulunmaktadır. İbnu'l-Enbari de bu kanaati çürütmek maksadıyla bağımsız bir risale telif etmiştir.

şekilde Ömer de İbn Mesud'a: İnsanlara Kureyş lugatı/ağzı ile Kur'ân okumayı öğret, onlara Huzeylilerin lugatı ile Kur'ân okumayı öğretme. Çünkü Kur'ân Huzeylilerin lugatı ile inmemiştir demiştir.][676]

إِنَّآ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ كَمَآ أَوْحَيْنَآ إِلَى نُوحٍ وَالنَّبِيِّينَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَوْحَيْنَآ إِلَى إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَعِيسَى وَأَيُّوبَ وَيُونُسَ وَهَارُونَ وَسُلَيْمَانَ وَاٰتَيْنَا دَاوُدَ زَبُورًا ﴿١٦٣﴾ وَرُسُلًا قَدْ قَصَصْنَاهُمْ عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ وَرُسُلًا لَمْ نَقْصُصْهُمْ عَلَيْكَ وَكَلَّمَ اللّٰهُ مُوسٰى تَكْلِيمًا ﴿١٦٤﴾

163. "Nûh'a ve ondan sonraki peygamberlere vahyettiğimiz gibi, muhakkak Biz sana da vahyettik; İbrahim'e, İsmâil'e, İshâk'a, Yâkûb'a ve evlâtlarına, İsâ'ya, Eyyûb'a, Yûnus'a, Hârun'a ve Süleyman'a da vahyettik; Dâvûd'a da Zebûr'u verdik.

164. Kıssalarını sana daha önce anlattığımız peygamberlere de, kıssalarını sana (henüz) anlatmadığımız peygamberlere de (vahyettik) ve Allah, Mûsâ ile de konuştu."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah kitab-ı keriminde: "*Nûh'a ve ondan sonraki peygamberlere vahyettiğimiz gibi, muhakkak Biz sana da vahyettik; İbrahim'e, İsmâil'e, İshâk'a, Yâkûb'a ve evlâtlarına, İsâ'ya, Eyyûb'a, Yûnus'a, Hârun'a ve Süleyman'a da vahyettik; Dâvûd'a da Zebûr'u verdik. Kıssalarını sana daha önce anlattığımız peygamberlere de, kıssalarını sana (henüz) anlatmadığımız peygamberlere de (vahyettik) ve Allah, Mûsâ ile de konuştu.*" (Âyet 163-164) buyurmaktadır.

Böylece şanı yüce Allah: "*Allah bir insanla ancak (ya) vahiy yolu ile konuşur ya da bir perde arkasından.*" (Şûrâ, 51) buyruğunda iki tür arasında fark gözettiği gibi diğer peygamberlere vahyetmesi ile Mûsâ ile konuşması arasında fark olduğunu beyan buyurmaktadır. Yüce Allah bu (Şûrâ Sûresi'ndeki) buyruğu ile vahyetmek ile perde arkasından konuşmak arasında fark olduğunu göstermiştir. Şâyet Mûsâ ile konuşması herhangi bir ses işitmeksizin Mûsâ'ya verdiği bir ilham sûreti ile olsaydı başkasına vahyetmesi ile onunla konuşması arasında da bir fark kalmazdı. Kur'ân-ı Kerim bu ikisi arasında bir fark gözettiğine göre ve

676 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV, 253-254.

ümmetin icmaı ile Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sünnetlerinin oldukça yoğun bir şekilde ifade ettiği üzere Mûsâ (aleyhisselâm) ile Allah'ın konuşma özelliği ifade edildiği bilindiğine göre işte bu, onun hakkında gerçekleşen bu hususun ilhamlar kabilinden ve kalplerle idrak edilen şeyler türünden olmadığına, ancak kulaklarla işitilen bir söz olduğuna delildir. Esasen kulaklarla da ancak sesler duyulur.][677]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah Mûsâ'dan başkalarına vahiy göndermesi ile; Mûsâ ile konuşması arasında: *"Nuh'a ve ondan sonraki peygamberlere vahyettiğimiz gibi muhakkak Biz sana da vahyettik... insanların peygamberlerden sonra Allah'a karşı bir bahaneleri olmasın."* (Nisâ, 163-165) buyruklarında fark olduğunu beyan buyurmaktadır. Şanı yüce Allah böylelikle Mûsâ ile konuşması ve başkasına vahyetmesi arasında fark olduğunu ortaya koymuş ve Mûsâ ile konuşmasını ayrıca "mastar (teklîma: özel bir sûrette anlamını verdiğimiz) ile te'kid etmiştir. Ayrıca yüce Allah: *"İşte Biz o rasûllerin bazısını bazısına üstün kıldık... Onu ruhul kudüs ile destekledik."* (Bakara, 253) buyurmaktadır.][678]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah bununla konuşma arasında: *"Nuh'a ve ondan sonraki rasûllere vahyettiğimiz gibi ... ve Allah Mûsâ ile de (özel bir sûrette) konuştu."* (Âyet 163-164) buyruğunda da fark olduğunu göstermektedir.

Böylelikle şanı yüce Allah vahyetmesi ile izni ile dilediği şeyleri vahyeden bir rasûl göndermesi arasında bir fark olduğunu gösterdiği gibi bütün nebiler arasında ortak olan genel vahyediş ile Mûsâ (aleyhisselâm) ile konuşması arasında bir fark olduğunu göstermiş olmaktadır.][679]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Nuh'a ve ondan sonraki peygamberlere vahyettiğimiz gibi muhakkak Biz sana da vahyettik ... ki insanların peygamberlerden sonra Allah'a karşı bir bahaneleri olmasın."* (Âyet 163-165) buyurmaktadır.

İşte bu âyet, onların rasûllerin gönderilmesinden sonra ileri sürecekleri bir delillerinin olmadığına ama rasûllerin gönderilmesinden önce bir delil ileri sürebileceklerine delalet etmektedir.

---

677 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VI, 531-532.
678 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XII, 39.
679 es-Safdiyye, I, 204.

Birincisi insanların imamlar gibi genel anlamda rasûllerden başkalarına da muhtaç olduklarını söyleyenlerin görüşlerini çürütürken ikincisi de felsefeci ve kelamcılar arasından rasûllerin gönderilmesinden önce onlara karşı delilin ortaya konulmuş olduğunu söyleyenlerin görüşlerini çürütmektedir.][680]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah kitab-ı keriminde Mûsâ ile konuşması ve ondan başkasına vahiy göndermesi arasında şu buyruğu ile fark olduğunu göstermektedir: *"Nuh'a ve ondan sonraki peygamberlere vahyettiğimiz gibi muhakkak Biz sana da vahyettik ... ve Allah Mûsâ ile de konuştu."* (Âyet 163-164) Yine yüce Allah: *"Allah bir insanla ancak (ya) vahiy yolu ile konuşur ya da bir perde arkasından yahut bir elçi (melek) gönderip izni ile dilediğini vahyeder."* (Şûrâ, 51) buyurarak Mûsâ ile konuşmak ve (peygamberler arasında) ortak vahiy arasında fark olduğunu göstermektedir. Mûsâ (aleyhisselâm) Allah'ın kelamını Allah'tan vasıtasız olarak işitmiştir. Nitekim yüce Allah: *"Şimdi sana vahyolunanı dinle. Ben evet ben Allah'ım. Benden başka ilah yoktur."* (Tâhâ, 13-14) buyurmaktadır.][681]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Nûh'a ve ondan sonraki peygamberlere vahyettiğimiz gibi, muhakkak Biz sana da vahyettik; İbrahim'e, İsmâil'e, İshâk'a, Yâkûb'a ve evlâtlarına, İsâ'ya, Eyyûb'a, Yûnus'a, Hârun'a ve Süleyman'a da vahyettik; Dâvûd'a da Zebûr'u verdik. Kıssalarını sana daha önce anlattığımız peygamberlere de, kıssalarını sana (henüz) anlatmadığımız peygamberlere de (vahyettik) ve Allah, Mûsâ ile de konuştu."* (Âyet 163-164) ve: *"İşte Biz o rasûllerin bazısını bazısına üstün kıldık. Allah onlardan kimisi ile konuşmuş, kimisini de birçok derecelerle yükseltmiştir. Meryemoğlu İsâ'ya da açık deliller verdik. Onu ruhu'l-kudüs ile destekledik."* (Bakara, 253) buyurmuştur.

Bu âyet-i kerimede yüce Allah aralarından kimi ile özel olarak konuştuğunu ifade buyurmaktadır. Öbür âyet-i kerimede ise Mûsâ ile konuştuğunu açıkça ifade etmiştir. Mûsâ (aleyhisselâm) ile özellikle konuşmuş olduğuna dair rivâyetler de pek çoktur. Yüce Allah'ın Nuh, İsâ ve diğer peygamberlere göre Mûsâ (aleyhisselâm)'a özel kıldığı bu konuşma yüce Allah'ın hakkında: *"Allah bir insanla ancak (ya) vahiy yolu ile konuşur ya da perde arkasından. Yahut bir elçi gönderip izni ile dilediğini vahyeder."* (Şûrâ, 41) buyruğunda ifade ettiği genel konuşma değildir.

680 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIX, 66.
681 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XII, 558.

Çünkü bu âyet-i kerimede Selefin de sözkonusu ettiği gibi bütün konuşma derecelerini bir arada sözkonusu etmektedir.][682]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Nuh'a ve ondan sonraki peygamberlere vahyettiğimiz gibi muhakkak Biz sana da vahyettik ... ve Allah Mûsâ ile konuştu."* buyurmaktadır. Bu buyruk birkaç hususa delildir. Kul ile özel konuşmanın bir diğer kısmını teşkil eden vahiyden ayrı olarak farklı bir sûrette konuşur.

Çünkü "Teklîm: Konuşmak, söyleşmek" ile vahyin her biri genel ve özel kısımlarına ayrılır. Genel konuşma/söyleşme şanı yüce Allah'ın: *"Allah bir insanla ancak (ya) vahiy yolu ile konuşur ya da bir perde arkasından."* (Şûrâ, 51) buyruğunda kısımları belirtilen konuşma şeklidir. Çünkü mutlak olarak konuşmak özel vahyin bir kısmını teşkil eder. Ondan bir parça değildir. Aynı şekilde genel vahyin kapsamına da özel konuşma da dahildir. Yüce Allah'ın: *"Sana vahyolunanı işittirmek"* (Tâhâ, 13) buyruğunda olduğu gibi. Aynı şekilde onun bir kısmını da teşkil edebilir. Şûrâ Sûresi'nde belirtildiği gibi. İşte bu: Bu (kelam) (ilahi) zat ile kaim tek bir manadır. Çünkü genel konuşma ile Mûsâ ile konuşması arasında bir fark yoktur diyenlerin görüşlerinin bâtıl olduğunu ortaya koymaktadır. Çünkü şanı yüce Allah Şûrâ Sûresi'nde vahyetmek ile perde arkasından konuşmak ve bir elçi gönderip izni ile dilediğini vahiy ile bildirmesi arasında fark olduğunu ortaya koymaktadır.][683]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yahut da: *"Biz sana da vahyettik."* buyruğu, sana indirdik, diye de açıklanmıştır.] [684]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Dördüncü olarak: Şanı yüce Allah Mûsâ ile konuşmayı mastar ile te'kid ederek: *"Teklîmâ"* buyurmuştur. Birden çok ilim adamının dediğine göre mastar ile te'kid ise mecaz ihtimalini ortadan kaldırır. Böylelikle herhangi bir kimse tarafından ona bir elçinin gönderilmiş olduğunu yahut ona bir kitap yazılmış olduğunu zannetmesin. Aksine onunla kendi tarafından konuşmuş olduğu anlaşılsın.][685]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

682 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XII, 367-369.
683 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV, 224-225.
684 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIII, 342.
685 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XII, 515.

[O dedi ki:[686] Ben Ebu Abdullah'ı "(Sana) vahyolunanı işit" buyruğu hakkında Mûsâ için kelamı Allah'ın Mûsâ'ya bir kerameti/ikramı ve lütfu olarak sabit gördüğünü işittim. Sonra şanı yüce Allah onunla konuşmayı daha da vurgulamak maksadıyla "teklîmâ" buyurmuştur.][687]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yine yüce Allah'ın: *"Allah Mûsâ ile konuştu"* buyruğu ile: *"Mûsâ tayin ettiğimiz vakitte gelip Rabbi de onunla konuşunca."* (A'raf. 143); *"Biz ona Tûr'un sağ tarafından seslendik ve onu kendimize yaklaştırarak özel bir şekilde konuştuk."* (Meryem. 52); *"O ateşin yanına vardığında ona: Ey Mûsâ diye seslenildi. Gerçekten ben senin Rabbinim. Hemen papuçlarını çıkar. Çünkü sen kutsal vadi Tuva'dasın. Ben seni seçtim. Şimdi sana vahyolunanı dinle."* (Tâhâ. 11-13) buyrukları Mûsâ'nın işittiği bir konuşmanın gerçekleştiğine delildir. Soyut bir mana ise kesinlikle işitilmez. İşitildiğini söyleyen bir kimse hakka karşı bile bile büyüklük taslayıp onu kabule yanaşmayan kişidir. Ayrıca ona seslendiğine de delildir. Çünkü sesleniş ancak işitilen bir ses ile olur. Arap dilinde nidâ/sesleniş lafzı gerek hakikat anlamıyla gerek mecazi anlamı ile işitilebilir bir ses olmaksızın aklen kabul edilemez.][688]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah şunu tespit etmektedir: *"Nûh'a ve ondan sonraki peygamberlere vahyettiğimiz gibi, muhakkak Biz sana da vahyettik; İbrahim'e, İsmâil'e, İshâk'a, Yâkûb'a ve evlâtlarına, İsâ'ya, Eyyûb'a, Yûnus'a, Hârun'a ve Süleyman'a da vahyettik; Dâvûd'a da Zebûr'u verdik. Kıssalarını sana daha önce anlattığımız peygamberlere de, kıssalarını sana (henüz) anlatmadığımız peygamberlere de (vahyettik) ve Allah, Mûsâ ile de konuştu."* (Âyet 163-164)

Şanı yüce Allah, Mûsâ (aleyhisselâm)'ı kendilerine vahyettiği diğer rasûllere onunla konuşmak ile üstün kılmıştır. Bu da çeşitli hususlara delildir: Şanı yüce Allah özel konuşmanın bir kısmını teşkil eden vahiyden ayrı bir şekilde kulu ile konuşur. Çünkü "teklîm/konuşma, söyleşme" ve "vahiy" lafızlarının her biri genel ve özel kısımlarına ayrılır. Konuşma yüce Allah'ın: *"Allah bir insanla (ya) vahiy yolu ile konuşur ya da bir perde arkasından yahut bir elçi (melek) gönderip izni ile dilediğini vahyeder."* (Şûrâ. 51) kısımlarına ayrılmıştır. Mutlak olarak konuşma da özel vahyin bir diğer kısmıdır. Onun bir kısmı/parçası değildir. Aynı şekilde

686 Kasıt el-Hallâl'dir.
687 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl. II. 37.
688 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVII. 100-101.

vahiy lafzı da genel olabilir ve bu durumda özel konuşma onun kapsamına girer. Yüce Allah'ın Mûsâ'ya: *"Vahyolunanı işit/dinle."* (Tâhâ. 13) buyruğunda olduğu gibi. Bazen de özel konuşmanın bir diğer kısmı olur. Şûrâ Sûresi'nde olduğu gibi. İşte bu da, kelam zat ile kaim bir tek manadır, diyenlerin görüşlerini çürütmektedir. Çünkü o taktirde yüce Allah'ın Mûsâ ile özel olarak konuşması ile kulların herhangi birileri için sözkonusu olan genel vahiy arasında bir fark kalmaz.

Bunun bir benzeri yüce Allah'ın diğer âyetteki: *"Allah bir insanla ancak (ya) vahiy yolu ile konuşur ya da bir perde arkasından yahut bir elçi (melek) gönderip izni ile dilediğini vahyeder."* buyruğu gibidir. Yüce Allah bu buyruğunda vahiy göndermek ile perde arkasından konuşmak ve izni ile dilediği şeyleri vahyeden bir rasûl/elçi göndermek arasında fark olduğunu göstermektedir. İşte bu da -Mûsâ ile konuştuğu gibi- perde arkasından konuşmanın vahyin dışında bir durum olduğuna bir delildir.][689]

وَرُسُلًا قَدْ قَصَصْنَاهُمْ عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ وَرُسُلًا لَمْ نَقْصُصْهُمْ عَلَيْكَ ۚ وَكَلَّمَ
اللّٰهُ مُوسٰى تَكْلِيمًا ﴿١٦٤﴾

164. "Kıssalarını sana daha önce anlattığımız peygamberlere de, kıssalarını sana (henüz) anlatmadığımız peygamberlere de (vahyettik) ve Allah, Mûsâ ile de konuştu."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Ki insanların peygamberlerden sonra Allah'a karşı bir bahaneleri olmasın."* buyruğu ve benzerlerinde yer alan "lam" harfi âkıbet lamıdır. Yüce Allah'ın: *"Sonra Firavun hanedanı onu aldılar. Çünkü sonunda onlara bir düşman, bir tasa olacaktı."* (Kasas. 8)

Dillerde dolaşan: "Sonunda ölmek için doğunuz. sonunda yıkılacak diye bina yapınız." sözü de böyledir. Bunlar akıbet için kullanılan lâm harfinin ancak Mûsâ'nın durumunun sonunda nereye varacağını bilemeyen Firavun gibi yaptığı işin akıbetini bilemeyen yahut da fiilinin sonunda varacağı noktadan onu geri çevirmekten aciz olan kişi tarafından ancak kullanılmasının doğru olabileceğini bilmiyorlar. Âdemoğullarının kendilerinden ölümü ve yerlerinin, yurtlarının harabeye dönmesini önlemekten aciz düşmeleri gibi. Her şeyi bilen ve gücü her şeye yetene gelince; o yarattığı her bir şeyi irade buyurandır. Dolayısıyla onun

689 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XII. 128-129.

hakkında bilgisiz olmayı ya da gücünün yetmemesi anlamını ihtiva eden “akıbet lamı”nın kullanılması imkânsız olur.][690]

رُسُلًا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللّٰهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ وَكَانَ اللّٰهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٦٥﴾

165. “Müjdeleyici ve korkutucu (azap habercileri) peygamberler olarak (gönderdik) ki, insanların peygamberlerden sonra Allah’a karşı bir bahaneleri olmasın. Allah Azizdir, Hakîmdir.”

Tefsiri:

[Aynı şekilde Allah’ın kullarına karşı delili yalnızca rasûllerle ortaya konulmuştur. Nitekim yüce Allah: *“Ki insanların peygamberlerden sonra Allah’a karşı bir bahaneleri olmasın.”* buyurmaktadır.][691]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah’ın: *“Ki insanların peygamberlerden sonra Allah’a karşı bir bahaneleri olmasın.”* buyruğu ile peygamberlerin gönderilmesinden önce azap edilen kimsenin olmadığını dolayısıyla bunların bir Rabblerinin ve bir ilahlarının olduğunu bildiklerini fakat ilahı tevhid etmeyi ve rasûllerinin gönderilmiş olup dininin şeriatlerinin olduğunu inkâr ediyorlardı. İşte bundan dolayı onlar kâfir olmuşlardır.][692]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *“Ki insanların peygamberlerden sonra Allah’a karşı bir bahaneleri olmasın.”* buyurmuştur. Bundan dolayı davetin kendilerine ulaşmamış olduğu kâfirler ile İslâm’a davet olunmadan savaşmak caiz değildir.][693]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Sahih’te İyaz b. Himar’dan sabit olduğu üzere Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: “Şüphesiz yüce Allah yeryüzündekilere bir nazar etti. Kitap ehlinden az bir kalıntı müstesna. Araplarıyla. acemleriyle/Arap olmayanlarıyla hepsine gazab etti.”[694]

690 Mecmû’u’l-Fetâvâ. XVII. 100-101.
691 Minhâcü’s-Sünne. V. 76.
692 Der’u Teâruzi’l-Akli ve’n-Nakl. VIII. 511-512.
693 Minhâcü’s-Sünne. VI. 88.
694 Müslim. 2865.

Bu hadisle bu kalıntılar dışında onlara gazab ettiğini haber vermektedir. Makt (gazab) buğz'un kendisidir. Hatta buğz'dan daha da ileridir. Bununla birlikte o Kur'ân-ı Kerim'de kendilerine bir rasûl göndermedikçe onları azaplandırmayacağını da haber vererek: *"Biz bir rasûl göndermedikçe azap ediciler değiliz."* (İsra. 15) ve: *"Biz onları bundan önce bir azap ile helâk etmiş olsaydık elbette şöyle diyeceklerdi: Rabbimiz, bize bir peygamber gönderseydin de alçalmadan, rezil olmadan önce âyetlerine uysaydık."* (Tâhâ. 134) buyurmuştur.

İşte bu, onların azap edilmelerini gerektiren sebebin mevcut olduğunu fakat azap şartının ise risaletin ulaşması olduğunu göstermektedir. Bundan dolayı yüce Allah: *"Ki insanların peygamberlerden sonra Allah'a karşı bir bahaneleri olmasın."* buyurmaktadır.][695]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bu hususta Selefin görüşleri pek çoktur. Yüce Allah'ın: *"Allah azizdir, hakîmdir."* buyruğunu ve benzerlerini de bu şekilde tefsir etmişlerdir. Nitekim Buhârî Sahihi'nde İbn Abbas'tan böylece zikretmiştir. Yine bunu İbn Ebu Hâkim de birçok yoldan rivâyet etmiştir. İbn Abbas'a: Yüce Allah'ın "vekânallah: Allah ... dır." buyruğu sanki böyle bir şey önceden vardı sonra geçip gitti (yok oldu) gibi bir anlam çıkıyor, denilince İbn Abbas: Şanı yüce Allah kendi zatına bu şekilde bu ismi vermiş ve o hep böyledir, diye cevap vermiştir.

Ebu Muaviye, A'meş'den o el-Minhal'den o Said b. Cübeyr'den o İbn Abbas yolu ile İbn Ebu Hatim'in lafzı bu şekildedir. İbn Abbas: O böyle idi ve hep böyledir, demiştir.

Amr b. Ebu Kays'ın Mutarrif'den onun Minhal'den onun Said b. Cübeyr'den onun İbn Abbas'tan rivâyetine göre de İbn Abbas'a bir adam gelerek: Ben yüce Allah'ı: *"ve kânallah: Allah ... idi."* buyurduğunu işittim. Sanki bu önceden olmuş bir şey gibi geldi bana. Bunun üzerine İbn Abbas: Yüce Allah'ın: *"kâne"* buyruğuna gelince o ezelden beri böyle idi ve hep böyledir demiştir ve *"O ilktir, ahirdir, zahirdir, batındır ve o her şeyi bilendir."* (Hadid. 3) (buyruğunu okudu)

Abdurrahman b. Mağrâ'nın Mücemmi' b. Yahya'dan onun amcasından onun İbn Abbas'tan rivâyetine göre de şöyle demiştir: Bir yahudi: Sizler Allah'ın Azîz ve Hakîm olduğunu söylüyorsunuz. Peki o bugün nasıldır deyince İbn Abbas: O zatı itibariyle Azizdir, Hakîmdir, demiştir.

695 el-Cevâbu's-Sahih. II. 305-306.

İşte İbn Abbas'ın bu sözleri şanı yüce Allah'ın "kâne"nin haberinde belirtilen vasfa hep sahip olduğunu ve hep böyle olduğunu, bunun kendisi için zatının bir gereği olduğunu açıklamaktadır. Yani o zatının gereklerinden olduğuna göre zatı itibariyle hep bu vasıflara sahiptir. Bundan dolayı o hep böyledir. Çünkü bu vasıf onun zatındandır.

Ahmed b. Hanbel dedi ki: O hep Âlimdir, Mütekellimdir, Ğafurdur. Yine: Yüce Allah dilediği zaman hep konuşan (Mütekellim)dir, demiştir.][696]

لٰكِنِ اللّٰهُ يَشْهَدُ بِمَٓا اَنْزَلَ اِلَيْكَ اَنْزَلَهُ بِعِلْمِهٖۚ وَالْمَلٰٓئِكَةُ يَشْهَدُونَۜ وَكَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيدًا ﴿١٦٦﴾

166. "Fakat Allah sana indirdiği ile şâhidlik eder ki, O, bunu kendi ilmi ile indirmiştir. Melekler de (buna) şehâdet ederler. Şâhid olarak Allah yeter."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Fakat Allah sana indirdiği ile şâhidlik eder ki, O, bunu kendi ilmi ile indirmiştir. Melekler de (buna) şehâdet ederler. Şâhid olarak Allah yeter."* (Âyet 166) ve: *"Yoksa: "Onu kendisi uydurdu" mu diyorlar? De ki: "Öyleyse haydi siz de onun gibi uydurma on sûre getirin. Allah'tan başka kime gücünüz yetiyorsa onları da çağırın. Eğer doğru söyleyenler iseniz." Eğer bunun üzerine size cevap vermezlerse bilin ki, demek o ancak Allah'ın ilmiyle indirilmiştir. Ve gerçekten O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Artık müslüman oluyor musunuz?"* (Hud, 13-14) buyurmaktadır. Yüce Allah'ın: *"O bunu kendi ilmi ile indirmiştir."* buyruğu hakkında Zeccâc: Onu içinde ilmi bulunduğu halde indirmiştir diye açıklamıştır. Ebu Süleyman ed-Dimaşki ise onu ilminden indirmiştir diye açıklamıştır. Bunu başkaları da zikretmiş bulunmaktadır.[697] Bu mana Seleften de nakledilmiştir. Nitekim İbn Ebu Hatim, Ata b. es-Sâib'den şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Bana Ebu Abdurrahman Kur'ân'ı okuttu. Bizden birimiz Kur'ân'ı okumayı öğrenince: Sen Allah'ın ilmini öğrenmiş oldun. Bugün hiçbir kimse amel ile olması hali dışında senden daha faziletli değildir, der sonra da: *"O bunu kendi ilmi ile indirmiştir. Melekler de (buna) şehadet ederler. Şahit olarak Allah yeter."* buyruğunu okurdu.[698]

696 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVI, 368-370. Buradaki rivâyetlere dair açıklamalar daha önceden geçmiş bulunmaktadır.

697 Zâdü'l-Mesîr, II, 257.

698 İbn Ebu Hâtim, Nisa, 4550.

İşte yüce Allah'ın: *"Bilin ki o ancak Allah'ın ilmi ile indirilmiştir."* (Hud, 14) buyruğu hakkında da: Onu içinde ilmi olduğu halde indirmiştir, diye açıklamışlardır.

Derim ki: (Bi ilmihî:ilmi ile buyruğundaki) be harfi musahabe (birliktelik, beraberlik) için olabilir. Mesela o efendileri ile ve çocukları ile geldi, demek gibi. Yani yüce Allah onu, ilmini ihtiva ettiği ve ilmini beraberinde bulundurarak indirmiştir. Ondaki haberler yüce Allah'ın ilmi ile gelmiş haberlerdir. Ondaki emirler Allah'ın ilmi ile verilmiş emirlerdir. Allah'tan başkası tarafından indirilmiş kelamdan farklıdır. Çünkü Allah'tan başkasından gelen sözler yalan ve zulüm olabilir. Müseylime'nin Kur'ân'ı gibi. Doğru da olabilir. Fakat onda yalnızca yaratılmışın söylediği ilim bulunur. Lüzum/gereklilik ciheti dışında yüce Allah'ın ilmine delalet etmez. O da şanı yüce Allah'ın hakkı bildiğidir.

Kur'ân-ı Kerim ise baştan itibaren Allah'ın ilmini ihtiva eder. Yüce Allah onu başkasının ilmi ile değil kendi ilmi ile indirmiştir. O ilimsiz bir kelam da değildir.

Onu kendi ilmi ile indirmiş olduğuna göre bu onun Allah'tan gelmiş bir hak olmasını gerektirdiği gibi Rasûlün de içinde Allah'ın ilmi bulunan kitabı açıklayan Allah'tan gelmiş bir rasûl olmasını gerektirir. Zeccâc dedi ki: Şahit, şahitlik ettiği şeyi açıklayan kişi demektir. Allah da bunu açıklamakta ve bununla birlikte onun hak olduğunu bilmektedir.[699]

Derim ki: Yüce Allah'ın: *"Fakat Allah şahitlik eder ki"* buyruğunda onun şahitliği, delaletini ve haber verişini beyanı ve açıkça göstermesi iledir. Rasûlün doğruluğunu kendileri ile açıkça göstermiş olduğu apaçık âyetler ona delalet etmektedir. Kur'ân-ı Kerim de bu âyetlerdendir. Bu şahitlik de sözlü olarak yapılmış bir şahitliktir.

Kur'ân bizatihi bir âyet ve bir mucize olup, diğer âyetlerin delalet ettiği gibi bunlar da doğruluğa delalet eder. Bütün âyetler Allah'tan gelmiş -sözlü şahitlik gibi- birer şahitliktir. Hatta sözlü şahitlikten daha beliğ dahi olabilirler.

Bundan dolayı bu hususu yüce Allah müşriklere Kur'ân'ın benzerini getirmek için meydan okuduğu Hud Sûresi'nde de sözkonusu ederek: "*Yoksa: "Onu kendisi uydurdu" mu diyorlar? De ki: "Öyleyse haydi siz de onun gibi uydurma on sûre getirin. Allah'tan başka kime gücünüz yetiyorsa onları da çağırın. Eğer doğru söyleyenler iseniz." Eğer bunun üzerine size cevap vermezlerse bilin ki, demek o ancak Allah'ın ilmiyle indirilmiştir. Ve gerçekten O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Artık müslüman oluyor musunuz?*" (Hud. 13-14) buyurmaktadır. Bu

699 Zâdü'l-Mesîr. II. 257.

meydan okumanın muhatapları ona denk bir kitap getirmekten aciz kaldıklarına göre başkalarının bundan aciz kalmalarının öncelikle sözkonusu olduğuna delildir. Ayrıca bütün insanların ona benzer bir söz ortaya koymaktan aciz kaldıklarını ve onun risalete ve tevhide delil teşkil eden apaçık bir âyet/delil belge olduğunu göstermektedir.

Şanı yüce Allah'ın: "*... biz sana da vahyettik ... ki insanların peygamberlerden sonra Allah'a karşı bir bahaneleri olmasın.*" (Âyet 163) buyruğundan sonra: "*Fakat Allah sana indirdiği ile şahitlik eder ki*" buyurması da böyledir. Zikrettiklerine göre kâfirlerden bazıları: Biz Muhammed'in risaletine tanıklık etmeyiz, demesi üzerine şanı yüce Allah: "*Fakat Allah sana indirdiği ile şahitlik eder ki ...*" buyurmuştur.

Bundan daha güzeli de şudur: Şanı yüce Allah: "*Ki insanların peygamberlerden sonra Allah'a karşı bir bahaneleri olmasın.*" buyruğundan sonra yaratılmışların yaratıcıya karşı herhangi bir delillerinin, bir bahanelerinin olamayacağını belirterek şöyle demiş olmaktadır: Fakat Allah'ın yaratılmışlara karşı hücceti/delili risaletine/peygamberliğine şahitlik etmesi sûreti ile dimdik ayaktadır. O sana indirmiş olduğu bu vahyi ilmiyle indirdiğine dair şahitlik etmektedir. Hâlbuki yaratılmışların Allah'a karşı bir delilleri bulunmamaktadır. Aksine en ileri derecedeki nihai delil onundur. İndirdikleri ile kullarını hidâyete ileten odur.

Yapılan bu açıklamalara binaen yüce Allah'ın: "*O bunu kendi ilmi ile indirmiştir.*" buyruğu şu demektir: Onda olmuşun da olacakların da verdiği haberlerin de ilmi vardır. O aynı şekilde hak olduğuna da delildir. Çünkü şanı yüce Allah, Allah'tan başka kimsenin bilmediği gayba dair bir haber vermişse bu, bu haberi ancak Allah'ın bildirdiğine delildir. Nitekim o: "*O gaybı bilendir, o kendi gaybına hiçbir kimseyi muttali kılmaz. Meğer ki beğenip seçtiği bir rasûl ola. Çünkü onun önünden ve ardından koruyucular gönderir.*" (Cin, 26-27) buyurmuştur.

O bunu onu da seni de bilerek indirmiştir diye de açıklanmıştır. İbn Cerir et-Taberi, Nisâ Sûresi'ndeki âyet ile ilgili olarak: O bu kitabı sana senin yarattıklarının en hayırlısı olduğunu bilerek indirmiştir diye açıklamıştır.[700]

Zeccâc da Hud Sûresi'ndeki âyet hakkında[701] iki görüş zikretmektedir:

700 Taberi, IX. 409.

701 Hud Sûresi'nde sözü edilen âyet yüce Allah'ın: "Eğer bunun üzerine size cevap vermezlerse bilin ki, demek o ancak Allah'ın ilmiyle indirilmiştir. Ve gerçekten O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Artık müslüman oluyor musunuz?" (Hud, 14) buyruğu olup Zeccac'ın zikredilen sözü de Zâdü'l-Mesîr: IV. 83'de yer almaktadır.

1. O onu indirdiğini bildiği ve onun nezdinden gelmiş hak olduğunu bildiği halde indirmiştir.

2. O içindeki gayba dair hususları da haber vermek sûretiyle ve olacaklara ve geçmişe delalet ettiği halde indirmiştir.

Derim ki: Bu daha önce geçen bir açıklamadır.

Birincisi ise İbn Cerir'in açıklamaları türündendir. Çünkü o hem bu kitabı hem de kitabı üzerine indirdiği kimseyi hem de onun hak olduğunu ve aynı zamanda kitabı üzerine indirdiği o zatın Allah'ın kendisini seçtiği şeye de ehil olduğunu da bilendir. O taktirde bu da yüce Allah'ın: "*Andolsun Biz onları bilerek âlemler üzerine seçkin kılmıştık.*" (Duhân, 32) ve yüce Allah'ın: "*O bana ancak bir bilgi üzere verildi.*" (Kasas, 78) buyruğunun benim bunu hak ettiğimin Allah tarafından bilinmesi üzerine indirilmiştir diyenlerin açıklamasına benzer.

Derim ki: Bu açıklama da birincisinin anlamının kapsamı içerisindedir. Çünkü ilahi kelam Rabbin ilmiyle indiğine göre onun içindeki her bir şeyin de onun ilminden olduğu gerçeğini de ihtiva eder. Ayrıca onda hem onun durumunu hem de Rasûlün durumunu haber vermesi de sözkonusudur. İşte bu açıklama şekli doğru olan şekildir. Çoğunluk bu kanaattedir. Hatta aralarından bundan başka bir açıklama zikretmeyenleri de vardır.

Birincisinin anlamı doğru olsa dahi o da bu açıklama şeklinin bir parçasıdır. Fakat âyet-i kerimeden maksadın ikincisi olduğunu söylemek ise yanlıştır. Çünkü şanı yüce Allah'ın bir şeyi biliyor olması onun övülen ve yerilen bir şey olduğuna delil teşkil etmez. Çünkü o zaten her şeyi bilendir. Dolayısıyla herhangi bir kimse o onu bilmediği halde indirmiştir diyemez.

Fakat onu ilmi olmaksızın indirdiği yani onda onun ilminin bulunmadığı ve şeytanın indirmesi olduğu zannedilebilir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmuştur: "*Size şeytanların kimin üzerine indiğini haber vereyim mi? Her yalancı günahkâr üzerine inerler.*" (Şuarâ, 221-222) Şeytanları gönderen ve indiren de odur. Fakat onların getirdikleri söz onun tarafından indirilmediği gibi Allah'ın ilmini ihtiva ederek de indirilmemiştir. Aksine o şeytanların söyledikleri yalan dolan sözleri ile indirilmiştir.

Bundan dolayı şanı yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'in indirilmesini sözkonusu ettiği vakit kendinden indirilmiş olduğu kaydı ile söz etmiştir: "*Kitabın indirilmesi Allah'tandır.*" (Mü'min, 2); "*Kendilerine kitabı verdiğimiz kimseler onun senin*

Rabbin tarafından hak ile indirilmiş olduğunu bilirler." (En'âm, 114); *"De ki: Onu ruhul kudüs/cebrail Rabbinden hak ile indirmiştir."* (Nahl, 102) buyruklarında olduğu gibi.

İşte bu, İmam Ahmed'in ve ondan başka diğer ehli sünnet imamlarının Kur'ân-ı Kerim'in Allah'ın kendisinin dışındaki bir yerde yarattığı mahluk olmayan Allah'ın kelamı olduğuna dair gösterdikleri delillerden birisidir. Çünkü Kur'ân'ın bir başka yerde yaratılması sözkonusu olmuş olsaydı Kur'ân Allah'tan değil o yerden indirilmiş olurdu. Hâlbuki şanı yüce Allah Kur'ân'ın Allah'ın ilmi ile indirildiğini, Allah'ın ilminden olduğunu ifade buyurmuştur. Allah'ın ilmi ise mahluk değildir.

Ahmed dedi ki: Allah'ın kelamı Allah'tandır. İki şey ondan değildir. Bundan dolayı Selef şöyle demiştir: Kur'ân Allah'ın yaratılmamış, indirilmiş Allah'ın kelamıdır. Ondan başlamıştır ve ona döner. Ondan başlaması ondan başkasından -Cehmiyyenin söylediği gibi- başlamadığı anlamına gelir. Çünkü Cehmiyye Kur'ân içinde yaratıldığı mahalden başlamıştır demiştir ki bu da birçok yerde açıkladığımız bir husustur.

Maksadımız şudur: Kur'ân'da onun ilmi bulunduğuna göre o haktır. Kendisi ile ona karşı çıkılan söz ise yüce Allah'ın ilmine aykırıdır. Dolayısıyla bâtıldır. Şanı yüce Allah'ın: *"Onlar Allah'ı bırakıp kendilerine hiçbir zarar ve hiçbir fayda vermeyecek olan şeylere taparlar. Bir de: "Bunlar Allah katında bizim şefâatçilerimizdir, derler. De ki: Siz Allah'a göklerde ve yerde bilmeyeceği bir şeyi mi haber veriyorsunuz? Hâşâ, O, ortak tutmakta oldukları her şeyden münezzeh ve yücedir."* (Yunus, 18) buyruğunda sözkonusu ettiği şirk gibi.][702]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Fakat Allah sana indirdiği ile şâhidlik eder ki, O, bunu kendi ilmi ile indirmiştir. Melekler de (buna) şehâdet ederler. Şâhid olarak Allah yeter."* buyruğu da böyledir. Onun Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e indirdikleri ile ilgili şahitliği şanı yüce Allah'ın onu kendi nezdinden ve onu kendi ilmi ile indirdiğine dair şahitliği demektir. Ondaki bütün haberler yüce Allah'ın ilminden verilen haberlerdir. Ondan başkasından gelen haberler değildir. Bu da yüce Allah'ın: *"Eğer bunun üzerine size cevap vermezlerse bilin ki demek o ancak Allah'ın ilmi ile indirilmiştir."* (Hud, 14) buyruğu gibidir. Onu indirmiş olmasının anlamı o onu

702 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVI, 464-469.

kendisinin bildiği bir şey olarak indirmiştir, demekten ibaret değildir. Çünkü her şey zaten onun bildiğidir. Bunda bu her şeyin hak olduğuna dair delil olacak bir taraf yoktur. Ancak buyruğun manası: Onu içinde onun ilmi bulunduğu halde indirmiştir demektir.

Yoksa buyruk, sadece onu ilmiyle indirmiş olduğu anlamında değildir. Çünkü her şey onun ma'lûmudur/ onun tarfından bilinir. Fakat bunda, onların hak olduklarına delil bulunmamaktadır. Ancak anlam, onun bunu onda ilmi ile indirdiğini ifade etmekten ibarettir.

Filan kişi ilim ile konuşur, ilim ile söz söyler demeye benzer. Şanı yüce Allah da Kur'ân'ı kendi ilmi ile indirmiştir. Nitekim o: *"De ki: Onu göklerle yerde olan gizlilikleri bilen Allah indirmiştir."* (Furkan, 6) buyurmuştur. Burada ilmi ile onu kelam olarak söylemiştir, buyurmamaktadır. Çünkü kullanılan ifade onun yeryüzüne indirilmesini de ihtiva eder. Şanı yüce Allah'ın: *"Onu ilmi ile indirmiştir."* buyruğu yeryüzüne indirilen Kur'ân-ı Kerim'de Allah'ın ilmi vardır manasını ihtiva eder.

Nitekim bir başka yerde: *"Sana bunca ilim geldikten sonra kim seninle onun hakkında tartışırsa ..."* (Âl-i İmrân, 61) buyurmaktadır. Bu da Kur'ân-ı Kerim'in Allah'ın bizzat kelamı olduğu, ondan indirilmiş olup ondan başkası nezdinden indirilmemiş olduğu gerçeğini ihtiva eder. Çünkü yüce Allah'ın zatındaki ilmi -ki bu onun mukaddes zatıdır- Allah'tan başkası asla bilemez. Allah'ın bu hususa dair ona bilgi vermiş olması hali müstesna. Nitekim Mesih hakkında: *"Sen içimde olanı bilirsin ama ben senin nefsinde (gaybında) olanı bilmem. Çünkü şüphesiz sen bütün gaybları en iyi bilensin."* (Maide, 116) buyurmuştur. Melekler de: *"Senin bize öğrettiklerin dışında bizim bir bilgimiz yoktur."* (Bakara, 32); *"Onun dilemesi müstesna ilminden hiçbir şeyi kuşatamazlar."* (Bakara, 255) ve: *"O gaybı bilendir. Hiçbir kimseyi kendi gaybından haberdar etmez. Meğer ki beğenip seçtiği bir rasûl ola."* (Cin, 26-27) buyurmuştur. Buna göre şanı yüce Allah'ın özel olarak kendisine ayırdığı gaybına beğenip seçtiği bir rasûl olması hali dışında hiç kimseyi haberdar etmez. Meleklere ise şanı yüce Allah'ın özel olarak kendine ait bildiği Rabbin gaybını bilemezler.

Yüce Allah'ın kullarına gösterdiklerine gelince; onu da dilediği kimselere öğretir. Meleklerin kendi aralarındaki konuşmalarının bir kısmını ise bazı hallerde şeytanlar hırsızlık yaparak öğrenebilirler. Fakat bu onun gaybından olmadığı gibi özel olarak kendisine tahsis ettiği zati ilminden de değildir. Aksine kulları arasından dilediği kimseleri bundan haberdar etmiştir. Şanı yüce Allah da: *"Fakat Allah*

sana indirdiği ile şahitlik eder ki o bunu kendi ilmi ile indirmiştir." (Âyet 166) buyurmak sûreti ile onu Kur'ân'ın kendi kelamı olduğuna, Rasûlün de doğruluğuna delalet eden âyetleri/belgeleri ve burhanları bilmek sûretiyle indirmiş olduğuna tanıklık etmektedir.][703]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Eğer bunun üzerine size cevap vermezlerse bilin ki demek o ancak Allah'ın ilmi ile indirilmiştir."* (Hud, 14) buyurduğu gibi: *"Fakat Allah sana indirdiği ile şahitlik eder ki o bunu kendi ilmi ile indirmiştir. Melekler de (buna) şahitlik ederler."* buyurmaktadır. Yani o Kur'ân'ın indirilen bir kitap olduğunu bildiği halde indirmiştir. Onun uydurma olduğu bilgisi sözkonusu olamaz.][704]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Fakat Allah sana indirdiği ile şahitlik eder ki o bunu kendi ilmi ile indirmiştir."* buyurmak sûretiyle o bu kitabını onun kelamı olduğuna, Rasûlün de doğruluğuna delâlet eden âyetleri/belgeleri ve tartışılmaz delilleri bilerek indirdiğine şahitlik etmektedir.][705]

يَٓا أَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ وَلَا تَقُولُوا عَلَى اللّٰهِ إِلَّا الْحَقَّۜ إِنَّمَا
الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللّٰهِ وَكَلِمَتُهُۚ أَلْقَاهَٓا إِلَى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ
فَاٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهِۚ وَلَا تَقُولُوا ثَلَاثَةٌۜ اِنْتَهُوا خَيْرًا لَكُمْۜ إِنَّمَا اللّٰهُ إِلٰهٌ وَاحِدٌۜ
سُبْحَانَهُٓ أَنْ يَكُونَ لَهُ وَلَدٌۢ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِۜ وَكَفٰى
بِاللّٰهِ وَكِيلًاۜ ﴿١٧١﴾

171. "Ey Kitap Ehli! Dininizde aşırı gitmeyin, Allah'a karşı hak olandan başkasını söylemeyin. Meryemoğlu İsâ Mesih, yalnız Allah'ın peygamberi, Meryem'e ulaştırdığı kelimesi ve kendinden bir ruhtur. Artık Allah'a ve peygamberlerine iman edin de "(Allah) üçtür" demeyin. Kendi faydanız için (bundan) vazgeçin. Allah ancak bir tek ilâhtır. Çocuğu olmaktan münezzehtir. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Vekil olarak Allah yeter."

703 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIV, 196-197.
704 el-Cevâbu's-Sahih, V, 424.
705 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIV, 197.

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah: *"Andolsun ki: Allah Meryemoğlu Mesih'tir diyenler kâfir oldular."* (Maide. 17) buyruğunu iki yerde dile getirmiştir. Yine yüce Allah: *"Allah gerçekten üçün üçüncüsüdür diyenler de Andolsun kâfir oldular."* (Maide. 73) ve: *"(Allah) üçtür demeyin. Kendi faydanız için (bundan) vazgeçin."* ve: *"Hristiyanlar Mesih Allah'ın oğludur dediler."* (Tevbe. 30) buyurmaktadır.

Hristiyanlar bu üç kanaati de dile getirmişlerdir. Şanı yüce Allah da onların bu söylediklerini nakletmiş bulunmaktadır. Fakat bazı kimseler bu onlardan bir taifenin öteki de onlardan başka bir taifenin sözü olduğunu zannetmektedir. Nitekim İbn Cerir Taberi, Sa'lebi ve onların dışında daha başka birtakım müfessirler bunu böylece zikretmişlerdir. Sonra bazen onlar Yakubiye denilen taifeden İsâ, Allah'ın kendisidir kanaatlerini, Nasturilerden onun Allah'ın oğlu olduğu kanaatini Meryûsîlerden onun üçün üçüncüsü olduğu kanaatini naklettikleri gibi bazen Nasturilerden o üçün üçüncüsüdür, Melkaniyeden de o Allah'tır kanaatini nakleder ve onların üçün üçüncüsüdür şeklindeki sözlerini de baba, oğul ve ruhul kudüs diye tefsir ederler/açıklarlar.

Doğrusu da şudur: Bütün bu kanaatler hristiyanların meşhur taifelerini teşkil eden Melkâniye, Yakubiye ve Nasturiyenin kanaatleridir. Bütün bu kesimler baba, oğul ve ruhul kudüs olarak bilinen üç uknumu kabul eder ve Allah üçün üçüncüsüdür dedikleri gibi Mesih hakkında: O Allah'ın kendisidir ve o Allah'ın oğludur derler. Ayrıca onlar lâhut ile nâsûtun birliği üzerinde ve birleşenin "kelime: söz" olduğu üzerinde ittifak ettikleri gibi bunu da kapsayan inanç akideleri/amentüleri üzerinde de ittifak etmektedirler ki bu da onların: "Biz bir tek baba ve her şeyin kontrol edicisi/zaptedicisi göklerin ve yerin görünen ve görülmeyen her şeyin yaratıcısı olan bir ilaha ve zamanlardan önce babadan doğmuş Allah'ın biricik oğlu Mesih İsâ olan ve hak ilahtan doğmuş yaratılmamış hak ilahın nurundan bir nur olan bir Rabbe iman ederiz." şeklindeki sözleridir. Şanı yüce Allah'ın: *"(Allah) üçtür demeyin."* buyruğu ile *"Allah gerçekten üçün üçüncüsüdür diyenler de Andolsun kâfir oldular."* (Maide. 73) buyruğuna gelince, bunun onların emanetleri/amentülerinde zikredilmiş onlardan meşhur/yaygın bir şekilde nakledilmiş teslis diye tefsir etmişlerdir. İnsanlardan şöyle diyenleri de vardır: Allah Meryemoğlu Mesih'in kendisidir sözü Yakubilerin sözüdür. Üçün üçüncüsüdür sözü ise baba, oğul ve ruhul kudüsü kabul eden hristiyanların sözüdür. Bunlar da bu kanaatlerinde Allah'ı üçün üçüncüsü olarak kabul etmişler ve bu üçün her birisine de ilah ve rab adını vermişlerdir. Bir diğer kesim de bunu onların İsâ'yı ve annesini Allah'tan başka ibadet edilen iki ilah edinmeleri diye açıklamıştır.

Süddî yüce Allah'ın: *"Allah gerçekten üçün üçüncüsüdür diyenler de Andolsun kâfir oldular."* (Maide, 73) buyruğu hakkında şunları söylemektedir.[706] Hristiyanlar dedi ki: Allah Mesih ve annesidir. İşte yüce Allah'ın: *"Ey Meryemoğlu İsâ! İnsanlara Allah'ı bırakıp da beni ve anamı iki ilah edinin diye sen mi söyledin?"* (Maide, 116) buyruğu bunu göstermektedir. Bundan daha garib üçüncü bir görüş de Ebu Sahr'dan diye nakledilmiştir.[707] Şanı yüce Allah'ın: *"Allah gerçekten üçün üçüncüsüdür diyenler de Andolsun kâfir oldular."* buyruğu hakkında dedi ki: Bu yahudilerin Üzeyir Allah'ın oğludur şeklindeki sözleri ile hristiyanların Mesih Allah'ın oğludur şeklindeki sözleridir. Böylelikle onlar Allah'ı üçün üçüncüsü olarak kabul etmişlerdir. Ancak bu açıklama zayıftır.

Said b. el-Bıtrîk[708] de Hristiyanlara dair haberler arasında hristiyanlar arasında "merimiler" diye bilinen Meryem bir ilahtır, İsâ da bir ilahtır diyen bir taife bulunduğunu da belirtmektedir.

Birinci görüş açıklanabilir bir görüştür. Çünkü amentü üzere ittifak etmiş olan hristiyanların hepsi şöyle derler: Allah üçün üçüncüsüdür. Şanı yüce Allah ise onlara böyle demelerini yasaklamak üzere şöyle buyurmuştur: *"Ey kitap ehli! Dininizde aşırı gitmeyin. Allah'a karşı hak olandan başkasını söylemeyin. Meryemoğlu İsâ Mesih yalnız Allah'ın peygamberi, Meryem'e ulaştırdığı kelimesi ve kendinden bir ruhtur. Artık Allah'a ve peygamberlerine iman edin de (Allah) üçtür demeyin. Kendi faydanız için (bundan) vazgeçin."* buyurmaktadır.

Böylelikle şanı yüce Allah bu âyet-i kerimede hem teslisi hem de ittihadı (üç uknumun bir oluşunu) sözkonusu etmekte ve onlara bu iki inanca sahip olmayı da yasaklamakta, Mesih'in ancak Allah'ın bir Rasûlü ve Meryem'e ulaştırdığı ve kendi (emri)nden bir ruh olduğunu beyan buyurmaktadır.

Şanı yüce Allah: *"Artık Allah'a ve peygamberlerine iman edin."* buyurduktan sonra *"(Allah) üçtür demeyin, kendi faydanız için (bundan) vazgeçin."* buyurmakta ve burada annesini sözkonusu etmemektedir. Yüce Allah'ın: *"İsâ Mesih yalnız Allah'ın peygamberi, Meryem'e ulaştırdığı kelimesi ve kendinden bir ruhtur."* buyruğuna gelince:

706 İbn Cerir, 12294; Suyuti, ed-Durru'l-Mensûr, II, 301'de İbn Ebu Hâtim tarafından da rivâyet edildiğini belirtmektedir.

707 Muhtemelen Ebu Sahr denilen zat Humeyd b. Ziyad Ebu Sahr b. Ebu Muharik'dir. Onun bu görüşünü senedi ile İbn Kesir, II, 81'de İbn Ebu Hâtim tarafından zikredildiğini söylemiş ve İbn Kesir de: Bu, bu âyetin tefsirinde garib bir görüştür, demiştir.

708 Said b. el-Bıtrîk, Mısır ahâlisinden tarihçi bir tabiptir. Kendisi İskenderiye'de (321 h.) patrik olarak tayin edilmiştir. Telifleri arasında Nazmu'l-Cevher adında bir tarih kitabı da vardır.

Ma'mer, Katade'den: "Meryem'e ulaştırdığı kelimesi onun: Ol demesi üzerine onun da oluvermesidir." dediğini nakletmektedir.[709]

Katade de böyle demiştir: "Söz İsâ oldu değil aksine söz ile (ol emri ile) İsâ oldu."[710]

İmam Ahmed de aynı şeklide Cehmiyye'ye reddiye mahiyetinde telif ettiği kitabında böyle demiş ve bu görüşü ondan el-Hallâl ve Kadı Ebu Ya'la (el-Ferra) zikretmişlerdir. Ahmed dedi ki: Diğer taraftan Cehm bir iddiada bulunarak bizler Allah'ın kitabında Kur'ân-ı Kerim'in mahluk olduğuna delalet eden bir âyet bulduk demişti. Biz de: Bu hangi âyettir dedik. O: Yüce Allah'ın: *"Meryemoğlu İsâ Mesih yalnız Allah'ın peygamberi, Meryem'e ulaştırdığı kelimesidir."* buyruğudur dedi. Biz de kendisine şöyle dedik: Allah sizin Kur'ân'ı iyice anlamanızı engellemiştir. İsâ (aleyhisselâm) hakkında sözkonusu olan lafızlar Kur'ân hakkında sözkonusu olamaz. Çünkü İsâ hakkında bir can, doğan bir evlat, bebek, küçük çocuk ve yetişkin bir çocuk özellikleri sözkonusu olduğu gibi o yer, içer ve emir ile nehye muhatap alınan birisi idi. Vaad ve tehdit de onun hakkında sözkonusu olurdu. Ayrıca o Nuh'un soyundan, İbrahim'in soyundan gelmişti. Bizim ise İsâ hakkında söyleyebildiğimiz şeyleri Kur'ân hakkında söylememiz bize helal değildir. Siz şanı yüce Allah'ın İsâ hakkında söylediklerini Kur'ân hakkında söylediğini işittiniz mi? Fakat şanı yüce Allah'ın: *"Meryemoğlu İsâ Mesih yalnız Allah'ın peygamberi, Meryem'e ulaştırdığı kelimesi ve kendinden bir ruhtur."* buyruğunun anlamı şudur: Allah'ın Meryem'e ulaştırdığı kelimesi, ona ol dediği zaman olmasıdır. Yoksa İsâ "ol"un kendisi değildir. Fakat o "ol" emri ile olmuştur. Buna göre Allah tarafından "ol" emri onun sözüdür. Yoksa "ol" lafzı mahluk değildir. Hristiyanlar da Cehmiyye de İsâ'nın durumu hususunda Allah'a iftira etmişlerdir. Çünkü Cehmiyye: İsâ Allah'ın ruhu ve kelimesidir. Çünkü kelime mahluktur demişlerdir.

Hristiyanlar ise: Allah'ın ruhu, Allah'ın zatındandır. Allah'ın kelimesi de Allah'ın zatındandır demişlerdir. Nitekim bu bez parçası bu kumaştandır denilmesi de bunun gibidir. Bizler ise şöyle deriz: Şüphesiz İsâ ol sözü ile olmuştur. Yoksa İsâ o sözün/kelimenin kendisi değildir.

Ahmed dedi ki: Şanı yüce Allah'ın *"Kendinden bir ruhtur."* buyruğu da şu demektir: Onda ruh onun emrinden ötürü var olmuştur. Bu da yüce Allah'ın: *"Göklerde ve yerde bulunanların tümünü kendinden (rahmetiyle) size musahhar kılmıştır."* (Casiye, 13) buyruğunda olduğu gibidir.

709 İbn Ebu Hâtim, Nisa, 4563; Taberi, 10854; Abdürrezzak, I, 177.
710 İbn Ebu Hâtim, Nisa, 4564.

Yani bunlar onun emri ile olmuştur. "Allah'ın ruhu"nun açıklamasına gelince, bu: Allah'ın kelimesi ile bir ruhtur, Allah onları yaratmıştır demektir. Nitekim: Allah'ın kulu, Allah'ın seması denilmesi de böyledir. Bir nüshada da: Allah'ın malik olduğu, Allah'ın yarattığı bir ruh şeklindedir.

Şa'bî de yüce Allah'ın: *"Meryem'e ulaştırdığı kelimesi."* buyruğu hakkında şunları söylemektedir: Buradaki kelime yüce Allah'ın İsâ'ya "ol" demesi üzerine onun da "ol" ile olmasıdır. Yoksa İsâ "ol" kelimesinin kendisi değildir. O "ol" kelimesi ile olmuştur.

Leys de Mücahid'den naklen[711] ondan bir ruhtur ibaresi hakkında: Ondan/tarafından gönderilmiş bir rasûldür diye açıklamıştır. Mücahid bununla yüce Allah'ın: *"Sonra onlarla kendi arasında bir perde germişti. Derken Biz ona ruhumuzu (Cebrail'i) gönderdik. Ona tam bir insan sûretinde göründü. "Senden Rahman'a sığınırım, eğer takva sahibi bir kimse isen." dedi. O da dedi ki: "Ben ancak senin Rabbinin gönderdiği elçisiyim."* (Meryem, 17-19) buyruklarına işaret etmektedir.

Bunun anlamı şudur: İsâ ruhul kudüs ve aynı zamanda Cebrail demek olan ruhtan yaratılmıştır. Ona bundan dolayı kelime denildiği gibi ruh da denilmiştir. Çünkü İsâ (aleyhisselâm) "kelime" ile yaratılmıştır. Hristiyanlar ise emanetlerinde (amentülerinde): O Meryem'den ve ruhul kudüs'den bedenlenmiştir derler. Çünkü önceki kitaplarda da böyledir. Fakat onlar "ruhul kudüs"ü Allah'ın sıfatı olarak zannettiler ve o sıfatı o rab olduğu halde onun hayatı ve kudreti olarak değerlendirdiler. Bu ise onların bir hatasıdır. Çünkü hiçbir nebiye Allah'ın hayatı, kudreti gibi bir isim verilmediği gibi onun herhangi bir sıfatı da ruhul kudüs olarak nitelendirilmemiştir. Hatta nebilerin sözlerinden başka yerde ruhul kudüs ile yüce Allah'ın vahiy, hidâyet, teyid/destekleme gibi nebilerin kalplerine Allah'ın indirdikleri şeyler kastedilir ve onunla da melek anlatılmak istenir. Nitekim İbnus Saib'in Ebu Salih'ten, onun İbn Abbas'tan buna dair tefsiri de böyledir: Meryemoğlu İsâ yahudilerden birkaç kişi ile karşılaştı. Onu gördükleri zaman: Sihirbaz kadının oğlu olan o sihirbaz kişi şu şu işleri yapan kadının oğlu olan şu işi yapan kişi geldi diyerek hem ona hem annesine iftirada bulundular. İsâ (aleyhisselâm) bu sözleri işitince: Allah'ım, sen benim Rabbimsin ve ben senin ruhundan çıktım, senin kelimenle sen beni yarattın. Ben onlara kendiliğimden gelmedim deyip rivâyetin geri kalan kısımlarını zikretti.

711 İbn Ebu Hâtim, Nisa, 4565.

Şanı yüce Allah: "*Irzını koruyan o kızı da hatırla. Biz ona ruhumuzdan üfledik. Onu ve oğlunu âlemlere bir ibret kıldık.*" (Enbiya. 91); "*Ve namusunu sapasağlam koruyan İmran kızı Meryem'i de (misal verdi.) Biz ona ruhumuzdan üfürmüştük. O da Rabbinin kelimelerini de, kitaplarını da tasdik etmişti ve o itaat edenlerdendi.*" (Tahrim. 12) buyurmaktadır. Bu da onun: "*Sonra onlarla kendi arasında bir perde germişti. Derken Biz ona ruhumuzu (Cebrail'i) gönderdik. Ona tam bir insan sûretinde göründü. "Senden Rahman'a sığınırım, eğer takva sahibi bir kimse isen." dedi. O da dedi ki: "Ben ancak senin Rabbinin gönderdiği elçisiyim.*" (Meryem. 17-19) buyruklarına uygundur.][712]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Nisâ Sûresi'nde de: "*Ey Kitap Ehli! Dininizde aşırı gitmeyin, Allah'a karşı hak olandan başkasını söylemeyin. Meryemoğlu İsâ Mesih, yalnız Allah'ın peygamberi, Meryem'e ulaştırdığı kelimesi ve kendinden bir ruhtur. Artık Allah'a ve peygamberlerine iman edin de "(Allah) üçtür" demeyin. Kendi faydanız için (bundan) vazgeçin. Allah ancak bir tek ilâhtır. Çocuğu olmaktan münezzehtir. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Vekil olarak Allah yeter. (İsâ) Mesih de Mukarreb Melekler de Allah'a kul olmaktan asla çekinmezler. Kim O'na kulluktan çekinir ve kibirlenmek isterse O, onların hepsini huzuruna toplayacaktır. İman edip de salih ameller işleyenlere gelince; onlara mükâfatlarını eksiksiz ödeyecek. Hem de lütfundan onlara fazlasını verecektir. Ama o çekinenleri ve büyüklük taslayanları ise; pek acıklı bir azapla cezalandıracak ve onlar kendileri için Allah'tan başka bir dost ve bir yardımcı bulamayacaklardır.*" (Âyet 171-173) buyurmaktadır.

Böylelikle hristiyanlara dinleri hususunda aşırıya gitmeyi, Allah hakkında gerçek dışı şeyler söylemeyi yasaklamakta ve Meryemoğlu İsâ Mesih'in Allah'ın Rasûlü ve onun Meryem'e ulaştırdığı bir kelimesi ve kendinden bir ruh olduğunu beyan buyurmakta, onlara da Allah'a ve rasûllerine iman etmelerini de emretmektedir. Onun Allah'ın Rasûlü olduğunu beyan edip Allah'ın üç olduğunu söylemelerini yasaklayarak: "*Kendi faydanız için (bundan) vazgeçin. Allah ancak bir tek ilahtır.*" buyurmaktadır. Bu ise onların Mesih hakkında söyledikleri o hak bir ilahtan hak bir ilahtır ve babasının özündendir şeklindeki sözlerini yalanlamadır. Daha sonra da: "*Çocuğu olmaktan münezzehtir.*" buyurarak hristiyanların dediği şekilde bir çocuğunun olmasından kendi zatını tenzih ve tazim etmekte arkasından da: "*Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur.*" buyruğu ile de

712 el-Cevâbu's-Sahih. II. 10-21.

bütün bunların onun mülkü olduğunu ve onda kendi zatından hiçbir şey olmadığını haber vermektedir. Daha sonra da: *"(İsâ) Mesih de mukarreb melekler de Allah'a kul olmaktan asla çekinmezler."* yani onlar şanı yüce ve mübarek Allah'a kul olmaktan çekinmezler buyurmaktadır. Bu kadar açık seçik ve net beyana rağmen herhangi bir kimse onun: "ve kelimesidir" buyruğu ile İsâ'nın yaratıcı bir ilah olduğunu yahut da onun Allah'ın varlığı ile kaim Allah'ın bir sıfatı olduğunu kastettiğini ve "*kendinden bir ruhtur*" buyruğu ile onun hayatını yahut da zatından ayrı bir ruhu olduğunu kastettiğini kim zannedebilir?

Diğer taraftan biz şöyle deriz: Yüce Allah'ın: *"Ve kelimesidir"* buyruğundan maksadının onu "ol" ile yarattığı olduğunu beyan etmiş bulunmaktadır. Çünkü Kur'ân'ın indiği dil olan Arapçada mefule mastarın ismi verilir. Dolayısıyla mahluka "halk" adı verilir. Çünkü yüce Allah: *"Bu Allah'ın halkı/yani yarattıklarıdır."* (Lukman. 11) buyurmaktadır. Aynı şekilde: Bu emirin darp ettiği dirhemdir. Yani emir tarafından darp edilmiş dirhemdir demektir. Bundan dolayı emrolunan şeye emir, kudret ile meydana getirilen şeye kudret ve kader, bilinen şeye ilim, kendisine merhamet olunana rahmet denilir. Yüce Allah'ın: *"Allah'ın emri takdir edilmiş bir kaderdir."* (Ahzâb. 38) ve: *"Allah'ın emri geldi (bilin.) Artık onun acele gelmesini istemeyin."* (Nahl. 1) buyruklarında olduğu gibi.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de şöyle buyurmuştur: "Allah cennete: Sen benim rahmetimsin. Seninle kullarımdan dilediğim kimselere rahmet ederim der. Cehenneme de: Sen benim azabımsın. Senin ile kullarımdan dilediğim kimseleri azaplandırırım der."[713]

Yine şöyle buyurmuştur: "Allah rahmeti yarattığı gün yüz rahmet olarak yarattı. Bunlardan sadece bir rahmeti indirdi. Yaratılmışlar onunla birbirlerine merhamet ederler ve şefkat gösterirler. Kendi nezdinde de doksan dokuz rahmeti alıkoydu. Kıyamet günü geleceği zaman bu rahmeti öbürleri ile bir araya getirir ve onunla yaratılmışlara rahmet buyurur."[714]

Yağmur için: Bu büyük bir kudrettir denildiği gibi Allah sende bildiği şeyleri sana bağışlasın denilir ki onun malumu olan şeyleri bağışlasın demektir. Böylelikle bu lafız ile ona bu kabilden olmak üzere mahluk adı verilir.

İmam Ahmed de Kitabu Reddi Alel Cehmiyye adlı eserinde başkası da zikrettiğine göre hulûle inanan hristiyanlar ile muattile Cehmiyye ehl-i sünnete itiraz etmişler ve hristiyanlar: Kur'ân Allah'ın halk edilmemiş kelamıdır. Mesih de

713 Buhârî. 7449: Müslim. 2846.
714 Buhârî. VIII. 123: ona yakın: Müslim. 2753.

Allah'ın kelimesidir ve o da halk edilmemiştir derken Cehmiyye de: Mesih yaratılmış olduğu halde Allah'ın kelimesidir, Kur'ân da Allah'ın kelamı olduğuna göre mahluk olur demişlerdir.

Ahmed ve başkaları da buna şöyle cevap vermişlerdir: Mesih'in bizzat kendisi bir kelam değildir. Çünkü Mesih bir insandır ve bir kadından dünyaya gelmiş bir beşerdir. Allah'ın kelamı ise ne bir insandır ne bir beşerdir ne de bir kadından dünyaya gelmiştir. Fakat Mesih kelam ile (ol emri ile) yaratılmıştır. Kur'ân-ı Kerim'in bizzat kendisi ise Allah'ın kelamıdır. Bu nerede öbürü nerede.

Şöyle denilmiştir: Akıl sahibi kimselerin anlaşmazlıklarının büyük bir çoğunluğu isimlerin müşterekliği bakımındandır. Akıl sahibi olup da yüce Allah'ın Mesih (aleyhisselâm) hakkındaki: Onun Meryem'e ulaştırdığı kelimesi olduğunu işitecek olursa kesinlikle bundan maksadın Mesih'in kendisinin Allah'ın kelamı olduğunun ve ne Allah'ın ne de yaratıcının sıfatı olduğunun kastedilmediğini bilir.

Ayrıca hristiyanlara şöyle denilir: Farzedelim ki Mesih kelamın bizzat kendisidir. Kelam ise yaratıcı değildir. Kur'ân Allah'ın kelamıdır ama yaratıcı değildir. Tevrat da Allah'ın kelamıdır yaratıcı değildir. Allah'ın kelimeleri pek çoktur. Bunların hiçbirisi yaratıcı değildir. Eğer Mesih kelamın kendisi olsaydı onun da yaratıcı olması mümkün olamazdı. Kaldı ki o kelam bile değilken aksine kelime ile yaratılmış iken ve ona özel olarak "kelime" adı verilmişken bunun sebebi onun başkalarının yaratılmış olduğu alışılmış şekilde yaratılmamış olduğundan dolayıdır. O alışılmışın dışına çıkarak insanlar hakkında bilinegelen sünnetin dışında "kelime" ile yaratılmıştır.

Yüce Allah'ın: "*Kendinden bir ruhtur.*" buyruğu yüce Allah'ın zatından ayrılmış bir ruh olmasını gerektirmez. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "*Göklerde ve yerde bulunanların tümünü kendinden size musahhar kılmıştır.*" (Casiye, 13); "*Üzerinizdeki her bir nimet Allah'tandır.*" (Nahl, 53); "*Sana gelen her iyilik Allah'tandır, sana gelen her bir fenalık da kendindendir.*" (Nisâ, 79); "*Kitap ehlinden ve müşriklerden kâfir olanlar kendilerine apaçık delil gelinceye kadar ayrılmayacaklardı. İçinde dosdoğru hükümlerin yazılı olduğu tertemiz sahifeleri okuyup duran Allah tarafından gönderilmiş bir rasûldür.*" (Beyyine, 1-3)

İşte bütün bunlar Allah'tandır ve aynı zamanda bunlar yaratılmış şeylerdir. Bundan daha beliğ olmak üzere Allah'ın Meryem'e göndermiş olduğu "Allah'ın ruhu"dur ki bu da yaratılmıştır.

O ruhtan bir ruh olan Mesih'in ise yaratılmış olması öncelikle sözkonusudur. Nitekim yüce Allah: "*Sonra onlarla kendi arasında bir perde germişti. Derken Biz ona ruhumuzu (Cebrail'i) gönderdik. Ona tam bir insan sûretinde göründü.*

"Senden Rahman'a sığınırım, eğer takva sahibi bir kimse isen." dedi. O da dedi ki: "Ben ancak senin Rabbinin gönderdiği elçisiyim. Sana temiz bir oğul vermeye geldim." (Meryem, 17-19) ve: *"Ve namusunu sapasağlam koruyan İmran kızı Meryem'i de (misal verdi.) Biz ona ruhumuzdan üfürmüştük."* (Tahrim, 12) ve: *"Irzını koruyan o kızı da hatırla. Biz ona ruhumuzdan üfledik. Onu ve oğlunu âlemlere bir ibret kıldık."* (Enbiya, 91) buyurmaktadır.

Şanı yüce Allah Âdem'e ruhundan üflediğini bildirdiği gibi Meryem'e de ruhundan üflediğini haber vermekte ve ona ruhunu gönderdiğini, ruhunun Meryem'e tam bir insan gibi göründüğünü, Meryem'in: Eğer takva sahibi bir kimse isen (bana ilişme), senden Rahman'a sığınırım dediğini, onun ise: Ben ancak senin Rabbinin gönderdiği bir elçisiyim, sana tertemiz bir oğul vermeye geldim dediğini Meryem'in: Bana hiçbir insan eli değmemiş iken ve ben esasen bir hayasız kadın da olmadığıma göre benim nasıl bir oğlum olabilir, demesi üzerine onun: Evet durum dediğin gibidir fakat Rabbin: O bana kolaydır, biz onu insanlar için bir âyet ve bizden bir rahmet kılacağız. Buna dair hüküm verilmiş bitmiştir dediğini ve ona hamile kaldığını da beyan buyurmaktadır.

İşte ona tertemiz bir çocuk bağışlaması için Allah'ın Meryem'e göndermiş olduğu bu ruh yaratılmış bir ruhtur ve bu Mesih'in kendisinden ve Meryem'den halk edildiği ruhul kudüs'dür. Asıl olan ruhul kudüs mahluk iken ondan hasıl olan fer/Mesih nasıl mahluk olmasın? Mesih hakkında "ondan bir ruh" buyurması sûretiyle Mesih'e bu özelliği vermiştir. Çünkü ruhtan onun annesine üfürmüş, annesi de o üfürme sebebi ile ona hamile kalmıştır. Bu ise diğer insanların onunla ortak olduğu sahip olduğu beşeri ruhtan farklı bir şeydir. O ruhun üflenmesinden ona hamile kalınması gibi bir ayrıcalığa sahiptir. Bundan dolayı ona "kendinden bir ruh" adı verilmiştir.

Bundan dolayı müfessirlerden bir kesim şöyle demiştir: "Kendinden bir ruh" yani kendinden bir rasûl demektir. Ona Meryem'e üflenen elçi ruhun adını vermiştir. Ona "kelime" denildiği gibi "ruh" da denilir. Çünkü o "kelime" ile var olmuştur. Onun dışındaki diğer Âdemoğullarının yaratıldığı gibi yaratılmamıştır. Yine ona "ruh" adı verilir, buna sebep ise annesinin kendisine üflenen ruhun üflenmesi ile hamile kalmasından dolayıdır. Annesi ona onun dışındaki diğer Âdemoğulları gibi bir erkekten hamile kalmamıştır. Buna göre şöyle denilir: O ruhun üflenmesinden ve Meryem'den yaratıldığı için diğer Âdemoğullarından farklı olarak kendisine "ruh" denilmiştir. Çünkü diğer Âdemoğulları bir erkek ve bir dişiden yaratılır. Sonra ona dört ay geçtikten sonra (Âdemoğulları hakkında sözkonusu olan) ruh üflenmiştir.

Hristiyanlar ise emanetlerinde/amentülerinde: "Meryem'den ve ruhul kudüs'den cesetlenmiştir." derler. Eğer sadece bununla yetinmiş olup ruhul kudüsü Meryem'e üfleyen melek olan "Allah'un ruhu" diye tefsir etmiş olsalardı şüphesiz ki bu Allah'ın bize haber verdiklerine uygun düşerdi. Fakat onlar "ruhul kudüs"ü Allah'ın hayatı diye kabul ettiler, kendisini Rabb yaptılar ve bu hususta çelişkiye düştüler. Onun buna göre biri kelime uknumu diğeri ruh uknumu olmak üzere iki uknuma sahib olması gerekirdi. Fakat onlar: Kendisinde sadece kelimenin uknumu vardır derler. Mesih'e "kelime" denildiği gibi -çünkü o kelime ile yaratılmıştır- aynı şekilde "ruh" da denilir. Çünkü ruh ona hulûl etmiş/girmiştir.

Şâyet: Kur'ân-ı Kerim'de: *"Kendilerine kitabı verdiklerimiz onun Rabbinden indirilmiş olduğunu bilirler."* (En'âm. 114) ve: *"Kitabın indirilmesi Aziz, Hakîm olan Allah'tandır."* (Zümer. 1) buyurmuştur denilecek olursa;

Müslümanların imamları ve büyük çoğunluğu da: Kur'ân Allah'ın yaratılmamış kelamıdır ve ondan başlamıştır demişlerdir. Mesih hakkında da *"kendinden bir ruhtur"* buyurmuştur denilecek olursa soruya şöyle cevap verilir: Bu da şanı yüce Allah'a izafe edilen diğer şeylerle aynı durumdadır. Eğer bu izafe edilen şey bizatihi kaim bir ayn yahut onda bir sıfat ise mahluk demektir. Eğer ilmi ve kelamı ve buna benzer sıfatlar gibi ona izafe edilmiş bir sıfat ise o taktirde bu da sıfat anlamında izafet olur. Yine kendinden olan şeyler de böyledir. Eğer başkası ile kaim bir sıfat değil de kendisi ile kaim bir ayn ise -gökler ve yer ile nimetler ve Meryem'e gönderdiği ruhta olduğu gibi- yüce Allah da: *"Ben ancak Rabbinin bir Rasûlüyüm."* (Meryem. 19) buyurmuştur. O taktirde mahluktur. Eğer kendi kendisine kaim olmayan ve mahlukun niteliği olmayan bir sıfat ise -Kur'ân gibi- o taktirde o mahluk olmaz. Çünkü bu Allah ile kaimdir. Allah ile kaim olan ise mahluk olamaz. Burada maksadımız ise hristiyanların ileri sürdükleri delilin bâtıl olduğunu ve onların ne Kur'ân-ı Kerim'in zahirinde ne de batınında Allah'ın diğer kitapları hakkında böyle bir delillerinin bulunmadığını onların ise ancak müteşabih birtakım âyetlere sarılarak muhkemi terk ettiklerini açıklamaktır. Nitekim yüce Allah: *"Sana Kitabı indiren O'dur. O'ndan bir kısım âyetler muhkemdir. Bunlar Kitabın anasıdır. Diğer bir kısmı da müteşâbihtir. Ama kalplerinde eğrilik bulunanlar; sırf fitne aramak ve onu te'vil etmeye kalkışmak için onun müteşâbih olanına uyarlar."* (Âl-i İmrân. 7) buyruğu ile onların durumu hakkında haber vermektedir.

Âyet-i kerime de hristiyanlar hakkında inmiş olduğu için âyet-i kerimeden onların kastedildiği de muhakkaktır. Sonra da yüce Allah: *"Sana Kitabı indiren O'dur. O'ndan bir kısım âyetler muhkemdir. Bunlar Kitabın anasıdır. Diğer bir*

kısmı da müteşâbihtir. Ama kalplerinde eğrilik bulunanlar, sırf fitne aramak ve onu te'vil etmeye kalkışmak için onun müteşâbih olanına uyarlar." (Âl-i İmrân, 7) buyurmaktadır.

Buyruk hakkında iki görüş ve iki kıraat vardır. Onlardan kimisi "illallah: Allah'tan başka" buyruğu üzerinde vakıf yapar ve: İlimde derinleşmiş olanlar müteşabihin tevilini bilmezler. Onun tevilini Allah'tan başkası bilemez derler. *"İlimde derinleşmiş olanlar da: Biz ona iman ettik, hepsi Rabbimizdendir derler."* (Âl-i İmrân, 7)

Ve bunlar da ilimde derinleşmiş olanlar, müteşabih olanın tevilini bilirler derler.

Her iki görüş de Seleften bir kesimden rivâyet edilmiştir.

Bunlar derler ki: Mâtufun durumu mâtufun aleyhin durumundan farklı olabilir. Yüce Allah'ın: *"Onlardan sonra gelenler derler ki: Rabbimiz bizi ve bizden önce iman eden kardeşlerimizi mağfiret eyle."* (Haşr. 10) Yani onların durumu budur.

Her iki görüş de bir bakıma haktır/gerçektir. Çünkü tevil lafzı ile tefsir ve manalarının bilinmesi kastedilmektedir.

İlimde derinleşmiş olanlar (errasihun) da Kur'ân'ın tefsirini bilirler. Hasan-ı Basri dedi ki: Şanı yüce Allah ne için indirildiğinin ve onunla ne kastedildiğinin bilinmesini arzu etmediği hiçbir âyet indirmemiştir. "Tevil" lafzı ile şanı yüce Allah'ın kendi zatı hakkında ahiret günü kıyametin kopma zamanı İsâ'nın inmesi ve buna benzer haber vermiş olduğu hususların keyfiyeti ile alakalı yalnız kendisine ait saklı tuttuğu bilgiler de kastedilmiş olabilir. İşte bu tür tevili Allah'tan başkası bilemez. Ama "tevil" lafzı ile sadece lafzın zahirinden onunla birlikte bulunan bir delil dolayısıyla bundan farklı bir manada yorumlanması kastedilecek olursa şüphesiz Selef tevil lafzı ile bunu kastetmemişlerdir. Yüce Allah'ın kitabındaki tevilin (bilinmeyeceği söylenen tevilin) anlamı da bu değildir.

Fakat müteahhirundan bazıları tevil lafzına özel olarak bu anlamı vermiş, hatta Allah'ın kitabındaki tevil lafzı ile sözün nihâyetinde varacağı anlamın -zahirine uygun olsa dahi- olduğunu dahi söylemişlerdir. Yüce Allah'ın: *"Onlar zamanı gelince bildirdiklerinin tevilinden/gerçekleşmesinden başkasını mı bekliyorlar? Onun bildirdiklerinin/tevilinin gerçekleşeceği günde evvelce onu unutanlar ..."* (A'râf, 53) buyruğunda olduğu gibi. İşte bu tevili Allah'tan başka kimse bilemez.

Tevil lafzı ile eğer beraberinde bulunan bir delil sebebi ile zahirine muhalif bir anlama göre yorumlanması kastedilir ise şunu belirtelim ki Selef bu lafızla

böyle bir manayı kastetmiyorlardı. Allah'ın kitabındaki "tevil"in anlamı da bu değildir. Son derece Yûsuf'un *"İşte bu önceden gördüğüm rüyanın tevilidir/gerçekleşmesidir."* (Yûsuf, 100) sözü ile *"Mutlaka ben size onun tevilini/yorumunu, gerçekleşmesini haber vermişimdir."* (Yûsuf, 37) sözleri ile yüce Allah'ın: *"Böylesi daha hayırlıdır ve sonuç/tevili itibariyle daha güzeldir."* (Nisâ, 59) buyrukları da buna örnektir. Bu husus ise bir başka yerde genişçe açıklanmıştır.

Burada maksat ise hristiyanların ne nasların zahirinde ne de batınında lehlerine herhangi bir delilin bulunmadığını ortaya koymaktır. Nitekim yüce Allah: *"Meryemoğlu İsâ Mesih yalnız Allah'ın peygamberi, Meryem'e ulaştırdığı kelimesi ve kendinden bir ruhtur."* (Âyet 171) buyurmuştur.

Onlara göre ise "kelime" cevherdir. O aynı zamanda yaratıcının kendisi ile halk etmediği "bir Rabb"dır. Aksine her şeyi bizzat kendisi yaratandır. Nitekim onlar kitaplarında: "Şüphesiz Allah'ın ezeli yaratıcı kelimesi Meryem'in içine hulûl etmiş/girmiştir derler." Şanı yüce Allah ise o kelimeyi Meryem'e ulaştırdığını haber vermekte, şanı yüce Rabbin bizzat yaratıcı olduğunu ve Meryem'e ulaştırdığı kelimenin yaratıcı olmadığını bildirmektedir. Çünkü yaratıcı olanı hiçbir şey ulaştıramaz. Aksine kendisi başkasını ulaştırır. Allah'ın kelimeleri ise: Kevni ve dini olmak üzere iki türlüdür.

Kevni kelimesi herhangi bir şeye ol demesi üzerine onun da oluvermesidir.

Dini kelimesi ise rasûllerin getirmiş olduğu onun emri ve şeriatidir. Onun emri, iradesi, izni elçi göndermesi ve peygamber göndermesi de aynı şekilde bu iki kısma ayrılır. Şanı yüce Allah başka bir hususta sözün ilka edilmesini/ulaştırılmasını da zikretmiş olup o: *"Size selâm verene/ilka edene dünya hayatının menfaatini arayarak: Sen mü'min değilsin demeyin."* (Nisâ, 94) buyurmuştur.

Yine yüce Allah: "*Şirk koşanlar koştukları ortaklarını görünce: 'Rabbimiz, seni bırakıp tapındığımız ortaklarımız işte bunlardır' diyecekler. Bunlar da onlara: 'Şüphe yok ki siz yalancılarsınız' diyerek cevap yetiştireceklerdir. Onlar o gün Allah'a teslim olacaklar. Bütün uydurdukları da kendilerini bırakıp gitmiş olacaktır.*" (Nahl, 86-87) ve: *"Ey iman edenler! Benim de düşmanım sizin de düşmanınız olanları kendilerine sevgi ile (haber) ulaştırarak ... veliler edinmeyin."* (Mümtehine, 1) buyurmuştur.

Sözü ona telkin ettim ve ona ilka ettim/ulaştırdım, o da onu telakki etti, aldı ifadeleri ise sözün onun tarafından iyice bellenmesinin istenmesi halinde kullanılır. Hâlbuki sözü ona ilka etmek/ulaştırmanın anlamı bu değildir. Böyle bir söz ezberlemese, bellemese dahi hitap ederken kullandığı lafızlar hakkında kullanılır.

Birisine sözü ilka etmek gibi. Hâlbuki muhakkak siz yalancısınz şeklindeki söz ile onlara selâmı ilka etmek şeklindeki ibarelerde durum böyle değildir. Burada yalnızca onların işittikleri bir hitap vardır ve bununla konuşanın sahip olduğu niteliğin kendisi muhatapta hasıl olmamaktadır. Allah'ın Meryem'e kelimesini ulaştırması ile ilgili durumu da böyledir. Bu kelime ise "ol" buyruğudur. Onun zatı ile kaim olan sıfatının bizzat kendisinin Meryem'e hulûl etmesini gerektirmez. Nitekim onunla kaim olan sıfatının diğer kelamını ulaştırdığı varlıklara hulûl etmesi gerekmediği gibi. Nitekim her konuşanın sıfatı da sözünü kendisine ulaştırdığı kimselerde hasıl olmamaktadır.][715]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Hristiyanlar onlar hakkında aşırıya gittikleri vakit onları ortak koşarlar ve nihâyet Allah'ı inkâr ederler. Şanı yüce Allah da: *"Ey kitap ehli! Dininizde aşırıya gitmeyin, Allah'a karşı hak olandan başkasını söylemeyin, Meryemoğlu İsâ Mesih yalnız Allah'ın peygamberi, Meryem'e ulaştırdığı bir kelimesi ve kendinden bir ruhtur... O onların hepsini huzurunda toplayacaktır."* (Âyet 171-172) buyurmuştur.][716]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Onlar nezdinde İsâ Mesih'in Allah'ın oğlu, Allah'ın içine hulûl ettiği yahut onda zuhur ettiği ya da sakin olup yerleştiği şeklindeki nitelendirilmeleri ile ruhul kudüsün yahut Allah'ın ruhunun ona hulûl ettiği ve onun Mesih oluşuna gelince; bütün bu hususlar onlar nezdinde Mesih'in dışındaki kimseler hakkında da sözkonusudur.

Dolayısıyla bu lafızlardan herhangi birisinin Mesih hakkında özel olduğu söylenemez. Onun özelliği ancak "kelime" lafzında ve ruhul kudüs'den bedenlenmiş olması ile ortaya çıkmaktadır. İşte Kur'ân'ın da kendisine özel olarak verdiği vasıf budur. Çünkü yüce Allah: *"Meryemoğlu İsâ Mesih ancak Allah'ın Rasûlü, Meryem'e ulaştırdığı kelimesi ve kendinden bir ruhtur."* buyurmaktadır. Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Ubade b. es-Samit'ten rivâyete göre o Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletmektedir: "Allah'tan başka bir ilah olmadığına, Muhammed'in onun kulu ve Rasûlü olduğuna, İsâ'nın da Allah'ın kulu, Rasûlü ve Meryem'e ulaştırdığı kelimesi ile kendinden bir ruh olduğuna şahitlik eden bir kimseyi Allah ameli her ne olursa olsun cennete koyar."[717] İşte

715 el-Cevâbu's-Sahih, IV, 64-75.
716 er-Raddu Ala'l Ahnâi, 204.
717 Buhârî, 3435; Müslim, 28.

Kur'ân-ı Kerim'in onunla ilgili olarak sözünü ettiği bu özellikler ile önceki kitapların onun hakkında sözkonusu ettiği özellikler aynı şeylerdir. Çünkü Kur'ân-ı Kerim kendinden önceki kitapları hem doğrulayıcı hem onlar hakkında hüküm verici/müheymindir.][718]

لَنْ يَسْتَنْكِفَ الْمَسِيحُ أَنْ يَكُونَ عَبْدًا لِلّٰهِ وَلَا الْمَلٰٓئِكَةُ الْمُقَرَّبُونَۜ وَمَنْ يَسْتَنْكِفْ عَنْ عِبَادَتِهِ وَيَسْتَكْبِرْ فَسَيَحْشُرُهُمْ إِلَيْهِ جَمِيعًا ﴿١٧٢﴾

172. "(İsâ) Mesih de Mukarreb Melekler de Allah'a kul olmaktan asla çekinmezler. Kim O'na kulluktan çekinir ve kibirlenmek isterse O, onların hepsini huzuruna toplayacaktır. "

Tefsiri:

[Yüce Allah: "*Ey Kitap Ehli! Dininizde aşırı gitmeyin, Allah'a karşı hak olandan başkasını söylemeyin. Meryemoğlu İsâ Mesih, yalnız Allah'ın peygamberi, Meryem'e ulaştırdığı kelimesi ve kendinden bir ruhtur. Artık Allah'a ve peygamberlerine iman edin de "(Allah) üçtür" demeyin. Kendi faydanız için (bundan) vazgeçin. Allah ancak bir tek ilâhtır. Çocuğu olmaktan münezzehtir. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Vekil olarak Allah yeter. (İsâ) Mesih de Mukarreb Melekler de Allah'a kul olmaktan asla çekinmezler. Kim O'na kulluktan çekinir ve kibirlenmek isterse O, onların hepsini huzuruna toplayacaktır.*" (Âyet 171-172) buyurmaktadır.

Tefsir âlimlerinin zikrettiklerine göre hristiyanlar -Necrân hristiyanları- Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzuruna geldiklerinde: Ey Muhammed! Neden bizim sahibimizi sözkonusu etmiyorsun dediler. O: Sizin sahibiniz kim diye sordu. Onlar: İsâ dediler. O: Ben ona ne diyeyim ki? O Allah'ın kuludur buyurdu. Onlar: Hayır o Allah'ın kendisidir deyince o: Onun Allah'a bir kul olması onun için utanılacak bir şey değildir buyurdu. Onlar: Hayır (utanılacak şeydir) deyince şanı yüce Allah bu âyeti indirdi.[719]][720]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğu sahih olarak rivâyet edilmiştir: "Hristiyanların Meryemoğlu İsâ'yı aşırı şekilde tazim ettikleri gibi siz

718 el-Cevâbu's-Sahih. IV. 494-495.
719 Zâdü'l-Mesîr. II. 263. Ayrıca Ebu Salih yoluyla İbn Abbas'a nisbet etmiştir.
720 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVII. 239-240.

de beni tazim etmeyiniz. Ben ancak bir kulum. Bu sebeple Allah'ın kulu ve Rasûlü deyiniz."[721] Şanı yüce Allah da: *"Ey kitap ehli!... Allah ancak bir ilahtır."* buyurmuştur.][722]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Diğer taraftan Cehm (b. Safvân) bir başka hususu ileri sürerek dedi ki: Biz Allah'ın kitabında Kur'ân-ı Kerim'in mahluk olduğuna delalet eden bir âyet bulduk. Bunun üzerine biz hangi âyettir dedik. O şu cevabı verdi: Yüce Allah'ın: *"Meryemoğlu İsâ Mesih yalnız Allah'ın peygamberi ve Meryem'e ulaştırdığı kelimesidir."* âyetidir. İsâ da yaratılmıştır.

Biz dedik ki: Şüphesiz Allah senin Kur'ân'ı anlamana engel koymuştur. İsâ hakkında Kur'ân hakkında sözkonusu olmayan birtakım sözler sözkonusu olur. Çünkü yüce Allah onu doğmuş evlat, bebek, sabi, delikanlı, yiyen, içen diye adlandırmakta ve ayrıca o emir ve yasaklara muhatap olup, vaadler ve tehditler onun hakkında sözkonusu olabilmektedir. Diğer taraftan o Nuh'un soyundan, İbrahim'in soyundan gelmiştir. Hâlbuki bizim için İsâ hakkında söylediklerimizi Kur'ân hakkında söylemek helal değildir. Sizler şanı yüce Allah'ın İsâ hakkında söylediği şeyleri Kur'ân hakkında da söylediğini hiç işittiniz mi?

Fakat şanı yüce Allah'ın: *"Meryemoğlu İsâ Mesih yalnız Allah'ın peygamberi, Meryem'e ulaştırdığı kelimesi ve kendinden bir ruhtur."* buyruğundaki mana şudur: Meryem'e ulaştırdığı kelimeden kasıt ona: *"Ol"* demesi ve İsâ'nın bu ol emri ile olmasıdır. Yoksa İsâ ol emrinin kendisi değildir. O ol emri ile olmuş olandır. Ol, Allah'ın söylediği bir sözdür. Ayrıca ol Allah'tan yaratılmış bir mahluk değildir.

Hristiyanlar da Cehmiyye de İsâ'nın durumu hakkında Allah'a yalan söylemişlerdir. Çünkü Cehmiyye İsâ Allah'ın ruhu ve kelimesidir, ancak kelime mahluktur derken hristiyanlar da İsâ Allah'ın zatından Allah'ın ruhudur, Allah'ın zatından Allah'ın kelimesidir demişlerdir. Bu da tıpkı bu bez parçası şu kumaştandır demek gibidir.

Biz ise şöyle deriz: İsâ kelime ile var olmuştur. İsâ kelimenin kendisi değildir. Yüce Allah'ın *"Kendinden bir ruhtur."* buyruğuna gelince, bundan maksat ise onun emri sebebi ile onda ruh olmuştur demektir. Bu da yüce Allah'ın: *"Göklerde ne var yerde ne varsa hepsini kendi nezdinden size musahhar kılmıştır."*

721 Kaynakları daha önce gösterildi.
722 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XI. 98.

(Casiye, 13) buyruğu gibidir. Yani hepsini kendi emri ile size musahhar kılmıştır. "Allah'ın ruhu"nun tefsirine gelince onun manası o Allah'ın kelimesi ile Allah'ın yarattığı bir ruhtur demektir. Bu da Abdullah/Allah'ın kulu ve semaullah/Allah'ın seması demeye benzer.][723]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Kendinden bir ruhtur."* buyruğunda Allah'ın bir parçası İsâ'nın içine geçti anlamı yoktur. Aksine buradaki "min: den" başlangıç noktasını ifade eder. Bu da yüce Allah'ın: *"Göklerde ne var, yerde ne varsa hepsini kendi nezdinden size musahhar kılmıştır."* (Casiye, 13) buyruğu ile: *"Sahip olduğunuz her bir nimet Allah'tandır."* (Nahl, 53) buyrukları gibidir.

Allah'a izafe edilen yahut "o ondandır" denilen şeylerin iki anlamı vardır: Eğer bu şey bizatihi var olan bir ayn ise o onun mülkü demektir. "Min:den" de gayenin başlangıcını/başlangıç noktasını ifade eder. Yüce Allah'ın: *"Biz ona ruhumuzu gönderdik."* (Meryem, 18) buyruğu gibi. Mesih hakkında da: *"Kendinden bir ruhtur."* buyurmaktadır.

İlim ve kelam gibi kendi kendisine var olamayan sıfat olan hususlar ise Allah için bir sıfattır. Allah'ın kelamı, Allah'ın ilmi denilmesi gibi. Yüce Allah'ın şu buyrukları da böyledir: *"De ki: Onu ruhul kudüs iman edenlere ... Rabbinden hak olarak indirmiştir."* (Nahl, 102); *"Kendilerine kitap verdiklerimiz bunun muhakkak Rabbin tarafından hak ile indirildiğini bilirler."* (En'âm, 114) buyurmuştur.][724]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Allah'ın ruhu ibaresinin tefsirine gelince, o Allah'ın kelimesi ile Allah'ın yarattığı bir ruhtur demektir. Tıpkı Allah'ın kulu ve Allah'ın seması denilmesi gibidir.][725]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Birinci delil: Yüce Allah'ın: *"(İsâ) Mesih de mukarreb melekler de Allah'a kul olmaktan asla çekinmezler."* (Âyet 172) buyruğudur. Tazim edilenlerin zelil olduklarını, büyüklerin de emre boyun eğdiklerini isbat etmek isteyen bir kimse yükseğe doğru daha alt mertebede olanlardan sıra ile gider ve yukarı çıkar. Böylelikle muhatap da kendisinin emrine boyun eğilen ile kendisine itaat olunanın azametini derece derece anlamakta yükseliş kaydeder. Aksi taktirde eğer ta baş-

723 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VIII, 417-418.
724 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVII, 282-283.
725 Mecmû'u'l-Fetâvâ, IV, 220.

tan beri en büyüğün emre boyun eğdiğini ansızın işitecek olursa azametin mertebeleri de netlik kazanmaz ve bundan sonra daha alt mertebede sözü edilenin de sözkonusu edilmesinin anlamı olmaz. Aksine bu geri dönüş ve bir eksiklik olur.

Yaratış fıtratı şöyle demek şeklinde cereyan edegelmiştir: Filan kişi bana geldiği halde filan kişi bana gelmiyor. Yani o nasıl olur da benim yanıma gelmekten çekinir, utanır? Hâlbuki filan kişi ondan daha şerefli, daha büyüktür ve bu hali ile o bana gelmektedir.

Buna karşılık: Filan kişi de ondan daha üstün olanı da sana ikram etmekten yüz çevirmez denilmez. Buna göre Mesih'ten meleklere intikal onların faziletlerine bir delildir. Hem nasıl böyle olmasın ki? Onlar faziletlerin bizzat kendisi olan mukarreblik ile de nitelendirilmiş bulunuyorlar.

Cevap şudur: Kadı'nın iddia ettiğine göre bu daha üst mertebede olanın daha alt mertebede olana atfedilmesi kabilinden değildir. Böyle bir atıf ise gülünç bir atıftır. (Devamla) dedi ki: Bunun sebebi şudur: Birtakım kimseler Mesih'e ibadet ettiler, onun Allah'ın oğlu olduğunu ileri sürdüler. Başkaları da meleklere ibadet ettiler ve onların Allah'ın kızları olduklarını ileri sürdüler. Nitekim şanı yüce Allah her iki kesimden de bunu böylece nakletmiş ve yüce Allah da bu buyrukta şunu beyan etmiş olmaktadır: Sizin beni bırakıp kendilerine ibadet ettiğiniz bu varlıklar aslında benim kullarımdır ve onlar bana ibadet etmekten kesinlikle çekinmezler. Eğer onlar bana ibadet etmekten çekinecek olurlarsa Andolsun onları can yakıcı bir azap ile azaplandırırım. Mesih ise apaçık ortada olandır ve o insan türündendir.

Bu açıklama su götürür. Bunun hakikat derecesini en iyi bilen Allah'tır.

Sonra biz şöyle deriz: Eğer maksat bu ise başka bir şey söylemeye gerek yoktur. Şâyet daha alt mertebeden daha yukarıya doğru geçiş yapılmak istenmiş se şunu bilelim ki -Allah kalbini nurlandırsın, göğsünü İslâm'a açsın- şüphesiz meleklerin bilhassa dünyada iken insanların sahip olmadığı birtakım özellikleri vardır. Aklı başında hiçbir kimse bugün onların belli bir mekân/konum üzerinde Allah'a daha yakın, cisimleri daha açık, yaratılışları daha büyük, sûretleri daha güzel, ömürleri uzun, etkileri daha uğurlu ve bereketli ve bunun dışında bildiğimiz ve bilmediğimiz övülmeye değer pek çok hasletlerinin bulunduğunda hiçbir şekilde şüphe etmez.

İnsanların özellikleri ve ayrıcalıkları vardır. Fakat sözkonusu olan iki ayrıcalığın her birisinin toplamda hangisinin daha faziletli olduğu ile ilgilidir. Bu da bu âyet-i kerimeyi ve ondan sonraki buyrukları anlamayı kolaylaştıran bir yoldur.

Bunun da ötesinde meleğin üstün görülmesini gerektiren husus, onların sahip oldukları ayrıcalıklar ve onlardan daha alt mertebede olanlar hakkında sözkonusu olmayan ve yalnız onlarda bulunan özelliklerdir. Bu hususlarda onlardan daha alt mertebede olanların bu üstünlüklerinin sebeplerinden olan bu hususlarda onlardan daha üstün olamaz.

Şöyle ki: Eğer Mesih'in Allah'a ibadet etmekten çekinmesi farzedilecek olursa bu, ancak şanı yüce Allah'ın onu kendileriyle desteklemiş olduğu âyetler/mucizeler dolayısıyladır. Anadan doğma körü ve abraşı iyileştirmesi, ölüleri diriltmesi ve daha başka mucizeler gibi. Diğer taraftan o yaratılışı itibariyle Âdemoğullarına göre sıradışı yaratılmıştır. Dünyaya ve dünyadakilere karşı zühdünde de böyledir. Ona gerçekten ileri derecede bir zühd verilmişti. Fakat bu sıfatların her birinde de mutlaka melekler ondan daha belirgin bir şekilde ileridedirler. Çünkü onların hepsi babasız ve annesiz yaratılmışlardır. Cibril'in atı sebebi ile üzerinde geçtiği toprak canlanırdı. Kulların evlerinde neleri sakladığını bilmek ise melekler için pek kolaydır.

Bir abraş, bir kel ve bir ama ile ilgili hadiste şöyle denilmektedir:[726] Melek onların üzerlerini sıvazladı ve iyileştiler." İşte bunlar Mesih'e ibadet olunmasına sebep teşkil etmişlerdir. Meleklerin bu özelliklerden payına düşen ise daha fazla olduğu için onların Allah'ın oğlu diye kabul edilmeleri Mesih'in sahip olduklarına göre daha yüksek ve daha büyüktür. Onlar Allah'a ibadet etmekten çekinmediklerine göre onlara göre daha ileri derecede çekinmemekte o daha bir hak sahibidir. Şanı yüce Allah'a yakınlık ve onun nezdinde yakın olmaya gelince; bunlar bu âyetlerin sınırları dışında kalan hususlardır. Aynı şekilde bu âyetler ile ilgili olarak söylenebilecek en ileri husus onların Mesih'ten üstün olduklarıdır. Çünkü o bu dünya hayatındadır. Fakat ahirette istikrar bulup da şu anda sözkonusu etmeyeceğim birçok hususlar gerçekleştikten sonra orada onların ondan daha faziletli olduğunu söylemek imkânı nereden doğar?][727]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Nitekim müfessirlerden bir taifenin zikrettiğine göre Necrânlılar heyeti: Ey Muhammed! Sen bizim sahibimizi ayıplıyor ve onun Allah'ın kulu olduğunu söylüyorsun dediler. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Allah'a kul olmak İsâ için bir ayıp değildir buyurdu. Bunun üzerine: "*(İsâ) Mesih de mukarreb melekler de Allah'a kul olmaktan asla çekinmezler.*" buyruğu nazil oldu. Yani Mesih kesinlikle bun-

726 Buhârî, 3464; Müslim, 2964.
727 Mecmû'u'l-Fetâvâ, IV, 380-382.

dan çekinmez ve kendisini Allah'a kul olmaktan daha büyük bir konumda asla görmez. Çünkü aşırı hristiyanlara göre Allah'ın kulu demekle ona ağır söz söylemiş ve onu ayıplamış sayılır.

Bundan dolayı Necaşi, Cafer b. Ebu Talib'e: İsâ Mesih hakkında ne dersin diye sorduğu zaman o: O Allah'ın kulu, Rasûlü, Meryem'e ulaştırdığı kelimesi ve ondan bir ruhtur deyince Necaşi bir çöp kaldırarak: Mesih senin bu söylediklerinden bu çöp kadar bile fazla bir şey değildir deyince onun ileri gelen din adamları homurdanmaya başlamış o da: Homurdansanız dahi bu böyledir diye cevap vermişti.[728]][729]

يَٓا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَٓاءَكُمْ بُرْهَانٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَأَنْزَلْنَٓا إِلَيْكُمْ نُورًا مُبِينًا ﴿١٧٤﴾

174. "Ey insanlar! Size Rabbinizden bir Burhan geldi. Size apaçık bir Nûr da indirmişizdir."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) hakkında: *"Ey insanlar! Size Rabbinizden bir burhan geldi. Size apaçık bir nur da indirmişizdir."* buyurmaktadır.][730]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Size apaçık bir nur da indirmişizdir."* buyurmaktadır. İndirilmiş apaçık nur Kur'ân'ı da kapsar. Katade: O Rabbinizden bir beyyinedir demiştir.[731] Sevri: O Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dir demiştir.[732] Beğavi de şöyle demiştir: Bu müfessirlerin görüşüdür.[733] Fakat ben bunu ikincisinden başkasından nakledilmiş olarak bulamadım.[734] İbnu'l-Cevzî de bunu başkasından zikretmiş değildir.[735] O[736] el-Burhan'da üç görüş nakletmektedir: Bir o (apaçık nur) delil/hüccettir, iki Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dir, üç Katade'den onun Kur'ân olduğu zikredilmiştir.

728 Hadise Cafer b. Ebu Talib'in Necaşi ile başından geçenler ile ilgilidir.
729 er-Raddu Ala'l Ahnai, 214.
730 el-Cevâbu's-Sahih, V. 412.
731 İbn Ebu Hâtim, Nisa, 4581; Taberi, 10860.
732 Tefsiru Sevri, 89; İbn Ebu Hâtim, Nisa, 4580.
733 Beğavi, XII. 401.
734 Daha sahih olan bunun es-Sevri'nin rivâyeti olduğudur.
735 Zâdü'l-Mesîr, II, 264.
736 İbnu'l-Cevzî

İbn Ebu Hatim'in Katade'den sabit olan isnad ile rivâyet ettiği ise onun Allah'tan gelen bir beyyine olduğudur.[737] Beyyine ve hüccet ise nebiler ile gönderilen âyetleri/mucizeleri kapsar. Buna göre Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in nübüvvetine delil olan her bir şey bir burhandır. Yüce Allah da: *"İşte bunlar Firavuna ve ileri gelenlerine Rabbin tarafından iki burhandır."* (Kasas, 32) buyurmaktadır. Yine yüce Allah: *"Cennete yahudi ya da hristiyan olandan başka kimse girmeyecektir diyenlere de ki: Burhanınızı getirin."* (Bakara, 111) demiştir.

Doğru ve doğruluğu tasdik edilmiş Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in doğruluğuna şanı yüce Allah çok sayıda burhan/kesin delil ortaya koymuş ve hatta Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kendisi dahi burhan olmuştur. Doğruluğuna dair pek çok burhanı göstermiş ortaya koymuştur. Böylelikle delilin delili de delildir, burhanın burhanı da burhandır. Her bir âyet onun için bir burhandır. Burhan ise bir cins isim olup onunla sadece bir tanesi kastedilmez. Nitekim yüce Allah: *"Eğer doğru söyleyenler iseniz burhanınızı/delilinizi getirin."* (Bakara, 111) buyurmuştur. Eğer ondan sonra birden çok burhan getirecek olurlarsa o taktirde onlar bu emrin gereğini yerine getirmiş olurlar.

Maksada gelince bu burhanın akıl ile onun doğruluğuna delalet ettiği bilinir. O Katade'nin dediği gibi Allah tarafından gelen apaçık bir delil, Allah'tan gelen bir hüccettir. Nitekim Mücahid ve Süddî de: Mü'min o apaçık delil üzeredir. Allah'tan bir şahit de onu takip etmektedir. Aynı zamanda o burhan ile birlikte Allah'ın indirdiği nurudur demişlerdir. Allah en iyi bilendir.][738]

يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللّٰهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ إِنِ امْرُؤٌ هَلَكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ
أُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ وَهُوَ يَرِثُهَا إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهَا وَلَدٌ فَإِنْ كَانَتَا اثْنَتَيْنِ
فَلَهُمَا الثُّلُثَانِ مِمَّا تَرَكَ وَإِنْ كَانُوا إِخْوَةً رِجَالًا وَنِسَاءً فَلِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ
الْأُنْثَيَيْنِ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ أَنْ تَضِلُّوا وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٧٦﴾

176. "Senden fetvâ isterler. De ki: "Allah size kelâle hakkındaki hükmü şöylece açıklar: Eğer çocuğu bulunmayıp da kız kardeşi bulunan bir erkek ölürse bıraktığının yarısı kız kardeşe kalır. Eğer onun (ölen kız kardeşinin) çocuğu, (babası) yoksa o (erkek kardeş) kız kardeşine (malının tümüne) mirasçı olur. Eğer

737 Kaynakları daha önce gösterildi.
738 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV, 80-81.

kız kardeşler iki (veya daha çok) iseler, erkek kardeşin bıraktığı (mirası)nın üçte ikisini alırlar. Şâyet (mirasçılar) erkek ve kız kardeşler iseler, o zaman erkek için kadının iki payı vardır. Allah yanılmayasınız diye size açıklıyor. Allah her şeyi çok iyi bilendir."

Tefsiri:

[Kız kardeşlerin kızlarla birlikte -asabe olmakla birlikte- mirasına gelince yüce Allah'ın: *"Kız kardeşi bulunan bir erkek"* buyurmaktadır. Ashabın ve âlimlerin cumhurunun görüşü budur. Kur'ân-ı Kerim ve sünnet de buna delil teşkil etmektedir. Çünkü şanı yüce Allah'ın: *"Senden fetva isterler. De ki: Allah size kelale hakkındaki hükmü şöylece açıklar: Eğer çocuğu bulunmayıp da kız kardeşi bulunan bir erkek ölürse bıraktığının yarısı kız kardeşe kalır. Eğer onun (ölen kız kardeşinin) çocuğu (babası) yoksa o (erkek kardeş) kız kardeşine (malının tümüne) mirasçı olur."* buyruğu kız kardeşin çocuğun olmaması halinde mirasın yarısını alacağına ve eğer kız kardeşin çocuğu yoksa erkek kardeşin malının tamamını miras olarak alacağına delildir.

Bu ise evlat ile birlikte kız kardeşe erkek kardeşinin bıraktığının yarısının ona verilmemesini gerektirir. Çünkü böyle olsaydı çocuğu olsun yahut olmasın hiç fark etmeksizin malının yarısını alırdı. Bu durumda çocuğun ayrıca sözkonusu edilmesi bir tedlis, abes ve bir zarar olurdu. Yüce Allah'ın kelamı ise bundan münezzehtir.

Şanı yüce Allah'ın: *"Eğer çocuğu bulunmayıp da kız kardeşi bulunan bir erkek ölürse bıraktığının yarısı kız kardeşe kalır."* buyruğu ile *"Eğer ölenin çocuğu olmayıp anne babası ona mirasçı olursa üçte biri annesinindir."* (Nisâ, 11) buyruğu da bu kabildendir. Çünkü çoçuk ile birlikte mirasın yarısını almayacağı bilinen bir husustur. Çocuk ise ya erkek ya da dişidir. Eğer erkek ise erkek kardeşin onu mirasçılıktan düşürdüğü gibi onu mirasçılıktan düşürmesi öncelikle sözkonusudur. Buna delil de yüce Allah'ın: *"Eğer onun (ölen kız kardeşin) çocuğu yoksa o (erkek kardeş) kız kardeşine mirasçı olur."* buyruğu buna delildir. Mutlak olarak miras onun için ancak kız kardeşinin çocuğu olmaması halinde sabit olur. Mutlak miras ise malın tamamını hak etmek demektir. İşte bu da eğer kız kardeşin çocuğu varsa erkek kardeşinin malın tamamını almayacağına delildir. Aksine ya mirasçılıktan düşer yahut malının bir kısmını alır. Geriye kız kardeşin çocuğu olması hali kalmaktadır. Bu da ya erkektir ya da kızdır. Kur'ân-ı Kerim kızın ancak mirasın yarısını alacağını açıklamaktadır. Bu da kızın -eğer sadece bir kız ve bir

erkek kardeş varsa- öbür yarıyı almasına engel olmayacağına delildir. Şanı yüce Allah'ın bu fetvası ancak kelale hakkında olduğuna göre kelale ise babası ve çocuğu olmayan kişi olduğuna göre çocuğu ve babası olan kimsenin hükmünün bu olmadığı da anlaşılmış olmaktadır.][739]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Çocuk (mirası) ile ilgili âyet-i kerime iki kız çocuğundan fazlasının hükmü tıpkı iki kızın hükmü olduğuna delildir. İşte şanı yüce Allah kız kardeşler hakkında: *"Eğer kız kardeşler iki (yahut daha çok) iseler erkek kardeşin bıraktığının üçte ikisini alırlar."* buyurmakta ve onlardan fazlasını zikretmemektedir. Çünkü iki kızkardeş üçte ikiyi hak ettiğine göre onlardan fazlasının bu kadarını hak etmesi öncelikle sözkonusudur.][740]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Rical: Erkekler lafzı küçük dahi olsalar bütün erkekleri kapsar. Yüce Allah'ın: *"Şâyet (mirasçılar) erkek ve kız kardeşler iseler o zaman erkek için kadının iki payı vardır."* buyruğunda olduğu gibi.][741]

739 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXI, 346-347.
740 Tefsiru Âyatin Üşkilet, II, 1551.
741 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 422.

MÂİDE SÛRESİ

(Medine'de inmiştir. 120 âyettir)

Mâide Sûresi Hakkında

Merhum Şeyhu'l-İslâm genel olarak Mâide Sûresi hakkında şunları söylemiştir:

[Yüce Allah: *"İhramda iken avlanmayı helal saymamak şartı ile ve size okunacak olanlar hariç olmak üzere size dört ayaklı davarlar helal kılındı."* (Maide. 1) buyruğu ile ihramlı olmaları halinde avlanmayı helal kılma durumu dışında dört ayaklı davarları onlara mübah kılmaktadır. Çünkü onlar bunun haram kılındığına ve ondan uzak durmaları gerektiğine inanıyorlardı. Yine yüce Allah: *"Size leş, kan ve domuz eti ... bugün sizin için dininizi kemale erdirdim, üzerinizdeki nimetimi tamamladım."* (Maide. 3) buyurmaktadır. Sabit olduğu üzere bu (Âyet) veda haccında arefe günü öğleden sonra nazil olmuştur. Böylelikle şanı yüce Allah sonuncusu hacc olan farz kıldığı vacipleri ve bu âyet-i kerimede zikredilen haram kıldığı haramları teşri buyurmakla dini tamamlamış oldu. Bu onun şeriati cihetinden böyle olmuştur. Şeriatini güçlendirmek ona yardım ve destek vermekten ibaret, fiili bakımdan ise kâfir olanlar da dinimizden (ona zarar vermekten) yana ümitlerini kestiler.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de İslâm'ın emrettiği şekilde haccetti. Dini tamamladıktan sonra da şanı yüce Allah: *"Senden kendilerine neyin helal kılındığını soruyorlar. De ki: Size bütün iyi ve temiz şeyler helal kılındı. Allah'ın size öğrettikleri ile alıştırıp öğrettiğiniz avcı hayvanların avları da ... Bugün size iyi ve temiz olan şeyler helal kılındı."* (Maide. 4-5) buyurdu. Böylelikle onun iyi ve temiz şeyleri helal kılması dini tamamladığı güne denk gelmiş oldu. Onlar bu dinin emir ve buyruklarına riâyet etmeleri itibariyle işi kemale erdirdikleri gibi o da dini haram ve helal kılınan hükümleri ile kemale erdirdi.][742]

742 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XX. 152-153.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Maide Sûresi helal, haram kılmak, emir ve nehy buyurmak bakımından şeriatın fert hükümleri itibariyle Kur'ân-ı Kerim'de en kapsamlı sûredir. Bundan dolayı Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den: "O Kur'ân-ı Kerim'in en son nazil olan Sûresidir. Bu sebeple onun helal kıldıklarını helal, haram kıldıklarını da haram belleyiniz." buyurmuştur.[743] İşte bundan dolayı sûre yüce Allah'ın: *"Akitleri yerine getirin."* buyruğu ile başlamaktadır. Akitler ise ahitler demektir. Ayrıca bu sûrede helal ve haram kılıcı buyruklar ile vacip/farz kılan emredici buyruklar başka sûrede sözkonusu edilmediği kadar sözkonusu edilmektedir. Âyet-i kerimeler bu sûrede birbirleri ile sıkı bir ilişki içindedir. Yüce Allah'ın: *"Ey iman edenler! Allah'ın size helal kıldığı o en temiz ve en güzel şeyleri haram kılmayın ve haddi aşmayın. Çünkü Allah haddi aşanları sevmez."* (Maide, 87) buyruğu buna örnektir.

Tefsirde meşhur olduğu üzere bu âyet-i kerime, ashab-ı kiram arasından kendilerini rahipliğe vermek isteyen kimseler sebebi ile nazil olmuştur. Osman b. Maz'un ile onunla birlikte bir araya gelenler gibi. Buhârî ve Müslim'in Sahihlerinde Enes'in rivâyet ettiği dört kişi ile ilgili hadiste belirtildiği üzere onlardan biri: Ben hep oruç tutacağım ve açmayacağım demiş, diğeri: Ben geceleri hep namaz kılacağım ve uyumayacağım, öteki: Bana gelince ben de kadınlarla evlenmeyeceğim, bir diğeri ise: Bense hiç et yemeyeceğim, demiş bunun üzerine Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: "Ama ben hem oruç tutarım hem de yerim. Kadınlarla evlenirim. Et de yerim. Benim sünnetimden yüz çeviren benden değildir." buyurdu.[744]

Allah en iyi bilen olmakla birlikte yüce Allah'ın: *"Allah'ın size helal kıldığı o en temiz ve en güzel şeyleri haram kılmayın."* (Maide, 87) buyruğu sözlü ya da terk etmek kararını almak sûretiyle helalı haram kılan kimseler hakkında inmiştir. Ben kadınlarla evlenmeyeceğim, et yemeyeceğim diyenler gibi. Bu ise bid'at olarak ortaya çıkartılmış olan ruhbanlığın ta kendisidir. Çünkü rahip ne evlenir ne de hayvan keser.

Yüce Allah'ın: *"Ve haddi aşmayın."* (Maide, 87) buyruğu da: Ben uyumamak üzere namaz kılacağım ve ben oruç açmamak üzere oruç tutacağım diyen kimseler hakkında inmiştir. Çünkü i'tida haddi aşmak demektir. Bu şekilde karar alan

743 Ahmed, VI, 188; Nesai, Tefsir, 158; Nehhas, en-Nasihu ve'l-Mensuh, 141; Hakim, Müstedrek, II, 311; Beyhaki, VII, 172; hadis sahihtir.

744 Kaynakları daha önce gösterildi.

bir kimse meşru olan ibadet hususunda haddi aşan bir kimse olur. Tıpkı yüce Allah'ın: *"Rabbinize yalvara yakara ve gizlice dua edin. Gerçek şu ki o haddi aşanları sevmez."* (A'raf, 55) buyruğunda sözkonusu edilen dua etmek de haddi aşmak gibidir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: "Yakında dua etmekte ve Taharetlenip temizlenmekte haddi aşacak kavimler/kimseler olacaktır." buyurmuştur.[745]

Buna göre ibadetlerde ve Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ruhsat olarak yaptığı birtakım işleri yapmaktan çekinenlerin yaptığı gibi vera hususunda ve birtakım temiz ve helal şeyleri haram kılan kimseler gibi zühd hususunda gereksiz titizlik gibi şeyler haddi aşmak sayılır. İşte bu iki kısım terk etmek ile ilgili (haddi aşmalar)dır. Yüce Allah'ın: *"Haddi aşmayın."* buyruğu ya ibadet olan fiiller yönü hakkında özeldir yahut da haddi aşmak hem ibadet hem haram kılmak hususunda haddi aşmayı kapsar (geneldir.) İşte bu iki tür şanı yüce Allah'ın birkaç yerde müşrikleri kendileri sebebi ile yermiş olduğu iki türdür. Çünkü onlar Allah'ın izin vermediği bir ibadet yaptılar ve Allah'ın izin vermediği şeyleri haram kıldılar. Bundan dolayı yüce Allah'ın: *"Haram kılmayın"* buyruğu ile *"Haddi aşmayın"* buyruğu her iki kısmı da kapsar.

Buradaki haddi aşmak yüce Allah'ın: *"Günah işlemek ve haddi aşmak üzerinde ise yardımlaşmayın."* (Maide, 2) buyruğundaki haddi aşmak gibidir. Ya günah işlemekten daha geneldir yahut da başka bir türdür ya da buradaki haddi aşmak vacibi ile müstehabı ile emrolunan sınırları ve mübah olan şeylerin sınırını aşmaktır, yahut da yine bu hususta haramın sınırlarını aşmak da kapsam içerisinde olabilir. Çünkü haddin aşılmasının sözkonusu olduğu hususlar emrolunan yasak kılınmış olan ve mübah olan hususlar ile ilgilidir.

Daha sonra şanı yüce Allah: *"Allah sizi yeminlerinizdeki lağvden dolayı sorumlu tutmaz. Fakat Allah bağlanmış olduğunuz yeminlerinizden sorumlu tutar. Bunun keffareti ..."* (Maide, 89) buyurmaktadır. Yüce Allah bunu haram kılmayı yasakladıktan sonra zikretmektedir ki bir kimse eğer Allah adına ya da başka bir sûrette bir yemin ile bağlanacak olursa helalin haram kılınması halinden çıkış yolunu beyan etmek istemiştir. İşte bu aynı zamanda helal olan bir şeyi haram kılmanın yemin olduğuna delil gösterilmiştir.

Şanı yüce Allah bundan sonra içkiyi, kumarı, dikili taşları ve fal oklarını haram kıldığını zikrederek bu buyruğu ile neleri haram kıldığını açıklamış olmaktadır. Şüphesiz şer'i manası ile haram kılmayı kabul etmeme yanlışına ibahiye denilen her şeyi mübah kabul edenlerden bir kesim düşebilmektedir. Nitekim

745 Kaynakları daha önce gösterildi.

helal olanı haram kılma hatasına da bu kesimden bir grup düşebilmektedir. Çünkü bunlar oldukça gayretli bir şekilde ibadet ve riyazetleri zamanında (her şeyi mübah görenlerin zıddı olarak) "tahrimiyye (helalleri haram kılan kimseler)" oluverirler. Bundan sonra ise kendi iddiaları üzere visale erdikleri zaman da ibahiye olurlar. İşte bunlar kendilerini ibadete veren kimseler ile mutasavvıfların içine çokça düştüğü iki önemli afettir. Yeminler ile ilgili hüküm ise her ikisini bir arada sözkonusu etmiştir. Çünkü her ikisi de girişi ve çıkışı itibariyle ağız ile alakalıdır. Nitekim fakihler de kitabul eyman/yeminler kitabı ile kitabul atime/yiyecekler kitabını bir arada zikrederler. Bunda ise kayıtsız ve şartsız olarak yeminlerin keffareti hususunda ruhsat da vardır. Bu ise bazı yeminlerde keffaretin sözkonusu olmayacağını kabul eden fakihlerden bir kesimin işi oldukça sıkı tutmalarına da muhaliftir. Çünkü bu şekilde işi sıkı tutmak haram kılmaya zıddır. Bu durumda bir kimse bu işi sıkı tutmak sebebi ile ya bir vacibi ya da bir mübahı işlemekten alıkonulur. Hâlbuki bütün bu hükümler Allah'ın diğer ümmetler arasında yalnız bize olan bir rahmetidir. Çünkü yüce Allah diğer ümmetlere bir ceza olmak üzere ve yeminlerinde keffaret bulunmamak üzere haram kılmış bulunmaktadır. Bizi pisliklerden arındırdığı gibi onları arındırmamıştır. Bu hususu iyice düşünmek gerekir. Çünkü bu oldukça faydalı bir husustur.][746]

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ أُحِلَّتْ لَكُمْ بَهِيمَةُ الْأَنْعَامِ إِلَّا مَا يُتْلَىٰ
عَلَيْكُمْ غَيْرَ مُحِلِّي الصَّيْدِ وَأَنْتُمْ حُرُمٌ إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ ﴿١﴾

1. "Ey iman edenler! Akidleri yerine getirin. İhramlı olduğunuz zaman avlanmayı helâl saymamak şartı ile ve size okunacak olanlar hariç olmak üzere, size dört ayaklı davarlar helâl kılındı. Şüphesiz Allah, dilediği hükmü koyar."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Ey iman edenler! Akitleri yerine getirin."* buyurmaktadır. Akitlerden maksat ise ahitlerdir.][747]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Kitaba (kitaptan delile) gelince şanı yüce Allah: *"Ey iman edenler! Akitleri yerine getirin."* buyurmuştur. Akitlerden maksat, ahitlerdir. Yine yüce Allah: *"Söz söylediğiniz zaman (davalı) akrabanız dahi olsa adaletli olun. Allah'ın ah-*

746 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIV. 448-451.
747 Nazariyyetu'l-Akd. 95: Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXIX. 138.

dini yerine getirin." (En'âm, 152); *"Bir de ahdi yerine getirin. Çünkü ahitten (dolayı) sorumluluk vardır."* (İsra, 34); *"Hâlbuki onlar Andolsun ki bundan önce yüz çevirmemek üzere Allah'a ahit/söz vermişlerdi. Allah'a verilen ahit ise sorulur."* (Ahzâb, 15) buyurmaktadır.

Şanı yüce Allah akitlerin gereklerini yerine getirmeyi emir buyurmaktadır. Bu da genel bir emirdir. Aynı şekilde Allah'ın ahdine ve genel olarak bütün ahitlere de tastamam bağlı kalmayı emir buyurmuştur.][748]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah'ın: *"Ey iman edenler! Akitleri yerine getirin."* buyruğu hakkında şu açıklama yapılmıştır: Akitler Allah'ın ve Rasûlünün verdiği emirlerdir. Bu âyet-i kerimeyi Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Amr b. Hazm'ı Necrân'a âmil/zekât toplamak üzere gönderdiği vakit yazdığı mektubun başında yazmıştır. Amr'a verdiği bu mektubunda ise ferâiz, diyetler ve şer'an vacip olan sünnetler yer almaktadır.[749]][750]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Çünkü şanı yüce Allah: *"İhramda iken avlanmayı helal saymamak şartı ile ve size okunacak olanlar hariç olmak üzere size dört ayaklı davarlar helal kılındı. Şüphesiz Allah dilediği hükmü koyar."* buyurmaktadır. Şanı yüce Allah bu buyruğu ile ihramlı olmaları halinde avlanmayı helal kabul etmeksizin dört ayaklı davarları onlara mübah kılmaktadır. Yine yüce Allah: *"İhramdan çıktığınızda (isterseniz) avlanın."* (Maide, 2) ve: *"Ey iman edenler! Allah, görmeksizin kendisinden korkanları ayırdetmek için avdan ellerinizin, mızraklarınızın erişebileceği bir şeyle, sizi muhakkak deneyecektir. Artık bundan sonra kim aşırı giderse, onun için pek acıklı bir azap vardır. Ey iman edenler! Siz ihramda iken avı öldürmeyin. İçinizden kim onu bilerek öldürürse; cezası: Sizden iki adil kimsenin hükmü ile, öldürdüğü hayvanın benzeri, Ka'be'ye ulaştırılacak (deve, sığır veya koyun cinsinden) bir hayvan kurban etmektir. Yahut (o nisbette) düşkünlere yemek yedirmek şeklinde bir keffârettir. Veya bunun dengi oruç tutmaktır. Tâ ki ettiğinin vebalini tatmış olsun. Allah geçmiştekileri bağışlamıştır. Fakat kim bir daha böyle yaparsa, Allah ondan intikam alır. Allah mutlak galiptir, intikam sahibidir. Deniz*

748 el-Kavaidu Nûraniye, 214.

749 İbn Cerir, Tefsir, 10914; Tarih, III, 157; İbn Hişam, Siyret, IV, 241; Belazuri, Futuhu'l-Buldan, 77; İbn Ebu Hâtim, -İbn Kesir, II, 3'den naklen-

750 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVIII, 248.

avı ve onu yemek, size de yolcuya da bir fayda olmak üzere size helâl kılındı. İhramda bulunduğunuz sürece de kara avı size haram kılındı. Sonunda huzuruna varacağınız Allah'tan korkun." (Âyet 94-96) buyurmaktadır.

Cezayı gerektiren avlanmanın ise üç niteliği vardır.

1. İster evcilleştirilmiş olsun ister olmasın, ister mübah (herkesin avlayabileceği bir hayvan) isterse de mülkiyet altında bulunsun aslı itibariyle yabani olması

2. Kara hayvanı olması. o da (...)[751]

3. Yenilmesinin mübah olması. Eğer yenilmesi mübah ise o taktirde onun tazminatını öder ve bu hususta görüş ayrılığı yoktur. Ceylanlar, dağ keçileri, deve kuşları ve benzerleri gibi. Aynı şekilde sırtlandan dişi kurtun yavrusu olan "aysar" gibi eti yenilen ve yenilmeyen hayvanların yavrusu gibi yine dişi sırtlan ile erkek kurtun yavrusu sema ile biri yabani biri evcil anne babadan doğan yavrular da böyledir.

Eti yenilmeyenler de iki kısımdır:

1. Öldürülmesi emrolunmuş ve bu kapsama dahil olan eziyet vericiler

2. Eziyet verici olmayanlar.

Öldürülmesi mübah olanların öldürülmesi sebebi ile keffaret sözkonusu değildir. Eziyet vermeyenler hakkında Ebu Bekir de şöyle demiştir: Eti yenilmeyen bir av hayvanı ne zaman öldürürse Ahmed'in iki görüşünden birisine göre cezası yoktur. Bir diğer görüşe göre tilki, kedi ve benzerlerinin fidyesini öder. Yine: ihramlı bir kimse haşerat ve yırtıcı hayvanlardan dolayı fidye vermesi gerekenler ...][752]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Çünkü şanı yüce Allah: *"İhramdan çıktığınız zaman (isterseniz) avlanın."* (Âyet 2) buyurmakta ve (ihramın) bütün yasaklarından çıkma kaydını zikretmemektedir. Aksine buyruk şart bağlamında mutlak ve nekire olduğu için onun kapsamına her türlü helal oluş/ihramdan çıkış dahildir. İster bütün ihram yasaklarından çıkmış olsun ister çoğunluğundan isterse de az bir kısmından fark etmez.][753]

751 Aslı nüshada boşluk
752 Şerhul Umde -hacc-, II. 127-128.
753 Şerhul Umde -hacc-, II. 538.

يَٓا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تُحِلُّوا شَعَٓائِرَ اللّٰهِ وَلَا الشَّهْرَ الْحَرَامَ وَلَا الْهَدْيَ وَلَا الْقَلَٓائِدَ وَلَٓا اٰمِّينَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنْ رَبِّهِمْ وَرِضْوَانًاۜ وَإِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُواۜ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ أَنْ صَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ أَنْ تَعْتَدُواۢ وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوٰىۖ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِۖ وَاتَّقُوا اللّٰهَۜ إِنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٢﴾

2. "Ey iman edenler! Allah'ın şeâirine, haram olan ay'a, (Beytullah'a) hediye edilen kurbanlıklara, (hediye olundukları bilinsin diye boyunları) gerdanlıklılara ve Rabblerinden hem bir lütuf hem de bir rıza arayarak Beyt-i Haram'ı kastedip gelenlere saygısızlık etmeyin. İhramdan çıktığınızda (isterseniz) avlanın. Sizi Mescid-i Haram'dan alıkoydular diye bir kavme karşı beslediğiniz kin sakın sizi haddi aşmaya sürüklemesin. İyilik ve takva üzere birbirinizle yardımlaşın. Günah işlemek ve haddi aşmak üzerinde ise yardımlaşmayın. Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah cezası pek şiddetli olandır."

Tefsiri:

[İkinci olarak deriz ki: Şanı yüce Allah yasaklanan şeyi terk etmeyi takva ile ifade ettiği yerde böyle bir buyruk yüce Allah'ın: *"İyilik ve takva üzere yardımlaşınız."* buyruğundaki gibidir denilir. Seleften bazıları: Birr: İyilik sana emrolunan şeylerdir. Takva ise sana yasaklanmış şeylerdir diye açıklamışlardır. Bu durumda bu tabir ancak emrolunanın yapılması ile birlikte sözkonusu olur. Burada takva ile birlikte birr/iyilik lafzının da zikredildiği gibi. Yine Nuh (aleyhisselâm)'ın: *"Allah'a ibadet edin, O'ndan korkun (takvalı olun) ve bana itaat edin."* (Nuh, 3) buyruğunda da böyledir. Çünkü böyle bir takva emrolunanı yapmayı da gerektirir.][754]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"İyilik ve takva üzere birbirinizle yardımlaşınız. Günah işlemek ve haddi aşmak üzerinde ise yardımlaşmayın."* (buyruğunda da günahı ve haddi aşmayı bir arada sözkonusu etmiştir. Günah tür olarak şer demektir. Haddi aşmak/udvan ise mübah olan miktarı aşmaktır. Buna göre bağy de günah türünden sayılır.][755]

754 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XX, 135-136.
755 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXIV, 112.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bundan dolayı yüce Allah: *"Günah işlemek ve haddi aşmak üzerinde ise yardımlaşmayın."* buyurmuştur. Günah işlemek/ism ise masiyet demektir. Allah en iyi bilendir.][756]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"İyilik ve takva üzere birbirinizle yardımlaşın."* buyruğunda bir araya gelmeleri ve kayıtlı zikredilmeleri halinde ikisini birbirinden farklı olarak zikretmiştir. Bu âyet-i kerime de imanın ad olduğu hususların birr'in ve takva'nın isim olarak verildiği hususların mutlak olarak zikredilmeleri halinde bir ve aynı şey olduklarına delildir. Çünkü müminler hem takvalı kimselerdir hem de iyi kimselerdir.][757]

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنْزِيرِ وَمَآ أُهِلَّ لِغَيْرِ اللّٰهِ بِهِ
وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطِيحَةُ وَمَآ أَكَلَ السَّبُعُ إِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ
وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ وَأَنْ تَسْتَقْسِمُوا بِالْأَزْلَامِ ذٰلِكُمْ فِسْقٌ اَلْيَوْمَ يَئِسَ
الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ اَلْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ
دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا فَمَنِ اضْطُرَّ
فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِإِثْمٍ فَإِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣﴾

3. "Leş, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına boğazlananlar -(henüz canlı iken yetişip) kestikleriniz hariç olmak üzere- boğularak, vurularak, yüksek bir yerden yuvarlanarak, süsülerek, yırtıcı bir hayvan tarafından (parçalanarak) yenilmiş (ve ölmüş) hayvanlar, dikili taşlar üzerinde (onlar adına) boğazlananlar ve fal oklarıyla kısmet aramanız size haram kılındı. Bütün bunlar bir fısktır. Bugün kâfirler dininizden ümidlerini (tamamen) kestiler. Artık onlardan korkmayın, Ben'den korkun. Bugün sizin için dininizi kemâle erdirdim. Üzerinizdeki nimetimi tamamladım. Ve size din olarak İslâm'ı beğenip seçtim. Kim son derece aç ve çaresiz kalır da günaha meyletmeksizin (sayılanlardan yemeye) mecbur kalırsa; şüphesiz Allah mağfiret edendir, merhamet edendir."

756 Mecmû'u'l-Fetâvâ. III. 361.
757 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 183.

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Leş, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına boğazlananlar -henüz canlı iken yetişip- kestikleriniz hariç olmak üzere boğularak, vurularak, yüksek bir yerden yuvarlanarak, süsülerek, yırtıcı bir hayvan tarafından (parçalanarak) yenilmiş (ve ölmüş) hayvanlar ... size haram kılındı."* Yüce Allah'ın: *"Kestikleriniz hariç olmak üzere"* buyruğu daha önce geçen boğularak, vurularak, yüksek bir yerden yuvarlanarak, süsülerek ve yırtıcı bir hayvan tarafından parçalanarak öldürülenler içindir. Şafii, Ahmed b. Hanbel, Ebu Hanife ve onların dışındaki âlimler gibi genel olarak bütün âlimler bu kanaattedir. Dolayısıyla ölümlerinden önce yetişilebilenleri yemek mübahtır.

Fakat ilim adamları bu türden olup da tezkiyelerinin ne şekilde olacağı hususunda ihtilaf etmişlerdir. Kimisi: Kesin olarak öldüğünden emin olunanlar herhangi bir şekilde tezkiye edilemez demişlerdir. Malik'in ve Ahmed'den gelen bir rivâyetin belirttiği gibi. Kimileri de günün çoğunluğunda hayatta kalan bir hayvan şer'an kesilebilir derken bir kısmı da: Kendinde henüz hayat bulunanları kesilebilir. Nitekim Şafii ve Ahmed'in mezheplerine mensup kimi ilim adamı böyle derler.

Diğer taraftan bunlardan bazıları şöyle der: Hayat (ı mustakime) (henüz çıkmamış olan can) kesilen hayvanın hareketinden daha fazlasını yapabilme demektir. Kimileri de kesilmiş olanın hayatından fazla olması mümkün olan şey demektir demiştir. Doğrusu ise hayvan canlı iken kesilecek olursa onu yemek helal olur. Bu hususta kesilen hayvanın hareketine itibar edilmez. Çünkü kesilen hayvanın hareketlerinin ne oldukları tam olarak tespit edilemez. aksine bunlar arasında kimisinin canını tamamen verme süresi uzar, kimisinin de yaptığı hareketleri de oldukça büyük olur. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: "Kanı akıtılan (bir aletle kesileni) ve üzerine Allah'ın adı zikredileni yeyiniz." buyurmuştur.[758] Buna göre kesilen hayvandan akan kan ne zaman canlı olarak ondan akacak olursa onun da eti yenilir.][759]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Genel olarak ölüm sebebi ile hayvanın necis olmasına gelince; bu icma ile kabul edilmiştir. Buna da yüce Allah'ın: *"Leş, kan ... size haram kılındı."* buyruğu delildir. Bu ise böyle bir hayvanın yenilmesini, ondan yararlanılmasını ve diğer hususları kapsar.][760]

758 Buhârî, 2488; Müslim, 1968.
759 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXV. 236-237.
760 Şerhul Umde -taharet-, 129.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Size leş ... haram kılındı."* buyruğu ancak nebatî/bitkisel hayat değil de hayvanî hayatın hayvandan ayrılmasını sağlayan şey ile sözkonusu olur. Çünkü ağaç ve ekin, kuruması halinde müslümanların ittifakı ile necis değildir. Şanı yüce Allah da: *"Allah gökten bir su indirir de onunla yeryüzünü ölümünden sonra diriltir."* (Nahl. 16/65) Yine yüce Allah: *"Şunu bilin ki muhakkak Allah ölümünden sonra yeri diriltir."* (Hadid, 17) buyurmaktadır. Buna göre yerin ölümü müslümanların ittifakı ile necis olmasını gerektirmez. Çünkü haram kılınan meyte/leş hem hissin/duyarlılığın hem de iradi hareketin kendisinden ayrıldığı hayvanlara denilir.][761]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Beşincisi: Eğer şanı yüce Allah onu yemeyi haram kılmayı murad etmiş olsaydı yüce Allah'ın: *"Leş, kan, domuz eti ... size haram kılındı."* buyurduğu gibi *"av eti"* de demesi gerekirdi. Çünkü haram kılınmış olanın eğer hayatı yoksa o da kan, leş, boğulmuş, vurulmuş, yukarıdan düşüp yuvarlanmış ve tos vurularak öldürülmüş gibidir. Burada haram kılış bunların muayyen olarak kendilerine izafe edilmiştir. Çünkü bunlardan maksadın yemek ve benzeri menfaatler olduğu bilinen bir husustur. Şâyet canlı ise eğer: "ve domuz (eti)"in nesinin haram kılındığı bilinmemektedir. Onun öldürülmesi mi, yenilmesi mi ya da başka bir şey mi? denilecek olursa (şöyle cevap verilir): Buyruktan "domuz eti" denilmek sûretiyle maksadın yemek ve benzeri hususlar olduğu anlaşılır. Av hayvanı hakkında da: "*Size kara avı haram kılındı*" denildiği için de maksadın onu öldürmenin haram kılındığı ve bununla birlikte onun öldürülmesinin mübah kılınmasına kadar giden yenilmesinin haram kılındığı yoksa mutlak olarak etini yemenin haram kılınmadığı anlaşılır. İşte bu da iyice düşünen kimseler için güzel bir noktadır.][762]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

"Yüce Allah'ın: *"Allah'tan başkası adına boğazlananlar."* buyruğunun umumi ifadesi içerisindedir. Çünkü bu âyet-i kerime. Allah'tan başkası için konuşulan her bir hususu da kapsamaktadır."[763]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Kitap ve sünnette yer alan hükümlere en yakın Mezhep âlimlerimizin müteahhir olanlarından bunu hiç anmayanlar bulunmakla birlikte, Ahmed'in ifade-

761 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXI. 98.
762 Şerhu'l-Umde -hacc-. II. 180.
763 İktizâu's- Sırati'l- Mustakim. II. 557

lerinin delalet ettiği haramlıktır. Yüce Allah'ın: *"Allah'tan başkası adına boğazlananlar."* buyruğu ile *"Dikili taşlar üzerinde boğazlananlar."* buyruğunda herhangi bir şeklin tahsis edilmediği, olduğu gibi muhafaza edilmiş bir umum/genel ifade sözkonusudur. Bu da kendilerine kitap verilmiş kimselerin yiyeceklerinden farklı bir özelliktir. Çünkü onun için onu (etlerini) yemeyi mübah kılan tezkiye (şer'i kesim) şarttır. Eğer kitap ehli bir kimse meşru olan yerden başka bir yerde tezkiye yapmaya kalkışacak olursa onun bu tezkiyesi mübah olamaz. Çünkü kitap ehli kimse ile ilgili nihai durum onun tezkiyesinin müslümanınki gibi olmasıdır. Müslüman ise Allah'tan başkası için kesecek yahut da Allah'tan başkası adına kesecek olursa mübah olmaz. Her ne kadar bunu yapması halinde kâfir oluyorsa da zımmi için de durum böyledir.

Çünkü yüce Allah: *"Kendilerine kitap verilenlerin yiyeceği (kestikleri) size helaldir, sizin yiyeceğiniz de onlara helaldir."* (Maide. 5) buyruğu taraflar hakkında eşit bir ifade kullanmaktadır. Bu hal ise eğer onlar böyle bir şeyi helal kabul etmekle birlikte bize göre o helal değilse sözkonusudur. Yoksa onların helal bildikleri her şey helal demek değildir. Diğer taraftan iki delil olarak bir yasaklayıcı diğeri mübah kılıcı çatışma/tearuz halindedir. Yasaklayıcı delile uymak evladır. Ayrıca Allah'tan başkası adına ve Allah'tan başkasının adı ile kesmenin kesin olarak hiçbir nebinin dininde bulunmadığını bilmekteyiz. Çünkü bu onların sonradan ortaya çıkardıkları şirk kabilindendir. O halde kestiklerinin helal olmasına sebep olan mana, böyle bir kesimde sözkonusu değildir.][764]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Mücahid'den meşhur ve sahih olarak gelen tefsirinde İbn Ebu Necih'ten yüce Allah'ın: *"Dikili taşlar üzerinde boğazlananlar."* buyruğu hakkında şöyle dediğini rivâyet ettik: Bunlar Kâbe'nin etrafında bulunan ve cahiliye dönemi insanlarının kendileri için boğazladıkları ve diledikleri zaman da daha çok hoşlandıkları taşlarla değiştirdikleri birtakım taşlardı.[765] İbn Ebu Şeybe de şu rivâyeti nakletmektedir: Bize Muhammed b. Fudayl, Eş'as b. el-Hasan'dan rivâyet ettiğine göre *"Dikili taşlar üzerinde boğazlananlar."* ile ilgili olarak dedi ki: Bu şekilde kesilenler de Allah'tan başkası için kesilenlerle aynı konumdadır.[766]

764 İktizâu's- Sırati'l- Mustakim. II. 559.
765 İbn Cerir. 11050. 11051.
766 Bunu İbn Atiyye tefsirinde zikretmiş olup bu kanaati herhangi bir kimseye isnad etmemiştir. Allah en iyi bilendir. Ayrıca ben bunu İbn Ebu Şeybe'nin Mûsânnefi'nde de bulamadım. Onun bir başka kitabında bulunması muhtemeldir.

Katade'den diye meşhur olan tefsirde de şöyle denilmektedir: Dikili taşlar üzerinde kesilenlere gelince; dikili taşlar cahiliye dönemi insanlarının tapındıkları ve kendileri için kestikleri birtakım taşlar idi. Allah bu işi yapmayı yasaklamıştır.[767]

Ali b. Ebu Talha'nın İbn Abbas'tan diye naklettiği tefsirinde şöyle denilmektedir: [768] Nüsub denilen dikili taşlar arapların üzerlerinde hayvan boğazladıkları ve hayvanlarını boğazlarken de yüksek sesle tanrılarını andıkları taşlardı.

Şâyet: İsmail b. Said naklederek dedi ki: Ben Ahmed'e müslüman bir adamın onların ilahlarına kurban olarak kestiğinin hükmünü sordum. O: Bunda bir sakınca yoktur diye cevap verdiği nakledilmiştir denilecek olursa şöyle cevap verilir: Ahmed'in bunu söylemiş olmasının sebebi şudur: Müslüman bir kimse bu hayvanı kestiği vakit üzerine Allah'ın adını anarak keser ve onu Allah'tan başkası için kesme maksadını gütmez, ondan başkasının adını da anmaz. Aksine o koyun sahibinin maksadının tam zıddını kasteder. Böylelikle koyun sahibi kişinin niyetinin bunda hiçbir etkisi olmaz. Kesimde asıl etkili olan ise o hayvanı kesendir. Buna delil de şudur: Müslüman bir kimse herhangi bir hayvanın kesimi için kitap ehli birisine vekâlet verse o kişi de Allah'tan başkasının adını üzerine ansa o hayvan mübah olmaz. İşte bundan dolayı kesim bizatihi ibadet olduğundan ötürü Ali (radıyallâhu anh) ile aralarında kendisinden nakledilen iki rivâyetten birisinde Ahmed'in de bulunduğu ilim adamından birçok kimse kurbanının kesiminde kitap ehlinden birisine bir müslümanın vekâlet vermesini mekruh görmüşlerdir. Çünkü bizzat kesimin kendisi bedeni bir ibadettir. Tıpkı namaz gibi. Bundan dolayı kurban kesmenin özel bir mekânı, zamanı ve buna benzer özellikleri vardır. Bu ise et dağıtımı işinden farklı bir şeydir. Et dağıtmak ise mali bir ibadettir. Bundan dolayı ilim adamları harem bölgesinde kesilmiş hediyelik kurbanlıkların etlerinin harem ahâlisine özel olarak dağıtılmasının vücubu hususunda ihtilaf etmişlerdir. Sahih olan özellikle bu etlerin onlara verilmesi olsa bile. Bu yönüyle sadakadan farklıdır. Çünkü sadaka katıksız mali ibadettir. Bundan ötürü bazı hallerde vekilin niyetinin onda bir etkisi bulunmaz. Bununla birlikte Ahmed'den açıkça nakledilmiş olan bu meselenin hükmünün farklı olma ihtimali de bulunmaktadır.][769]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Dikili taşlar üzerinde boğazlananlar."* buyruğu hakkında iki görüş vardır:

767 İbn Cerir, 11052.

768 Beyhaki, IX, 249. Suyuti, ed-Durru'l-Mensûr, II, 256'da: Buna İbn Cerir, İbnu'l-Münzir, İbn Ebu Hâtim, Beyhaki İbn Abbas'tan rivâyet etmişlerdir demektedir.

769 İktidau Sırati'l- Mustakim, II, 567-568.

1. Bizzat kesmenin kendisi daha önce zikrettiğimiz gibi bu taşlar üzerinde yapılıyordu. Böylelikle onların o taşlar üzerinde kesim yapmaları putlara yakınlaşmak için yapılmış oluyordu. Bu, bu dikili taşları putlardan başka bir şey olarak kabul edenlerin kanaatine göredir. Bu durumda bu taşlar üzerinde kesim, üzerlerinde kesilen hayvanların putlar için kesilmiş yahut onlar adına kesilmiş olmalarından dolayıdır. Bu da Allah'tan başkası için kesilen her bir hayvanın haram kılınmasını gerektirir. Diğer taraftan belli bir yerde kesmenin ancak Allah'tan başkası için kesilme ciheti dolayısıyla bir etkisi sözkonusudur. Nitekim Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) müşriklerin putlarının bulunduğu yerde ve onların tören yerlerinde kesimi hoş karşılamamıştır. Bununla birlikte belli bölümde kesilen hayvan mekruh olur. Çünkü o belli yer şirk koşulan bir mekândır. Eğer kesim gerçek manada Allah'tan başkası için yapılacak olursa o taktirde o kesimde haram kılmanın hakikati de var olmuş olur.

2. Dikili taşlar üzerinde kesmek dikili taşlar için kesmek anlamındadır. Nitekim Zeyneb üzerine et ve ekmek ikram ederek düğün ziyafeti verdi ve çocuğu üzerine filan kişi yemek yedirdi, filan kişi çocuğu üzerine hayvan kesti ve benzeri ifadeler böyledir. Şanı yüce Allah'ın: *"Sizi hidâyete erdirmesi üzerine Allah'ı yüceltesiniz."* (Bakara, 185) buyruğu da bu türdendir. Bu husus dikili taşları putların ta kendisi olarak kabul edenlerin açıklamalarına göre açıkça anlaşılır. Bu durumda kesimin onlar için yapılması ile onların üzerine kanların sürülerek bulaştırılması arasında bir fark yoktur. Bu görüşe göre de delalet gâyet açıktır.

Şanı yüce Allah'ın: *"Dikili taşlar üzerinde boğazlananlar."* buyruğu hakkındaki bu iki farklı görüş şanı yüce Allah'ın şu buyrukları hakkındaki görüş ayrılığının bir benzeridir: *"Biz (Allah'ın) kendilerine rızık olarak verdiği kurbanlık hayvanlar üzerine Allah'ın adını ansınlar diye her ümmete kurban kesmeyi meşru kıldık."* (Hacc, 34); *"Ta ki kendileri için menfaatlere tanıklık etsinler, belirli günlerde Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği kurban edilen hayvanlar üzerine Allah'ın adını ansınlar."* (Hacc, 28) Çünkü denildiğine göre üzerlerine Allah'ın adının anılmasından maksat onların hazır bulunmaları halinde sözkonusudur.

Bir diğer görüşe göre onlar için onun adının anılması hazır bulunmaları halini de bulunmamaları halini de kapsar. Yüce Allah'ın: *"Sizi hidâyete erdirmesi üzerine Allah'ı yüceltesiniz."* (Bakara, 185) buyruğu durumundadır.

Gerçekte ise her iki görüşün de sonunda vardığı nokta yüce Allah'ın: *"Dikili taşlar üzerinde boğazlananlar."* buyruğunda -daha önce de işaret ettiğimiz gibi- netice aynı yere varır. Bu hususta zayıf üçüncü bir görüş daha vardır. Buna göre

mana dikili taşların adı üzerine şeklindedir. Bu da zayıf bir görüştür. Çünkü bu mana zaten yüce Allah'ın: *"Allah'tan başkası adına boğazlananlar"* buyruğundan anlaşılan bir manadır. O taktirde bu bir tekrar olur. Bununla birlikte lafzın bu anlama gelme ihtimali vardır. Nitekim Buhârî Sahihi'nde Mûsâ b. Ukbe'den o Salim'den o İbn Ömer (radıyallâhu anh)'dan rivâyet ettiğine göre o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şunu tahdis ederdi: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Zeyd b. Amr b. Nufeyl ile Beldeh'in alt taraflarında karşılaştı. Bu karşılaşma ise Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in üzerine vahiy inmeden önce olmuştu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona et bulunan bir sofra takdim etti. O da ondan yemeyi kabul etmedi. Sonra Zeyd: Ben sizin dikili taşlarınız için kestiğiniz hayvanlardan yemem. Ben ancak üzerine Allah'ın adı anılanlardan yerim demişti.[770]

Yine Buhârî'deki bir rivâyete göre Zeyd b. Amr b. Nufeyl Kureyşlilerin hayvan kesimlerini ayıplar ve şöyle derdi: Koyunu yaratan Allah'tır. Ona semadan suyu indiren, onun için yerden ot bitiren de odur. Sonra sizler kalkmış o koyunları Allah'tan başkasının adına kesiyorsunuz diyerek onların bu yaptıklarına tepki gösteriyor ve pek büyük bir iş yaptıklarını anlatıyordu.

Aynı şekilde şanı yüce Allah'ın: *"Allah'tan başkası adına boğazlananlar"* buyruğunun zahiri anlamına göre buradan kasıt Allah'tan başkası için kesilen hayvanlardır.][771]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[el-Mervezi dedi ki: Ebu Abdullah'a: *"Dikili taşlar üzerinde boğazlananlar."* buyruğu okununca o,: Putlar üzerine diye açıklama yaptı ve: Putlar üzerine kesilen her bir şey yenmez, diye ekledi.][772]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah'ın: *"Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim."* buyruğunun veda haccında indiği zikredilmiştir.][773]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Tarık b. Şihab, Ömer b. el-Hattab'dan rivâyet ettiğine göre yahudilerden bir adam ona: Ey müminlerin emiri! Kitabınızda okuduğunuz bir âyet vardır ki

770 Kaynakları daha önce gösterildi.
771 İktizâu's-Sırâti'l-Mustakîm. II. 561-563.
772 İktizâu's-Sırâti'l-Mustakîm. II. 554.
773 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 207.

eğer o bizim üzerimize indirilmiş olsaydı biz o günü bayram edinirdik. Ömer (radıyallâhu anh) o hangi âyettir demiş yahudi: *"Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim, üzerinizdeki nimetimi tamamladım ve size din olarak İslâm'ı beğenip seçtim."* âyetidir deyince Ömer: Biz (o âyetin) indiği o günü de âyetin Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in üzerine indiği o mekânı da çok iyi biliyoruz. Cuma günü kendisi Arafatta ayakta iken onun üzerine inmiştir.[774] Bunu Ebu Davud ve İbn Mace dışında "el-Cemae (kütüb-i sitte ve İmam Ahmed'in Müsned'i) rivâyet etmişlerdir."][775]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Aynı şekilde yüce Allah: *"Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim, üzerinizdeki nimetimi tamamladım ve size din olarak İslâm'ı beğenip seçtim."* buyurmaktadır.

İşte bu buyruk dinin eksiksiz olduğu ve onunla birlikte başka bir şeye ihtiyacının bulunmadığı hususunda çok açık bir nastır.][776]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim. Üzerinizdeki nimetimi tamamladım."* buyurmaktadır. Bundan dolayı şanı yüce Allah bu âyet-i kerimeyi bu hanif ümmetin en büyük bayramında indirmiştir. Çünkü bu tür arasında mekânın ve zamanın bir araya geldiği o bayramdan daha büyük bir bayram yoktur. Bu ise kurban bayramı günüdür. Hiçbir muayyen bir gün bugünden daha büyük değildir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu bayramı genel olarak bütün müslümanlarla kutlamış bulunuyordu. Ayrıca şanı yüce Allah o sırada küfrü ve kâfirleri de oldukça uzaklaştırmış idi.][777]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim."* (Maide, 3) ve yine bu sûrede: *"Kim imanı inkâr ederse ameli boşa gitmiş olur."* (Maide, 5) buyurmaktadır. Bundan dolayı İmam Ahmed şöyle demiştir: İslâm'ın ilk zamanlarında imanın başlangıcında eksiklik vardı ve bu zamanla tamamlanma yoluna koyuldu.][778]

774 Buhârî, VIII, 203 -Fethul Bari-; Müslim, XVIII, 152 -Nevevi-.
775 Şerhul Umde -hacc-, II, 506.
776 Minhâcü's-Sünne, VI, 411.
777 İktizâu's-Sırâti'l-Mustakîm, I, 483.
778 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 232.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim."* buyruğu emir ve nehiy ile yapılan teşri hususunda tamamlanmıştır demektir. Yoksa maksat ümmetin her biri üzerine ümmetin diğerleri hakkında vacip olan her şey vacip olmuştur ve o bunları hep yapmıştır anlamında değildir.][779]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim, üzerinizdeki nimetimi tamamladım ve size din olarak İslâm'ı beğenip seçtim."* buyurmaktadır. Şüphesiz yüce Allah onun ümmeti için dini, onun dili üzere kemale erdirmiştir. Artık onların kâmil dini tebliğ edecek kimseye ihtiyaçları yoktur ve artık onların muhaddes/ilahi ilhama mazhar kimselere ihtiyaçları bulunmamaktadır.

İşte bundan dolayı Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Şüphesiz sizden önceki ümmetler arasında muhaddes/ilahi ilhama mazhar kimseler vardı. Eğer benim ümmetim arasında birisi varsa bu Ömer olabilir."[780]

Böylelikle Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bizden önceki ümmetler arasında bulunduklarını kat'i bir ifade ile söylediği gibi kendi ümmeti arasında muhaddes kimselerin bulunduğundan kesin bir ifade ile söz etmemiştir. Hâlbuki bizim ümmetimiz ümmetlerin en faziletlisi ve kendilerinden önceki ümmetlerden en kamil olan ümmettir.

Buna sebep te şudur: Bizim ümmetimizin nasıl ki Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) dışında herhangi bir nebiden bir şey almaya ihtiyaçları yoksa muhaddes kimselere de ihtiyacı yoktur. Onların diğer nebilerin durumları ile alakalı öğrendikleri de zaten Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) vasıtası ile olmuştur. Önceki nebilerin durumlarına dair onlara ulaşan bilgileri kendilerine o tebliğ etmiştir. Diğer nebilerin durumlarından onun kendilerine tebliğ etmediği hususlara ise ümmetinin ayrıca bir ihtiyacı bulunmamaktadır.][781]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Aynı şekilde şüphesiz hacc İslâm'ın tamamlanışıdır. Çünkü İslâm beş temel üzerine bina edilmiştir. Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığına, Muhammed'in Allah'ın Rasûlü olduğuna şehadet etmek, namazı dosdoğru kılmak, zekatı ver-

779 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 232.
780 Müslim, 2398.
781 es-Safdiyye, I, 258-259.

mek, Ramazan ayı orucunu tutmak ve gücü yeten kimseler için Beyt'i hacc etmek. Bundan dolayı Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) hacc edince şanı yüce Allah da: *"Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim, üzerinizdeki nimetimi tamamladım ve size din olarak İslâm'ı beğenip seçtim."* buyruğunu indirmiştir.][782]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Gerçek şu ki sahih hadis kaynaklarında müsnedlerde ve tefsirde sabit olduğu üzere bu âyet-i kerime Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in üzerine Arafatta vakfe yapıyorken nazil olmuştur. Yahudilerden bir adam da Ömer b. Hattab'a: Müminlerin emiri, kitabınızda okuduğunuz bir âyet vardır. Eğer biz yahudiler üzerine inmiş olsaydı biz o günü bayram edinirdik dedi. Bunun üzerine Ömer ona: O âyet hangisidir diye sorunca yahudi: Allah'ın: *"Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim, üzerinizdeki nimetimi tamamladım ve size din olarak İslâm'ı beğenip seçtim."* buyruğudur deyince Ömer: Gerçekten ben o âyetin hangi gün ve nerede indiğini iyi biliyorum. Âyet arefe günü Arafatta Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) orada vakfede iken nazil oldu diye cevap verdi.[783]

Bu ise daha başka pek çok yoldan da yaygın/müstefiz olarak nakledilmiştir. Müslümanların sahih, müsned, cami türü hadis kitaplarında, siyer, tefsir ve daha başka kitaplarında hep nakledilegelmiştir.

Bugün ise ğadir-i hum gününden dokuz gün önce idi. Çünkü cuma günü Zülhiccenin dokuzuncu günü idi. O halde: Bu âyetin ğadir-i hum günü indiği nasıl söylenebilir?

Şüphesiz bu âyet-i kerimede hiçbir şekilde ne Ali'ye ne de onun imametine bir delalet bulunmamaktadır. Aksine bu âyet-i kerimede yüce Allah'ın dini kemale erdirdiği ve müminler üzerindeki nimeti tamamladığı ve Allah'ın İslâm'dan din olarak razı olup onu beğenip seçtiği haber verilmektedir. O halde Kur'ân-ı Kerim bu bakımdan onun/Ali'nin imamlığına delalet etmektedir diyen iddia sahibinin bu iddiası apaçık bir yalandır.

Eğer: Hadis buna delildir diyecek olursa şöyle denilir:

Eğer hadis sahih ise o taktirde delil âyetten değil hadisten gösterilmiş olur. Eğer sahih değilse ne âyette ne de hadiste buna dair bir delil bulunmaz.

Her iki ihtimale göre âyet-i kerimede buna dair bir delalet bulunmamaktadır. İşte bu da bu hadisin yalan olduğunu açıkça gösteren hususlardandır. Çünkü

---

782 Şerhul Umde, -hacc- I, 216.

783 Kaynakları az önce gösterildi.

âyetin nüzulü bu sebepten dolayıdır ve bu âyette kesinlikle buna dair bununla çelişecek herhangi bir asla delalet eden bir husus da bulunmamaktadır.][784]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yine yüce Allah: *"Ve size din olarak İslâm'ı beğenip seçtim."* ve: *"Ve eğer şükrederseniz sizin için ondan razı olur."* (Zümer, 7) buyurmak sûreti ile onun emretmiş olduğu dinden razı ve hoşnut olduğunu beyan buyurmaktadır. Eğer o her bir şeyden hoşnut ve razı olsaydı bu dinin ayrıca bir özelliği olmazdı.][785]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şeriatı baştan sona tetkik eden bir kimse onun yüce Allah'ın: *"Fakat kim mecbur kalırsa saldırmamak ve haddi aşmaksızın (yerse) ona günah yoktur."* buyruğu ile *"Kim son derece aç ve çaresiz kalır da günaha meyletmeksizin (sayılanlardan yemeye) mecbur kalırsa şüphesiz Allah mağfiret edendir, merhamet edendir."* buyrukları üzerine bina edilmiş olduğunu görür. İnsanların hayatlarında ihtiyaç duydukları ve bir vacibi terk etmek yahut bir haramı işlemek demek olan masiyete sebep olmayan hiçbir şey onlara haram kılınmamıştır. Çünkü onlar haddi aşmayan ve saldırmayan çaresiz kalmış kimse durumundadırlar. Eğer bunun sebebi -masiyet olan bir yolculuk yapan yolcu gibi- masiyet olup bu yolculuğu esnasında leş yemeye mecbur kalırsa ve borca girinceye kadar masiyetler uğrunda mal harcayacak olursa böyle bir kimseye tevbe etmesi emrolunur ve onun için de zaruretini kaldıracak kadarı mübah olur. Bu durumda meyte/leş yemesi ona mübah olur ve onun borcu zekattan ödenir. Eğer tevbe etmeyecek olursa o taktirde o kendi kendisine zulmeden ve hileye sapan birisi demektir. Böylesinin durumu ise yüce Allah'ın haklarında şöyle buyurduğu kimselerin durumuna benzer: *"Hani onlar cumartesi (gün)lerinde balıkları akın akın meydana çıkarak yanlarına geliyor, tatil yapmadıkları gün ise yanlarına gelmiyordu. İşte Biz itaatten çıktıklarından dolayı kendilerini böylece imtihan ediyorduk."* (A'raf, 163); *"Yahudilere zulümleri sebebi ile kendilerine helal kılınmış olan pek çok şeyi yasakladık. Ayrıca Allah yolundan çokça alıkoymalarından ..."* (Nisâ, 160) İşte bu yüce Allah'ın izni ile belki daha sonra dikkat çekeceğimiz pek büyük bir kaidedir.][786]

784 Minhâcü's-Sünne, VII, 54-55.
785 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VIII, 192.
786 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXIX, 64-65; el-Kavâidu'n-Nûrâniyye, 165.

يَسْأَلُونَكَ مَاذَا أُحِلَّ لَهُمْ قُلْ أُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ وَمَا عَلَّمْتُمْ مِنَ الْجَوَارِحِ
مُكَلِّبِينَ تُعَلِّمُونَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَكُمُ اللّٰهُ فَكُلُوا مِمَّا أَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ وَاذْكُرُوا
اسْمَ اللّٰهِ عَلَيْهِ وَاتَّقُوا اللّٰهَ إِنَّ اللّٰهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٤﴾

4. "Senden kendilerine neyin helâl kılındığını soruyorlar. De ki: "Size bütün iyi ve temiz şeyler helâl kılındı. Allah'ın size öğrettikleri ile alıştırıp öğrettiğiniz avcı hayvanların avları da. Artık onların sizin için tutuverdiklerinden yeyin. Üzerine Allah'ın adını anın ve Allah'tan korkun. Muhakkak Allah hesabı pek çabuk görendir."

Tefsiri:

[Onlar ayrıca şunu da bildiler ki: Allah'ın Rasûlünün haram kıldıkları haramlara bir ilavedir. Kur'ân'ı nesh değildir. Çünkü Kur'ân Allah'ın leş, kan ve domuz etinden başka herhangi bir şeyi haram kılmadığına delildir. Haram kılmamak ise helal kılmak değildir. Aksine bu emrin mevcut hali üzere bırakılması demektir. Bunu şanı yüce Allah ilim adamlarının ittifakı ile Mekke'de inmiş bir sûre olan En'âm Sûresinde zikretmiş bulunmaktadır. Yoksa durum Malik'in ve Şafii'nin mezhebine mensup âlimlerin zannettikleri gibi Kur'ân-ı Kerim'in son nazil olan buyruklarından değildir. Aksine Maide Sûresi'dir asıl sonradan nazil olmuş olan. Yüce Allah da bu sûrede: *"Size bütün iyi ve temiz şeyler helal kılındı"* buyurmaktadır. Böylelikle En'âm Sûresi'nde sözkonusu edilen haram kılmayış helal kılmak değildir. O ancak afv (denilen) hükmü belirtilmeden susarak geçilmiş) bir husustur. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in haram kılışı ise Kur'ân'ı nesh etmek değil bu afvı kaldırmaktır.][787]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Helal kılmak ancak hitap ile olur. Bundan ötürü bundan sonra indirilmiş olan Maide Sûresi'nde: *"Senden kendilerine neyin helal kılındığını soruyorlar. De ki: Size bütün iyi ve temiz şeyler helal kılındı. Allah'ın size öğrettikleri ile alıştırıp öğrettiğiniz avcı hayvanların avları da ... Bugün size iyi ve temiz olan şeyler helal kılındı. Kendilerine kitap verilenlerin yiyeceği (kestikleri) size helaldir, sizin yiyeceğiniz de onlara helaldir."* (Âyet 4-5) buyurmaktadır. İşte o günde onlara hoş ve temiz olan şeyler helal kılınmıştı. Bundan önce ise istisna ettiklerinden başka şeyler de onlara haram kılınmamıştı.][788]

787 el-Kavâidu'n-Nûrâniyye. 25-26.
788 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 46.

اَلْيَوْمَ أُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَكُمْ وَطَعَامُكُمْ حِلٌّ لَهُمْ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ إِذَا اٰتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ وَلَا مُتَّخِذِي أَخْدَانٍ وَمَنْ يَكْفُرْ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ وَهُوَ فِي الْاٰخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٥﴾

5. "Bugün size iyi ve temiz olan şeyler helâl kılındı. Kendilerine kitap verilenlerin yiyeceği (kestikleri) size helâldir, sizin yiyeceğiniz de onlara helâldir. Mü'min kadınlardan iffetli olanlar ile sizden önce kitap verilenlerden iffetli kadınlar -iffetinizi korumanız, zinâ etmemeniz, gizli dost edinmemeniz ve mehirlerini vermeniz şartıyla- size helâldir. Kim imanı inkâr ederse ameli boşa gitmiş olur ve o âhirette en çok zarara uğrayanlardandır.

Tefsiri:

[İşte bundan dolayı bundan sonra nazil olmuş olan Maide Sûresi'nde: "*Senden kendilerine neyin helal kılındığını soruyorlar ... Bugün size iyi ve temiz olan şeyler helal kılındı, kendilerine kitap verilenlerin yiyeceği (kestikleri) size helaldir, sizin yiyeceğiniz de onlara helaldir.*" (Âyet 4-5) buyurmaktadır. İşte o gün onlara temiz şeyler helal kılındı. Fakat bundan önce de kendilerine istisna ettiği şeyler dışında haram olan bir şey yoktu.][789]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Ehl-i kitap: Kitap ehli yahudi ve hristiyanları kapsayan bir isimdir. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'deki benzeri tabirler de böyledir. Yüce Allah'ın: "*Kendilerine kitap verilenlerin yiyeceği ...*" buyruğu ile: "*Kitap ehlinden ve müşriklerden kâfir olanlar kendilerine apaçık delil gelinceye kadar ayrılmayacaklardı.*" (Beyyine, 1) buyruğu ve benzeri buyruklar da böyledir.][790]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Ya bu kitap ehlinin kestiklerini kayıtsız ve şartsız olarak haram kılanlardan birisidir. Nitekim Rafıziler arasından böyle diyenler vardır. Bunlar aynı zamanda

789 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 46.
790 el-Cevâbu's-Sahih, III, 72-73.

kitap ehli kadınları nikâhlamayı da onların kestiklerini yemeyi de haram kabul ederler. Bu ise fetva vermekle meşhur müslüman imamlardan herhangi birisinin de onlara uyanlardan herhangi bir kimsenin de görüşleri arasında yer almaz. Aynı zamanda bu kitaba, sünnete ve kadim icmaa aykırı bir hatadır. Çünkü yüce Allah kitabında: *"Kendilerine kitap verilenlerin yiyeceği (kestikleri) size helaldir, sizin yiyeceğiniz de onlara helaldir. Mü'min kadınlardan iffetli olanlar ile sizden önce kitap verilenlerden iffetli kadınlar ... size helaldir."* buyurmaktadır.

Eğer bu âyet-i kerime yüce Allah'ın: *"İman edinceye kadar müşrik kadınları nikâhlamayın."* (Bakara, 221) ve *"Kâfir zevceleri de nikâhınız altında tutmayın."* (Mümtehine, 10) buyruklarına aykırıdır denilecek olursa şöyle cevap verilir:

Buna üç bakımdan cevap verilir:

1. Kur'ân-ı Kerim'de mutlak olarak şirk teriminin kapsamına kitap ehli dahil değildir. Onlar "kayıtlı şirk"in kapsamına girerler. Nitekim yüce Allah: *"Kitap ehlinden ve müşriklerden kâfir olanlar ... lardı."* (Beyyine, 1) buyurarak müşrikleri kitap ehlinden ayrı bir kısım olarak zikretmektedir. Yine yüce Allah: *"İman edenler yahudiler, sabiiler ve hristiyanlar ateşperestler ve müşrikler ..."* (Hacc, 17) buyruğunda da onlardan ayrı bir kısım olarak kendilerini zikretmiş bulunmaktadır.

Mukayyed olarak zikredilen şirkin kapsamına girmelerine gelince bu da yüce Allah'ın: *"Onlar Allah'ı bırakıp âlimlerini, râhiplerini, Meryemoğlu Mesih'i Rabbler edindiler. Hâlbuki onlar bir tek ilâha ibadet etmekten başkasıyla emrolunmamışlardı. Ondan başka ilâh yoktur. O, bunların ortak koştukları her şeyden münezzehtir."* (Tevbe, 31) buyruğunda da onları müşrik olmakla nitelendirmektedir.

Bunun sebebine gelince; Allah'ın kitaplarını indirdiği ve kendisi ile rasûllerini gönderdiği dinlerinin aslında şirk yoktur. Nitekim yüce Allah: *"Senden önce gönderdiğimiz her bir peygambere mutlaka şunu vahyederdik: "Benden başka ilah yoktur. O halde yalnız bana ibadet edin."* (Enbiya, 25); *"Senden önce gönderdiğimiz peygamberlerimize sor. Rahman'dan başka ibadet edilecek ilâhlar kılmış mıyız?"* (Zuhruf, 45); *"Andolsun ki Biz her ümmet arasında: Allah'a ibadet edin ve tağuttan kaçının diye bir peygamber göndermişizdir."* (Nahl, 36) buyurmaktadır. Fakat kendileri tebdil ve tağyirde bulunarak Allah'ın hakkında herhangi bir delil indirmediği birtakım şirk unsurlarını uydurup bid'at olarak ortaya çıkardılar. Böylelikle dinlerinin aslı itibariyle değil de uydurup ortaya çıkardıkları bid'atler itibariyle onlarda da şirk ortaya çıkmış oldu.

Yüce Allah'ın: *"Kâfir kadınları nikâhınız altında tutmayın."* (Mümtehine, 10) buyruğuna gelince; bu müslümanların nikâhı altında bulunan ve kâfir oldukları

da bilinen kadınlar ile ilgili bir tanıtmadır. O kadınlar ise kitap ehli olmayan Mekkeli müşrik kadınlardı ve buna benzer şekilde (diğer buyruklar) açıklanır.

2. *"Müşrik kadınlar"* ve *"Kâfir kadınlar"* lafzının kitap ehli olan kadınları da kapsadığını varsayacak olursak bile Maide Sûresi'ndeki âyet-i kerime has/özeldir ve bu âyet-i kerime ilim adamlarının ittifakı ile Bakara ve Mümtehine sûrelerinden sonra nazil olmuştur. Nitekim hadis-i şerifte: "Maide Sûresi Kur'ân-ı Kerim'in en son nazil olan sûrelerindendir. Bu sebeple onda helal olduğu bildirilen hususları helal, haram olduğu belirtilen hususları haram belleyiniz." buyrulmuştur.[791] Zaman itibariyle sonradan nazil olan has/genelin hükmünü özelleştirici buyruk İslâm âlimlerinin ittifakı ile önceden nazil olmuş olan âmm/hükmü genel buyruk hakkında hüküm vericidir. Fakat cumhur âlimleri derler ki: Bu buyruk onun müfessiridir. Böylelikle tahsis sûretinin umumi lafızla gelmediği de açıkça anlaşılmış olmaktadır. Bir kesim ise: Bu teşri buyrulduktan sonra bir neshtir demektedirler.

3. Bizler her iki nassın da has/özel olduklarını varsayacak olursak bu iki nastan birisi onların kestiklerini ve kadınlarını nikâhlamayı haram kılarken diğeri bunu helal kılmaktadır. Burada her ikisini de helal kılan nassın şu iki sebep dolayısıyla öncelenmesi gerekmektedir:

a. İlim adamlarının ittifakı ile sonra nazil olan Maide Sûresidir. Böylelikle Maide Sûresi'ndeki bu buyruk daha önce inmiş olan nassı nesh edici olur. Bu hükmü iki defa nesh etmektir denilemez. Çünkü haram kılınışından önce bu işin yapılmış olması ile ilgili olarak onu helal kılan şer'i bir hitap yoktu. Aksine bu helal oluş haram kılmanın sözkonusu olmayışından dolayı idi. Tıpkı içki içmek, domuz eti yemek ve benzeri hallerde olduğu gibi. Ta başından beri haram kılmak ise fiilin hükmünün istishâbı/olduğu gibi devam etmesi dolayısıyla nesih olmaz. Bundan dolayı Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Azı dişli her türlü yırtıcı hayvanı ve pençeli her türlü kuşu haram kılması[792] şanı yüce Allah'ın: *"De ki: Bana vahyolunanlar arasında yiyecek bir kimseye haram olduklarını bulduğum yiyecekler yalnızca şunlardır: ..."* (En'âm. 145) âyetinde sözü edilen ve âyetin delil teşkil ettiği bu âyetin nüzulünden önce ancak bu üç sınıfı haram kıldığı şeklinde buyruğun delalet ettiği hususu nesh edici değildir. Çünkü bu âyet-i kerime âyetin nüzulü zamanına kadar bu üç türden fazlasının haram kılınmadığını belirtmekte-

---

791 Nesai. Tefsir. 158: Ahmed. VI, 188; Nehhas, en-Nasih vel Mensuh, s. 41; Hakim, II, 311; Beyhaki. Sünen. VII. 172. Hadis sahihtir -Allah en iyi bilendir- Suyuti. ed-Durru'l-Mensûr, II, 252'de Ebu Ubeyd. İbn Münzir ve İbn Merdûye tarafından da rivâyet edildiğini belirtmektedir.

792 Müslim. 1934

dir. Fakat bunun dışındaki şeylerin helal kılındığı ise sabit değildir. Aksine bu üçü dışındaki şeyler hakkında ne helal kılma ne haram kılmanın sözkonusu olmadığı "afv" sözkonusu idi. Küçük çocuğun ve delinin fiilleri gibi. Yine bilinen hadiste de şöyle belirtildiği gibi: "Helal Allah'ın kitabında helal ettiğidir, haram da Allah'ın kitabında haram kıldıklarıdır. Hakkında bir şey söylemedikleri ise onun affettiği şeylerdendir."[793] Bu hadis Selman-ı Farisi'nin mevkuf bir sözü olarak mahfuzdur yahut da Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e kadar ulaşan merfu bir hadis de olabilir.

Buna delil de şanı yüce Allah'ın Maide Sûresi'nde: *"Bugün size iyi ve temiz olan şeyler helal kılındı"* buyruğu delildir. Bu buyruğunda şanı yüce Allah bunları o gün helal kıldığını haber vermektedir. Maide Sûresi ise icma ile Medine'de inmiştir. En'âm Sûresi de icma ile Mekke'de inmiştir. Böylelikle iyi ve temiz şeylerin helal kılınmasının Mekke'de değil Medine'de olduğu anlaşılmış olmaktadır. Yüce Allah'ın: *"Bugün size iyi ve temiz olan şeyler helal kılındı. Kendilerine kitap verilenlerin yiyeceği size helaldir, sizin yiyeceğiniz de onlara helaldir ..."* âyeti ile de kitap ehli kadınları nikâhlamak sabit olmaktadır. Bundan önce ise ya sahih görüşe göre bu "afv" idi yahut da haram iken sonradan nesh edildi. Buna da Maide Sûresi'ndeki âyeti hiçbir şeyin nesh etmemiş olduğu delil teşkil etmektedir.

b. Kitap ehlinin yediklerinin helal olduğu kitap sünnet ve icma ile sabittir. Kitap ehli kadınları hakkında söylenecekler onların kestikleri hakkında söylenecekler gibidir. Onlardan birisinin helal olduğu sabit ise ötekinin de helal olduğu sabittir. Onların kestiklerinin helal olduğu ile çelişen hiçbir delil kesinlikle yoktur. Ayrıca buna Huzeyfe b. el-Yeman'ın yahudi bir kadınla evlenip, ashab-ı kiramdan hiç kimsenin ona itiraz etmemesi de delildir. İşte bu onların böyle bir evliliğin caiz oluşu üzerinde icma etmiş olduklarına delil teşkil etmektedir.

Eğer yüce Allah'ın: *"Kendilerine kitap verilenlerin yiyeceği size helaldir."* buyruğu meyvelere, tanelere yorumlanır denilecek olursa bu sefer bu çeşitli sebeplerden ötürü yanlıştır diye cevap verilir:

1. Bu denilenler zaten kitap ehlinden, müşriklerden ve mecusilerden de mübahtır. Dolayısıyla bunu ehli kitaba özel olarak kabul etmenin bir faydası yoktur.

2. Yiyeceğin onlara izafe edilmesi onların ortaya koyacakları bir fiil ile yenilecek bir yemek haline getirilmiş olmasını gerektirir. Bu isim ise ancak onların

793 Tirmizi. 1726; İbn Mace. 3367; Hakim. IV. 115; Beyhaki. X. 12; Taberânî. V. 250. Hadis zayıftır. Şeyhu'l-İslâm'ın ve İbn Receb'in Câmiu'l-Ulûm ve'l-Hikem, II. 117'de tercih ettiği gibi Selman'ın sözü olma ihtimali de vardır.

kesimleri ile et haline gelmiş kesilmiş hayvanlar hakkında hak edilen bir adlandırmadır. Meyveleri ise yüce Allah esasen yenilebilecek halde yaratmıştır. Bir insanın fiili neticesinde yemek haline gelmemiştir.

3. Şanı yüce Allah yemeğin helal olmasını kadınların helal olması ile birlikte sözkonusu etmiş ve onların yemeklerini bize mübah kıldığı gibi bizim yemeğimizi de onlara mübah kılmıştır. Bilindiği gibi kadınların hükmü müşrikler dışarıda kalmak üzere kitap ehline özeldir. İşte yemeğin hükmü de böyledir. Meyve ve tahıllar ise kitap ehline özgü değildir.

4. "Taam/yiyecek" lafzı umumidir. Bu lafzın et ve benzeri şeyleri ifade etmesi meyveyi ifade etmesinden daha güçlüdür. O halde lafzın genel anlamı üzerinde kabul edlimesi gerekir. Özellikle de bununla beraber: *"Sizin yiyeceğiniz de onlara helaldir."* buyruğu da zikredilmiş bulunmaktadır. Bizim onlara her yediğimiz türü yedirmemiz caiz olduğu gibi aynı şekilde biz de onların bütün yiyecek türlerinden yiyebiliriz.][794]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Kitap ehlinden olan kadını nikâhlamak Maide Sûresi'ndeki âyet ile caizdir. Yüce Allah: *"Kendilerine kitap verilenlerin yiyeceği (kestikleri) size helaldir. Sizin yiyeceğiniz de onlara helaldir. Mü'min kadınlardan iffetli olanlar ile sizden önce kitap verilenlerden iffetli kadınlar ... size helaldir."* bu dört imam ve diğerlerinin arasından Selefin de halefin de büyük topluluklarının kabul ettiği kanaattir. İbn Ömer'den rivâyet edildiğine göre hristiyan kadın ile nikâhlamayı hoş karşılamamış ve: Rabbinin Meryemoğlu İsâ olduğunu söylemesinden daha büyük bir şirk olduğunu bilmiyorum demiştir. Bu ise bugün bid'at ehlinden bir kesimin de kabul ettiği bir görüştür. Ayrıca bunlar Bakara Sûresi'ndeki âyet-i kerimeyi ve: *"Kâfir kadınları nikâhınız altında tutmayın."* (Mümtehine. 10) âyetini delil göstermişlerdir. Bakara Sûresi'ndeki âyet-i kerimeye dair üç şekilde cevap verilebilir:

1. Kitap ehli müşriklerin kapsamına girmezler. Şanı yüce Allah kitap ehlini müşriklerden ayrı olarak değerlendirmiştir. Buna delil de: *"Şüphesiz iman edenler, yahudiler, sabiiler ve hristiyanlar ..."* (Hacc, 17) buyruğu buna delildir. Eğer yüce Allah'ın onları: *"Onlar Allah'ı bırakıp hahamlarını, rahiplerini, meryemoğlu Mesih'i Rabbler edindiler. Hâlbuki onlar ancak bir tek ilaha ibadet etmekle emrolunmuşlardı. O'ndan başka ilah yoktur. O bunların ortak koştukları her şeyden münezzehtir."* (Tevbe. 31) buyruğu ile onları şirk ile nitelendirmiştir diye sorulacak olursa şöyle cevap verilir:

794 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXV. 213-217.

Kitap ehlinin dinlerinin aslında şirk yoktur. Çünkü şanı yüce Allah rasûlleri ancak tevhid ile göndermiştir. Buna göre rasûllere ve kitaplara iman edenlerin dinlerinin asıllarında şirk olmaz. Fakat hristiyanlar şirki sonradan/bid'at olarak ortaya çıkardılar. Nitekim yüce Allah: *"O münezzehtir ve ortak tutmakta oldukları her şeyden yücedir."* (Yunus, 18) buyurmuştur. Şanı yüce Allah'ın onları şirk koşmakla nitelendirdiği her yerde onların Allah'ın kendilerine emretmemiş olduğu ve sonradan uydurdukları şirkten dolayıdır. İşte bundan dolayı onların müşriklerden ayırd edilmeleri gerekir. çünkü dinlerinin aslı şirki değil de tevhidi getirmiş olan Allah tarafından indirilmiş kitaplara tabi olmaktır. Buna göre kitap ehli bu açıdan müşrik değillerdi. Çünkü onların nisbet edildikleri kitapta şirk yoktur. Nitekim müslümanlar ve Muhammed Ümmeti denildiği taktirde de bu açıdan onlar arasında böyle bir şey sözkonusu olmaz. Ne ittihad (yaratılanın ve yaratanın birliği) ne rafızilik, ne kaderin yalanlanması ne de bunun dışındaki başka herhangi bir bid'at sözkonusu olmaz. Her ne kadar ümmetin kapsamı içerisine giren bazı kimseler bu gibi bid'atleri ortaya koymuş olsa dahi Muhammed Ümmeti asla dalalet üzere birleşip ittifak etmez. Mutlaka ümmet arasında kitap ehlinden farklı olarak tevhid şeriatine uyan kimseler bulunmaya devam edecektir. Ayrıca şanı yüce Allah kitap ehli hakkında onların müşrik olduklarını isim kullanarak haber vermemiştir. Aksine fiil ile: *"Ortak koştuklarından."* buyurmaktadır. Bakara Sûresi'ndeki âyet-i kerimede ise isim zikredilerek *"müşrik erkekler"* ve *"müşrik kadınlar"* diye isim kullanılmıştır. İsim ise fiilden daha güçlü bir vurgu ifade eder.

2. Yüce Allah onları şirk ile nitelendirdiği gibi Bakara Sûresi'nde *"müşrikler"* lafzı onları kuşatır. Bu buyruk ise lafzın delaletinin tekil ve başka lafızlarla birlikte olması arasında fark gözetilmek sûreti ile açıklanır. Eğer tek başlarına zikredilecek olurlarsa aralarına kitap ehli de girer. Kitap ehli ile birlikte zikredilmeleri halinde ise kitap ehli kapsamlarına girmez. Nitekim bunun benzeri bir açıklama "fakir" ve "miskin" ve benzeri lafızlar hakkında da yapılmıştır. Buna göre şöyle denilir: Bakara Sûresi'ndeki âyet umumidir, öbürü ise hususidir. Hususi lafız ise umumi olana göre öncelenir.

3. Maide Sûresi'ndeki âyet Bakara Sûresi'ndeki âyeti nesh edicidir diye cevap verilir. Çünkü Maide Sûresi ilim adamlarının ittifakı ile Bakara Sûresi'nden sonra nazil olmuştur. Hadis-i şerifte de: "Maide Sûresi Kur'ân'ın son inen bölümlerindendir. Bu sebeple o sûredeki helalleri helal, haramları haram biliniz."[795]

795 Kaynakları daha önce gösterildi.

Sonradan nazil olmuş olan âyet-i kerime ise -birbirleri ile tearuz etmeleri/ çelişmeleri halinde önceki âyeti nesh eder.

Yüce Allah'ın: *"Kâfir kadınları nikâhınız altında tutmayınız."* (Mümtehine, 10) buyruğuna gelince; Bu âyet-i kerime Hudeybiye barışından sonra Mekke'den Medine'ye hicret edenler sebebi ile nazil olmuştur. Şanı yüce Allah Mümtehine Sûresi'ni indirerek muhacirlerin imtihan edilmesini emir buyurmuştur. Bu da nikâhı altında kâfir kadın bulunan kimselere bir hitaptır. (el-kevafir: kâfir kadınlar) lafzının başındaki elif lam ise ahdi tanımlamak içindir. Mahut/bilinen kâfir kadınlar ise müşrik kadınlar idi. Hâlbuki kâfirler bazı yerlerde kitap ehlinden ayrıca sözkonusu edilmezler. Yüce Allah'ın: *"Şu kitaptan kendilerine biraz pay verilenlere bakmaz mısın Cibt'e ve Tâğût'a inanıyorlar ve diğer inkâr edenlere bunlar müminlerden daha doğru bir yoldadır derler."* (Nisâ, 51) buyruğunda olduğu gibi. Şüphesiz kitap ehlinin dinlerinin aslı imandır. Fakat onlar yüce Allah'ın: *"Şüphe yok ki Allah'ı ve peygamberlerini inkâr ederek kâfir olanlar, bir de Allah ile peygamberlerinin arasını ayırmak isteyenler ve: "Kimine inanırız, kimini inkâr ederiz" diyenler, böylece bunun (küfürle imanın) arasında bir yol tutmaya yeltenenler; işte onlar gerçek kâfirlerin tâ kendileridirler. Biz o kâfirlere alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır."* (Nisâ, 150-151) buyruklarında olduğu gibi küfrü sonradan (bid'at olarak) ortaya çıkartmak sûreti ile kâfir olanlardır.][796]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Kendilerine kitap verilenlerin yiyeceği (kestikleri) size helaldir. Sizin yiyeceğiniz de onlara helaldir. Mü'min kadınlardan iffetli olanlar ile sizden önce kitap verilenlerden iffetli kadınlar size helaldir."* buyruğu kitap ehli hakkında özeldir. Ayrıca bu yüce Allah'ın: *"Müşrik kadınları nikâhlamayın."* (Bakara, 221) buyruğundan sonra nazil olmuştur. Bakara Sûresi'ndeki âyet kitap ehlini kapsamaz. Eğer onları kapsayacak olursa o taktirde bu (Maide Sûresindeki âyet) özel ve sonradan nazil olmuş bir âyet olur. Bu durumda tahsis edici değil nesh edici olur. Çünkü o kişi de bilir ki bu nassın helal oluşlarına dair delaleti öbür nassın haram oluşa delaletinden daha ağır basmaktadır. Bu ağır basma da onun tarafından kesinlikle bilinir. İşte bu da fakihe özel bir fıkıhtır ve bu zanni değil kat'i bir ilimdir. Böyle bir bilgi sahibi olmayan bir kimse ise dört imamın ve kitap ehli kadınları nikâhlamayı caiz kabul eden cumhurun taklitçisi olur. Mukallidin itikadı/inancı ise fıkıh değildir.][797]

796 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXII, 178-181.
797 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIII, 119.

[Kitap ehli kadınları nikâhlamak Maide Sûresi'ndeki âyet gereğince caizdir. Çünkü yüce Allah: *"Kendilerine kitap verilenlerin yiyeceği (kestikleri) size helaldir. Sizin yiyeceğiniz de onlara helaldir. Mü'min kadınlardan iffetli olanlar ile sizden önce kitap verilenlerden iffetli kadınlar da size helaldir."* buyurmaktadır. İşte bu dört imamın ve diğerlerinin arasında bulunduğu Selef ve halefin büyük çoğunluğunun kabul ettiği görüştür.][798]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah iffetli kadınları nikâhlamayı: *"Ve sizden önce kitap verilenlerden iffetli kadınlar size helaldir."* âyeti ile mübah kılmaktadır. Bu âyet ile kitap ehli arasından muhsan kadınları mübah kılmış olmaktadır. Cariyeler hakkındaki âyet-i kerimede de: *"İçinizden muhsan mü'min kadınları nikâhlayacak bir bolluğa güç yetiremeyenler sahip olduğunuz mü'min cariyelerinizden alsın. Allah imanınızı çok iyi bilendir. Siz birbirinizdensiniz."* (Nisâ, 25) buyruğu ile ancak mü'min kadınları mübah kılmaktadır. Burası ise bu meselenin genişçe açıklanacağı yer değildir.][799]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Mü'min kadınlardan iffetli olanlar ile sizden önce kitap verilenlerden iffetli kadınlar -iffetinizi korumanız, zina etmemeniz, gizli dost edinmemeniz ve mehirlerini vermeniz şartı ile- size helaldir."* buyurarak burada erkekler ile ilgili olarak bu şartları koşmuş bulunmaktadır. Nitekim öbür buyrukta da kadınlar hakkında bu şartları koşmuştur. Bu da şanı yüce Allah'ın Nûr Sûresi'nde yer alan: *"Zina eden erkek ancak zina eden yahut müşrik olan bir kadını nikâhlayabilir. Zina eden kadını da ancak zina eden ya da müşrik olan bir erkek nikâhlayabilir. Böylesi müminlere haram kılınmıştır."* (Nûr, 3) buyruğuna da uygundur.][800]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Gizli dost edinmemeniz."* buyruğu ile kişinin kendisi ile olsun başkası ile olsun zina eden gizli bir kadın dost edinmesini haram kılmaktadır. şanı yüce Allah cariyeler hakkındaki âyet-i kerimede: *"İçinizden hür olan mü'min kadınları nikâhlayacak bir bolluğa sahip olamayanlar(ınız), sahip olduğunuz mü'min cariyelerinizden alsın. Allah imanınızı çok iyi bilendir. Siz birbirinizdensiniz. Zinadan kaçınan, gizli dost edinmeyen, namuslu kadınlar olmaları halinde*

798 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIV, 91.
799 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXII, 182.
800 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXII, 144-145.

onları velilerinin izniyle nikâhlayın, mehirlerini de güzellikle kendilerine verin. Şâyet evlendikten sonra fuhuş işlerlerse, onlara evli ve hür kadınlara verilen cezanın yarısı verilir. Bu (izin) içinizden günaha girmekten korkanlar içindir. Sabretmeniz ise sizin için daha hayırlıdır. Allah çok bağışlayandır, çok esirgeyendir." (Nisâ, 25) buyurmakta ve cariyeler hakkında da zina etmeyen, gizli dost edinmeyen, iffetini koruyan cariyeler olmalarını sözkonusu etmektedir. Hür kadınlar hakkında ise erkeklerin iffetlerini koruyan ve dost edinmeyen kimseler olmalarını şart koşmakla birlikte Maide Sûresi'nde de kitap ehli kadınlarını sözkonusu edince *"gizli dost edinmemeniz"* buyurmaktadır. Nisâ Sûresi'nde ise sadece *"zina etmeyenler"* vasfını zikretmektedir. Çünkü zina etmekle tanınanlar hür kadınlar değil cariyeler idi. Bu sebeple cariyelerin nikâhlanması halinde zina etmemeleri, gizli dost edinmemeleri ve iffetlerini koruyan kadınlar olmaları şartını koşmaktadır. İşte bu da zina etmeye devam eden cariye ile ancak kocasının iffetini koruyacağı ve iffetini koruyan birisi olmak üzere evlenmesi dışında evlenmenin caiz olmadığına delildir. Kendisi ile evlenilecek cariyenin erkeklerle zina etmemesi ve gizli dost edinmemesi gerekir. Bu ise geçen hususlar ile birlikte hayasız cariyenin nikâhlanması hususunda en açık olan durumlardan birisidir.

İbn Abbas'tan *"muhsan kadınlar"*ı zina etmeyen iffetli kadınlar diye açıkladığı *"gizli dost edinmeyen."* (Nisâ, 25) buyruğunun da şu anlama geldiğini söylediği rivâyet edilmiştir: Cahiliye dönemi insanları açıktan yapılan zinayı haram görmekle birlikte gizli saklı yapılanı helal kabul ediyorlardı. Yine ondan nakledilen bir başka rivâyete göre *"sifah yapan kadınlar"* açıktan açığa zina eden kadınlar diye *"gizli dost edinen kadınlar"* ise tek bir dostu olan kadın/cariye diye açıkladığı da rivâyet edilmiştir.[801]

Müfessirlerden birisi de şöyle demiştir:[802] Kadın kendisi ile zina ettiği bir dost edinir ve ondan başkası ile zina etmezdi.

İbn Abbas ve ondan başka Seleften birçok kimseler "muhsan" kadınları iffetli kadınlar diye tefsir etmişlerdir ki bu da onların dedikleri gibidir. Yine bunların zikrettiklerine göre cahiliye döneminde zina iki türlü idi. Biri ortak diğeri de özel yapılırdı. Ortak olarak yapılan adeten açıktan işlenen zina idi. Hâlbuki özel zina böyle olmayıp adeten gizli saklı yapılırdı. Şanı yüce Allah kadının bir erkeğe özel olarak ait bulunduğu nikâha benzeyen özel olan zina türünü haram kılınca helal olan nikâh ile haram olan gizli dost edinmenin arasındaki farkın ortaya konul-

---

801 Taberi, 9074, 9075

802 Zâdü'l-Mesîr, II. 58'de olduğu gibi İbnu'l-Cevzî

ması gerekiyordu. Çünkü erkek böyle bir kadın ile yalnız olarak zina ediyor olsa bile bu kadın ile kendisinden başka birisinin cima etmediğini de bilmez, doğurduğu çocuğun kendisinden olduğunu da bilmez ve o kadın hakkında nikâhın özellikleri de sabit olmaz.][803]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Ahiret tehdidi sadedinde küfür tek başına sözkonusu edilecek olursa münafıklar da onun kapsamına girer. Yüce Allah'ın: *"Kim imanı inkâr ederse ameli boşa gitmiş olur ve o ahirette en çok zarara uğrayanlardandır."* (Âyet 5); *"Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, rasûllerini ve ahiret gününü inkâr ederse (haktan) alabildiğine uzak bir sapıklıkla doğru yoldan sapmış olur."* (Nisâ, 136); *"Oraya yalanlayıp, yüz çeviren, o en bedbaht olandan başkası girmez."* (Leyl, 15-16); *"Öfkesinden neredeyse çatlayacak gibi olur. İçine her bir grup atıldığında bekçileri onlara size bir nezir gelmedi mi? diye sorarlar. Onlar: "Evet, gerçekten bize bir nezir geldi fakat biz yalanladık ve Allah hiçbir şey indirmemiştir. Siz ancak büyük bir sapıklık içindesiniz, dedik diye cevap verirler."* (Mülk, 8-9); *"Kâfirler de cehenneme zümre zümre sürülecek. Nihâyet onlar oraya geleceklerinde kapıları açılacak ve bekçileri onlara şöyle diyecek: "Size aranızdan Rabbinizin âyetlerini üzerinize okuyan ve bugününüze kavuşmakla sizi korkutan peygamberler gelmedi mi?" Onlar: "Evet, fakat azap sözü kâfirler üzerine hak olmuştur." diyecekler. Denilecek ki: "Orada ebedi olduğunuz halde cehennemin kapılarından girin. Büyüklük taslayanların yeri ne kötüdür!"* (Zümer, 71-72); *"Allah'a karşı yalan uyduran veya kendisine hak gelince onu yalanlayan kimseden daha zalim kim olabilir? Kâfirler için cehennemde kalacak yer mi yok?"* (Ankebût, 68); *"Kim de zikrimden/beni anmaktan yüz çevirirse gerçekten onun için dar bir geçim (ve sıkıntılı bir hayat) sözkonusu olur ve onu kıyamet gününde kör olarak haşrederiz." Der ki: "Rabbim beni niçin kör haşrettin? Hâlbuki ben görüyordum." Buyurur ki: "Böyledir. Çünkü sana âyetlerimiz geldiğinde onları unuttun. Bugün de sen böylece unutulursun." Haddi aşıp, Rabbinin âyetlerine iman etmeyenleri de böylece cezalandırırız. Âhiret azabı ise elbette daha şiddetli ve daha kalıcıdır."* (Tâhâ, 124-127); *"Gerçek şu ki, ister kitap ehlinden olsun, ister müşriklerden olsun o kâfir olanlar cehennem ateşindedirler. Orada ebedi kalıcıdırlar. Yaratılanların en kötüleri de işte bunlardır."* (Beyyine, 6)

Bu nasların benzeri ise Kur'ân-ı Kerim'de pek çoktur.

803 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXII, 125-126.

İşte bütün bunların kapsamına kâfir olduklarını açığa vuran "kâfirler" nasıl giriyorsa, beraberlerinde iman adına hiçbir şey bulunmayan içten içe kâfir olan münafıklar da aynı şekilde girerler.][804]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İşte yüce Allah'ın *"muhsan mü'min kadınlar"* (Nisâ, 25) buyruğu da hür kadınlar demektir. İbn Abbas'tan rivâyete göre ise iffetli kadınlar anlamındadır.[805]

İbn Abbas'tan *"muhsan kadınlar"*ı hür ve iffetli kadınlar diye tefsir ettiği de nakledilmiştir. Bu da doğrudur. Biz de deriz ki: Buna delil teşkil eden hususlardan birisi de yüce Allah'ın: *"Senden kendilerine neyin helâl kılındığını soruyorlar. De ki: "Size bütün iyi ve temiz şeyler helâl kılındı. Allah'ın size öğrettikleri ile alıştırıp öğrettiğiniz avcı hayvanların avları da. Artık onların sizin için tutuverdiklerinden yeyin. Üzerine Allah'ın adını anın ve Allah'tan korkun. Muhakkak Allah hesabı pek çabuk görendir. Bugün size iyi ve temiz olan şeyler helâl kılındı. Kendilerine kitap verilenlerin yiyeceği (kestikleri) size helâldir, sizin yiyeceğiniz de onlara helâldir. Mü'min kadınlardan iffetli olanlar ile sizden önce kitap verilenlerden iffetli kadınlar -iffetinizi korumanız, zinâ etmemeniz, gizli dost edinmemeniz ve mehirlerini vermeniz şartıyla- size helâldir."* (Âyet 4-5) buyruğudur.

"Muhsan kadınlar" ile ilgili olarak tefsir âlimleri: Bunlar iffetli kadınlardır diye açıklamışlardır. Şa'bî, Hasan, Nehai, Dahhak ve Süddî de böyle demişlerdir.[806]

İbn Abbas'tan rivâyete göre ise bunlar hür kadınlar demektir. *"Muhsanat: Muhsan kadınlar"* buyruğu ile eğer "hür kadınlar" kastedilmiş ise iffet zaten öncelikli olarak "ihsan: muhsan olmak"ın kapsamına dahildir. Çünkü "muhsan kadın"ın asıl anlamı ferci himaye altında korunmuş iffetli kadın demektir. Yüce Allah da: *"Ve namusunu sapasağlam koruyan İmran kızı Meryem'i de"* (Tahrim, 12); *"Muhsan/iffetli hiçbir şeyden haberi olmayan mü'min kadınlara iftira edenlere..."* (Nûr, 23) buyurmuştur. Burada muhsan kadınlardan maksat iffetli kadınlardır. Hassan b. Sabit de şöyle demiştir:

حَصَانٌ رَزَانٌ مَا تُزَنُّ بِرِيبَةٍ وتصبح غَرْثَى مِنْ لُحُومِ الْغَوَافِلِ

"O muhsan bir kadındır, vakurdur, en ufak bir şüphe ile itham altında tutulamaz

804 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 53-54.
805 Kaynakları az önce gösterildi.
806 Taberi, VII, 194-195.

Hiçbir şeyden habersiz kadınların etlerinden yana aç sabahlar (kimsenin gıybetini yapmaz.)" demiştir.

Diğer taraftan arapların adeti üzere hür kadın zina etmek gibi bir özellikle tanınamaz. Aksine cariyeler zina etmekle tanınır. Bundan dolayı Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ebu Süfyan'ın hanımı Hind ile zina etmemesi üzere bey'at aldığı zaman Hind: Hür kadın zina eder mi ki? diye sormuştu.[807] Çünkü bu onlar nezdinde bilinen bir iş değildi. Hür kadın cariyeden farklı olarak avamın örfünde iffetli olan kadın olarak tanınmıştır. Çünkü cariye olmayan hür kadın onlar nezdinde iffetli olmakla bilinirdi. Böylelikle "ihsan" lafzı iffetle birlikte hürriyeti de ihtiva eden bir lafız haline gelmiştir. Çünkü cariyeler iffetli değillerdi. İslâm ise her türlü hayasızlığı ve münkeri yasaklayan bir din olduğu gibi evli olan kadının da kocası onun muhsan olmasını sağlar. Çünkü kadın kocası ile yetinir ve ayrıca o ondan dolayı başka bir erkeği kıskanmaz. Böylelikle "ihsan" lafzı müslüman olmayı, hür olmayı, nikâh altında bulunmayı kapsayan bir lafız haline geldi. Fakat bunun asıl anlamı iffetli olmaktan ibarettir. Çünkü iffetli kadın kocası olmadan dahi ferci/namusu, iffeti korunan kadın demektir. Tıpkı eşinden başkasına yaklaşmayan muhsan erkek gibi. Şanı yüce Allah müslümanlardan ve kitap ehlinden muhsan olan kadınları nikâhlamayı mübah kılıp "fahişe kadınlar" muhsan kadın olmadıklarına göre Allah onları nikâhlamayı da mübah kılmamıştır. Buna delil teşkil eden hususlardan birisi de şanı yüce Allah'ın: *"İffetinizi korumanız, zina etmemeniz, gizli dost edinmemeniz ve mehirlerini vermeniz şartı ile."* buyruğudur.

Sifah/zina yapan kişi suyunu/menisini şununla bununla akıtan zinakârdır. Sifah yapan kadın ile dost edindiği bir kişisi olan ve yalnızca onunla zina eden kadının da durumu budur. Nikâhın helal olmasının şartı erkeğin zinakâr ve dost edinen birisi olmamasıdır. Şâyet kadın fahişe olup şununla bununla zina ediyor ise onun kocası kendisini başka bir erkekten koruyup iffet sahibi olmasını sağlayan birisi olamaz. Çünkü onun iffetini koruyabilen birisi olsaydı o durumda o kadın da muhsan olurdu. Kadın zinakâr olduğu taktirde ise muhsan olamaz. Şanı yüce Allah ise nikâhı ancak erkeklerin zina etmeyen, muhsan/iffetli kimseler olmaları halinde mübah kılmıştır. Eğer bu nikâhta kendisinden başkası ile zina etmemek ve suyunu başkası ile akıtmamak şartını koşacak olursa bu daha da beliğ

807 Bu rivâyeti İbn Cerir, Mümtehine Sûresi'nin tefsirinde zikretmiş olmakla birlikte İbn Kesir: IV. 354'de bunu garib bulmuş fakat İbn Sa'd bunu Şa'bi'den mürsel olarak sahih bir senet ile rivâyet etmiş, İbn Hacer, el-İsâbe, VIII, 346'da da sahih olduğunu belirtmiştir.

olur. Dil bilginleri der ki: "Sifah" zina demektir. İbn Kuteybe dedi ki: "Muhsinin: Evli olanlar demektir." "Gayra musafihin"e gelince bunun aslı kırbanın içindeki suyu dökmek halinde kullanılan "sefaha" fiilidir. Zinaya "sifah" adının verilmesi ise kişinin nutfesini dökmesi ve kadının da aynı şekilde nutfeyi dökmesidir. İbn Faris dedi ki: Sifah akit ve nikâh olmamak sûretiyle suyu/meniyi dökmek demektir. İşte suyunu döken kadına da sifah yapan kadın (musafiha) denilir. Zeccâc dedi ki: "Muhsin" kişi evlilik akdi yapan kişi demektir. Başkaları ise: Zina etmeyen iffetli kimseler diye açıklamışlardır. Şanı yüce Allah aynı şekilde Nisâ Sûresi'nde: *"Geriye kalanları ise -iffetinizi koruyup zinaya sapmaksızın- mallarınızla (nikâhlanmayı) aramanız size helal kılındı."* (Nisâ, 24) buyurmaktadır.

O halde bu iki âyet-i kerimede erkeklerin sad harfi kesreli olarak "muhsin" ve zina etmeyen kimseler olması şartı koşulmuştur. Muhsin ise başkasını muhsan kılan (iffetli yapan) kimse demektir. Zina haddinin uygulanması için şart koşulan fethalı söyleyiş olan "muhsan"dan farklıdır. Buna göre ancak zina etmeyen ve kadını muhsin/iffetli kılacak kimsenin evlenmesini mübah kılmaktadır. Her kim bir kadın ile fahişeliğini sürdürmesi üzere evlenecek olup, onu kendisi dışındakilerden koruyacak şekilde muhsin etmeyecek olursa -aksine nikâhtan önce olduğu gibi ondan başkasıyla da fuhuş işlemeye devam edecekse- böyle bir kimse o kadınla sifah/zina yapan bir kimsedir. Onun muhsin olmasını sağlayan birisi değildir. Böyle bir evlilik de Kur'ân'ın delaleti ile haramdır.][808]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah'ın: *"Kim imanı inkâr ederse ameli boşa gitmiş olur."* buyruğu hakkında bu, bu hususları inkâr etmektir diye açıklanmıştır. Çünkü Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine inanmak demek olan ikrarı inkâr eden ve ona teslimiyeti kabul etmeyen kişi kâfirdir. Ona teslimiyet ise itikadı, farzların farz olmasına, haramların haramlığına, mübahların da mübah oluşuna bağlı kalıp itaat etmeyi ihtiva eder. Zira kitapların indirilip rasûllerin gönderilmesinden gözetilen maksat ise bizim için imanın hasıl olmasıdır. Bunu inkâr eden bir kimse ötekini de inkâr etmiş olur. Böylesine mesel ve misal denilebilir. Çünkü: İlim alemde malumun misalidir demek mümkündür. Sevgi de aynı şekilde sevilenin sevende temsili diye kabul edilebilir.][809]

808 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXII, 121-123.
809 Mecmû'u'l-Fetâvâ, II, 383.

يَٓا اَيُّهَا الَّذ۪ينَ اٰمَنُٓوا اِذَا قُمْتُمْ اِلَى الصَّلٰوةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَاَيْدِيَكُمْ
اِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُؤُ۫سِكُمْ وَاَرْجُلَكُمْ اِلَى الْكَعْبَيْنِۜ وَاِنْ كُنْتُمْ
جُنُبًا فَاطَّهَّرُواۜ وَاِنْ كُنْتُمْ مَرْضٰٓى اَوْ عَلٰى سَفَرٍ اَوْ جَٓاءَ اَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ
الْغَٓائِطِ اَوْ لٰمَسْتُمُ النِّسَٓاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَٓاءً فَتَيَمَّمُوا صَع۪يدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا
بِوُجُوهِكُمْ وَاَيْد۪يكُمْ مِنْهُۜ مَا يُر۪يدُ اللّٰهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ وَلٰكِنْ يُر۪يدُ
لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٦﴾

6. "Ey iman edenler! Namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi ve dirseklere kadar ellerinizi yıkayın. Başlarınıza meshedin. Her iki topuğunuza kadar ayaklarınızı da (yıkayın.) Eğer cünüb iseniz yıkanıp temizleniniz. Şâyet hasta veya yolculukta iseniz yahut içinizden biri ayakyolundan gelirse ya da kadınlara yaklaşmış da su bulamazsanız o vakit tertemiz toprakla teyemmüm edin. Bununla yüzlerinize ve ellerinize (dirseklerinizle birlikte) sürün. Allah size güçlük çıkarmak istemez. Ama (bu nimetlerine) şükredesiniz diye sizi iyice temizlemek ve üzerinizdeki nimetini tamamlamak ister."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın bu buyruğu şunu gerektiren bir hitaptır: Namaz kılmak üzere kalkan herkes sözü geçen organlarını yıkamak ve mesh etmekle emrolunmuştur ki, bu da abdesttir.

Bir kesim bunun tahsis edilmiş[810] umumi bir lafız olduğu kanaatini kabul etmiştir.

Bir diğer kesim ise abdestli olan herkese abdest almanın vacip olduğunu ortaya koyan bir buyruk olduğu kanaatindedir. Her iki görüş de zayıftır.

Birincilerin kanaatini ele alalım: Bunlar arasında: Bundan maksat uykudan uyanan kimsedir diyenler vardır. Bu görüş Zeyd b. Eslem'den ve İmam Malik mezhebine mensup Medine ahâlisinden ve onlardan başka kendisine muvafakat edenlerden nakledilen bir görüş olarak bilinmektedir.

810 Yani emir –biraz sonra işaret edileceği gibi- uykudan uyanmış abdesti olmayan kimseler. ile abdesti bulunmayan kimseler hakkında özeldir. (Çeviren)

Bunlar derler ki: Âyet-i kerime bu buyruk ile âyet-i kerimeye uyuyanın abdest almasını, abdestini bozmuş olanın: *"içinizden biri ayakyolundan gelirse"* buyruğu ile abdest almasını, kadınlara dokunan kimsenin de: *"ya da kadınlara yaklaşmış iseniz"* buyruğu ile abdest almasını vacip/farz kılmaktadır. İşte alışılagelmiş olan hades (abdestsiz olma hali) budur ve onlara göre abdest almayı icab ettiren de budur.

Bunlar arasından şöyle diyenler de vardır: Âyet-i kerimede takdim ve tehir vardır. İfadenin takdiri şöyledir: Uykudan uyanıp namaza kalktığınız zaman yahut sizden herhangi birisi ayakyolundan gelirse ya da kadınlara dokunduğunuz zaman (namaz kılacaksanız) ... şeklindedir.

Şöyle denilir: Âyet-i kerimenin alışılmış şekli ile uykudan uyanıp kalkan kimseyi kapsamına aldığı açıkça anlaşılan bir husustur, âyetin lafzı bunu kapsar. Fakat âyetin onun hakkında uyanık olup da namaza kalkan kimseyi kapsamayacak şekilde özel oluşuna gelince. bu iddia zayıftır. Aksine âyet-i kerime bu durumdaki birisini lafzıyla da manası ile de kapsamaktadır.

Namazların çoğuna da insanlar uykudan uyanarak değil uyanık iken kılmak için kalkarlar. İkindi, akşam ve yatsı namazları gibi. Aynı şekilde kış mevsiminde öğle namazı da böyledir. Fakat sabah namazına da uykudan uyanıp kalkarlar. Kaylûle (öğle vakti uykusu) yaptıkları zaman öğle namazı da böyledir. Âyet-i kerime ise bütün bu halleri kapsar.

Fakat şöyle denilebilir: Eğer âyet-i kerime kişinin kendi seçimi olmadan yellenmiş olmasından ötürü uykudan kalkan kimseye abdest alma emrini veriyor ise uyanıkken yellenmiş olan ve namaz kılmaya kalkan kimseye böyle bir emri vermesi öncelikle daha uygun ve yerindedir. Buna göre âyet-i kerimenin uyanık olan kimseye delaleti hitabın tenbihi ve fehvası yoluyla sözkonusu olmaktadır. Eğer: Lafız umumi olup lafız bunu lafzının umumi oluşu yolu ile kapsamaktadır, denilecek olursa şunu belirtelim ki: Bunlar iki şekilde tevcih edilmiş/yorumlanmış iki görüştür. Âyet-i kerime her iki görüşe göre de umumidir. Âyet-i kerime aynı şekilde gece ve gündüz nafile namaz kılmak için kalkmayı da cenaze namazı için kalkmayı da -ileride yüce Allah'ın izni ile açıklayacağımız gibi- genel olarak kapsamına almaktadır.

Âyet-i kerime umumi olarak bunların hepsini kapsadığına göre bu âyet-i kerimeyi tahsis etmenin açıklanabilir bir tarafı yoktur.

Bir kesim de şöyle demiştir: İfadenin takdiri şöyledir: Sizler abdestsiz iken yahut abdestinizi bozmuş olup namaz için kalktığınız taktirde ... demektir. Çün-

kü abdestli olanın abdest alma yükümlülüğü yoktur. Bütün bu açıklamalar Şafii -Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun- den nakledilmiştir. Şafii bunu teyemmüm hakkında da vacip/farz kabul eder.

Şüphesiz Kur'ân-ı Kerim'in zahiri bu durumda olmayan ve namaza kalkan herkese abdest almanın ve teyemmüm yapmanın vacip/farz olmasını gerektirmektedir.

Eğer Şafii böyle demişse, onun iki görüşü vardır demektir.

Müfessirler arasından bunu Selef ve halefin fukahasının genelinin görüşü olduğunu kabul edenler de vardır. Çünkü onlar hüküm üzerinde ittifak etmişlerdir. Onların bu hüküm üzerinde ittifak etmiş olanları ifadedeki takdir üzerinde de ittifak etmiş olarak değerlendirirler. Nitekim Ebu'l-Ferec İbnu'l-Cevzî böyle zikretmiş ve: Âyet-i kerimeden maksadın ne olduğu hususunda ilim adamlarının iki görüşü vardır, demiştir:

Bu görüşlerden birisi: Abdestsiz olduğunuz halde "namaza kalkacağınız zaman ... yıkayın" şeklindedir. Bu durumda "hades: abdestsizlik hali" abdestin vücubu hususunda hazf edilmiş bir ifade olarak kabul edilmektedir. Bu aynı zamanda Sa'd b. Ebu Vakkas'ın, Ebu Mûsâ'nın, İbn Abbas'ın (radıyallâhu anhum) ve fukahanın görüşüdür.

(İbnu'l-Cevzî devamla) dedi ki: İkinci görüşe göre ifade herhangi bir takdire gerek olmaksızın mutlak hali ile anlaşılmalıdır. Buna göre abdest almak ister abdestli olsun ister abdestsiz olsun namaz kılmak isteyen herkes hakkında vacip/farzdır.

Bu görüş de İkrime ve İbn Sirin'den rivâyet edilmiştir.[811]][812]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Yüzlerinizi ... yıkayın."* buyruğunda "vech: yüz" lafzı yanakları, şakakları, alnı ve buna benzer yerleri kapsar. Bu kısımların her biri yüzün kendisi değildir. Buna göre bu bölümlerin bir kısmını yıkayacak olursa o kişi yüzünü yıkamış sayılmaz. Çünkü bir bölümünün yıkanmaması sebebiyle ismin müsemması olan "yüz"ün tamamının yıkanmasından söz edilmiş olamaz.][813]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

811 Zâdü'l-Mesîr, II, 298-299.
812 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXI, 367-370.
813 İktizâu's- Sırati'l Mustakim, I, 165-166.

[Sonra ellerini üç defa dirseklere kadar yıkar ve yıkarken dirseklerini de kapsama alır. Çünkü yüce Allah: *"Dirseklere kadar ellerinizi yıkayın."* buyurmuştur.][814]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bunun bir benzeri de yüce Allah'ın: *"Başlarınıza mesh edin, her iki topuğunuza kadar ayaklarınızı da."* buyruğu ile ilgili nakledilmiş bir kıraattir. Âyette sözkonusu edilen mutlak olarak mesh etmenin kapsamına su akıtmak sûretiyle mesh etmek -ki bu yıkamanın kendisidir- ile su akıtmaksızın mesh etmek -bu da yıkamaksızın sade bir mesh etmektir- dahildir. Kur'ân-ı Kerim mutlak olarak meshi emretmiştir. Sünnet ise başta meshin su akıtılmadan yapılacağını, ayaklardaki meshin ise su akıtılarak yapılacağını tespit etmektedir. O halde sünnet buradaki "mesh"i tefsir etmektedir. Onun zahirine muhalif değildir. Bu sebeple Kur'ân-ı Kerim'in iyice düşünülmesi gerekir.][815]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Daha sonra ayaklarını topuklarına kadar üç defa yıkar ve yıkaması esnasında topukları da dahil eder. Çünkü yüce Allah: *"Topuklara kadar ayaklarınızı"* buyurmuştur. Buradaki "erculekum: ayaklarınızı" lafzı nasb ile ve cer ile (erculikum diye) de okunmuştur. Ali, İbn Mesud ve İbn Abbas gibi bu şekilde okuyan ashab-ı kiram: Burada emir yıkamaya aittir demişlerdir.

Eğer car ile mecrurun mahalline atıf olsaydı o taktirde bunun ile cer ile okumak arasında bununla yıkamanın kastedilmiş olması bakımından herhangi bir fark bulunmazdı. Şüphesiz mesh etmek su aksın yahut akmasın suyun organa ulaştırılmasının adıdır. Ebu Zeyd dedi ki: Ben namaz için meshlendim denilir demiştir.

Yine Arap dilinde iki fiilin manası birbirine yakın bulunuyor ise diğerine delaleti dolayısıyla onlardan birisi ile yetinirler. Bundan dolayı ifadede esasen ona (yıkamaya) delalet eden mana bulunmaktadır ve bu da icaz ve ihtisar kabilinden olur. Nitekim yüce Allah'ın: *"Etraflarında ebedi kılınmış evlatlar dolanır. Main'den testilerle, ibriklerle, kâselerle."* (Vâkıa, 17-18) buyruğundan itibaren *"Güzel gözlü huriler de vardır."* (Vâkıa, 22) buyruğuna kadarki âyetlerde de böyledir. Hâlbuki onlarla birlikte tavaf edilmez. Onların kendisine tavaf olunur (dolaşılır.) İfade sanki onlar götürülüp onların etrafında dolaştırılır denilmiş gibidir. Nitekim şair de şöyle demiştir:

814 Şerhul Umde -taharet. 186. Âyet'e kadar yer alan ibare Umde'nin müellifi İbn Cemaa el-Makdisi'nin sözleridir.

815 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXII. 91-92.

وَرَأَيْتَ زَوْجَكَ فِي الْوَغَى   مُتَقَلِّدًا سَيْفًا وَرُمْحًا

"Ben savaşta kocanı gördüm. O bir kılıç kuşanmıştı, bir de mızrak."

Yine bir diğer şair:

عَلَفْتُهَا تِبْنًا وَمَاءً بَارِدًا

"Ben ona yem olarak saman ve soğuk su verdim."[816] demiştir.

Diğer taraftan buyruk ile organın üzerinden suyun akıtılması anlamındaki meshi kastetmiş olduğuna iki karine delil teşkil etmektedir. Bunlardan birisi bu meshi (yıkamak anlamındaki meshi) topuklara kadar diye sınırlandırmaktadır. Sınırlandırma ise mesh edilen için değil ancak yıkanan organ için sözkonusu olur.

İkinci karineye gelince; ayakların mesh edileceğini kabul eden kimseler ayakları ayağın ve bacağın birleştiği yere kadar mesh eder. Böylelikle her bir ayakta bir topuk bulunur. Eğer durum böyle olsaydı o taktirde *"dirseklere kadar ellerinizi"* buyurulduğu gibi (Âyet-i kerimedeki lafzı manası ile: iki topuğa kadar değil de) topuklara kadar (anlamında el-kabeyn yerine: el-kiab) denilmesi gerekirdi. Çünkü çoğul karşılığında çoğul olanı zikretmek (mukabele) tekillerin tekillere dağıtılmasını gerektirir. Yüce Allah: *"İlel kabeyn: (lafzı manasıyla) iki topuğa kadar."* buyurduğuna göre her bir ayakta iki topuk olduğu ve sanki her bir ayağı iki topuğuna kadar yıkayınız buyurmuş gibi olduğu anlaşılmaktadır.

Yüce Allah'ın kitabındaki muradının ne olduğunu da bizlere üzerimize indirilenleri ondan bize getirip beyan eden Rasûlü göstermektedir. Çünkü onun sünneti kitabı tefsir eder, beyan eder, onun adına onu açıklar ve ona delalet eder. Şüphesiz Osman, Ali, Abdullah b. Zeyd ve Abdullah b. Abbas, el-Mikdam b. Madi Kerib, Muavviz kızı Rubeyyih (radıyallâhu anhum) ve onların dışında Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in abdest alışını bize anlatan kimseler onun iki ayağını yıkadığını da haber vermişlerdir. Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Abdullah b. Amr'dan şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Bir seferinde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bizden geri kaldı. Sonra bize yetişti. İkindi namazı vakti oldukça daralmıştı. Bundan dolayı biz de abdest alıp ayaklarımıza (su akıtmayacak kadar) mesh etmeye başladık. Bunun üzerine o sesi çıkabildiği kadar: "Ateşten dolayı o topukların vay haline" diye iki ya da üç defa bağırdı.[817]

816 Bu Asbai'nin naklettiği bir mısradır.
817 Buhârî. 60; Müslim. 241.

Hadis Buhârî ve Müslim tarafından ittifakla rivâyet edilmiştir.][818]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Bununla yüzlerinize ve ellerinize sürün."* buyruğu da yedi kıraat imamı buradaki "eydikum" lafzını (ye harfi) sakin (yani med harfi olarak) ittifakla okumuşlardır. Bu bakımdan abdest ile ilgili buyruklarda yer alan "ve ercilekum: ayaklarınızı da" buyruğundan farklılık arz etmektedir. Çünkü yedi kıraat imamından bazıları bunu "ve ercilekum" şeklinde nasb ile okumuşlar ve bunun yıkanan azalara atfedilmiş olduğunu söylemişlerdir. İfadenin takdiri de: Yüzlerinizi ve ellerinizi ayrıca topuklara kadar ayaklarınızı yıkayın şeklindedir. Nitekim Seleften Ali b. Ebu Talib ve başkaları da böyle demişlerdir.

Ebu Abdurrahman es-Sülemi dedi ki: Hasan ve Hüseyin'e "ve erculekim ilel kabeyn: topuklara kadar ayaklarınızı da" buyruğu (ve ercilukim diye) lam harfi kesreli olarak okudu. Bunu Ali b. Ebu Talib insanlar arasında bir dava ile ilgili hüküm vermekte iken işitince derhal (ve ercilukim diye kesreli olarak değil de) nasb ile "ve erculekum: ayaklarınızı da" (yıkayın)" diye düzeltti.[819] Ve: Bu söz dizilişinde muahhar olmakla birlikte mukaddem lafızlardandır dedi. Aynı şekilde İbn Abbas da bu lafzı nasb ile okumuş ve: Burada emir yıkamaya aittir diye eklemiştir.[820]

Bunun bazı kimselerin zannettiği gibi mahalle atıf olması da caiz değildir. Nitekim şairlerden birisi şöyle demiştir:

مُعَاوِيَ إِنَّنَا بَشَرٌ فَاسْجَحْ   فَلَسْنَا بِالْجِبَالِ وَلَا الْحَدِيدَا

"Ey Muavi(ye) bizler insanız, yumuşak ol biraz

Bizler dağ da değiliz, demir de değiliz."

Te'kid harfi hakkında ancak mebni lafızlar hakkında sözkonusu olan hükümler (gramer bakımından) sözkonusu olabilir. Mana harflerine gelince bu gibi hükümler onlar hakkında caiz değildir. Burada (Âyet-i kerimede) be harfi te'kid için değil ilsak/bitişiklik ifade etmek içindir. Bundan dolayı kıraat âlimleri burada "eydikum" lafzını öncekinde "ve ercilekum" diye okudukları gibi (eydiyekum şeklinde fethalı) okumamışlardır. Çünkü eğer: Yüzlerinizi ve ellerinizi mesh ediniz, yahut da onları mesh ediniz demiş olsaydı abdest suyunun başa ulaştırılma-

818 Şerhul Umde -taharet, 194-195.
819 Taberi, 11458
820 Taberi, 11459.

sına gerek olmadan yalnızca mesh etmek ile yetinilebilirdi. Bu ise icmaa aykırıdır. Burada (femsahu bi vücühikum lafzındaki) be harfi ilsak için geldiğine göre o taktirde mesh edilene ilsakın/bitiştirmenin yapıştırmanın kaçınılmaz olduğuna delildir. Bu da temizleme aracının (teyemmümde toprağın) kullanılmasına delildir. Bundan dolayı buradaki "be" harfi hem Seleften hem arap dili imamlarından herhangi birisine göre tab'iz/kısmiliğe delil değildir.

Şafii de buradaki tab'iz be harfinden anlaşılır dememiştir. Aksine onun mezhebine mensup imamül harameyn ve başkaları böyle bir anlama gelmesini kabul etmemişler ve bunun kabul olunamayacağına dair arap dili imamlarının görüşlerini nakletmişlerdir. Fakat bu kanaati ileri sürenler bu hususta başka bir delalete dayanırlar.

Yüce Allah'ın: *"Allah size güçlük çıkarmak istemez ama (bu nimetlerine) şükredesiniz diye sizi iyice temizlemek ve üzerinizdeki nimetini tamamlamak ister."* bu âyet-i kerime toprağın da bir tahur (temizleme) aracı olduğuna delildir. Nitekim sahih sünnet de bunu Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Yeryüzü benim için hem bir mescid hem bir tahur/temizlenme aracı kılındı"[821] buyruğunda olduğu gibi sahih sünnet de bunu açık bir şekilde ifade etmiştir.

Ebu Zer'den rivâyete göre de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Müslüman on yıl boyunca su bulamasa dahi temiz toprak onun için bir temizlenme aracıdır. Suyu bulduğu taktirde ise o suyu tenine değdirsin. Çünkü bu bir hayırdır."[822] Bu hadisi İmam Ahmed, Ebu Davud, Nesai ve Tirmizi rivâyet etmiştir. Ve bu Tirmizi'nin lafzı olup hakkında: Hasen sahih bir hadistir demiştir.][823]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah'ın *"Başlarınıza mesh edin, her iki topuğunuza kadar ayaklarınızı da (yıkayın)."* buyruğu yüce Allah'ın. *"Bununla yüzlerinize ve ellerinize mesh edin/sürün."* buyruğunun bir benzeridir. Her iki buyrukta da "mesh" lafzı kullanılmış ve her iki yerde de "be" harfi yer almış bulunmaktadır. Eğer abdestin bedeli olan ve tekrarın meşru olmadığı toprakla mesh edilerek yapılan teyemmümü teşri eden teyemmüm âyetinde (bu harf) mesh edilmesi gereken organların bir bölümünün mesh edilmesine delil değilse, abdest asıl olup abdeste su ile

821 Bu ibare birden çok hadiste zikredilmiştir. Bu hadislerin bir kısmı müttefekun aleyhdir. Diğer bir kısmı da sahih hadislerdir.

822 Ebu Davud, 333; Nesai, I, 171; Tirmizi, 124; Ahmed, V, 155, 180 ve başkaları. Hadis sahihtir.

823 Mecmû'u'l Fetâvâ: XXI, 3349-350.

mesh etmek de meşru olmakla birlikte abdest âyeti nasıl bu meshin tekrarlanacağına delil teşkil edebilir? Ne söylediğini aklıyla kavrayan bir kimse böyle bir şey söyleyemez.

Buradaki "be"nin tab'iz/kısmilik ifade etmek için geldiği ya da ortak miktara delalet ettiği için sadece bir kısmın (mesh edilmesinin) yeterli olduğunu söyleyen kimselerin bu kanaati hem imamlar aleyhine söyleyerek hem dil aleyhine hem de Kur'ân'ın delaleti aleyhine söylediği ve içine düştüğü bir hatadır. Buradaki "be" harfi ilsak içindir ve ancak bir anlam ifade etmek üzere girer. Eğer bu harf bizatihi geçişli olan bir fiil ile birlikte kullanılacak olursa fazladan bir miktarı ifade eder. Yüce Allah'ın: *"O Allah'ın kullarının kendisinden içtikleri ... bir pınardır."* (İnsan, 6) buyruğunda olduğu gibi. Çünkü burada "(biha yerine) minha" denilecek olsaydı kanıncaya kadar içmeye delalet etmezdi. Böylelikle "içmek" anlamındaki fiil kanmak manasını da ihtiva etmiş olmak için "yeşrebu biha: kendisinden (kana kana) içtikleri" buyurularak o içme ile birlikte suya kanmışlığın da gerçekleşeceği manayı ifade etmiş olmaktadır.][824]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Nitekim yüce Allah'ın: *"Bununla yüzlerinize ve ellerinize mesh edin."* buyruğundaki "be" lafzı da kendisi ile meshin yapıldığı şeyin mesh edilen azaya bitiştirilmesine/yapıştırılmasına delalettir. Yoksa (soyut bir şekilde) yüzün mesh edilmesi kastedilmiş değildir. Buradaki "be" harfinin zaid olduğunu söyleyen kimseler manayı: "yüzlerinizi mesh ediniz" haline sokmuş olur. Hâlbuki yüzün soyut olarak mesh edilmesinde mesh edilen organa suyun ya da toprağın değdirilmesi sözkonusu olamaz. Âyet-i kerimeyi "ve erculekum: ayaklarınızı da (yıkayın)" diye okuyanların kıraatinde mana yüzlere ve ellere ait olur. Buna delil ise yüce Allah'ın: *"Her iki topuğunuza kadar."* buyurmuş olmasıdır. Eğer bu mahalle atıf olmuş olsaydı mana kesinlikle bozulurdu. Bu durumda da "başlarınıza mesh edin" (lafzına atfedilmiş) olması gerekirdi. Aynı şekilde hepsi teyemmüm ile ilgili bölümde yüce Allah'ın: *"Bununla yüzlerinize ve ellerinize mesh edin/sürün."* diye okumuşlardır. Hâlbuki her iki âyetteki lafızlar aynı cinstir. Eğer cer edilmiş lafza atfedilen mahalle atfedilmiş olsaydı o taktirde burada da (ve eydiküm olarak değil) "eydiyeküm" diye nasb ile okumaları gerekirdi. Böyle okumadıklarına göre yüce Allah'ın: *"Ellerinizi yıkayın, başlarınıza da mesh edin, her iki topuğa kadar ayaklarınızı da."* (yıkayın) anlamında olduğu ve buyruğun (ayakların) yüzlere ve ellere atfedildiği anlaşılmış olmaktadır.][825]

824 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXI, 123.
825 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XX, 474-475.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Başlarınıza mesh edin, her iki topuğunuza kadar ayaklarınızı da."* buyruğunda biri nasb (erculekum şeklinde) diğeri de cer ile (erculikum şeklinde) iki meşhur kıraat vardır.[826]

Nasb ile okuyanların kıraatine göre (ayaklarınız lafzı) yüze ve ellere atfedilmiş olur. O taktirde mana da: Yüzlerinizi ellerinizi ve topuklarınıza kadar ayaklarınızı yıkayın, başlarınızı da mesh edin demek olur. Cer ile (ve ercülikum diye) okuyanların kıraatine göre ise bunun manası bazı kimselerin zannettikleri gibi "ayaklarınıza mesh edin" anlamına gelmez. Bunun da çeşitli sebepleri vardır:

1. Seleften bu şekilde okuyanlar aynı zamanda: Burada emir yıkamaya aittir demişlerdir.

2. Eğer buyruk "başlar"a atfedilmiş olsaydı o taktirde verilen emir ayakları mesh etmek demek olurdu. Ayaklara (su ile ıslatılmış el ile) mesh etmek olmazdı. Çünkü hem abdestte hem de teyemmümde uzvun mesh edilmesi (sıvazlanması) değil ona mesh edilmesi emri verilmiştir. Bu sebeple yüce Allah: *"Başlarınıza mesh edin."* ve: *"O vakit tertemiz toprakla teyemmüm edin. Bununla yüzlerinize ve ellerinize mesh edin/sürün."* buyurmuştur. Teyemmüm âyetinde bilinen kıraat âlimleri ise "ve eydikum: ellerinize" lafzını abdest âyetinde olduğu gibi nasb ile (ve eydiyekum diye) okumamışlardır. Eğer bu bir atıf olsaydı her iki yerde de aynı şekilde olması gerekirdi. Çünkü yüce Allah'ın: *"Başlarınıza mesh edin."* buyruğu ile yüzlerinize ve ellerinize mesh edin." buyruğu mesh edilene ilsakı/değdirmeyi gerektirir. Çünkü buradaki "be"ler ilsak içindir. Bu ise suyun ve temiz toprağın Taharet azalarına ulaştırılmasını gerektirir. Bununla birlikte (be'yi kullanmaksızın) başını ve ayağını mesh et denilmesi halinde suyun o organa ulaştırılmasını gerektirmez. Bu ise "be"nin bir mana için geldiğini, bazı kimselerin zannettiği gibi zaid olarak gelmemiş olduğunu açıkça gösterir. Bu da şairin şu beyitindeki sözünden farklılık arz eder:

مُعَاوِي إِنَّنَا بَشَرٌ فَاسْجَحْ   فَلَسْنَا بِالْجِبَالِ وَلَا الْحَدِيدَا

"Ey Muavi (ye) bizler insanız, yumuşak ol biraz

Bizler dağ da değiliz, demir de değiliz."

826 Mu'cemul Kıraat, II, 194-195. [Nasb ile kıraat ayaklarınızı her iki topuğunuza kadar yıkayınız anlamına cer ile kıraat ise ayaklarınızı her iki topuğa kadar mesh ediniz şeklinde olur -çeviren-].

Burada be harfi te'kid içindir. Eğer hazfedilecek (zikredilmeyecek) olursa mana bozulmaz. Taharet (abdest ve teyemmüm) âyetindeki "be" harfi ise hazf edilecek olursa mana bozulur. Çünkü burada atfın be ile cer edilmiş lafzın mahalline olması caiz değildir. Aksine onunla cer edilen lafza yahut da ondan öncekine atfedilmesi gerekir.

3. Eğer bu mahalle yapılmış bir atıf olsaydı o taktirde teyemmüm ile ilgili kısımda: "Yüzlerinize de mesh edin, ellerinize de mesh edin." denilmesi gerekirdi. Böylelikle âyet-i kerimede buna: "Bununla yüzlerinize ve ellerinize mesh edin." buyruğunda nasb ile okunduğu şeklindeki şarihin benimsediği kanaatin yanlış olduğunu açıkça gösteren ifadeler bulunur. Çünkü her iki yerde de lafız aynıdır. Onlar -Şâyet doğru olsaydı- mahalle atf ile okumak teyemmüm ile ilgili kısımda mümkün olmakla birlikte ittifakla cer ile okuduklarına göre burada yapılan atfın lafza atıf olduğu anlaşılmaktadır. Aynı zamanda teyemmüm ile ilgili bölümde bunun abdest ile ilgili bölümde olduğu gibi lafza atf ile mansub olmadığı da görülmektedir.

4. Şanı yüce Allah: *"Her iki topuğunuza kadar ayaklarınızı da."* buyurmuş ve (ilel kabeyn yerine) "ilel kiâb" dememiştir. Eğer burada öbür görüşte olduğu gibi atfın mahalle yapıldığı, ifadenin takdirinin de: Her iki ayakta iki topuk ve her bir ayakta da bir topuk vardır takdirine göre o zaman "ilel merafik: dirseklere kadar" denildiği gibi "ilel kiâb" da denilmeli idi. Çünkü her bir elde de (kolda da) birer dirsek vardır. Bu durumda "el ka'ban" dan kasıt ayağın yan kısımlarındaki çıkıntı şeklindeki kemikler olur. Bu ise ayağın ve bacağın birleştiği yer olan ayakkabının bağlandığı yer değildir. Nitekim ayakların mesh edileceği görüşünde olanlar bu kanaattedir. Şanı yüce Allah bizlere çıkıntı şeklindeki topuklara kadar ayakların temizlenmesini emrettiğine göre mesh eden kişi ise ayağın ve bacağın birleştiği yere kadar mesh ettiğine göre bunun Kur'ân'a muhalif olduğu anlaşılmış olur.

5. İki ayrı kıraat iki âyet-i kerime gibidir. Abdest alma sırası ise ya vaciptir yahut da müstehaplığı müekked bir müstehaptır. Eğer yıkanması öngörülen iki aza arasında mesh edilmesi istenen bir aza sözkonusu edilecek ve birbirine benzeyen diğer benzerinden koparılacak olursa bu abdest almada meşru sıralamanın böyle olduğuna delalet eder.

6. Sünnet Kur'ân'ın tefsiridir ve ona delalet eder, onu açıklar. Sünnette ise (ayakların) yıkanması hükmü gelmiştir.

7. Teyemmüm ihtiyaç duyulması halinde abdestin bedeli olarak kabul edilmiştir. Bu bakımdan teyemmümde azaların yarısı kaldırılmış diğer yarısı da ha-

fifletilmiştir. Buna sebep ise mesh edilenin kaldırılması ve yıkanması istenen organların da mesh edilmesidir.

Diğer kıraat olan "ve ercülekum: ayaklarınızı da" buyruğunu (ve ercülikum diye) kesreli olarak okuyanların kıraati de mütevatir sünnete muhalif değildir. Çünkü iki kıraat iki âyet gibidir. Sabit olan sünnet ise Allah'ın kitabına muhalif olmaz. Aksine ona uygundur ve onu tasdik eder. Fakat Kur'ân'ı anlamakta yeterli anlayışa sahip olamayan kimseler için onu tefsir ve beyan eder. Şüphesiz Kur'ân-ı Kerim'de birçok kimseye gizli saklı kalan gizli delaletler olduğu gibi sünnetin açıklayıp beyan ettiği mücmel olarak zikredilmiş yerler de vardır.

"Mesh" ise mesh edilene kendisi ile mesh yapılanın bitiştirilmesine delalet eden bir cins isimdir. Ama onun lafzı olumlu olsun olumsuz olsun onun akmasına delalet etmez. Ebu Zeyd el-Ensari ve başkaları dedi ki: Araplar: Namaz için mesh oldum derler. Böylelikle Araplar abdestin tamamına mesh adını verirler. Bununla birlikte Arapların da başkalarının da adeti şudur: Eğer isim kapsamında iki türün bulunduğu genel bir isim olursa o iki türden birisi hakkında özel bir isim kullanırlar ve genel ismi öbür tür için bırakırlar. Dâbbe lafzında olduğu gibi bu lafız insan ve onun dışındaki debelenip hareket eden diğer varlıklar hakkında umumidir. Fakat insanın kendisine ait özel bir ismi vardır. Böylelikle onlar bu lafzı (dabbe lafzını) ondan başkası hakkında kullanmaya koyuldular. Hayvan lafzı da böyledir. Yine zevilerham lafzı akrabalığı olan herkesi kapsar. Fakat farz bir hisse yahut da asabe olarak miras alan kimselerin özel bir ismi vardır.

Aynı şekilde "mü'min" lafzı da Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve rasûllerine iman eden herkesi kapsadığı gibi Cibt'e ve Tâğût'a iman eden kimseleri de kapsar. İşte bu ikinci türün kâfir diye özel bir ismi olmuş, iman ismi de birincisi hakkında özel olarak kullanılmaya devam edilmiştir. "Beşâret/müjde" lafzı da böyledir. Bunun benzerleri de pek çoktur.

Diğer taraftan bazen karine ile birlikte bazen de mutlak olarak umumi bir lafız iki manada kullanılabilir. Bir kimsenin kendi zevilerhâmına/akrabalarına vasiyet etmesi halinde olduğu gibi. Onun bu vasiyeti erkek ve kadın türünden akrabalarını kapsar. Yüce Allah'ın abdest âyetinde: *"Başlarınıza mesh edin, her iki topuğunuza kadar ayaklarınızı da"* buyruğu ikisi arasında ortak olan meshin ad olduğu şeyin vacip olmasını gerektirir. Suyun akıtılmadığı özel meshe de suyun akıtıldığı meshe de bunların her birine ayrı ayrı "mesh" denildiğinden ötürü her iki yerde de âyet ortak olan kısmı gerekli kılmaktadır. Âyetin lafzında da ayağa meshin suyun akıtıldığı mesh olmasının önünde bir engel bulunmamaktadır.

Buna yüce Allah'ın: *"Her iki topuğunuza kadar"* buyruğu da delildir. Böylelikle yüce Allah topuklara kadar ayakların mesh edilmesini emir buyurmaktadır.

Aynı şekilde özel anlamıyla mesh yıkamakla birlikte suyun akıtılması demek olup bu da iki türlüdür. Suyun ulaştırılması mahiyetindeki genel mesh türü. Bu gibi durumlarda iki lafızdan birisi ile yetinmek onların dili kullanım şekillerindendir. Arapların: " عَلَفْتُهَا تِبْنًا وَمَاءً بَارِدًا: Ben ona yem olarak saman ve soğuk su verdim." ifadeleri buna örnektir. Hâlbuki su içecektir, yem değildir. Yine şairin:

وَرَأَيْتَ زَوْجَكَ فِي الْوَغَى   مُتَقَلِّدًا سَيْفًا وَرُمْحًا

"Kocanı savaşta gördüm

Bir kılıç ve bir mızrak kuşanmıştı."

beyiti de böyledir.

Mızrak ise (alınır) kuşanılmaz. Yüce Allah'ın: *"Etraflarında ebedi kılınmış evlatlar dolanır. Main'den testilerle, ibriklerle, kâselerle"* (Vâkıa, 17-18)'den itibaren *"Güzel gözlü huriler de vardır."* (Vâkıa. 22)'e kadar olan buyruklarında da bu kabilden kullanım sözkonusudur. Yine burada da maksadı yıkamak dahi olsa iki lafızdan birisini zikrederek yetinmiştir. Buna da yüce Allah'ın: *"Her iki topuğunuza kadar."* buyruğu delildir. Diğer kıraat ise mütevatir sünnet ile birlikte (buna delildir.)][827]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Allah ve Rasûlü sefere bağlı olarak birtakım hükümleri tespit etmişlerdir. Yüce Allah'ın teyemmüm hakkında: *"Eğer hasta yahut yolculukta iseniz."* oruç hakkında: *"Sizden hasta yahut yolcu olanınız."* (Bakara. 184) ve: *"Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman eğer kâfirlerin size bir fenalık yapmasından korkarsanız namazı kısaltmanızda üzerinize bir vebal yoktur."* (Nisâ. 101) buyruklarında olduğu gibi.][828]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Yahut içinizden biri ayakyolundan gelirse"* buyruğu ile ilgili olarak şöyle deriz: Kur'ân-ı Kerim'de "gait: ayakyolu" lafzı lugavi anlamı olan yerin alçakça olan bölümü hakkında kullanılır. Araplar bu maksatla alçak/çukur yerlere gider gelirlerdi ki "gait" ismi bu gibi yerlere verilir. İhtiyacını görmek is-

827 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXI. 129-132.
828 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXIV. 109.

teyen kimsenin tenha bir yere gitmesinden ötürü buna "hela" da denilirdi. Su ve benzeri şeylerin dökülmesinden dolayı "mirhad" adı da verilirdi. Aynı şekilde alçak yerden (ayak yolundan) gelmek tabiri ihtiyacı karşılamanın da bir adıdır. Çünkü insan adeten ihtiyacını gördükten sonra gait (denilen o alçak yer) den gelir. Böylelikle bu lafız (zamanla) örfi bir hakikat halini aldı. Mutlak olarak kullanılması halinde tegavvut (denilen def-i hacet) anlaşılır oldu. Hatta bazı hallerde insandan çıkan şeye "gait(a)" denilir. Bu ise bir yere isabet eden veya inip konaklayana onun inip konakladığı yerin adının verilmesi kabilindendir. Oluk aktı tabirinde olduğu gibi. Yine Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın: "Eşlerinize üzerlerindeki gaitın (def ettikleri hacetin) etkisini yıkamalarını emrediniz.[829] Yüce Allah'ın: *"Yahut içinizden biri ayakyolundan gelirse."* buyruğunda lafzın anlamı dışında kullanılması gibi bir durum sözkonusu değildir. Aksine ayakyolundan gelmek aynı zamanda ihtiyacı karşılamayı da kapsar. Böylelikle gizli saklı yapılan işi de gerektirici olan zahiri amele delalet eden lafız ile o mana kinayeli olarak zikredilmiş olmaktadır. Her ikisi de birlikte kastedilmiştir.

Konuşma dilinde bu pek çoktur. Bazen kendisine delalet olunan lazımı/gereği, ayrılmazının kendisinden anlaşılması için melzüm/gerekli olan zikredilir. Her ikisine de lafız delalet eder ama onlardan biri diğerine vesile olur. Um Zer hadisinde kadınlardan birisinin: "Benim kocamın külü büyüktür/çoktur, necadı uzundur, evi nedveye de yakındır."[830] ifadeleri buna örnektir. Çünkü külün büyüklüğü/çokluğu onların geleneklerine göre misafirin çokluğunu gerektiren çokça yemek pişirmeyi gerektirir. Bu ise cömertliği gerektirir. Necadın uzun olması ise adamın boyunun uzun olması, evin nedveye yakın olması da evinin ziyaret edilmesi maksadıyla yanına gelinmesini gerektirir.][831]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Âyet-i kerimedeki mülamese: Dokunmak (mealde yaklaşmak) ile kastedilen cimadır. Ali ve İbn Abbas bunu böylece tefsir etmişlerdir. Said b. Cübeyr dedi ki:[832] Mevali (azadlılar) ile Araplar âyet-i kerimede geçen mülamese/dokunmak, yaklaşmak hakkında ihtilafa düştüler. Ubeyd b. Umeyr ve Araplar: Bu cimadır derken Ata ve Mevali ise bu cimaın dışındaki yaklaşmalardır demişlerdir. Ben de İbn Abbas'ın huzuruna girip bu hususu ona zikredince o: Sen böyle diyenlerin arasında hangi tarafta idin dedi. Ben: Mevali arasında idim dedim. O: "Mevali

829 Nesai, I, 42-43; Ahmed, VI, 13, 112, 114; İbn Ebu Şeybe, I, 152; İbn Hibban -el-İhsan-, 1443.
830 Umm Zer hadisi meşhur ve bilinen müttefekun aleyh bir hadistir.
831 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XX, 367-368.
832 Buna dair açıklama daha önce geçmişti.

burada yenik düşmüştür. Şüphesiz Allah pek hayalıdır, pek kerimdir. O dilediği lafızlar ile dilediği şeylerden kinayeli olarak söz eder ve şüphesiz o mülameseyi cimadan kinaye olarak kullanmıştır." diye cevap verdi.[833]

Ondan rivâyet edilen bir lafızda da şöyle dediği kaydedilmiştir: "Lems: Dokunmak, mübaşeret: tenlerin birbirine değmesi, ifda: birbirine değmek ve rafes Allah'ın kitabında cima demektir."[834]

Diğer taraftan lems: dokunmak "mes" gibidir. Yüce Allah'ın: *"O hanımları kendilerine dokunmadan önce boşarsanız."* (Bakara. 237) buyruğunda cima kastedilmiştir. Mülamese: Karşılıklı dokunma ise ancak iki kişi tarafından gerçekleştirilir. O halde bunun cima'a yorumlanması icab eder. Sahih olan birincisidir. Çünkü yüce Allah kadınlara dokunmayı mutlak olarak zikretmiştir. Bu dili konuşanların ve şeriatın örfünde ise kadınlara dokunmaktan gözetilen maksat anlamındaki mes/dokunmadır ki bu da zevk almak ve şehvet ihtiyacını karşılamak için lems/dokunmaktır. Bir başka maksatla lems'ten ise dokunmanın kadınlar hakkında tahsis edilmesi anlamı çıkartılmaz. Çünkü o durumda böyle bir mes ve lems hususunda kadınlarla başkaları arasında bir fark sözkonusu olmaz. İsterse bunu kasten yapmış olsun. Fakat bunun (dokunmanın) kadınlara nisbet edilmesi ise onlara dokunmaktan gözetilen maksat ile tahsis edilmesi anlamını vermektedir. Nitekim özel olarak küçük kız çocuğunda ve mahremler hakkında da böyledir. Buna da şu husus delil teşkil eder: Her bir dokunma (mes) mübaşeret (tenlerin değmesi) ve ifda/tenlerin dokunması Kur'ân-ı Kerim'de nerede zikredilmiş ise maksat şehvetle yapılanıdır. Kadınlara dokunmak sebebi ile sözkonusu olan bütün hükümler böyle bir işin ihramlı kimseye ve itikâfta bulunana haram kılınması, ihram halinde fidyenin vücubu, sıhri akrabalık haramlığının yayılması ve bu kanaati kabul edenlere göre bu durumda ricatin (ric'i talâktan dönüşü) hasıl olması ise ancak şehvetle dokunmak halinde sabit olur. Genel olarak kadınlara dokunmak şehvet dolayısıyla yapılmış olma kanaatini ortaya çıkartır. Dolayısıyla onun yerine geçirilmiştir denilemez. Çünkü bizler şöyle deriz: Eğer hikmet açık ve zapt edilebilir/tahdit edilip sınırlandırılabilir ise onun zan olunan hali dışarıda tutularak hüküm ona bağlı olarak sözkonusu edilir. Burada da hikmet diğer hükümlerin delaleti ile bu şekildedir. Ayrıca şehvetle birlikte dokunmak mezi ve meninin çıkmasını düşündüren bir haldir. Böylelikle onun konumuna yerleştirilir. Nitekim uyku ile birlikte yellenmenin sözkonusu olması gibi. Bu yönüyle şehvetsiz dokunmak farklı hüküm taşır. Bu da oturan bir kimsenin azıcık uyumasına benzer. Eğer bundan maksat özellikle cima olmuş olsaydı yüce Allah'ın: *"Eğer*

833 Kaynakları daha önce gösterildi.
834 İbn Ebu Şeybe, I. 292: İbnul Münzir. Evsat. I. 114-116.

cünüb iseniz yıkanıp temizleniniz." buyruğunda olduğu gibi onu zikretmek ile yetinilirdi. Özel ismi olan cünüblük ile tekrar sözkonusu edilmesi ise başkasından ayırdedilmesi ve hem cima ile hem başka bir sûrette cünüblüğü de kapsaması içindir. Kur'ân-ı Kerim'de zikredildiği bütün yerlerde bundan maksat ise cima olsun cimaın dışında olsun kayıtsız ve şartsız şehvet ile dokunmaktır. Yüce Allah'ın: *"Kadınlarınıza yaklaşmayınız/mübaşeret etmeyiniz."* ve *"Oruç gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak/rafes size helal kılındı."* (Bakara, 187) ve: *"Kim o aylarda haccı farz ederse artık hacda rafes/kadına yaklaşmak yoktur."* (Bakara. 197) buyruklarında olduğu gibi.

Yüce Allah'ın: *"Kendileri ile temas etmediğiniz ... hanımları boşarsanız (bunda) üzerinize günah yoktur."* buyruğu ile yüce Allah'ın: *"O hanımları onlara dokunmadan önce boşarsanız ..."* (Bakara, 237) buyurmaktadır. Bu durumda yüce Allah'ın: *"Ya da kadınlara yaklaşmış ... sanız."* buyruğu İbn Ömer'in dediği gibi küçüğü ile büyüğü ile hadesin her iki türünü kapsar. Bunlar dolayısıyla teyemmüm yapılabileceğini de ifade eder. Abdest almanın ise (dokunmanın) şehvetle birlikte olması halinde sözkonusu olduğuna da Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in cima eden bir kimsenin eğer menisi akmayacak olursa ona namaz abdesti gibi abdest almasını ve erkeklik organını yıkamasını emretmiş olması[835] delil teşkil etmektedir. Su (ile gusletmek) ancak (meni akmasından) dolayı olduğu zamanda dokunmak da bu husustaki emirden ötürü abdesti bozmuyordu. Bundan sonra ise gusül farz kılındı. Bu da önceki vacibi/farzı kaldırmak değil daha önce farz olana bir fazlalık idi.

Muaz b. Cebel'in şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Bir adam gelerek: Ey Allah'ın Rasûlü! Kendisine helal olmayan bir kadından bir şekilde yararlanan bir adam hakkında ne dersin? Bu kişi bir erkeğin kadından elde ettiği her ne varsa elde etmedik hiçbir şey bırakmamış ancak onunla cima etmemiş ise ne yapar? Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): Güzel bir şekilde abdest al, sonra kalk bir namaz kıl buyurdu. (Muaz) dedi ki: Bunun üzerine yüce Allah şu: *"Gündüzün iki tarafında ve gecenin yakın zamanlarında namazı dosdoğru kıl."* (Hud. 114) âyetini indirdi. Bunun üzerine Muaz: Bu buyruk özel mi yoksa genel olarak bütün müslümanlar için mi? deyince o: "Hayır, bu âyet genel olarak bütün müslümanlaradır." buyurdu.[836] Hadisi Ahmed ve Dârakutnî rivâyet etmiştir. Burada Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) fercden uzak kalmakla birlikte mübaşeret yapılmış olmasına rağmen abdest almayı emretmiştir.

835 Buhârî, 292
836 Tirmizi, 3113; Ahmed, V, 244; Dârakutnî, I, 134. Hadis sahihtir.

Daha önce geçen Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın hadisi eğer sahih ise dokunmaktan ikramın merhametin ve atıfetin kastedilmiş olmasına yahut da bunun kadınlara dokunmaktan ötürü abdest alma emrinin verilmesinden önce olduğuna yorumlanır. Nitekim erkeklik organına dokunmaya dair de bu şekilde açıklamada bulunmuştur. Mücerred dokunmanın abdesti bozmadığına delil Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın şu sözleridir: Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in önünde uyurdum. Ayaklarım da onun kıble tarafında bulunurdu. Secde etmek istediğinde ayağıma dokunur. ben de ayaklarımı çekerdim. O kalktığında ayaklarımı uzatırdım. O gün için evlerde kandiller bulunmuyordu.[837]

Hadisi Buhârî. Ebu Davud ve Nesai rivâyet etmişlerdir. (Nesai'nin bir lafzında)[838]: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) vitirini kılarken ben de onun önünde cenaze gibi enine uzanmış oluyordum. Nihâyet o vitir kılmak isteyince ayağıyla bana dokunurdu.[839]

Hasen'in şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) namazda mescidinde oturuyorken zevk almaksızın Âişe'nin ayağını tuttu.[840] Bunu İshak b. Rahuye ve Nesai rivâyet etmiştir.

Dokunmak ne zaman şehvetle olursa kadının yabancı olması, mahrem olması, yaşının büyük ya da kendisine karşı arzu duyulması muhtemel küçük olması arasında fark yoktur. Hiçbir şekilde kendisine karşı arzu duyulmayan birisine şehvet dolayısıyla dokunmak abdesti bozmaz. Ölmüş birisine dokunmak ise kadı (Ebu Ya'la)'ya göre. diriye dokunmak gibidir. Tıpkı onlarla cima etmenin guslü gerektirmesinde olduğu gibi.

eş-Şerif Ebu Cafer[841] ve İbn Akil ise abdesti bozmaz demişlerdir. Çünkü bu durumdaki bir kadın şehvetin duyulacağı bir nesne değildir. Dolayısıyla ona dokunmak tıpkı saçı ve hayvanı ellemek gibi abdesti bozmaz. Ancak cima'ın hükmü böyle değildir. Çünkü cima noktasında yerin şu veya bu olması arasında fark olmadığı gibi şehvetle olup olmaması arasında da bir fark yoktur. Buna delil de şudur: Eğer kadın uyuyan bir erkeğin erkeklik organını içine alır ve kadın erkeğe dokunacak olursa tıpkı erkeğin kadına dokunması gibi kadının abdestini bozar. Bu da bu husustaki iki rivâyetin sahih olanına göre böyledir. Çünkü kadının

837 Buhârî. 382: Müslim. 513.
838 Anlamın düzelmesi için muhakkikin bir ilavesidir.
839 Nesai. I. 85. Senedi sahihtir.
840 Bk. Muğni. I. 259.
841 Abdulhalik b. İsâ b. Ahmed b. Muhammed b. İsâ Ebu Cafer eş-Şerif el-Haşimi el-Abbasi. Hanbeli mezhebi fakihlerinin büyüklerindendir. 411-470 yılları arasında yaşamıştır.

dokunması şehvetinin ileri derecede olmasından ötürü hadesi (abdest bozmayı) daha bir gerektiricidir. Diğer rivâyete göre ise bu hal abdesti bozmaz. Çünkü nas ancak kadından farklı olarak mezi gelmesine kadar götüren erkeğin dokunması hakkında gelmiştir. Eğer bizler dokunanın abdestinin bozulduğunu kabul edecek olursak kendisine dokunulanın abdestinin bozulup bozulmayacağı ile ilgili iki rivâyet vardır. Bozulacağı görüşünü kabul edersek o taktirde -dokunan kimsede itibara aldığımız gibi- meşhur rivâyete göre şehvete itibar ederiz. Böylelikle dokunan kişiyi nazar-ı itibara almadan onda şehvetin var olması halinde onun abdesti bozulur. Eğer bulunmazsa abdesti bozulmaz. İsterse dokunan şehvet duymuş olsun. Diğer taraftan bir hail/örtü gibi arkasından dokunmak şehvetle dahi olsa abdesti bozmaz. Çünkü dokunmak gerçekleşmemiştir. Yalnızca şehvet duymak ise abdesti bozmaz. Tıpkı bir hayvana dokunmak yahut bakmak ya da düşünmek sûretiyle şehvetin var olması halinde olduğu gibi. Kadının saçına, tırnağına, dişine dokunmak ona saçını, tırnağını ve dişini değdirmesi halinde abdesti bozulmadığı gibi abdest bozulmaz. Erkeğin erkeğe dokunmasından ötürü de -isterse tüysüz oğlan olsun- abdest gerekmez. Meşhur ve açıkça ifade edilmiş rivâyete göre kadının kadına dokunmasından dolayı da abdest gerekmez. Esasında bu şehvete konu teşkil etmez. Bununla birlikte şehvet ile olması halinde abdestin bozulacağı hükmü tahric edilebilir. Çünkü bu bir insana şehvetle dokunmaktır. Kadı (muhtemelen el-Ferra) dedi ki: Erkeğin erkeğe, kadının da kadına (şehvetle) dokunması abdesti bozar. Çünkü bu saçtan ve tırnaktan farklı olarak gerçek manada bir insana mübaşeret etmek/dokunmaktır.][842]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Abdest almak bazen necis maddelerden dolayı olur. Bazen kötü işlerden dolayı olur. Bazen de (namaza) engel hadeslerden dolayı olur. Bunlardan birincisi ile ilgili -bu husustaki görüşlerden birine göre- yüce Allah'ın: *"Elbiselerini de tertemiz et."* (Müddessir. 4) buyruğudur. Yüce Allah'ın: *"Onda tertemiz olmayı seven adamlar vardır."* (Tevbe. 108) buyruğu ikinci türe delildir. *"Eğer cünüb iseniz iyice temizleniniz."* buyruğu da üçüncü tür hakkındadır.][843]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Hâkim olan ya da olmayan birisinin yüce Allah'ın: *"Yahut kadınlara dokunduysanız."* buyruğundan kastedilen cima mıdır? diye tartışmaları buna örnektir. Nitekim İbn Abbas ve başkaları bunu böyle yorumlamış ve şöyle demişlerdir:

842 Şerhul Umde -taharet-, 315, 319.
843 Fetâvâ, IV, 1 -el-ihtiyarât-.

Şüphesiz kadına (ten ile) dokunmak şehvetli olsun şehvetsiz olsun abdesti bozmaz. Bu buyruktan maksat tenin tamamı ile şehvetli olarak dokunmak mıdır yoksa mutlak olarak dokunmak mıdır? Birinci görüş İbn Ömer'den rivâyet edilmiştir. Üçüncüsünü de kimi ilim adamı ifade etmiştir. Bu hususta ilim adamlarının üç görüşü vardır. Daha güçlü olanı ise birincisidir ve abdestin de mutlak olarak kadınlara dokunmaktan ötürü bozulmayacağıdır. Müslümanlar hep kadınlarına dokunageldikleri halde hiçbir kimse Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den onun müslümanlara bundan dolayı abdest almalarını emrettiğini nakletmiş değildir. Ashab-ı kiramdan da onun hayatı boyunca bundan dolayı abdest aldıklarını söyledikleri nakledilmediği gibi onun bundan dolayı abdest aldığı da asla nakledilmemiştir. Aksine Sünen'de kendisinden hanımlarından birisini öptüğü ve bununla birlikte abdest almadığı nakledilmiş bulunmaktadır.[844] Bu hadisin sıhhati hususunda görüş ayrılığı bulunmaktadır. Fakat onun dokunmaktan ötürü abdest aldığının nakledilmemiş olduğu hususunda görüş ayrılığı yoktur.][845]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Ya da kadınlara yaklaşmışsanız ..."* buyruğundan maksat İbn Abbas'ın ve başkalarının da tefsir ettikleri gibi cimadır.][846]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Ya da kadınlara yaklaşmışsanız..."* buyruğu ile Ömer ve başkalarının da dedikleri gibi sadece cima kastediliyor ise bilindiği üzere yüce Allah'ın abdest hakkındaki: *"Yahut yaklaşdıysanız/dokunduysanız"* buyruğu itikâf ile ilgili: *"Mescitlerde itikafta bulunduğunuz zaman kadınlarınıza yaklaşmayın."* (Bakara, 187) buyruğu gibidir. Buna göre şehvetsiz mübaşeret/dokunmak orada etkili olmadığı gibi burada da böyledir. Yine yüce Allah'ın: *"Sonra kendilerine dokunmadan önce onları boşarsanız."* (Ahzâb, 49) buyruğu da böyledir.][847]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bütün durumlarda eğer gusletmeden önce abdest alacak olursa guslettikten sonra yeniden abdest alması fercine dokunmasından ya da başka bir sebepten

844 Tirmizi, 86; İbn Mace, I, 168; Ahmed, VI, 210; Dârakutnî, Sünen, I, 50; Taberi, VIII, 376 -Darul Mearif baskısı-; Marifetu Sünen, 970; es-Sünenül Kübra, I, 125-126. İmamlardan bir topluluk zayıf olduğunu söylemiş olmakla birlikte bir başka topluluk da sahih olduğunu ifade etmiştir. Bk. Ahmed Şakir, I, 134-138'de Tirmizi'nin Tahkiki'nde yazdıkları.

845 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXV, 357-358.

846 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XX, 525.

847 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XX, 368.

ötürü abdestini bozmuş olması hali dışında abdestini tekrar alması mekruhtur. Birincisi daha sahihtir. Çünkü yüce Allah: *"Eğer cünüb iseniz yıkanıp temizleniniz."* buyurmuştur. Yıkanıp temizlenme diğer âyette gusletme ile tefsir edilmiştir. Buradaki yasağın namaz kılınan yerlere yaklaşmak hakkında olduğu ve bunun (yaklaşma yasağının) gusletme ile ortadan kalkacağı söylenemez. Çünkü bizler şunu söylemekteyiz: Bu namaz kılmaya dair ve namazın kılındığı mescide yaklaşmaya dair bir yasaktır. Bunun yalnızca mescit hakkında yorumlanması caiz değildir. Çünkü âyetin nüzul sebebi kendilerine namaz kıldırıp kıraati karıştıran kişi hakkındadır. Nüzul sebebinin de sözün kapsamına dahil olması icab eder. Diğer taraftan teyemmüm alması halinde yolcunun yaklaşmasını mübah kılmıştır. Mescitler ise çoğunlukla şehirlerde olur ve orada yolcunun varlığı sözkonusu değildir. Çoğunlukla hasta da mescide yaklaşma imkânını bulamaz ve buna ihtiyaç da duymaz. Diğer taraftan namaz bizzat fiillerin kendisidir. Onun ifadenin dışında tutulması caiz değildir. O halde yasak ya o fiiller ile ilgilidir yahut da sadece namaz hakkındadır. Bu durumda yüce Allah'ın: *"Yolcu olmanız müstesna."* (Nisâ, 43) buyruğu munkatı bir istisnadır. Bu da Allah'ın izni ile daha güzel (bir açıklama)dır. Nitekim yüce Allah'ın: *"Mallarınızı aranızda bâtıl yollarla yemeyin. Aranızda karşılıklı bir anlaşma ile gerçekleştirdiğiniz bir ticaret olması müstesna."* (Nisâ, 29) buyruğu ile *"Onların zanna uymaktan başka buna dair bir bilgileri yoktur."* (Nisâ, 157) buyruklarında olduğu gibi. Diğer taraftan Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: "Meniden dolayı gusletmek gerekir."[848] buyurduğu gibi: "Ay hali zamanın geldiği taktirde namazı bırak, gittiği (bittiği) taktirde ise guslet ve namaz kıl."[849] buyurmuş ve ayrıca abdest almayı sözkonusu etmemiştir.

Cabir b. Abdullah'a: Cünüb bir kimse gusletttikten sonra abdest alır mı? diye sorulmuş o: Ona gusletmek yeter demiştir.[850]

Abdullah b. Ömer de şöyle demiştir: Cünüb bir kimse abdest almayacak olursa fercine dokunmadığı sürece gusletmek ona yeter demiştir.[851] Her ikisini de Said rivâyet etmiştir.

Diğer taraftan Meymune (radıyallâhu anhâ)'nın anlattığı şekli ile gusülde ne başını mesh etmesinden ne de ayaklarını iki defa yıkamasından söz edilmektedir. O bunu guslünü tamamlamak için sadece bir defa yapmıştır. Bununla birlikte Âişe

848 İbn Mace, 504; Tirmizi, 114; Ahmed, I, 87. Hadis sahihtir.
849 Buhârî, 320
850 Abdurrezzak, Mûsânnef, I, 272.
851 Abdurrezzak, Mûsânnef, I, 271.

(radıyallâhu anhâ) da: "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) guslettikten sonra abdest almazdı" dediğini hamse (beş hadis kitabı müellifi) rivâyet etmişlerdir.[852]][853]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bunlar (abdest bozan haller) yedidir: "İki yoldan çıkan şeyler" durum ne olursa olsun. Yani ister bu nadiren görülen bir şey olsun ister ihtiyat haline gelmiş bir şey olsun az olsun çok olsun necis ya da tahir olsun durum fark etmez. İhtiyat haline gelmiş olanın abdesti bozması yüce Allah'ın: *"Yahut sizden biriniz ayakyolundan gelirse."* buyruğundan dolayı abdest almak gerekir. Ayrıca Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Safvan tarafından rivâyet edilen hadiste: "Fakat büyük abdest küçük abdest ve uykudan dolayı (abdest alır)" buyurmuştur.[854]][855]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

["Başın tamamı(nı mesh eder.)" Mezheb(imiz)de meşhur olan budur. Ondan gelen rivâyete göre çoğunluğunu mesh etmek de yeterlidir. Çünkü tamamını mesh etmekte zorluk sözkonusudur. Baş hakkında da mesh ile ve sadece bir defa mesh etmek ile hüküm hafifletildiği gibi miktarı da bu şekildedir. Yine ondan nasiye (başın ön kısmı) kadarının yeterli olacağı da rivâyet edilmiştir. Çünkü Enes'in şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Ben Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i başında çizgili (kıtri) bir sarık bulunduğu halde abdest alırken gördüm. Elini sarığın altına sokup başının ön tarafını mesh etti ve sarığını çıkarmadı. Hadisi Ebu Davud rivâyet etmiştir.[856] Buna göre abdest alan kimsenin nasiye (başının ön kısmı, perçemi) miktarı başının dilediği herhangi bir yerini mesh edebilir. Bu husustaki iki görüşün daha meşhur olanına göre böyledir. Diğerine göre ise muayyen olarak nasiye kısmını mesh etmesi gerekir. Durum ne olursa olsun sadece iki kulağı mesh etmek yeterli değildir.

Birincisi yüce Allah'ın: *"Başlarınıza mesh ediniz."* buyruğu dolayısıyla sahih olandır. Çünkü burada teyemmüm âyetinde yüzü mesh etmeyi emrettiği gibi başı mesh etmeyi emretmektedir. Yüzün tamamının toprakla mesh edilmesini vacip kıldığına göre başın tamamının su ile mesh edilmesi daha evladır. Diğer taraftan baş(ras) bütünün adıdır. Dolayısıyla tamamını mesh etmedikçe emri yerine getirmiş olmaz. Tıpkı yüzün tamamını yıkamadıkça yüzün yıkanması emri-

852 Ebu Davud, 250; Tirmizi, 105; Nesai, I, 113; İbn Mace, 579; Ahmed, VI, 68. Hadis sahihtir.
853 Şerhul Umde, -taharet-, 376, 377.
854 Ahmed, VII, 239; Nesai, I, 71; Tirmizi, 96. Hadis sahihtir.
855 Şerhul Umde, -taharet-, 290
856 Ebu Davud, I, 102; Hadis bir parça zayıftır. Bk. Zadül Mead, I, 67.

nin yerine getirilmeyeceği gibi. Diğer taraftan Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) abdest almış ve başının tamamını mesh etmiştir. Onun fiili uygulaması daha önce geçtiği gibi âyeti beyan edicidir. Onun başın ön tarafını mesh ettiğine dair kendisinden gelen nakil Muğire b. Şu'be'nin rivâyet ettiği hadiste[857] müfesser olarak geldiği üzere sarık ile birliktedir, böyle bir durumda bu şekilde mesh de caizdir.

"Be" harfinin geçişli bir fiil ile birlikte kullanılması halinde teb'iz/kısmilik ifade ettiği iddiasının aslı astarı yoktur. Çünkü bu manayı kendisine güvenilir bir kimse nakletmemiştir. Kullanım da buna delil değildir. Aksine dil bilginleri arasından kendilerine güvenilir kimseler[858] bunu kabul etmemişlerdir. Diğer taraftan her nerede olursa olsun bu anlamı ifade ettiği söylenecek olsa dahi bu hem teyemmüm âyeti ile hem yüce Allah'ın: *"Tenbütü bidduhni: Ya veren"* (Mü'minûn, 20) buyruğu ile çürütülen bir iddiadır. Yine aynı şekilde her bir rekatte Bakara Sûresi'ni okudum, bir kadınla evlendim, onun göğsünü kendi göğsüne hapsettim (kendi kendisi ile başbaşa bıraktım.) Bu işi bildim ve buna benzer Allah'ın dilediği kadar birçok kullanım ile de bu iddia çürütülmektedir. Eğer bazı yerlerde "be" harfinin bu manayı ifade ettiği ileri sürülecek olursa bile bu bizzat "be" harfinin kendisinden dolayı değildir. Aksine bir başka durumdan dolayıdır. Nitekim böyle bir mana "be" harfi bulunmamakla birlikte de ifade edilebilir. Diğer taraftan buradaki kullanımın -bir tek yerde bile doğru olmamakla birlikte ve bu bakımdan bir kimsenin "ehasitü zimam ile ehaztü bizzimam: dizginleri tuttum, yakaladım" tabirleri arasında hiçbir farkın bulunmamasına rağmen- o şekildeki kullanım yerlerinden birisi olduğunu nereden bileceğiz? Yüce Allah'ın: " عينا يشرب بها عباد الله :*(O) Allah'ın kullarının kendisinden içtikleri ... bir pınardır."* (İnsan, 6) buyruğu ile şairin: "شربن بماء البحر : Deniz suyunu içtiler." şeklindeki sözlerine gelince; bununla teb'iz/kısmilik anlamı kastedilmemiştir. Çünkü burada teb'izin bir anlamı yoktur. İçmek -Allah en iyi bilendir- suya kanmak manasını ihtiva eder. Bu durumda: Allah'ın kulları o pınarla suya kanarlar, buyurmuş gibidir. Diğer taraftan zikretmiş olduğumuz hadislerin birçoğunda "başına ve kulaklarına mesh etti ve mesh ederken ellerini öne ve arkaya doğru gezdirdi" denilerek "be" harfi getirilmek sûretiyle başın tamamını mesh ettiğini de zikretmektedir.

Dediler ki: Mesahtu bi ma zi rasi: Başımın bir kısmını mesh ettim ve: Mesahtu bi cemii rasi: başımın tamamını mesh ettim denilebilir. Eğer "be" harfi teb'iz/kısmilik ifade etmek için kullanılmış olsaydı bu bir çelişki olurdu. Aksine bu harfin zikrediliş sebebi -Allah en iyi bilendir ya- bunun manasının fiilin ona

857 Müslim. I. 231
858 İbn Dureyd. İbn Arefe ve İbn Burhan bunlardandır.

(mesh edilene bitiştirilerek yapılmasıdır. Mesh etmek ise mesh edenin mesh edilen ile bitiştirilmesi eylemidir. Bu eylemde de ilsak dediğimiz bitiştirme manası da vardır. Buna göre şöyle buyurmuş gibidir: Başlarınıza bitiştiriniz. Buna göre buradan başa bitiştirilen bir şeyin varlığı da anlaşılmış olur ki bu sudur. Bu bakımdan bu ifade (be harfi kullanmaksızın) imsahu ruusekum: başlarınızı mesh ediniz (sıvazlayınız) denilmesinden farklıdır. Çünkü bu ifadede suya bir delil yoktur. Zira: Mesahtu ra'sel yetim: Yetimin başını sıvazladım; mesahtul hacar: (elimi) taşa sürdüm (ya da taşı sıvazladım) denilir ve burada elden başka mesh edilene bitiştirilen herhangi bir şey bulunmamaktadır.

Başın sadece el ile mesh edilmesinin yeterli olabileceği yanlış kanaati de (be harfi kullanılmadan) uyanabilir. İşte bundan ötürü teyemmüm âyetinde toprağın ellere ve yüzlere bitiştirilmesinin vücubunu beyan etmek üzere be harfi gelmiştir. Kulakların mesh edilmesi ise iki rivâyetin daha meşhur olanındaki (başın mesh edilmesinin) kaplama şeklinde olması görüşünü kabul etsek dahi gerekli değildir. Çünkü kulaklar hakikaten değil hükmen ondan (baştan) sayılırlar. Buna delil de kulakların bazen başa bazen de yüze izafe edilmesidir. Bunun bir diğer delili de Efendimizin: "Yüzüm onu yaratana onun işitme ve görme organlarını açana secde etti." demesidir. Diğer rivâyete göre ise (kulakların mesh edilmesi) icab eder. Çünkü kulaklar baştan sayılırlar. Durum ne olursa olsun başın saçlar ile kapanan kısımlarının meshi gerektiği gibi kıkırdaklar ile kapanan kısımlarının mesh edilmesi icab etmez.][859]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

["Zikrettiğimiz şekilde abdest sıra ile alınır." (Hanbeli) mezhebin(in) zahir/güçlü görüşüne göre abdest alırken organları yüce Allah'ın zikrettiği sıraya göre yıkamak vaciptir. Eğer sırayı baş aşağı çevirip yahut suya gömülmek yahut da dört kişinin kendisine abdest alması sûretiyle hep birlikte azalarını yıkayacak olursa bu onun için yeterli bir abdest sayılmaz. Ancak yüce Allah'ın kitabında yüz ve eller gibi bir tek aza konumunda zikredilmiş organların bir kısmı bir kısmından öne geçirilirse -yüzün görünen kısmının ağzın ve burnun iç tarafından önce yıkanması, sol elin sağ elden önce yıkanması gibi- caizdir. Ebul Hattab[860] ve başkaları bu hususta bir diğer rivâyeti daha nakletmiş ve tertibin/azalarda âyette zikredilen sıraya riâyet etmenin vacip olmadığını nakletmişlerdir. Bu da onun (Ahmed'in) mazmaza ve istinşak yapmanın bütün azalardan sonraya bırakılma-

859 Şerhul Umde. -taharet-. 200-202.

860 Mahfuz b. Ahmed b. Hasan b. Ahmed el-Kelüzani Ebul Hattab el-Bağdadi. İmam Ahmed mezhebinin imam alimlerinden birisidir. 434 h.-510 h. tarihleri arasında yaşamıştır.

sının caiz olduğuna dair kullandığı açık ifadesinden çıkartılmıştır. Fakat ondan başkaları bu kanaati kabul etmemiş ve mazmaza ve istinşak ile diğerleri arasındaki farkı ortaya koymak maksadıyla onun açıkça zikrettiği ifadeler ile sınırlı ve özel kabul etmişlerdir. Çünkü bizzat kendisi -daha önce geçtiği gibi- arada farkın bulunduğunu açıkça söylemiştir.

Bu kanaat daha doğrudur. Diğer taraftan bizim sıraya riâyetin vacip olduğunu söylememiz "vav" harfinin tertib/sıralama ifade ettiğine inandığımızdan dolayı değildir. Çünkü onun (Ahmed'in) açık ifadeleri ve mezhebinin güçlü yanı vav'ın bu manayı ifade etmediği şeklindedir. Bizim bu kanaati kabul edişimizin bir başka delili vardır. O da şudur: Şanı yüce Allah mesh edilen bir azayı yıkanan iki aza arasında zikretmiş ve birbirine benzeyen iki şey arasındaki alakayı koparmıştır. (Ve arcüleküm: ayaklarınızı lafzının) nasb ile kıraatinde bu ashab ve tabiin arasından: Burada emir "yıkama"ya aittir dediklerini de birlikte gözönünde bulundurduğumuz taktirde açık olduğu görülür. (ve arcilüküm: ayaklarınızı da) in kesre ile okunuşu ise daha da pekiştiricidir. Çünkü ayaklardan daha sonra söz etmekle birlikte onları daha önce zikretmek mümkün olmakla birlikte yıkanmalarının kastedildiği "mesh"in haberi arasında zikretmiş bulunmaktadır.

Fasih, akıcı, arabi bir kelamda ise -belli bir fayda bulunmadıkça- benzerler arasındaki alaka kopartılmaz, birbirinin misli olan şeylerin arasında mesafe bırakılmaz. Burada ise tertibin/sıralamanın dışında hiçbir fayda bulunmamaktadır. Aynı şekilde bir adam: Zeyd'e ikram ettim, Amr'ı küçük düşürdüm ve Bekir'e de ikram ettim diyecek olursa bu sözünde tertib ve buna benzer bir fayda kastedilmemiştir. Çünkü böyle bir tabir bir zorlama ve bir hatalı kullanım kabul edilir. Diğer taraftan buradaki faydanın yalnızca tertibin müstehaplığı olduğu söylenemez. Çünkü âyet-i kerimede sadece vacip ameller zikredilmektedir. Yine burada sağ ve sol arasında tertib zikredilmediği gibi aynı zamanda Ebu Bekir'in sözünü ettiği[861] bizler emrolunan amellerin birbirleri ile irtibatlı olanlarının birinin diğerine atfedilmiş olduğunu gördüğümüz için bunda tertib icab etmektedir. Yüce Allah'ın: *"Rükû edin, secde yapın."* (Hacc. 77) buyruğu ile: *"Muhakkak safa ile merve Allah'ın alametlerindendir."* (Bakara. 158) buyruklarında olduğu gibi. Fakat birbirleri ile irtibatı bulunmayanlarda tertib vacip değildir. Yüce Allah'ın: *"Namazı dosdoğru kılın, zekatı verin."* (Bakara. 43); *"Haccı ve umreyi Allah için tamamlayın."* (Bakara. 196); *"Sadakalar (zekat) ancak ... fakirlere ve yoksullara... verilir."* (Tevbe. 60); *"Bilin ki ganimet olarak almış olduğunuz her bir şeyin beşte biri Allah'ın ... dır."* (Enfâl. 41) buyruklarında ve benzerlerinde olduğu gibi. Abdest

861 Ebu Bekir el-Hallal'ı kastediyor olabilir.

âyeti ise birinci türdendir. Aynı şekilde ibtida (başlangıç) bakımından da tertibin kastedilmiş olması da mümkündür. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in fiili uygulaması da emre riâyet etmek üzere gerçekleşmiştir ve o hiçbir zaman tertibe uymadan abdest almış değildir. Böylelikle onun bu uygulaması âyetin bir tefsiri olur. Özellikle eğer sırayı bozmak caiz olsaydı caiz olduğunu beyan etmek maksadıyla bir defa bile olsa bunu yapması gerekirdi.][862]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Üçüncü fasıl: Farz mahallinin tamamen kaplanması icab eder. Çünkü yüce Allah: *"Yüzlerinize ve ellerinize"* buyurmaktadır. Ayrıca Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) onunla yüzünü ve ellerini mesh et" buyurmuştur.[863]

İşte bu açıklama buradaki "be" lafzının teb'iz/kısmilik ifade eden min anlamında olduğu şeklindeki düşünülmesi muhtemel yanlış zannı ortadan kaldırır. Seyrek ve kesif saçların iç tarafları gibi toprağın ulaştırılmasının meşakkatli olduğu yerlere ise ulaştırmak bu işteki zorluktan ötürü gerekli değildir. Diğer taraftan vacip olan yüz için bir vuruş ya da bir kısım vuruştur. Bununla ise toprak saçların arasına kadar ulaşmaz.][864]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"O vakit tertemiz toprakla teyemmüm edin, bununla yüzlerinize ve ellerinize sürün. Allah size güçlük çıkarmak istemez ama (bu nimetlerine) şükredesiniz diye sizi iyice temizlemek ve üzerinizdeki nimetini tamamlamak ister."* buyurarak yüce Allah bizleri su ile temizlemeyi istediği gibi toprak ile de bizi temizlemeyi murad ettiğini haber vermektedir.][865]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bunlardan birisi şudur: Şeriat koyucu yüce Allah'ın: *"Su bulamazsanız o vakit tertemiz toprakla teyemmüm edin."* buyruğunda tahareti su denilen şeye bağlı olarak zikretmiş ve şu su ile bu su arasında fark gözetmemiş, suyu temiz ve temizleyici (tahir ve tağur) olarak iki türlü sözkonusu etmemiştir.][866]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Teyemmüm ancak ya gerçek manada yahut hükmen bulunamadığı için ya da kullanılması halinde zarar vereceği için su kullanmanın mümkün olmadığı

862 Şerhul Umde. -taharet-. 203-205.
863 Buhârî. 338: Müslim. 368.
864 Şerhul Umde -taharet-. 420.
865 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXI. 436.
866 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXIV. 35.

durumlarda caizdir. Bu hususta asıl dayanak ise yüce Allah'ın: *"Şâyet hasta yahut yolculukta iseniz ya da içinizden biri ayakyolundan gelirse yahut kadınlara yaklaşmış da su bulamazsanız o vakit temiz toprakla teyemmüm edin."* buyruğudur. Yüce Allah burada hastayı ve su bulamayan yolcuyu sözkonusu etmektedir. Çünkü bunlar karşı karşıya kalınan mazeretlerin çoğunluğunu teşkil eder. Herhangi bir şehirde ve benzeri bir yerde alıkonulmuş ve su bulamayan yolcular çiçek hastalığına yakalanmış su kullanması halinde zarar görebilecek yaralı kimseler ve bu manada olmak üzere soğuktan etkilenmekten korkan kimseler de hasta gibi değerlendirilirler. Fakat su kullanma imkânına sahip olmakla birlikte ancak kendisine ya da malına gelecek bir zarar ile onu elde edebilecek durumda olanlara gelince -kendisi ile su arasında yırtıcı bir hayvan, yangın ya da fâsık kimselerin bulunması halinde olduğu gibi- böyle bir kimse de hasta gibi değerlendirilir. Çünkü bu durumdaki kişi suyu bulmakla birlikte kendisine bir zararın gelmesinden korkmaktadır. Böyle bir kişi suyu büsbütün bulamayan kimse gibi de değerlendirilebilir. Çünkü bu kişi bizzat suyu kullanmaktan ötürü zarardan korkmuyor. Aksine suyu elde etmek için zarar göreceğinden korkuyor. Böylelikle bu gibi kimseler suyu kullanmak halinde değil de suyu elde etmekten dolayı suyu bulamayan kişi gibi olur. Bu açıklama daha güzeldir. Suyu bulmakla birlikte su kullanmakta herhangi bir zarar görmeyecek kimsenin ise namaz vaktinin geçeceğinden korksun ya da korkmasın eğer mukim ise teyemmüm yapması caiz değildir. Çünkü böyle bir kişi suyu bulan bir kişidir. Diğer taraftan namazın eda edilmesinin icab ettiği vakit şartlarına uygun bir şekilde yerine getirilmesi mümkün olan vakittir. Cenaze müstesnadır. (Ahmed'den gelen) iki rivâyetten birisinde böyledir. Çünkü İbn Ömer böyle yapmıştır. Ayrıca bu hususta izin İbn Abbas'tan hem mevkuf hem de merfu olarak rivâyet edilmiştir. Her ikisini de Dârakutnî rivâyet etmiştir.

Diğer taraftan çoğunlukla kaçırılması sözkonusu olan ve bundan korkulan işler için teyemmüm yapmıştır. Bu da onun kendisine verilen selâmı alması (için teyemmüm etmesi)ne benzemektedir. Nitekim Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ebu Cüheym tarafından rivâyet edilen hadiste böyle yapmıştır.[867] el-Muhacir b. Kunfuz'un rivâyet ettiği hadiste de böyledir.[868]

Diğer rivâyete göre cenaze için de -diğerleri gibi- teyemmüm almaz (rivâyetlerin) desteklediği görüş de budur.][869]

867 Buhârî. I. 92.
868 Ebu Davud. 17: Nesai. I. 37: İbn Mace. 350. Hadis sahihtir.
869 Şerhul Umde. -taharet-. 422-423.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Teyemmüm için bir vuruş yeterlidir. O vuruş ile yüzünü ve ellerini mesh eder. Çünkü yüce Allah: *"Bununla yüzlerinize ve ellerinize sürün."* buyurmaktadır ki bu da bir tek vuruşla ve bir tek toprak ile hasıl olur.][870]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

["Teyemmüm" lafzı da buna örnektir. Çünkü yüce Allah: *"O vakit tertemiz toprakla teyemmüm edin. Bununla yüzlerinize ve ellerinize sürün."* buyurmaktadır. Buradaki "teyemmüm" lafzı dilde bilinen anlamında kullanılmıştır. O temiz toprak ile teyemmümü emir buyurmuş sonra da yüzlere ve ellere ondan mesh etmeyi emir buyurmuştur. Bundan ötürü fukahanın örfünde "teyemmüm" lafzının kapsamına bu mesh/sürme de dahildir. Fakat şeriat koyucunun dilinde böyle değildir. Aksine şeriat koyucu temiz toprakla teyemmüm yapmak ile ondan sonra yapılan sürme/mesh arasında fark gözetmiştir.][871]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Meşhur olan görüşe göre ise suyu bulmayı ümit ettiği taktirde suyu aramanın vacip olduğudur. Eğer suyun bulunmadığından emin ise su araması icab etmez ve bu hususta ikinci bir görüş yoktur. Çünkü yüce Allah: *"Su bulamazsanız"* buyurmaktadır. Bu ise ancak arayıştan sonra var olmaması (bulunamaması) anlamına gelir. Yüce Allah'ın: *"Fakat kim bulamazsa hacc günlerinde üç ... gün olmak üzere tam on gün oruç tutsun."* (Bakara, 196) buyruğunda olduğu gibidir.][872]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"O vakit tertemiz/tayyib toprakla teyemmüm edin."* buyruğunda tayyib temiz demektir.][873]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Birincileri yüce Allah'ın: *"Said: toprak"* buyruğunu delil göstererek said, yeryüzündeki yukarı çıkan (yüksek olan) yer demektir. Bu da yüksekçe her yeri kapsar. Buna delil de yüce Allah'ın: *"Biz onun üstünde olan şeyleri elbet kupkuru bir toprak yaparız."* (Kehf, 8) buyruğu ile: *"Seninkinin üzerine ise gökten bir felaket indiriverir de kaypak (ve dümdüz) bir toprak haline geliverir."* (Kehf, 40) buyruklarıdır.][874]

870 Şerhul Umde, -taharet-, 411.
871 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 299-300.
872 Şerhul Umde, -taharet-, 426.
873 Şerhul Umde -taharet-, 450.
874 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXI, 365.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yine aynı şekilde şanı yüce Allah: *"Su bulamazsanız o vakit tertemiz toprakla teyemmüm edin."* buyurmaktadır ki bununla "said/toprak" denilen her bir şeyi kapsadığı gibi ister Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) zamanında bulunan suları olsun ister ondan sonra meydana gelen sular olsun bütün suları kapsar.][875]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Teyemmüm sözlükte kastetmek demektir. Şanı yüce Allah'ın: *"Göz yummaksızın alıcısı olmayacağınız aşağılık şeyleri vermeyi kastetmeyin."* (Bakara, 267) buyruğu ile *"Beyti haramı kastedip."* (Maide, 2) buyrukları da bu anlamdadır. İmru'l Kays'ın şu Beytinde de bu anlamda kullanılmıştır:

تَيَمَّمْتُ الْمَاءَ الَّذِي دُونَ ضَارِجٍ يَمِيلُ عَلَيْهَا الظِّلُّ عرمضها طَامِي

"Ben Dâric'den berideki suyu kastettim

Gölge kayarken; üstünü yosunlar kaplamıştı."

Fakat şanı yüce Allah: *"Su bulamazsanız o vakit tertemiz toprakla teyemmüm edin, bununla yüzlerinize ve ellerinize sürün."* buyurduğuna göre burada yerine getirilmesi emredilen teyemmüm onunla mesh olunmak maksadıyla temiz toprağa teyemmüm etmek/yönelmektir. Teyemmüm lafzı ile bizzat ellerin ve yüzün mesh edilmesi de kastedilebilir. Böylelikle teyemmüm/yönelmek ile kastedilene teyemmüm denilmiş olur.

Âyet-i kerimede emrolunan teyemmüm, müslümanların özelliklerinden ve Allah'ın onları kendileri dışındaki diğer ümmetlere üstün kıldığı hallerinden birisidir. Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Cabir b. Abdullah'tan rivâyete göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Benden önce hiçbir nebiye verilmemiş beş şey bana verildi: Bir aylık mesafeden (düşmanımın kalbine salınan) korku ile bana yardım edildi. Yeryüzü benim için mescit ve temizlenme aracı (tahur) kılındı. Bu sebeple ümmetimden herhangi bir kişi namaz vaktine erişirse hemen namazını kılsın. Bana ganimetler de helal kılındı. Hâlbuki benden önce kimseye helal kılınmamıştır. Ayrıca bana şefaat de verilmiştir. Diğer taraftan benden önceki nebilerin her biri özel olarak kendi kavmine gönderildiği halde ben genel olarak bütün insanlara gönderildim." Buhârî'nin lafzı budur.

875 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXIV, 208.

Müslim'in Sahihi'nde ise Ebu Hureyre'den rivâyete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Ben diğer nebilere şu altı husus ile üstün kılındım: Bana cevamiül kelim/özlü sözler verildi, (düşmanımın kalbine salınan) korku ile yardıma mazhar oldu, bana ganimetler helal kılındı, yeryüzü benim için hem bir mescid hem temizlenme aracı (tahur) kılındı ve ben bütün insanlara rasûl olarak gönderildim ve ben nebilerin sonuncusuyum."[876]

Yine Müslim'in Huzeyfe b. el-Yeman'dan rivâyet ettiğine göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Ben şu üç husus ile diğer insanlara üstün kılındım: Bizim (namaz ve cihaddaki) saflarımız meleklerin saf tutmaları gibi tespit edildi. Yeryüzünün tamamı bize mescit kılındı. Yeryüzünün toprağı da suyu bulamadığımız taktirde bizim için tahur/temizlenme aracı kılındı."

Amr b. Şuayb'in babasından onun dedesinden rivâyetine göre dedesi şöyle demiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Yer benim için mescit ve tahur/temizlenme aracı kılındı. Nerede namaza erişirsem ben ellerimi sürer (mesh eder) ve namaz kılarım. Benden öncekiler ise bunu pek büyük bir iş görüyorlardı. Çünkü onlar ancak kiliselerinde ve havralarında namaz kılabiliyorlardı."[877]

Yüce Allah'ın: *"O vakit tertemiz bir toprakla teyemmüm edin."* buyruğu olumlu cümle içinde bir nekire/belirtisizdir. Tıpkı yüce Allah'ın: *"Şüphesiz Allah size bir inek kesmenizi emreder."* (Bakara, 67); *"Bir köleyi hürriyetine kavuşturmaktır."* (Mücadele, 3); *"Haccda üç gün döndüğünüz taktirde de yedi gün ... oruç tutunuz."* (Bakara, 196) ve: *"Kim bulamayacak olursa üç gün ... oruç tutsun."* (Bakara, 196) buyruklarında olduğu gibidir. Bu gibi ifadelere "mutlak" denilir. Bu mutlak ifadeler çoğul anlamı ile değil de bedel anlamı ile umum ifade eder. Buna da karşı karşıya kalınan temiz toprak hangisi olursa olsun onunla teyemmüm yapabileceğine delildir. Tayyib ise temiz demektir. Nastan kastedilenin ise tozu olan toprak olduğu icma ile kabul edilmiştir. Bunun dışındakiler (temiz toprak sayılanlar) hakkında ise yüce Allah'ın izni ile ileride sözünü edeceğimiz görüş ayrılığı bulunmaktadır.][878]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Mestler ve onlara benzer ayaklarda sabit kalan sık dokunmuş çoraplar ve iki topuğu aşan curmuk/botlar üzerinde küçük taharette (abdest hususunda)

876 Buhârî, 335; Müslim, 521.
877 Ahmed, II, 222.
878 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXI, 346-348.

mesh, mukim için bir gün bir gece, yolcu için de üç gün olarak caizdir. Çünkü Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Yolcu ise geceleri ile birlikte üç gün, mukim ise bir gün bir gece (mestlerine) mesh eder." buyurmuş olmasıdır.[879]

Bu hususta birkaç fasıl halinde açıklama yapmak gerekir.

Birincisi mestler üzerine mesh etmek kabul ile karşılanmış müstefiz/yaygın olarak rivâyet edilmiş sünnet sebebi ile abdest hususunda caizdir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sünneti de Kur'ân'ı tefsir eder. Yüce Allah'ın: *"Ayaklarınıza da"* buyruğunda nasb ile okuyuş ayağında belli şartları taşıyan mestlerin bulunmadığı kimselere yönelik bir hitaptır. (Ve erculekum şeklindeki) kesreli okuyuş da mest giyinmiş olanlara hitaptır. Yahut da her iki kıraate göre mesh bir taraftan bir engelin bulunup bulunmaması ile birlikte ayakların üzerine mesh etmeyi kapsar yahut da her iki kıraat mest giyinmemiş olanlar hakkında sözkonusu kabul edilir. Bütün bu hususlar sünnet ile bilinen hususlardır. Bu da Cerir (radıyallâhu anh)'dan nakledilen şu rivâyette ifade edilmektedir: Cerir küçük abdestini bozduktan sonra abdest almış ve mestleri üzerine mesh etmişti. Kendisine: Böyle mi yapıyorsun? diye sorulunca o şu cevabı vermiştir: Evet ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in küçük abdest bozduktan sonra abdest aldığını ve mestleri üzerine mesh ettiğini gördüm." (Ravilerden) İbrahim dedi ki: Bu hadis onların (fukahanın) beğendikleri, hoşlandıkları bir hadistir. Çünkü Cerir'in İslâm'a girmesi Maide Sûresi'nin nüzulünden sonra olmuştur. Bu hadisi cemaat (kütübi sitte ile birlikte İmam Ahmed) rivâyet etmiştir.

İmam Ahmed'in zikrettiği bir rivâyette de (Cerir) şöyle demiştir: Ben ancak Maide Sûresi'nin indirilmesinden sonra müslüman olmuştum ve ben müslüman olduktan sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in (mestlerine) mesh ettiğini gördüm."[880]][881]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Allah size güçlük çıkarmak istemez."* buyurmaktadır. Bundan dolayı o güç yetirilemeyen şeyi vacip kılmadığı gibi zorunlu olarak ihtiyaç duyulan şeyi de haram kılmamıştır. Elverir ki bu zorunluluk kulun masiyeti sözkonusu olmadan ortaya çıkmış olsun.][882]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

879 Müslim, I. 232.
880 Buhârî, 387; Müslim, I, 159, 160; Ahmed, IV, 358.
881 Şerhul Umde -taharet-, 248-249.
882 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVIII, 389-390.

[Şanı yüce Allah abdesti sözkonusu ettikten sonra: *"Allah size güçlük çıkarmak istemez ama sizi iyice temizlemeyi ve üzerinizdeki nimetini tamamlamayı ister. Ta ki şükredesiniz."* buyurmaktadır. Böylelikle o bize vermiş olduğu emirlerde güçlük çıkarmak istemediğini haber vermektedir. Bu ise (minharec güçlük lafzının başındaki) "min" harfi ile tekid edilmiş bir nekiredir. O halde her türlü güçlüğü, zorluğu ortadan kaldırmaktadır. Ayrıca yüce Allah bizi ancak tertemiz etmek istediğini, üzerimizdeki nimetlerini tamamlamayı dilediğini de haber vermektedir.][883]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Allah size güçlük çıkarmak istemez."* buyruğundaki harec: darlık demektir. Bu buyrukla onlar hakkında darlığın sözkonusu olmayacağını belirtmektedir ki onları darlığa sokmayacağı anlamındadır. Nitekim şanı yüce Allah hiçbir nefse takatinden fazlası ile yükümlü kılmayacağını da haber vermektedir. O halde vacip/farz ve haram kılmanın ancak nefsin güç yetirebildiği çerçevede olması bir zorunluluktur ki insan onu yapabilecek gücü bulsun. Mübahın da insanın vüsati içerisinde olması ve bundan dolayı darlık ve sıkıntı çekmemesi gerekir. Böylelikle insanın takati içerisinde olanlar insan lehine olsun ve insana konulacak yükümlülükler de böyle olup, mübah hususunda da ona bir darlık ve sıkıntı olmasın.][884]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Allah size güçlük çıkarmak istemez."* buyruğundaki bu genel nefy/olumsuz ifade kendisine harec/güçlük denilen her bir şeyi nefyetmektedir. Harec ise darlık demektir. Allah darlık veren herhangi bir şeyi vacip kılmadığı gibi darlık veren bir şeyi de haram kılmış değildir. Harecin zıddı genişliktir. Harec tıpkı "gil" gibidir. Gil ise kişinin ondan çıkıp kurtulmaya ihtiyacı olmasına rağmen çıkma imkânını bulamadığı şeydir. Mihnet ise yüce Allah'ın: *"Şüphesiz Allah sizi bir ırmak ile imtihan edecektir."* (Bakara, 249) buyruğunda dile getirilen durum gibidir.][885]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bunun bir benzeri de abdest ve teyemmüm âyetinde yer alan: *"Allah size güçlük çıkarmak istemez ama sizi iyice temizlemeyi ve üzerinizdeki nimetini tamamlamayı ister. Ta ki şükredesiniz."* buyruğu gibidir. Bu buyruk onun temizlen-

883 Câmiu'r-Resâil, II, 370.
884 el-İstikame, I, 27.
885 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XX, 199-200.

meyi bizim için birtakım düzeltici, ıslah edici özellikleri bulunduğundan dolayı emrettiğine delildir. Bu da Kur'ân-ı Kerim'de pek çoktur.][886]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şöyle ki: Allah kalbin temizlenmesini emrettiği gibi bedenin temizlenmesini de emir buyurmuştur. Her iki temizlik de Allah'ın emredip vacip kıldığı dinden olan temizlenmelerdir. Yüce Allah: *"Allah size güçlük çıkarmak istemez ama sizi iyice temizlemeyi ve üzerinizdeki nimetini tamamlamayı ister."* buyurduğu gibi: *"Onda tertemiz olmak isteyen adamlar vardır. Allah da tertemiz olanları sever."* (Tevbe, 108); *"Şüphesiz Allah çokça tevbe edenleri ve çokça temizlenenleri sever."* (Bakara, 222); *"Onların mallarından onunla kendilerini temizleyip arındıracağın bir sadaka/zekat al."* (Tevbe, 103); *"İşte onlar Allah'ın kalplerini tertemiz etmeyi dilediği kimselerdir."* (Maide, 41); *"Müşrikler ancak bir pisliktir."* (Tevbe, 28); *"Ey Ehl-i Beyt! Allah sizden kiri gidermek ve sizi tertemiz etmek ister."* (Ahzâb, 33) buyurmaktadır.][887]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Ey iman edenler! Namaza kalkacağınız zaman ..."* ve benzeri buyruklar ile hitap ettiği zaman bu zahiri itibariyle onu izhar eden (imanını açığa vuran) herkese verdiği bir emirdir. Bu buyruk bâtınen de kendi kendisinin rasûlü tasdik ettiğini bilen -isyankâr dahi olsa- herkese yönelik bir hitaptır. İsterse iç ve dış vacipleri/görev ve sorumlulukları yerine getirmeyen birisi olsun. Çünkü eğer *"iman edenler"* lafzı onları kapsıyor ise zaten söyleyecek bir söz yoktur. Eğer onları kapsamıyor ise bunun sebebi onların günahlarıdır. O halde onların günahları onlara işlemeleri halinde rahmete nail olmalarına sebep teşkil edecek hasenatı/iyilikleri onlara emretmeye engel değildir. Şâyet o günahları terk edecek olurlarsa o taktirde onlara bunları (hasenatı) emretmiş onlardan dolayı kendilerini cezalandırması ise imanı terk etmelerinin cesası olur. Kâfire de (emirleri yerine getirmek) vaciptir. Fakat iman etmediği sürece bunu yapması sahih değildir. Katıksız münafık kimsenin de iman etmediği sürece bâtınen onun bunları/iyilikleri, emirleri yapması sahih olmaz.][888]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yine Kur'ân-ı Kerim abdesti olan bir kimsenin ikinci bir defa abdest almasının vacip olmadığına çeşitli bakımlardan delil teşkil etmektedir:

886 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XV, 9.
887 Mecmû'u'l-Fetâvâ, I, 15.
888 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 426.

1. Şanı yüce Allah: "*Şâyet hasta yahut yolculukta iseniz ya da içinizden biri ayakyolundan gelirse yahut kadınlara yaklaşmış da su bulamazsanız o vakit tertemiz toprakla teyemmüm edin.*" buyurmaktadır. Bu buyrukla şanı yüce Allah ayakyolundan gelip de su bulamayan kimseye temiz toprakla teyemmüm yapmasını emir buyurmuştur. Bu da ayakyolundan gelişin teyemmüm yapmayı gerektirdiğine delildir. Eğer ayakyolundan gelen ve gelmeyen herkese abdest almak vacip olsa idi şüphesiz teyemmümün de vacip olması öncelikle sözkonusu olurdu. Çünkü fakihlerden birçok kişi her bir namaz için ayrıca teyemmüm almayı vacip görür.

Buna göre ayakyolundan gelmenin bir etkisi yoktur. Çünkü kişi namaz kılmak üzere kalktığı vakit abdest alması ya da teyemmüm etmesi icab eder. İsterse ayakyolundan gelmemiş olsun. Şâyet ayakyolundan gelmiş olup namaz kılmak üzere kalkmamış ise onun abdest alması da teyemmüm etmesi de icab etmez. Bu durumda bu gibi kimselerin görüşlerine göre ayakyolundan gelmenin sözkonusu edilmesi abes iş olur.

2. Şanı yüce Allah müminlere hitap buyurmuştur. Çünkü insanların hepsi hadesli/abdestsiz bulunabilir. Küçük ve büyük abdest onların ihtiyatları olan bir iştir. Bütün Âdemoğulları hadeste bulunur. Onlarda aslolan da hadesi asgardır. Çünkü onlardan herhangi bir kişi küçük bir bebek olduğundan itibaren bu işe alışagelmiş ve cünüblükten farklı olarak hep hades sahibi olmaya devam etmiştir. Çünkü cünüblük Âdemoğulları hakkında büluğdan itibaren arız olur. Onlarda aslolan ise tıpkı küçük Taharet sahibi olmamanın onlarda asloldüğu gibi cünüb olmamaktır. İşte bundan dolayı yüce Allah: "*Namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi ... yıkayın.*" buyurduktan sonra "*Eğer cünüb iseniz yıkanıp temizlenin.*" buyurmakta ve böylelikle mutlak olarak kendilerine küçük tahareti (abdest almalarını) emir buyurmuştur. Çünkü asıl onların hepsinin abdest almadan önce hades sahibi (abdestsiz olmalarıdır.) Sonra yüce Allah: "*Eğer cünüb iseniz yıkanıp temizleniniz.*" buyurmaktadır. Aralarından ise ancak cünüb olan kişi cünübdür. Bundan dolayı şanı yüce Allah bu hal ile öteki hal arasında fark gözetmiştir.

3. Şöyle denilir: Âyet-i kerime müminin namaza kalkması halinde abdest almanın vacip olmasını gerektirmektedir. İşte bu da namaza kalkmanın abdesti gerektiren sebep olduğuna ve namaz kılmak üzere kalkması halinde o vakit abdest almasının daraltılmış vücub ile vacip olduğuna delildir. Eğer kul bundan önce abdest almış ise bu vacibi/farzı daraltılmasından önce eda etmiş olur. Nitekim yüce Allah: "*Cuma gününde namaz için çağırıldığında derhal Allah'ı zikretmeye koşun.*" (Cuma. 9) buyurmuştur. İşte bu buyruk ezan okunmasının cumaya gitme-

yi icab ettirdiğine delildir. İşte o vakit onun vakti daraltılmış olur. Artık bundan sonra alışveriş yaparak ya da başka bir işle uğraşarak o çağrıya icabet etmemesi caiz olmaz. Eğer nidadan/ezandan önce namaza gidecek olursa şüphesiz hayırlı işlere acele edip koşmuş olur ve vaktin daralmasından önce gitmiş olur. Bu durumda aklı başında bir kimse ezanın okunması esnasında gidebilmesi için evine geri dönmesi onun görevidir diyebilir mi?

İşte abdest de böyledir. Eğer müslüman bir kimse zevalden önce öğle namazı için yahut güneş batımından önce akşam namazı için ya da fecrin doğuşundan önce sabah namazı için abdest almış olması hali de böyledir. Böyle bir kimse ancak vaktin girişinden sonra namaz kılmak üzere kalkar. Buna göre kim: Bu kişinin yeniden abdest alması gerekir diyecek olursa o vakit: O ezan okunmadan önce cumaya gitmişse yeniden gelmeyi tekrar etmesi görevidir diyen kimse ile aynı konumda olur.

Müslümanlar nebileri hayatta iken sabah namazı için de başka namazlar için de vaktinden önce abdest alırlardı. Akşam için de böyle. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) güneş perdenin arkasına gizlendi mi acele edip o namazı kılıveriyordu. Onun ashabından birçoğunun ise evleri mescide uzaktı. Bunlar eğer akşamın girmesinden önce abdest almayacak olurlarsa onunla birlikte baştan itibaren namaza yetişmezlerdi. Aksine yerlerin uzaklığından ötürü belki namazı büsbütün dahi kaçırabilirlerdi. Bizzat kendisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de güneş battıktan sonra abdest almaya kalkışmazdı. Mescitte onun huzurunda bulunanlar da böyle idi. Ayrıca o güneşin batışından sonra herhangi bir kimseye abdestini yenilemesini de emretmiyordu. Bütün bu hususlar kesinlikle bilinen şeylerdir.

Ben şu hususta ashab-ı kiramdan sabit bir görüş ayrılığı olduğunu bilmiyorum: Namaz vaktinden önce abdest almış olan bir kimsenin vaktin girişinden sonra abdestini yeniden tekrar etmesi gerekir. Hatta bu gibi durumdan ötürü abdesti yenilemek müstehap dahi değildir.

Fakat fukaha aldığı ilk abdest ile namaz kılmış kimsenin (bir sonraki namaz için) abdestini tazelemesinin müstehap olup olmadığı hususunda söz söylemişlerdir. Ama aldığı abdest ile herhangi bir namaz kılmamış bir kimse için abdest tazelemesi müstehap değildir. Hatta böyle bir durumda abdest tazelemek Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sünnetine, o hayatta iken ve ondan sonra şu günümüze kadar müslümanların yapageldikleri uygulamaya muhalif bir bid'attir.

Böylelikle bunun namaza kalkmadan önce yapılması halinde bu vacibi vaktinin daralmasından önce yerine getirmiş olduğu ve bu hali ile de ezandan önce

cumaya giden kimseye benzediği aynı şekilde borcunu vadesinden önce ödeyen kimse gibi olduğu açıkça anlaşılmış olmaktadır. Bundan dolayı Şafii ve başkaları şöyle demişlerdir: Küçük çocuk namaz kıldıktan sonra büluğa erecek olursa kıldığı o namazı iade etmez. Çünkü bizzat aynı namazı o acele ederek vaktinden önce kılmış olmaktadır. Bu da Ahmed'in mezhebinde bir görüştür. Ve bu görüş böyle bir namazın iade edilmesini vacip görmekten daha güçlüdür. Bunu vacip kabul eden kişi bu namazı hacca kıyas eder. Fakat bir başka yerde genişçe açıklandığı gibi ikisi arasında bir fark vardır.

Abdestte sözünü ettiğimiz bu durumun aynısı teyemmüm hakkında da geçerlidir. Bundan dolayı ilim adamları şöyle demişlerdir: Teyemmüm de abdest gibidir. O su bulamadığı sürece müslümanın temizlenme şeklidir. Şâyet vaktinden önce de teyemmüm etse nafile için de teyemmüm etse aldığı o teyemmüm ile farz namaz da başka bir namaz da kılabilir. Nitekim İbn Abbas bu görüştedir. Aynı zamanda bu Ebu Hanife ve daha başka pek çok ilim adamının da kabul ettiği görüştür. Ahmed'den gelen iki görüşten birisi de budur.

Diğer görüşü ise -her bir namaz için teyemmüm alacağı görüşüdür- Malik, Şafii ve Ahmed'in mezhebindeki meşhur olan görüştür. Bu ise ilgili yerinde genişçe açıklandığı gibi ashab-ı kiramdan ondan başkasından sabit olmamış bir görüştür.

Buna göre âyet -yüce Allah'a hamdolsun ki- muhkem bir âyettir ve âyet-i kerime namaz kılmak üzere kalkan her bir kimsenin abdest almakla emrolunmuş olduğuna dair delalet etmektedir. Eğer bundan önce abdest almış ise güzel bir iş yapmış ve vaktinin daralmasından önce vacibi/farzı yerine getirmiş olup, ezandan önce cuma namazına giden kimse gibi hayırlı işlerde elini çabuk tutmuş olur.

Böylelikle âyet-i kerimede herhangi bir izmar/zikredilmemiş ifadeler ve tahsis olmadığı, âyet-i kerimenin iki defa abdest almanın vacip olduğuna delalet etmediği, aksine mütevatir sünnetler ile sabit olmuş hükme delalet ettiği açıkça ortaya çıkmış olmaktadır. Bu hüküm ise müslümanlar cemaatinin kabul ettikleri hükümdür. O da namaz kılmak isteyen kimseye abdestli olmanın vacip olduğudur. Nitekim Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Ebu Hureyre'den rivâyete göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu sabittir: "Sizden herhangi biriniz hadeste bulunmuş/abdestini bozmuş ise abdest almadıkça Allah onun namazını kabul buyurmaz. Hadramevt'ten bir adam: Ey Ebu Hureyre! Hades nedir diye sorunca o: Yellenmek yahut osurmaktır demiştir.[889] Müslim'in sahihinde ve baş-

889 Buhârî, I, 237; Müslim, IV, 49 -Nevevi şerhi ile-

ka hadis kitaplarında Abdullah b. Ömer (radıyallâhu anh)'ın Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğu zikredilmektedir: "Allah abdestsiz hiçbir namazı ve hırsızlık malından verilen herhangi bir sadakayı kabul buyurmaz." demiştir.[890]

Bu da âyet-i kerimeye muvafıktır. Çünkü hadis abdestli olmanın kaçınılmaz olduğuna delildir. Abdestli olan bir kimse ise taharet üzere demektir. Abdeste ise ancak hades sahibi/abdestsiz kimse ihtiyaç duyar. Nitekim o "Sizden herhangi biriniz abdestini bozmuş ise abdest almadıkça Allah onun namazını kabul buyurmaz." buyurmuştur. Bu da abdest aldıktan sonra abdestini bozan kişi demektir. Böylelikle âyet-i kerime namaz kılmak üzere kalktığı taktirde ona abdest almasının emredildiğine delildir. Eğer daha önce abdest almış ise o kendisine verilmiş olan emri yerine getirmiş olur. Tıpkı: Abdestsiz namaz kılma yahut da abdest almadıkça namaz kılma ve buna benzer emirler vermiş gibi olur. İşte bu onun namazın bütün türlerini ve muayyen olanlarını kapsayan namaz cinsi için abdest almakla emrolunmuş olduğunu, buna karşılık her bir tür ya da her bir muayyen namaz için başka herhangi bir abdest almakla emrolunmamış olduğunu açıkça gösteren hususlardandır. Üstelik lafızda da buna delil herhangi bir ibare yoktur.

Fakat bu, abdestin cinsinden önce olması gerektiğine delil değildir. Müslüman olup da zevalden yahut güneşin batışından önce abdest alan yahut da abdestini bozup vaktin girişinden önce abdest alan bir kimse gibidir ve bu bundan önceki şekilden farklıdır. O bütün bunları kapsar.

Yüce Allah'ın: *"Namaza kalkacağınız zaman ... yıkayın."* buyruğu ise namaz kılan herkese ardı arkasına her defa abdest almanın vacip olmasını gerektirir. Çünkü buyruk tekrarı gerektirmektedir. Bu da taharet hususunda müslümanlar arasında üzerinde ittifak edilmiş bir husustur. Mütevatir sünnet de buna delildir. Hatta bu, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den müslümanların dininden zorunlu/kesin olarak bilinen bir husustur ki: O bizlere ömürde bir kez namaz için abdest almayı emir buyurmamıştır. Aksine namaz kıldığımız her seferinde abdestli olmamızı emir buyurmuştur. Eğer bir abdest ile bir namaz kılacak olup diğer namazları da abdestsiz kılmak isteyecek olursa tevbe etmesi istenir. Tevbe ederse ne ala aksi takdirde öldürülür.

Fakat burada maksat âyetin buna delaletidir. Bu da "namaz" lafzından anlaşılmaktadır. Çünkü burada "essalat: namaz" cins isimdir. Tek bir namaz kastedilmemiştir. Buna göre cins olarak namaz kılmaya kalkması halinde ona abdest alması emredilmiştir. Cins ise kişinin ömrü boyunca kılacağı bütün namazları kapsar.

890 Müslim, 224.

Eğer: Bu buyruk cinsin umumunu gerektirir, tekrar manası nereden çıkmaktadır. Çünkü herhangi bir namazı kılmak için kalktığı vakit abdest alır. Fakat bir başka gün namaz kılmak üzere kalkacak olursa abdest alması gereği nereden çıkmaktadır diye sorulursa şöyle cevap verilir:

Çünkü böyle bir kimse ikinci günde de namaz kılmak için ayağa kalkan birisidir. O halde kendisine namaz denilen bir şeyi yapmak üzere kalktığı taktirde abdest almakla emrolunmuştur. Namaz denilen herhangi bir şey için kalkışın sözkonusu olduğu her vakit o da bu hal ne zaman ortaya çıkarsa abdest almakla emrolunmuştur, abdest alması gerekir. Bu da yüce Allah'ın: *"Güneşin (batıya doğru) kaymasından ... namazı dosdoğru kıl."* (İsra, 78) buyruğuna benzer. Maksat kaymanın cinsidir. O bu kayma sebebi ile namazı kılmakla emrolunmuştur. Aynı şekilde: *"Güneşin doğuşundan ve batışından önce Rabbini hamd ile tesbih et."* (Tâhâ, 130) buyruğu da böyledir. Bu buyruk her sefer gerçekleşen doğuş ve batışı kapsar. Yoksa bundan maksat tek bir doğuş (ve batış) değildir. Onun bütün doğuşlarından ve bütün batışlarından önce ve güneşin batıya doğru her kayışında namazı dosdoğru kıl demiş gibidir. Her bir namaza da o namaz için abdest almış olduğu halde kalkar.

İnsanlar mutlak emirin tekrarı gerektirip gerektirmediği hususunda Ahmed'in ve başkalarının mezhebinde üç farklı görüşe ayrılmışlardır.

Aralarında Kadı Ebu Ya'la'nın ve İbn Ebu Akil'in de bulunduğu bir kesimin kabul ettiği gibi gerektirdiği söylenmiştir.

Aralarında Ebu'l-Hattab'ın da bulunduğu pek çok kimsenin dediği gibi gerektirmez denilmiştir.

Eğer bir sebebe bağlı olarak zikredilmişse tekrarı gerektirir denilmiştir.

İşte Ahmed'den açık ifade ile belirtilmiş olan budur. Abdest ve namaz âyeti gibi.

Eğer: Bu husus Talâk/boşama, köle azad etme ve muallak/şarta bağlı sözlerde tekrarlanmaz denilecek olursa şöyle cevap verilir:

Çünkü tek bir kişinin köle azad etmesi tekrarlanmaz. Aynı şekilde şarta bağlı olarak yapılan Talâkın kendisi de tekrarlanmaz. Aksine ikinci Talâkın hükmü birincisinin hükmünden farklıdır. Ve Talâk üç ile sınırlıdır. Fakat adakta bulunan kişi: Eğer Allah bana bir oğul verirse onun için bir köle azad edeceğim, bana bir mal verirse onun zekatını vereceğim yahut onun onda birini tasadduk edeceğime dair Allah için adakta bulunuyorum diyecek olursa bu tekerrür eder. Bunun genişçe açıklanacağı yer başka bir yerdir.

Yüce Allah'ın: *"Şâyet hasta yahut yolculukta iseniz ya da içinizden biri ayakyolundan gelirse yahut kadınlara yaklaşmış da su bulamazsanız ..."* âyeti bazı kimseler için müşkil (anlaşılması zor) gelen buyruklardandır.

İnsanlardan bazıları buradaki "ev: yahut, ya da, veya" vav anlamındadır deyip ifadeyi: ve sizden herhangi bir kimse ayakyolundan gelir ve kadınlara yaklaşmış iseniz ... diye kabul etmişler ve şöyle demişlerdir: Çünkü "ev: yahut" lafzının bir gereği hastalığın da yolculuğun da her birisinin tıpkı ayakyolundan gelmek ve kadınlara yaklaşmak/dokunmak gibi teyemmümü gerektirici olması gerekir. Bu ise âyet-i kerimenin manasına aykırıdır. Çünkü "ev", "vav" bağlacının zıddınadır. vav ise atfedilen ile kendisine atfedileni bir araya getirmek ve onlar hakkında ortak hüküm vermek içindir.

"Ev: yahut" ise atfedilen ile kendisine atfedilenin bir arada olmasını gerektirmez. Aksine şıklardan birisinin tespit edilmesi gerekir. Fakat bazen bu mübahlık ifade etmek için de kullanılır. Ya Hasan ile ya İbn Sirin ile oturup kalk, ya fıkıh öğren yahut akide öğren demek gibi. Keffaret için yapılması gerekenler de bu kabildendir. Kişi şıklardan birisini seçmekte muhayyerdir. Hepsini de yapacak olsa caiz olur. Bazı hallerde bu hasl ile birlikte olur. Hastaya: Ya bunu ya bunu ye denilir. Yine haber verilirken bu edat ikisinden birisinin sabit olduğunu anlatmak için kullanılır. Bu da ya muhatabın -şüphe etme hali olan- bilgi sahibi olmamasıyla yahut da ona vehm ettirmek hali olan onun bilmesi ile birlikte sözkonusu olur. Yüce Allah'ın: *"Biz onu yüz bin yahut daha fazlasına gönderdik."* (Sâffât, 147) buyruğunda olduğu gibi. Fakat kastettiği mana daha sahih olandır. O da yüce Allah'ın hastaya ve yolcuya -ayak yolundan gelmiş yahut cima etmiş olsa dahi- teyemmüm etmesi şeklindeki hitabıdır.

Onların dediklerine göre maksadın teyemmüm ancak bu ikisi ile birlikte mübah olur hükmünün kastedilmesi de gerekli değildir. Aksine ifadenin takdirine göre ihtilam olmak yahut ayakyolundan gelmek sözkonusu olmaksızın hades halinde de teyemmüm etmek evladır şeklinde olmalıdır. Çünkü şanı yüce Allah namaz kılmak üzere kalkan herkese abdestli olmayı emrettiğine göre cünüb olmaları halinde de temizlenmelerini emir buyurmuştur. Onlar arasında ise büyük küçük abdesti bozmamış olmakla birlikte uykudan kalkmış kimse gibi hades sahibi (abdestsiz kimseler de yellenmiş kimse de cima ile değil de ihtilam sebebi ile cünüb olmuş kimse de bunlar arasında sayılır. O halde âyet-i kerime hades sahibi ve cünüb olan herkesi genel olarak kapsamış olmaktadır. Çünkü yüce Allah: *"Şâyet hasta yahut yolculukta iseniz ya da içinizden biri ayakyolundan gelirse yahut kadınlara yaklaşmış da su bulamazsanız o vakit tertemiz toprakla teyem-*

müm edin." buyurarak hasta olması, yahut yolculukta bulunması ve bununla birlikte su bulamaması halinde hades sahibi ve cünüb olan kimseye teyemmümü mübah kılmaktadır. Teyemmüm bir ruhsattır.

Sözünü ettiğimiz zanna sahip olan kişi şöyle sanabilir: Bu ancak küçük hadesli ve cünüblük hali ile birlikte mübah olabilir. Yellenmiş, ihtilam olmuş kimse gibi. Fakat ayakyolundan gelmek ve cima etmek halinde durum böyle değildir. Şüphesiz bu hal ile birlikte teyemmüm ve onunla birlikte namaz kılmak nefislerin pek büyük gördüğü ve çekindiği bir iştir. Ashab-ı kiramdan bazıları bile kayıtsız ve şartsız cünüb bir kimsenin teyemmüm etmesini kabul etmemiştir. Birçok kimse de hades ile birlikte teyemmüm alarak namaz kılmaktan çekinir. Çünkü toprak ile temizlenmeyi su gibi temizlenmek durumuna getirmiştir. Bu ise yüce Allah'ın Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i ve onun ümmetini kendisi ile üstün kıldığı hususlardandır. İmanı gerçekten muhkemleşmemiş olan kimse böyle bir işi caiz görmez.

Şanı yüce Allah teyemmümün ayakyolundan gelmek ile büyük hades ve cima ile cünüblüğü ağırlaştırmış olmakla birlikte teyemmümün emredilmiş olduğunu beyan buyurmuştur. *"Şâyet siz hasta yahut yolcu iseniz ya da bununla birlikte sizden herhangi bir kimse ayakyolundan gelmişse ya da kadınlara yaklaşmış iseniz ... "* buyurmaktadır. Burada maksat ayakyolundan gelmeyi ve cima etmeyi beraberinde hastalık ya da yolculuğun bulunmaması hali için öngörmek değildir. Çünkü sizden herhangi bir kimse ayakyolundan gelir yahut kadınlara yaklaşmış olup bunlar hasta ve yolcu değil iseler bunların hükmünü de yüce Allah: *"Namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi ... yıkayın."* buyruğu ile *"Eğer cünüb iseniz yıkanıp temizleniniz."* buyruklarıyla beyan etmiş bulunmaktadır. Böylelikle âyet-i kerime sağlıklı ve mukim olan kimseye abdest almanın ve gusletmenin vacip olduğuna delildir.

Yine bu anlayış sahibinin ayakyolundan gelmeyi ve cimaı tahsis etmesini ele alacak olursak bu durumda teyemmüm etmemesi de -yellenmek ve ihtilam olmak gibi bundan daha hafif olan- bu gibi halde de teyemmüm etmemesi caiz olur. Çünkü yellenmek, uyumak gibidir. İhtilam olmak da uykuda olur. Böyle bir durumda hem hades (abdest bozulması) hem de cünüb hasıl olur. Ve insan uyurken bunlar olur. Böyle bir durumda bu kişiye abdest ve gusül alması emredildiğine göre ve bu durum kendisi uyanıkken de hasıl olacak olursa o halde onun için (abdest ve guslün) vacip oluşu öncelikle sözkonusudur. Çünkü uyuyan kişinin kalemi -uyanık olanın aksine- kaldırılmıştır/sorumlu tutulmaz.

Fakat âyet-i kerime abdestin bozulma hali ve cünüblük onun istek ve tercihi olmadan dahi taharetin vacip oluşuna delildir. Uyuyan kimsenin abdestinin bozulması ve ihtilam olması gibi. Her ne kadar bu durumda su ile taharet almanın vücubuna delil ise de onun tercihi ile yahut uyanıkken meydana gelen hades hali ile birlikte vacip oluşu öncelikle sözkonusu olur. Bu ise teyemmümden farklıdır. Çünkü ihtilam olmak yahut yellenmek sûretiyle uyurken abdesti bozulan mazeret sahibi kimseye teyemmüm gerekmiyorsa kendi seçimi ile abdestini bozan kimseye bunu mübah kabul etmesi gerekir. Çünkü yüce Allah: *"Yahut ayakyolundan gelirseniz ya da kadınlara yaklaşmış iseniz."* buyurmak sûretiyle bunların hadesleri uyanıkken ve kendi fiilleri ile meydana gelmiş olsa ve galiz/büyük dahi olsa bu iki kişiye teyemmüm yapmanın caiz olduğunu beyan etmektedir.

Eğer "ev: yahut" vav: ve anlamında olsaydı ifadenin takdiri şöyle olurdu: Teyemmüm ancak ayakyolundan gelmek ve ihtilam ile birlikte iki şart olan hastalık ve yolculuğun bulunması halinde mübah olur. O taktirde bu uyuyan kimsenin ve yellenmiş kimsenin hadesi gibi büyük abdest dışındaki hades ile birlikte de ihtilam olunması halinde de (teyemmümün) mübah olmaması gerekir. Çünkü hüküm iki şarta bağlı olarak sözkonusu edilecek olursa o iki şartın birisi ile birlikte sabit olmaz. Bu ise kesinlikle anlatılmak istenen bir şey değildir. Aksine bu gerçeğin tam zıddıdır. Çünkü insanın seçim ve tercihi ile ortaya çıkan büyük abdest ile beraber eğer mübah kılınmış ise küçük abdest ile birlikte ve tercihin bulunmaması halinde mübah olması öncelikle sözkonusudur.

Böylelikle âyetin anlamının şu olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır: Hasta ya da yolcu iseniz teyemmüm yapınız. Bununla birlikte eğer sizden birisi ayakyolundan gelmiş yahut kadınlara yaklaşmış iseniz dahi bunu yapabilirsiniz. Bu da hasta ya da yolcu isen demeye benzer. İfadenin takdiri de şöyledir: Ey hasta ya da yolcu olduğunuz halde namaz kılmaya kalkan kimseler! Şâyet sizler ayakyolundan gelmiş yahut kadınlara dokunmuş iseniz ... şeklindedir. Eğer ifadenin takdiri: Namaza kalktığınız zaman yahut sizden biriniz ayakyolundan gelmişse yahut kadınlara yaklaşmışsanız takdirinde olması halinde bu buyruk uykudan uyanıp namaza kalkanlara yönelik bir hitaptır diyenler bundan dolayı böyle demişlerdir.

Fakat gerçek şu ki şanı yüce Allah öncelikle *"Namaza kalkacağınız zaman"* ve *"Yahut içinizden biri ayakyolundan gelirse ya da kadınlara yaklaşmış da su bulamazsanız."* buyrukları ile onların fiillerini zikretmektedir ki bunlar üç fiildir. Yüce Allah'ın: *"Şâyet hasta yahut yolculukta iseniz."* buyruğu ise onların bir halini ifade eder. Yani sizler eğer bu halde bulunursanız demektir. Bu da şuna ben-

zer: Eğer sizler ya bulamadığınız için yahut kullanmanız halinde zarar görmekten korktuğunuz için suyu kullanmaktan aciz durumda bulunuyorsanız uykudan uyanıp namaza kalktığınız yahut sizden herhangi birisi ayakyolundan geldiği ya da kadınlara yaklaştığınız zaman teyemmüm ediniz.

Fakat bizim tercih ettiğimiz yüce Allah'ın: *"Namaza kalkacağınız zaman."* buyruğunun ya hem lafzan hem manen ya da mana itibariyle umumi olduğu şeklindedir.

Buna göre buyruğun manası şu olur: Sizler namaza kalktığınız zaman abdest alınız yahut cünüb iseniz gusledіniz. Eğer hasta yahut yolcu iseniz ya da hades hususunda daha ileri derecedeki bir fiili yapmış olup ayakyolundan gelmiş ya da kadınlara yaklaşmış iseniz demek olur. Çünkü ifadenin takdiri şöyledir: Eğer siz namaza kalkmış iken hasta yahut yolcu iseniz ya da namaza kalkmakla birlikte hasta ya da yolculuk halinde bulunurken ayakyolundan gelmek ve cimadan ibaret bu iki işi yapmış iseniz demektir. Bu durumda sizin namaza kalkmanız hastalık ve yolculuk hali ve bu ikisinden birisi bir arada bulunur. Çünkü namaza kalkmak Tahareti/abdestli olmayı. cünüb olmamayı gerektirir. Mazeret ise (teyemmüm yapmayı) mübah kılan bir sebeptir. Bu şekilde bir kalkma halinde ise eğer mücerred bir kalkma ise yahut da sizden biriniz ayakyolundan gelmiş ya da kadınlara yaklaşmış iseniz teyemmüm gerekir.

Fakat bazı kimseler yüce Allah'ın *"Yahut gelmiş"* ve *"Yahut yaklaşmış iseniz"* buyruklarını *"Kalkacağınız zaman"* buyruğuna atfetmektedir. İfadenin takdiri de şöyle olur: Kalkacağınız zaman yahut gelirse yahut yaklaşmışsanız şeklindedir. Bu ise âyetin nazmına aykırıdır. Çünkü âyetin nazmı bunun şartın cevabına dahil olmasını gerektirmektedir. Yüce Allah'ın: *"Şâyet hasta yahut yolculukta iseniz yahut içinizden biri ayakyolundan gelirse ya da kadınlara yaklaşmış da su bulamazsanız o vakit temiz toprakla teyemmüm edin."* buyruğu ile ilgili böyle diyen kişinin söylediği mana açısından doğruya yakın olmakla birlikte ifadenin takdiri şu şekildedir: Sizler hasta yahut yolcu iken namaza kalktığınız taktirde ya da bununla birlikte sizden biriniz ayakyolundan gelmiş yahut kadınlara yaklaşmış iseniz şeklindedir. Bu müfred (namaza kalkmak) ve mürekkeb (birden çok hal olan hasta olmak. yolcu olmak ...)den meydana gelen bir kısımlara ayırmadır.

Buyruk şunu söylemek istiyor: sizler hasta iseniz yahut yolcu iseniz ve namaza ya sadece uykudan uyanarak yahut da alışılmış oturuştan kalkmış iseniz demektir. Yahut bununla birlikte sizden herhangi bir kimse ayakyolundan gelmiş ya da kadınlara yaklaşmış iseniz takdirindedir.

Buna göre yüce Allah'ın: *"Şâyet hasta yahut yolculukta iseniz."* buyruğu kendilerine: *"Namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi ... yıkayınız."* ve: *"Eğer cünüb iseniz yıkanıp temizleniniz."* denilen kimselere bir hitaptır. O halde mana şudur: Ey namaz kılmak için ayağa kalkan kişi abdest al. Eğer cünüb isen guslet. Eğer hasta yahut yolcu isen teyemmüm yap. Yahut sen her iki durum ile birlikte ve namaza kalkmakla beraber hadesli/abdestsiz ya da cünüb isen hasta ve yolcu olman ile birlikte sen ayakyolundan gelmiş yahut kadınlara yaklaşmış isen mazeretin bulunuyorsa teyemmüm yap.

Bunu şöyle açıklayalım: Bu buyruk özelin ayrıcalığı dolayısıyla özellikle alınması gereken umumi ifadeye atfedilmesi kabilindendir. Onun özelliği de bunu gerektirir. Bunun gibi olmak üzere şöyle denilir: Bu umumun kapsamı içerisine girmekle birlikte daha sonra özelliği ile zikredilmiştir. Yine şöyle demek mümkündür: Hayır, onun özel olarak zikredilmesi umumun kapsamına girmesine engeldir. Bu gibi lafızlar ise "Ev: yahut ..." ile atfedilir. "Vav" ile atfedilmelerine de yüce Allah'ın: *"Meleklerine, peygamberlerine, Cebrail'e ve Mikail'e."* (Bakara, 98); *"Hani Biz peygamberlerden senden Nuh'tan ve İbrahim'den ... ahitlerini almıştık."* (Ahzâb, 7) buyrukları buna örnektir. Yüce Allah'ın: *"Muhakkak namaz hayasızlıktan ve münkerden alıkor."* (Ankebût, 45) buyruğu ve benzerleri bu türdendir.

"Ev: yahut" ile atf yapmaya gelince; bu da yüce Allah'ın şu buyruklarında olduğu gibidir: *"Onlar ki bir hayasızlık işledikleri yahut kendilerine zulmettikleri taktirde Allah'ı zikrederler ve günahları için mağfiret dilerler."* (Âl-i İmrân, 135); *"Kim bir kötülük işler yahut kendisine zulmeder sonra Allah'tan bağışlanma dilerse Allah'ın çok bağışlayıcı, çok merhametli olduğunu görür."* (Nisâ, 110); *"Kim bir hata işler yahut bir günah kazanırsa sonra da onu bir suçsuzun üstüne atarsa muhakkak büyük bir iftira ve apaçık bir günah yüklenmiş olur."* (Nisâ, 112); *"Kim vasiyet edenin hataya meylinden yahut günaha düşeceğinden korkar da..."* (Bakara, 182) buyruktaki "cenef" haktan kasten dahi olsa meyledip sapmak demektir.

Genel olarak müfessirler cenef: hata isimde kasten işlenen günah demektir. Ebu Süleyman ed-Dımeşki dedi ki: Cenef hakkın dışına çıkmaktır. Bazen kasten hata/günah işleyene de bu isim verilebilirse de müfessirler cenefin hata eden kimse ile alakalı olduğunu ism/günahın da kasten işleyen hakkında kullanıldığını kabul etmişlerdir. Yüce Allah'ın: *"Aralarından isn/günah işleyen yahut pek nankör olan bir kimseye de itaat etme."* (İnsan, 24) buyruğu buna benzer. Şüphesiz kefur: pek nankör aynı zamanda ism işleyen/günahkâr demektir. Fakat burada özel olan umumi olana atfedilmiştir. Bunların aynı kişinin iki sıfatı olduğu da

söylenmiştir. Bu ise daha beliğ bir ifade olur. Çünkü nitelenen varlık bir olmakla birlikte sıfatın sıfata atfedilmesi daha beliğdir. Yüce Allah'ın şu buyruklarında olduğu gibi: *"O ki yaratıp düzenleyendir, o ki takdir edip yol gösterendir."* (A'la, 2-3); *"O İlktir, Ahirdir, Zahirdir, Bâtındır."* (Hadid. 3); *"Müminler gerçekten felâh bulmuşlardır. Onlar ki namazlarında huşû içindedirler. Onlar boş şeylerden yüz çevirirler. Onlar zekâtı edâ ederler. Onlar ırzlarını korurlar."* (Mü'minûn, 1-5) Bunun benzerleri de pek çoktur.

İbn Zeyd dedi ki:[891] Âsim/ism işleyen, günahkâr müznib/günah işleyen zalim ve kefur: pek nankör lafızlarının hepsi aynı anlamdadır. İbn Atiyye dedi ki: O bu iki vasıftan hangisi ile olursa olsun itaat etmemesi gereken kişiyi tanımakta serbesttir. Çünkü bunların her biri aynı zamanda günahkârdır ve o kişi pek nankördür. (Müslüman) ümmetin ise masiyetlerinden daha baskın ve fazla olacak şekilde ism/günahlarının pek çok olması sözkonusu değildir. (Devamla) dedi ki: Lafız imamın isyankâr kimseler arasından günahkâr bir kimseye ya da müşrikler arasından pek nankör birisine itaat etmesinin yasak olmasını da gerektirmektedir.

Ebu Ubeyde ve başkaları dedi ki: Âyette muhayyer bırakmak yoktur. "Ev: yahut" (burada) "vav: ve" anlamındadır. Aralarında Beğavi'nin[892] ve İbnu'l-Cevzî'nin[893] bulunduğu bir kesim de böyle demiştir.

el-Mehdi dedi ki: Yani sen günah işleyen yahut kâfir olan kimseye itaat etme. Burada "yahut" lafzının gelmesi onların her birine ayrı ayrı itaat etmemeni gerektirir. Şâyet sen ikisinden günahkâr yahut pek nankör olan kimseye itaat etme denilmiş olsaydı yasak ancak bu iki niteliğin bir arada bulunması halinde bağlayıcı olurdu.

"Kefûr: Nankör"ün hakkı inkâr eden kimse demek olduğu, eğer hata eden bir müctehid ise o taktirde bu bir yönü ile daha umumi olur öteki de öbür yönü ile daha umumi olur da denilebilir (...)[894]

Yüce Allah: *"Şâyet hasta yahut yolculukta iseniz ya da içinizden biri ayakyolundan gelirse veya kadınlara yaklaşmış da su bulamazsanız ..."* buyruğu da bu kabildendir. O bu buyruğu ile de müminlere hitap ederek: *"Namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi ... yıkayın."* buyurmaktadır. Bu buyruk da daha önce geçtiği gibi hadesli olanları (abdestsizleri kapsar.)

891 Taberi. XXIX. 224.
892 Beğavi. IV. 399
893 Zâdü'l-Mesîr. VIII. 440
894 Asıl nüshada boşluk.

Bundan sonra yüce Allah: *"Eğer cünüb iseniz temizleniniz."* buyurmakta, bundan sonra da: Hadesli/abdestsiz ve cünüb olmakla birlikte *"Şâyet hasta yahut yolculukta iseniz ... su bulamazsanız o vakit tertemiz toprakla teyemmüm edin."* buyurmaktadır.

Bu ise ister ayakyolundan gelmiş olsun ister gelmemiş olsun hades sahibi olan herkesi kapsar. Uykusundan uyanan ve yellenmiş olması halinde uyanık bulunan kimse gibi. Yine cünüb olan herkesi kapsar. Cünüblüğü ister ihtilam sebebi ile ister cima sebebi ile olsun. Çünkü şöyle buyurmaktadır: Eğer siz hadesli iseniz -yani cünüb olmuş hasta ya da yolcu iseniz- yahut sizden biriniz ayakyolundan gelmişse demektir. İşte bu da hadesin özel bir türünü ifade eder. *"Yahut kadınlara yaklaşmış iseniz."* ifadesinde de yine cünüblüğün özel bir çeşidi sözkonusu edilmiştir.

Diğer taraftan şöyle denilebilir: Cünüb lafzı her iki türü de kapsar ve özellikle cima eden kişi sözkonusu edilmiştir. Aynı şekilde *"namaza kalkan"* tabiri de ayakyolundan gelen kimseleri de bundan başka bir şekilde abdestini bozmuş kimseleri de kapsar. Fakat özellikle ayakyolundan gelen kişi sözkonusu edilmiştir. Yüce Allah'ın: *"Kim vasiyet edenin hataya meylinden yahut günaha düşeceğinden korkar da..."* (Bakara, 182) buyruğundaki gibidir. Çünkü günahkâr kişi kasten günaha meyleden kimse demektir. Her ne kadar o sözkonusu edilen halin (hataya meylin) kapsamına giriyor ise de özellikle zikredilmesi özel olarak onun hükmünün beyan edilmesi içindir ve genel lafzın kapsamı dışında kaldığının zannedilmemesi içindir. Şâyet kapsama girmiyorsa o taktirde o başka türlüdür. İfadenin takdiri de: Şâyet hasta yahut yolcu iseniz o taktirde teyemmüm ediniz şeklindedir. Âyetin manası budur.

Abdesti Bozan Haller ve Gusletmeyi Gerektiren Haller

Yüce Allah: *"Yahut içinizden biri ayakyolundan gelirse."* buyruğunda küçük hades sözkonusu edilmiştir. Ayakyolundan gelmek ise ihtiyacını giderdiği yerden gelmek demektir. Araplar bu maksatla nisbeten alçak yerlere gelirlerdi. "el-gait" denilen yer de budur. Buradaki ifade senin: O bir hazdan/tuvaletten, keniften/keneften geldi ve benzeri ifadeler kullanmaya benzer. Bütün bunlar küçük ya da büyük abdest ihtiyacını gidermiş olup gelen kimseleri anlatan bir ibaredir. Gaz ise bu hallerle birlikte dışarı çıkar.

Fukaha şu hususta ihtilaf etmişlerdir: Gaz büyük abdestten beraberinde bir şeyler de getirdiğinden midir abdesti bozar, bu durumda o başka bir tür sayılmamış olur yoksa o büyük abdestten beraberinde herhangi bir şey çıkarmaz,

aksine bizzat kendisi mi abdesti bozar? Gaz çıkarmanın abdesti bozduğu hususu üzerinde müslümanlar arasında görüş birliği vardır. Kur'ân-ı Kerim'de: "*Namaza kalkacağınız zaman.*" buyruğu ile buna delildir. Bundan ister uykudan uyanıp kalkmak kastedilsin ister mutlak kalkma kastedilsin fark etmez. Çünkü uykudan kalkman her durumda kastedilen bir haldir. Abdestin gazın çıkması sebebi ile bozulmasına gelince, dört mezhep imamının kabul ettikleri bir husustur. Selef ve halefin cumhuruna göre ise uykunun bizzat kendisi abdest bozan bir hal değildir. Fakat gazın çıkma ihtimalinin bulunduğu bir haldir.

Bir kesimin kanaatine göre ise uykunun kendisi abdesti bozar ve uykunun azı da çoğu da abdesti bozar. Bu zayıf bir görüştür. Çünkü Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sabit olduğuna göre o derin bir uykuya dalar, sonra da abdest almadan namaz kılmak üzere kalkar ve: "Gözlerim uyur kalbim ise uyumaz." buyururdu.[895]

İşte bu onun uyumayan kalbi ile kendisinin abdestini bozan bir hal yapmadığını biliyordu. Şâyet uyumanın kendisi küçük ya da büyük abdest ihtiyacını karşılamak yahut gaz çıkarmak gibi olsaydı uykunun da diğer abdesti bozan sebepler gibi abdesti bozması gerekirdi.

Aynı şekilde Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde sabit olduğuna göre ashab-ı kiram mescitte Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in arkasında yatsı namazını kılmak maksadıyla bekledikleri sıralarda uyuklayarak başları önlerine düşünceye kadar beklerler ve sonra da abdest almadan namaz kılarlardı.[896]

Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde İbn Ömer (radıyallâhu anhumâ)'dan rivâyete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir gece bir meşgalesi dolayısıyla yatsı namazına geç geldi. Biz mescitte uyuyunca sonra uyanıncaya sonra yine uyuyup tekrar uyanıncaya kadar gecikti. Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) çıktı ve arkasından şöyle buyurdu: "Bu gece yeryüzü halkı arasından sizden başka hiçbir kimse namaz kılmayı beklememektedir." buyurdu.[897]

Müslim'de İbn Ömer (radıyallâhu anhumâ)'dan şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Bir gece yatsı namazını kılmak için Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i bekleyip durduk. Gecenin üçte biri ya da bir kısmı geçtikten sonra yanımıza çıkıp

895 Buhârî, 3548; Müslim, 2347.

896 Müslim, I. 284'de bu lafızla rivâyet etmiştir. Buhârî'nin lafzı da şu şekildedir: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) mescidin bir tarafında yüce Rabbine dua ederken namaz için kamet getirildi. Cemaat uyuyuncaya kadar namaz kılmak üzere kalkmadı. Müslim de bunu bu lafızla böylece rivâyet etmiş bulunmaktadır.

897 Buhârî, 570; Müslim, 639.

geldi. Onu ailesinden dolayı bir durum mu yoksa başka bir iş mi meşgul etmişti bilemiyoruz. Çıktığı zaman şöyle buyurdu: Sizler sizden başka hiçbir din mensubunun beklemediği bir namazı bekliyorsunuz. Eğer ümmetime ağır gelmeyecek olsaydı ben bu saatte onlara (bu namazı) kıldıracaktım. Sonra müezzine emir vermesi üzerine namaz için kamet getirdi ve o da namazı kıldırdı.[898]

Yine Müslim Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Bir gece gecenin büyük bir bölümü geçinceye kadar ve mescittekiler uyuyuncaya kadar Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yatsıyı geciktirdi. Daha sonra çıktı ve namazı kıldırdı ve: Şüphesiz ki bu namazın vakti budur. Eğer ümmetime zorluk vermeyecek olsaydım (bu vakitte kılmalarını emrederdim) buyurdu.[899]

İşte bu sahih hadislerde belirtildiği üzere onlar uyumuşlardı. Bu hadislerin bazılarında: "Uyudular sonra uyandılar sonra uyudular sonra uyandılar." buyrulmaktadır. Onun arkasında namaz kılanlar ise çok sayıda bir cemaatti. Onu bekleyişleri uzamış ve uykuya da dalmışlardı. Herhangi bir kimseye de ayrıntılı soru sormadı, ona da soran olmadı. Kendisi de insanlara (cemaate) rüya gördünüz mü, herhangi bir kimseniz makadını yere sağlamca koymuş muydu, herhangi biriniz bir yere yaslanmış mıydı, organlarından herhangi biri yere düştü mü diye de sormadı. Eğer hükümde değişiklik olsaydı elbette onlara soru soracaktı.

Bilindiği üzere cemaatin çokluğu ile birlikte geceleyin böyle bir bekleyişte sözü geçen bütün bu hususlar meydana gelir. Hem onun arkasında kadınlar ve çocuklar da namaz kılıyorlardı.

Buhârî ve Müslim'in Sahihlerinde Âişe'den şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir gece yatsı namazını vakit kararıncaya kadar geciktirdi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in dışarıya çıkması o kadar gecikti ki sonunda Ömer b. el-Hattab, kadınlar ve çocuklar uyudu dedi. Derken Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) (mescide) çıktı. Yanlarına çıkıp geldiği zaman mescitte bulunanlara: Yeryüzündekilerden sizin dışında kimse bu namazı beklemiyor buyurdu. Bu hal ise insanlar arasında İslâm yayılmadan önce idi.[900]

Buhârî bu hadisi "Kadınların geceleyin ve karanlıkta mescide çıkmaları babı"nda ve: "Uykunun bastırdığı kimsenin yatsıdan önce uyuması babı" ve "Çocukların abdest almaları ve cemaate katılmaları babı"nda zikretmiş ve bu hadiste: "Yeryüzü halkından sizden başka bu namazı kılan kimse yoktur." demiştir.

898 Müslim, 639.
899 Müslim, I, 442, Mesacid, hadis no: 219.
900 Buhârî, 566; Müslim, 638.

İşte bu da Ömer'in (radıyallâhu anh): "Kadınlar ve çocuklar uyudu" sözü ile insanlar mescitte namazı beklemekte oldukları anlamına geldiğini açıkça göstermektedir.

İşte yine bu da namazı bekleyen kimselerin tıpkı cuma namazını bekleyenler gibi olduklarını göstermektedir. Böyle bir kişi nasıl bir uyku uyursa uyusun abdesti bozulmamış gibidir. Çünkü uyku bizatihi abdest bozucu değildir. Abdesti bozan ancak hadestir. İnsanların seçim ve tercihleri ile adeten yattıkları -gece ve kaylule vakti uykusu gibi- alışılmış uykuya dalacak olursa işte bu kimseden adeten gaz çıkar ve bu gazın çıkması halinde uyuyan kişi bunu bilemez. Hikmet gizli ve saklı olup biz onu bilemediğimiz için o taktirde onun delili yerini tutar. İşte adeten bu halin kendisinde hasıl olduğu uyku budur.

Uyku halinde iken gazın çıkıp çıkmadığında şüphe ettiği uyumaya gelince; bu uyku abdesti bozmaz. Çünkü Taharet (abdestli oluş) kesinlikle sabittir. Bu kesinlik de şüphe ile ortadan kalkmaz.

İnsanların/fukahanın bu mesele hakkında pek çok görüşleri vardır. Bunları genişçe açıklamanın yeri burası değildir. Fakat hakkında delilin ortaya konulabileceği görüş de budur.

Kitap ve sünnette de her türlü uykunun abdesti bozmayı gerektirdiğine dair bir nas bulunmamaktadır. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Göz makadın bağıdır. Bundan dolayı her iki göz uyuduğu taktirde o bağ çözülmüş olur." hadisine gelilnce.[901]

Sünen'de Ali b. Ebu Talib ve Muaviye (radıyallâhu anhumâ) tarafından rivâyet edilmiş birden çok kişinin zayıf olduğunu söylemiş olduğu bir hadis vardır. Bu hadisin sahih olduğunu varsayacak olursak onda: "Gözler uyudukları taktirde o bağ çözülüverir." denilmektedir. Bundan da şu anlaşılmaktadır: Bağın kendisi sebebi ile çözülüp serbest kaldığı husus alışılmış uyku halidir. Diğer taraftan bizatihi bağın çözülmesi de abdesti bozmaz. Onu ancak bağın çözülmesi ile birlikte dışarı çıkan şey bozar. İnsan bazı hallerde bu bağ çözülünceye kadar gevşeyebilir. Bununla birlikte abdestini bozacak hal de sözkonusu olmayabilir.

901 Ahmed. IV, 97; Dârakutnî. I. 58; Beyhaki, I, 118; el-Marife, 930, 931; İbn Adiy, el-Kamil, II, 471; Ebu Nuaym. el-Hilye. V, 154; hadis Ebu Bekr b. Ebu Meryem etrafında dönüp durmaktadır. Kendisi zayıf bir ravidir. Zeylai ve başkaları bunu böylece tahkik etmişlerdir. Lafız ise sahihtir. O da: Göz makadın bağıdır. Kişi ne zaman uyursa abdest alsın" şeklindedir. Bunu ayrıca İbn Mace (477) ve başkaları da rivâyet etmiştir.

Safvân b. Assâl'ın rivâyet ettiği hadisteki: "Bizlere yolculuk halinde -büyük yahut küçük abdest bozmaktan yahut uykudan dolayı değil de- cünüb olmamız hali dışında üç gün üç gece mestlerimizi çıkarmamamız emredildi"[902] şeklindeki sözlerine gelince; bunda uykunun abdesti bozduğu sözkonusu edilmemektedir. Fakat hadiste mestli olan bir kimsenin mestlerini cünüblük müstesna üç gün boyunca çıkarmayacağı, aynı şekilde büyük ve küçük abdest bozmaktan ve uykudan dolayı da onları çıkarmayacağı ifade edilmektedir. O halde bu hadis bu hususlar dolayısıyla mestleri çıkarma yasağını ifade eder. Bu ifadeleriyle de abdest bozucu olan uykuyu da kapsar. Ancak hadiste her türlü uykunun abdesti bozduğu ifadesi yoktur.

Bunun böyle olması "uyku" lafzının Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kullandığı lafızlardan olması halinde böyledir. Peki ya hadisi rivâyet edenin sözlerinden olursa durum ne olur? Üstelik şeriatin sahibi (Allah Rasûlü) insanların namaz içinde ya da dışında olsun ayakta ya da oturuyor iken onlardan herhangi birisinin uyukladığını ve uyuduğunu biliyordu. Bununla birlikte hiçbir kimseye böyle bir durumda abdest almayı emretmiyordu.

İnsanlar tarafından bilinen şekliyle uykudan dolayı abdest almaya gelince; bu halde adeten gaz çıkarmanın daha ağır bastığı bir vaziyettir. Fakat gazın çıkma ihtimali bulunmakla birlikte bulunmamasının da sözkonusu olabildiği uyku ise cumhurun kabul ettiği esas ilkeye göre abdesti bozmaz. Sözünü ettiğimiz cumhur ise şöyle derler: Eğer abdestinin bozulup bozulmadığında şüphe edecek olursa abdestli olduğundan kesinlikle emin olmasına binaen abdesti bozulmaz.

Şanı yüce Allah küçük ve büyük her iki tahareti bize emrettiği gibi her ikisinin yerine geçmek üzere teyemmüm yapmayı da emir buyurarak: *"Namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi ... yıkayın."* buyurmak sûretiyle abdest almayı emretmiştir. Sonra da: *"Eğer cünüb iseniz yıkanıp temizleniniz."* buyruğu ile de cünüblükten temizlenmeyi emretmiştir. Nitekim ay hali hakkında da *"Temizleninceye kadar o kadınlara yaklaşmayın. Temizlendiler mi o vakit onlara Allah'ın size emrettiği yerden varınız."* (Bakara. 222) ve Nisâ Sûresi'nde de: *"Bir de cünüb iken -yolcu olmanız müstesna- gusledinceye kadar namaza yaklaşmayın."* (Nisâ. 43) buyurmuştur. İşte bu da buradaki temizlenmenin gusletmek olduğunu beyan etmektedir.

902 İbn Mace. 478: Ahmed. IV. 239: İbn Huzeyme. 17: Tirmizi. 96. Hadis hasendir. Çünkü hadis Asım b. Ebu Necüd etrafında dönüp durmaktadır. Onun hakkında da bilinen sözler söylenmiş/eleştiriler yapılmıştır.

Kur'ân-ı Kerim cünüb kimseye gusletmenin dışında bir işin vacip olmadığına, gusletmesi halinde de namaza yaklaşmasının caiz olduğuna, cünüblükten gusleden kimsenin ayrıca küçük hadesi/abdestsizliği kaldırma niyetini yapmak ile de yükümlü olmadığına delil teşkil etmektedir. Nitekim ulemanın cumhuru böyle demişlerdir. Ahmed'in mezhebinde meşhur olan görüş ise ayrıca küçük hadesi kaldırma niyetini de yapması gerekir. Yine cünüblükten gusleden kimsenin -cumhura göre- abdest almak. tertib/sıraya riâyet ve muvalât (denilen bir azanın kurumadan diğerini yıkamak) yükümlülüğü de yoktur. İmam Ahmed'in mezhebinin zahiri/kuvvetli görüşü de budur.

Küçük hadesin (cünüb olması halinde) ancak her ikisi ile (gusül ve abdest ile) kalkacağı söylendiği gibi abdest almadığı sürece kalkmayacağı da söylenmiştir. Bu da Ahmed'den rivâyet edilmiştir.

Kur'ân-ı Kerim ise gusletmenin yeterli olmasını gerektirmektedir. Ayrıca cünüblükten guslettikten sonra üzerinde bir başka hadesin de bulunmadığını, aksine küçük hadesin büyük hadesin bir parçası haline gelmiş olmasını gerektirir. Nitekim küçük hades hakkında vacip olan aslında büyük hades hakkında vacip olanın bir bölümüdür. Çünkü büyük hades(ten yıkanmak) dört azanın yıkanmasını da ihtiva eder.

Nitekim buna Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Um Atiyye'ye ve kızını (vefatı esnasında) yıkayan diğer kadınlara söylediği şu sözleri de buna delildir: "Onu üç yahut beş ya da uygun görürseniz daha fazla defa su ve sidr ile yıkayınız. Sağ azalarından ve abdest aldığı yerlerden yıkamaya başlayınız."[903] Böylelikle abdest alma yerlerinin yıkanmasını guslün bir parçası olarak tespit etmiş ama sağ azalar öncelendiği gibi abdest almanın da öncelenmesi sözkonusudur.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in nasıl guslettiğini nakledenler de böyle nakletmişlerdir. Âişe (radıyallâhu anhâ) gibi. Onun zikrettiğine göre o önce abdest alır sonra saçlarının üzerine sonra da bedeninin diğer kısımları üzerine su dökerdi.[904]

Abdest alma yerlerini iki defa yıkamaya kalkışmazdı. Guslettikten sonra da abdest almazdı.

Böylelikle kitap ve sünnet cünüb ve ay hali kadınların abdest azalarını yıkamadıklarına ve abdest almak için de niyet etmediklerine ama yüce Allah'ın emrettiği gibi guslettiklerine delildir.

903 Buhârî. 1258: Müslim. 939.
904 Müslim. 321.

Yüce Allah: *"Yıkanıp temizleniniz."* buyruğu ile gusletmeyi murad etmiştir. İşte bu da yüce Allah'ın ay hali hakkındaki *"İyice temizleninceye kadar ... artık onlar temizlendiler mi?"* (Bakara, 222) buyruğu ile Malik, Şafii ve Ahmed'in teşkil ettiği cumhurun dediği gibi gusletmeyi kastettiğine ve: Bu Davud'un dediği gibi ferci yıkamak görüşünün zayıf olduğuna delildir.

Şanı yüce Allah: *"Şâyet hasta yahut yolculukta iseniz ya da içinizden biri ayakyolundan gelirse veya kadınlara yaklaşmış da su bulamazsanız o vakit tertemiz toprakla teyemmüm edin."* buyurmaktadır.

Yüce Allah'ın: *"Su bulamazsanız"* buyruğu *"Yolculukta iseniz"* ile alakalıdır. *"Hastalık"* ile değil. Hasta kişi su bulacak durumda olsa dahi teyemmüm yapar. Yolcu ise ancak su bulamadığı taktirde teyemmüm yapar. Şanı yüce Allah su kullanmak sûretiyle zarar gören ve su bulamayan olmak üzere çoğunlukla karşı karşıya kalınan iki türü zikretmiş bulunmaktadır.

"Şâyet ... yolculukta iseniz." buyruğu cumhurun dediği gibi uzun ve kısa yolculukların tamamını kapsar.

Yüce Allah'ın: *"Şâyet hasta ..."* buyruğu da yüce Allah'ın korku namazı ile âyet-i kerimedeki *"Eğer size yağmurdan dolayı bir zarar gelir yahut hasta bulunursanız silahlarınızı bırakmanızda bir sakınca yoktur."* (Nisâ, 102) buyruğu ile ihram hakkındaki: *"Artık içinizden her kim hastalanır yahut başında bir rahatsızlık bulunursa ..."* (Maide, 196) buyruğu ile oruç hakkındaki: *"Sizden kim hasta yahut yolcu olursa o günler sayısınca başka günlerde oruç tutsun."* (Bakara, 184) buyrukları gibidir. Şanı yüce Allah hastalık ile ilgili herhangi bir şeyi tayin etmemiştir.

Cumhurun kabul ettiği kanaate göre hastalıkta helak olmak korkusu şart değildir. Aksine abdest alması hastalığını artırıyor yahut iyileşmesini geciktiriyor ise teyemmüm yapar. Oruç tutmak ve ihram halinde bulunmak da böyledir. Soğuktan ötürü sudan zarar gören bir kimse de cumhura göre hasta kişi gibidir. Fakat şanı yüce Allah umumi olan zarar olan hastalığı -soğuktan farklı olarak- zikretmiş bulunmaktadır. Çünkü soğuk ancak bazı ülkelerde ve sıcak su bulacak gücü bulunmayan bazı insanlar hakkında sözkonusu olur.

İşte su bulamayan yolcunun sözkonusu edilmesi de böyledir. Mukim kimseyi sözkonusu etmemiştir. Çünkü ikamet halinde iken suyun yokluğu az rastlanılır bir husustur. Fakat kişi bazen hapsedilmekle birlikte yanında ancak içmesine yetecek kadar su bulunabilir. Tıpkı yolcu bir kimse ile birlikte ancak içmesine ve bineklerini sulamaya yetecek kadar suyunun bulunması halidir. Cumhura göre bu durumdaki bir kimse su bulamayan kimse demektir. İşte bu da teyemmüm eder.

Yüce Allah'ın: *"Yahut içinizden biri ayakyolundan gelirse ya da kadınlara yaklaşmış da su bulamazsanız."* buyruğunda abdest almayı gerektiren en büyük husus olan ihtiyaç gidermeyi sözkonusu ettiği gibi gusül etmeyi gerektiren en ağır hal olan kadınlara yaklaşmayı zikretmekte, ondan sonra kişi eğer hasta ya da yolcu olup su bulamıyor ise bunların her birisine teyemmüm etmelerini emir buyurmaktadır. Halefin de Selefin de cumhurunun kabul ettiği görüş budur. Cünüb kimsenin teyemmüm etmesi sahih ve hasen birçok hadiste sabit olmuştur. Buhârî ve Müslim'in Sahihlerinde yer alan Ammar b. Yasir (radıyallâhu anhumâ)[905] ve İmran b. Husayn'ın rivâyet ettiği (radıyallâhu anh) hadis[906] -ki bu Buhârî'de yer alan bir hadistir- Ebu Zer'in rivâyet ettiği hadis[907] Amr b. el-As hadisi[908] ve yaralı kişi ile ilgili Sünende yer alan hadis gibi.

İşte bunlar Allah'ın Kitabında yer alan iki âyet ve Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den gelen beş hadis-i şerif. İbn Mesud'un bu hususta Ebu Mûsâ el-Eşari (radıyallâhu anh) ile tartışması da bilinen bir husustur.[909]

Bunun ashab-ı kiramdan gelen benzeri pek çok rivâyet bulunmaktadır. Bunları bilecek olursak kitabın ve değeri pek büyük olan o yüce zattan gelen sünnetin yüce Allah'ın: *"Herhangi bir şey hakkında anlaşmazlığa düşerseniz onu Allah'a ve rasûle döndürün."* (Nisâ, 59) buyruğunun gereğini gerçekleştirmek sûretiyle bilmiş oluruz. Böyle bir anlaşmazlık ise ancak Allah'a ve Allah'tan aldıklarını tebliğ eden masum/hatadan korunmuş rasûle döndürülür ki o hevâsından asla konuşmaz. Onun söylediği ancak Allah ile kulları arasında vasıta olan o yüce zata vahyedilen bir vahiyden ibarettir.

Biz bunu yüce Allah'ın: *"Ya da kadınlara yaklaşmış da su bulamazsanız"* buyruğu ile alakalı olarak sözkonusu etmekteyiz. Bundan maksat ise İbn Abbas'ın (radıyallâhu anh)[910] ve başkalarının Araplardan naklettiği üzere cimadır. Kendisi ayrıca Ali[911]'den ve başkalarından da bunu rivâyet etmektedir. Âyetin manası hususunda sahih olan da budur. Kadınlara dokunmaktan ötürü abdestin bozulduğu hususu ne kitapta ne sünnette vardır. Müslümanlar her zaman kadınlarına dokundukları halde bir tek müslüman dahi Nebi (sallallâhu aleyhi ve

905 Buhârî, 338; Müslim, 368.
906 Buhârî, 344.
907 Ebu Davud, 332; Tirmizi, 124; Nesai, I, 171; sahihtir.
908 Ebu Davud, 335; Buhârî, I, 454'de muallak olarak rivâyet etmiş olup hadis sahihtir.
909 Buhârî, 347; Müslim, 368.
910 Kaynakları daha önce gösterildi.
911 İbn Ebu Şeybe, I, 27

sellem)'den herhangi bir kimseye kadınlara dokunmaktan ötürü abdest aldığını emretmiş değildir.

O bununla cimadan daha aşağısını kastetmiş olup bunun abdesti bozduğunu söyleyenlerin sözlerine gelince; bu kanaat de İbn Ömer ve Hasan'dan "el ile (dokunmak)" diye rivâyet edilmiştir ki bu da Seleften bir topluluktan şehvet ile dokunmak ve bundan dolayı abdest almanın şehveti söndürmek için güzel ve müstehap olduğu anlamındadır. Tıpkı öfkeyi söndürmek için abdest almanın müstehap oluşu gibidir. Bunun vacip olduğunu söylemeye gelince maksat bu değildir.

Şehvetten uzak dokunmaya gelince; ben Seleften bunun abdestini bozduğuna dair bir esas dayanağının olduğunu bilmiyorum.

Yüce Allah'ın: *"Yahut kadınlara yaklaşmışsanız."* buyruğuna gelince; Kur'ân-ı Kerim'de bundan dolayı abdest almak zikredilmemiştir. Aksine namaz kılmak için kalkan ve abdesti olmayan bir kimseye abdest almayı emrettikten ve cünüb olan kimseye gusledip yıkanmayı da emir buyurduktan sonra teyemmümü sözkonusu etmekte ve böylelikle temiz toprakla temizlenmeyi zikretmektedir. O halde bu iki tür temizliğin de beyan edilmesi zorunludur. Yüce Allah'ın: *"Yahut içinizden biri ayakyolundan gelirse."* buyruğu böyle birisinin teyemmümünü beyan etmektedir.

Yüce Allah'ın: *"Ya da kadınlara yaklaşmış da su bulamazsanız."* buyruğuna gelince; bunlardan birisi olsun su ile temizlenmenin beyanı için zikredilmemiştir.

Bunun aslı bilindiğine göre şanı yüce Allah'ın: *"Namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi ..."* buyruğu ile *"Eğer cünüb iseniz yıkanıp temizleniniz."* âyetinde kadınlara yaklaşan kimsenin su bulamaması halinde teyemmüm yapacağından başka bir hüküm yoktur. O halde bu nasıl küçük hadesten dolayı verilmiş bir emir olabilir? Nasıl olur da kadına dokunmuş kimseye abdest almasını emretmemişken teyemmüm yapmasını emretmiş olabilir? Abdest alma emrini vermediği kimseye nasıl teyemmüm emrini verebilir? Çünkü Kur'ân-ı Kerim abdest almayı ve gusletmeyi emretmiş olduğu kimselere teyemmüm yapmayı emir buyurmuştur. Bunun benzeri açıklamalar oldukça uzayıp gider. Âyet-i kerimeyi iyice düşünen bir kimse kastedilenin ancak bu olduğuna kesin bir şekilde kanaat getirir.

Âyet-i kerime yolcu olan kimsenin su bulamasa dahi eşi ile cima edebileceğine ve yüce Allah'ın âyet-i kerimede ifade buyurduğu gibi bunun mekruh olmadığına da delalet etmektedir. Nitekim hadisler -Ebu Zer'in hadisi ve diğer hadisler- de buna delalet etmektedir.

Yüce Allah'ın: *"O vakit tertemiz toprakla teyemmüm edin. Bununla yüzlerinize ve ellerinize sürün. Allah size güçlük çıkarmak istemez. Ama şükredesiniz diye sizi iyice temizlemek ve üzerinizdeki nimetini tamamlamak ister."* buyruğu teyemmümün de tıpkı su gibi aynı şekilde bir temizleyici olduğuna delildir.

İşte sahih sünnette de bu şekilde sabit olmuştur. Buna göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Tertemiz toprak on sene boyunca su bulamasa dahi müslüman için bir temizlenme aracıdır. Suyu bulduğun taktirde o suyu tenine dokundur. Şüphesiz ki bu hayırdır." buyurmuştur.[912] Bunu Tirmizi sahih olduğunu belirterek rivâyet ettiği gibi Ebu Davud ve Nesai de rivâyet etmiştir.

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den gelen sahih rivâyete göre de o: "Yeryüzü benim için bir mescit ve bir temizlenme aracı kılındı" buyurmuştur.[913]

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) toprağı küçük hadesten taharet için de cünüblükten taharet için de bir temizlenme aracı olarak tayin etmiştir. Nitekim Ebu Said hadisinde şöyle buyurmuştur: "Sizden biriniz mescide geldiği taktirde ayakkabılarını ters çevirip onlara bir baksın. Eğer onlarda rahatsız edici bir şey -yahut bir necaset- var ise onları toprağa sürsün (ovalasın.) Çünkü toprak onlar için bir temizleyicidir."[914] Um Seleme hadisinde de: "Kadının (yerlere sürünen) eteklerini ondan sonra (değdiği topraklar) onu temizler." buyurmuştur.[915]

İşte bu teyemmümün temizleyici olduğuna ve teyemmüm yapan kişiyi tertemiz edeceğine delildir. Tıpkı temizlenmek maksadıyla suyu kullanan kimsenin temiz olduğu gibi. Şâyet cünüb olmayıp hadesli/abdestsiz değilse her kim teyemmüm yapan cünüb ya da hadesli kalır diyecek olursa kitaba ve sünnete muhalefet etmiş olur, aksine böyle bir kişi temizlenmiş, taharetini almış birisidir.

Amr b. el-As (radıyallâhu anh)'ın hadisinde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Sen arkadaşlarına cünüb olduğun halde mi namaz kıldırdın?" sorusuna gelince[916] bu yani sen böyle bir şey yaptın mı anlamında bir sorudur. Amr (radıyallâhu anh) da onun böyle bir şey yapmadığını aksine soğuğun ölümüne sebep olacağından korktuğu için teyemmüm ettiğini haber vermesi üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in susup gülümsediğini ve hiçbir şey söylemediğini ifade etmektedir.

912 Kaynakları daha önce gösterildi.
913 Kaynakları daha önce gösterildi.
914 Ebu Davud, 386; İbn Huzeyme, 292; Hakim, I, 166; Beyhaki, II, 430. Hadis sahihtir.
915 Muvatta, I, 47; Tirmizi, 143; Ebu Davud, I, 147; İbn Mace, I, 98; Müsned, VI, 290, 316. Hadis sahihdir. Allah en iyi bilendir.
916 Ebu Davud, 335; Ahmed, IV, 213; Dârakutni, I, 179; Hakim, I, 177. Hadis sahihtir.

Eğer: Bu Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in cünüb olmakla birlikte namaz kıldırmasını kabul etmeyip reddetmesidir. Dolayısıyla cünüb olmakla birlikte namaz kılmanın caiz olmadığına delildir denilecek olursa o taktirde Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) münker olan bir şeyi reddetmemiş olur. Çünkü ona teyemmüm ile namaz kıldırdığını haber verince onun cünüb olduğu halde namaz kıldırmadığına delildir.

Bu durumda hadis, onu delil gösterenlerin ve teyemmüm almış bir kimseyi cünüb ve hadesli/abdestsiz kabul edenlerin aleyhine delildir. Hâlbuki yüce Allah: *"Eğer cünüb iseniz yıkanıp temizleniniz."* buyurmaktadır. Şanı yüce Allah temizlenmedikçe cünüb olan kimseye namaz kılmayı caiz kılmamıştır. Teyemmüm almış bir kimse ise kitap ve sünnetin nassı ile temizlenmiş bir kimse demektir. O halde nasıl temizlenmemiş ve cünüb bir kimse olabilir? Aksine teyemmüm bedel/alternatif bir taharettir. Su kullanabilme gücünü elde ettiği taktirde bu taharet bâtıl olur. İşte o vakit abdest ile taharet alır. Çünkü daha önceki küçük abdest bozması onu abdestsiz kılmıştır. Temiz toprak ise suyu bulacağı vakti kadar onu temizlenmiş/taharetlenmiş kişi durumuna getirmiştir. Suyu bulduğu taktirde önceki sebepten ötürü o kişi hadesli/abdestsizdir. Yoksa hadesi devam etmekte olduğundan dolayı değildir.

Diğer taraftan teyemmüm mübah kılan bir eylemdir. (Hadesi) kaldıran bir iş değildir diyen bir kimsenin tartışması lafzi bir tartışmadır. Çünkü böyle bir kimse eğer: Cünüblükle ve hades ile/abdestsiz olmakla birlikte namaz kılmayı mübah kılar. Böyle bir iş Taharet almak/temizlenmek değildir diyecek olursa böyle bir kişi naslara muhalefet etmiş olur. Çünkü cünüblük namaz kılmayı haram kılan bir sebeptir. Dolayısıyla tam anlamıyla eksiksiz bir sûrette mübah ve haram kılan iki sebebin bir arada bulunması imkânsızdır. Çünkü böyle bir şeyi kabul etmek iki zıddın bir arada bulunmasını gerektirir.

Teyemmüm almış bir kimsenin namaz kılması engellenmiş değildir. Engel ittifakla ortadan kalkmıştır. Cünüblüğün hükmü ise engel olmaktır. Eğer gerektirici sebebi -ki o da engel oluştur- bulunmaksızın bunun varlığı kabul edilecek olursa bu şüphesiz lafzi bir görüş ayrılığıdır.

Âyet-i kerimede helaya giden bir kimsenin fercini su ile yıkamasının icab ettiğine dair bir delalet yoktur. Suyun kullanılması ancak bu yolla meydana gelen hadesten temizlenmekte icab eder. Çünkü pisliğin ve necasetin izale edilmesi ondan dolayı muayyen olarak istenmiş bir şey değildir. Gerçek şu ki naslar buna delalet etmektedir. Zira Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) temizlenirken bazen su ile

temizlenmeyi bazen de sudan başka bir şey ile temizlenmeyi emir buyurmuştur. Değişik yerlerde genişçe açıklandığı gibi.

Burada maksat ise âyet-i kerimenin neye delalet ettiğine dikkat çekmektir. Çünkü yüce Allah'ın: *"Yahut içinizden biri ayakyolundan gelirse ya da kadınlara yaklaşmış da su bulamazsanız o vakit tertemiz toprakla teyemmüm edin."* buyruğu suyun bulunmaması halinde büyük abdestini bozmuş olsa dahi (fercini) yıkamadan namaz kılabileceğine dair açık bir nastır. Sünnet-i seniyyede de üç taş kullanmasının ona yeterli olduğu sabittir. Mazeretinin bulunması halinde ise yüce Allah: *"Namaza kalkacağınız zaman ... yıkayın."* buyurmuştur. Bu buyruk da namaza kalkan herkesi kapsadığı gibi ayakyolundan gelen kimseleri de kapsar. Gaz çıkarmış kimseleri de kapsar. Şâyet fercleri su ile yıkamak namaza kalkan kimse için vacip olsaydı bu da (abdestin) dört azasının yıkanmasının vacip olduğu gibi vacip olacaktı.

Kur'ân-ı Kerim ise sözünü ettiği yıkama ve meshin dışında ona herhangi bir şeyin vacip olmadığına delil olduğu gibi abdest alan ve teyemmüm eden kimsenin taharetlenmiş/temizlenmiş olduğuna delildir. Fercler ile ilgili olarak da sünnet-i seniyye taş kullanmanın yeterli olduğunu ifade etmiştir.

Yüce Allah'ın: *"Orada tertemiz olmayı arzu eden erkekler vardır. Allah da temizlenenleri sever."* (Tevbe. 108) buyruğu istinca etmenin Allah'ın sevdiği bir müstehap olduğuna delildir. Vacip olduğuna değil. Hatta bunların dışındaki diğer müslümanlar su ile istinca etmedikleri halde bundan dolayı onları yermemesi aksine bu hallerine itiraz getirmemesi fakat bunları da özellikle övmüş olması bunların dışındakilerinin yaptıklarının caiz olduğuna fakat öbürlerinin yaptıklarının daha faziletli olduğuna ve bunun şanı yüce Allah'ın insanların bir kısmını diğerine üstün kıldığı hususlardan olduğuna delil olmaktadır.][917]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Şehvetle kadına dokunmak."* mezhebin zahirine/güçlü görüşüne göre erkeğin teninin herhangi bir yeri herhangi bir dişinin tenine şehvetle değecek olursa abdesti bozulur. Şâyet ona merhametinden ötürü onu öpmesi yahut hasta olduğu halde onu tedavi etmesi ya da sehven tenine değmesi gibi şehvetsiz olarak bu hal ortaya çıkacak olursa bu abdesti bozmaz. Ama ondan gelen rivâyete göre mutlak olarak dokunmak abdesti bozar. Çünkü yüce Allah'ın: *"Yahut kadınlara yaklaşmış iseniz."* buyruğunun umumu/genel ifadesi bunu gerektirir. Hamza ve

917 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXI. 374-406.

Kisai'nin kıraati[918] "ev lemestumi nisa: yahut kadınlara dokunursanız" şeklindedir. "Mülamese"nin gerçek anlamı ise iki tenin birbirine kavuşması demektir. Özellikle lems/dokunmak el ile daha çok tahakkuk eder. Nitekim şair:

لمست بكفي كفه أطلب الغني

"Zengin olmak arzusuyla avucumla avucuna dokundum."

demiştir.[919]

Bundan dolayı Ömer[920] ve İbn Mesud[921] (radıyallâhu anhumâ): Öpmek lems/dokunmaktandır ve ondan dolayı abdest alınır." demişlerdir. Abdullah b. Ömer de[922] erkeğin karısını öpmesi ve eliyle onu sıkması mülamesedendir." demiştir. Çünkü böyle bir dokunma abdesti bozan bir dokunmadır. Bunda erkeklik organına dokunmak gibi şehvete ayrıca itibar edilmez. Ayrıca genel olarak kadınlara dokunmak dolayısıyla bir şeyler çıkacağı zannedilir. Taharet/abdest almanın sebepleri ise hükmün zan ihtimallerine bağlı olduğu hususlardandır. Buna delil ise azanın sokulması, uyumak ve erkeklik organına dokunmaktır. Yine ondan (Ahmed'den) nakledildiğine göre kadınlara dokunmak hiçbir durumda abdesti bozmaz.][923]

Ayakların Yıkanması Meselesinde Şeyhu'l-İslâm'ın (Meshedilmelerini Savunanları) Reddedişi

["Şanı yüce Allah'ın Kitab-ı Aziz'inde yer alan şu buyrukta sözkonusu ettiği ayaklara mesh etmek gibi: *"Yüzlerinizi ve dirseklere kadar ellerinizi yıkayın, başlarınıza mesh edin, her iki topuğunuza kadar ayaklarınızı da."* İbn Abbas da: İki aza yıkanır, iki azaya da mesh edilir dediği halde onlar bunu değiştirdiler ve (ayakları yıkamayı) vacip gördüler." Diyen Râfızî'ye şöyle denilir:

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den abdest almayı sözlü ve fiili olarak nakledenler, abdest almayı ondan öğrenip kendisinin gözleriyle gördüğü ve takriri ile kabul ettiği şekilde onun döneminde abdest alanlar ve bunu kendilerinden

918 Taberi, VIII, 406.
919 Beyitin ikinci mısraı:
"Ve ben cömertliğin onun avucundan bulaştığını bilmiyordum" (anlamında)dır. Şiir el-Egani, I, 144'de geçtiği üzere Beşşar b. Burd'e aittir.
920 Dârakutnî, I, 144 -sahihtir-.
921 Dârakutnî, I, 145, sahihtir diyerek. Abdürrezzak da, 500'de böyle rivâyet etmiştir.
922 Dârakutnî, I, 144 -sahihtir-.
923 Şerhul Umde -taharet-, 313-314.

sonra gelenlere nakledenlerin sayısı, bu âyetin lafzını nakledenlerden daha çoktur. Çünkü bütün müslümanlar onun zamanında abdest alıyor ve abdest almayı ondan (sallallâhu aleyhi ve sellem), başkasından da öğrenmiyorlardı. Şüphesiz ki böyle bir amel cahiliye döneminde onların alıştıkları bir iş değildi. Onlar onu yüce Allah'tan başka kimsenin sayısını bilemeyeceği kadar abdest alırken görmüşlerdir. Yüce Allah'ın dilediği kadar birçok hadiste ayakların yıkanmasının sözkonusu edildiğini ondan nakledegelmişlerdir. Hatta sahih kaynaklarda olsun başkalarında olsun birçok yoldan onun: "Topukların ve ayakların iç taraflarının ateşten vay hallerine" dediğini nakletmişlerdir.[924] Bununla birlikte eğer farz olan ayağın üst tarafını mesh etmek olsaydı tamamını yıkamak tabiatların istemediği bir külfet olurdu ve bu tıpkı tabii olarak başkanlığa ve mala meyletmeyi andırırdı. Eğer onların ondan bu hususta yaptıkları nakillerde yalan ve hata ettiklerini söylemek caiz/mümkün görülecek olursa âyet-i kerimenin lafzı hakkında yalan ve hataya düşülmüş olma ihtimalinin mümkün olması daha yüksek olurdu.

Eğer: Âyetin lafzı hataya düşülmesi imkânsız tevatür ile sabit olmuştur, denilecek olursa ondan abdest alma şeklinin nakledilmesindeki tevatürün sabit olması öncelikle sözkonusudur ve daha mükemmeldir. Ayrıca âyet-i kerimenin lafzı mütevatir olarak gelen sünnete muhalif değildir. Çünkü mesh etmek iki türü kapsayan bir cinstir: Suyu akıtmak sûretiyle ve suyu akıtmadan. Nitekim Araplar: Namaz için meshlendim, derler. Suyun akıtılarak yapıldığı mesh yıkamaktır. Eğer iki türden birisini "gasl: yıkamak" adı ile tahsis edecek olursak o taktirde öbür türü de "mesh" adı ile tahsis edilir. Buna göre mesh, kapsamına yıkamanın da girdiği genel mesh hakkında da kullanılabilir, kapsamına yıkamanın girmediği özel mesh için de kullanılır.

Bunun benzerleri pek çoktur. "Zevilerhâm" lafzı gibi. Bu lafız hem bütün asabeyi kapsar hem de farz hisse sahiplerini ve başkalarını kapsar. Diğer taraftan asabe'nin ve farz hisse sahiplerinin kendilerine ait özel bir ismi olduğuna göre geriye "zevilerham" lafzı örfte ne farz hisse yoluyla ne de asabe olmak yoluyla miras alan kimseler hakkında özel tabir olur.

"Caiz" ve "mübah" lafzı da böyledir. Haram olmayan her bir şeyi kapsar. Diğer taraftan (fiillerin) beş kısmından herhangi birisi hakkında özel olabilir. "Mümkin" lafzı da mümteni/imkânsız olmayan şeylere denilir. Fakat vacip/zorunlu ve mümteni/imkânsız olmayan şeyler hakkında da özel olarak kullanılabilir. Böylelikle "vacib", "caiz" ve genel ve özel anlamı ile "mümkin" arasındaki fark

924 Kaynakları daha önce gösterildi.

ortaya çıkmış olur. "Hayevân" lafzı ve benzerleri de böyledir. Bu lafız insanı da başkalarını (diğer canlıları) da kapsar. Bundan sonra ise insan dışındakiler hakkında özel olarak kullanılır.

Bunun benzeri pek çoktur. İki türden birisinin kendisine ait özel bir ismi olursa genel isim diğer tür halinde hâs/tahsis edilmiş, özelleştirilmiş bir isim olur. "Mesh" lafzı da bu türdendir. Kur'ân-ı Kerim'de de ayakların mesh edilmesi ile yıkamanın diğer kısmını teşkil eden mesh etmenin kastedilmediğine delil bulunmaktadır. Aksine onun kastettiği yıkamanın. meshin bir kısmını teşkil ettiği mesh olduğu görülmektedir. Çünkü yüce Allah: *"Her iki topuğunuza kadar"* buyurmuş, buna karşılık "ile'l-merâfik: dirseklere kadar" buyurduğu gibi "ilel-ki'âb" dememiştir. Böylelikle bu her bir elde/kolda birer dirsek olduğu gibi her bir ayakta birer topuğun bulunmadığına, aksine her bir ayakta iki topuğun olduğuna delil teşkil etmektedir. Böylelikle yüce Allah'ın çıkıntı halindeki iki kemiğe kadar meshi emretmiş olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu ise yıkamaktan başkası olamaz. Çünkü özel anlamı ile mesh eden bir kimse meshi ayakların üst tarafları için kabul edilir. Daha önceki iki azanın yıkanmasını ve diğer iki aza hakkında da meshi zikretmesi ve bu iki organa da dikkat çekmiş olması her ikisi hakkında genel meshin sözkonusu olmasını gerektirir. Kimi zaman özel anlamı ile mesh yeterli olur. Tıpkı başın ve sarığın mesh edilmesi ile mestler üzerine mesh etmek gibi, bazen de kapalı olmayan ayaklarda olduğu gibi yıkamanın kendisi olan kâmil anlamı ile mesh zorunlu olur.

Sünnet Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den mestler üzerine mesh edip ayakları yıkamak şeklinde mütevatir olarak gelmiştir. Rafıziler ise bu mütevatir sünnete muhalefet ederler. Nitekim Hâricîler de Kur'ân'ın zahirine muhalif diye zannettikleri birtakım hususlarda buna benzer muhalefetlerde bulunurlar. Esasen ayakların yıkanmasının ve mestler üzerine mesh edilmesinin Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den mütevatir olarak gelmiş olması. çeyrek dinar yahut üç dirhem yahut on dirhem ya da buna benzer meblağların çalınması dolayısıyla elin kesilmesine dair zikredilen tevatürden daha büyüktür.

Ayaklara mesh edilmesinin sözkonusu edilmesinde ise ayağın yıkanmasında az su dökmeye dikkat çekilmektedir. Çünkü ayakların yıkanmasında aşırı su kullanmak çokça görülen bir alışkanlık haline gelmiştir. Ayrıca bu ifadede sözlerin ihtisar edildiğini de görüyoruz. Çünkü matuf ile matufun aleyhin eğer fiilleri aynı cinsten ise iki türden birisinin zikredilmesi ile yetinilir. Şairin şu beyitinde olduğu gibi:

علفتها تبنا وماء باردا حتى غدت همالة عيناه

"Ben ona yem olarak saman ve soğuk su verdim

Öyle ki gözlerini de neredeyse uyku bürüdü."

Aslında su (yem olarak verilmez) içirilir. Bundan dolayı, suyu yem olarak verdim, denilmez. Fakat yem vermek ile sulamak "it'âm/yedirmek anlamında ortak bir paydaya sahiptirler. Şairin şu beyiti de böyledir:

وَرَأَيْتِ زَوْجَكِ فِي الْوَغَى مُتَقَلِّدًا سَيْفًا وَرُمْحًا

"Ben savaşta gördüm kocanı

Bir kılıç ve bir mızrak kuşanmıştı."

Aslında mızrak için (kuşanmış olmak anlamındaki "mütekallid" tabiri değil) معتقل"mu'takil" lafzı kullanılır. Fakat bu iki lafzın ortak paydası taşımanın ihtiva ettiği manadır.

Şanı yüce Allah'ın: "*Etraflarında ebedi kılınmış evlatlar dolanır. Ma'în'den testilerle, ibriklerle, kâselerle.*" (Vâkıa. 17-18) buyruğundan itibaren "*Güzel gözlü huriler de.*" (Vâkıa. 22)'ye kadar buyruklar da bu şekildedir. Çünkü huriler etraflarında dolaştırılmaz fakat mana şu şekildedir: Bu da onlara getirilir, bu da getirilir.

Esasen Arapların, zahiri ifadenin -bizzat kendisine değil de- türüne delalet eden lafızları da hazf ettikleri de olur. Yüce Allah'ın: "*Dilediğini rahmetine sokar, zalimlere gelince onlar için çok acıklı bir azap hazırlamıştır.*" (İnsan. 31) buyruğunda olduğu gibi. Mana ise: Zalimleri de azaplandırır, şeklindedir.

Bu âyette biri cer (ercülikum) diğeri nasb (ercülekum) olmak üzere meşhur iki kıraat vardır. Nasb ile okuyanlar(ın kıraati hakkında) onlardan birden çok kişi: Burada emir yıkamaya aittir, demiştir. Yani başlarınıza mesh edin, ayaklarınızı da her iki topuğunuza kadar yıkayın, demek olur. İki ayrı kıraat iki âyet hükmündedir. Bunun cer ile mecrûrun mahalline atfedilmiş olduğunu söyleyenlere göre ise mana, başlarınıza mesh edin, her iki topuğunuza kadar ayaklarınıza da mesh edin, demek olur. Arapların "mesahtü'r-ricle" sözleri "mesahtu bi'r-ricli" sözleri ile eş anlamlı değildir. Çünkü burada fiilin geçişi "be" harfi ile yapılıp bununla ilsak anlamı kastedilirse, "ben ona bir şeyleri de yapıştırdım/bitişik olarak yaptım" manasına kullanılmış olur. Eğer (geçiş için be harfi kullanılmadan geçişli bir fiil

olarak) "onu mesh ettim" denilecek olursa bu ona herhangi bir şeyi ilsak etmeyi/ yapıştırmayı, bitiştirmeyi gerektirmez. Sadece mesh etmiş olmayı gerektirir. Oysa onun yalnızca el ile mesh etmeyi kastetmediği icma ile kabul edildiğine göre, o halde su ile mesh etmeyi muayyen olarak kastettiği anlaşılır. Buyruk da -cer okuyuşunda olduğu gibi- sünnetin tefsir ettiği mücmel bir ifadedir.

Özetle söyleyecek olursak, Kur'ân-ı Kerim'de ayakların yıkanmasının vücubu reddedilmemektedir. Aksine Kur'ân-ı Kerim'de meshin vacip kılınması sözkonusudur. Eğer sünnetin, Kur'ân-ı Kerim'in farz kıldığından ayrı bir miktarı farz kıldığı varsayılacak olursa o taktirde bu Kur'ân'ın icab ettirdiği şeyi kaldırmak olmaz. Peki ya onu tefsir edip manasını beyan etmek durumunda olursa ne olur? Bu husus ise, ilgili yerinde genişçe açıklanmıştır.

Genel olarak Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sünnetinin Kur'ân-ı Kerim'i tefsir edip ona beyan edici açıklamalar getirdiği, ona delalet ettiği ve onun ifadelerini açıkladığı bilinen bir husustur. Buna göre mütevatir sünnet, bazı kimselerin Kur'ân'ın zahirinden anladıklarının aleyhine hüküm verir. Çünkü rasûl insanlara Kur'ân'ın lafzını ve manasını beyan etmiştir. Nitekim Ebu Abdurrahman es-Sülemî şöyle demiştir: Kur'ân'ı okuyan/iyi bilen Osman b. Affan, Abdullah b. Mesud ve başkalarının bize tahdis ettiklerine göre onlar Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den on âyet-i kerime öğrendikleri taktirde onların manalarını iyice öğreninceye kadar onlardan başkasına geçmezlerdi.

İmamiye'nin ifade ettiği ayakların, ayakkabı bağının bağlandığı bacağın ve ayağın birleştiği yer olan iki topuğa kadar ayakların mesh edilmesinin farz olduğunu söylemelerine gelince: bu Kur'ân-ı Kerim'in hiçbir şekilde delalet etmediği bir husus olduğu gibi Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den de bu hususta bilinen bir hadis yoktur. Ümmetin Selefinden de bu bilinen bir husus değildir. Aksine onlar Kur'ân'a ve mütevatir sünnete de, önden giden ilklerin ve güzel bir şekilde onlara tabi olanların icmaına da muhaliftirler.

Şüphesiz Kur'ân-ı Kerim'in lafzı başlara ve topuklara kadar ayaklara mesh etmeyi vacip kılmaktadır. Bununla birlikte o yüzlerin ve ellerin de dirseklere kadar yıkanmasını vacip kılar. O halde onun zahirî ifadesinde her bir elin bir dirseğinin bulunduğunu ve her bir ayakta da iki topuğun bulunduğunu beyan eden ifadeler bulunmaktadır. Bu da (ve ercüleküm lafzının ve ercülikim şeklinde) cer ile okunuşuna göredir. Nasb ile okuyuşa gelince; atıf ancak mananın bir olması halinde mahalle yapılır. Şairin şu beyitinde olduğu gibi:

مُعَاوِيَ إِنَّنَا بَشَرٌ فَاسْجَحْ فَلَسْنَا بِالْجِبَالِ وَلَا الْحَدِيدَا

"Ey Muavi(ye) bizler bir beşeriz, kolaylık göster

Çünkü biz dağ da değiliz demir de değiliz."

Eğer (be harf-i cerri kullanılarak) "başımı ve ayaklarımı mesh ettim" sözü, be harf-i cerri kullanılmaması halinde aynı manayı ifade ediyor olsaydı, o taktirde mana farklı olmakla birlikte mahalle atıf mümkün olurdu. Böylelikle yüce Allah'ın "ve ercüleküm" lafzının nasb ile kıraatinin "ve eydiküm" üzerine atf olduğu -bu şekilde okuyanların dedikleri gibi- anlaşılmış olur.

O taktirde bu kıraat ayakların yıkanmasının vücubu hususunda açık bir nastır. Her iki kıraatte de zahiri itibariyle onların söylediklerine delalet bulunmamaktadır. Böylelikle onların ancak Kur'ân'ın zahirine sarıldıkları anlaşılmaktadır. İşte durumun kendileri için kapalı kalması halinde Kur'ân'ın zahirini sünnete muhalif olana delil gösteren diğer zayıf görüş sahibi kimselerin de durumu budur. Hâlbuki Kur'ân-ı Kerim'in zahirinde sünnete muhalif hiçbir şey bulunmaz. Hariciler arasından: Bizler yolculuk halinde de ancak (dört rekatli farzları) dört rekat olarak kılarız, diyenler ile yolculukta dört rekat kılmak, iki rekat kılmaktan daha faziletlidir ve: Biz bir şahit ve bir yemin ile hüküm vermeyiz, diyen kimseler buna örnektir.

Bu hususa dair açıklamalar birçok yerde genişçe yapılmıştır. Bu açıklamalarla Kur'ân-ı Kerim'in zahirinin delalet ettiği hususun hak olduğu ve zahirinin tahsis edilmiş umumi bir buyruk olmadığı da gereği gibi açıklanmıştır. Çünkü orada lafzî bir umumilik yoktur, ancak o lafız mutlaktır. Yüce Allah'ın: *"Müşrikleri öldürün."* (Tevbe, 5) buyruğu muayyen kimseler hakkında umumi, çeşitli durumlar hakkında mutlaktır. Yüce Allah'ın: *"Allah çocuklarınız hakkında size vasiyet ediyor."* (Nisâ, 11) buyruğu çocuklar hakkında umumi, çeşitli durumlar hakkında mutlaktır.

Zahir lafız ile de bazen insan için açıkça görülen husus kastedildiği gibi bazı hallerde lafzın delalet ettiği şey de kastedilir. Birincisi insanların anlamalarına göre olur. Kur'ân-ı Kerim'de ise yanlış anlayışa muhalif pek çok husus vardır. İkincisine gelince, açıklamanın yapılacağı husus da budur.][925]

925 Minhâcü's-Sünne, IV, 170-179.

وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَمِيثَاقَهُ الَّذِي وَاثَقَكُمْ بِهِۙ إِذْ قُلْتُمْ سَمِعْنَا وَأَطَعْنَاۘ
وَاتَّقُوا اللّٰهَۜ إِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٧﴾

7. "Allah'ın üzerinizdeki (İslâm) nimetini ve: "Dinledik ve itaat ettik" dediğiniz zaman sizi andıyla bağladığı o sözünü de hatırlayın ve Allah'tan korkun. Şüphe yok ki Allah göğüslerde gizleneni çok iyi bilendir."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın müminlere: *"Allah'ın size verdiği nimetini ve: Dinledik ve itaat ettik dediğiniz zaman sizi andıyla bağladığı o sözünü de hatırlayın."* buyruğu ile ilgili olarak tefsir âlimlerinin zikrettiklerine göre bu buyruğun nüzul sebebi ensarın Akabe gecesi yaptıkları bey'attir.[926] Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem), yüce Allah'ın emri ile farz olan onu dinleyip ona itaat etmeleri üzere onlarla antlaşmış ve yüce Allah da kendilerine gereğini yerine getirmeleri için bu antlaşmalarını onlara hatırlatmıştı. Bununla birlikte Allah'ın emri ile vacip olandan başkasını o vacip kılmıyordu. Bu âyet-i kerimede yüce Allah kendilerine üzerlerindeki nimetini hatırlamalarını da emir buyurmaktadır. Onlara kendisine verdikleri sözlerini de hatırlatmak sûretiyle bu emre riâyetin vücub sebebini de zikretmiş olmaktadır. Çünkü şeriat ile sabit olan vücub rububiyetin vacip kılması ile sabit olur. Bu da Allah'ın onlara ihsan ettiği bir nimetidir. Bundan ötürü hadis-i şerifte: "Sizler Allah'ı sizi kendileri ile beslemiş olduğu nimetleri sebebi ile seviniz" buyrulmuştur.[927] Bundan ötürü usuluddin/akaid hakkında eser tasnif edenlerin şanı yüce Allah'ın kullarına ihsan etmiş olduğu ilk nimeti ve kullarına ilk vacip olan şeyi zikretmeyi adet edinmişlerdir. Ayrıca onlar: "Nimet sahibine şükretmenin vücubu meselesi"ni zikrederek bunun aklın ve şeriatin birlikteliği ile vacip olup olmadığını sözkonusu ederler. Bundan ötürü Kur'ân-ı Kerim'in izlediği yol, kullara Allah'ın üzerlerindeki nimetlerini hatırlatmak yoludur. Çünkü bu onların, ona şükretmelerini gerektirir ki bu da şer'i vacipleri/görevleri eksiksiz eda etmektir.][928]

926 İbnu'l-Cevzî, Zâdü'l-Mesîr, II, 306'da bu âyetin nüzul sebebi hakkında dört görüş zikretmekte olup burada anılan o dört görüşten birisidir.

927 Tirmizi, 3879; Hakim, III, 149; Taberânî, III, 39; Hilye, III, 211; Hatib, IV, 160. Hadis zayıftır.

928 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVIII, 648-649.

يَٓا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلّٰهِ شُهَدَٓاءَ بِالْقِسْطِ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ عَلٰٓى أَلَّا تَعْدِلُوا اِعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوٰى وَاتَّقُوا اللّٰهَ إِنَّ اللّٰهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٨﴾

8. "Ey iman edenler! Allah için hakkı ayakta tutanlar, adaletle şâhidlik eden kimseler olun. Bir topluluğa olan kininiz sizi adaletsizliğe sürüklemesin. Adil olun. Çünkü o, takvaya daha yakın olandır. Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah, bütün yaptıklarınızdan haberdardır."

Tefsiri:

[*"Bir topluluğa olan kininiz sizi adaletsizliğe sürüklemesin."* âyeti onların kâfirlere besledikleri buğzları/kin ve nefretleri sebebiyle inmiştir.[929] Bu ise emrolunmuş bir buğzdur. Böyle bir buğzu taşıyan bir kimsenin buğz ettiği kimseye zulmetmesi yasaklandığına göre, bir tevil yahut bir şüphe yahut bir hevâ sebebi ile müslüman bir kimseye buğz etmek hakkında ne söylenebilir? Adalet bütün yeryüzündekilerin ittifakla övdüğü, zulüm ise yermekte ittifak ettikleri hususlardandır.][930]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Ey iman edenler! Allah için hakkı ayakta tutanlar, adaletle şahitlik eden kimseler olun. Bir topluluğa olan kininiz sizi adaletsizliğe sürüklemesin. Adaletli olun. Çünkü o takvaya daha yakın olandır."* buyurmuştur.][931]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Bir topluluğa olan kininiz sizi adaletsizliğe sürüklemesin. Adaletli olun. Çünkü o takvaya daha yakın olandır."* buyurmak sûretiyle müminlerin kâfirlere besledikleri kinin onlara karşı kendilerini adaletli davranmamaya itmesini yasaklamaktadır.][932]

929 Bu Ebu Salih'in kendisinden rivâyet ettiği üzere İbn Abbas'ın görüşüdür. Mukatil de böyle demiştir. Zâdü'l-Mesîr. II. 307. Orada âyet-i kerime hakkında Hasan ve Mücahid'den gelen iki görüş daha vardır: Allah en iyi bilendir.

930 Minhâcü's-Sünne. V. 126-127.

931 er-Reddül Alal Mantıkiyyin. 54.

932 el-İstikame. I. 38.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Ey iman edenler! Allah için hakkı ayakta tutanlar, adaletle şahitlik eden kimseler olun. Bir topluluğa olan kininiz sizi adaletsizliğe sürüklemesin."* buyurmaktadır. Yani herhangi bir topluluğa -ki bunlar kâfirlerdir- beslediğiniz kin sizi adalet yapmamaya itmesin.][933]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Ey iman edenler! Allah için hakkı ayakta tutanlar, adaletle şahitlik eden kimseler olun. Bir topluluğa olan kininiz sizi adaletsizliğe sürüklemesin. Adaletli olun. Çünkü o takvaya daha yakın olandır."* buyurmak sûretiyle müminlere kâfirlar hakkında adaletli olmalarını -onlara Allah'ın ve Rasûlünün emretmiş olduğu bir buğz ile nefret ediyor olsalar dahi- emir buyurmaktadır.][934]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Zulmün asgari miktarı dahi hiçbir durumda mübah değildir. Hatta yüce Allah müminlere: Kâfirler hakkında dahi adaletle davranmalarını: "Bir topluluğa olan kininiz sizi adaletsizliğe sürüklemesin. adaletli olun. Çünkü o takvaya daha yakın olandır." buyruğu ile farz kılmaktadır. Müminler ise Allah'ın emri ile kâfirlere düşmanlık ediyorlardı. Bundan ötürü yüce Allah: "Sizin kâfirlere beslediğiniz kin onlara karşı adaletli olmamaya sizi itmesin. Aksine onlar hakkında adaletli olun. Çünkü bu takvaya elbette daha yakındır.][935]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Adalet meselesine gelince: şanı yüce Allah: *"Söz söylediğiniz zaman da (hakkınızda konuştuğunuz kişi) akraba dahi olsa adaletli olunuz."* (En'âm. 152); *"Adaleti dimdik ayakta tutan ve Allah için şahitlik eden kimseler olunuz."* (Nisâ. 135); *"Allah için hakkı ayakta tutanlar, adaletle şahitlik eden kimseler olunuz."*; *"Siz yolculuk halinde iken ölüm musibeti birinizi bulmuşsa vasiyet vaktinde aranızda şahitlik (şöyle olsun): Ya içinizden adalet sahibi iki kişi..."* (Maide. 106); *"Aranızdan adaletli iki kişiyi şahit tutun."* (Talâk. 2) buyurmaktadır. İşte bu buyruklarda geçen adalet ve kıst apaçık sıdkın/doğruluğun ta kendisidir. Bunun zıddı ise yalan ve (hakkı) gizlemektir.][936]

933 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VIII. 166.
934 es-Safdiyye. II. 328.
935 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXX. 339.
936 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XX. 83-84.

وَلَقَدْ أَخَذَ اللّٰهُ مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَبَعَثْنَا مِنْهُمُ اثْنَيْ عَشَرَ نَقِيبًا وَقَالَ اللّٰهُ إِنِّي مَعَكُمْ لَئِنْ أَقَمْتُمُ الصَّلَاةَ وَآتَيْتُمُ الزَّكَاةَ وَآمَنْتُمْ بِرُسُلِي وَعَزَّرْتُمُوهُمْ وَأَقْرَضْتُمُ اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا لَأُكَفِّرَنَّ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَلَأُدْخِلَنَّكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ فَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذٰلِكَ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ ﴿١٢﴾

12. "Andolsun Allah İsrailoğullarından söz almıştı. Biz içlerinden (her Sıbt'tan, bir kişi olmak üzere) oniki de nakîb (temsilci) tayin etmiştik. Allah: "Ben şüphesiz sizinle beraberim. Andolsun ki, eğer namaz kılar, zekât verir, peygamberlerime inanır ve onlara gereği gibi yardım eder, Allah'a güzel bir borç verirseniz elbette günahlarınızı örter, sizi altından ırmaklar akan cennetlere sokarım. Bundan sonra içinizden kim kâfir olursa muhakkak doğru yoldan sapmış olur." buyurmuştu."

Tefsiri:

[Yüce Allah israiloğullarına hitabında: *"Peygamberlerime inanır, onlara gereği gibi yardım eder, Allah'a güzel bir borç verirseniz elbette günahlarınızı örter sizi altından ırmaklar akan cennetlere sokarım."* buyurmaktadır. Âyette geçen ta'zir (mealde gereği gibi yardım etmek) yardım etmek, gereken saygıyı ve tazimi göstermek ve destek vermek demektir.][937]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah'ın: *"Andolsun Allah israiloğullarından söz almıştı. Biz içlerinden oniki de nakib tayin etmiştik. Allah: Ben şüphesiz sizinle beraberim. Andolsun ki eğer namaz kılar, zekat verir, peygamberlerime inanır ve onlara gereği gibi yardım eder, Allah'a güzel bir borç verirseniz ... böyle iken onlar sözlerini bozdukları için Biz de onları lanetledik, kalplerini katılaştırdık."* (Maide, 13) buyruğunda geçen söz/ahit ise onların üzerinde görev olan namazı dosdoğru kılmak, zekatı vermek, peygamberlere iman edip onlara gereği gibi yardım etmekti. Şanı yüce Allah onların bu sözlerini bozmaları sebebi ile kendilerini lanetlediğini, kalplerini de katılaştırdığını haber vermektedir. Yoksa bu cezayı onlara sadece

937 Mecmû'u'l-Fetâvâ, I, 66-67.

emre isyan ettikleri için vermemişti. Onları bu şekilde cezalandırması yeminlerle sağlamlaştırılmış bu gibi görevlerin yerine getirilmeyerek antların sözlerin bozulması bakımından daha vurgulu olduğunu ifade etmektedir.][938]

فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ لَعَنَّاهُمْ وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَاسِيَةً يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ وَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ وَلَا تَزَالُ تَطَّلِعُ عَلَى خَائِنَةٍ مِنْهُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاصْفَحْ إِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٣﴾

13. "Böyle iken onlar sözlerini bozdukları için Biz de onları lanetledik, kalplerini katılaştırdık. Kelimeleri yerlerinden oynatarak tahrif ederler. Onlar kendilerine verilenlerden bir pay almayı da unuttular. İçlerinden pek azı müstesnâ olmak üzere sen onların daima hâinliklerini göreceksin. Sen yine onları affet, aldırış etme. Şüphe yok ki, Allah iyilik edenleri sever."

Tefsiri:

[İşte yahudiler hakkında da: *"Böyle iken onlar sözlerini bozdukları için Biz de onları lanetledik, kalplerini katılaştırdık. Kelimeleri yerlerinden oynatarak tahrif ederler. Onlar kendilerine verilenlerden bir pay almayı da unuttular."* buyruğu da böyledir. Verilen ahdin/sözün bozulması kendilerine verilen emirleri terk etmeleri demektir. Çünkü ahit/söz verilen görevleri de kapsar. Bu da yüce Allah'ın: *"Andolsun Allah israiloğullarından söz almıştı. Biz içlerinden oniki de nakib tayin etmiştik."* buyruğudur. Ayrıca yüce Allah: *"Ben şüphesiz sizinle beraberim ... Böyle iken onlar sözlerini bozdukları için Biz de onları lanetledik, kalplerini katılaştırdık."* buyurmaktadır.

Bu buyrukla şanı yüce Allah daha önce verilmiş emir ile vacip olmakla birlikte sözleri sebebi ile kendilerine vacip kıldığı şeyleri terk ettiklerinden ötürü bu tür cezalar ile karşı karşıya kaldıklarını haber vermektedir. Onların bu terk ettiklerinin bir kısmı sözü geçen bu haram işleri işlemiş olmalarıydı. Kalplerinin katılaşması ise bu cezalarının bir bölümü idi. Onlar ayrıca kelimeleri yerlerinden oynatmışlar, kendilerine verilen öğüdün bir kısmını unutmuşlardı. Yüce Allah sûre içerisinde onların aralarına düşmanlığı ve kini *"Yahudiler Allah'ın eli bağlıdır dediler. Söylediklerinden ötürü kendi elleri bağlandı ve onlara lanet edildi. Hayır! Allah'ın iki eli de açıktır. O nasıl dilerse öyle infak eder."* (Maide, 64) buyruğu ile haber

938 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVIII, 649.

vermektedir. Seleften Katade ve daha başka benzeri müfessirler hristiyan fırkalar hakkında da işaret ettiğimiz açıklamaları yapmışlardır.][939]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Ali b. Ebu Talha. İbn Abbas'tan rivâyetle[940] yüce Allah'ın: *"Müşriklerden yüz çevir."* (En'âm. 106): *"Sen onların üzerinde musallat bir zorba değilsin."* (Gaşiye. 22): *"Onları affet ve bağışla"*: *"Şâyet affedip ve bağışlarsanız."* (Teğabun. 14): *"Allah'ın emri gelinceye kadar onları affedip bağışlayın."* (Bakara. 109): *"İman edenlere Allah'ın günlerini ummayan kimseleri bağışlamalarını söyle."* (Casiye. 14) ve Kur'ân-ı Kerim'de buna benzer yüce Allah'ın müminlere müşrikleri affedip bağışlamalarına dair vermiş olduğu emirler hakkında söylediklerine göre bütün bu buyrukları yüce Allah'ın: *"Müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün."* (Tevbe. 5): *"Allah'a ve ahiret gününe iman etmeyenlerle ... savaşınız."* (Tevbe. 29) buyruğunun nesh ettiğini söylemişlerdir. İşte bu buyruklar onun müşrikleri affetmesine dair buyrukları nesh etmiş bulunmaktadır.][941]

وَمِنَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَصَارَى أَخَذْنَا مِيثَاقَهُمْ فَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ فَأَغْرَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَسَوْفَ يُنَبِّئُهُمُ اللَّهُ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿١٤﴾

14. "Biz Nasrânîyiz, diyenlerin de sağlam bir şekilde sözlerini almıştık. Onlar da kendilerine verilen öğütlerden bir pay almayı unuttular. Biz de Kıyamet gününe kadar aralarına kin ve düşmanlığı yerleştirdik. Allah yakında onlara yaptıklarını haber verecektir."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Biz nasraniyiz diyenlerin de sağlam bir şekilde sözlerini almıştık. Onlar da kendilerine verilen öğütlerden bir pay almayı unuttular. Biz de kıyamet gününe kadar aralarına kin ve düşmanlığı yerleştirdik."* buyurmaktadır. Müfessirler bu buyruğun onların şu üç gruba ve bunun dışındakilere ayrılışını haber vermektedir. Yine şanı yüce Allah: *"Üçün üçüncüsüdür."* buyruğundan sonra: *"(Allah) üçtür demeyin. Kendi faydanız için (bundan) vazgeçin. Allah an-*

939 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XX. 109-110.
940 Buna dair açıklama daha önce geçmişti
941 es-Sârimu'l-Meslûl. 226.

cak bir tek ilahtır. Çocuğu olmaktan münezzehtir." (Nisâ. 171) buyruğu ile onu Allah'ın bir evladı olarak edinmiş olduklarını gerektiren bir üslupla haber vermiş bulunmaktadır.][942]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

["*Biz nasraniyiz diyenlerin de sağlam bir şekilde sözlerini almıştık. Onlar da kendilerine verilen öğütlerden bir pay almayı unuttular. Biz de kıyamet gününe kadar aralarına kin ve düşmanlığı yerleştirdik.*" buyurmaktadır. İşte bu onların kendilerine verilen emirlerin bir kısmını terk etmiş oldukları hususunda açık bir nastır. Onu terk etmeleri ise aralarına haram kılınmış bulunan düşmanlığın ve kinin yerleşmesine sebep olmuştur. Bu da vacibi/görevi/farzı terk etmenin düşmanlık ve kin gibi haram olan işleri işlemeye sebep olduğuna ve sebebin müsebbebden/sonuçtan daha güçlü olduğuna bir delildir.][943]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Biz Nasrânîyiz, diyenlerin de sağlam bir şekilde sözlerini almıştık. Onlar da kendilerine verilen öğütlerden bir pay almayı unuttular. Biz de Kıyamet gününe kadar aralarına kin ve düşmanlığı yerleştirdik.*" buyurmaktadır.

Şanı yüce Allah hristiyanların Allah'ın kendilerine vermiş olduğu öğüdün bir kısmını terk ettiklerini haber vermektedir. Bu sebeple de o aralarına kıyamet gününe kadar düşmanlığı ve kini yerleştirmiş bulunmaktadır. Böylelikle şanı yüce Allah'ın onların Mesih'in ve ondan önceki nebilerin getirdiklerinin bazısını terk ettiklerini beyan ettiği de ve bundan dolayı kıyamet gününe kadar aralarına düşmanlığı ve kini yerleştirmesini hak ettiklerini de öğrenmiş oluyoruz.][944]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: "*Biz nasraniyiz diyenlerin de sağlam bir şekilde sözlerini almıştık. Onlar da kendilerine verilen öğütlerden bir pay almalarını unuttular. Biz de kıyamet gününe kadar aralarına kini ve düşmanlığı yerleştirdik.*" buyurmakta ve bu buyruğu ile onların kendilerine verilen öğütlerin bir kısmını unutmalarının aralarına düşmanlığın ve kinin yerleştirilmesine sebep teşkil ettiğini haber vermektedir. Buna göre bir kimse meşru ve sünnet olan her şeye uyup meşru olan türlü işleri de bazen bunu bazen ötekini yapacak olursa böylelikle sünnet ilmen

942 el-Fetave Tisiniyye. V. 228.
943 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XX. 109.
944 el-Cevâbu's-Sahih. II. 377.

ve amelen korunmuş olur ve bunu terk etmekten ötürü çevrede var olan mefsedet de ortadan kalkmış olur.][945]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İhtilafa düşenlerin hepsinin yerildiği kitap hakkındaki anlaşmazlığa gelince; buna bunların kitabın bir kısmına iman etmeyip bir kısmına iman ederken diğerlerinin de bir kısmına iman edip bir kısmına iman etmeyişleri örnek gösterilir. Yahudilerin ve hristiyanların ihtilafı ile putperestlerin ihtilafı ve yetmiş fırkanın ihtilafı gibi.

İşte yüce Allah'ın: "*Onlarsa hâlâ anlaşmazlık içerisindedirler. Rabbinin rahmet ettikleri müstesna.*" (Hud, 118-119) buyruğu ile "*Biz nasraniyiz diyenlerin de sağlam bir şekilde sözlerini almıştık. Onlar da kendilerine verilen öğütlerden bir pay almayı unuttular. Biz de kıyamet gününe kadar aralarına kin ve düşmanlığı yerleştirdik.*" buyruklarında sözü edilen ihtilaf budur. Bu sebeple yüce Allah da aralarına düşmanlığı ve kini yerleştirdi. Bu da kendilerine indirilmiş olanların bir kısmına iman etmeyi terk etmeleri sebebi ile olmuştur.][946]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İşte bu şanı yüce Allah'ın kitap ehli ile ilgili olarak "*Biz nasraniyiz diyenlerin de sağlam bir şekilde sözlerini almıştık. Onlar da kendilerine verilen öğütlerden bir pay almayı unuttular. Biz de kıyamet gününe kadar aralarına kin ve düşmanlığı yerleştirdik.*" buyruğuna benzemektedir. Bu buyrukla şanı yüce Allah kendilerine verilen öğüdün bir kısmını terk etmeleri demek olan kendilerine verilen emirlerin bir kısmının gereğini yerine getirmeyi terk edişlerinin aralarına düşmanlığın ve kinin yerleştirilmesine sebep teşkil ettiğini haber vermektedir. İşte bizim dinimize mensup olanlar arasında fiilen görülen de budur. Nitekim dinlerinin usulü/esasları hakkında ve fürû'unun birçoğu ile ilgili görüş ayrılığına düşen usül ve fürû' ehlinden birbirleri ile çekişen taifeler arasında gördüğümüz bu olduğu gibi kimilerine musevi karakterin, kimilerine isevi karakterin daha galip geldiği ulema ile abidler arasında gördüğümüz ve nihâyetinde onların her birisi diğerinin hak namına bir şeye sahip olmadığını ileri süren, bundan önceki iki ümmetten benzerlikler taşıyan kesimlerde gördüğümüz de buna örnektir. Bundan ötürü bizler dinin görünürdeki amellerine sımsıkı sarılan fıkıh öğrenmiş kimse ile dinin bâtıni amellerine sımsıkı sarılan mutasavvıf kimseler arasında gördüğümüz de bunun gibidir. Onların her biri diğerinin izlediği yolu reddetmekte ve onun din mensup-

945 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXIV, 250-251.
946 Der u Tearizil Akli vel Nakl, V, 283.

larından sayılmadığını ileri sürmekte yahut da onu dinden saymayan kimsenin edası ile ondan yüz çevirmekte, böylelikle her iki kesim arasında düşmanlık ve kin ortaya çıkmaktadır.][947]

يَٓا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَٓاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ كَثِيرًا مِمَّا كُنْتُمْ تُخْفُونَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ قَدْ جَٓاءَكُمْ مِنَ اللّٰهِ نُورٌ وَكِتَابٌ مُبِينٌ ﴿١٥﴾

15. "Ey Kitap Ehli! Size kitab(ınız)dan gizlediğiniz şeylerin çoğunu açıklayıp birçoğunu da açıklamadan geçiveren Peygamberimiz gelmiştir. Size muhakkak ki Allah'tan bir nur ve apaçık bir Kitap (Kur'an-ı Kerim) gelmiştir."

Tefsiri:

[Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in peygamber olarak gönderildiği sırada insanlar ya ümmi idiler, herhangi bir kitapları olmayıp Rahman'a ortak koşuyor, putlara ibadet ediyorlardı. Yahut da kitap ehli olup onun mana ve hükümlerini değiştirip, helal ve haramını tahrif etmiş, hakkı bâtıla karıştırmış kimselerdi. -Mevcut durumda olduğu gibi-. Bu sebeple bir kimse kitap ehlinden kendisine izlemekte oldukları yolun hangisini nebilerin getirdiğini, onlardan sonra kendilerinin neyi ortaya çıkardıklarını ayırdetmelerini isteyecek olursa, onların büyük çoğunluğunun böyle bir işi bilemediklerini görür. Aksine onlara göre bunların hepsi tek bir din halini almıştır.

Şanı yüce Allah Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i kendisinden önceki kitapları tasdik edici ve onlar hakkında hüküm verici olmak üzere indirmiş olduğu kitap ile Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i gönderdi. Onunla hakkı bâtıldan, hidâyeti dalaletten, sapıklığı doğruluktan ayırdetmiş oldu.

Yüce Allah: "*Ey Kitap Ehli! Size kitab(ınız)dan gizlediğiniz şeylerin çoğunu açıklayıp birçoğunu da açıklamadan geçiveren Peygamberimiz gelmiştir. Size muhakkak ki Allah'tan bir nur ve apaçık bir Kitap (Kur'an-ı Kerim) gelmiştir. Allah onunla rızasına uyanları selâmet yollarına iletir. Onları izniyle karanlıklardan aydınlığa çıkarır ve kendilerini dosdoğru yola iletir. Andolsun ki; "Allah, Meryemoğlu Mesih'tir." diyenler, kâfir oldular. De ki: "Şâyet Meryemoğlu Mesih'i, anasını ve yeryüzünde bulunanların hepsini helâk etmek isterse, Allah'a karşı kim ne yapabilir? Göklerin, yerin ve aralarındaki her şeyin mülkü Allah'ındır. O, dilediğini yaratır, Allah herşeye gücü yetendir.*" (Âyet 15-17) -buyruğundan iti-

947 Mecmû'u'l-Fetâvâ, I, 14-15.

baren- *"Ey Kitap Ehli! Peygamberlerin arasının kesildiği bir zamanda size (dinin hükümlerini) açıklayıp duran Rasûlümüz gelmiştir. "Bize bir müjdeleyici ve bir korkutucu gelmedi" demeyesiniz, diye. İşte size gerçekten müjdeleyici ve korkutucu (bir peygamber) gelmiş bulunuyor. Allah her şeye gücü yetendir."* (Âyet 19) –buyruğuna kadar- buyurmaktadır.][948]

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ قُلْ فَمَنْ يَمْلِكُ مِنَ اللّٰهِ شَيْئًا إِنْ أَرَادَ أَنْ يُهْلِكَ الْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَاللّٰهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٧﴾

17. "Andolsun ki; "Allah, Meryemoğlu Mesih'tir." diyenler, kâfir oldular. De ki: "Şâyet Meryemoğlu Mesih'i, anasını ve yeryüzünde bulunanların hepsini helâk etmek isterse, Allah'a karşı kim ne yapabilir? Göklerin, yerin ve aralarındaki her şeyin mülkü Allah'ındır. O, dilediğini yaratır, Allah herşeye gücü yetendir."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah'ın: *"Andolsun ki: Allah Meryemoğlu Mesihtir diyenler kâfir oldular."* buyruğunun onların bu husustaki üç görüşlerinden birisine işaret olduğunu söylerler. Bu da: Lâhut (ilahi uknum) ile nâsut tıpkı suyun süte karışması gibi tek bir cevher oldular diyen yakubilerin söyledikleri sözdür.][949]

وَقَالَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى نَحْنُ أَبْنَاءُ اللّٰهِ وَأَحِبَّاؤُهُ قُلْ فَلِمَ يُعَذِّبُكُمْ بِذُنُوبِكُمْ بَلْ أَنْتُمْ بَشَرٌ مِمَّنْ خَلَقَ يَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ ﴿١٨﴾

18. "Yahûdî ve hristiyanlar: "Biz Allah'ın oğulları ve sevdikleriyiz" dediler. De ki: "Öyle ise günahlarınız yüzünden niçin sizi azaplandırıyor?" Hayır, siz O'nun yarattığı insanlardansınız. O, dilediği kimseye mağfiret eder, dilediği kimseyi de cezalandırır. Göklerin, yerin ve her ikisinin arasındaki her şeyin mülkü Allah'ındır. Sonunda dönüş O'nadır."

948 el-Cevâbu's-Sahih. V. 78-79.
949 Der u Tearizil Akli vel Nakl. X. 238.

Tefsiri:

[Yüce Allah: "*Yahûdî ve hristiyanlar: "Biz Allah'ın oğulları ve sevdikleriyiz" dediler. De ki: "Öyle ise günahlarınız yüzünden niçin sizi azaplandırıyor?" Hayır. siz O'nun yarattığı insanlardansınız. O. dilediği kimseye mağfiret eder. dilediği kimseyi de cezalandırır. Göklerin, yerin ve her ikisinin arasındaki her şeyin mülkü Allah'ındır. Sonunda dönüş O'nadır.*" (Âyet 18) buyurmaktadır. Süddî dedi ki:[950] Dediler ki: Allah, İsrail'e: Senin oğlun çocuklar arasında benim ilk oğlumdur. demiştir. dedikleri için Allah onları cehennem ateşine sokacak. Böylelikle onlar cehennemde cehennem kendilerini tertemiz edinceye kadar ve günahlarını yeyinceye kadar kalacaklarmış. Sonra da bir münadi: İsrailoğulları'ndan sünnet edilmiş herkesi çıkartın. diye seslenecekmiş.][951]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: "*De ki: Öyle ise günahlarınız yüzünden niçin sizi azaplandırıyor? Hayır siz onun yarattığı insanlardansınız. O dilediği kimseye mağfiret eder, dilediği kimseyi de cezalandırır.*" buyurmaktadır. Şüphesiz yüce Allah'ın. günahları sebebi ile onları azaplandırması onların sevilmeyen kimseler olmalarını ve nübüvvete müntesib oluşlarının sözkonusu olamayacağını gerektirmekte, hatta onların Rabbleri olan ve yaratılmış varlıklar olmalarını da gerektirmektedir.][952]

وَإِذْ قَالَ مُوسٰى لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَعَلَ فِيكُمْ
أَنْبِيَٓاءَ وَجَعَلَكُمْ مُلُوكًاۗ وَاٰتَاكُمْ مَا لَمْ يُؤْتِ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ ﴿٢٠﴾
يَا قَوْمِ ادْخُلُوا الْأَرْضَ الْمُقَدَّسَةَ الَّتِي كَتَبَ اللّٰهُ لَكُمْ وَلَا تَرْتَدُّوا عَلٰٓى
أَدْبَارِكُمْ فَتَنْقَلِبُوا خَاسِرِينَ ﴿٢١﴾

20. "Hani Mûsâ kavmine demişti ki: "Ey Kavmim! Allah'ın üzerinizdeki nimetini düşünün ki, içinizden peygamberler göndermiş ve sizi hükümdarlar yapmış, âlemlerden hiç kimseye vermediğini de size vermişti.

21. "Ey Kavmim! Allah'ın size yazdığı Arz-ı Mukaddese girin, gerisin geriye dönmeyin. Yoksa kaybedenler olarak geri dönersiniz."

950 İbn Cerir. 11614.
951 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVII. 269.
952 Mecmû'u'l-Fetâvâ. X. 208.

Tefsiri:

[İşte arz-ı mukaddes de böyle idi. Orada şanı yüce Allah'ın sözünü ettiği zorba kimseler vardı. Nitekim yüce Allah: *"Hani Mûsâ kavmine demişti ki: "Ey Kavmim! Allah'ın üzerinizdeki nimetini düşünün ki, içinizden peygamberler göndermiş ve sizi hükümdarlar yapmış, âlemlerden hiç kimseye vermediğini de size vermişti. "Ey Kavmim! Allah'ın size yazdığı Arz-ı Mukaddese girin, gerisin geriye dönmeyin. Yoksa kaybedenler olarak geri dönersiniz."* (Âyet 20-21) buyurmaktadır. Ayrıca yüce Allah Mûsâ ve kavmini suda boğulmaktan kurtardığı zaman: *"Ben sizlere pek yakında fâsıkların yurdunu göstereceğim."* (A'raf. 145) buyurmuştur. Sözkonusu bu yurt ise fâsıkların o sırada sakin oldukları yurdu idi. Daha sonra aynı yerlere salih kimseler yerleşince oralar salihlerin yurdu oldu.][953]

قَالُوا يَا مُوسَى إِنَّ فِيهَا قَوْمًا جَبَّارِينَ وَإِنَّا لَنْ نَدْخُلَهَا حَتَّى يَخْرُجُوا مِنْهَا
فَإِنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا فَإِنَّا دَاخِلُونَ ﴿٢٢﴾ قَالَ رَجُلَانِ مِنَ الَّذِينَ يَخَافُونَ
أَنْعَمَ اللهُ عَلَيْهِمَا ادْخُلُوا عَلَيْهِمُ الْبَابَ فَإِذَا دَخَلْتُمُوهُ فَإِنَّكُمْ غَالِبُونَ وَعَلَى
اللهِ فَتَوَكَّلُوا إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٢٣﴾ قَالُوا يَا مُوسَى إِنَّا لَنْ نَدْخُلَهَا أَبَدًا
مَا دَامُوا فِيهَا فَاذْهَبْ أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا إِنَّا هَاهُنَا قَاعِدُونَ ﴿٢٤﴾

22. "Dediler ki: Ey Mûsâ, orada zorba bir topluluk var. Doğrusu onlar oradan çıkmadıkça biz de oraya asla girmeyiz. Eğer oradan çıkarlarsa biz de o zaman gireriz.

23. (Allah'tan) korkan kimselerden Allah'ın kendilerine nimet verdiği iki kişi dedi ki: "Onların üzerine kapıdan girin. Oradan girdiniz mi, muhakkak siz gâlib gelirsiniz. Eğer iman edenler iseniz, yalnız Allah'a güvenip dayanınız.

24. Onlar da şöyle dediler: "Ey Mûsâ, onlar orada bulundukça, biz asla oraya girmeyiz. Git sen ve Rabbin savaşın, biz de buracıkta oturuyoruz."

Tefsiri:

[Bunun sebebi ile ilgili olarak şöyle denilmiştir: İsrailoğullarının nefisleri Firavunun kendilerini kahretmesi ve Firavunun onları köleleştirmesi sebebi ile olduk-

953 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVII. 143-144.

ça zelil düşmüştü. İşte nefislerinin güçlenmesi ve üzerlerindeki o zilletin kaybolup gitmesi için onlar hakkında ağır şer'i hükümler teşri edilmiş idi. İşte bu sebepten ötürü onlara cihad emri verilince ondan yüz çevirdiler.][954]

قَالَ رَبِّ إِنِّي لَٓا أَمْلِكُ إِلَّا نَفْسِي وَأَخِي فَافْرُقْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴿٢٥﴾

25. "Rabbim, ben kendimle kardeşim (Hârûn)dan başkasına sahip değilim. Artık bizimle o fâsıklar topluluğunun arasını ayır!" dedi."

Tefsiri:

[Mûsâ: *"Rabbim, ben kendimle kardeşimden başkasına sahip değilim."* dedi. Çünkü kardeşi kendisine itaat ettiği için onun hakkında tasarrufta bulunma gücüne sahip olduğundan ötürü o bunu kendisinin ona sahip olması/malik olması diye değerlendirmiş bulunmaktadır.][955]

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ ابْنَيْ اٰدَمَ بِالْحَقِّۢ إِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا فَتُقُبِّلَ مِنْ أَحَدِهِمَا وَلَمْ يُتَقَبَّلْ مِنَ الْاٰخَرِۜ قَالَ لَأَقْتُلَنَّكَۜ قَالَ إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللّٰهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ ﴿٢٧﴾

27. "Bir de onlara Âdem'in iki oğlunun kıssasını hak ile oku. Hani onlar birer kurban sunmuşlardı da ikisinden birininki kabul olunmuş, diğerinden kabul olunmamıştı. O (Kabil, Habil'e): "Seni mutlaka öldüreceğim" demişti. Öbürü: "Allah, ancak takva sahiplerinden kabul eder." demişti."

Tefsiri:

[Bunun böyle olması şanı yüce Allah'ın kitab-ı keriminde: *"Allah ancak takva sahiplerinden kabul eder."* buyurmuş olmasıdır. Yani o yaptıkları amelde ondan korkan takvalıların amelini kabul eder.][956]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Derler ki: Yüce Allah'ın: *"Allah ancak takva sahiplerinden kabul eder."* buyruğu, yaptığı amel hususunda kendisinden korkan kimselerin amelini kabul eder.

954 el-Cevâbu's-Sahih, V, 81.
955 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VIII, 16.
956 Câmiu'r-Resâil, I, 257.

Yoksa bundan maksat ne büsbütün günahsız olmaktır ne de sadece şirk koşmamış olmaktır. Aksine şanı yüce Allah herhangi bir amelde kendisinden korkan takvalı kimsenin o amelini daha başka günahları bulunsa dahi kabul buyurur. Buna delil de yüce Allah'ın: *"Gündüzün iki tarafında gecenin de birbirine yakın saatlerinde dosdoğru namaz kıl. Çünkü iyilikler kötülükleri giderir."* (Hud, 114) buyruğu delildir. Eğer kötülük işlemiş olan kimseden yaptığı iyilik kabul edilmiyor olsaydı iyiliğin kötülüğü silmesi gidermesi sözkonusu olmazdı.][957]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İşte buna bağlı olarak insanlar yüce Allah'ın: *"Allah ancak takva sahiplerinin amelini kabul eder."* buyruğu hakkında görüş ayrılığı içerisindedirler. Hariciler ile Mutezilenin kanaatine göre ancak büyük bir günah işlememiş ve kayıtsız ve şartsız kendisinden korkup takvalı hareket edenlerden başkasının herhangi bir hasenesi kabul edilmez. Mürcieye göre ise Allah şirkten sakınan kimsenin amelini kabul eder. Böylelikle onlar büyük günah işleyen kimseleri de "takva sahibi kimseler"in kapsamı içerisinde değerlendirmişlerdir. Ehl-i sünnet vel cemaate göre şanı yüce Allah amelinde Allah'tan korkan ve amelini Allah için ihlasla ve Allah'ın emrine uygun olarak yapan takvalı kimselerin amelini kabul eder. Buna göre herhangi bir amelde Allah'a karşı takvalı olandan Allah o amelini kabul buyurur. İsterse onun dışındaki amellerde isyan eden birisi olsun. Eğer işlediği o amelinde Allah'tan korkmayan takvalı birisi değilse ondan -diğer amellerinde Allah'a itaat eden birisi dahi olsa- o amelini kabul etmez.][958]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Hariciler ile Mutezile yüce Allah'ın: *"Allah ancak takva sahiplerinden kabul eder."* buyruğunu delil göstererek şöyle demişlerdir: Kebire/büyük günah sahibi kişi takvalılardan değildir. Bu sebeple Allah onun hiçbir amelini kabul buyurmaz. Onun herhangi bir hasenesi/iyiliği de olmaz. Hâlbuki hasenatın en büyüğü imandır. Bu kişi ile birlikte iman namına herhangi bir şey de olmaz. Bu sebeple böyle bir kişi cehennem ateşinde ebedi kalmayı hak eder. Mürcie onlara şu şekilde cevap vermişlerdir: Takva sahiplerinden maksat küfürden sakınan korunan kimselerdir. Mutezile onlara: Kur'ân-ı Kerim'de *"Takva sahipleri"* ismi sevabı/mükâfatı hak eden kimseleri kapsar. Yüce Allah'ın: *"Muhakkak ki takva sahipleri cennetlerde ve ırmaklar (ın kenarın)dadır. Sıdk meclisinde gâyet muktedir bir melikin yanındadırlar."* (Kamer, 54-55) buyruklarında olduğu gibi. Aynı şekilde

957 Minhâcü's-Sünne, V, 296.
958 Mecmû'u'l-Fetâvâ, X, 322.

Âdem'in iki oğlu kurbanlıklarını takdim ettiklerinde kurban kesip de kurbanı kabul olunmayan kişi kâfir değildi. O ancak bundan sonra kâfir oldu. Çünkü kâfir olsaydı kurban kesmeye kalkmazdı. Yine Selef bu âyet-i kerimeden ötürü hep korku içinde olmuşlardır. Eğer bununla küfürden sakınan kimseler kastedilmiş olsaydı korkmazlardı. Yine *"takva sahipleri"* lafzının mutlak olarak zikredilmesi ve bundan dolayı onunla kâfir olmayan kimsenin kastedilmiş olmasının da şeriat koyucunun hitabında bir aslı, bir dayanağı yoktur. Dolayısıyla o şekilde onu yorumlamak caiz değildir.

Doğru cevap ise şudur: Maksat o muayyen amelde Allah'tan korkan takvalı kimselerdir. Nitekim Fudayl b. İyaz yüce Allah'ın: *"O hanginizin daha güzel amelde bulunacağını denemek üzere..."* (Mülk, 2) buyruğu hakkında daha ihlaslı ve daha doğru, diye açıklamıştır. Ey Ebu Ali! Daha ihlaslı ve daha doğru olması ne demektir? diye sorulması üzerine şu cevabı vermiştir: Çünkü amel ihlaslı olmakla birlikte doğru değilse kabul olunmaz. Doğru olmakla birlikte ihlaslı değilse yine kabul olunmaz. Aynı zamanda hem ihlaslı yapılıp hem doğru olmadığı sürece makbul değildir demiştir.[959]

İhlaslı olması, yalnız Allah için yapılması demektir. Doğru olması ise, sünnete uygun olması demektir. Buna göre -riyakârlar gibi- her kim Allah'tan başkası için bir amel işleyecek olursa onun o ameli ondan kabul olunmaz. Nitekim sahih hadiste şanı yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "Ben ortaklar arasında şirke en muhtaç olmayanım. Her kim bir amel işleyip de o amelinde benimle birlikte benden başkasını ortak koşacak olursa ben ondan uzağım. O amelin tamamı da ortak koştuğu o kimseye ait olur."[960]

Yine sahih hadiste: "Allah abdestsiz herhangi bir namazı da kabul etmez, hırsızlıktan verilen sadakayı da kabul etmez."[961] buyrulmuştur.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ayrıca: "Allah büluğa ermiş bir dişinin başını örtmeksizin namazını kabul buyurmaz."[962] buyurmuştur. Sahih hadiste de: "Her kim, bizim bu işimize uymayan bir amel işleyecek olursa o geri çevrilir." buyurmuştur.[963]

959 Buna dair açıklama daha önce geçti.
960 Kaynakları daha önce gösterildi.
961 Kaynakları daha önce gösterildi.
962 Kaynakları daha önce gösterildi.
963 Kaynakları daha önce gösterildi.

Yani o kabul olunmayıp geri çevrilir. O halde küfürden sakınıp Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in emrine getirdiklerine uymayan bir amel işleyenden o ameli kabul edilmez. Eğer abdestsiz namaz kılacak olursa namazı kabul olunmaz. Çünkü böyle bir kişi yaptığı o amelinde takvalı hareket etmemiştir. İsterse şirkten sakınan anlamında takvalı olsun.

Yine yüce Allah: *"Verdiklerini verirlerken Rabblerinin huzuruna dönecekler diye kalpleri ürperenler."* (Mü'minûn. 60) buyurmaktadır. Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den rivâyet ettiği hadiste o: Ey Allah'ın Rasûlü! Buradan maksat zina eden. hırsızlık eden ve içki içen birisi olmakla birlikte azaba uğratılmaktan korkan kişi midir? diye sorunca o: Hayır ey (Ebu Bekir) es-Sıddik'in kızı! Maksat namaz kılan. oruç tutan ve sadaka veren bir kişi olmakla birlikte o amelinin kendisinden kabul olunmayacağından korkan kişidir, diye cevap vermiştir.[964]

Seleften amelinin kabul edilmeyeceğinden korkan kimselerin korkmalarının sebebi amelini emrolunduğu şekilde yapmamış olmaktan korkmasından dolayıdır. Bu ise aralarından iman ile ilgili ve imani ameller hususunda istisna yapan kimselerin istisnası ile ilgili olarak yapılmış açıklamaların en açık ve güçlü olanıdır. Bu istisnaya örnek herhangi bir kimsenin: Ben inşaallah müminim, ben inşaallah namaz kıldım. demesi gibi sözleridir. Böyle demesi ise onun bu farzı emrolunduğu şekilde yapmamış olmak korkusu ile söyler. Yoksa kalbindeki tasdik ile ilgili olarak şüphe olduğu için söylemez. Çünkü âyet-i kerime ile: Allah ancak bütün günahlardan sakınan takvalı kimselerden ameli kabul eder manasının kastedilmiş olması mümkün değildir. Çünkü kâfir ve fâsık tevbe etmek istediği vakit takvalı bir kişi değildir. Eğer amelin kabul edilmesi için o ameli işleyenin işlediği zamanda herhangi bir günahının olmaması şart koşulacak olursa tevbenin kabul edilmesi de imkânsız olur. Oysa yapılan amelde takva şartının koşulması böyle değildir. Buna göre tevbe eden kişi yerine getirilmesi gereken şekliyle tevbe ettiği taktirde tevbesi olur. Tevbeye başladığı zamanda ise o şerden hayra doğru geçiş yapmakta olan bir kimsedir. Henüz günahtan kurtulup arınmış olmamakla birlikte aksine ondan kurtuluş halinde o kişi takvalı bir kişidir.

Aynı şekilde bir kimse büyük bir günah üzerinde ısrarcı olmakla birlikte iyi amelleri işleyecek olup sonra da tevbe edecek olursa tevbe sebebi ile günahlarının düşmesi ve fâsık iken işlemiş olduğu o iyiliklerinin kendisinden kabul edilmesi gerekir.

964 Tirmizi. V. 327: İbn Mace. 4198: Ahmed. VI. 159: Hakim. II. 393. Hadis sahihtir.

Aynı şekilde kâfir diğer insanlara karşı öldürmek, gasb etmek, iftirada bulunmak gibi birtakım zulümler işlemiş olmakla birlikte müslüman olacak olursa -aynı şekilde zımmi bir kimse de müslüman olduğu taktirde- kullara yaptığı haksızlık ve zulümlerin sorumlulukları üzerinde kalmakla birlikte müslüman olması kabul edilir.

Çünkü ancak üzerinde büyük günah sorumluluğu bulunmayan kimselerin ameli kabul edilir olsaydı diğer hayasızlıklardan ve haksızlık ve zulümlerden tevbe etmedikçe zımmi bir kimsenin müslümanlığı sahih olmazdı. Aksine o müslüman olmakla birlikte muhalled (cehennemde ebediyyen mahkûm) birisi olurdu. İnsanlar bilinen birtakım günahları bulunduğu ve üzerlerinde birtakım kul hakları olduğu halde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) zamanında müslüman idiler. Onların müslümanlıkları makbuldü ve onlar kul haklarından ötürü de şanı yüce Allah'a tevbe ediyorlardı. Nitekim sahih'te sabit olduğu üzere Muğire b. Şu'be İslâm'a girdiği sırada daha önce cahiliye döneminde bir arkadaş grubu ile yol arkadaşlığı yapmış sonra da onlara hainlik etmiş mallarını alıp gelip müslüman olmuştu. Hudeybiye senesinde Urve b. Mesud gelip Muğire de Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in başı ucunda kılıçla beklemekte iken Muğire kılıçla Urve'yi geri itmişti. Urve: Bu kim diye sorduğunda oradakiler: Senin kızkardeşinin oğlu Muğire demişlerdi. Urve: Ey sözünde durmayan gaddar herif. Ben senin yaptığın bu gaddarlığının bedelini ödemek için çalışıp uğraşmamış mıydım. demişti. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de bunun üzerine: "Müslüman olmasını ben kabul ediyorum (haksızca almış olduğu) mala gelince benim onunla hiçbir alakam yoktur." buyurmuştu.[965]

Şanı yüce Allah da: "*Rabblerine sabah akşam -sırf O'nun rızasını dileyerek- dua edenleri kovma. Onların hesabından sana birşey düşmez. Senin hesabından da onlara bir şey düşmez ki onları kovasın. (Kovarsan) o taktirde zâlimlerden olursun.*" (En'âm. 52) buyurmuştur. Nuh kavmi de ona: "*Sana en sıradan kimseler tabi olmuş iken sana iman mı edelim?*" *dediler. Dedi ki:* "*Onların yaptıkları hakkında benim bir bilgim yoktur. Onların hesabı ancak Rabbime aittir. Eğer inceden inceye kavrayan kimselerseniz.*" (Şuarâ. 111-113) Bizler kendisine gelerek müslüman olmak istediğini söyleyen zımmi bir kimseye senin üzerinde günah diye bir şey kalmadığı sürece senin müslümanlığın sahih olamaz diyen bir müslüman kimse olduğunu bilmiyoruz. Namaz ve zekat gibi diğer hayırlı ameller de böyledir.][966]

965 Buhârî. III. 254.
966 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 494-498.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Allah ancak takva sahiplerinden kabul eder."* buyurmaktadır. Talk b. Habib dedi ki: Takva Allah'tan gelen bir nur üzere Allah'ın rahmetini ümit ederek Allah'a itaati olan işleri yapman ve yine Allah'tan gelen bir nur üzere Allah'ın azabından korkarak Allah'a masiyet olan işleri terk etmendir demiştir.][967]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Allah ancak takva sahiplerinden kabul eder."* buyruğu o amelde Allah'tan korkup takvalı olan kimseden kabul eder demektir. Bu da yaptığı amelinin yüce Allah için ihlasla yapılan salih bir amel olması sûretiyle ve o amelinin sünnete uygun olması ile mümkün olur. Nitekim yüce Allah: *"Artık kim Rabbine kavuşmayı ümit ediyorsa salih bir amel işlesin ve Rabbine ibadetinde kimseyi ortak koşmasın."* (Kehf. 110) buyurmuştur. Ömer b. Hattab (radıyallâhu anh) da duasında şöyle derdi: Allah'ım. amelimin tamamını salih kıl, onu kendin için hâlis kıl ve onda hiçbir kimseye ait en ufak bir pay kılma.[968]][969]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şu: *"Allah ancak takva sahiplerinden kabul eder."* âyeti hakkında insanların üç farklı görüşü vardır. İki uç görüş ve vasat/mutedil görüş. Haricilerle Mutezililer: Allah ancak büyük günahlardan sakınan takvalıların amelini kabul eder derler. Çünkü onlara göre büyük günah işleyen bir kimsenin durum ne olursa olsun hiçbir hasenesi/iyiliği kabul edilmez. Mürcie de şöyle der: Her kim şirkten sakınırsa (onun ameli kabul edilir.)

Selef ve imamlar da şöyle der: Allah ancak işlediği o amelinde kendisine karşı takvalı olup, o amelini Allah'ın emrettiği gibi sadece yüce Allah için ihlasla yapan kimsenin amelini kabul eder.

Fudayl b. İyaz yüce Allah'ın: *"O hanginizin daha güzel amelde bulunacağını denemek üzere."* (Mülk. 2) buyruğu hakkında hanginizin amelini daha ihlaslı ve daha doğru yapacağını ortaya çıkarmak üzere demiştir. Bunun üzerine ona: Ey Ebu Ali! Amelin daha ihlaslı ve daha doğru olması ne demektir? diye sorulunca şöyle cevap vermiştir: Şüphesiz amel ihlaslı olmakla birlikte eğer doğru değilse kabul olunmaz. Yine amel doğru olmakla birlikte ihlaslı olmazsa yine kabul olunmaz. Amel aynı zamanda hem ihlaslı hem doğru olmadıkça makbul değildir.

967 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVIII. 34-35.
968 Kaynakları daha önce gösterilmişti.
969 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XI. 662.

İhlaslı amel yalnızca Allah için yapılması demektir. Doğru olması ise sünnete uygun olması demektir.[970]

Buna göre büyük günah/kebire sahibi bir kimse amellerden herhangi birisinden Allah'tan korkup takvalı olursa Allah ondan o ameli kabul eder. Ondan daha faziletli bir kimse ise eğer işlediği bir amelinde Allah'tan korkmayacak olursa kendisinden daha başka amellerini kabul etse dahi o ameli ondan kabul etmez.

Şanı yüce Allah ancak ameli, emrolunduğu şekilde işleyip yapan kimselerden kabul ettiğine göre sünende Ammar'ın Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den de şöyle buyurduğu kaydedilmektedir: "Şüphesiz kişi namazını bitirip gider de ona namazının ancak yarısı, üçte biri, dörtte biri, hatta sonunda ancak onda biri yazılır buyurmuştur.[971]][972]

إِنَّمَا جَزَٰٓؤُاْ ٱلَّذِينَ يُحَارِبُونَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَيَسْعَوْنَ فِى ٱلْأَرْضِ فَسَادًا أَن يُقَتَّلُوٓاْ
أَوْ يُصَلَّبُوٓاْ أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُم مِّنْ خِلَٰفٍ أَوْ يُنفَوْاْ مِنَ ٱلْأَرْضِ
ذَٰلِكَ لَهُمْ خِزْىٌ فِى ٱلدُّنْيَا وَلَهُمْ فِى ٱلْءَاخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٣٣﴾

33. "Allah'a ve Rasûlü'ne karşı savaşanların ve yeryüzünde fesat çıkarmaya çalışanların cezası ancak öldürülmeleri yahut asılmaları yahut ellerinin ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi yahut yer(lerin)den sürülmeleridir. Bu, onlara dünyada bir horluktur. Âhirette ise onlara pek büyük bir azap vardır."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Allah'a ve Rasûlüne karşı savaşanların ve yeryüzünde fesat çıkaranların cezası ancak öldürülmeleri yahut asılmaları yahut ellerinin ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi ..."* buyruğunun nüzul sebebi ile ilgili olarak şöyle denilmiştir: Bu âyetin nüzul sebebi irtidad edip adam öldüren ve haksızca mal alan Uranilerdir. Bir diğer görüşe göre bunun iniş sebebi ahitlerini bozup savaşan ahitli bazı kimselerdir. Bir diğer görüşe göre bunlar müşriklerdir. Fakat yüce Allah muharib mürtedler ile ahdini bozan muharibleri ve müşrik muharibleri bir arada sözkonusu etmiştir.

970 Kaynakları daha önce gösterildi.
971 Ebu Davud, 796. Hasen bir hadistir.
972 Minhâcü's-Sünne, VI. 216-217.

Selef ve halefin cumhuru ise bu âyet-i kerimenin müslüman yol kesicileri kapsadığı kanaatindedirler. Esasen âyet-i kerime bunların hepsini kapsar. Bundan dolayı bütün bunlar arasından ele geçirilmeden önce tevbe edenler üzerindeki yüce Allah'ın hakkı düşer.][973]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Allah'a ve Rasûlüne karşı savaşanların ve yeryüzünde fesat çıkarmaya çalışanların cezası ancak öldürülmeleri yahut asılmaları yahut ellerinin ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi ya da yerlerinden sürülmeleridir."* buyurmaktadır.

Buna göre Allah'a ve Rasûlüne itaatin kapsamı içerisine girmeyi kabul etmeyen silah ve güç sahibi herkes Allah'a ve Rasûlüne karşı savaş açmış olur. Yeryüzünde Allah'ın kitabı ve Rasûlünün sünneti dışındaki hükümler gereğince amel eden herkes de yeryüzünde fesat için çalışmış olur. Bundan dolayı Selef bu âyet-i kerimeyi hem kâfirler hem kıble ehli hakkında tevil etmişlerdir. Hatta bütün imamlar sadece mal almak maksadı ile silah kullanan yol kesicileri de kapsamına sokmuşlar ve insanların savaşmak yoluyla mallarını aldıkları için kendilerini Allah'a ve Rasûlüne karşı savaş açanlar, yeryüzünde fesat çıkartanlar olarak değerlendirmişlerdir. İsterse bunlar yaptıklarının haram olduğuna inansın, Allah'a ve Rasûlüne iman ettiklerini ikrar etsinler.][974]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Allah'a ve Rasûlü'ne karşı savaşanların ve yeryüzünde fesat çıkarmaya çalışanların cezası ancak öldürülmeleri yahut asılmaları yahut ellerinin ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi yahut yer(lerin)den sürülmeleridir. Bu, onlara dünyada bir horluktur. Âhirette ise onlara pek büyük bir azap vardır. Yalnız kendilerine gücünüz yetmeden önce tevbe edenler müstesnâdırlar. Bilin ki Allah çok mağfiret edicidir, çok merhamet sahibidir."* (Âyet 33-34) buyurmakta ve bu buyruğunda yalnızca kendilerine güç yetirilemeden önce tevbe edenleri istisna etmektedir. Buna göre kendisine güç yetirilmesinden önce tevbe eden kimse ifadelerdeki umumilik, mefhum ve ta'lil sebebi ile kendilerine had uygulanması icab eden kimseler arasında kalmaya devam etmektedir. Bu ise durumunun beyyine ile sabit olması şartına bağlıdır. Eğer bu hali ikrar ile olup kendisi tevbe ederek günahını ikrar ile gelecek olursa böyle birisi hakkında daha başka bir yerde sözkonusu ettiğimiz görüş ayrılığı bulunmaktadır.][975]

973 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 85.

974 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVIII. 469-470.

975 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVIII. 301.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Çünkü şanı yüce Allah sadece *"Yeryüzünde fesat çıkarmaya çalışanlar."* buyrulmaktadır. Eğer bunun mefulünleh olmak üzere nasb olduğu söylenecek olursa yani yeryüzünde fesat çıkarmak için çalışanlar anlamında olup bu yönüyle yüce Allah'ın: *"(Yanından) ayrılıp gitti mi yeryüzünde fesat çıkarmaya, ekini ve nesli yok etmeye çalışır. Allah ise fesadı sevmez."* (Bakara. 205) buyruğuna benzediği söylenecek olursa ve sai/çalışmak amel ve fiil olduğuna göre dinin emrini bozmaya çalışan bir kimse isterse çalışması başarısız olsun yeryüzünde fesat çıkarmak için çalışmış kimsedir denildiği taktirde şöyle cevap veririz: Buyruk ya mastar olarak yahut hal olarak nasb edilmiştir. İfadenin takdiri de fesat çıkartıcı olarak yeryüzünde çalışırsa şeklinde olup bu yönüyle yüce Allah'ın: *"Yeryüzünde fesat çıkartıcılar olarak taşkınlık yapmayınız."* (Bakara. 60) buyruğu gibi yahut da: Celese kuuden: Oturmak sûretiyle çömeldi denilmesi gibidir. Böyle bir ifade ise fesadı gerektiren bir iş yapan her kişi hakkında söylenir. İsterse insanların onu kabul etmeyişleri ve ona imkân vermeyişleri sebebi ile etkili olmasın. Bu da herhangi bir kimseyi öldürmemesi ve herhangi bir mal almaması halinde yol kesen kişi durumundadır. Bununla birlikte böyle bir iş de eğer kendisine had uygulanmayacak olursa nefislerde herhangi bir fesat bırakmayacağı da söylenemez.

Diğer taraftan dine dil uzatmak Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in durumunu insanların gözlerinde çirkin göstermek ve insanların ondan nefret etmelerini sağlamaya çalışmak da fesadın en büyüklerindendir. Nitekim onu destekleyip ona yardımcı olmak, ona gereken saygı ve tazimi göstermek de ıslahın en büyük sebeplerindendir. Fesat salahın zıddıdır. Allah'ın sevdiği her bir söz yahut her bir amel salah kısmından olduğu gibi Allah'ın sevmediği, buğzettiği her bir söz yahut her bir iş de fesadın bir parçasıdır. Yüce Allah da: *"Yeryüzü ıslah edilmişken orada fesat çıkarmayın."* (A'râf. 56) buyurmaktadır. Bundan maksat ise iman ve itaatten sonra küfür ve masiyette bulunmaktır. Fakat fesat iki türlüdür. Birisi lazım/geçişsiz fiildir. Bu da fesede yefsidü fesâdenin mastarıdır. Diğeri ise müteaddi/geçişlidir. Bu ise efsede yüfsidü ifsâden şeklinde mastar isimdir. Nitekim yüce Allah: *"(Yanından) ayrılıp gitti mi yeryüzünde fesat çıkarmaya, ekini ve nesli yok etmeye çalışır. Allah ise fesadı sevmez."* (Bakara. 205) buyurmaktadır. İşte burada kastedilen budur. Çünkü yüce Allah: *"Yeryüzünde fesat çıkarmaya çalışanlar."* buyurmaktadır.

Böyle bir ifade ise ancak başklarını ifsad edip bozan kimseler hakkında kullanılır. Çünkü kişinin yalnız kendi nefsinde fesat sözkonusu olacak olursa "yeryüzünde fesat çıkarmaya çalıştı" denilmez. Böyle bir ifade ancak fesadın insandan

ayrılıp yeryüzünde ortaya çıkması halinde kullanılır. Nitekim yüce Allah: *"İster yeryüzünde, ister nefislerinizde meydana gelen her bir musibet mutlaka Bizim onu yaratmamızdan önce o bir kitaptadır."* (Hadid. 22); *"Biz âyetlerimizi onlara hem âfâkta hem kendi nefislerinde göstereceğiz."* (Fussilet. 53) ve *"Ve nefislerinizde de. Hiç ibretle görmez misiniz?"* (Zâriyât. 21) buyurmaktadır.][976]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah onlar hakkında: *"Allah'a ve Rasûlü'ne karşı savaşanların ve yeryüzünde fesat çıkarmaya çalışanların cezası ancak öldürülmeleri yahut asılmaları yahut ellerinin ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi yahut yer(lerin) den sürülmeleridir. Bu, onlara dünyada bir horluktur. Âhirette ise onlara pek büyük bir azap vardır."* (Âyet 33) buyurmaktadır. Şafii Müsned'inde İbn Abbas (radıyallâhu anh)'dan yol kesiciler hakkında şu rivâyeti zikretmektedir: "Eğer insan öldürüp malı almışlarsa onlar da öldürülür ve asılırlar. Şâyet insan öldürmekle birlikte mal almamış iseler öldürülürler asılmazlar. Eğer mal almakla birlikte kimseyi öldürmemişlerse elleri ve ayakları çaprazlama kesilir, Şâyet yolda giden gelenlere korku salmışlarsa ve mal almamışlarsa sürgüne gönderilirler."[977] Bu ise Şafii ve Ahmed gibi ilim ehli pek çok kimsenin kabul ettiği görüştür.

Aynı zamanda Ebu Hanife (radıyallâhu anh)'ın görüşüne de yakındır. Aralarından şöyle diyenler de vardır. İmamın onlar hakkında içtihad ile hüküm verme hakkı vardır. Bu sebeple öldürülmesinde maslahat gördüğü kimseleri -aralarında kendisine itaat olunan bir başkan olması gibi öldürülmeyecek durumda olsa dahi- öldürür. el ve ayaklarının çaprazlama kesilmesinde maslahat gördüğü kimselerin de el ve ayaklarını keser. İsterse o kişi mal almamış olsun. Mal almak hususunda oldukça güçlü ve kuvvetli olması gibi. Nitekim fakihler arasından yol kesicilerin mal almaları halinde öldürülecekleri el ve ayaklarının kesileceği ve asılacakları kanaatinde olanlar da vardır. Birincisi çoğunluğun kabul ettiği görüştür. Yol kesiciler/muharibler arasından öldürmüş katiller var ise imam o kimseyi had olmak üzere öldürür. İlim adamlarının icmaı ile hiçbir şekilde onu affetmesi caiz değildir. Bu icmaı İbnul Münzir zikretmiştir. Böyle birisi hakkında karar vermek yetkisi maktulün mirasçılarına ait değildir. Bu yönü ile bir kimsenin bir diğerini aralarındaki bir düşmanlık, bir dava ya da buna benzer özel birtakım sebeplerden ötürü öldürmesi haline benzemez. Böyle bir maktulün kanı ile ilgili hüküm vermek maktulün velilerine aittir. Arzu ederlerse katilin öldürülmesini is-

976 es-Sarimu'l Meslul. 391-392.

977 el-Umm. VI. 151-152: Beyhaki. Marifetü Sünen. 17274: es-Sünenül Kübra. VIII. 383.

terler, arzu ederlerse onu affederler, dilerlerse diyet alırlar. Çünkü katil maktulü özel bir maksat sebebi ile öldürmüştür.

Muharibler/yol kesiciler ise insanların mallarını almak için öldürürler. Dolayısıyla bunların zararları tıpkı hırsızlar gibi umumidir. Bu sebeple onların öldürülmeleri Allah'ın hakkı olan bir haddin gereğidir. Bu fukaha arasında ittifakla kabul edilmiş bir husustur. Hatta maktul katile denk değil ise fukaha muharebe/yol kesimi dolayısıyla katilin öldürülüp öldürülmeyeceği hususunda ihtilaf etmişlerdir. Katilin hür, maktulün köle yahut katilin müslüman maktulün zımmi ya da müste'men olması hallerinde olduğu gibi. Daha kuvvetli görüş katilin öldürüleceği görüşüdür. Çünkü o genel bir fesat çıkarmak için öldürmüş, bundan dolayı had olarak o da öldürülür. Nitekim yoldan gidip gelenlerin mallarını aldığı taktirde de eli kesilir ve onların hakları dolayısıyla hapsedilir.

Şâyet yol kesici hırsızlar bir topluluk iseler ve onlardan biri bizzat öldürmüş olup diğerleri ona yardımcı ve destek olmuş iseler yalnızca fiilen öldüren kişinin öldürüleceği söylenmiş olmakla birlikte cumhur hepsinin öldürüleceği kanaatindedir. İsterse bunlar yüz kişi olsunlar. Destek veren, yardım eden ile fiilen bu işi yapan arasında bir fark yoktur. Raşid halifelerden rivâyet olarak nakledilen de budur. Çünkü Ömer b. Hattab (radıyallâhu anh) yol kesicilerin gözcülerini dahi öldürmüştür. Gözcü denilen kişi ise yüksekçe bir yerde oturup onlar için gidip gelenleri gözleyen kişidir. Diğer taraftan bu işi fiilen işleyen kişi yardım ve destek verenlerin gücü ile öldürmek imkânını bulmuştur.

Bir grubun bir kısmı diğerine yardım ve destek verip sonunda kendilerini koruyabilecek bir çete haline geldikleri taktirde onlar sevapta da ikapta da ortak olurlar. Mücahidler gibi. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de şöyle buyurmuştur: "Müslümanların kanları birbirine denktir. Onların zimmetlerini/hukuklarını yerine getirmek için en alt mertebelerinde olanları dahi çalışıp gayret gösterir. Onlar kendi dışındakilere karşı bir tek el gibidirler. Aralarından öne çıkan seriyye/askeri birlik geride kalıp oturanlara (ganimet alırlarsa) geri verip teslim ederler."[978] Yani müslüman ordu arasından askeri bir birlik öne çıkıp bir miktar mal ganimet alacak olursa ordunun geri kalanları da aldıkları ganimete ortaktırlar. Çünkü onun desteği ve yardımı ile buna imkân bulmuştur. Fakat o askeri birliğe ordudan ayrı olarak bir miktar nefel/ayrıca bir pay verilir. Çünkü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ön taraflarda bulunmaları halinde bu gibi seriyyelere/askeri birliklere beşte birin ayrılmasından sonra kalanın dörtte birini verirdi. Geri vatanlarına dönüp herhangi bir seriyye çıkacak olursa bu sefer de beşte birin çıkarılmasından sonra

978 Kaynakları daha önce gösterildi.

onlara kalanın üçte birini nefer olarak verirdi. İşte aynı şekilde ordu da bir ganimet elde edecek olursa seriyye de orduya ortak olur. Çünkü seriyye ordunun menfaati için çalışır. Nitekim Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Bedir günü Talha ve Zübeyr'e de pay ayırmıştı. Çünkü o kendilerini ordunun menfaatine olan bir iş için göndermişti. Çünkü savunmaya çekilmiş kesimin yardımcıları ve destekçileri onların lehlerine de aleyhlerine de olan hususlarda onlardan sayılırlar.

İşte herhangi bir tevilin sözkonusu olmadığı bâtıl üzere savaşanlar da böyledir. Taassub için cahiliye davası için savaşanlar gibi. Kayslılar, Yemenliler ve buna benzerlerinin her iki tarafının da zalim olmaları halindeki savaşları gibi. Nitekim Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Müslümanlar kılıçlarıyla karşı karşıya gelecek olurlarsa öldüren de öldürülen de cehennemdedir." buyurmuştur. Ey Allah'ın Rasûlü! Öldüreni anladık öldürülen neden deyince o: "Çünkü o da arkadaşını öldürmek istemişti" buyurdu.[979] Buhârî ve Müslim bunu sahihlerinde tahric etmişlerdir. Bu durumda her bir kesim telef ettiği canı ve malı diğerlerine tazminat olarak öder. İsterse muayyen olarak katilin kim olduğu bilinmesin. Çünkü birbiri sayesinde kendilerini koruyup himaye eden bir grup/kesim, çete tek bir kişi hükmündedir. İşte yüce Allah'ın: *"Öldürülenler hakkında üzerinize kısas yazıldı."* (Bakara, 178) buyruğu bunun hakkındadır.

Eğer yol kesiciler yalnızca mal almış ve kimseyi öldürmemişlerse -bedevilerin çoğunlukla yaptıkları gibi- o taktirde onların her birinin sağ eli ve sol ayağı kesilir. Ebu Hanife, Ahmed ve daha başka ilim adamlarının çoğunluğuna göre hükümleri budur. Yüce Allah'ın: *"Yahut ellerinin ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi."* buyruğunun anlamı budur. Bu durumda kendisi ile yakaladığı sağ eli ve üzerinde yürüdüğü ayağı kesilir. Eli ve ayağı kaynatılmış zeytinyağı ve benzeri bir şeyle kan kaybının önlenmesi için dağlanır. Böylelikle kanın çıkıp sonunda telef olması ile neticelenmesi önlenmiş olur. Hırsızlık yapanın eli de bu şeklide zeytinyağı ile dağlanır.][980]

يَٓا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَابْتَغُٓوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٣٥﴾

35. "Ey İman edenler! Allah'tan korkun. O'na (yaklaşmaya) yol arayın ve yolunda cihad edin, ki kurtulasınız."

979 Kaynakları daha önce gösterildi.
980 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVIII, 310-313.

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah'ın kendisine ulaştıracak yol olarak aranmasını emrettiği vesile ile ilgili olarak yüce Allah: *"Ey iman edenler! Allah'tan korkun, ona yol/ vesile arayın."* buyurmaktadır. İbn Abbas, Mücahid, Ata ve Ferra gibi genel olarak müfessirler, vesile yakınlık, yakınlaştırıcı şey demektir, demişlerdir. Katade de: Allah'a onu razı edecek şeylerle yaklaşın, diye açıklamıştır. Ebu Ubeyde dedi ki: Tevesseltü ileyhi: Ona tevessül ettim, ona yakınlaştım demektir. Abdurrahman b. Zeyd dedi ki: Allah'ı sevmeye çalışın demiştir.[981] Allah'ı sevmek ve ona yakınlaşmak ise ancak Rasûlüne itaat ile olur. Çünkü rasûle iman ve ona itaat bütün yaratılmışların Allah'a ulaştıran vesilesidir. Onların kesinlikle Allah'a iman, Rasûlüne iman ve ona itaatin dışında vesile edinecekleri hiçbir başka araçları bulunmamaktadır.

Yaratılmışlardan hiçbir kimsenin şanı yüce Allah'a götürecek vesilesi ancak bu yüce şerefli rasûle iman etmek ve ona itaat etmek vesilesi olabilir. İşte her yer ve her zamanda insana emrolunan da budur.][982]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Ey iman edenler! Allah'tan korkun, O'na vesile arayın."* buyruğunda sözü edilen Allah'a vesile aramak ancak Allah'a vesile arayan kimseler için Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e iman ve ona uymakla mümkün olur.][983]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Aynı şekilde salih ameller de Allah'ın bize sevap/mükâfat vermesinin sebebidir. Buna göre bizler yüce Allah'a salih amellerimizle ve onların duaları ile[984] ona bir vesile ile vesile edinmiş oluruz. Nitekim yüce Allah: *"Ey iman edenler! Allah'tan korkun, O'na vesile arayın."* buyurmaktadır. O halde vesile salih ameller demektir.][985]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Tevessül eden ya Allah'ın emretmiş olduğu kendisine iman, onu sevmek,

981 Zâdü'l-Mesîr, II, 348.
982 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVII, 433.
983 Mecmû'u'l-Fetâvâ, I, 143.
984 Burada kasıt buraya alınmamış ve aynı yerde daha önce geçen "salihlerin yaptıkları dualar"ın vesile olabileceğinden söz edilmektedir. Daha iyi anlaşılması için buna dikkat çekmeyi gerekli gördük. (Çeviren).
985 el-İstiğâse, 40.

ona itaat etmek. onu veli edinmek. ona salat ve selâm getirmek ve buna benzer şeyler ile vesile edinir. Bu yüce Allah'ın: *"Allah'tan korkun, O'na vesile arayın."* buyruğunda emretmiş olduğu vesiledir. Vesileyi Rasûlüne itaat tamamıyle kapsar. Her bir vesile rasûle bir itaattir. Rasûle yapılan her bir itaat de bir vesiledir. *"Rasûle itaat eden Allah'a itaat etmiş olur."* (Nisâ. 80); *"Kim Allah'a ve Rasûle itaat ederse işte onlar Allah'ın kendilerine nimet ihsan ettiği nebilerle, sıddiklerle, şehidlerle, salihlerle beraberdir. Onlar ne güzel arkadaştır."* (Nisâ. 69)][986]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Ey iman edenler! Allah'tan korkun, O'na vesile arayın."* buyruğu ile: *"Onların o tapındıkları da Rabblerine hangisi daha yakın olacak diye vesile/yol ararlar. Onun rahmetini umar, azabından korkarlar."* (İsra. 57) buyruklarında sözü edilen ona vesile aramak kendisini vesile edineceği yani kendisini ona ulaştıracak ve ona yakınlaştıracak şeyleri aramak demektir. Bunun ibadet, itaat ve emirlere uymak sûretinde olması ile ondan dilekte bulunmak. ona sığınmak, faydaların celbedilip zararların önlenmesi hususunda ona yönelmek sûreti olması arasında da bir fark yoktur.][987]

وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جَزَاءً بِمَا كَسَبَا نَكَالًا مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٣٨﴾

38. "Hırsızlık eden erkekle, hırsızlık eden kadının o kazandıklarına bir karşılık ve Allah tarafından (insanlara) ibret verici bir ceza olmak üzere, ellerini kesin. Allah mutlak galiptir, mutlak egemen ve hükmünde hikmet sahibidir."

Tefsiri:

[Hırsızın kitap, sünnet ve icma gereği sağ elinin kesilmesi gerekir. Çünkü yüce Allah: *"Hırsızlık eden erkekle, hırsızlık eden kadının o kazandıklarına bir karşılık ve Allah tarafından (insanlara) ibret verici bir ceza olmak üzere, ellerini kesin. Allah mutlak galiptir, mutlak egemen ve hükmünde hikmet sahibidir. Fakat kim zulmettikten sonra tevbe eder ve (kendisini) düzeltirse, şüphesiz Allah onun tevbesini kabul eder. Çünkü Allah bağışlayandır, merhamet edendir."* (Âyet 38-39) buyurmuştur.][988]

986 el-İstiğase. 266-267.
987 İktizâu's- Sıratı'l Mustakim. VII. 778.
988 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVIII. 329.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah hırsızlık âyetinde: *"O kazandıklarına bir karşılık ve Allah tarafından ibret verici bir ceza olmak üzere ellerini kesin."* buyurmak sûretiyle yaptıklarının karşılığında ceza olmak üzere ellerinin kesilmesini emir buyurmaktadır. Şâyet meşru sınırları belirlenmiş cezayı uygulamak vacip/farz olmasaydı el kesmenin vücubuna bunu illet/gerekçe olarak göstermezdi. Çünkü gerçekleştirilmesi istenen illetin hükümden daha beliğ, ondan daha güçlü olması gerekir. Ceza ise hem fiilin ismidir hem ceza olarak verilen şeyin ismidir. Bundan dolayı yüce Allah'ın: *"Cezası ... öldürdüğü hayvanın benzeri."* (Maide, 95) buyruğunda ceza lafzı hem tenvinli hem izafet ile zikredilmiştir. İşte sevap, ikab ve benzerleri de böyledir. Öldürmeye ve el kesmeye bazı hallerde ceza ve nekal/ibretli ceza adı verilebilir. Bazen de onu cezalandırmak/karşılık vermek ve ceza için bunu yaptı denilebilir.

Bundan dolayı çoğunluk (bu âyetteki) "ceza" kelimesi mefulülleh olmak üzere nasbdır demişlerdir. Anlamı ise: Şanı yüce Allah onlara bir ceza/karşılık ve yaptıkları dolayısıyla ibretli bir ceza vermek için ellerinin kesilmesini emir buyurmuştur. Yani sizler onları cezalandırmak ve başkalarının da ibret almasını sağlamak üzere yahut da hem cezalandırmak hem başkalarına ibret olmak üzere ellerini kesiniz demektir.

Durum ne olursa olsun cezalandırmak emrolunan bir husustur. Yahut da kendisinden ötürü verilmiş bir emirdir. Böylelikle onun gerçekleşmesinin şer'an vacip/gerekli, farz olduğu sabit olmaktadır. Aynı şekilde muhariblerin/yol kesenlerin cezalarının dört haddin birisi olduğunu da haber vermektedir. Dolayısıyla bu haddin de gerçekleştirilmesi icab eder. Çünkü burada ceza hem fiilin manası itibariyle hem kendisi ile cezalandırılan şeyin manası itibariyle aynıdır. Çünkü öldürmek, kesmek ve asmak birtakım fiillerdir. Aynı zamanda bizzat ceza olarak verilen şeylerdir. Ve bunlar davar türü benzer konumda cisim olan şeyler değildir.

Buna şöylece açıklama getirebiliriz: Âyet-i kerimenin lafzı imamın yerine getirmesi emrolunan şanı yüce Allah'ın hükümlerine dair bir haberdir. Yoksa bunlar yapılması ve yapılmaması arasında muhayyer bırakılan hükme dair bir haber değildir. Zira şanı yüce Allah'ın günah işlemiş kimseler hakkında imamın, yapmak ve büsbütün terk etmek arasında muhayyer bırakıldığı hükümleri bulunmamaktadır.

Aynı şekilde yüce Allah: *"Bu onlara dünyada bir horluktur."* (Maide. 33) buyurmaktadır. Horluk ise hadlerin askıya alınması ile değil ancak uygulanması ile gerçekleşir.

Yine eğer bu cezayı vermek imamın hakkı olup, o maslahata göre onu uygulamak ve terk etmek imkânına sahip olsaydı yüce Allah'ın: *"Şâyet bir ceza verecek olursanız size yapılan saldırının misli ile karşılık verin. Sabrederseniz Andolsun ki bu, sabredenler için daha hayırlıdır."* (Nahl. 126); *"... yaralar da birbirine kısas yapılır. Fakat kim onu (kısas hakkını) sadaka olarak bağışlarsa bu, ona keffaret olur."* (Maide. 45) ile *"... ve (ölenin) akrabasına teslim edilecek bir diyet vermesi gerekir. Onların (varislerin diyeti katile) sadaka olarak bağışlamaları müstesnâ."* (Nisâ. 92) buyruklarında görüldüğü gibi affetmesi için teşvikte bulunulacaktı.][989]

يَآ أَيُّهَا الرَّسُولُ لَا يَحْزُنْكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ مِنَ الَّذِينَ قَالُوا
اٰمَنَّا بِأَفْوَاهِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ
سَمَّاعُونَ لِقَوْمٍ اٰخَرِينَ لَمْ يَأْتُوكَ يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ مِنْ بَعْدِ مَوَاضِعِهِ يَقُولُونَ
إِنْ أُوتِيتُمْ هٰذَا فَخُذُوهُ وَإِنْ لَمْ تُؤْتَوْهُ فَاحْذَرُوا وَمَنْ يُرِدِ اللّٰهُ فِتْنَتَهُ فَلَنْ
تَمْلِكَ لَهُ مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا أُولٰٓئِكَ الَّذِينَ لَمْ يُرِدِ اللّٰهُ أَنْ يُطَهِّرَ قُلُوبَهُمْ لَهُمْ فِي
الدُّنْيَا خِزْيٌ وَلَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٤١﴾

41. "Ey Peygamber! Kalpleriyle iman etmedikleri halde ağızlarıyla "inandık" deyip de küfür içinde koşuşup duran (münâfık) lar seni üzmesin. Yahûdîlerden durmadan yalana kulak veren, huzuruna gelmeyen diğer bir kavm lehine dinleyen (casusluk eden)ler vardır. Kelimeleri yerine konulduktan sonra değiştirirler ve: "Eğer size şu verilirse onu alın, şâyet o (şekilde) verilmezse sakının." derler. Allah'ın fitneye düşürmek istediği kimse için sen Allah'a karşı birşey yapamazsın. Onlar, Allah'ın kalplerini temizlemek istemediği kimselerdir. Dünyada onlara zillet vardır. Âhirette de onlara pek büyük bir azap vardır."

Tefsiri:

[Müslim'in tahric ettiğine göre Berâ b. Âzib (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanından kendisine celde vurulmuş ve yüzü kömürle

989 es-Sârimu'l-Meslûl. 380-382.

karartılmış bir yahudi geçirildi. Onları çağırdı ve: "Kitabınızda zina eden kimsenin haddi bu mudur?" diye sordu. Onlar, evet deyince âlimlerinden bir adamı çağırarak: Tevrat'ı Mûsâ'ya indiren Allah adına sana and veriyorum. Kitabınızda zina eden kimsenin haddi bu mudur? diye sordu. Adam: Hayır, eğer bana bu şekilde bir and verdirmemiş olsaydın ben sana (doğruyu) haber vermeyecektim. Bizler kitabımızda recm olduğunu görüyoruz. Fakat o iş (zina) eşrafımız arasında çoğaldı. Bundan dolayı biz de şerefli birisini yakaladık mı onu bırakırdık, diğer taraftan güçsüz birisini yakaladık mı ona da haddi uygulardık. Bunun üzerine kendi aramızda dedik ki: Gelin, şerefli kimselere de alt tabakadaki kimselere de uygulayacağımız bir husus üzerinde ittifak edelim, dedik ve recm yerine yüzü kömürle karartmayı ve celde/sopa vurmayı ikame ettik. Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Allah'ım, onların öldürmüş oldukları bir zamanda senin emrini ilk canlandıran kişi benim." deyip verdiği emir üzerine o adam recm edildi.

Bunun üzerine şanı yüce Allah: "*Ey Peygamber! Kalpleriyle iman etmedikleri halde ağızlarıyla "inandık" deyip de küfür içinde koşuşup duran (münâfık) lar seni üzmesin....*" buyruklarından itibaren "*İşte onlar kâfirlerin ... zalimlerin ... fâsıkların ta kendileridir.*" (Maide, 41-47)' e kadar olan buyruklarını indirdi. (Bera) dedi ki: Bunların hepsi kâfirler hakkındadır.[990]

Müslim'in Sahihi'nde Cabir b. Abdullah (radıyallâhu anh)'ın şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Eslemlilerden bir adamı yahudilerden de bir adamı recm etti.[991]][992]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Doğru olan, kitap ehli elinde bulunan bu Tevrat'ta her ne kadar tebdile uğratılmış ve bazı lafızları değiştirilmiş olsa bile Allah'ın hükmü olan hususların da bulunduğudur. Yüce Allah'ın: "*Ey peygamber! Kalpleriyle iman etmedikleri halde ağızlarıyla iman ettik deyip ... kelimeleri yerlerine konulduktan sonra değiştirirler.*" buyruğundan itibaren "*İçinde Allah'ın hükmü bulunan Tevrat yanlarında iken nasıl olur da senin hükmüne başvuruyorlar?*" (Maide, 43) buyruklarında olduğu gibi.

Böylelikle Beytül Makdis'in tahrib edilmesinden, Buhtanassar'ın gelişinden, Mesih (aleyhisselâm)'ın ve Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in peygamber ola-

990 Müslim, 1700; Hadisin Buhârî, 6819, 6841'de şahitleri de vardır.
991 Müslim, 1701.
992 el-Cevâbu's-Sahih, II, 429-430.

rak gönderilmesinden sonra var olan Tevrat'ın içerisinde Allah'ın hükmünün de bulunduğu anlaşılmış olmaktadır.][993]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: "*Ey Peygamber! Kalpleriyle iman etmedikleri halde ağızlarıyla "inandık" deyip de küfür içinde koşuşup duran (münâfık)lar seni üzmesin. Yahûdîlerden durmadan yalana kulak veren, huzuruna gelmeyen diğer bir kavim lehine dinleyen (casusluk eden)ler vardır. Kelimeleri yerine konulduktan sonra değiştirirler ve: "Eğer size şu verilirse onu alın, şâyet o (şekilde) verilmezse sakının." derler.*" buyruğunda aralarında antlaşma yapmış münafıklar ile kâfirleri sözkonusu etmekte ve onların senin yanına henüz gelmemiş başka bir kavim lehine işittiklerini (casusluk yaptıklarını) haber vermektedir. Burada kastedilen ise münafıklarla antlaşma yapmış olan kâfirlerin antlaşma yapmamış, küfürlerini açığa vuran kâfirler lehine söz dinlemeleridir. Nitekim müminler arasında da bazı hallerde münafıklar lehine bir şeyleri işitip dinleyenler de bulunabilir. Yüce Allah'ın: "*Aranızda onlara kulak verecekler (yahut: onlar için dinleyecekler) de vardır.*" (Tevbe. 47) buyruğunda olduğu gibi.

Bazı kimseler "*Onlar için işitenler*" ifadesinin anlamının casusluk yapan kimse konumunu anlattığını sanmaktadır. Yani onun neler söylediğini işitirler ve onu onlara aktarırlar. Öyle ki birilerine: Kur'ân-ı Kerim'de, "Duvarların (yerin) kulağı var" sözü (anlamı) nerededir diye sorulduğunda o da: Yüce Allah'ın: "*Aranızda onlara kulak verecekler de vardır.*" (Tevbe. 47) buyruğudur diye cevap vermiştir. Aynı şekilde yüce Allah'ın: "*Yalana kulak veren*" buyruğu da böyledir. Bunun anlamı ise yalan söylemek için şeklindedir. Burada lam. lam-ı tebaiye değil lam-ı tadiye/geçiş lamıdır.

Hâlbuki iki âyetin manası bu değildir. Bunun manası şundan ibarettir: Sizin aranızda onları dinleyenler yani onların çağrılarını kabul edenler ve onların peşinden gidenler vardır şeklindedir. Yüce Allah'ın: "*Semiallahulimenhamideh*" buyruğunun. Allah kendisine hamd edenin duasını kabul buyurdu. anlamında olması gibidir. Nitekim: Filan kişi filanı işitir/dinler, denilirken onun dediğini yerine getirir. ona itaat eder demektir.

Çünkü "mesma': işitme"nin aslı. idraki andıran işitmenin kendisi olmakla birlikte bir şey istek ile dinleniyor işitiliyor ise bunun ifade ettiği anlam ve gerektirdiği şey. o işitileni kabul edip ona cevap vermektir: eğer işitilen şey bir haber ise. bunun ifade ettiği manayı tasdik etmek ve ona inanmaktır. Böylelikle onun

993 el-Cevâbu's-Sahih. II. 421-422.

maksadı ve faydası olumlu ve olumsuz yönüyle müsemmâsının kapsamına girer. Bunun için: Filan kişi filanı işitir. sözü onun verdiği emirde ona itaat eder yahut haberini tasdik eder, demektir. Filan kişi kendisine ne söylenirse dinlemez. tabiri de o ne verilen haberi doğrular ne de emre itaat eder. anlamındadır. Nitekim şanı yüce Allah başka yerlerde de kâfirlerin işitmelerini beyan buyurmuştur. *"O kâfirlerin durumu bağırıp çağırıştan başka bir şey duymayanlara haykıran kimsenin haline benzer."* (Bakara. 171) ve: *"Esasen sağır kimseler yapılan çağrıyı işitmezler."* (Enbiya. 45) buyruklarında olduğu gibi.

Çünkü hakkı işitmek hareketin hissedilmesi. kalbin ilminin, kalbin hareketini gerektirmesi gibi onu kabul etmeyi gerektirir. Çünkü uygun olan bir şeyin farkında olmak ona doğru hareket etmeyi gerektirir. Nefret ettirici şeyi fark etmek ise ondan uzaklaşmayı gerektirir. Buna göre böyle bir şeyi gerektiricinin olmadığı hallerde onun başlangıcının da bulunmadığına delildir. Bundan dolayı yüce Allah: *"Ancak dinleyenler kabul eder. Ölüleri ise Allah diriltecektir."* (En'âm. 36) buyurmaktadır. Bu sebeple şanı yüce Allah kâfirlerin işitip dinlemesini hayvanların çobanların seslerini işitmesi gibi değerlendirmiştir. Yani onlar hayvanın işitmesi gibi sadece ses işitirler. O seslerde bulunan anlamları ihtiva eden harflerin bir araya getirilmesini ve mutlaka cisim ile birlikte kalbin de işitmesi gerekli olan işitmeyi işitmezler. Bu sebeple yüce Allah: *"Durmadan yalana kulak veren, huzuruna gelmeyen diğer bir kavim lehine dinleyen kimseler vardır. Kelimeleri yerine konulduktan sonra değiştirirler ve: Eğer size şu verilirse onu alın, Şâyet o verilmezse sakının derler."* Yani onlar başka birtakım kimselerin çağrılarına kulak verir. onları dinlerler. Bunlar ise sana gelmeyen kimselerdir ve bunlar *"kelimeleri yerine konuldukdan sonra değiştiren"* kimselerdir. İşte bunlar senin yanına gelen kimselere *"eğer size şu verilirse onu alın, Şâyet o verilmezse sakının."* derler.

Nitekim âyetin nüzul sebebinde böyle zikretmişlerdir: Onlar zina haddi ve öldürme hususunda: Şu ümmi nebiye gidiniz. Eğer sizlere istediğiniz şekilde hüküm verecek olursa onu kabul ediniz. Eğer başka bir şekilde hüküm verecek olursa sizler zaten Tevrat'ın hükmünü terk etmiş bulunuyorsunuz. Onun vereceği hükmü mü terk etmeyeceksiniz. demişlerdi.

İşte onun huzuruna gelmeyen o mahkemeleşenlerin dinlemesinden kasıt budur. Eğer bunlar casus konumunda olsalardı bu yaptıklarından sadece "işitmek, dinlemek" ile söz etmezdi. Aksine casuslar hem görür hem işitirler. Her ne kadar kendi şeytanlarına görüp işittiklerini de naklettikleri oluyor idiyse de bu onların o kimselerin çağrılarını kabul edip onları veli edinmelerine bağlı olarak ortaya çıkan hususlardandır.

Buna şanı yüce Allah'ın: *"Onlar sizinle birlikte çıksalardı sizde şer ve fesadı artırmaktan başka bir şey yapmazlar, aranıza fitne sokmak kastıyla koşarlardı. Aranızda onlara kulak verecekler de vardır."* (Tevbe. 47) buyruğu açıklık getirmektedir. Yani onlar sizin aranızda fitne çıkarmak isteği ile hızlıca harekete geçerlerdi. Sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır: Hem sizin aranızda fitne çıkarmak istedikleri vakit onların isteklerini kabul edenler vardır. Şâyet mana sizin aranızda onların lehine casusluk yapanlar vardır şeklinde olsaydı bu tabir münasip olmazdı. Maksat ancak onların sizin aranızda fitne çıkarmak arzusu ile yalan şayialar yayıp bıraktıklarıdır. Sizin aranızda da onların dediklerini kabul edenler vardır ve böylelikle şer hasıl olmuştur. Casusluğa gelince. buna ihtiyaçları yoktu. Çünkü onlar zaten müminlerin arasında bulunuyorlar ve onların arasında fitneler çıkartıyorlardı.

Buna açıklık getiren hususlardan birisi de yüce Allah'ın: *"Onlar alabildiğine yalan dinleyenler, çokça haram yiyenlerdir."* (Maide. 42) buyurmuş olmasıdır. Şanı yüce Allah onların kulaklarında ve kalplerinde yer eden sözleri ve ağızlarına ve karınlarına giden yiyecekleri yani bedenin gıdası ile kalplerin gıdasını zikretmektedir. Her iki gıdaları da pis ve murdardır. Bunlar yalan ve haram yiyecektir. İşte rüşvet gibi haram şeyleri yiyen ile yalan şahitlik gibi yalan dinleyen kimsenin durumu da böyledir. Bundan dolayı yüce Allah: *"Onları günah söz söylemekten ve haram yemekten Rabbaniler ve hahamlar alıkoysalardı ya."* (Maide. 63) buyurmuştur.][994]

سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ أَكَّالُونَ لِلسُّحْتِ فَإِنْ جَآؤُكَ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ أَوْ أَعْرِضْ
عَنْهُمْ وَإِنْ تُعْرِضْ عَنْهُمْ فَلَنْ يَضُرُّوكَ شَيْئًا وَإِنْ حَكَمْتَ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ
بِالْقِسْطِ إِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ﴿٤٢﴾

42. "Onlar alabildiğine yalan dinleyenler, çokça haram yiyenlerdir. Eğer sana gelirlerse aralarında hükmet; ya da onlardan yüz çevir. Şâyet onlardan yüz çevirirsen sana hiçbir zarar veremezler. Eğer hükmedersen, aralarında adaletle hükmet. Çünkü Allah adaletli olanları sever."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah yahudiler hakkında: *"Onlar alabildiğine yalan dinleyenler, çokça haram yiyenlerdir."* buyurmaktadır. Çünkü onlar haram olan rüşveti yiyorlardı. Bazen bu rüşvete hediye ve başka isimler de verilir. Veliyyülemr/yöneti-

994 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVIII. 193-197.

ci, kamu görevlisi ne zaman haram yiyecek olursa yalan şahitlik ve buna benzer yalanlara da kulak vermek ihtiyacını duyar. "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de rüşvet vereni, rüşvet alanı, her ikisi arasındaki rüşvet aracısını lanetlemiştir." Bunu Sünen sahipleri[995] rivâyet etmişlerdir.][996]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Yahudilerden durmadan yalana kulak veren, huzuruna gelmeyen bir kavim lehine dinleyenler vardır."* buyruğu yani söylenen yalanı kabul edenler ve senin huzuruna gelmeyen başka bir topluluğun söylediklerini de kabullenenler vardır.][997]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Onlar alabildiğine yalan dinleyenler, çokça haram yiyenlerdir."* buyurmaktadır. Kötü hâkimler/yöneticiler haber veren yahut şahitlik eden kimseler arasından sözleri kabul edilmesi caiz olmayan kimselerin söyledikleri yalanları kabul ederler. Rüşvet ve benzeri haram şeyleri yerler. Bu iki vebalin bir arada bulunduğu da ne kadar çoktur.][998]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Hatta bu yüce Allah'ın: *"Durmadan yalana kulak veren, huzuruna gelmeyen bir kavim lehine dinleyenler vardır."* buyruğunun bir benzeridir. Yani onlar yalanı dinler, onu kabul ve tasdik ederler. Senin huzuruna gelmemiş başka bir kavmin sözlerine de kulak verir ve onların istediklerini kabul ederler. Böylelikle onların yalanı tasdik ettiklerini ve rasûle muhalefet edenlerin söylediklerini de kabul edip yerine getirdiklerini beyan etmektedir.][999]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Kalpleri ile iman etmedikleri halde ağızları ile inandık deyip de küfür içinde koşuşup duranlar seni üzmesin. Yahudilerden durmadan yalana kulak veren, huzuruna gelmeyen bir kavim lehine dinleyenler vardır."* buyruğundan itibaren *"Onlar alabildiğine yalan dinleyenler, çokça haram yiyenlerdir."* buyruğuna kadarki âyetlerin anlaşılmasında doğru olan buradaki lam harfinin yüce Allah'ın: *"Çokça haram yiyenlerdir."* buyruğundaki gibi tadiye/geçiş lam'ı olduğudur. Yani onlar yalan söz söylerler. Bunu isteyerek söylerler ve senin dışında başka bir

995 Tirmizi, 1336; İbn Mace, 2313; Ahmed, II, 387. Hadis sahihtir.
996 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVIII, 302.
997 Mecmû'u'l-Fetâvâ, I, 208.
998 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXV, 131.
999 Der'u Tearuzi'l- Akli ve'n Nakl, V, 261-262.

kavmi dinler, onlara itaat ederler. Bunlar yalnızca Allah'a ve Rasûlüne itaat eden kimseler değildir. Buradaki lâm'ın "key" anlamını veren lam olduğunu yani onlar yalan söylemek için dinlerler, işitirler anlamında olduğunu söyleyenler isabetli değildirler. Çünkü bağlam birinci anlamın kastedildiğine delildir.][1000]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Ebu Davud Süleyman b. el-Eş'as Sünen'inde[1001] dedi ki: Bize Muhammed b. el-A'la tahdis etti, bize Ubeydullah b. Mûsâ, Ali b. Salih'ten tahdis etti, o Simak b. Harb'den, o İkrime'den, o İbn Abbas'tan şöyle dediğini rivâyet etti: Kurayzalılar ile Nadirliler arasında (rekabet vardı) ve Nadirliler Kurayzalılardan daha şerefli/güçlü idiler. Bu sebeple Kurayzalılardan bir adam Nadirlilerden birisini öldürecek olursa katil ona karşılık öldürülürdü. Fakat Nadirlilerden bir adam Kurayzalılardan birisini öldürecek olursa bu sefer yüz vesk kuru hurma diyet verirdi."

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) peygamber gönderildikten sonra Nadiroğullarından bir adam Kurayzalılardan birisini öldürdü. Onu bize verin ve onu öldürelim, dediler. Bu sefer öbürleri: Aramızda Muhammed hüküm versin, dediler. Onun huzuruna gittiler ve bunun üzerine: "*Eğer hükmedersen aralarında adaletle hükmet.*" buyruğu nazil oldu. Buradaki adalet ise cana karşılık canın öldürülmesidir. Bundan sonra da: "*Onlar hâlâ cahiliye devrinin hükmünü mü istiyorlar?*" (Maide, 50) buyruğu nazil oldu.][1002]

42-50. Âyetlerin Tefsiri İle İlgili Söyledikleri

[Bundan dolayı yüce Allah: "*Onlar alabildiğine yalan dinleyenler, çokça haram yiyenlerdir. Eğer sana gelirlerse aralarında hükmet; ya da onlardan yüz çevir. Şâyet onlardan yüz çevirirsen sana hiçbir zarar veremezler. Eğer hükmedersen, aralarında adaletle hükmet. Çünkü Allah adaletli olanları sever. İçinde Allah'ın hükmü (yazılı) bulunan Tevrat yanlarında iken, nasıl olur da senin hükmüne başvuruyorlar? Yine de bundan sonra yüz çevirirler. Onlar inanmış kimseler değillerdir.*

"*Şüphesiz Tevrat'ı Biz indirdik ki, onda bir hidâyet ve nur vardır. (Allah'ın hükmüne) teslim olmuş olan peygamberler, Rabbânîler ve bilginler de Allah'ın Kitabını korumaları istendiğinden, onunla yahûdîlere hükmederlerdi. Hepsi de onun üzerine şâhiddiler. O halde insanlardan korkmayın, Benden korkun. Benim âyetlerimi az bir pahaya satmayın. Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse, işte onlar kâfirlerin tâ kendileridir.*" (Âyet 42-44) buyruklarından itibaren:

1000 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXV, 129.
1001 Ebu Davud, 4494; Nesai, VIII, 18. Hadis sahihtir.
1002 el-Cevâbu's-Sahih, II, 433-435.

"İncil sahipleri de Allah'ın onda indirdiği (hükümler) ile hükmetsin. Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar, fâsıkların tâ kendileridir. Biz sana da Kitabı hak ile, kendinden önce indirilen kitapları doğrulayıcı ve onlara karşı bir şâhid olmak üzere indirdik. O halde aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet. Sana gelen hakkı bırakıp onların heveslerine uyma! (Ey insanlar) sizden her biriniz için bir şeriat ve bir yol tayin ettik. Eğer Allah dileseydi, elbette hepinizi bir ümmet yapardı. Fakat O, size verdiği (şeriatler) ile sizi imtihan etmek istedi. Öyle ise hayırlı işlere koşuşun. Hepinizin dönüşü Allah'adır. Ve O, hakkında ayrılığa düştüğünüz şeyleri size haber verecektir. Onların hevâ (ve heves)lerine uymayarak aralarında (yalnız) Allah'ın indirdiği ile hükmet ve Allah'ın sana indirdiğinin bir kısmından seni vazgeçirirler diye sakın onlardan. Şâyet yüz çevirirlerse bil ki bazı günahlarından dolayı Allah onları cezalandırmak ister. Gerçekten insanların çoğu fâsıktırlar. Onlar hâlâ cahiliye devrinin hükmünü mü istiyorlar? Yakîn sahibi (hakka kesin inanan) bir toplum için kimin hükmü Allah'ın hükmünden daha güzel olabilir?" (Âyet 47-50) a kadar olan buyrukları indirdi.

Bu buyruklarında şanı yüce Allah Tevrat'ın ve İncil'in hükmünü sözkonusu etmekte daha sonra Kur'ân'ı indirdiğini zikrederek nebisine de aralarında Kur'ân ile hükmetmesini, kendisine kitaptan gönderilmiş olanları bırakıp onların hevâlarına uymamasını emir vermekte, nebilerden her birisi için bir şeriat ve bir yol tayin etmiş olduğunu haber vermektedir. Buna bağlı olarak yüce Allah Mûsâ ile İsâ'ya Tevrat ve İncil'deki şeriatı ve yolu tayin ettiği gibi Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e de Kur'ân-ı Kerim'de bulunanları bir şeriat ve bir yol olarak tayin etmiş, kendisine Allah'ın indirdikleri ile hüküm vermesini emredip Allah'ın indirdiklerinin bir kısmından onu fitneye düşürerek uzaklaştırmaları ihtimaline karşı onu uyarıp sakındırmış ve Allah'ın hükmünün bu olduğunu ona haber vererek bundan başka hüküm arayan kimsenin ise cahiliyenin hükmünü aramış olacağını bildirmiş ve: *"Kim Allah'ın indirdikleri ile hükmetmezse işte onlar kâfirlerin ta kendileridir."* buyurmuştur.][1003]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"İçinde Allah'ın hükmü bulunan Tevrat yanlarında iken nasıl olur da senin hükmüne başvuruyorlar."* buyruğu da, mevcut olan yahudiler hakkında ve onların yanında bulunan Tevrat'ta Allah'ın hükmünün bulunduğunu haber veren bir buyruktur.][1004]

1003 Minhâcü's-Sünne, V, 128-130.
1004 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIII, 103.

إِنَّا أَنْزَلْنَا التَّوْرَاةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ أَسْلَمُوا لِلَّذِينَ هَادُوا وَالرَّبَّانِيُّونَ وَالْأَحْبَارُ بِمَا اسْتُحْفِظُوا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ وَكَانُوا عَلَيْهِ شُهَدَاءَ فَلَا تَخْشَوُا النَّاسَ وَاخْشَوْنِ وَلَا تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ ﴿٤٤﴾

44. "Şüphesiz Tevrat'ı Biz indirdik ki, onda bir hidâyet ve nur vardır. (Allah'ın hükmüne) teslim olmuş olan peygamberler, Rabbânîler ve bilginler de Allah'ın Kitabını korumaları istendiğinden, onunla yahûdîlere hükmederlerdi. Hepsi de onun üzerine şâhiddiler. O halde insanlardan korkmayın, Benden korkun. Benim âyetlerimi az bir pahaya satmayın. Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse, işte onlar kâfirlerin tâ kendileridir."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye yüce Allah'ın: *"O halde insanlardan korkmayın benden korkun. Benim âyetlerimi az bir pahaya satmayın. Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar kâfirlerin ta kendileridir."* buyrukları hakkında şunları söylemektedir:

[Bundan dolayı Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Hâkimler üç (çeşit)dir. İki hâkim cehennem ateşindedir. bir hâkim de cennettedir. Bir adam hakkı bilir ve ona aykırı hüküm verecek olursa o cehennemdedir. Bir adam insanlar arasında bilmediği halde hüküm verecek olursa o da cehennemdedir. Bir adam hakkı bilip de gereğince hüküm verecek olursa o cennettedir."[1005]

Hadisi Sünen sahipleri rivâyet etmiştir.

Kadı/hâkim ise iki kişi arasında kadılık yapıp hüküm veren herkese verilen isimdir. Bunun halife. sultan vekil ya da vali olmasında fark olmadığı gibi şeriat gereğince hüküm vermek için tayin edilmiş olması yahut onun vekili olması arasında da bir fark yoktur. Hatta seçmekte serbest bırakılmaları halinde paylarına düşeni almak hususunda çocuklar arasında hüküm veren kişiye de bu isim verilir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabı böylece zikretmişlerdir. Bu ise zaten açıkça anlaşılan bir husustur..][1006]

1005 Ebu Davud. 3573: Ibn Mace. 2315: Hadis sahihtir.

1006 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVIII. 254. Bizler "kadı"nın anlamına dair bu parantezi faydalı olması dolayısı ile zikrettik. Yoksa bu ibare tefsirden sayılmaz.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İbn Abbas ve ashabı (öğrencileri)[1007] yüce Allah'ın: *"Kim Allah'ın indirdikleri ile hükmetmezse işte onlar kâfirlerin ta kendileridir."* buyruğu hakkında dediler ki: Bunlar dinden çıkarmayan bir küfür ile kâfir olmuşlardır. Bu hususta Ahmed b. Hanbel ve ondan başka ehl-i sünnet imamlarından kimseler de onların izinden gitmişlerdir.][1008]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar kâfirlerin ta kendileridir."* buyruğu hakkındaki İbn Abbas'ın açıklaması da bu kabildendir. Muhammed b. Nasr dedi ki: Bize İbn Yahya tahdis etti, bize Süfyan b. Uyeyne Hişam'dan -yani Hişam b. Urve'den-, o Huceyr'den, o Tavus'tan, o İbn Abbas'tan: *"Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar kâfirlerin ta kendileridir."* buyruğu hakkında bu sizin bildiğiniz ve düşündüğünüz küfür değildir, dediğini rivâyet etmektedir.[1009]

Bize Muhammed b. Yahya ve Muhammed b. Râfi' tahdis etti, bize Abdürrezzak tahdis etti, bize Ma'mer, İbn Tavus'tan bildirdi, o babasından şöyle dediğini rivâyet etti: İbn Abbas'a yüce Allah'ın: *"Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar kâfirlerin ta kendileridir."* buyruğuna dair soru sorulması üzerine o bu onda bir tür küfürdür, diye açıklamıştır. İbn Tavus dedi ki: Ama bu küfür Allah'ı, meleklerini, kitaplarını ve rasûllerini inkâr eden kimsenin küfrü gibi değildir."[1010]

Bize İshak tahdis etti, bize Veki', Süfyan'dan o Ma'mer'den, o İbn Tavus'tan, o babasından, o İbn Abbas'tan şöyle dediğini rivâyet etti: Bu onda bir tür küfür vardır (demektir.) Yoksa böyle bir kimse Allah'ı, meleklerini, kitaplarını ve rasûllerini inkâr eden kimse gibi değildir.

Yine bu senetle bize Veki', Süfyan'dan bildirdi, o Ma'mer'den, o İbn Tavus'tan, o babasından şöyle dediğini rivâyet etti: İbn Abbas'a: *"Allah'ın indirdikleri ile hükmeyen kimse."* kâfir midir? dedim. O: Bu onda bir (çeşit) küfür var anlamındadır. Yoksa bu Allah'ı, ahiret gününü, melekleri, kitaplarını ve rasûllerini inkâr eden kimse gibi değildir.[1011]

1007 Taberi, X, 346-358.
1008 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 312.
1009 Taberi, 12054; Hakim, II, 313.
1010 Taberi, 12055.
1011 Taberi, 12052.

Bize Yahya b. Yahya tahdis etti. bize Abdürrezzak. Süfyan'dan o bir adamdan. o Tavus'tan. o İbn Abbas'tan: Bu. kişiyi dinden çıkartmayan bir küfürdür, diye açıkladığını rivâyet etmektedir.[1012]

Bize İshak tahdis etti, bize Veki' Süfyan'dan bildirdi, o Said el-Mekki'den o Tavus'tan şöyle dediğini rivâyet etti: Bu dinden çıkartan bir küfür değildir.[1013]

İbn Cüreyc'den rivâyete göre o Ata'dan şöyle dediğini nakletmektedir: Bir küfürden daha aşağı bir küfür. bir zulümden daha aşağı bir zulüm, bir fâsıklıktan daha aşağı bir fâsıklıktır.[1014]

Muhammed b. Nasr dedi ki: Dediler ki: Ata doğru söylemiştir. Nitekim kâfire bazen zalim denildiği gibi müslümanlar arasından asi/günahkâr kimseye de zalim denilir. Bir zulüm var ki İslâm dininin dışına çıkartır, bir zulüm var ki çıkartmaz.] [1015]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İbn Abbas'ın yüce Allah'ın: "*Allah'ın indirdikleri ile hükmetmeyenler işte onlar kâfirlerin ta kendileridir.*" buyruğunun benzerlerinden birisi de şudur: Ben ona: Bu küfrün mahiyeti nedir dedim. O: Dinden çıkarmayan bir küfürdür. Tıpkı imanın bir kısmının diğerinden daha alt mertebede oluşu gibi, dedi.[1016]

İşte -hakkında ihtilaf olunmayan bir durumu ortaya çıkıncaya kadar- küfür de böyledir..

İbn Ebu Şeybe dedi ki: Zina eden bir kimse zina ettiği zaman mü'min olarak zina etmez. Yani imanı kâmil olmaz. İmanında bir eksiklik bulunur. O dedi ki: Ahmed b. Hanbel'e İslâm'a ve imana dair soru sordum. O şöyle dedi: İman söz ve ameldir, İslâm ise ikrar ve kabuldür. Dedi ki: Ebu Hayseme de böyle demiştir. İbn Ebu Şeybe dedi ki: İman olmadan İslâm olmaz. İslâm olmadan da iman olmaz.][1017]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bundan dolayı İbn Abbas yüce Allah'ın: "*Şüphesiz Tevrat'ı Biz indirdik ki onda bir hidâyet ve nur vardır. (Allah'ın hükmüne) teslim olmuş olan peygam-*

1012 Taberi. 12056.
1013 Taberi. 12052.
1014 Taberi. 12051.
1015 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 326-327.
1016 Kaynakları daha önce gösterildi.
1017 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 254. 329.

berler ... onunla yahudilere hükmederlerdi." buyruğu hakkında şöyle demiştir: Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) de teslim olmuş nebilerdendir. O da Allah'ın üzerine indirdiklerinden başkaları ile hükmetmedi. Nitekim yüce Allah: *"O halde aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet."* (Âyet 48) buyurmuştur.][1018]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İki görüşten birisine göre yüce Allah'ın: *"Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyenler zalimlerin ta kendileridirler."* buyruğu Allah'ın indirdiklerinden başkası ile hükmetmeyi helal kabul eden kişidir.][1019]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İbn Abbas ve Seleften birden çok kişi yüce Allah'ın: *"Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar kâfirlerin ta kendileridir, fâsıkların ta kendileridir, zalimlerin ta kendileridir."* buyruğu hakkında küfürden aşağı küfür, fâsıklıktan aşağı fâsıklık, zulümden aşağı zulüm vardır. Ahmed, Buhârî ve daha başkaları bunu zikretmiş bulunuyorlar.][1020]

وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَآ أَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْأَنْفَ بِالْأَنْفِ
وَالْأُذُنَ بِالْأُذُنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّ وَالْجُرُوحَ قِصَاصٌ فَمَنْ تَصَدَّقَ بِهِ فَهُوَ
كَفَّارَةٌ لَهُ وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَآ أَنْزَلَ اللّٰهُ فَأُولٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٤٥﴾

45. "Biz onda (Tevrat'ta) onlara şunu (farz olarak) yazdık: "Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş, yaralar da birbirine kısas yapılır." Fakat kim onu (kısas hakkını) sadaka olarak bağışlarsa bu, ona keffaret olur. Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse, işte onlar zâlimlerin tâ kendileridirler."

Tefsiri:

[*"Biz onda onlara şunu yazdık: Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş, yaralar da birbirine kısas yapılır."*

Böylelikle şanı yüce Allah canlarını eşit gördüğünü ve -onların yaptıkları gibi- onlardan herhangi birisini diğerine üstün tutmadığını beyan buyurmaktadır.

1018 Mecmû'u'l-Fetâvâ, IV, 111.
1019 Mecmû'u'l-Fetâvâ, III, 268.
1020 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 351, 522. İbn Abbas'ın rivâyetini aynı şekilde Camiül Mesail, IV, 135'de de zikretmiştir.

Bu buyrukların devamında: *"Biz sana da Kitabı hak ile, kendinden önce indirilen kitapları doğrulayıcı ve onlara karşı bir şâhid olmak üzere indirdik. O halde aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet. Sana gelen hakkı bırakıp onların heveslerine uyma! (Ey insanlar) sizden her biriniz için bir şeriat ve bir yol tayin ettik."* (Âyet 48) ve: *"Onlar hâlâ cahiliye devrinin hükmünü mü istiyorlar? Yakîn sahibi (hakka kesin inanan) bir toplum için kimin hükmü Allah'ın hükmünden daha güzel olabilir?"* (Âyet 50) buyurmaktadır. Böylelikle yüce Allah müslümanların kanları/canları hususunda -cahiliye dönemi insanlarının uygulamakta olduklarının aksine- hepsinin birbirine eşit olduğu hükmünü koymuş olmaktadır.][1021]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Yaralar da birbirine kısas yapılır. Fakat kim onu sadaka olarak bağışlarsa bu ona keffaret olur."* buyruğu ile ilgili olarak Enes (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e kısasın sözkonusu olduğu ne kadar dava açıldıysa mutlaka o hususta affetmeyi de emir buyurmuştur.[1022] Bu hadisi Ebu Davud ve başkaları rivâyet etmiştir. Müslim de Sahihinde Ebu Hureyre (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Hiçbir sadaka bir maldan bir şey eksiltmez. Herhangi bir kul da affetmekle ancak izzeti artar. Kim Allah için alçakgönüllülük gösterirse mutlaka Allah da onu yüceltir."[1023]][1024]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Yaralar da birbirine kısas yapılır. Fakat kim onu sadaka olarak bağışlarsa bu ona keffaret olur."* buyurmak sûretiyle yerine getirilmesi gereken kısası zalim olana bağışlamayı -ki bu da kısası affetmektir- affeden kişi için bir keffaret olarak değerlendirmiştir. Kısası uygulamak ise onun için bir keffaret değildir. Böylelikle affetmenin onun için kısastan hayırlı olduğu anlaşılmış olmaktadır.

Bunun böyle olmasının sebebi şudur: Bir kimsenin başına gelen musibetler, günahları için keffarettir. Bu musibetlere sabretmesi dolayısıyla kula ecir verilir. Allah'ın bu musibetlerden hükme bağlayıp takdir ettiği şeylere rıza göstermesi sebebiylede onun derecesini yükseltir. Yüce Allah: *"İster yeryüzünde ister nefislerinizde meydana gelen her bir musibet mutlaka Bizim onu yazmamızdan önce*

1021 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVIII. 376-377.
1022 Ebu Davud. 4497. Sahihtir.
1023 Müslim. 2588.
1024 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVIII. 377-378.

o bir kitaptadır." (Hadid, 22) buyurmaktadır. Seleften kimisi: Burada sözü edilen-kişi, başına bir musibet gelip onun Allah'tan geldiğini bilerek rıza ve teslimiyet ile kabullenen kimsedir, demiştir.[1025]

Buhârî ve Müslim'in Sahihlerinde Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu rivâyet edilmektedir: *"Mümine herhangi bir rahatsızlık, yorgunluk, üzüntü, keder, tasa ve eziyet isabet edecek olursa ona batan bir dikene varıncaya kadar muhakkak ondan dolayı Allah onun günahlarının bir kısmını örter (bunları keffaret sebebi kılar)".*[1026]][1027]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah'ın: *"Biz onda (Tevrat'ta) onlara şunu (farz olarak) yazdık: "Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş, yaralar da birbirine kısas yapılır." Fakat kim onu (kısas hakkını) sadaka olarak bağışlarsa bu, ona keffaret olur. Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse, işte onlar zâlimlerin tâ kendileridirler."* (Maide, 45) buyruğuna gelince;

Bu husus her ne kadar İsrailoğulları hakkında yazılmış ise de ve bizim hükmümüz de onların hükmü gibi olup, nesh olunmamış şer'i hükümlerden olmakla birlikte bundan maksat müminler arasında kanları ve canları bakımından eşitliği ortaya koymaktır. Nitekim Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Müslümanların kanları birbirine denktir ve onlar kendilerinin dışındakilere karşı bir tek eldir." buyurmuştur.[1028]

"Cana can" eğer katil soylu bir kabilenin kendisine itaat olunan bir başkanı olsa maktul de deve güdücüsü ve sıradan birisi olsa aynı şekilde biri büyük diğeri küçük ise yahut biri zengin öteki fakir, biri arap öteki acem, biri Haşimi öteki Kureyşli olsa bile yine durum budur.

İşte bu, cahiliye dönemi insanlarının uygulamalarını bir red edİştir. Çünkü cahiliye dönemi insanları arasında eğer kabilenin büyüğü öldürülmüş ise ona karşılık öteki kabileden "katilin kabilesinden başka"[1029] çok sayıda kimseyi öldürürlerdi. Bir kabileden zayıf bir kişi öldürülecek olursa onun katilini -kendisine itaat olunan bir baş olması halinde- öldürmezlerdi. Şanı yüce Allah bunu: *"Biz onda onlara şunu yazdık: Cana can"* buyruğu ile iptal etti. Buna göre onlar üze-

1025 Bu söz İbn Cerir, XXVIII, 123'te kaydedildiği üzere Alkame'den nakledilmiştir.
1026 Buhârî, 5648; Müslim, 2572.
1027 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXX, 362-363.
1028 Kaynakları daha önce gösterildi.
1029 Metinde bu şekilde (Çeviren).

rinde yazılan/farz kılınan adalet idi. Bu da cana karşılık can olmasıdır. Çünkü zulüm haramdır. Hakkın tam olarak alınmasına gelince bu da hakk sahibine aittir. Bu da yüce Allah'ın: *"Kim zulmedilerek öldürülürse Biz velisine bir güç ve yetki vermişizdir. O halde o da öldürmekte aşırıya gitmesin."* (İsra. 33) buyruğu gibidir. Yani katilinden başkasını öldürmesin.][1030]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yine Ebu Talib ve Salih'in rivâyetlerine göre, yüce Allah'ın: *"Biz onda onlara şunu yazdık: Cana can"* buyruğu hakkında şunları söylemiştir: "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): Bir kâfire karşılık bir mü'min öldürülmez." buyurduğuna göre âyet-i kerimenin zahirinden anlaşıldığı üzere can hakkında olmadığı ve sanki *"Biz onda onlara şunu yazdık"* buyruğu sebebiyle israiloğulları hakkında gibi görünmektedir. (O) dedi ki: Böylelikle âyet-i kerimenin zahiri üzere bizim için bir şeirat olduğu ve bu halin Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) tarafından yapılan beyanın varid oluşuna kadar devam ettiği açıkça görülmektedir. O beyandan sonra âyet-i kerimenin onlar hakkında özel olduğu anlaşılmış oldu.

Ebu Haris de aynı şekilde ondan şunu nakletmektedir: "Bir kâfire karşılık bir mü'min öldürülmez." deyince ona: Peki yüce Allah: *"Cana can"* buyurmamış mıdır? denilmesi üzerine o şöyle cevap vermiştir: Onun yeri burası değildir. Ali b. Ebu Talip sahifede yazılı olanları naklederken: "Hiçbir kâfire karşılık bir mü'min öldürülmez." ibaresinin olduğunu zikretmektedir. Osman ve Muaviye'den gelen rivâyete göre de onlar kâfire karşılık mümini öldürmemişlerdir.

(Devamla) dedi ki: İşte bu da âyet-i kerimenin zahiri itibariyle müslümanlar ve onlardan öncekiler hakkında olduğuna delildir. Fakat sahife ile ilgili hadis ile âyet arasında bir tearuz bulunmaktadır. Eğer böyle olmasaydı böyle bir tearuz olmaz ve: Buyruk bizden öncekiler hakkında hass/özeldi diyecekti. Ebu'l-Hasan et-Temimî usulde tahriç ettiği birtakım meseleler hakkında bu rivâyetin gereğine göre cevap vermiştir.

Bir diğer rivâyette de şöyle demiştir: Kendi şeriatinde sabit olduğuna dair bir delilin bulunmadığı (kendisinden önceki) hiçbir şer'i hiçbir hükmün, ibadet olarak yerine getirilmesi istenmiş değildir. Şeriatında sabit olan buyruk ile hüküm, kendisi için yeniden teşri edilmiş oluyordu.

Buna bir başka yerde Ebu Talib'in rivâyetinde de işaret etmiş ve şöyle demiştir: *"Cana can"* hükmü yahudiler hakkında yazılmıştı. Ayrıca yüce Allah: *"Biz*

1030 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXV, 87-88.

onda onlara şunu yazdık." buyruğundan kasıt Tevrat'ta yazdık, demektir. Bizim için ise sözkonusu hüküm: *"Öldürülenler hakkında üzerinize kısas yazıldı. Hür, hür olana köle, köle olana dişi, dişiye karşılık (kısas) olunur."* (Bakara, 178) hükmü vardır.][1031]

وَقَفَّيْنَا عَلٰٓى اٰثَارِهِمْ بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرٰيةِ وَاٰتَيْنَاهُ الْاِنْجِيلَ فِيهِ هُدًى وَنُورٌ وَمُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرٰيةِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةً لِلْمُتَّقِينَ ﴿٤٦﴾

46. "Ardından da izlerince kendinden önceki Tevrat'ı doğrulayıcı olarak Meryemoğlu İsâ'yı gönderdik. Biz ona, içinde hidâyet ve nur bulunan İncil'i de -kendinden önce inen Tevrat'ı doğrulayıcı, takva sahipleri için bir hidâyet ve öğüt olmak üzere- verdik."

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın Maide Sûresindeki: *"Ardından da izlerince kendinden önceki Tevrat'ı doğrulayıcı olarak Meryemoğlu İsâ'yı gönderdik. Biz ona, içinde hidâyet ve nur bulunan İncil'i de -kendinden önce inen Tevrat'ı doğrulayıcı, takva sahipleri için bir hidâyet ve öğüt olmak üzere- verdik. İncil sahipleri de Allah'ın onda indirdiği (hükümler) ile hükmetsin. Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar, fâsıkların tâ kendileridir."* (Âyet. 46-47) buyruklarına gelince;

O şanı yüce Allah'ın Mesih'e ve İncil'e bir övgüsü olup, Hristiyanlara da Allah'ın İncil'de indirdikleri ile hükmetmeleri emrini vermektedir. Nitekim Mesih'i ve İncil'i tazim için kullandığı ifadelerden daha fazlasını kullanarak Mûsâ ve Tevrat'ı da övmüş ve: *"Ey Peygamber! Kalpleriyle iman etmedikleri halde ağızlarıyla "inandık" deyip de küfür içinde koşuşup duran (münâfık)lar seni üzmesin. Yahûdîlerden durmadan yalana kulak veren, huzuruna gelmeyen diğer bir kavim lehine dinleyen (casusluk eden)ler vardır."* (Maide, 41) buyurmuştur.

Yani o yalan söyleyenler senin yanına gelmemiş başka bir topluluğu doğrulamakta onların isteklerini kabul edip onlara itaat etmektedirler. Bu sebeple onlar yalanları doğrulayıp sen Rasûlullah olduğun halde sana muhalefet eden kimselere de itaat ederler.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e muhalefet eden kimselerin yalanlarını tasdik etmenin ve onlara itaat etmenin her biri en büyük günahlardandır.

1031 el-Müsevvene, 184.

"Semiğ" lafzı ile sesin hissedilmesi de mananın anlaşılması da söylenenin kabul edilmesi de kastedilebilir. Bu maksatla: Filan kişi filanın söylediklerini işitti denildiği zaman onun sözlerini tasdik etti yahut ona itaat etti onun dediklerini kabul etti anlamı kastedilir. Buna göre yüce Allah'ın: *"Yalana kulak veren/dinleyen."* buyruğu yalanı tasdik edip doğrulayan kimseler demektir. Aksi taktirde yalnız başına yalan sözü işitmek ve o sözleri anlamak kayıtsız ve şartsız olarak yerilecek işler değildir.

Aynı şekilde huzura gelmeyen bir kavim lehine dinleyen ifadesi de o kavmin isteklerini kabul eden onlara itaat eden kimseler demektir. Tıpkı münafıklar hakkındaki: *"Aranızda onlara kulak verecek kimseler vardır."* (Tevbe, 47) buyruğu gibi. Yani onların isteklerini karşılayacak onlara itaat edecek kimseler vardır. Bundan maksadın casusluk olduğunu söyleyen kimseler ise hata etmişlerdir. Tıpkı "onlar lehine dinleyen" ifadesinden kastın casuslar olduğunu söyleyenlerin hata etmesi gibi. Çünkü casus, bir topluluğun haberini onu tanımayan kimselere aktarır.

Bilindiği gibi Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sözünü ettiği emrettiği ve yaptığı bir işi müminleriyle münafıklarıyla Medine'deki herkes görüyor ve işitiyordu. Dolayısıyla Medine yahudilerinden de söyleyip yaptıklarını -huzuruna gelen yahudilerin aksine- gizlemek maksadını gütmüyordu. Bununla birlikte onlar yalanı doğruluyor ve huzuruna gelmeyen diğer yahudilere itaat ediyorlardı. Allah da nebisine küfürde birbirleriyle yarışan münafık bu iki kesimin yaptıklarından ötürü üzülmemesini emir buyurmaktadır. Bu iki kesimin biri kalpleri iman etmediği halde ona iman ettiğini dışa vuran münafıklardı. Diğeri ise aralarında hükmetmesini isteyen fakat ona itaat etmek maksadını ve hükmüne uymayı arzu etmeyen kitap ehline mensup kimselerdi. Bunlar eğer kendi arzu ve heveslerine göre hüküm verecek olursa hükmünü kabul ederler, ama bundan farklı bir hüküm verecek olursa onun huzuruna gelmemiş başka bir kavme itaat ettiklerinden ötürü hükmünü kabul etmezlerdi.

Yüce Allah'ın: *"Durmadan yalana kulak veren, huzuruna gelmeyen diğer bir kavim lehine dinleyen."* buyruğu şu demektir: O diğer kavim senin huzuruna gelmeyen kimselerdir. Onlar yani yalan dinleyenler şöyle derler: *"Eğer size şu verilirse onu alın. Şâyet o verilmezse sakının. Allah'ın fitneye düşürmek istediği kişi için sen Allah'a karşı bir şey yapamazsın. Onlar Allah'ın kalplerini temizlemek istemediği kimselerdir. Dünyada onlara zillet vardır ahirette de onlara pek büyük bir azap vardır."*

Hüküm vermek için doğruluğa ve adalete ihtiyaç vardır. Dolayısıyla şahit-

lik yapacak kimsenin doğru sözlü, hüküm verecek olanın da adaletli olması bir zorunluluktur. Bunlar ise yalan söyleyen şahitlerin doğru söylediklerini kabul ediyor. Allah'ın indirdiği hükümlerden başkasıyla hükmeden ve rasûllere muhalefet eden kimselerin hükmüne uyuyorlar. Eğer onların maksatları doğruluğa ve adalete uymak değilse senin aralarında hüküm vermemenden dolayı sana bir sorumluluk olmaz. Aksine dilersen aralarından hükmet dilersen hüküm verme.

Fakat hüküm verdiğin taktirde ancak Allah'ın sana indirdikleri ile hüküm vermelisin. Çünkü adalet odur. Yüce Allah: *"Yahûdîlerden durmadan yalana kulak veren, huzuruna gelmeyen diğer bir kavim lehine dinleyen (casusluk eden)ler vardır. Kelimeleri yerine konulduktan sonra değiştirirler ve: "Eğer size şu verilirse onu alın, şâyet o (şekilde) verilmezse sakının" derler. Allah'ın fitneye düşürmek istediği kimse için sen Allah'a karşı birşey yapamazsın."* (Âyet 41) buyurduktan sonra: *"İçinde Allah'ın hükmü (yazılı) bulunan Tevrat yanlarında iken, nasıl olur da senin hükmüne başvuruyorlar? Yine de bundan sonra yüz çevirirler. Onlar inanmış kimseler değillerdir. Şüphesiz Tevrat'ı Biz indirdik ki, onda bir hidâyet ve nur vardır. (Allah'ın hükmüne) teslim olmuş olan peygamberler, Rabbânîler ve bilginler de Allah'ın Kitabını korumaları istendiğinden, onunla yahûdîlere hükmederlerdi. Hepsi de onun üzerine şâhiddiler. O halde insanlardan korkmayın, Benden korkun. Benim âyetlerimi az bir pahaya satmayın. Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse, işte onlar kâfirlerin tâ kendileridir. Biz onda (Tevrat'ta) onlara şunu (farz olarak) yazdık: "Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş, yaralar da birbirine kısas yapılır." Fakat kim onu (kısas hakkını) sadaka olarak bağışlarsa bu, ona keffaret olur. Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse, işte onlar zâlimlerin tâ kendileridirler."* (Âyet. 43-45) buyurmaktadır.

İşte bu onun Tevrat'a bir övgüsü ve Tevrat'ta Allah'ın hükmünün bulunduğuna onun Tevrat'ı içinde hidâyet ve nur bulunduğu halde indirdiği ve onunla Allah'a teslim olmuş nebilerin yahudilere hüküm verdiklerine dair bir haberidir. Bunu sözkonusu ettikten sonra ise: *"Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar kâfirlerin ta kendileridir."* buyurmaktadır. Bu ise İncil hakkında sözünü ettiği ifadelerden daha büyüktür. Çünkü o İncil hakkında: *"Biz ona içinde hidâyet ve nur bulunan İncil'i verdik."* ve: *"İncil sahipleri de Allah'ın onda indirdikleri ile hükmetsin. Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar fâsıkların ta kendileridir."* (Âyet. 47) buyurduğu halde Tevrat hakkında ise: *"Teslim olmuş olan peygamberler ... Onunla yahudilere hükmederdi."* buyurmakta ve Tevrat'ı sözkonusu ettikten sonra da: *"Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar kâfirlerin ta kendileridir."* buyurmaktadır.

Şanı yüce Allah her iki kitabı indirdiğini haber vermekle birlikte İncil'e dair nitelemelerinin daha büyüğünü Tevrat hakkında yapmaktadır. Nitekim yüce Allah: *"Şüphesiz Tevrat'ı Biz indirdik. Onda bir hidâyet ve nur vardır. Teslim olmuş olan peygamberler ... Onunla yahudilere hüküm verirlerdi."* buyurmaktadır.

Mûsâ ve Tevrat hakkındaki zikrettiği övgüler Mesih'i ve Muhammed'i (aleyhimesselâm) yalanlayan yahudilerin övülmesini gerektirmez. Ayrıca değiştirilmiş ve nesh edilmiş yahudilik dini hakkında bir övgü de ihtiva etmemektedir. Bu hususta Müslümanlar da Hristiyanlar da ittifak halindedir. Aynı şekilde Mesih'e ve İncil'e dair sözünü ettiği övgülerde de Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i yalanlayan Tevrat'ın ve İncil'in hükümlerini değiştirip değiştirilmiş ve nesh edilmiş olanlara tabi olan Hristiyanlara da bir övgü yoktur. Sözü edilen buyruklarda hristiyanlara bir övgü bulunmadığı hususunda yahudiler de müslümanlarla aynı kanaati paylaşmaktadır. Yahudiler ile ilgili sözkonusu edilen buyruklarda ise şeriatlerinin nesh edilip değişikliğe uğratılmasından sonra yahudilere bir övgü bulunmadığı hususunda da hristiyanlar müslümanlarla aynı kanaati paylaşmaktadır. Böylelikle müslümanların yahudilerin ve hristiyanların oluşturduğu bütün din mensuplarının ittifakı ile Kur'ân-ı Kerim'de Tevrat'ın ve İncil'in Mûsâ'nın ve İsâ'nın sözkonusu edilmesi dolayısıyla Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i yalanlayan kitap ehline de onların Muhammed'in gönderilmesinden önce değişikliğe uğrattıkları dinlerine de herhangi bir övgü bulunmadığı hususunda ittifak halinde oldukları görülmektedir. O halde bu buyruklarda ne değişikliğe uğratılmış bir dine ne de nesh edilmiş bir dine sımsıkı sarılanlara bir övgü yoktur. Hem değiştirilmiş hem nesh edilmiş bir dine sarılanların övülmesi nasıl sözkonusu olabilir?][1032]

وَلْيَحْكُمْ أَهْلُ الْإِنْجِيلِ بِمَآ أَنْزَلَ اللّٰهُ فِيهِۜ وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَآ أَنْزَلَ اللّٰهُ
فَأُولٰٓئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٤٧﴾

47. "İncil sahipleri de Allah'ın onda indirdiği (hükümler) ile hükmetsin. Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar, fâsıkların tâ kendileridir."

Tefsiri:

[Sonra İncil'i sözkonusu ederek *"İncil sahipleri de Allah'ın onda indirdiği hükümler ile hükmetsin."* buyurmakta ve bunlara da onunla hüküm vermeyi emir

1032 el-Cevâbu's-Sahih, II, 280-290.

buyurmaktadır. Çünkü İncil Tevrat'ta bulunanların bir kısmını teşkil etmekte olup birçoğunu da kabul etmiştir. Allah'ın onda indirdikleri gereğince hüküm vermek aynı zamanda Tevrat'takilerle hüküm vermek demektir. Daha sonra yüce Allah: *"O halde aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet. Sana gelen hakkı bırakıp onların heveslerine uyma. Sizden her biriniz için bir şeriat ve bir yol tayin ettik."* (Maide, 48) buyurmakta ve böylelikle ona Allah'ın kendisinden öncekilere indirdikleri ile hüküm vermesini emir buyurmaktadır. Çünkü iki Rasûlün ve iki kitabın her birinin bir şeriati ve bir yolu yani izlediği bir sünneti ve bir yolu bulunmaktaydı.

Şir'at, şeriat demek olup sünnet ile aynı şeydir. Minhâc ise yol ve cadde demektir. İşte bütün bunlar kendisinden başkası için tayin edilmiş olan sünneti ve yolu bırakıp, kendisi için tayin edilmiş olunan şeriate ve yola dönmesinin sebebini açıklamaktadır.

Bundan sonra Allah ona aralarında Allah'ın kendisine indirdikleri ile hüküm vermesini emir buyurmaktadır. Birincisi kendisinden başkasının şeriat ve yolunu alıp kabul etmesini ona yasaklarken ikinci emir ise eğer ona indirilen hükümden başka bir hüküm sözkonusu olursa o taktirde Tevrat'ta ve İncil'de yanlarında yazılı olduğunu buldukları Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e tabi olmak ile ilgili olarak indirilmiş olan herhangi bir şeyi terk etmesini ona yasaklamaktadır. Çünkü ona uymayan bir kimse -onun hükmüne aykırı hususlarda olsa bile (Tevrat'ın) içindekiler ile hükmetmeleri emrolunmuş kitap ehlinden olmasa dahi -Allah'ın indirdikleri ile hükmetmemiş olur.][1033]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Aynı şekilde yüce Allah'ın: *"İncil sahipleri de Allah'ın onda indirdikleri ile hükmetsin."* buyruğu da şanı yüce Allah'ın Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in dili üzere emir alan İncil ehline de Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in dili üzere kendilerine emir verilmemiş olanlara da Allah'ın verdiği bir emridir.][1034]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"İncil sahipleri de Allah'ın onda indirdiği hükümler ile hükmetsin."* buyurmaktadır. Allah'ın indirdikleri ise onların Mesih'ten telakki edip aldıklarıdır. Göklere kaldırılmasından sonra durumu ile ilgili olarak anlatılanlara gelince bunlar da Tevrat'ta sözkonusu edilen Mûsâ (aleyhisselâm)'ın vefatının bir benzeridir. Bilindiği gibi Tevrat ve İncil'de bulunan ve Mûsâ (aleyhisselâm)'ın vefatı

1033 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIX, 113.
1034 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIII, 103.

ile İsâ (aleyhisselâm)'ın göklere yükseltilmesinden sonra onlara dair verilen haberler Allah'ın indirdiklerinden ve Mûsâ ile İsâ'dan alıp öğrendiklerinden değildir. Aksine bunlar her ikisinin vefat halleri ile ilgili durumları öğretmek üzere o indirilenlerle beraber yazdıkları şeyler arasındadır. Bu ise onlardan sonra var olan ve onların durumları ile ilgili yazılmış katıksız haberlerdir. Bunlar Allah'ın üzerlerine indirdikleri buyruklardan olmadığı gibi her ikisi de hayatta iken emrolundukları şeylerden de insanlara verdikleri haberlerden de değildir.][1035]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Aynı şekilde hristiyanların yanında da Tevrat'ın birçok nüshası bulunmaktadır. Hiçbir kimse bu nüshaları bir araya getirip değiştirmek imkânını bulamamıştır. Eğer bu mümkün olmuş olsa idi elbetteki bu sebeplerin nakledilmelerini gerektirecek şekilde bir araya gelmesi gereken pek büyük vâkıalardan birisi olurdu. Aynı şekilde İncil hakkında da yüce Allah: *"İncil sahipleri de Allah'ın onda indirdiği (hükümler) ile hükmetsin."* buyurmaktadır. Böylelikle bu İncil'de yüce Allah tarafından indirilmiş bir hüküm olduğu ama bu hükmün ise emir ve yasak türünden olduğu anlaşılmış olmaktadır. Bu ise haber verilen hususlarda birtakım değişikliklerin yapılmış olmasına mani değildir. İşte lafzi değişikliğin meydana geldiği hususlar bunlardır. Tevrat'ta yer alan hükümlere gelince; lafızlarında herhangi bir değişikliğin meydana geldiğini iddia eden kimse hemen hemen yok gibidir.

İlim adamlarından bir grubun zikrettiklerine göre yüce Allah'ın İncil hakkındaki: *"İncil sahipleri de Allah'ın onda indirdiği (hükümler) ile hükmetsin."* buyruğunun nesh ve tebdilden önce Mesih'in dini üzere olan kimselere bir hitap olduğunu, Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in peygamber olarak gönderilişinden sonra bulunanlara yönelik olmadığını söyleyenler vardır.

Bu görüş de yüce Allah'ın: *"İncil sahipleri de Allah'ın indirdiği (hükümler) ile hükmetsin."* (anlamındaki) buyrukta geçen "velyahküm: hükmetsin" buyruğundaki lâm'ı -Hamza'nın kıraatinde olduğu gibi- - kesreli olarak (ve liyahküm: hükmetmesi için) diye okuyanların okuyuşuna göre açık bir şekilde ilişkili ve uygundur. Çünkü buradaki lam, "key lam"ı (için anlamında)dır. Zira şanı yüce Allah: *"Ardından da izlerince kendinden önceki Tevrat'ı doğrulayıcı olarak Meryemoğlu İsâ'yı gönderdik. Biz ona, içinde hidâyet ve nur bulunan İncil'i de -kendinden önce inen Tevrat'ı doğrulayıcı, takva sahipleri için bir hidâyet ve*

1035 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIII, 104-105.

öğüt olmak üzere- verdik. İncil sahipleri de Allah'ın onda indirdiği (hükümler) ile hükmetsin. Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar, fâsıkların tâ kendileridir." (Âyet 46-47) buyurmaktadır.

Eğer bu buyruk "ve liyahküm" diye okunursa mana: Biz ona İncil'i şunun ve bunun için ve ayrıca İncil sahipleri Allah'ın onda indirdikleri ile hükmetsinler diye indirdik, demek olur. Bu da şanı yüce Allah'ın hak İncil'de indirdikleri gereğince hükmetmeyi gerektirmekte ama Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zamanında var olan İncil'in o İncil olduğuna dair de delil teşkil etmemektedir.

Cumhurun kıraatine gelince[1036] *"İncil sahipleri de ... hükmetsin."* buyruğu ise buna dair verilmiş bir emirdir.

İlim adamları arasında şöyle diyenler olmuştur: Bu ellerinde hak İncil'in bulunduğu kimselere Allah'ın içinde indirdikleri gereğince hükmetmeleri için vermiş olduğu bir emirdir. Buna göre yüce Allah'ın *"hükmetsin"* buyruğu, Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in peygamber olarak gönderilmesinden önce onlara verilmiş bir emirdir demek olur. Başkaları ise: Böyle bir külfete girmeye gerek yok. Çünkü İncil hakkında söylenecekler Tevrat hakkında söylenenler gibidir. Zaten yüce Allah da: *"Ey Peygamber! Kalpleriyle iman etmedikleri halde ağızlarıyla "inandık" deyip de küfür içinde koşuşup duran (münâfık)lar seni üzmesin. Yahûdîlerden durmadan yalana kulak veren, huzuruna gelmeyen diğer bir kavim lehine dinleyen (casusluk eden)ler vardır. Kelimeleri yerine konulduktan sonra değiştirirler ve: "Eğer size şu verilirse onu alın, şâyet o (şekilde) verilmezse sakının" derler. Allah'ın fitneye düşürmek istediği kimse için sen Allah'a karşı birşey yapamazsın. Onlar, Allah'ın kalplerini temizlemek istemediği kimselerdir. Dünyada onlara zillet vardır. Âhirette de onlara pek büyük bir azap vardır. Onlar alabildiğine yalan dinleyenler, çokça haram yiyenlerdir. Eğer sana gelirlerse aralarında hükmet; ya da onlardan yüz çevir. Şâyet onlardan yüz çevirirsen sana hiçbir zarar veremezler. Eğer hükmedersen, aralarında adaletle hükmet. Çünkü Allah adaletli olanları sever. İçinde Allah'ın hükmü (yazılı) bulunan Tevrat yanlarında iken, nasıl olur da senin hükmüne başvuruyorlar? Yine de bundan sonra yüz çevirirler. Onlar inanmış kimseler değillerdir. Şüphesiz Tevrat'ı Biz indirdik ki, onda bir hidâyet ve nur vardır. (Allah'ın hükmüne) teslim olmuş olan peygamberler, Rabbânîler ve bilginler de Allah'ın Kitabını korumaları istendiğinden, onunla yahûdîlere hükmederlerdi. Hepsi de onun üzerine şâhiddiler. O halde insanlardan korkmayın, Benden korkun. Benim âyetlerimi az bir pahaya*

1036 Zâdü'l-Mesîr. II. 369

satmayın. Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse, işte onlar kâfirlerin tâ kendileridir. Biz onda (Tevrat'ta) onlara şunu (farz olarak) yazdık: "Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş, yaralar da birbirine kısas yapılır." Fakat kim onu (kısas hakkını) sadaka olarak bağışlarsa bu, ona keffaret olur. Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse, işte onlar zâlimlerin tâ kendileridirler. Ardından da izlerince kendinden önceki Tevrat'ı doğrulayıcı olarak Meryemoğlu İsâ'yı gönderdik. Biz ona içinde hidâyet ve nur bulunan İncil'i de verdik." (Âyet 41-45) buyurmaktadır.

İşte bu buyruklar Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hükmüne başvuran o yahudilerin nezdinde içinde Allah'ın hükmünün bulunduğu Tevrat'ın bulunduğunu sonra da bunların Allah'ın hükmünden yüz çevirdiklerini açıkça ifade etmektedir. Yüce Allah bundan sonra da: *"İncil sahipleri de Allah'ın onda indirdiği hükümler ile hükmetsin."* buyurmaktadır. Buradaki (ve'l-yahküm'ün başındaki) lam emir lamıdır. Ve bu Allah'ın Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in dili üzere indirmiş olduğu bir emirdir. Bu hitaptan önce ölmüş olan kimselere emir verilmesi ise imkânsız bir şeydir. Emir ancak Allah'ın kullarına emir ile hitap etmesinden sonra ona iman eden kimselere yönelik olabilir. Böylelikle şunu öğreniyoruz: Bu buyruk o zaman var olan kimselere verilmiş bir emirdir. Onlardan Allah'ın İncil'de indirdikleri ile hüküm vermelerini istemektedir. Allah İncil'de de Tevrat'ta da böyle bir emir verdiği gibi Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e uymayı emir buyurmuştur. O halde Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in nesh etmediği ve İncil'de bulunan Allah'ın indirdikleri hükümler gereğince hükmetsinler. Nitekim Tevrat sahiplerine de Mesih'in nesh etmemiş olduğu ve Tevrat'ta indirmiş olduğu hükümler gereğince hükmetmelerini emir buyurmuştur. Mesih'in nesh ettiği hususlarda ise Mesih'e tabi olmakla emrolunmuşlardı. İncil'de onlara da Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e uymaları emri verilmişti. Buna göre Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in peygamber olarak gönderilmesinden sonra kitap ehlinden olup, Allah'ın Tevrat ve İncil'de indirdikleri ile hükmeden bir kimse kesinlikle Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hükmüne muhalif bir hüküm veremez. Çünkü onlara Tevrat'ta da İncil'de de Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e tabi olmaları emri verilmişti. Nitekim yüce Allah: *"Onlar ki yanlarındaki Tevrat'ta ve İncil'de (isim ve sıfatını) yazılı bulacakları ümmî peygamber olan o Rasûle uyarlar."* (A'râf. 157) buyurmuştur.][1037]

1037 el-Cevâbu's-Sahih. II. 423-424.

وَأَنْزَلْنَآ إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيْمِنًا
عَلَيْهِ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَآ أَنْزَلَ اللّٰهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَآءَهُمْ عَمَّا جَآءَكَ مِنَ الْحَقِّ
لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً
وَلٰكِنْ لِيَبْلُوَكُمْ فِي مَآ اٰتَاكُمْ فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ إِلَى اللّٰهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا
فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٤٨﴾

48. "Biz sana da Kitabı hak ile, kendinden önce indirilen kitapları doğrulayıcı ve onlara karşı bir şâhid olmak üzere indirdik. O halde aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet. Sana gelen hakkı bırakıp onların heveslerine uyma! (Ey insanlar) sizden her biriniz için bir şeriat ve bir yol tayin ettik. Eğer Allah dileseydi, elbette hepinizi bir ümmet yapardı. Fakat O, size verdiği (şeriatler) ile sizi imtihan etmek istedi. Öyle ise hayırlı işlere koşuşun. Hepinizin dönüşü Allah'adır. Ve O, hakkında ayrılığa düştüğünüz şeyleri size haber verecektir."

Tefsiri:

[Yüce Allah: "*Biz sana kitabı hak ile kendinden önce indirilen kitapları doğrulayıcı ve onlara karşı bir şahit olmak üzere indirdik.*" buyurmaktadır. İbn Ebu Hatim de bilinen isnad ile İbn Abbas'tan şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Müheymin/şahit'ten kasıt onun hakkında kendisine güvenilen demektir.[1038] O dedi ki: İkrime, Hasan, Said b. Cübeyr ve Ata el-Horasani'den[1039] rivâyet olunduğuna göre, emin ve güvenilir anlamındadır.

el-Vâlibî'nin tefsirinden İbn Abbas'tan: Müheymin (şahit), emin güvenilir demektir, dediği rivâyet edilmektedir. Yani o kendisinden önceki her bir kitap hakkında emin/kendisine güvenilendir.[1040] el-Hasan'dan da böyle dediği rivâyet edilmiştir: Bu, kitapları doğrulayıcı ve onlar hakkında emin/kendisine güvenilen bir kitaptır.[1041] Yine el-Vâlibî'nin tefsirinden İbn Abbas'tan rivâyete göre "*Onun*

1038 İbn Cerir, 12107, 12113. İbn Ebu Hâtim, halen yazma ve eksiklikler ihtiva ettiğinden ötürü tahkiki yapılmamış Maide Sûresi ile ilgili bölüm içerisinde

1039 Bu ibare İbn Ebu Hâtim'de mevcut olup yazma kısımdadır. Zikredilenlerin bazılarının adı İbn Kesir ve İbnu'l-Cevzi'de de geçmektedir.

1040 İbn Cerir, 12114.

1041 Bu lafızla tespit edemedim. Bu manada: İbn Kesir, II, 65.

üzerinde müheymin" buyruğunu, onun hakkında şahit, diye açıkladığı rivâyet edilmektedir.[1042]

Süddî de[1043] İbn Abbas'tan böyle dediğini nakletmiştir.

Yüce Allah'ın: "*Ona*" yani kendisinden önceki bütün kitaplara "*karşı bir şahit olmak üzere*" buyurmaktadır. O dedi ki: Ayrıca Said b. Cübeyr, İkrime, Atiyye, Ata el-Horasani, Muhammed b. Ka'b, Katade, Süddî, Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem'den de buna yakın açıklamalar rivâyet edilmiştir.

İbn Ebu Hatim ise tefsire dair kitabının baş taraflarında şunu zikretmektedir: Kendisinden en sahih senetlerle muhtasar bir Kur'ân tefsiri yapması istenmiş, o da bunu isnad bakımından haberlerin en sahih, metin itibariyle de en doyurucu/kapsamlı olacak şekilde telif etmenin yollarını aramış ve bir şey naklettiği her kişiden senedini de zikretmek sûretiyle (Tefsir'ini telif et)miştir.

Selefin tamamı Kur'ân-ı Kerim'in kendisinden önceki kitaplar hakkında "Müheymin ve güvenilir şahit" olduğu üzerinde ittifak halindedirler. Bilindiği üzere bir şey üzerinde müheymin olan mertebe itibariyle o şeyden daha yüksektir. "el-Müheymin" Allah'ın isimlerinden birisidir. İnsanların işlerini çekip çeviren, onlar üzerinde hâkim konumunda olan kişiye de "el-müheymin" denilir.

Müberred, Cevheri ve başkaları dedi ki: Müheymin sözlükte kendisine güvenilen kişi demektir. el-Halil dedi ki: Gözetleyici/kontrol edici ve koruyucu diye açıklamışlardır. Hattabi dedi ki: Müheymin şahitlik yapan, şahit olan demektir. O dedi ki: Bazı dil bilginleri de heymene (müheymin ismi failinin/etken ortaçının mastarı) bir şey üzerinde kaim olmak ve onu kollayıp gözetlemek demektir. Sonra da şu beyiti zikretmektedir:

أَلَا إِنَّ خَيْرَ النَّاسِ بَعْدَ نَبِيِّهِمْ   مُهَيْمِنُهُ التاليه فِي الْعُرْفِ وَالنُّكْرِ

"Şunu bilin ki, insanların en hayırlıları nebilerinden sonra

Maruf ve münkerde Müheymin olan kimsedir."

O bu sözleri ile insanları görüp gözetmek işi ile uğraşan kişi olduğunu kastetmektedir.

Müheymin ile ilgili iki görüş vardır. Bir görüşe göre bunun aslı "mueymin"dir. He hemzeden bedel olarak gelmiş (ve müheymin olmuş)dir. Diğer görüşe göre he, hemze'den bedel olmayıp onun asıl harflerindendir.

1042 İbn Cerir, 12103.
1043 İbn Cerir, 12104. Fakat yalnız Süddi'den diye.

İşte böylelikle Kur'ân-ı Kerim önceki kitaplarda bulunan Allah'a ve ahiret gününe dair haberleri tespit ve tayin etmiş, buna hem açıklamak hem de ayrıntıları bildirmek sûretiyle ilavelerde bulunmuş, buna dair gerekli delil ve belgeleri açıklamış, bütün nebilerin nübüvvetini ve rasûllerin risaletini kabul etmiş, bütün rasûller ile gönderilmiş olan külli şeriatleri de kabul ettiği gibi kitapları ve rasûlleri yalanlayan kimselerle çeşitli delil ve belgeler ile de mücadele yapıp tartışmış, Allah'ın onlara cezalarını kitaba uyan kitap ehline yardımcı ve destek oluşunu beyan buyurmuştur. Bu kitaplardan nelerin tahrif edilip değiştirildiğini kitap ehlinin önceki kitaplara neler yaptıklarını da açıklamıştır. Ayrıca Allah'ın beyan edilmesini emrettikleri arasından gizledikleri hususları da açıkladığı gibi bütün nübüvvetlerin getirmiş olduğu ve Kur'ân-ı Kerim'in nüzulü ile birlikte getirdiği en güzel şeriatleri ve yolları da ortaya koymuştur. Böylelikle bu kitap kendisinden önceki kitaplara birçok bakımdan müheymin/şahitlik konumunda olmuştur. Bu sebeple o bu kitapların doğruluklarına şahitlik ettiği gibi onlardan tahrif edilen şeylerin yalan olduklarına da şahitlik eder. O Allah'ın kabul ettiğini kabul etmek sûretiyle ve onun nesh ettiklerini de nesh ederek hâkimlik eder. O verilen haberler hakkında bir şahit, emirler hususunda da bir hâkimdir.][1044]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah ona şöyle hitap buyurmuştur: Biz sana kitabı ondan önceki kitapları doğrulayıcı ve onlara karşı bir şahit olmak üzere hak ile indirdik. Bu sebeple onun kitabı kendisinden önce semadan gelmiş kitaplar hakkında bir şahittir.][1045]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Ayrıca yüce Allah: *"O halde aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet. Sana gelen hakkı bırakıp onların heveslerine uyma."* buyurmak sûretiyle ona adaletle hüküm vermesini, Allah'ın indirdikleri ile hükmetmesini emir buyurmaktadır. İşte bu da adaletin Allah'ın indirdiği şeyin ta kendisi olduğuna delildir. Allah neyi indirmişse o adalettir, adalet ise Allah'ın indirdiğidir.][1046]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Biz sana da kitabı hak ile kendinden önce indirilen kitapları doğrulayıcı ve onlara karşı bir şahit olmak üzere indirdik. O halde aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet. Sana gelen hakkı bırakıp onların heveslerine*

1044 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XVII, 42-44.
1045 er-Raddu Ala'l Mantıkiyyin, 453.
1046 Minhâcü's-Sünne, V, 128.

uyma" buyurmakta ve böylelikle Kur'ân-ı Kerim'i müheymin/şahit konumunda ifade etmektedir. Müheymin ise şahit, hâkim ve kendisine güvenilen kişi anlamındadır. Bu sebeple Kur'ân-ı Kerim Tevrat'ta Allah'ın nesh etmediği neler olduğu hususunda hüküm verdiği gibi Tevrat'ta bulunup da değiştirilmemiş olan hususları tasdik etmek sûretiyle de şahitlik etmektedir. Bundan dolayı şanı yüce Allah: "*Sizden her biriniz için bir şeriat ve bir yol tayin ettik.*" buyurmaktadır.][1047]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Nebilerin şeriatlerindeki çeşitlilik bir tek şeriatteki çeşitlilik gibidir. Bundan dolayı yüce Allah: "*Sizden her biriniz için bir şeriat ve bir yol tayin ettik.*" buyurmuştur. Şir'a, şeriat, minhac da yol demektir. Şir'a, kendisinden içeriye girilen kapı gibi minhac da takib edilen yol gibidir. Kastedilen ise ortaksız olarak bir ve tek Allah'a ibadet etmek sûretiyle dinin hakikatidir. İşte bütün rasûllerin üzerinde ittifak ettikleri bu dini hakikat, hiçbir kimseden başkasının kabul olunmadığı Allah'ın dinidir. Allah'ın bütün rasûllerinin dili ile haram kıldığı şirk ise Allah ile birlikte başkasına ibadet edilmesi demektir.][1048]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Maide Sûresi'ndeki: "*Biz sana da kitabı hak ile kendinden önce indirilen kitapları doğrulayıcı ve onlara karşı bir şahit olmak üzere indirdik.*" şeklindeki birinci âyetin lafzını bildikten sonra şöyle diyebiliriz:

Rasûllerin sonuncusu Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kendisinden önce indirilmiş olan kitapları ve kendisinden önce gelmiş olan nebileri tasdik etmesine gelince; bu onun dininin bilinen kesin hükümlerindendir. Yüce Allah'ın onu bütün insanlara rasûl olarak göndermiş olmasının mütevatir oluşu gibi dininin açıkça tevatür ile bilinen bir hususiyetidir. Aynı zamanda bu imanın esaslarındandır.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "*Deyin ki: "Biz Allah'a ve bize indirilene, İbrahim'e, İsmail'e, İshâk'a Yâkûb'a ve torunlarına indirilene, Mûsâ'ya, İsâ'ya verilenlere ve bütün peygamberlere Rabbleri tarafından verilenlere iman ettik. Birini diğerinden ayırdetmeyiz. (Hepsine iman ederiz.) Biz O'na teslim olmuşlarız." Artık, eğer onlar da sizin buna iman ettiğiniz gibi iman ederlerse muhakkak hidâyet bulurlar ve şâyet yüz çevirirlerse onlar mutlaka apaçık bir ayrılığa düşerler. Onlara karşı Allah sana yeter. O, herşeyi işitendir, herşeyi bilendir.*" (Bakara, 136-137);

1047 el-Cevâbu's-Sahih, II, 427-428.
1048 er-Raddu Ala'l-Mantıkiyyîn, 292.

"De ki: "Allah'a iman ettik. Bize indirilene, İbrahime, İsmail'e, İshâk'a, Yakûb'a ve oğullarına indirilene; Mûsâ'ya, İsâ'ya ve (diğer) peygamberlere Rabblerinden verilenlere de (iman ettik.) Onlardan hiçbiri arasında ayırım yapmayız. Biz yalnız O'na teslim olmuşlarız." Kim İslâm'dan başka bir din ararsa, ondan asla kabul olunmaz ve o, âhirette zarara uğrayanlardan olur." (Âl-i İmrân, 84-85);

"(Namazda) yüzlerinizi doğuya ve batıya döndürmeniz, iyilik demek değildir. Fakat asıl iyilik Allah'a, âhiret gününe, meleklere, Kitaba, peygamberlere iman edenin, mala olan sevgisine rağmen onu akrabaya, yetimlere, yoksullara, yolculara, dilenenlere, (özgürlüğe kavuşmak için efendisiyle anlaşma yapmış) kölelere verenlerin, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren, ahitleşince ahitlerini yerine getirenlerin, sıkıntıda, hastalıkta ve savaşın kızıştığı zamanlarda sabredenlerin yaptığıdır. Sadakat gösterenler işte bunlardır. Takvâ sahibi olanlar da ancak bunlardır." (Bakara, 177);

"O Peygamber, kendisine Rabbinden indirilene iman etti. Müminler de. Onların her biri, Allah'a, O'nun meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine inandı. Peygamberlerinden hiçbirini diğerinden ayırmayız (derler.) Ve: "(Rabbimiz), dinledik, itaat ettik. Rabbimiz Senden mağfiret dileriz ve dönüş ancak Sanadır." dediler. Allah hiçbir kimseye gücünün yeteceğinden başkasını yüklemez. (Herkesin) kazandığı (iyilik) kendisine, yaptığı (kötülük) de onun aleyhinedir. Rabbimiz, unuttuk yahut yanıldıysak bizi sorguya çekme! Rabbimiz, bizden öncekilere yüklediğin gibi üzerimize ağır yükler yükleme! Rabbimiz, güç yetiremeyeceğimiz şeyi bize yükletme! Bizi affet, bize mağfiret buyur! Ve bize merhamet eyle! Sensin bizim Mevlâmız (dostumuz, velimiz, koruyucu ve yardımcımız.) Kâfirler topluluğuna karşı da bize yardım et." (Bakara, 285-286)

Onun Tevrat'ı ve İncil'i tasdik etmesi Kur'ân-ı Kerim'de değişik yerlerde sözkonusu edilmiştir. Yüce Allah: *"Biz sana da kitabı hak ile kendinden önce indirilen kitapları doğrulayıcı ve onlara karşı bir şahit olmak üzere indirdik."* buyurduğu gibi: *"Allah sözün en güzelini, müteşabih, tekrar edilen bir kitap halinde indirmiştir."* (Zümer, 23) ve: *"Biz sana bu Kur'ân'ı vahyetmekle en güzel kıssayı sana anlatacağız."* (Yûsuf, 3) buyurmaktadır.

Böylelikle yüce Allah bu Kur'ân-ı Kerim'i kendisinden önce indirilmiş olan kitaplar üzerine bir müheymin/şahit olarak indirdiğini beyan buyurmaktadır. Müheymin ise şahit, kendisine güvenilen ve hâkim demektir. Bu kitap önceki kitaplardaki hakka dair şahitlik eder. Bu kitaplarda yapılan tahrifleri reddeder. Allah'ın o kitaplarda bulunup da takrir ettiği hükümler ile hükmeder. Allah'ın

o kitaplardan nesh ettiklerini nesh eder. Bu kitaplarda bu hususlara dair ona güvenilir. itimad edilir. Yüce Allah bu kitabın sözün en güzeli ve kıssaların en güzeli olduğunu haber vermektedir. Bu da hükümlerinden herhangi bir şey değiştirilmeden ve neshden önce Tevrat'a sımsıkı bağlı olan herkesin iman ve hidâyet ehlinden oldukları hükmünü de ihtiva eder. Aynı şekilde nesihten önce hükümlerinden herhangi bir şey değiştirilmeden İncil'e sımsıkı sarılmış olanlar da iman ve hidâyet ehlidirler. Ama bu buyruklarda nesh edilmiş bir şeriate sarılan kendisine gönderilen rasûllere ve ona indirilmiş olan kitaplara iman etmeyen kimseler şöyle dursun değiştirilmiş bir şeriate bağlı kalan kimseler hakkında dahi bir övgünün bulunması sözkonusu değildir. Aksine yüce Allah ilk kitabı değiştirmeleri ve Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e iman etmeyi terk etmeleri sebebi ile yahudilerin de hristiyanların da kâfir olduklarını birçok yerde beyan etmiş bulunmaktadır.][1049]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Biz sana da Kitabı hak ile, kendinden önce indirilen kitapları doğrulayıcı ve onlara karşı bir şâhid olmak üzere indirdik. O halde aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet. Sana gelen hakkı bırakıp onların heveslerine uyma! (Ey insanlar) sizden her biriniz için bir şeriat ve bir yol tayin ettik. Eğer Allah dileseydi, elbette hepinizi bir ümmet yapardı. Fakat O, size verdiği (şeriatler) ile sizi imtihan etmek istedi. Öyle ise hayırlı işlere koşuşun. Hepinizin dönüşü Allah'adır. Ve O, hakkında ayrılığa düştüğünüz şeyleri size haber verecektir. Onların hevâ (ve heves)lerine uymayarak aralarında (yalnız) Allah'ın indirdiği ile hükmet ve Allah'ın sana indirdiğinin bir kısmından seni vazgeçirirler diye sakın onlardan. Şâyet yüz çevirirlerse bil ki bazı günahlarından dolayı Allah onları cezalandırmak ister. Gerçekten insanların çoğu fâsıktırlar. Onlar hâlâ cahiliye devrinin hükmünü mü istiyorlar? Yakîn sahibi (hakka kesin inanan) bir toplum için kimin hükmü Allah'ın hükmünden daha güzel olabilir? Ey iman edenler! Yahûdîleri de hristiyanları da veli (dost ve yönetici) ler edinmeyiniz. Onlar (ancak) birbirlerinin dostlarıdırlar. İçinizden kim onları veli edinirse, muhakkak o da onlardandır. Şüphesiz Allah zâlimler topluluğunu hidâyete erdirmez. Kalplerinde hastalık bulunan kimselerin: "Devrin aleyhimize dönmesinden korkuyoruz" diye (kâfirlerden dost edinmek için) aralarında koşuştuklarını görürsün. Olur ki Allah fetih (zafer) nasip eder veya kendi katından bir emir verir de onlar da içlerinde gizlediklerine pişman olacaklardır. (Münâfıkların nifakı açığa çıkınca) iman edenler de derler ki: "Olanca güçleriyle sizinle beraber olacaklarına dair Allah*

1049 el-Cevâbu's-Sahih. II. 270-272

adına yemin edenler bunlar mı?" Bütün amelleri boşuna gitti ve bundan ötürü en büyük zarara uğrayanlar oldular. Ey İman edenler! İçinizden kim dininden dönerse, Allah, müminlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı onurlu ve şiddetli, kendisinin onları seveceği onların da kendisini seveceği bir topluluk getirir ki, Allah yolunda cihad ederler ve hiçbir kınayanın kınamasından korkmazlar. Bu, Allah'ın lütfudur ki, onu dilediği kimseye verir. Allah lütfu bol olandır, her şeyi en iyi bilendir. Sizin (asıl) veliniz ancak Allah'tır, O'nun Peygamberidir ve namazını kılan ve rükû' halinde iken zekâtını veren müminlerdir. Kim Allah'ı, Rasûlü'nü ve müminleri veli edinirse, şüphe yok ki Allah'ın dinine bağlı olanlar galip olacakların tâ kendileridir." (Âyet 48-56) buyurmaktadır.

Yüce Allah peygamberi Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e Allah'ın kendisine indirmiş oldukları ile hükmetmesini emir buyurmakta, onların hevâlarına uymaktan onu sakındırmakta, hükmüne aykırı olan her bir hükmün cahiliye hükmü olduğunu da: *"Onlar hâlâ cahiliye devrinin hükmünü mü istiyorlar? Yakîn sahibi bir toplum için kimin hükmü Allah'ın hükmünden daha güzel olabilir?"* (Âyet 50) buyruğu ile beyan buyurmaktadır.

Yüce Allah ona şunu da haber vermektedir: O Tevrat, İncil ve Kur'ân ehlinden her biri için bir şeriat ve bir yol tayin etmiştir. Ayrıca yüce Allah kendisine Allah'ın indirdikleri ile hükmetmesi emrini hem Tevrat, hem İncil, hem Kur'ân ehli için genel bir emir olarak vermektedir. Herhangi bir kimsenin herhangi bir zamanda Allah'ın indirdiğinden başkası ile hükmetme hak ve selahiyeti yoktur. Allah'ın indirdiği ise bir tek dindir. Bütün kitaplar ve rasûller onun üzerinde ittifak etmişlerdir. Kitaplar ve rasûller dinin esasları ve şeriatın temel kaideleri hususunda ittifak halindedirler. Eğer şeriat ve yolları itibariyle nâsih ve mensuh bakımından aralarında farklılık varsa şüphesiz ki bu bir tek kitabın durumundaki çeşitliliğe benzer. Müslümanlar önceleri Beytü'l-Makdis'e doğru namaz kılmakla emrolunmuş idiler. Sonra kendilerine Mescid-i Haram'a doğru namaz kılmaları emri verildi. Her iki emirde de onlar Allah'ın indirdiklerine tabi olmuşlardır.][1050]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İbn Abbas ve başkaları yüce Allah'ın: *"Bir şeriat ve bir yol"* buyruğu hakkında bir sünnet ve bir yol diye açıklamışlardır. Böylelikle onlar şeriati sünnet ile, minhacı da yol ile tefsir etmişlerdir.[1051]

1050 el-Cevâbu's-Sahih, II, 437-438.
1051 İbn Cerir, 12130-12147.

"Sünnet" ve "şir'at" isimleri itikatlar ve sözler hakkında da kullanılabilir. Kasıtlar ve fiiller hakkında da kullanılabilir. Birincisi ilim ve söz ile ilgili izlenecek yol hakkındadır. İkincisi ise durum ve işitmek yolu ile ilgilidir. Bazı hallerde açık/zahir ibadetler yolu ile yönetim siyaset ve politikaları yolu hakkında da kullanılabilir][1052]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah'ın her bir kitap için tayin etmiş olduğu şeriat, yol ve mensek'in varlığı dinin bir ve tek olmasına engel değildir. Çünkü nesh ve tebdilden önce Tevrat'a ve İncil'e bağlı olanlar -kendilerine ait özel bir şeriatleri olsa bile- İslâm dini üzerinde idiler. Aynı şekilde nesh ve tebdilden önce İncil'e bağlı olanlar da İslâm dini üzere idiler. Bununla birlikte Mesih Tevrat'taki bazı hükümleri nesh etmiş ve onlara kendilerine daha önceden haram kılınmış bazı hususları helal kılmış idi. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) de İslâm dini ile gönderilmiştir. Bununla birlikte Allah kıble gibi bazı şeyleri nesh etmiş bulunmaktadır. Muhammed'e tabi olmayan bir kimse müslüman değildir, kâfirdir. Muhammed'in davetinin kendisine ulaşmasından sonra ona verilen emirlere aykırı yollara sarılan kimselere bu halinin hiçbir faydası olmaz. Çünkü bu ondan kabul edilmez.][1053]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İşte bid'atlerin sözkonusu olmadığı bu tayin ediş şanı yüce Allah'ın: "*Sizden her biriniz için bir şeriat ve bir yol tayin ettik.*" buyruğu ile meşru olan şeyler için sabit kıldığı tayin ediştir.][1054]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

["Şir'at" şeriat demektir. Yüce Allah: "*Sizden her biriniz için bir şir'at=şeriat ve bir yol tayin ettik.*" ve: "*Sonra Biz seni dinden bir şeriata sahip kıldık. Sen de artık ona uy, bilmeyenlerin hevâlarına uyma. Çünkü onların Allah'a karşı sana hiçbir faydaları olamaz. Şüphesiz ki zalimler birbirlerinin velileridir, Allah ise takva sahiplerinin velisidir.*" (Câsiye, 18-19) buyurmaktadır.

"Minhac" ise yol demektir. Nitekim yüce Allah: "*Ve: "Eğer onlar o yol üzere dosdoğru gitseler elbette Biz onlara bol su içirirdik. Onları bu konuda deneyelim diye. Kim Rabbinin zikrinden yüz çevirirse onu zorlu bir azaba sokar.*" (Cin, 16-17) buyurmaktadır. Buna göre şir'at ırmağa giden geniş yol (şeriat) konumunda, minhâc ise izleyip takip ettiği yol konumundadır. Bundan maksat ise dinin

1052 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIX, 307-308.
1053 es-Safdiyye, II, 308.
1054 el-Cevâbu's-Sahih, II, 189.

hakikatidir. Dinin hakikati ise hiçbir ortak koşmaksızın bir ve tek olarak Allah'a ibadet etmektir. Bu aynı zamanda İslâm dininin de gerçeğidir. Bu gerçek de kulun âlemlerin Rabbi Allah'a teslim olması, ondan başkasına teslim olmamasıdır. Hem ona hem başkasına teslim olmaya kalkışan bir kimse müşrik olur. Şanı yüce Allah da: *"Kendisine şirk koşulmasını bağışlamaz."* (Nisâ, 48) Allah'a teslim olmayıp aksine Allah'a ibadeti büyüklüğüne yedirmeyen kimse ise şanı yüce Allah'ın hakkında: *"Şüphesiz bana ibadet etmeyi büyüklüklerine yedirmeyenler yakında hor ve hakir olarak cehenneme gireceklerdir."* (Mü'min, 60) buyurduğu kimselerdendir.][1055]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Sizden her biriniz için bir şeriat ve bir yol tayin ettik."* buyurmuştur. Tevrat'ın bir şeriati, İncil'in bir şeriati, Kur'ân'ın da bir şeriati vardır. Değiştirilmeden ve nesh edilmeden Tevrat'ın ya da İncil'in şeriatine uyan bir kimse İslâm dini üzere idi. Mesih (aleyhisselâm)'ın peygamber olarak gönderilmesinden önce herhangi bir değişiklik olmaksızın Tevrat'ın şeriati üzere olanlar buna örnektir. Aynı şekilde Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in peygamber olarak gönderilmesinden önce değişikliğe uğratılmamış İncil şeriati üzerinde olanlar da öyledir.][1056]

وَأَنِ احْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللّٰهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَاحْذَرْهُمْ أَنْ يَفْتِنُوكَ
عَنْ بَعْضِ مَا أَنْزَلَ اللّٰهُ إِلَيْكَ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمْ أَنَّمَا يُرِيدُ اللّٰهُ أَنْ يُصِيبَهُمْ
بِبَعْضِ ذُنُوبِهِمْ وَإِنَّ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ لَفَاسِقُونَ ﴿٤٩﴾

49. "Onların hevâ (ve heves)lerine uymayarak aralarında (yalnız) Allah'ın indirdiği ile hükmet ve Allah'ın sana indirdiğinin bir kısmından seni vazgeçirirler diye sakın onlardan. Şâyet yüz çevirirlerse bil ki bazı günahlarından dolayı Allah onları cezalandırmak ister. Gerçekten insanların çoğu fâsıktırlar."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah: *"Onların hevâ (ve heves)lerine uymayarak aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet ve Allah'ın sana indirdiğinin bir kısmından seni vazgeçirirler diye sakın onlardan. Şâyet yüz çevirirlerse bil ki bazı günahlarından dolayı Allah onları cezalandırmak ister."* buyurmuştur.

1055 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 218-219.
1056 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVII, 370.

Yine yüce Allah: "*De ki: "Haydi Allah bunu haram kıldı diye şâhidlik edecek şâhidlerinizi getirin." Şâyet (yalan yere) şâhidlik ederlerse sen onlarla beraber şâhidlik etme; âyetlerimizi yalanlayanların ve âhirete iman etmeyenlerin hevâlarına uyma. Çünkü onlar (putları) Rabblerine denk tutarlar.*" (En'âm. 150) buyurmaktadır.

Şanı yüce Allah müşriklerin hevâlarına ve kitap ehlinin hevâlarına uymayı ona yasaklamış. Allah'ın ona indirmiş olduğu hakkın bir kısmından kendisini fitneye düşürüp uzaklaştırmasına karşı onu uyarmış bulunmaktadır. Bu aynı zamanda onun şeriatine ve sünnetine aykırı hususlarda herhangi bir kimsenin hevâlarına uymanın yasak olduğunu da ihtiva eder. Bu ümmet arasındaki çeşitli hevâ ehli kimseler için de durum böyledir.][1057]

Bu Âyet Muhkem mi Mensuh mu?

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Öncekiler dedi ki: Buradaki emir. hükmetmesi halinde Allah'ın indirdikleri ile hükmetmesi şeklinde olup bu hükmün esası ile ilgili değil, hükmün sıfatı ile ilgili bir emirdir. Yüce Allah'ın: "*Hükmettiğin taktirde aralarında adaletle hükmet.*" (Maide. 52) buyruğu ile: "*İnsanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi (emretti).*" (Nisâ. 58) buyrukları gibidir. Bu görüş daha doğrudur. Çünkü nesih ihtimal dahilinde bile değildir. O halde tercih edilmeyen bir görüş nasıl olabilir?

Kullar arasındaki haksızlıklarda bu gereklidir. diğerlerinde değildir diye de açıklanmıştır.

Bu husustaki İmam Ahmed'in ve diğer imamların mezhebindeki görüş ayrılıkları ise pek meşhurdur.

Âyetin gerçek anlamı şudur: Eğer henüz yanına gelmemiş diğerlerinin isteğini kabul ediyor ise aralarında hükmetmek onun hakkında vacip değildir. Eman almış yahut onun dışındaki diğer antlaşmalılar gibi. Çünkü bu gibi kimseler kendi yurtlarında[1058] kendi amir ve âlimlerine başvururlar. Aynı şekilde zımmi de buna örnektir. Eğer ona kendi maksadına uygun bir şekilde lehine hüküm verecek olursa onu kabul eder, aksi taktirde kendi büyüklerine ve âlimlerine başvurur. Bu durumda Allah'ın ve Rasûlünün hükmüne itaat etmek ile ondan yüz çevirmek arasında serbest olur. Fakat ancak Allah'ın ve Rasûlünün hükmüne itaat etmek

1057 Câmiu'r-Resâil. II. 206.
1058 Onların yurtlarından kasıt dar-ı harbdeki yönetimleridir.

durumunda olan bir kimse için başka bir yol yoktur. Kendisine zulmeden bir kimseye karşı yardım edilmesini isteyen ve kendi dindaşları arasından kendisine yardım edecek kimsesi bulunmayan mazlum gibi. İşte böyle birisi ile ilgili olarak âyet-i kerimede muhayyerlik yoktur. Şâyet yapmış olduğu zımmet akdi dar-ı harb ahâlisinin zulmüne karşı kendisine yardım etmeyi gerektiriyor ise zımmet ehli arasından ona zulmeden kimselere karşı ona yardım etmenin bunu gerektirmesi öncelikle sözkonusu olur.

Aynı şekilde hâkimin ve âlimin hükmüne başvuran ve kitap ve sünneti kabul etmek ile bunu terk etmek arasında kendilerini muhayyer/istediklerini seçmekte serbest gören münafıklara gelince; onlar arasında hüküm vermek onun için vacip değildir. Bu ise açıktan açığa bid'ati ortaya koyan kimselere Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hadislerini nakletmeyen Seleften pek çok kimsenin delilleri arasındadır.][1059]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Allah'ın sana indirdiğinin bir kısmından seni vazgeçirirler diye sakın onlardan."* buyruğunda da böyledir. Bu buyruk yaygınlaştırmak anlamını da ihtiva ettiği için böyle bir işi yaymak fitne olmakla birlikte "an" edatı ile fiilin geçiş yapması sağlanmıştır.][1060]

أَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللّٰهِ حُكْمًا لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿٥٠﴾

50. "Onlar hâlâ cahiliye devrinin hükmünü mü istiyorlar? Yakîn sahibi (hakka kesin inanan) bir toplum için kimin hükmü Allah'ın hükmünden daha güzel olabilir?"

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Onlar hâlâ cahiliye devrinin hükmünü mü istiyorlar? Yakîn sahibi (hakka kesin inanan) bir toplum için kimin hükmü Allah'ın hükmünden daha güzel olabilir?"* (Âyet 50) buyurmaktadır. Bunlara göre ise eğer cahiliye hükmü ile hükmetseydi güzel olurdu. Aslında güzel olan hüküm ile güzel olmayan hüküm diye bir şey yoktur. Aksine hepsi eşittir. Durum böyle iken nasıl: *"Kimin hükmü Allah'ın hükmünden daha güzel olabilir?"* denilir. İşte bu nas onun hükmünün kendisinden daha güzeli olmayan güzel olduğuna, ona uymayan hükmün ise güzel olmayıp kötü hüküm olduğuna delildir. Bu da güzelliğin onun

1059 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVIII, 197-198.
1060 el-İstiğase, 82.

hükmünün sıfatı olduğuna delildir. Eğer güzellik ancak emir ile alakalı yahut da onun yasaklamadığı şeyler ile alakalı olsaydı bu sözün bir faydası olmazdı. Burada hüküm güzel ve daha güzel kısımlarına ayrılmıyor. Çünkü onlara göre yüce Rabbin var olması mümkün olan her şey ile hüküm vermesi caiz/mümkündür. Ve hepsi de güzeldir. Onlara göre Rabbin kendisinden tenzih edilmesi gereken bir hüküm yoktur.][1061]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Yakîn sahibi bir toplum için kimin hükmü Allah'ın hükmünden daha güzel olabilir?"* Bu âyet-i kerimeler hadler. kısaslar ve diyetler hakkında hüküm vermek sebebi ile nazil olmuştur. Tevrat ile *"Teslim olmuş olan peygamberler Rabbaniler ve bilginler de Allah'ın kitabını korumaları istendiğinden onunla yahudilere"* hükmettiklerini haber vermektedir. Bu ise bütün nebiler. âlimler ve Rabbaniler hakkında umumidir.][1062]

يَٓا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارٰى أَوْلِيَٓاءَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَٓاءُ بَعْضٍ
وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَإِنَّهُ مِنْهُمْ إِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٥١﴾

51. "Ey iman edenler! Yahûdîleri de hristiyanları da veli (dost ve yönetici) ler edinmeyiniz. Onlar (ancak) birbirlerinin dostlarıdırlar. İçinizden kim onları veli edinirse, muhakkak o da onlardandır. Şüphesiz Allah zâlimler topluluğunu hidâyete erdirmez."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Ey iman edenler! Yahûdîleri de hristiyanları da veli (dost ve yönetici) ler edinmeyiniz. Onlar (ancak) birbirlerinin dostlarıdırlar. İçinizden kim onları veli edinirse, muhakkak o da onlardandır. Şüphesiz Allah zâlimler topluluğunu hidâyete erdirmez. Kalplerinde hastalık bulunan kimselerin: "Devrin aleyhimize dönmesinden korkuyoruz" diye (kâfirlerden dost edinmek için) aralarında koşuştuklarını görürsün. Olur ki Allah fetih (zafer) nasip eder veya kendi katından bir emir verir de onlar da içlerinde gizlediklerine pişman olacaklardır. (Münâfıkların nifakı açığa çıkınca) iman edenler de derler ki: "Olanca güçleriyle sizinle beraber olacaklarına dair Allah adına yemin edenler bunlar mı?" Bütün amelleri boşuna gitti ve bundan ötürü en büyük zarara uğrayanlar oldular. Ey İman edenler! İçinizden kim dininden dönerse, Allah, müminlere karşı alçak*

1061 Minhâcü's-Sünne. V. 107-108.
1062 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIX. 113.

gönüllü, kâfirlere karşı onurlu ve şiddetli, kendisinin onları seveceği onların da kendisini seveceği bir topluluk getirir ki, Allah yolunda cihad ederler ve hiçbir kınayanın kınamasından korkmazlar. Bu, Allah'ın lütfudur ki, onu dilediği kimseye verir. Allah lütfu bol olandır, her şeyi en iyi bilendir. Sizin (asıl) veliniz ancak Allah'tır, O'nun Peygamberidir ve namazını kılan ve rükû' halinde iken zekâtını veren müminlerdir. Kim Allah'ı, Rasûlü'nü ve müminleri veli edinirse, şüphe yok ki Allah'ın dinine bağlı olanlar galip olacakların tâ kendileridir." (Âyet 51-56) buyurmaktadır.

Bu pek yüce âyetlerde özlü akıl sahipleri için bir ibret vardır. Çünkü yüce Allah bu âyetleri şu sebeple indirmiştir: Peygamber Medine'sinde zimmet ehli arasında Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) döneminde güçlü ve kendilerini koruyabilecek kimseler vardı. Buna karşılık onların yanında yakînleri ve imanları zayıf birtakım müslümanlar da bulunuyordu. Aralarında dışa karşı müslüman olduklarını gösteren ve kâfirliklerini de gizleyen münafıklar da vardı. Münafıkların başı Abdullah b. Ubeyy ve emsali gibi. Bunlar kâfirlerin gücü ele geçirmelerinden korkuyorlardı. Bundan ötürü onları dost/veli ediniyorlar ve gizliden gizliye onların sırdaşlığını yapıyorlardı. Bu sebeple yüce Allah: *"Kalplerinde hastalık"* münafıklık ve iman zayıflığı *"bulunan kimselerin: Devrin aleyhimize dönmesinden korkuyoruz diye aralarında"* yani onlarla yardımlaşmak hususunda *"koşuştuklarını görürsün."* Şanı yüce Allah bunun üzerine şöyle buyurmaktadır: *"Olur ki Allah fetih nasip eder yahut kendi katından bir emir verir de onlar."* yani zimmet ehlini veli edinen bu münafıklar *"da içlerinde gizlediklerine pişman olacaklardır. İman edenler de derler ki: Olanca güçleri ile sizinle beraber olacaklarına dair Allah adına yemin edenler bunlar mı? Bütün amelleri boşuna gitti ve bundan ötürü en büyük zarara uğrayanlar oldular."* (Âyet 52-53)

İşte bu işi iyi bilen kimseler yahudi, hristiyan ve münafıklar arasından zimmet ehli olanların kendi dindaşlarına müminlerin haberlerini yazışarak bildirdiklerini ve bu yolla onların sırlarını onlara açtıklarını bilmişlerdi. Hatta müslümanlardan bir topluluk Tatarların topraklarında esir alındılar ve daha başka sıkıntılarla karşı karşıya kaldılar. Buna sebep ise zimmet ehlinin kendi dindaşlarına bunu bildirmeleri olmuştu. Onlardan birisinin söylediği şu beyit meşhur beyitler arasındadır:

كُلُّ الْعَدَاوَاتِ تُرْجَى مَوَدَّتُهَا   إِلَّا عَدَاوَةَ مَنْ عَادَاكَ فِي الدِّينِ

"Bütün düşmanlıkların sevgiye dönüşmesi umulabilir
Ancak dinden dolayı sana düşmanlık edenin düşmanlığı müstesnadır."

İşte bundan ve başka sebeplerden dolayı onların müslümanların kamu görevleri başına yahut kendilerinin güçlenmelerini sağlayacak herhangi bir göreve ya da bilgisi becerisi ve güvenilirliği bakımından onlardan daha üstün mertebede bulunan müslümanların başına göreve getirilmeleri yasaklanmıştır. Aksine yetkinlik bakımından onlardan daha alt mertebede bulunan kimseleri görevlendirmek din ve dünyalarında müslümanlar için daha faydalıdır. Az miktardaki helali Allah bereketli kılar. Çok miktardaki haramın ise Allah bereketini yok eder ve mahveder. Allah en iyi bilendir. Allah Muhammed'e, onun aile halkına ve ashabına salat ve selâm eylesin.][1063]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Yahudileri de hristiyanları da veli/dost ve yöneticiler edinmeyiniz. Onlar birbirlerinin dostlarıdırlar. İçinizden kim onları veli edinirse muhakkak o da onlardandır."* buyruğu da bunun gibidir. Çünkü yüce Allah o âyetlerde onları veli edinen kimsenin mü'min olmayacağını haber vermişken burada da onları veli edinen kimsenin onlardan olduğunu haber vermektedir. Çünkü Kur'ân'ın bir kısmı diğer kısmını tasdik eder. Şanı yüce Allah: *"Allah sözün en güzelini müteşabih, tekrar edilen bir kitap halinde indirmiştir. Ondan dolayı Rabblerine kalpten saygı duyanların derileri ürperir."* (Zümer, 23) buyurmuştur.][1064]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Ey iman edenler! Yahûdîleri de hristiyanları da veli (dost ve yönetici) ler edinmeyiniz. Onlar (ancak) birbirlerinin dostlarıdırlar. İçinizden kim onları veli edinirse, muhakkak o da onlardandır. Şüphesiz Allah zâlimler topluluğunu hidâyete erdirmez. Kalplerinde hastalık bulunan kimselerin: "Devrin aleyhimize dönmesinden korkuyoruz" diye (kâfirlerden dost edinmek için) aralarında koşuştuklarını görürsün. Olur ki Allah fetih (zafer) nasip eder veya kendi katından bir emir verir de onlar da içlerinde gizlediklerine pişman olacaklardır. (Münâfıkların nifakı açığa çıkınca) iman edenler de derler ki: "Olanca güçleriyle sizinle beraber olacaklarına dair Allah adına yemin edenler bunlar mı?" Bütün amelleri boşuna gitti ve bundan ötürü en büyük zarara uğrayanlar oldular."* (Âyet, 51-53) buyurmaktadır.

Müfessirlerin[1065] ittifak ettiklerine göre bu âyet-i kerimelerin nüzul sebebi şudur: Kalbinde hastalık bulunmakla birlikte müslüman olduğunu açığa vuran

1063 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVIII, 644-646.
1064 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 17-18.
1065 İbn Cerir, X, 395; Zâdü'l-Mesîr, II, 377 ve başkaları.

birtakım kimseler vardı. Bunlar müslümanların yenik düşeceğinden korktuklarından ötürü ve kalplerindeki korku sebebi ile yahudi hristiyan ve onların dışındaki birtakım kâfirleri veli ediniyorlardı. Buna sebep onların Muhammed'in yalan söylediğine yahudilerle hristiyanların da doğru olduklarına inanmaları da değildi.

Bu husustaki en meşhur nakil de şudur: Ubade b. es-Samit dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlü! Benim yahudilerden velilerim/dostlarım var ve ben yahudileri veli edinmekten beri olduğumu Allah'ın huzurunda ifade ediyorum. Bunun üzerine Abdullah b. Ubeyy de şöyle demişti: Fakat ben devranın döneceğinden korkan birisiyim. Bu sebeple yahudileri veli edinmekten vazgeçmiyorum demesi üzerine bu âyet-i kerime nazil oldu.[1066]][1067]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Ey iman edenler! Yahûdîleri de hristiyanları da veli (dost ve yönetici) ler edinmeyiniz. Onlar (ancak) birbirlerinin dostlarıdırlar. İçinizden kim onları veli edinirse, muhakkak o da onlardandır. Şüphesiz Allah zâlimler topluluğunu hidâyete erdirmez.*" (Âyet 51) buyurmaktadır. Onlara muvafakat edip onlara yardım ve destek veren "*onlardandır.*"][1068]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Ey iman edenler! Yahûdîleri de hristiyanları da veli (dost ve yönetici) ler edinmeyiniz. Onlar (ancak) birbirlerinin dostlarıdırlar. İçinizden kim onları veli edinirse, muhakkak o da onlardandır. Şüphesiz Allah zâlimler topluluğunu hidâyete erdirmez. Kalplerinde hastalık bulunan kimselerin: "Devrin aleyhimize dönmesinden korkuyoruz" diye (kâfirlerden dost edinmek için) aralarında koşuştuklarını görürsün. Olur ki Allah fetih (zafer) nasip eder veya kendi katından bir emir verir de onlar da içlerinde gizlediklerine pişman olacaklardır. (Münâfıkların nifakı açığa çıkınca) iman edenler de derler ki: "Olanca güçleriyle sizinle beraber olacaklarına dair Allah adına yemin edenler bunlar mı?" Bütün amelleri boşuna gitti ve bundan ötürü en büyük zarara uğrayanlar oldular.*

1066 İbn Cerir, 12156; Vahidi, esbabu Nüzul, 147-148. Atiyye el-Avfi'den, o Ubade b. es-Samit'den diye. Yine İbn Cerir bunu 12158; Beyhaki, Delail, III, 174-175; İbn Hişam, Siyret, II, 428 İbn İshak'dan rivâyet etmiş olup Suyuti, ed-Durru'l-Mensûr, II, 290'da İbnu'l-Münzir, İbn Ebu Hâtim, Ebu Şeyh, İbn Merdûye ve İbn Asakir tarafından Ubade b. el-Velid es-Samit'den o babasından yoluyla da rivâyet ettiklerini zikretmektedir. Hadis Allah'ın izni ile hasendir.

1067 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 193-194.

1068 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXV, 236.

Ey İman edenler! İçinizden kim dininden dönerse, Allah, müminlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı onurlu ve şiddetli, kendisinin onları seveceği onların da kendisini seveceği bir topluluk getirir ki, Allah yolunda cihad ederler ve hiçbir kınayanın kınamasından korkmazlar. Bu, Allah'ın lütfudur ki, onu dilediği kimseye verir. Allah lütfu bol olandır, her şeyi en iyi bilendir. Sizin (asıl) veliniz ancak Allah'tır, O'nun Peygamberidir ve namazını kılan ve rükû' halinde iken zekâtını veren müminlerdir. Kim Allah'ı, Rasûlü'nü ve müminleri veli edinirse, şüphe yok ki Allah'ın dinine bağlı olanlar galip olacakların tâ kendileridir." (Âyet 51-56) buyurmaktadır.

Mu'âdât: Düşmanlık etme'nin asıl anlamı buğz ve nefret olduğu gibi muvâlât: veli, dost edinme'nin asıl anlamı da muhabbettir. Şüphesiz karşılıklı sevgi birbirine yakın olmayı, birbiri ile uyuşmayı gerektirir. Karşılıklı nefret ise uzaklaşmayı ve ihtilafa düşmeyi gerektirir. "Mevlâ" kelimesinin "veli"den geldiği söylenmiştir. Bu da yakınlığı ifade eder. "Hâzâ yeli hâzâ" ifadesi ise, bu buna yakındır demektir.

Aduvv (düşman) ise "advâ"den gelmektedir. Bu da uzaklık demektir. "el-udve" de buradan gelmektedir. Bir şey bir şeye veli olursa ona yakınlaşmasını ve ona yaklaşıp onunla bitişik bir durumda olmasını ifade eder. Tıpkı bir şeyin diğerinden uzak durmasını anlatan "ada nea ve baude" kelimelerinin ondan uzaklaşıp gitmesi anlamını ifade etmesi gibi.][1069]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: "*Ey iman edenler! Yahûdîleri de hristiyanları da veli (dost ve yönetici) ler edinmeyiniz. Onlar (ancak) birbirlerinin dostlarıdırlar. İçinizden kim onları veli edinirse, muhakkak o da onlardandır. Şüphesiz Allah zâlimler topluluğunu hidâyete erdirmez. Kalplerinde hastalık bulunan kimselerin: "Devrin aleyhimize dönmesinden korkuyoruz." diye (kâfirlerden dost edinmek için) aralarında koşuştuklarını görürsün. Olur ki Allah fetih (zafer) nasip eder veya kendi katından bir emir verir de onlar da içlerinde gizlediklerine pişman olacaklardır. (Münâfıkların nifakı açığa çıkınca) iman edenler de derler ki: "Olanca güçleriyle sizinle beraber olacaklarına dair Allah adına yemin edenler bunlar mı?" Bütün amelleri boşuna gitti ve bundan ötürü en büyük zarara uğrayanlar oldular. Ey iman edenler! İçinizden kim dininden dönerse Allah müminlere karşı alçakgönüllü, kâfirlere karşı onurlu ve şiddetli, kendisinin onları seveceği, onların da kendisini seveceği bir topluluk getirir.*" (Âyet 51-54) buyurmaktadır.

1069 Câmiu'r-Resâil. II. 383-384.

Buna göre yahudilerle hristiyanları veli edinmeleri yasaklanan muhataplar irtidad âyeti ile muhatap olanların kendileridir. Bilindiği üzere bu ümmetin tamamını kapsar.

Şanı yüce Allah kâfirleri veli edinmeyi yasaklayıp muhataplar arasından onları veli edinenlerin de onlardan olacağını beyan ettikten sonra onları veli edinip İslâm'dan irtidad edip dönen kimselerin İslâm'a hiçbir şekilde zarar vermeyeceğini de beyan buyurmaktadır.

Hatta şanı yüce Allah kendilerini seveceği ve onların da kendisini sevecekleri bir kavim getirecek ve bunlar kâfirleri bırakarak müminleri veli edinecekler. Allah yolunda kınayacak hiçbir kimsenin kınamasından korkmaksızın cihad edecekler. Tıpkı işin başında: "*Şimdi bunlar onları inkâr ederlerse Biz de yerlerine onları inkâr etmeyen bir topluluğu onlara vekil kılmışızdır.*" (En'âm. 89) buyurduğu gibi.

Burada sözü edilen kimseler İslâm'a girmediler. Diğerleri ise girdikten sonra ondan çıktılar. İşte bunların İslâm'a hiçbir zararları olmaz. Aksine Allah Rasûlünün getirdiklerine iman eden ve dinine yardımcı olacak kimseleri hep var edecektir.

Yemen ahâlisi de o sıralarda birtakım kimselerin irtidad etmelerinden sonra Allah'ın getirdiği kimselerdendiler. Âyet-i kerime ise sadece onlara has değildir. Hadiste de onların tahsis edilmesini gerektiren bir husus yoktur. Aksine şanı yüce Allah Farslar gibi Yemenlilerin dışında birtakım kimseleri de getireceğini haber vermektedir. Dolayısıyla vaad onlar hakkında da özel değildir.][1070]

يَٓا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللّٰهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَٓائِمٍۜ ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَٓاءُۜ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٥٤﴾

54. "Ey İman edenler! İçinizden kim dininden dönerse, Allah, müminlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı onurlu ve şiddetli, kendisinin onları seveceği onların da kendisini seveceği bir topluluk getirir ki, Allah yolunda cihad ederler ve hiçbir kınayanın kınamasından korkmazlar. Bu, Allah'ın lütfudur ki, onu dilediği kimseye verir. Allah lütfu bol olandır, her şeyi en iyi bilendir."

1070 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVIII. 300-301.

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Tefsir ilminin imamlarına gelince Taberi el-Müsenna'dan şu rivâyeti zikretmektedir: Bize Abdullah b. Haşim tahdis etti, bize Seyf b. Ömer Ebu Ravk'tan tahdis etti, o Dahhak'tan, o Ebu Eyyub'dan, o Ali'den yüce Allah'ın: *"Ey iman edenler! İçinizden kim dönerse."* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Allah müminlere öğretti ve kötülüğün manasını aralarında karışık bulunan münafıkların üzerine ve ilminde irtidad edeceklerini bildiği kimselere bıraktı. Bundan dolayı: *"İçinizden kim dininden dönerse Allah"* mürtedler evlerinde kaldıkları halde *"kendisinin onları seveceği, onların da kendisini seveceği bir topluluk"* Ebu Bekir'i ve arkadaşlarını -r.anhum- *"getirir."*[1071] İbn Cerir bu açıklamayı kendi senedi ile Katade'den, Hasan'dan, Dahhak'tan ve İbn Cüreyc'den de zikretmektedir.[1072] Bir grup kimseden de sözü edilenlerin ensar olduklarını söylediklerini zikretmektedir.[1073] Başkalarından bunların Yemenliler olduklarını nakletmektedir.[1074] Ayrıca bu son görüşü tercih edip bunların Ebu Mûsâ'nın kavmi olduğunu ifade etmiştir.[1075] (İbn Cerir devamla) dedi ki: Eğer bu hususta Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sahih haber gelmiş olmasaydı bana göre bu hususta kabul edilmeye değer görüş ancak: Bunlar Ebu Bekir ve arkadaşlarıdır diyenlerin görüşleri olurdu.[1076] (İbn Cerir) dedi ki: Mürtedler irtidad ettikleri zaman Allah bunları Ömer (radıyallâhu anh) zamanında getirdi.][1077]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah'ın: *"Allah müminlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı onurlu ve şiddetli, kendisinin onları seveceği, onların da kendisini seveceği bir topluluk getirir."* buyruğu nazil olunca bunlar hakkında kendisine soru sorulması üzerine o: "Onlar bunun kavmidir." buyurmuş ve Ebu Mûsâ el-Eş'ari'ye işaret etmişti.[1078] Ayrıca: "Ben Yemen tarafından Rahman'ın nefesini/yardımını alıyorum." buyurmuştu.[1079]

1071 İbn Cerir, 12186.
1072 İbn Cerir, X, 411-413.
1073 X, 417-418.
1074 İbn Cerir, X, 416-417.
1075 İbn Cerir, X, 419.
1076 İbn Cerir, X, 419 -pek az farkla-
1077 Minhâcü's-Sünne, VII, 212-213.
1078 Kaynakları daha önce gösterildi.
1079 Ahmed, II, 541; Hakim, II, 313 -hadis sahihtir-.

Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde şöyle buyurduğu rivâyet edilmiştir: "Size Yemenliler geldi. Onlar kalpleri en ince yürekleri en yufka kimselerdir. İman Yemenlidir, fıkıh Yemenlidir, hikmet Yemenlidir."[1080]

İrtidad eden kimseler İslâm'dan dönünce Allah kendisinin kendilerini sevdiği ve Allah'ı seven bu gibi kimseleri getirdi. Ebu Bekir es-Sıddik bunlarla irtidad edenlere karşı savaştı. Ebu Bekir ve Ömer bunlarla Kisra'yı ve Kayser'i yendi.][1081]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İşte yüce Allah muhabbet ehlini: "*Müminlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı onurlu ve şiddetli, kendisinin onları seveceği onların da kendisini seveceği bir topluluk getirir ki Allah yolunda cihad ederler ve hiçbir kınayanın kınamasından korkmazlar.*" diye nitelendirmekte ve şanı yüce Allah onların müminlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı güçlü ve onurlu olduklarını, onun yolunda cihad ettiklerini, hiçbir kınayıcının kınamasından korkmadıkları gibi bundan ötürü bütün yaratılmışların kınamasından da korkmayacaklarını belirtmektedir.][1082]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın haklarında: "*Ey iman edenler! İçinizden kim dönerse Allah ... kendisinin onları seveceği, onların da kendisini seveceği bir topluluk getirir.*" diye söz ettiği kimseler; Allah'a hiçbir şekilde zarar vermeyen, ökçeleri üzerine gerisin geri dönüp giden kimselere karşı cihad eden o kişilerdir.

Kur'ân-ı Kerim'de Allah'ın indirdiği her bir âyet ile mutlaka bir kavim amel etmiş ve bir süre sonra başkaları onunla amel edecektir. Allah'ın ve Rasûlünün sevdiği din üzere sebat eden şükreden kimselerden olanlar, dinden çıkan ve dinin bir kısmını alıp bir kısmını bırakarak ökçeleri üzerine gerisin geri dönen kimselerle savaşırlar. Müslümanlara karşı çıkıp, bazıları şehadet kelimelerini de söyleyen İslâm şeriatına bağlanmaksızın İslâm adını alan bu günahkâr ve fesat çıkartıcı topluluğun durumu buna bir örnektir. Onların askerleri arasında dört taife vardır:

1080 Buhârî, 3499; Müslim, 52.
1081 el-Cevâbu's-Sahih, VI, 107-109.
1082 el-İstikame, I, 264.

Birisi küfrü üzere devam eden Gürcü, Ermen(î) ve Moğollar taifesidir.[1083]][1084]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bundan dolayı yüce Allah kendilerini sevdiği ve kendisini seven kimseleri nitelendirmektedir ki onları cihad etmekle vasıflandırıp şöyle buyurmaktadır: "*İçinizden kim dönerse Allah müminlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı onurlu ve şiddetli, kendisinin onları seveceği onların da kendisini seveceği bir topluluk getirir ki, Allah yolunda cihad ederler ve hiçbir kınayanın kınamasından korkmazlar.*" buyurmaktadır.][1085]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: "*Ey İman edenler! İçinizden kim dininden dönerse, Allah, müminlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı onurlu ve şiddetli, kendisinin onları seveceği onların da kendisini seveceği bir topluluk getirir ki, Allah yolunda cihad ederler ve hiçbir kınayanın kınamasından korkmazlar.*" buyurmaktadır. Dolayısıyla mürtedlerin ortaya çıktığı zamanda seven ve sevilenlerin varlığı kaçınılmazdır. Nitekim Ebu Bekir es-Sıddik (radıyallâhu anhum) ve onun kardeşleri, Rasûlullah'ın vefatı akabinde ortaya çıkan mürtedlerle ve dinde meydana gelen fitne ve karışıklığa karşı savaşmak üzere ayağa kalktılar.][1086]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Allah, kendisinin onları seveceği, onların da kendisini seveceği bir topluluk getirir.*" buyruğunda kastedilenler ridde ehli ile savaşmış olan kimselerdir ki onların da imamı/halifesi, önderi Ebu Bekir idi.][1087]

1083 İbn Teymiyye, açıklamalarının devamında bu dört taifenin/grubun diğer kısımlarını sayar ve onların hükümlerine dair açıklamalarda bulunur. Biz burada sözünü ettiği diğer üç kısmı zikredeceğiz. Hükümlerine dair açıklamalarını da görmek isteyenler -gösterilecek yerde- muttali olabilirler. Diğer üç grubu şöylece sıralamaktadır:

"Bir diğer taife/kesim, grup: Müslüman iken irtidad edip ökçeleri üzerine gerisin geriye dönenlerdir...

Aralarında kâfir iken İslâm'a intisab etmekle birlikte İslâm'ın -namaz, zekât, hac gibi...- Şer'î hükümlerini yerine getirmeyenler (üçüncü taife)dir..

Aralarında dördüncü bir grup daha vardır ki, bunlardan daha kötüdürler. Bunlar İslâm'ın Şer'î hükümlerinden irtidad etmekle birlikte ona müntesip olmayı sürdüren kimselerdir...

Müslümanların icmaı ile bütün bunlarla İslâm'ın Şer'i hükümlerini yerine getrinceye kadar savaşmak gerekir." (Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVIII, 413-416 dan özetle) (Çeviren)

1084 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVIII, 413.

1085 Câmiu'r-Resâil, II, 238

1086 es-Safdiyye, I, 232.

1087 Mecmû'u'l-Fetâvâ, IV, 416.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şüphesiz Ebu Bekir ve onun yardımcıları kâfirlere, münafıklara ve mürtedlere karşı ümmet arasında en şiddetli ve çetin cihad etmiş kimselerdir. Bunlar yüce Allah'ın haklarında: *"Allah müminlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı onurlu ve şiddetli, kendisinin onları seveceği, onların da kendisini seveceği bir topluluk getirir ki, Allah yolunda cihad ederler ve hiçbir kınayanın kınamasından korkmazlar. Bu Allah'ın lütfudur ki onu dilediği kimseye verir."* buyurmuştur. Şüphesiz onun yardımcıları ve velileri ümmetin en hayırlıları ve faziletlileridir. Bu da Selef ile halef arasında bilinen bir husustur. Çünkü muhacirlerin ve ensarın en hayırlıları sevgi bakımından onu başkalarının önünde tutan, onun hakkını gözeten, onu rahatsız eden kimselere karşı onu savunan kimseler idi.][1088]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah, Allah'ı sevenlerin niteliği ile ilgili olarak *"Allah müminlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı onurlu ve şiddetli, kendisinin onları seveceği, onların da kendisini seveceği bir topluluk getirir ki, Allah yolunda cihad ederler ve hiçbir kınayanın kınamasından korkmazlar."* buyurmakta ve böylelikle sevenleri ve sevilenleri kemal niteliği ile nitelendirmektedir. Allah bu nitelikle celal ve cemal manalarını bir arada kendisinde toplayan Rasûlünü de nitelendirmiştir. Bu celal ve cemal manaları bizden önceki iki din arasında dağınık olarak vardı. Bunların biri Allah'ın düşmanlarına karşı çetin güçlü ve onurlu olmaktır ve (diğeri) ise Allah'ın ve Rasûlünün dostlarına karşı alçak gönüllü ve merhametli olmaktır. Bundan dolayı mutlak manada ve genel çerçevesi ile vecdi ve muhabbeti bulunan pek çok kimse bulunmaktadır.][1089]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Allah, müminlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı onurlu ve şiddetli, kendisinin onları seveceği, onların da kendisini seveceği bir topluluk getirir ki, Allah yolunda cihad ederler ve hiçbir kınayanın kınamasından korkmazlar."* buyruğu ile onları namazın hakikatini teşkil eden muhabbet ile nitelendirmektedir.][1090]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Ebu Bekir es-Sıddik'in ve Ömer b. el-Hattab'ın halifeliği döneminde Şam ve Irak'ı fetheden Yemenlilerden gelen yardımcı güçler ileri geçiyordu. Bunlar

1088 Minhâcü's-Sünne, VIII, 579-580.
1089 Mecmû'u'l-Fetâvâ, II, 454.
1090 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXV, 37.

yüce Allah'ın, haklarında : "*Kendisinin onları seveceği, onların da kendisini seveceği bir topluluk getirir.*" buyurduğu kimselerdir."][1091]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: "*Kendisinin onları seveceği, onların da kendisini seveceği bir topluluk getirir.*" buyruğu mutlak bir lafızdır. Bu lafızda bir tayin yoktur. Buyruk kim olursa olsun bu niteliklere sahip olan herkesi kapsar. Bu ifade ne Ebu Bekir hakkında ne Ali hakkında özel değildir. Onlardan birisi hakkında özel olmadığına göre bu (yalnızca) onun özelliklerinden olamaz. O halde bu özellikleri sebebi ile onunla ortak olarak bunlara sahip olan kimselerden -bundan ötürü imamlığının gerekli olması bir tarafa- daha faziletli olması iddiası dahi bâtıl olur.

Hatta âyet-i kerime kıyamet gününe kadar dinden herhangi bir kimse irtidad edecek olursa şanı yüce Allah'ın mutlaka kendilerini sevdiği ve onların da kendisini sevdiği müminlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı güçlü ve onurlu ve bu mürtedlerle cihad eden bir topluluğu mutlaka getireceğine delildir.

İrtidad bazen dinin aslından sözkonusu olur. Gulattan/aşırılardan olan Nusayriler ve İsmaililer gibi. Bunlar ehl-i sünnet ve şianın da ittifakı ile mürteddirler. Abbasiyye kolu da bunlara örnektir.

Bazen irtidad dinin bir kısmından olur. Bid'at ehli, rafızilerle diğerlerinin durumu gibi. Şanı yüce Allah ise kendilerini sevdiği ve kendisini seven dinden ya da bir kısmından irtidad edenlere karşı cihad edecek kimseleri de mutlaka ortaya çıkartır. Nitekim dinden ya da onun bir bölümünden irtidad eden rafızilere karşı her zaman cihad edecek kimseleri de çıkartır.][1092]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Veli/dost edinmek sevgiyi ve birlikteliği gerektirir. Düşmanlık ise nefretleşmeyi ve ayrılığı gerektirir. Şanı yüce Allah müminler arasında karşılıklı veli edinip birlikteliği sözkonusu etmiştir. Onun: "*Sizin veliniz ancak Allah'tır, onun peygamberidir ve namazını kılan ve rükû halinde iken zekatını veren müminlerdir.*" (Maide. 55) buyruğu bunu dile getirmektedir. Diğer taraftan onlarla kâfirler arasında düşmanlığı sözkonusu ederek: "*Ey iman edenler! Yahûdîleri de hristiyanları da veli (dost ve yönetici) ler edinmeyiniz. Onlar (ancak) birbirlerinin dostlarıdırlar. İçinizden kim onları veli edinirse, muhakkak o da onlardandır. Şüphesiz Allah zâlimler topluluğunu hidâyete erdirmez.*" (Âyet 51) buyurmaktadır.

1091 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXVII. 337
1092 Minhâcü's-Sünne. VII. 221-222.

Daha sonra yüce Allah onlarla yardım ve destek alanların durumunu sözkonusu etmektedir. Çünkü karşılıklı veli edinmenin gereği yardımlaşmak ve birbirine destek olmaktır.

Müminler arasında onları birbirlerinden ayrıcalıklı kılan neseb, şehir, mezhebler, tarikatler, meslekler. arkadaşlıklar ve daha başka hususlar üzerindeki ittifak ve antlaşmalar gibi hususlardan ötürü müminler arasında herhangi bir fark sözkonusu değildir. Aksine bunların her birisinin hakkı Allah'ın ve Rasûlünün emrettiği şekilde verilir. Fakat Allah'ın kendisi ile kendileri arasında velilik bağını kopardığı kâfirler ile onları bir araya getirmez. Çünkü Allah'ın dini sırat-ı mustakimin, Allah'ın kendilerine nimet ihsan ettiği nebilerin. sıddiklerin, şehidlerin ve salihlerin yoludur. Onlar ne güzel arkadaştırlar.

Şanı yüce Allah rasûllerini apaçık delillerle göndermiş. onlarla birlikte insanlar adaleti dimdik ayakta tutsunlar diye onlarla birlikte Kitabı ve Mizanı indirmiştir. Bu sebeple müminin adaleti bilmeye ihtiyacı vardır. Bu da sırat-ı mustakimdir. Gereğince amel etmeye de ihtiyacı vardır. Aksi taktirde o ya bilgisizliğin içerisine düşer veyahut da zulmün içine.][1093]

إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ ﴿٥٥﴾

55. "Sizin (asıl) veliniz ancak Allah'tır, O'nun Peygamberidir ve namazını kılan ve rükû' halinde iken zekâtını veren müminlerdir."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Aynı şekilde yüce Allah: *"Sizin veliniz ancak Allah'tır, O'nun peygamberidir."* buyurmak sûretiyle onların karşılıklı veli edinmelerini. Allah'ın ve Rasûlünün veli edinmesi gibi kılmaktadır. Allah'ın ve Rasûlünün veli edinilmesi ise ancak onun emrine itaat etmekle tamam olur.

Aynı şekilde müminlerin de birbirlerini veli edinmeleri ancak emirlerine itaat ile tamam olur. Bu ise ancak onların verdikleri emirlerde ittifak etmeleri halinde sözkonusu olur. Onların bazısı bir şeyi emredip diğer bir kısmı onun zıddını emredecek olursa bunların bir kısmını veli edinmek. öbürlerini veli edinmekten daha

1093 Câmiu'r-Resâil. II. 319.

evlâ/öncelikli değildir. İşte bundan dolayı ihtilaf halinde karşılıklı veli edinmek ihtilaf konusunu Allah'a ve Rasûlüne döndürmekle olur.][1094]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Allah göklerle yeri ve aralarında olanları altı günde yaratan, sonra arşa istivâ edendir. O'ndan başka sizin için bir veli de yoktur, bir şefaat edici de."* (Secde, 4) buyurmak sûretiyle onların Allah'tan başka bir veli ve bir şefaatçilerinin olmadığını haber vermektedir.

Onun izni olmadan şefaatin sözkonusu olmamasına gelince: Şüphesiz şefaat onun izni ile gerçekleştiği taktirde onun dışında gerçekleşmiş olmaz. Tıpkı onun izni ile veli edinmenin onun dışında veli edinmek olmadığı gibi. Nitekim yüce Allah: *"Sizin (asıl) veliniz ancak Allah'tır, O'nun Peygamberidir ve namazını kılan ve rükû' halinde iken zekâtını veren müminlerdir. Kim Allah'ı, Rasûlü'nü ve müminleri veli edinirse, şüphe yok ki Hizbullah/Allah'ın dinine bağlı olanlar galip olacakların tâ kendileridir."* (Âyet 55-56) buyurmaktadır.][1095]

Merhum İbn Teymiyye, İbn Mutahhar el-Hilli er-Rafızi'nin görüşlerini reddederken şunları söylemektedir:

[Sonra gelenlerin öncekilerden nakletmek sûretiyle tefsir âlimleri nezdinde yaygın bir şekilde bilinen hususlardan birisi de bu âyet-i kerimenin kâfirleri veli edinmeyi yasaklayıp müminleri veli edinmeyi emretmek üzere nazil olduğudur. Çünkü Abdullah b. Ubeyy gibi bazı münafıklar yahudileri veli ediniyor ve: Ben devranın döneceğinden korkuyorum derdi. Bunun üzerine müminlerden biri olan Ubade b. es-Samit de: Şüphesiz ben ey Allah'ın Rasûlü! Allah'ı ve Rasûlünü veli ediniyorum ve şu kâfirler ile antlaşmadan ve onları veli edinmekten uzak olduğumu Allah'a ve Rasûlüne ifade ediyorum demişti.

Bundan dolayı Kaynukaoğulları gelip, Abdullah b. Ubeyy b. Selül de onların komplolarına sebep olunca, şanı yüce Allah bu âyet-i kerimeyi indirerek genel olarak müminleri veli edinmenin vücubunu beyan etti ve genel olarak da kâfirleri veli edinmeyi yasakladı.

Âyet-i kerimenin umumi olup Ali (radıyallâhu anh) hakkında özel olmadığına dair ashab-ı kiramın sözleri daha önce zikredilmiş bulunmaktadır.[1096] İfade-

1094 Minhâcü's- Sünne, VII, 31.

1095 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVIII, 200.

1096 İbn Teymiyye belli konu ile ilgili el-Hillî'nin iddialarını red ederken gerekçelerini belli bir sıra ile sunmakta olup, konuyu teşkil eden âyetlerle ilgili olan kadarının alınması bu tefsir derlemesinin bir gereği olduğundan, diğer gerekçeleri görmek için bu alıntının yapıldığı esere bakılmalıdır. (Çeviren)

lerin bağlamı Kur'ân-ı Kerim'i iyice düşünen kimseler için de buna delil teşkil etmektedir. Çünkü yüce Allah: "*Ey iman edenler! Yahûdîleri de hristiyanları da veli (dost ve yönetici) ler edinmeyiniz. Onlar (ancak) birbirlerinin dostlarıdırlar. İçinizden kim onları veli edinirse, muhakkak o da onlardandır. Şüphesiz Allah zâlimler topluluğunu hidâyete erdirmez.*" (Âyet 51) buyruğu yahudilerle hristiyanları veli edinmeyi yasaklamaktadır. Daha sonra yüce Allah: "*Kalplerinde hastalık bulunan kimselerin devrin aleyhimize dönmesinden korkuyoruz diye aralarında koşuştuklarını görürsün. Olur ki Allah fetih nasip eder yahut kendi katından bir emir verir de onlar da içlerinde gizlediklerinden pişman olacaklardır.*" (Âyet 52)'den itibaren "*...bundan ötürü en büyük zarara uğrayanlar oldular.*" (Âyet 53)'e kadarki buyruklarıyla bunu sürdürmektedir. İşte bu da münafıkların yaptığı gibi kâfirleri veli edinen kalplerinde hastalık bulunan kimselerin niteliklerini dile getirmektedir.

Daha sonra yüce Allah: "*Ey İman edenler! İçinizden kim dininden dönerse, Allah, müminlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı onurlu ve şiddetli, kendisinin onları seveceği onların da kendisini seveceği bir topluluk getirir ki, Allah yolunda cihad ederler ve hiçbir kınayanın kınamasından korkmazlar. Bu, Allah'ın lütfudur ki, onu dilediği kimseye verir. Allah lütfu bol olandır, her şeyi en iyi bilendir.*" (Âyet 54) buyurmaktadır. Böylelikle mürtedlerin işlerini ve onların Allah'a hiçbir şekilde zarar vermeyeceklerini sözkonusu etmekte ve onların yerine kimleri getireceğini de ifade etmektedir.

Daha sonra da: "*Sizin (asıl) veliniz ancak Allah'tır, O'nun Peygamberidir ve namazını kılan ve rükû' halinde iken zekâtını veren müminlerdir. Kim Allah'ı, Rasûlü'nü ve müminleri veli edinirse, şüphe yok ki Hizbullah/Allah'ın dinine bağlı olanlar galip olacakların tâ kendileridir.*" (Âyet 55-56) buyurmaktadır.

İşte bu buyruklar münafıklar arasından İslâm'a girenlerin ve İslâm'dan irtidad edenlerin diğer taraftan zahiren ve bâtınen İslâm üzere sebat gösteren müminlerin durumlarını ihtiva etmektedir.

Bu bağlamda ifadeler çoğul kipiyle gelmekte olup, bu da bu husus üzerinde kesin bir bilgiye dayalı olarak iyice düşünen kimseler için reddetmesi mümkün olmayan şu kanaate sahip olmasını zorunlu kılar: Âyet-i kerime bu niteliklere sahip bütün müminler hakkında umumidir. Ebu Bekir, Ömer, Ali hakkında da onlardan başka herhangi bir muayyen kişi hakkında da özel değildir. Ama sözü geçen bu şahsiyetler ümmet arasında onun kapsamına girmeyi en çok hak eden kimselerdir.][1097]

1097 Minhâcü's-Sünne. VII. 18-20.

وَمَنْ يَتَوَلَّ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا فَإِنَّ حِزْبَ اللّٰهِ هُمُ الْغَالِبُونَ ﴿٥٦﴾

56. "Kim Allah'ı, Rasûlü'nü ve müminleri veli edinirse, şüphe yok ki Hizbullah/Allah'ın dinine bağlı olanlar galip olacakların tâ kendileridir."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah da: "*Kim Allah'ı. Rasûlü'nü ve müminleri veli edinirse, şüphe yok ki Hizbullah/Allah'ın dinine bağlı olanlar galip olacakların tâ kendileridir.*" buyurmaktadır. Eğer bundan maksat emirlik/hilafet olsaydı o taktirde mana şu olurdu: Şüphesiz iman edenlerin başlarında emir olduğunda Allah'ın galib gelen hizbi olurlar. Fakat anlam böyle değildir. Aynı şekilde kâfirler ve münafıklar da Allah'ın onları veli edinmeyip aksine buğz etmesi ile birlikte yine Allah'ın kaza ve kaderi demek olan Allah'ın emri altındadırlar.][1098]

قُلْ هَلْ أُنَبِّئُكُمْ بِشَرٍّ مِنْ ذٰلِكَ مَثُوبَةً عِنْدَ اللّٰهِ مَنْ لَعَنَهُ اللّٰهُ وَغَضِبَ عَلَيْهِ وَجَعَلَ مِنْهُمُ الْقِرَدَةَ وَالْخَنَازِيرَ وَعَبَدَ الطَّاغُوتَ أُولٰٓئِكَ شَرٌّ مَكَانًا وَأَضَلُّ عَنْ سَوَٓاءِ السَّبِيلِ ﴿٦٠﴾

60. "De ki: "Allah nezdinde, bundan daha kötü bir cezanın (kimlere) olduğunu size haber vereyim mi? Allah'ın kendilerine lanet ettiği, üzerlerine gazab ettiği ve onlardan bir kısmını maymun ve domuz sûretine soktuğu kişiler ve Tâğût'a tapanlardır. İşte bunlar (âhirette) yerleri daha fena ve doğru yoldan daha çok sapmış olan kimselerdir."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Aynı şekilde yüce Allah'ın: "*De ki: Allah nezdinde bundan daha kötü bir cezanın (kimlere) olduğunu size haber vereyim mi? Allah'ın kendilerine lanet ettiği, üzerlerine gazab ettiği ve onlardan bir kısmını maymun ve domuz sûretine soktuğu kişiler ve tağuta tapanlardır.*" buyrukları ile kitap ehline dair verdiği haber de böyledir. Bu da tağuta ibadet edenler de (vardır) demektir. Çünkü kitap

1098 el-Cevâbu's-Sahih. V. 93.

ehli arasından şirk koşanlar da tağutlara ibadet edenler de vardı. Burada onların tağuta ibadet ettiklerini sözkonusu ederken Bakara Sûresi'nde onların sihire uyduklarını, Nisâ Sûresi'nde ise her ikisine yani cibte de tağuta da iman ettiklerini sözkonusu etmektedir.][1099]

[Yani onlar, Allah'ın lanet ettiği kimseler, aralarından neshettiği/hilkatini değiştirdiği kimseleri var ettiği ve tağuta ibadet edenlerin bulunduğu kimselerdir. Buradaki "ceale: soktuğu" lafzı "lanet ettiği" lafzına atfedilmiştir. Maksat ise -bazı kimselerin sandığı gibi- ve aralarından tağuta ibadet edenleri çıkardığı şeklinde değildir. Çünkü lafız buna delalet etmediği gibi mana da buna uygun değildir. Tartışma onların bundan dolayı yerilmesini gerektirmektedir. Yoksa yüce Allah onlar arasından tağuta ibadet eden kimseleri var ettiğini haber vermemektedir. Zira bunun sadece haber olarak verilmesinde aralarından maymunlar ve domuzlar var etmiş olmasından farklı olarak onlar için bir yergi yoktur. Çünkü bunu yapması günahları sebebi ile onlara verdiği bir cezadır, diğeri ise onları rezil ve rüsvay eden bir husustur. Böylelikle yüce Allah'ın onları lanetlemesi ve sahip oldukları şirk olan tağuta ibadet etmeleri sebebi ile onları cezalandırması dolayısıyla onları ayıplamış olmaktadır.][1100]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Kitap ehline, yahudilere şöyle denilir: Sizler Mûsâ (aleyhisselâm)'a uyduğunuz zaman hidâyet ve hak din üzere idiniz ve Allah'ın yardımını görüyordunuz. Sonra aranızda sizin de bildiğiniz dinde olmayan işler çoğaldı. Nitekim yüce Allah: *"De ki: "Ey Kitap Ehli! Sizin bizi ayıplamanız (veya bizden hoşlanmamanız)ın, Allah'a, bize indirilene, daha önce indirilenlere iman etmemizden ve şüphesiz çoğunuzun (imandan çıkmış) fâsıklar olmanızdan başka bir sebebi var mı?" De ki: "Allah nezdinde, bundan daha kötü bir cezanın (kimlere) olduğunu size haber vereyim mi? Allah'ın kendilerine lanet ettiği, üzerlerine gazab ettiği ve onlardan bir kısmını maymun ve domuz sûretine soktuğu kişiler ve Tâğût'a tapanlardır. İşte bunlar (âhirette) yerleri daha fena ve doğru yoldan daha çok sapmış olan kimselerdir."* (Âyet 59-60) buyurmaktadır.

Yüce Allah'ın: *"Tağuta tapanlar"* buyruğu *"kendilerine lanet ettiği"* buyruğu üzerine atfedilmiştir. Yani Allah'ın kendilerini lanetlediği, kendilerine gazab ettiği ve tağuta ibadet eden kimseler anlamındadır. Bu da "ceale: soktuğu" lafzının haberine dahil değildir ki, bazı kimselerin zannettiği gibi açıklanması zor bir durum ortaya çıksın.

1099 İktizâu's- Sırati'l Mustakim. I. 66.
1100 Minhâcü's-Sünne. I. 484-485.

Kitap ehlinin kendileri de yahudilerin defalarca putlara taptıklarını ve nebileri öldürdüklerini itiraf etmektedirler.][1101]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: ". *De ki: "Allah nezdinde, bundan daha kötü bir cezanın (kimlere) olduğunu size haber vereyim mi? Allah'ın kendilerine lanet ettiği, üzerlerine gazab ettiği ve onlardan bir kısmını maymun ve domuz sûretine soktuğu kişiler ve tağuta tapanlardır.*" (Âyet 60) buyurmaktadır. Zamir yahudilere aittir. Hitap da ifadelerin bağlamının delalet ettiği gibi onlara yöneliktir.][1102]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Tağuta tapanlardır."* buyruğuna gelince; bu hususta doğru olan yüce Allah'ın: "tapan" lafzının daha önce geçen: *"Allah'ın kendilerine lanet ettiği, üzerlerine gazab ettiği ve onlardan ... soktuğu kişiler."* üzerine atfedilmiş olmasıdır. Bu mazi bir fiil olup kendisinden önce geçen diğer mazi fiillere atfedilmiştir. Yani Allah'ın lanetlediği, Allah'ın kendilerine gazab ettiği ve Allah'ın kendilerinden maymunlar ve domuzlar yaptığı kimseler ile tağuta ibadet edenler.

Fakat önce geçen fiillerin öznesi yüce Allah'ın gizli ve açık ismidir. Buradaki özne ise "tağuta tapanlar"daki isimdir. Bu isim de "tapan"daki zamirdir. Burada "men: kimse" harfini yeniden tekrarlamamaktadır. Çünkü bütün bu fiiller tek bir sınıf olan yahudilerin sıfatıdır.][1103]

لَوْلَا يَنْهَاهُمُ الرَّبَّانِيُّونَ وَالْأَحْبَارُ عَنْ قَوْلِهِمُ الْإِثْمَ وَأَكْلِهِمُ السُّحْتَ لَبِئْسَ
مَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿٦٣﴾

63. *"Onları günah söz söylemekten ve haram yemekten Rabbâniler ve hahamlar alıkoysalar ya! Yaptıkları şey ne kadar kötü bir iştir!"*

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah: "*Onları günah söz söylemekten ve haram yemekten Rabbaniler ve hahamlar alıkoysalar ya!*" buyurmaktadır. Şüphesiz bu lanetlenmiş olanlar müslümanların ittifak ettiği üzere günah söyler, haram yerler. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Ebu Bekir es-Sıddik'in kendisinden rivâyet ettiğine göre şöyle

1101 el-Cevâbu's-Sahih. V. 93.
1102 İktizâu's- Sıratı'l Mustakim. I. 66.
1103 Tefsiru Âyâtin Üşkilet. I. 141-144.

dediği sabittir: "İnsanlar münkeri görüp de onu değiştirmeyecek olurlarsa fazla bir zaman geçmeden Allah onların hepsini kuşatan kendi nezdinden bir azap gönderir."[1104]][1105]

وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللّٰهِ مَغْلُولَةٌ غُلَّتْ أَيْدِيهِمْ وَلُعِنُوا بِمَا قَالُوا بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ يُنْفِقُ كَيْفَ يَشَآءُ وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ مَآ أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا وَأَلْقَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَآءَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ كُلَّمَآ أَوْقَدُوا نَارًا لِلْحَرْبِ أَطْفَأَهَا اللّٰهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ ﴿٦٤﴾

64. "Yahûdîler: "Allah'ın eli bağlıdır" dediler. Söylediklerinden ötürü kendi elleri bağlandı ve onlara lanet edildi. Hayır, Allah'ın iki eli de açıktır. O, nasıl dilerse öyle infâk eder. Andolsun ki, Rabbinden sana indirilen onların çoğunun tuğyân ve küfürlerini artıracaktır. Bununla beraber aralarında Kıyamet gününe kadar sürecek düşmanlık ve kin bıraktık. Onlar ne zaman bir savaş ateşi yakmak isteseler, Allah onu söndürür. Yeryüzünde fesada koşarlar, Allah ise fesatçıları sevmez."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

["*Yahudiler: Allah'ın eli bağlıdır dediler. Söylediklerinden ötürü kendi elleri bağlandı ve onlara lanet edildi. Hayır Allah'ın iki eli de açıktır. O nasıl dilerse öyle infak eder.*"

Yahudiler: "*Allah'ın eli bağlıdır.*" sözleri ile onun cimri olduğunu anlatmak istemişlerdir. Allah bu hususta onları yalanlamakta kendisinin asla cimrilik etmeyen pek cömert olduğunu beyan buyurmakta. ellerinin açık olduğunu haber vermektedir. Nitekim yüce Allah: "*Elini boynuna bağlanmış kılma! Onu büsbütün de açma! Yoksa sonra kınanmış, yorulmuş, acze düşmüş kalırsın.*" (İsra. 29) buyurmaktadır. Ellerin açılmasından maksat ise cömertliktir. bol bol verip bağışlamaktır. Yoksa maksat onların vehmettikleri şekilde sadece soyut bir el açmaktan ibaret değildir.

1104 Kaynakları daha önce gösterildi.
1105 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXV. 195.

Elle vermek elin açılması ile olduğundan ötürü vermeyi anlatmak üzere elin açık olduğu tabirini kullanmak dilde bilinen bir anlatım şekli halini almıştır.

Yahudiler: *"Allah'ın eli bağlıdır."* deyip bununla onun cimri olduğunu anlatmak isteyince Allah bu hususta onları yalanladı ve kendisinin cevad ve macid olduğunu beyan buyurdu.

Allah'ın ellerinin sözkonusu edilmesi Tevrat'ta ve diğer nebevi haberlerde -tıpkı Kur'ân-ı Kerim'de bulunduğu gibi- bulunan bir şeydir.

Bunların hiçbirisinde rasûllerin getirdiklerine muhalif bir şey ve akla aykırı bir husus bulunmamaktadır. İblis'e de: *"Ellerimle yarattığıma secde etmenden seni alıkoyan ne oldu?"* (Sâd. 75) buyurmakta ve Âdem'i elleri ile yarattığını haber vermektedir. Sahih hadisler de buna uygun bir şekilde gelmiş bulunuyor.][1106]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şüphesiz *"O'nun iki eli de açıktır."* buyruğunda ellerinin açık olması karşılıksız olarak cömertçe ve bol bol vermek demektir. Çünkü çoğunlukla bağışlayıp cömertçe vermek elin açılması ve uzatılması ile olur. Böyle bir işi yapmamak ise elin boyna bağlı kılınması demektir. İşte bu tabir örfen bilinen hakikatlerden olmuştur. Eğer o kişi eli açık birisidir denilecek olursa bundan gerçek manada bir el anlaşılır ve bunun zahiri manası ise cömertlik (ya da) cimrilik anlaşılır. Nitekim yüce Allah: *"Elini boynuna bağlanmış kılma, onu büsbütün de açma."* (İsra. 29) buyurmaktadır. Ayrıca Araplar: Filan kişinin parmak uçları kıvrımlıdır ve parmak uçları açıktır (cimridir. cömerttir) de derler.][1107]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Onlar ne zaman bir savaş ateşi yakmak isteseler Allah onu söndürür."* buyurmaktadır. Bu lafzın aslı şudur: Savaşçılar kendilerine yardım edecek kimselerin etrafında toplanacakları bir ateş yakarlar ve velilerine/dostlarına düşmanlarına karşı yardım ederler. Bu olmadan onların savaşmaları gerçekleşmez. Bu savaş söndüğü taktirde onlarda söz birliği de gerçekleşmez. Daha sonra bu hile ve tuzağı boşa çıkan her bir muharib hakkında darb-ı mesellerin kullanıldığı gibi kullanılmaya başlamıştır.][1108]

1106 el-Cevâbu's-Sahih. IV. 412-413.
1107 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VI. 363.
1108 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XX. 471.

يَآ أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَآ أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ
وَاللّٰهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ إِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٦٧﴾

67. "Ey Rasûl! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer böyle yapmazsan, O'nun risaletini tebliğ etmemiş olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır. Şüphesiz Allah kâfirler topluluğuna hidâyet vermez."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bundan dolayı Âişe (radıyallâhu anhâ): "Kim Muhammed'in vahiyden bir şey gizlediğini iddia ederse yalan söylemiş olur. Çünkü yüce Allah: *"Ey Rasûl! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer böyle yapmazsan onun risaletini tebliğ etmemiş olursun."* buyurmaktadır."[1109]][1110]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) ancak vahiy olarak dinlediği işittiği şeyleri söylemiştir. Çünkü o kendisi ile gönderilen risaletin tebliğcisidir. Ayrıca ona: *"Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer böyle yapmazsan onun risaletini tebliğ etmemiş olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır."* denilmiştir.

Böylelikle risaletini tebliğ etmesi şartıyla Allah da onu koruma teminatını vermiş olmaktadır. Bu sebeple o da insanları bütünüyle hakka irşad etti, insanlara onun dışındaki diğer nebilerin -Mesih ve başkaları hakkında zikrettikleri gibi- kendisini öldürmeleri korkusuyla bildirmek imkânını bulamadığı şeyleri bildirip tebliğ etmiştir.][1111]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bütün insanlar sözün aktarılması ve havale edilmesi onun tebliğ edilmesi anlamındadır. Nitekim yüce Allah: *"Rabbinden sana indirileni tebliğ et"*; *"Onlar Allah'ın gönderdiğini tebliğ ederler, O'ndan korkarlar."* (Ahzâb. 39) ve: *"Ta ki o Rabblerinin gönderdiklerini gereği gibi tebliğ ettiklerini ortaya çıkarsın."* (Cinn. 28) buyurmaktadır. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de şöyle buyurmuştur: "Bizden bir hadis dinleyip onu dinlememiş olana tebliğ eden bir kişinin Allah yüzünü ak

1109 Buhârî. VIII. 466 -Fethul Bari-
1110 Minhâcü's-Sünne. VII. 48.
1111 el-Cevâbu's-Sahih. V. 299.

etsin. Çünkü fakih olmamakla birlikte fıkıh taşıyıcısı nice kişi olduğu gibi kendisinden daha fakih olan kimselere fıkıh taşıyan nice kimseler de vardır."[1112] Yine: "Benden bir âyet dahi olsa tebliğ ediniz." buyurmuştur.[1113]][1114]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Ey Rasûl! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer böyle yapmazsan O'nun risaletini tebliğ etmemiş olursun."* buyurmaktadır. Bu ve benzeri buyruklar rasûllerin apaçık bir şekilde tebliğ etmekle görevli olduğunu açıkça göstermektedir.][1115]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Rabbinden sana indirileni tebliğ et."* buyurmaktadır. Bu lafız Rabbinden kendisine indirilenlerin tamamı hakkında umumidir. Belli bir şeye delalet etmemektedir.

Buna göre iddia sahibinin Ali'nin imametinin onun tebliğ ettiklerindendir. Yahut tebliğ etmesi emrolunmuş hususlardandır şeklindeki iddiası tek başına Kur'ân-ı Kerim ile ispat edilemez. Çünkü Kur'ân-ı Kerim'de belli bir şeye dair bir delalet yoktur. Eğer bu husus nakil ile isbat edilebilirse elbetteki bu Kur'ân ile değil, haber ile isbat edilmiş olur. Kur'ân-ı Kerim'in Ali'nin imametinin tebliğ etmekle emrolunduklarından olduğunu iddia eden bir kimse Kur'ân-ı Kerim'e iftira etmiş olur. Çünkü Kur'ân-ı Kerim genel olarak da özel olarak da buna delalet etmemektedir.][1116]

Rafızilerin Ğadir-i Hum ile alakalı şüphelerine red

[Bu iddiaya göre yüce Allah'ın: *"Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et."* buyruğu nazil olunca Ğadîr-i Hum denilen yerde bir hutbe irad etmiş ve orada bulunanların hepsine şunları söylemiştir: Ey insanlar! Ben size kendi öz canınızdan daha yakın değil miyim? Onlar: Evet öylesin dediler. Bunun üzerine şöyle buyurdu: Ben kimin mevlası isem Ali de onun mevlasıdır. Allah'ım onu veli bileni sen veli edin, ona düşmanlık edene sen de düşmanlık et, ona yardım edene yardım et, onu yardımsız bırakana sen de yardımcı olma. Bunun üzerine Ömer: Peh peh, sen artık hem benim mevlam, hem erkek kadın her müminin de mevlası oluverdin, dedi.

1112 Kaynakları daha önce gösterildi.
1113 Kaynakları daha önce gösterildi.
1114 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XII, 390.
1115 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIII, 265.
1116 Minhâcü's-Sünne, VII, 47.

Burada "Mevla" Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in önceden ben size kendi öz canınızdan daha yakın değil miyim diye soru sorup cevap alması üzerine tasarrufta öncelikli hak sahibi olmak demektir.

Bu âyete ve sözü edilen bu hadise cevap daha önceden geçmiş ve bunun bir yalan olduğunu yüce Allah'ın: *"Rabbinden sana indirileni tebliğ et."* buyruğunun Veda Haccından uzun bir süre önce indirilmiş olduğunu da açıklamış bulunuyoruz.

Ğadîr günü, Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hacdan dönüşünden sonra Zülhicce'nin 18. günü idi. Bundan sonra da iki aydan biraz uzun bir süre yaşamıştır. Buna açıklık getiren hususlardan birisi de şudur: Maide Sûresi'nde nüzulü en son buyruk: *"Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim, üzerinizdeki nimetimi tamamladım."* (Maide, 3) buyruğudur.

Bu âyet-i kerime Arafat'ta Veda Haccı'nda Zülhicce'nin 9. günü inmiştir. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de Arafat'ta vakfede idi. Nitekim bu sahih ve sünen hadis kitaplarında böylece sabit olduğu gibi tefsir ve hadis âlimlerinin tamamı ve onların dışındaki âlimler de böyle demişlerdir.

Ğadir-i Hum hadisesi ise Zülhicce'nin 18. günü Medine'ye dönüşünden ve sözü geçen âyetin[1117] nüzulünden 9 gün sonra gerçekleşmiştir. Bu durumda yüce Allah'ın: *"Rabbinden sana indirileni tebliğ et"* buyruğu nasıl o vakitten sonra inmiş olabilir? Üstelik ilim adamları arasında bu âyet-i kerimenin bundan önce indiği hususunda görüş ayrılığı yoktur. Bu âyet ise Medine'de ilk nazil olan âyetlerdendir. Her ne kadar bu Maide Sûresi'nde yer alıyor idiyse. Çünkü bu sûrede içkinin haram kılınmasına dair âyet de vardır. İçki ise Uhud gazvesi akabinde ilk zamanlarda haram kılınmıştır. Yine bu sûrede yüce Allah'ın: *"Eğer sana gelirlerse aralarında hükmet ya da onlardan yüz çevir."* (Maide, 42) buyruğu ile kitap ehli arasında hüküm vermek ile ilgili buyruklar da vardır. Bu âyet-i kerime ise ya iki yahudiyi recm ettiği zaman haddin uygulanması hakkında inmiştir yahut da aralarındaki kan dökmeler hususunda hükmüne başvurdukları zaman Kurayzalılar ile Nadirliler arasında hüküm vermesi hakkında inmiştir. İki yahudinin recm edilmesi onun Medine'deki ilk uygulamalarındandır. Aynı şekilde Kurayzalılar'la Nadirliler arasında hüküm vermesi de böyledir. Çünkü Nadiroğulları'nı Hendek gazvesinden önce sürgüne göndermiş, Kurayzalıları da Hendek gazvesinden hemen sonra (savaşçılarını) öldürmüştür. Hendek gazvesi ise insanların ittifakı ile Hudeybiye'den de önce Hayber'in fethinden önce de gerçekleşmiştir. Bütün bu

1117 Yani Mâide 3. Âyetin (Çeviren)

olaylar da Mekke'nin fethinden ve Huneyn gazvesinden önce olmuştur. Yine bütün bunlar Veda Haccı'ndan önce meydana gelmiştir. Veda Haccı da Ğadir'deki hutbeden önce gerçekleşmiştir.

Buna göre Maide Sûresi'nde Ğadir-İ Hum ile ilgili bir şeylerin indiğini söyleyen bir kimse ilim ehlinin ittifakı ile iftiracı bir yalancıdır.

Aynı şekilde şanı yüce Allah kitabında: *"Ey rasûl! Rabbinden sana indirileni tebliğ et, eğer böyle yapmazsan O'nun risaletini tebliğ etmemiş olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır."* buyurmuştur. Böylelikle şanı yüce Allah risaleti tebliğ etmesi halinde düşmanlarına karşı onu koruyacağından emin olmasını sağlamak maksadıyla insanların kötülüklerinden kendisini koruyacağının teminatını vermiştir. Bundan dolayı Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bu âyetten önce bekçiler vasıtasıyla korunduğu fakat bu âyetin inişinden sonra böyle bir korumayı terk ettiği rivâyet edilmiştir.[1118]][1119]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

["İsmet: koru(n)mak" lafzı Kur'ân-ı Kerim'de yüce Allah'ın: *"Allah seni insanlardan"* yani onların eziyetlerinden seni *"koruyacaktır."* Kur'ân-ı Kerim'de bu lafzın anlamı şanı yüce Allah'ın kendisini kasten ve hata yoluyla yalan söylemekten koruması anlamındadır. İmanın hakikatlerini Kur'ân ibareleri ile anlatmak daha başka ibarelerle onları ifade etmekten daha uygundur. Çünkü Kur'ân lafızlarına iman etmek icab ettiği gibi bunlar Hakîm ve Hamîd olan tarafından indirilmiştir. Ümmet bu lafızlar üzerinde ittifak halindedir. Anlaşılmadan önce bile onların muhtevalarının kabul edilmesi gerekir. Ayrıca bu ibarelerde şaşırtıcı özellikleri bitip tükenmeyecek kadar pek çok hikmetler ve manalar da bulunur. Fakat sonradan ortaya çıkartılmış lafızlarda mücmellik ve müteşabihlik ayrıca anlaşılmazlık vardır. Diğer taraftan lafız soyut olarak delil haline getirilebilir. Hâlbuki bu doğru sözlü ve doğruluğu tasdik edilmiş olan Rasûlün sözü değildir. Manasında da tutarsızlık bulunabilir. Bu ise insanların ifadelerini alıp denemiş kimselerin iyice bildikleri bir husustur.

Buna göre Allah'ın ipine sımsıkı sarılmak Kur'ân-ı Kerim'e ve İslâm'a sarılmakla olur. Nitekim yüce Allah: *"Allah'ın ipine topluca sarılın."* (Âl-i İmrân, 103) buyurmaktadır. Kur'ân ve hadis lafızları ne zaman zikredilip manaları da yeterin-

1118 Tirmizi, IV, 317; Hakim, II, 313; Taberi, 12276; Hadis sahihtir. Ahmed Şakir ve Elbâni -Allah'ın rahmeti onlara- sahih olduğunu ifade etmişlerdir.

1119 Minhâcü's-Sünne, VII, 313-315.

ce doyurucu bir şekilde açıklanacak olursa insanların söylemiş oldukları sahih/doğru bütün manalar onun kapsamına girer. Üstelik insanların sözlerinde hiçbir şekilde bulunmayan pek büyük fazlalıklar da vardır. Ayrıca bu sözler insanların sözleri arasına karışmış olan bâtıldan da korunmuş sözlerdir. Nitekim yüce Allah: *"Muhakkak zikri Biz indirdik ve elbette onu koruyacaklar da Bizleriz."* (Hicr, 9) buyurmaktadır.][1120]

قُلْ يَآ أَهْلَ الْكِتَابِ لَسْتُمْ عَلَى شَيْءٍ حَتَّى تُقِيمُوا التَّوْرَاةَ وَالْإِنْجِيلَ وَمَآ أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ مَآ أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٦٨﴾

68. "De ki: "Ey Kitap Ehli! Tevrat'ı, İncil'i ve Rabbinizden size indirileni gereği gibi uygulamadıkça (din namına doğru) bir şeye sahip olamazsınız." Andolsun ki Rabbinden sana indirilen, onlardan çoğunun küfür ve tuğyânlarını elbette arttıracaktır. O halde artık o kâfirler topluluğuna üzülme!"

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Aynı şekilde Mûsâ (aleyhisselâm) da cumartesi yasağı ile emrolunmuş, Allah'ın Tevrat'ta haram kıldığı şeyler onun için de haram kılınmış idi. O Allah'ın indirdiklerine tabi oluyordu. Mesih (aleyhisselâm) Allah'ın Tevrat'ta haram kılmış olduğu bazı şeyleri helal kılmıştı. O da Allah'ın indirdiklerine tabi oluyordu. Allah'ın Tevrat ve İncil ehline verdiği emirler arasında Allah'ın indirdikleri ama nesh olunmuş bir emirle hükmetmeleri diye bir şey yoktur. Nitekim Kur'ân ehline verdiği emirler arasında da Allah'ın indirdiği fakat nesh olmuş bir hükümle hükmetmeleri emri bulunmamaktadır. Aksine eğer nasih ve mensuh varsa Allah'ın indirdiği hüküm nesh olmuş olan hüküm değil nesh eden hükümdür. Kim nesh edilmiş hüküm ile hükmedecek olursa o yüce Allah'ın indirdiklerinden başkalarıyla hüküm vermiş olur. Buna açıklık getiren hususlardan birisi de yüce Allah'ın: *"De ki: "Ey Kitap Ehli! Tevrat'ı, İncil'i ve Rabbinizden size indirileni gereği gibi uygulamadıkça (din namına doğru) bir şeye sahip olamazsınız." Andolsun ki Rabbinden sana indirilen, onlardan çoğunun küfür ve tuğyânlarını elbette arttıracaktır. O halde artık o kâfirler topluluğuna üzülme!"* (Âyet 68) buyruğudur.

1120 en-Nübuvvât, 221.

Şüphesiz bu da şunu açıkça göstermektedir. Bu Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e verilmiş bir emir olup, kendilerine peygamber olarak gönderildiği kitap ehline şöyle demesi istenmiştir: Tevrat'ı, İncil'i ve Rabblerinden kendilerine indirileni gereği gibi uygulamadıkları sürece (din adına doğru) bir şeye sahip olamazlar.

İşte bu, onların yanında Allah tarafından indirildiği bilinen ve onların bunu dosdoğru uygulamakla emrolundukları buyrukların olduğuna delildir. Çünkü bu Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in takrir ettiği ve nesh etmediği şeylerdendi. Bilindiği üzere Allah'ın bir nebinin dili üzere emredip, ikinci nebi eğer onu nesh etmeyip aksine ikrar ve kabul etmiş ise şanı yüce Allah ardı arkasına gelen nebiler vasıtası ile o işi emretmiş demektir. İkinci bir peygamberi gönderişinde ise bu türden ilk nebinin emredip ikinci nebinin de ikrar ve kabul ettiği emre tabi olmanın vücubunu ortadan kaldıracak bir husus bulunmaz.

Bu durumda şanı yüce Allah ikinci kitabı ile birinci kitaptaki şeriatin tamamını nesh eder demek caiz değildir. Aksine nesh olunan hükümler kitapların ve şeriatlerin ittifakla kabul ettiklerine oranla pek azdır.

Aynı şekilde Tevrat'ta ve İncil'de Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in nübüvvetine delil olan hususlar da vardır. Tevrat ve İncil ehli Allah'ın her iki kitapta indirdikleri ile hükmettikleri taktirde onlar Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e uymalarını kendilerine vacip kılan bir hüküm vermiş olacaklardır.

İşte bu da Tevrat'ta ve İncil'de Allah tarafından indirildiğini bildikleri hususlar olduğuna delildir. Çünkü Allah'ın neyi indirdiğini bilmedikleri halde Allah'ın indirdikleri ile hükmetmekle emrolunmaları sözkonusu değildir. Hüküm ise ancak emir ve yasak hususlarında sözkonusu olur.][1121]

إِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِؤُنَ وَالنَّصَارٰى مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وعَمِلَ صَالِحًا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٩﴾

69. "İman edenlerle, yahûdîler, sâbîiler ve hristiyanlar(dan) kim Allah'a ve âhiret gününe iman edip iyi amellerde bulunursa, onlar için hiçbir korku yoktur, onlar üzülecek de değillerdir."

Tefsiri:

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

1121 el-Cevâbu's-Sahih, II, 439-440.

[Yüce Allah: "*İman edenler, yahûdîler, hristiyanlar ve sâbiîler'den Allah'a ve âhiret gününe inanan ve salih amel işleyenlerin elbette Rabbleri katında ecirleri vardır. Onlar için korku yoktur. Onlar üzülecek de değillerdir.*" (Bakara. 62) buyurmaktadır. Diğer âyette ise "*sabiiler ve hristiyanlar*" buyrulmaktadır. Şüphesiz ki hristiyanlar sabiilerden üstündür. (Bakara Sûresi'ndeki âyette) onlardan önce anıldıkları için "sabiiler" lafzı nasb ile gelmiştir. Fakat sabiiler zaman itibariyle öncedirler. Bundan dolayı burada (Maide Sûresi'ndeki âyette) zamanlarının erken olmasından önce anılmış ve lafız merfu olarak gelmiştir. Böylelikle mahalle atfedilmiş olmaktadır. Çünkü mahalle atf ile getirilen lafzın mertebesi sonralıktır. Bununla onların mertebe itibariyle sonra oldukları -zaman ve lafız itibariyle öne geçirilmiş olsalar dahi- fark edilmesi istenmiştir.

Şanı yüce Allah Hacc Sûresi'nde de dünyadaki din mensuplarını sözkonusu ederek: "*İman edenler, Yahudiler, sabiîler, hristiyanlar ve ateşperestler ve müşrikler (var ya) muhakkak Allah kıyamet gününde aralarında hükmedecektir. Muhakkak Allah her şeye şahittir.*" (Hacc. 17) buyurmaktadır.

Bu buyruğu ile bütün din mensupları arasında ayırdedici hükmü vereceğini haber vermektedir. Burada onları sözkonusu etmesi ahirette aralarından kimin daha çok övüleceğinin ortaya çıkması için değildir. Bakara ve Maide Sûresinde ise müslümanlar yahudiler hristiyanlar ve sabiileri sözkonusu ettikten sonra: "*Allah'a ... üzülmezler de.*" (Bakara. 62) buyurmaktadır. İşte bu da bu dört din mensupları arasından Allah'a, ahiret gününe iman edip salih amel işleyenler bulunduğuna ve ahirette bahtiyar olacakların da onlar olduklarına delildir. Bu halleri ile onlar bu din mensupları arasında Allah'a ve ahiret gününe iman edip salih amel işlemeyenlerin durumundan farklıdırlar. Yine aynı şekilde mecusiler ve müşrik olanlardan da farklıdırlar. Bunlar arasından ise ahirette bahtiyar olacak kimseler olduğundan söz edilmemektedir.][1122]

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللّٰهَ ثَالِثُ ثَلَاثَةٍ وَمَا مِنْ إِلٰهٍ إِلَّآ إِلٰهٌ وَاحِدٌ وَإِنْ لَمْ
يَنْتَهُوا عَمَّا يَقُولُونَ لَيَمَسَّنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٧٣﴾

73. " "Allah gerçekten üçün üçüncüsüdür." diyenler de Andolsun kâfir oldular. Hâlbuki bir tek ilâhtan başka hiçbir ilâh yoktur. Eğer söylediklerinden vazgeçmezlerse içlerinden o kâfir olanlara Andolsun ki pek acıklı bir azap dokunacaktır."

1122 es-Safdiyye. II. 304.

Tefsiri:

[Yüce Allah: " *"Allah gerçekten üçün üçüncüsüdür." diyenler de Andolsun kâfir oldular. Hâlbuki bir tek ilâhtan başka hiçbir ilâh yoktur. Eğer söylediklerinden vazgeçmezlerse içlerinden o kâfir olanlara Andolsun ki pek acıklı bir azap dokunacaktır."* buyurmaktadır. Bu buyruk böyle bir söz söylemenin şirk olmasını gerektirir. Çünkü onlar Allah Meryemoğlu Mesih'in kendisidir demekle birlikte bunu Mesih hakkında özel olarak kabul etmeyip aksine ayrıca onun bir varlığının da bulunduğunu ve bunun da baba olduğunu ve Mesih'teki kelimeden farklı olduğunu kabul ederler. Onların onunla birlikte ona ibadet etmeleri ise şirk koşmaktır. Bu da onların: O bizzat odur şeklindeki sözleri ile o, onun oğludur şeklindeki sözlerine ilavedir. Hâlbuki şanı yüce Allah kendi zatını bundan tenzih etmiş bulunmaktadır. Sözkonusu bu tenzihi ise Kur'ân-ı Kerim'de birden çok yerde geçmekte olup zatını ortağı bulunmaktan ve evladının bulunmasından tenzih etmiştir. Yüce Allah'ın: *"Çocuk edinmemiş, mülk (ve egemenliğin)de hiçbir ortağı olmayan Allah'a hamdolsun."* (İsra. 111); *"Hak ile bâtılı ayıranı âlemlere uyarıcı olsun diye kuluna indiren (Allah) ne yüce, ne mübarektir. Ki göklerin ve yerin mülkü yalnız O'nundur ve O hiçbir evlat edinmemiştir. Mülkünde de ortağı yoktur. Her şeyi yaratıp onu inceden inceye takdir ve tayin etmiştir."* (Furkan. 1-2) ve: *"Cinleri Allah'a ortak koştular Hâlbuki bunları O yaratmıştır. Bundan başka bilmeksizin O'na oğullar ve kızlar uydurup iftira ettiler. Haşa, O onların nitelemelerinden münezzehtir, yücedir."* (En'âm. 100) buyurmaktadır. Aynı şekilde bu söylenenler zikredilenler ile de örtüşmemektedir. Çünkü her ikisinin bir olarak bütünleşip tek bir şey olduklarını söyleyenler aynı zamanda oğlun kendisi olan kelimesi ancak bir olmuş ve bütünleşmiştir. Her ikisinin iki tabiatlı bir cevher olduğunu söyleyenler ise Mesih'in bir ilah olduğunu ve onun Allah olduğunu söylerler. Allah'ın ona hulûl ettiğini söyleyenler ise şöyle derler: Onun içine oğlun kendisi olan kelime hulûl etmiştir. Ve o bir başka bakımdan aynı zamanda Allah'ın kendisidir. -İleride sözkonusu edeceğimiz gibi-

Aynı şekilde yüce Allah'ın: *"Üçün üçüncüsüdür."* buyruğundan maksat Allah ve Mesih'teki lâhut ve Mesih'in cesedi değildir. Çünkü hiçbir hristiyan Mesih'in lâhutu ile nâsutunu iki ayrı ilah kabul edip nâsutu lâhuttan ayrı görmez. Aksine onlar aynı şeydir. Böylelikle bu gibi kimseler ya ittihadı/bir ve bütün oluşlarını, yahut da hulûlu kabul ederler. Bu da lâhuta tabidir. Yine yüce Allah'ın hristiyanlar hakkındaki: *"O üçtür demeyin."* (Nisâ. 171) buyruğu ile: *"Allah gerçekten üçün üçüncüsüdür diyenler de Andolsun kâfir oldular."* buyruğu ile ilgili olarak şöyle denilmiştir: Bundan maksat hristiyanların: Bir tek ilah olan baba, oğul ve

ruhul kudüs adına şeklindeki sözleridir. Bu aynı zamanda onların üç cevher ve üç uknum olarak değerlendirdikleri üç uknumu bulunan bir tek cevherin varlığını kabul etmeleri şeklindedir. Yani onun üç sıfatı ve özelliği vardır. Yine onlar der ki: O hem Allah'ın kendisidir hem Allah'ın oğludur derler. Bu ise ittihad/bir ve bütün olmak ve hulûldür. Buna göre âyet-i kerime onların üç uknumu (teslis) şeklindeki görüşleri ile ilgili olur. Diğer iki âyet de onların hulûlu ve ittihadı/bir ve bütün olmayı kabul edişleri ile ilgili olur. Kur'ân-ı Kerim bu açıklamaya göre bir âyette onların görüşlerinin birisini reddetmektedir. Nitekim birinci görüşe göre ise her bir âyette onların bir sınıfının inancını reddetmektedir.

İkinci görüş ise bu da onların bir sınıfının kabul ettikleri bir görüştür ve şöyle denilmiştir:[1123] Bundan maksat ise onların Mesih'i yüce Allah'ın şu buyruklarında zikrettiği gibi Allah ile birlikte bir ilah olarak kabul etmeleridir: *"Allah: Ey Meryemoğlu İsâ! İnsanlara Allah'ı bırakıp da beni ve anamı iki ilah edinin diye sen mi söyledin diyeceği zaman (İsâ) şöyle diyecek: Seni tenzih ederim. Hakkım olmayan bir sözü söylemek bana yakışmaz. Ben onlara bana emrettiğinden başkasını söylemedim, Rabbim ve Rabbiniz olan Allah'a ibadet edin diye (söyledim).* (Maide. 116-117)" Buna da yüce Allah'ın: *"Allah gerçekten üçün üçüncüsüdür." diyenler de Andolsun kâfir oldular. Hâlbuki bir tek ilâhtan başka hiçbir ilâh yoktur. Eğer söylediklerinden vazgeçmezlerse içlerinden o kâfir olanlara Andolsun ki pek acıklı bir azap dokunacaktır. Hâlâ Allah'a tevbe etmeyecek ve O'ndan mağfiret dilemeyecekler mi? Hâlbuki Allah günahları bağışlayandır, mağfiret edendir. Meryemoğlu Mesih bir rasûlden başka bir şey değildi. Ondan önce de rasûller gelip geçmiştir. Anası ise sıddîka (dosdoğru) bir kadındı. İkisi de yemek yerlerdi."* (Maide. 73-74) buyruğu delildir. Çünkü yüce Allah'ın: *"Meryemoğlu Mesih bir rasûlden başka bir şey değildi. Ondan önce de rasûller gelip geçmiştir. Anası ise sıddika bir kadındı."* (Âyet 75) buyruğunun: *"Allah gerçekten üçün üçüncüsüdür diyenler de Andolsun kâfir oldular."* buyruğundan sonra gelmesi şanı yüce Allah'ın onlarla ilgili olarak sözkonusu ettiği teslisin Meryemoğlu Mesih ile onun annesini iki ilah edinmeleri ile ilgili olduğuna delildir. Bu husus da hristiyanlardan onların Meryem'de hulûl ile Mesih'te ittihadı kabul ettiklerini söyleyenlerin görüşlerine göre gâyet açıktır. Mezheblerinin tahkikine daha yakın olan açıklama da budur. Buna göre şanı yüce Allah'ın zikrettiği görüşler ile ilgili her bir âyet-i kerime onların bütün taifelerini/mezheplerini kapsadığı gibi aynı

1123 Matbu nüshada bir boşluk bulunmaktadır. Tahkik edilmiş nüshada ise muhakkik bu boşluğun "Kur'an da delalet etmektedir ki" diye var saymıştır. Bizim zikrettiğimizi de Şeyh Abdülaziz b. Hamed al-Mamer "Minhatül Garibul Mücib fi reddi ala ubbedu salib" adlı eserinde zikrettiğidir. Daha doğru olma ihtimali vardır. Allah en iyi bilendir.

zamanda onların uknumlarının teslisini, ittihadı ve hulûlu kabul eden kanaatlerini de kapsamaktadır. Böylelikle hem onların sınıflarını hem de küfürlerinin sınıflarını kapsamış olur. Dolayısıyla her bir âyet -bu iddiayı ileri sürenlerin dedikleri gibi- bir sınıfa özel olmadığı gibi bir âyet uknumların teslisi ile bir diğer âyet hulûl ve ittihad ile alakalı değildir. Aksine şanı yüce Allah her bir âyette onların ortak paydalı küfürlerini zikretmiş bulunmaktadır. Ama onların küfürlerinin üç vasıflı olduğunu da belirtmektedir. Her bir nitelik ise diğerini gerektirmektedir. Buna göre onlar hem Mesih Allah'tır derler hem Allah'ın oğludur derler hem Allah üçün üçüncüsüdür derler. Çünkü onlar Mesih'i ve onun annesini Allah'tan başka iki ilah edinmişlerdir. Birisini ittihad ile diğerini hulûl yolu ile ilah kabul etmişlerdir. İşte bununla uknumların dışında birbirinden ayrı üç ilahı kabul ettiklerini açıkça göstermektedir. Bu da hristiyanların küfür türlerinin hepsini ihtiva etmektedir.][1124]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Allah gerçekten üçün üçüncüsüdür diyenler de Andolsun kâfir oldular."* buyruğunu delil göstermesine gelince. Şüphesiz insanlardan bir kesim bu yolu izlemekte ve şöyle demektedirler: Yüce Allah'ın: *"Andolsun ki: Meryemoğlu Mesih hakikaten Allah'ın kendisidir diyenler kâfir oldular."* (Maide, 71) buyruğunun onların üç görüşlerinden birisine işaret olduğunu söylerler ki bu da lâhut ile nâsut, su ile süt gibi tek bir cevher olmuşlardır diyen yakubilerin görüşüdür.

Yüce Allah'ın: *"Hristiyanlar Mesih Allah'ın oğludur dediler."* (Tevbe, 30) buyruğu ile melkanilerin görüşüne bir işarettir.

Onun *"Üçün üçüncüsüdür."* buyruğu da hulûlü kabul eden nasturilerin görüşüne işarettir ki bu da onların üç uknumu kabul edişleri demektir.

Hâlbuki durum bunların dedikleri gibi değildir. Aksine yüce Allah'ın zikrettiği bütün hristiyanların görüşüdür. Çünkü onlar şöyle derler: O bir itibarla Allah'ın kendisidir, bir diğer itibarla Allah'ın oğludur derler. Onların: *"Şüphesiz Allah üçün üçüncüsüdür."* sözleri ile kastedilenin yüce Allah'ın: *"Ey Meryemoğlu İsâ! İnsanlara Allah'ı bırakıp da beni ve anamı iki ilah edinin diye sen mi söyledin?"* (Maide, 116) buyruğunun kastedilmiş olması buna delildir. Onlar onunla (Allah ile) birlikte Mesih'e ve anasına ibadet ettikleri için bu itibarla o üçün üçüncüsü olmuştur.][1125]

1124 el-Fetâvâ Tisiniyye, V, 228-229.
1125 Der'u Teâruzi'l-Akli ve'n-Nakl, X, 238.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah'ın onların: *"Muhakkak Allah üçün üçüncüsüdür."* şeklindeki görüşlerini nakletmesine gelince. Müfessirler derler ki: Onlar Allah, Mesih ve annesinin ilah olduğunu söylerler. Nitekim yüce Allah: *"Ey Meryemoğlu İsâ! İnsanlara Allah'ı bırakıp da beni ve anamı iki ilah edinin diye sen mi söyledin?"* (Maide, 116) buyurmaktadır. Bu ifadelerin bağlamında ise: *"Meryemoğlu Mesih bir rasûlden başka bir şey değildi. Ondan önce de rasûller gelip geçmiştir. Anası ise sıddika bir kadındı."* buyurmaktadır. Yani Mesih'in en ileri hali rasûl olmasıdır. Annesinin en ileri hali ise sıddiklik mertebesidir. Her ikisi de ilahlık mertebesine ulaşamazlar. İşte bunun delili budur ve bu gâyet açıktır.

Bazı kimselerin iddia ettiklerine göre ise bundan maksat baba, oğul ve ruhul kudüsten ibaret üç uknumdur. Ancak bu görüş su götürür.

Yüce Allah'ın: *"Cinleri Allah'a ortak koştular. Hâlbuki bunları O yaratmıştır. Bundan başka bilmeksizin O'na oğullar ve kızlar uydurup iftira ettiler. Haşa! O, onların nitelemelerinden münezzehtir, yücedir. Gökleri ve yeri yoktan var eden O'dur. O'nun bir eşi yokken nasıl bir oğlu olabilir? Hem her şeyi O yaratmıştır ve her şeyi hakkıyla bilen de O'dur."* (En'âm, 100-101) buyruğuna gelince; yüce Allah'ın: *"Gökleri ve yeri yoktan yaratandır."* buyruğu onları ibda eder yani yoktan var edendir. Nitekim bunun bir benzeri Bakara Sûresi'nde de zikredilmişti. Bundan maksat her ikisinin göklerin ve yerin bir harikası olduğunu anlatmak eğer bağlam olmasaydı Arap diline göre muhtemel olan bu mana değildir. Çünkü maksat onların ileri sürdükleri Allah'a yalan yere erkek ve kız çocuk isnad etmeleri ve onun bir evlat edindiğini söylemeleridir.][1126]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Ebu'l-Ferec İbnu'l-Cevzi: *"Allah gerçekten üçün üçüncüsüdür diyenler de Andolsun kâfir oldular."* buyruğu hakkında şunları söylemektedir: Müfessirler dedi ki: Âyet-i kerimenin manası şudur: Hristiyanlar ilahlık Allah İsâ ve Meryem arasında ortaktır. Onların her biri başlı başına bir ilahtır dediler.[1127]

Zeccâc'dan da şöyle dediği zikredilmektedir:[1128] Gulum: (Aşırı gitmek) zulümde sınırı aşmak demektir. Hristiyanların İsâ hakkındaki aşırılıkları ise onların bazılarının o Allah'tır demeleri, bazılarının o Allah'ın oğludur, diğer bazılarının da o üçün üçüncüsüdür demeleridir. Onun Allah'ın oğlu olduğu sözlerini sözkonusu

1126 Mecmû'u'l-Fetâvâ, II, 444.
1127 Zâdü'l-Mesîr, II, 403.
1128 İbnu'l-Cevzî Nisa Sûresi'nde zikretmektedir: II, 261.

ettikleri şekilde açıklayan hristiyan âlimleri kelime/sözün oğlun kendisi olduğunu ifade ederek açıklamışlardır. Üç fırka da bunun üzerinde ittifak etmişlerdir. Sözlerinin tutarsızlığı ise çeşitli bakımlardan aklın apaçık hükümleri ile bilinen bir husustur:

1. Nebilere ait hiçbir sözde Allah'ın sıfatlarından herhangi birisine "oğul" denildiğine rastlanamaz. Ne onun kelam ne de başka sıfatlarında. Dolayısıyla onların Allah'ın sıfatına "oğul" adını vermeleri nebilerin sözlerini yerlerinden oynatarak tahrif etmektir. Mesih (aleyhisselâm)'dan diye naklettikleri ve onun: İnsanlar Rabbin oğulun ve ruhul kudüsün adı ile yöneldiler şeklindeki sözlerine gelince. Burada "oğul" ile şanı yüce Allah'ın kelimesinin kendisi olan bir sıfatını kastetmediği gibi ruhul kudüs ile de hayatını kastetmemiştir. Çünkü nebilerin sözleri arasında bu mananın kastedildiği -bu husus hristiyanlara reddiye ile ilgili genişçe açıklandığı üzere- bulunmamaktadır.

2. Oğulun kendisi demek olan bu kelime Allah'ın onunla var olan bir sıfatı mıdır yoksa o bizatihi bir cevher midir? Eğer onun sıfatı ise onların bu mezhebleri/kanaatleri çeşitli bakımlardan bâtıl olur:

a. Sıfat yaratan, rızık veren, hayat verip öldüren bir ilah olamaz. Mesih ise onlara göre yaratıp rızıklandıran, yaşatıp öldüren bir ilahtır. Eğer onun içine girdiği varlık ilah değilse kendisinin ilah olmaması öncelikle sözkonusudur.

b. Sıfat mevsuftan başkası ile var olamaz ve ondan hiçbir şekilde ayrılmaz. Eğer: Onun üzerine Allah'ın kelamı inmiştir, yahut: O kelimenin kendisidir ya da başka bir şey diyecek olurlarsa bu onunla diğer nebiler arasında ortak bir paydadır.

c. Sıfat mevsuf ile birlikte olmadıkça (başka bir varlıkla) ne ittihad eder/birleşir ne de onun içine girip ona bürünür. Bu durumda babanın kendisi Mesih olur. Hristiyanlar ise onun babanın kendisi olmadığı üzerinde ittifak halindedir. Bu durumda onların sözleri birbiri ile çelişmektedir. Onlar onu yaratıp rızık veren bir ilah kabul ederlerken ilahın kendisi olan Rabb olarak kabul etmezler ve bir ve tek ilahtır derler. Onların ilahiyatçılarının kimisi onu hem tabib hem matematikçi hem katip/okuryazar olmakla nitelendirilen ve her bir sıfatı gereği ayrı bir hükmü bulunan Yahya b. Adiyy'e benzetmiştir. Şöyle cevap verilir: Bu bir gerçektir. Fakat onların söyledikleri bunun bir benzeri değildir. Sizler: Rabb vardır, diridir, âlimdir ve her bir sıfatının bir gereği olarak onun bir hükmü vardır diyecek olursanız bilinen husus şu ki: İttihad eden/başkası ile birleşip bütünleşen eğer sıfatlara sahip zatın kendisi ise sıfatların tamamı o zata tabidir. Şâyet hem

tabip hem matematikçi hem okuryazar olan bir zırha bürünecek olursa bütün sıfatlar onunla kaim olur. Eğer zırha bürünen bir sıfata sahip olmakla birlikte diğerine sahip değilse yine sözkonusu sakınca gündeme gelir. Şâyet zatın zırhına bürünen bir sıfata sahip olup diğerine sahip değildir diyecek olursa bu durumda iki sıfatın birbirinden ayrılması gerekir. Bu ise imkânsızdır. Çünkü aynı mevsuf ile var olan sıfatlar onun ayrılmazıdırlar ve ondan ayrı kalamazlar. Yaratılmışların niteliklerine gelince: Bir kısmının varlığını sürdürmekle birlikte diğer kısmının bulunmaması mümkündür. Bu bakımdan onların sıfatları şanı yüce ve mübarek Rabbin sıfatlarından farklıdır.

d. Şüphesiz Mesih'in kendisi bizzat Allah'ın kelimeleri olmadığı gibi onun herhangi bir sıfatı da değildir. Aksine o Allah'ın kelimesi ile yaratılmıştır. Ona "kelime" denilmesi alışılmış şekildeki hamilelik dışında "ol" emri ile yaratılmış olmasından dolayıdır. Nitekim yüce Allah: "*Muhakkak İsâ'nın misali (babasız olarak dünyaya gelişi) Allah nezdinde Âdem'in misali gibidir. (Allah) onu topraktan yarattı. Sonra ona "ol" dedi. O da oluverdi.*" (Âl-i İmrân, 59) ve: "*İşte hakkında şüpheye düştükleri Meryemoğlu İsâ, hak söze göre budur. Allah'ın çocuk edinmesi olacak bir şey değildir. O bundan münezzehtir. Bir işe hükmettiğinde ona yalnızca "ol" der, o da oluverir.*" (Meryem, 34-35) buyurmaktadır. Eğer onun bizzat Tevrat, İncil ve Allah'ın sair kelamı gibi bizatihi Allah'ın kelamı olduğu kabul edilecek olursa yine Allah'ın kelamı da olmaz ve onun sıfatlarından herhangi birisi yaratıcı, Rabb ve ilah da olmaz. Hristiyanlar: Mesih yaratanın kendisidir dedikleri vakit sıfatı yaratıcı kabul etmeleri bakımından ve kendisini sıfatın kendisi olarak değerlendirmeleri bakımından doğru yoldan sapmış oluyorlar. Çünkü o ancak "kelime" ile yaratılmış olandır. Diğer taraftan onların teslisi kabul edip üç sıfatın bâtıl olduğunu söylemeleri de aynı şekilde hulûlu bütünleşmeyi ve ittihadı/birleşmeyi kabul etmeleri de bâtıldır. O halde onların söyledikleri bütün bu bakımlardan ve daha başka bakımlardan bâtıl olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Eğer: Rabbin kendisi ile kaim/var olan sıfatları vardır deyip herhangi bir ittihadı ve hulûlu sözkonusu etmeyecek olurlarsa bu zaten sıfatların varlığını kabul eden müslümanların büyük çoğunluğunun söylediği bir husustur. Şâyet: Sıfatlar kendi başlarına var olan ayni varlıklardır diyecek olurlarsa o taktirde bu, bile bile hakkı inkârdır. Çünkü onlar bu iddialarıyla iki zıt ve çelişiği bir arada sözkonusu etmiş olurlar.

Aynı şekilde onların sıfatlarının sayısını üç olarak sınırlandırmaları da bir bâtıldır. Çünkü yüce Rabbin sıfatları ondan daha fazladır. O vardır, hayydır, her

şeyi bilendir. her şeye gücü yetendir. Onların sıfat olarak değerlendirdikleri uknumlar ise ancak üç tanedir. Bundan dolayı onlar bunları bazen varlık, hayat ve ilim diye açıklarlar bazen de varlık. kudret ve ilim diye yorumlarlar. Onların bu şekildeki tutarsızlıkları pek çoktur. Çünkü onların söyledikleri bizatihi bâtıldır. Akıllı hiçbir kimsenin aklı bu söylediklerini disiplin altına alıp tespit edemez. Bundan dolayı şöyle denilmiştir: On hristiyan bir araya gelecek olursa on bir görüş ortaya koymuş olarak ayrılırlar.][1129]

[Eğer insan kâfirlerin küfürleri dolayısıyla cezalandırıldıkları gibi itikadından ötürü cezalandırılacak olursa bundan dolayı tevbe etmek açıkça anlaşılan bir husus olur. Nitekim yüce Allah: *"Allah gerçekten üçün üçüncüsüdür." diyenler de Andolsun kâfir oldular. Hâlbuki bir tek ilâhtan başka hiçbir ilâh yoktur. Eğer söylediklerinden vazgeçmezlerse içlerinden o kâfir olanlara Andolsun ki pek acıklı bir azap dokunacaktır. Hâlâ Allah'a tevbe etmeyecek ve O'ndan mağfiret dilemeyecekler mi? Hâlbuki Allah günahları bağışlayandır, mağfiret edendir."* (Âyet 73-74) ve: *"O haram aylar çıkınca artık o müşrikleri nerede bulursanız öldürün, onları yakalayın, onları alıkoyun, onların bütün geçit yerlerini tutun. Eğer tevbe edip namaz kılar ve zekât verirlerse, yollarını serbest bırakın."* (Tevbe. 5) buyurmuştur.][1130]

مَا الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ وَأُمُّهُ صِدِّيقَةٌ كَانَا
يَأْكُلَانِ الطَّعَامَ انْظُرْ كَيْفَ نُبَيِّنُ لَهُمُ الْآيَاتِ ثُمَّ انْظُرْ أَنَّى يُؤْفَكُونَ ﴿٧٥﴾

75. "Meryemoğlu Mesih bir rasûlden başka bir şey değildi. Ondan önce de rasûller gelip geçmiştir. Anası ise sıddîka (dosdoğru) bir kadındı. İkisi de yemek yerlerdi. Bizim, âyetleri onlara nasıl açıkladığımıza bir bak; sonra da onların nasıl döndürüldüklerine bir bak!"

Tefsiri:

[*"Meryemoğlu Mesih bir rasûlden başka bir şey değildi. Ondan önce de rasûller gelip geçmiştir."* buyruğu ile şanı yüce Allah Mesih'in bir ilah olmayıp Meryem'in oğlu bir rasûlden başka bir şey olmadığını haber vermektedir. Meryem'in oğlu olan bir kimse ise elbetteki nâsut (insan tabiatlı)dır.][1131]

1129 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XVII. 274-277.
1130 Câmiu'r-Resâil. I. 239.
1131 el-Cevâbu's-Sahih. IV. 58.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Meryemoğlu Mesih bir rasûlden başka bir şey değildi. Ondan önce de rasûller gelip geçmiştir. Anası ise sıddika bir kadındır."* buyruğu ile yüce Allah Mesih'in de bu rasûllerden birisi olduğunu haber vermektedir. *"Ondan önce de rasûller gelip geçmiştir."* Ondan önce zaten her ümmet arasında bir rasûl gönderilmiştir.][1132]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah, Mesih ve annesi hakkında: *"Meryemoğlu Mesih bir rasûlden başka bir şey değildi. Ondan önce de rasûller gelip geçmiştir. Anası da sıddika bir kadındı. İkisi de yemek yerlerdi."* buyurmak sûretiyle onların bu hallerini uluhiyetinin sözkonusu olmayacağına delil göstermektedir. İşte bu da şanı yüce Allah'ın öncelikli ve daha uygun olmak sûretiyle bundan münezzeh olduğuna delildir.][1133]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah'ın: *"Meryemoğlu Mesih bir rasûlden başka bir şey değildi. Ondan önce de rasûller gelip geçmiştir. Anası ise sıddika bir kadındı."* buyurmak sûreti ile Meryem'in en ileri mertebesinin sıddika olmak olduğunu Mesih'in de en ileri mertebesinin risalet olduğunu ifade buyurmaktadır.][1134]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah diğer âyet-i kerimede: *"Meryemoğlu Mesih bir rasûlden başka bir şey değildi. Ondan önce de rasûller gelip geçmiştir. Anası ise sıddika bir kadındı, ikisi de yemek yerlerdi"* buyurmak sûretiyle onu annesine nisbet etmektedir. Bu da Kur'ân-ı Kerim'de birçok yerde hep bu şekilde görülegelmektedir. Yüce Allah onu annesine nisbet ederek ondan başkasına nisbetinin sözkonusu olmayacağını ortaya koymak istemiştir. Dolayısıyla Allah'a nisbet edilerek onun oğlu olduğu da söylenemez. insan türünden bir babaya da nisbet edilemez. Birinci iddiayı hakkında aşırıya giden hristiyanlar yapmış. ikincisini ise onu inkâr eden yahudiler ileri sürmüştür.][1135]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Andolsun ki: "Meryemoğlu Mesih hakikaten Allah'ın kendisidir." diyenler,*

1132 el-Cevâbu's-Sahih. II. 231.
1133 Mecmû'u'l-Fetâvâ. III. 86.
1134 el-Cevâbu's-Sahih. II. 349.
1135 el-İstiğase. 238.

kâfir oldular. Hâlbuki Mesih: "Ey İsrailoğulları! Benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz şüphesiz Allah'tır. O halde yalnız O'na ibadet edin" demişti. Çünkü kim Allah'a ortak koşarsa; hiç şüphesiz Allah ona cenneti haram kılmıştır. Onun varacağı yer ise ateştir. Zulmedenlerin de hiçbir yardımcıları yoktur. "Allah gerçekten üçün üçüncüsüdür." diyenler de Andolsun kâfir oldular. Hâlbuki bir tek ilâhtan başka hiçbir ilâh yoktur. Eğer söylediklerinden vazgeçmezlerse içlerinden o kâfir olanlara Andolsun ki pek acıklı bir azap dokunacaktır. Hâlâ Allah'a tevbe etmeyecek ve O'ndan mağfiret dilemeyecekler mi? Hâlbuki Allah günahları bağışlayandır, mağfiret edendir. Meryemoğlu Mesih bir rasûlden başka bir şey değildi. Ondan önce de rasûller gelip geçmiştir. Anası ise sıddîka (dosdoğru) bir kadındı. İkisi de yemek yerlerdi. Bizim, âyetleri onlara nasıl açıkladığımıza bir bak; sonra da onların nasıl döndürüldüklerine bir bak!" (Âyet 72-75)

Şanı yüce Allah *"İkisi de yemek yerlerdi"* buyurmak sûretiyle onların yemek yediklerini zikretmektedir. Çünkü bu her ikisini de Rabbleri olan ve yaratılmış kişiler olduklarının en açık delillerindendir. Zira yaratıcı yemez, içmez, bir tek ve samettir.

Meryem'i Mesih ile birlikte sözkonusu etmesine gelince; buna sebep hristiyanlardan Meryem'i bir başka ilah edinip Mesih'e ibadet ettikleri gibi ona da ibadet etmiş olmalarıdır.][1136]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: *"Allah gerçekten üçün üçüncüsüdür." diyenler de Andolsun kâfir oldular. Hâlbuki bir tek ilâhtan başka hiçbir ilâh yoktur. Eğer söylediklerinden vazgeçmezlerse içlerinden o kâfir olanlara Andolsun ki pek acıklı bir azap dokunacaktır. Hâlâ Allah'a tevbe etmeyecek ve O'ndan mağfiret dilemeyecekler mi? Hâlbuki Allah günahları bağışlayandır, mağfiret edendir. Meryemoğlu Mesih bir rasûlden başka bir şey değildi. Ondan önce de rasûller gelip geçmiştir. Anası ise sıddîka (dosdoğru) bir kadındı. İkisi de yemek yerlerdi."* (Âyet 73-75) buyurmaktadır. Böylelikle şanı yüce Allah onların: *"Şüphesiz Allah üçün üçüncüsüdür."* demeleri sebebi ile kâfir olduklarını beyan buyurmaktadır. Çünkü bundan sonra yüce Allah: *"Hâlbuki bir tek ilahtan başka hiçbir ilah yoktur."* buyurmuş ve: "Bir tek kadim zattan başka bir kadim yoktur." buyurmamıştır. Bundan sonra da Mesih'in ve annesinin durumunu zikretmektedir. Çünkü onlar iki ayrı ilah edindikleri diğer iki varlıktır. Nitekim bu husus bir başka âyet-i kerimede yüce Allah'ın: *"Allah (Kıyamet gününde Hz. İsâ'ya): "Ey Meryemoğlu İsâ! İnsanlara,*

1136 el-Cevâbu's-Sahih. IV. 255.

Allah'ı bırakıp da beni ve anamı iki ilâh edinin diye sen mi söyledin?" diyeceği zaman." (Maide, 116) buyruğunda da ifade edilmektedir.

İşte bu âyetin bağlamı öbür âyetin bağlamına uygundur. Bu da şuna açıklık getirmektedir: Şüphesiz Allah üçün üçüncüsüdür, diyen kimseler onun üç ilahın üçüncüsü olduğunu söylemiş oluyorlar ki bu da o üçüncü ilah Mesih ve Mesih'in anneleri ile birlikteki ilahtır. Kur'ân-ı Kerim'de ise ne üç kadimden ne de üç sıfattan söz edilmektedir. Hatta ne kitapta ne sünnette yüce Allah'ın isimleri arasında "el-kadim" ismi -anlamı doğru olmakla birlikte- zikredilmemektedir. Fakat burada maksadımız onların sözkonusu ettiklerinden ötürü[1137] şanı yüce Allah'ın hristiyanları tekfir etmediğidir.][1138]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İşte bundan dolayı şanı yüce Allah'ın: *"Meryemoğlu Mesih bir rasûlden başka bir şey değildi. Ondan önce de rasûller gelip geçmişti. Anası da sıddika bir kadındı."* buyruğunda Meryem'in ulaşmış olduğu nihai nokta olarak sözkonusu edilmiştir.

Kadı Ebu Ya'la ve mezhep âlimlerimizden başkalarının ve Ebu'l-Meali'nin zannederim Bakillani gibi kimselerin oluşturduğu bir grup âlimin sözünü ettiği Meryem (aleyhisselâm)'ın nebi olmadığına dair icma bulunduğuna bunu delil göstermişlerdir. Böylelikle onlar onun vasıtası ile meydana gelen birtakım olağanüstü halleri velilerin kerametlerinin sabit olduğunu ortaya koymak istemişlerdir. Diğer taraftan bazı kimseler Meryem'in nebi bir kadın olduğunu ileri sürmüşler ve onlar da bu âyeti delil göstermişler ve böylelikle benim muhatabım olan kişi bu delil dolayısıyla memnun kalmıştır. Fakat şanı yüce Allah hiç şüphesiz bunu onun faziletinin en ileri derecesini beyan etmek sadedinde ve hristiyanların onun hakkındaki aşırılıklarını reddetmek amacıyla zikretmiştir. Nitekim bir kimse birilerinin krallardan bir kral olduğunu yahut zenginlerden birisi ya da buna benzer bir kişi olduğunu ileri sürecek olursa o kimseye: O ancak bir köyün muhtarıdır yahut bir çiftlik sahibidir diye cevap verilir ve böylelikle onun sahip bulunduğu başkanlık ve malın en ileri noktasını zikretmektedir. Şâyet Mesih'in risaletin üstünde bir mertebesi yahut Meryem'in sıddiklikden yukarı bir mertebesi bulunmuş olsaydı elbette o da zikredilirdi.][1139]

1137 Yani İbn Teymiyye'nin kanaatlerini red ettiği taifeye mensup olanların iddia ettikleri şekilde Hristiyanların tekfir edilmelerinin asıl sebebi birden çok kadîm Zatın varlığını kabul etmeleri olmayıp, üç ayrı ilahın varlığını kabul etmeleri olduğunu anlatmaktadır. (Çeviren)

1138 Minhâcü's-Sünne, II, 494-495.

1139 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XI, 364-365.

قُلْ يَٓا أَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ غَيْرَ الْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعُٓوا أَهْوَٓاءَ قَوْمٍ قَدْ ضَلُّوا مِنْ قَبْلُ وَأَضَلُّوا كَثِيرًا وَضَلُّوا عَنْ سَوَٓاءِ السَّبِيلِ ﴿٧٧﴾

77. "De ki: "Ey Kitap Ehli! Dininizde haksız yere haddi aşmayın. Bundan önce sapıklığa düşmüş, birçok kimseyi saptırmış ve sonra da dümdüz yoldan (haktan) sapagelmiş bir kavmin hevâ (ve heves) lerine uymayın."

Tefsiri:

[Onların her bir kesimi diğer fırkanın kâfir olduğunu söyler. Çünkü onlar hiçbir şekilde Mesih'ten ve havarilerden bire bir alıp öğrendikleri bir görüş ve bir kanaate sahip değillerdi. Aksine bütün bu kanaatler onlardan birileri tarafından bid'at olarak uydurulmuş kanaatlerden ibarettir. Böylece bunlar sebebi ile onlar sapıttıkları gibi başkalarını da saptırdılar. Nitekim yüce Allah: *"De ki: "Ey Kitap Ehli! Dininizde haksız yere haddi aşmayın. Bundan önce sapıklığa düşmüş, birçok kimseyi saptırmış ve sonra da dümdüz yoldan (haktan) sapagelmiş bir kavmin hevâ (ve heves) lerine uymayın."* (Âyet 77) buyurmak sûretiyle yüce Allah onların Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in peygamber olarak gönderilmesinden önce doğru yolu kaybedip sapmış olduklarını zikretmektedir.

Hristiyanlar temeli bilgisizlik olan dalaletin kendilerinden asla ayrılmayacağı bir ümmettirler. Gizli ve açık nerede bir hristiyan varsa mutlaka o kişi mâbudu ve dininin esası hususunda bilgisiz, doğru yoldan sapmış, kime ibadet edeceğini ve ne ile ibadet edeceğini bilmeyen birisidir. Aralarında ibadet zühd ve ahlaki değerler noktasında olanca gayret gösteren kimselerin gayretlerine rağmen bu böyledir.][1140]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bundan dolayı yüce Allah: "*Bundan önce sapıklığa düşmüş birçok kimseyi saptırmış ve sonra da dümdüz yolda (haktan) sapagelmiş bir kavmin hevâ ve heveslerine uymayın.*" buyurmaktadır.

Çünkü onlar kendilerinden önce geçmiş olan büyük kabul ettikleri kimselerin hevâlarının izinden giderler. Onlar ise bunlardan önce doğru yoldan sapmış, kendilerine uyanları da saptırmış kimselerdir. Bunların sayısı pekçoktur. Onlar

1140 el-Cevâbu's-Sahih, IV, 384-385.

dosdoğru yolun ortasında yollarını şaşırmış kimselerdir. O dosdoğru yol sırat-ı mustakimin kendisidir. Onlar ve onlara uyanlar sırat-ı mustakimden sapıp uzaklaşmış kimseler olduğuna göre şanı yüce Allah'ın kullarına kendilerini dosdoğru yola hidâyet eylemesini istemelerini emretmesi ve bu dosdoğru yol ile de sırat-ı mustakimin kendisinden sapmış olan delalet içerisindeki bu gibi kimselerin yolunu kastetmiş olması nasıl düşünülebilir?

Şanı yüce Allah: *"Heva ve heveslerine uymayın."* buyurmaktadır. Bunların hevâ ve heveslerine uymayın. Çünkü onların bu bid'ati ortaya koymalarının esası yalancı bir zan ile birlikte bizzat kendi nefisleridir. Bu bakımdan onlar haklarında: *"Onlar ancak zanna ve nefislerin hevâsına uyarlar. Hâlbuki Andolsun ki Rabblerinden kendilerine hidâyet gelmiştir."* (Necm. 23) buyurduğu kimseler ile yine haklarında: *"Allah'tan bir hidâyet olmaksızın hevâsına uyandan daha sapık kim olabilir ki?"* (Kasas. 50) buyurulduğu kimselerdendirler.

Buna sebep ise şudur: Mesih (aleyhisselâm) semalara yükseltilip yahudiler ona düşmanlık edip aynı şekilde ona uyanlara da ileri derecede düşmanlık besleyerek onlara aşırı derecede işkenceler edip zelil ettikleri ve onların öldürülüp sürgüne gönderilmelerini istemeleri üzerine kalplerinde yahudilere karşı bir kin yerleşti ve anlatılamayacak kadar ileri derecede onlardan intikam almak arzusu yer etti. Onların eline devlet ve hükümdarlık yetkileri geçince -Konstantin'in hükümdarlığı döneminde ellerine geçen imkânlar gibi imkânlara sahip olunca- bu sefer yahudilere yaptıklarının karşılığını vermek istediler.][1141]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Hristiyanlar doğru yoldan sapıtan kimselerdir. Onların kendilerine göre bir ibadetleri. bir merhametleri ve bir ruhbanlıkları vardır. Fakat ilimleri yoktur. Bundan dolayı bilgisizce kendi hevâlarına uyar giderler. Yüce Allah da: *"Ey kitap Ehli! Dininizde aşırıya gitmeyin ve Allah hakkında hak olmayan şeyleri söylemeyin."* (Nisâ. 171) ve: *"De ki: "Ey Kitap Ehli! Dininizde haksız yere haddi aşmayın. Bundan önce sapıklığa düşmüş, birçok kimseyi saptırmış ve sonra da dümdüz yoldan (haktan) sapagelmiş bir kavmin hevâ (ve heves) lerine uymayın."* (Âyet 77) buyurmaktadır. İşte sırati mustakim de budur. Şanı yüce Allah onların sapıklıklarının, dalaletlerinin oldukça eskiden beri devam edegeldiğini haber verdikten sonra onların bu dalaletlerinin de niteliğini sözkonusu etmektedir.][1142]

1141 el-Cevâbu's-Sahih. III. 174-175.
1142 Minhâcü's-Sünne. V. 329-330.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*De ki: "Ey Kitap Ehli! Dininizde haksız yere haddi aşmayın. Bundan önce sapıklığa düşmüş, birçok kimseyi saptırmış ve sonra da dümdüz yoldan (haktan) sapagelmiş bir kavmin hevâ (ve heves) lerine uymayın.*" (Âyet 77) buyurmaktadır.

Böylelikle o dinlerinde aşırıya gitmelerini ve Mesih'in şeriatini kendisi ile değiştirdikleri birtakım bid'atler uydurmuş olanların hevâlarının izinden gitmeyi onlara yasaklamaktadır. Onlar böyle yapmakla bu kimselere uyanlardan önce sapıtmış idiler ve kendilerine uyan bu gibi kimselerden de başkalarından da pek çok kimseyi de saptırmışlardı. Kendileri de en mutedil yol olan doğru yoldan açık bir şekilde sapmışlardı. Yüce Allah bu yolu önce mutlak ve mücmel olarak sözkonusu etti sonra da ona dair bir kayıt getirdi.][1143]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İşte bunlar hakkı bilmekle birlikte doğru yoldan uzaklaşarak hevâlarının peşinden giderler. Öbürleri de dalaletle ve hakkı bilmemekle birlikte hevâlarının peşinden giderler. Nitekim yüce Allah: "*Bundan önce sapıklığa düşmüş birçok kimseyi saptırmış ve sonra da dümdüz yolda (haktan) sapagelmiş bir kavmin hevâ ve heveslerine uymayın.*" buyurmaktadır. Her iki kesim de yüce Allah'ın ve Rasûlünün emretmiş olduğu iradeyi ortaya koyup salih ameller işlemeyi terk etmiş, Allah'ın ve Rasûlünün yasakladığı irade ile yapılan işleri ve bozuk amelleri işleyegelmişlerdir.][1144]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Bundan önce sapıklığa düşmüş birçok kimseyi saptırmış ve sonra da dümdüz yoldan (haktan) sapagelmiş bir kavmin hevâ ve heveslerine uymayın.*" buyurmaktadır. Doğru yoldan sapan (dal) hidâyet bulan kimsenin zıddıdır. Böyle bir kişi uyulması gereken hak yoldan sapıp uzaklaşan kimsedir. Aynı zamanda emrolunanı bilmeyip emrolunanla hidâyet bulmamak ise vacibi/yapılması gerekeni terk etmek demektir. Çünkü onların küfürlerinin esası da vacibi terktir. İşte o zaman teslis/yüce Allah'ın üç uknundan geldiği iddiası ve ittihad/İsâ ile Allah'ın birliği iddiası hususunda fırkalara ayrıldılar.][1145]

1143 el-Cevâbu's-Sahih. II. 377.
1144 Câmiu'r-Resâil. II. 144.
1145 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XX. 109.

لُعِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَى لِسَانِ دَاوُدَ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ ذَلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ ﴿٧٨﴾ كَانُوا لَا يَتَنَاهَوْنَ عَنْ مُنْكَرٍ فَعَلُوهُ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿٧٩﴾

78. "İsrailoğullarından kâfir olanlar Dâvûd'un ve Meryemoğlu İsâ'nın diliyle lanetlenmişlerdir. Bu, onların isyan etmeleri ve haddi aşmalarından dolayı idi.

79. Onlar işledikleri herhangi bir kötülükten birbirlerini vazgeçirmeye çalışmazlardı. Onların yapmakta oldukları gerçekten ne kötü bir şeydi! "

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah kitap ehlini yerdiği hususları sözkonusu ederek: *"İsrailoğullarından kâfir olanlar Dâvûd'un ve Meryemoğlu İsâ'nın diliyle lanetlenmişlerdir. Bu, onların isyan etmeleri ve haddi aşmalarından dolayı idi. Onlar işledikleri herhangi bir kötülükten birbirlerini vazgeçirmeye çalışmazlardı. Onların yapmakta oldukları gerçekten ne kötü bir şeydi! Onlardan birçok kimsenin kâfirleri veli edindiklerini görürsün. Nefislerinin kendilerine hazırladığı şey ne çirkin şeydir! Çünkü Allah onlara gazab etmiştir. Azapta da ebedi kalıcıdırlar. Eğer Allah'a, Peygambere ve ona indirilene iman eden kimseler olsalardı, onları veli edinmezlerdi. Fakat onlardan birçoğu fâsık kimselerdir."* (Âyet 78-81) buyurmakta ve böylelikle Allah'a, nebiye ve Allah'ın ona indirdiklerine iman etmenin onları veli edinmemeyi gerektirdiğini beyan buyurmaktadır. Buna göre onların veli edinmelerinin sabit olması iman etmemeyi gerektirir. Çünkü gerekli olanın yokluğu onun gerektirdiğinin de yokluğunu gerektirir.][1146]

وَلَوْ كَانُوا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالنَّبِيِّ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مَا اتَّخَذُوهُمْ أَوْلِيَاءَ وَلَكِنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٨١﴾

81. "Eğer Allah'a, Peygambere ve ona indirilene iman eden kimseler olsalardı, onları veli edinmezlerdi. Fakat onlardan birçoğu fâsık kimselerdir."

1146 İktizâu's- Sırati'l Mustakim. I. 490.

Tefsiri:

[Yüce Allah'ın: *"Eğer Allah'a, peygambere ve ona indirilene iman eden kimseler olsalardı, onları veli edinmezlerdi."* buyruğu ile yüce Allah imanın birtakım gereklerinin ve var olan birtakım zıtlarının bulunduğunu ve ayrıca gereklerinin sabit, zıtlarının da bulunmaması gerektiğini icab ettiğini beyan buyurmaktadır. İmanın zıtlarından birisi de Allah ve Rasûlü ile sınır mücadelesi yapanlara sevgi beslemektir. Yine imana zıt hallerden birisi de cihadı terk etmek hususunda Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den izin istemektir. Bundan sonra şanı yüce Allah ondan izin istemenin ancak Allah'a ve ahiret gününe iman etmeyen kimselerin ortaya koyabilecekleri bir davranış olduğunu açıkça ifade etmektedir. Şanı yüce Allah'ın: *"Allah takva sahiplerini en iyi bilendir."* buyruğu takva sahiplerinin gerçek müminler olduğuna da delildir.][1147]

لَتَجِدَنَّ أَشَدَّ النَّاسِ عَدَاوَةً لِلَّذِينَ اٰمَنُوا الْيَهُودَ وَالَّذِينَ أَشْرَكُواۚ وَلَتَجِدَنَّ
أَقْرَبَهُمْ مَوَدَّةً لِلَّذِينَ اٰمَنُوا الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَصَارٰىۜ ذٰلِكَ بِأَنَّ مِنْهُمْ قِسِّيسِينَ
وَرُهْبَانًا وَأَنَّهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴿٨٢﴾

82. "Andolsun insanlar arasında iman edenlere düşmanlıkta en şiddetli olanların yahûdîler ve müşrikler olduğunu bulacaksın; iman edenlere sevgi (beslemeleri) bakımından en yakınlarını da: "Biz hristiyanlarız" diyenleri bulacaksın. Bu, aralarında (ilim ve ibadetle meşgul) keşişlerin, rahiplerin olmasından ve onların büyüklük taslamamalarındandır."

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah'ın zikrettiği üzere hristiyanlarda şirk koşmanın varlığına gelince bu, Kur'ân-ı Kerim'in açıkça ifade ettiği gibi müslümanlar arasında üzerinde ittifak edilmiş bir husustur. Aynı şekilde onlar yüce Allah'ın: *"Andolsun insanlar arasında iman edenlere düşmanlıkta en şiddetli olanların yahudiler ve müşrikler olduğunu bulacaksın. İman edenlere sevgi (beslemeleri) bakımından en yakınlarını da biz hristiyanlarız diyenleri bulacaksın."* buyruğunda sözü edilen hristiyanların şirk koşanlar lafzı kapsamına girmediği üzerinde de ittifak etmişlerdir. Aynı şekilde "yahudiler" lafzının kapsamına da girmezler. Yine yüce Allah'ın: *"Kitap*

1147 Mecmû'u'l-Fetâvâ, VII, 160-161.

ehlinden ve müşriklerden kâfir olanlar kendilerine apaçık delil gelinceye kadar ayrılmayacaklardı." (Beyyine. 1) buyruğunun ve benzer buyruklarının kapsamına girmedikleri üzerinde de ittifak halindedirler.

Bunun böyle olmasının sebebi ise aynı lafzın bazen müfred (tek başına) zikredilmesi ile başkaları ile birlikte zikredilmesi halinde delaletinin de çeşitlilik arz ederek müfred olarak ve soyut bir şekilde zikredildiği taktirde başkası ile birlikte anılması halinde kapsamına girmeyen hususların kapsamına girmesidir.][1148]

وَإِذَا سَمِعُوا مَآ أُنْزِلَ إِلَى الرَّسُولِ تَرَى أَعْيُنَهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ مِمَّا عَرَفُوا مِنَ الْحَقِّ يَقُولُونَ رَبَّنَآ اٰمَنَّا فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ ﴿٨٣﴾

83. "Peygambere indirileni işittiklerinde, hakkı bildiklerinden gözlerinin yaşla dolup taştığını görürsün. Derler ki: "Rabbimiz, iman ettik. Artık bizi şâhid olanlarla beraber yaz."

Tefsiri:

[Bundan dolayı şanı yüce Allah hristiyanları: *"Bu aralarında keşişlerin, rahiplerin olmasından ... dır."* diye nitelendirmektedir. Ruhban (rahipler) kelimesi (ruhbanlık anlamındaki) "rahbene"den gelmektedir. *"Ve onların büyüklük taslamamalarındandır."* İşte bu sebepten dolayı onların müminlere sevgi beslemeleri (ihtimali) daha yüksektir. Nitekim yüce Allah: *"Andolsun insanlar arasında iman edenlere düşmanlıkta en şiddetli olanların yahûdîler ve müşrikler olduğunu bulacaksın; iman edenlere sevgi (beslemeleri) bakımından en yakınlarını da: "Biz hristiyanlarız" diyenleri bulacaksın. Bu, aralarında (ilim ve ibadetle meşgul) keşişlerin, rahiplerin olmasından ve onların büyüklük taslamamalarındandır."* (Âyet 82) buyurmuştur.

Onlar arasında ruhbanlık ve büyüklenmemek bulunduğundan ötürü hidâyete daha yakındırlar. Şanı yüce Allah aralarından müslüman olan kimseler hakkında da: *"Peygambere indirileni işittiklerinde, hakkı bildiklerinden gözlerinin yaşla dolup taştığını görürsün. Derler ki: "Rabbimiz, iman ettik. Artık bizi şâhid olanlarla beraber yaz."* (Âyet 83) buyurmaktadır. İbn Abbas dedi ki:[1149] Muhammed ve ümmeti ile beraber yaz diye açıklamıştır. İşte bunlar şahitlik edecek olan ümmettir. Hristiyanların bir itidalleri, bir tür ibadetleri olmakla birlikte onların ilimleri ve şahitlikleri yoktur. Bundan dolayı yahudiler daha müstekbir, rahiplikleri daha az, katı yüreklilikleri daha fazla olduğu için onlardan daha şerli olmakla birlikte

1148 el-Cevâbu's-Sahih, III. 116.
1149 İbn Cerir, 12330-12333.

hristiyanlar onlardan daha şerlidir. Çünkü hristiyanların dalaletleri daha büyük, şirkleri daha çok Allah'ın ve Rasûlünün haram kıldıklarını haram bilmekten daha uzaktırlar.][1150]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Necaşi ve onun gibi başkaları bunlara örnektir: Şanı yüce Allah bunlar hakkında kitabında birtakım âyetler indirmiştir: *"Muhakkak kitap ehlinden Allah'a, size indirilene ve kendilerine indirilene iman edenler vardır."* (Âl-i İmrân. 199); *"Mûsâ'nın kavminden de (insanları) hakka yönelten ve gereğince adaletle hükmeden buyruklar vardır."* (A'raf. 159); *"Peygambere indirileni işittiklerinde hakkı bildiklerinden gözlerinin yaşla dolup taştığını görürsün."* (Âyet 83) buyruklarında görüldüğü gibi.][1151]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Marifet/doğru bilgi hakkında da: *"Peygambere indirileni işittiklerinde hakkı bildiklerinden gözlerinin yaşla dolup taştığını görürsün."]*[1152]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Peygambere indirileni işittiklerinde, hakkı bildiklerinden gözlerinin yaşla dolup taştığını görürsün. Derler ki: "Rabbimiz, iman ettik. Artık bizi şâhid olanlarla beraber yaz. "Rabbimizden bizi de salihler topluluğuyla birlikte (cennete) sokmasını ümid edip dururken, ne diye Allah'a ve bize gelen hakka iman etmeyelim?" Allah da onları söylediklerinden dolayı altından nehirler akan cennetleri, orada ebedî kalmak üzere, onlara mükâfat olarak ihsan etti. İşte iyi amellerde bulunanların mükâfatı budur."* (Âyet 83-85)

Şanı yüce Allah haklarında şu buyruğunu indirmiş olduğu Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e iman eden bu kimselerden başkalarına ahirette sevap vaadinde bulunmamaktadır: *"Peygambere indirileni işittiklerinde, hakkı bildiklerinden gözlerinin yaşla dolup taştığını görürsün. Derler ki: "Rabbimiz, iman ettik. Artık bizi şâhid olanlarla beraber yaz."* (Âyet 83) Şahitler ise onun risaletine tanıklık ederek Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığına, Muhammed'in Allah'ın Rasûlü olduğuna şehadet getiren kimselerdir. Bunlar ise yüce Allah'ın haklarında: *"Böylece sizi vasat bir ümmet kıldık. İnsanlara karşı şahitler olasınız, rasûl de size karşı şahit olsun diye."* (Bakara. 143) buyurduğu kimselerdir.

1150 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 626.
1151 Mecmû'u'l-Fetâvâ. VII. 71.
1152 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XI. 297.

Bundan dolayı İbn Abbas ve başkaları yüce Allah'ın: *"Artık bizi şahit olanlarla beraber yaz."* buyruğu hakkında Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ümmeti ile birlikte diye açıklamıştır.[1153] Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i tasdik etmekle birlikte risaletine şahitlik eden herkes de şahitlerdendir. Nitekim havariler de: *"Rabbimiz iman ettik, artık bizi şahit olanlarla beraber yaz."* demişlerdir. Yüce Allah bir başka yerde: *"Ey iman edenler! Rükû edin, secde edin, Rabbinize ibadet edin. Hayır işleyin ki kurtuluşa eresiniz. Allah yolunda da hakkıyla cihad edin. Sizi o seçti, dinde size güçlük vermedi. Atanız İbrahim'in milletine (dinine) uyunuz. Önceden de bunda da sizi müslümanlar diye o adlandırdı. Ta ki rasûl size şahit olsun, siz de insanlara karşı şahitlik edesiniz."* (Hacc, 77-78) Şanı yüce Allah'ın âyetlerin başında: *"Andolsun insanlar arasında iman edenlere düşmanlıkta en şiddetli olanların yahudiler ve müşrikler olacağını bulacaksın. İman edenlere sevgi (beslemeleri) bakımından en yakınlarını da: Biz hristiyanlarız diyenleri bulacaksın."* buyurmasına gelince; şüphesiz ki bu O'nun (celle celaluh) haber verdiği gibidir. Çünkü müşrikler ve yahudilerin müminlere düşmanlıkları hristiyanların düşmanlığından daha çetindir. Hristiyanlar da sevgi bakımından onlara daha yakındır. Bu da yahudilerin ahlakından bilinen bir husustur. Çünkü yahudilerde hristiyanlarda olmadığı kadar nefret, kıskançlık ve düşmanlık vardır. Düşmanlığın esası ise nefrettir. Yahudiler kendi nebilerinden dahi nefret ettikleri için müminlere nasıl nefret etmesinler ki?

Hristiyanlara gelince; onların din diye tutturdukları yollarında Allah'a ve Rasûlüne karşı savaşan yeryüzünde fesat çıkartan Allah'ın düşmanlarına karşı bile düşmanlık ve kin yoktur. O halde İbrahim milletine mensup bütün kitaplara ve rasûllere iman eden itidalli müminlere nasıl düşmanlık edip onlardan nefret etsinler?

Bu ifadelerde hristiyanlar Allah'a iman etmekle övülmedikleri gibi azaptan kurtulacakları ve mükâfatı hak edecekleri vaadi de yoktur. Buyrukta sadece onların sevgi beslemeleri bakımından daha yakın olduklarıdır. Yüce Allah'ın: *"Bu aralarında keşişlerin, rahiplerin olmasından ve onların büyüklük taslamamalarındandır."* buyruğu ise şu demektir: Bu kimselerin sebebi ile ve büyüklük taslamayı terk etmeleri nedeniyle onların arasında kendilerini müşriklerden daha hayırlı ve yahudilerle müşriklere göre daha çok sevgi besleme ihtimaline yakın kılacak şekilde onlarda bir sevginin ortaya çıkmasıdır. Bundan sonra yüce Allah: *"Peygambere indirileni işittiklerinde hakkı bildiklerinden gözlerinin yaşla dolduğunu görürsün."* buyurmaktadır.

1153 Taberi, 12330-12334.

İşte yüce Allah'ın iman sahibi olmakla kendilerini övüp kendilerine ahirette sevap va'dettiği kimseler bunlardır. Zamir her ne kadar öncekilere ait ise de maksat önce anılanların cinsidir. Tek tek onların her biri değildir. Yüce Allah'ın: *"Onlar öyle kimselerdir ki insanlar kendilerine: İnsanlar size karşı bir ordu hazırladılar. O halde onlardan korkun dediler de bu (söz) onların (müminlerin) imanlarını artırdı ve: Allah bize yeter, o ne güzel vekildir dediler."* (Âl-i İmrân. 173) Sanki tür olarak insanların hepsinin onlara: Tür olarak insanlar sizin için asker topladılar demişler gibidir. Fakat burada onların umumunun kastedilmiş olmasına imkân yoktur. Çünkü bu sözü söyleyenler de insanlardan bir kesimdir. Kendilerine bu sözün söylendiği kimseler de insanlardan bir kesimdir. Böyle bir sözü söylediklerinden bahsedilenler de insanlardan bir kesimdir. Bu durumda insanların tamamının bütün insanlara: Bütün insanlar sizin için (asker) topladılar demeleri imkânsız bir şeydir.

Bunun bir benzeri de yüce Allah'ın: *"Yahudiler: Üzeyir Allah'ın oğludur."* (Tevbe. 30) buyruğudur. Maksat cins olarak (yahudi türünden olan kimselerin) bunu söyledikleridir. Yoksa her bir yahudi böyle bir şey söylemiyor. Yine hristiyanlar arasında yahudilerde olmadığı kadar iman etmelerini gerektirecek bir kalp inceliğinin bulunması da bu kabildendir ve bu bir gerçektir.][1154]

يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَآ أَحَلَّ اللّٰهُ لَكُمْ وَلَا تَعْتَدُواۜ إِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿٨٧﴾

87. "Ey iman edenler! Allah'ın size helâl kıldığı o en temiz ve en güzel şeyleri haram kılmayın ve haddi aşmayın. Çünkü Allah, haddi aşanları sevmez."

Tefsiri:

[Yüce Allah: *"Ey iman edenler! Allah'ın size helal kıldığı o en temiz ve en güzel şeyleri haram kılmayın ve haddi aşmayın. Çünkü Allah haddi aşanları sevmez."* buyruğu Osman b. Maz'un ile onunla beraber bir kesim hakkında inmiştir. Çünkü bunlar hiçbir şekilde evlenmemek ve bir tür rahiplik yapmak kararını vermişlerdi.[1155]

1154 el-Cevâbu's-Sahih. III. 107-111

1155 Bu hususta Ebu Malik. Katade. Süddi. Mücahid. İkrime. İbn Abbas ve Muğire b. Osman'dan çok sayıda rivâyet gelmiş bulunmaktadır. Bunlara dair etraflı açıklamaları Suyuti. ed-Durru'l-Mensûr. II. 307-308'de kaydetmekte olduğu gibi İbn Cerir ve başkaları da bu hususta geniş bilgi vermektedir. Bu kabilden mevkuf rivâyetlerin birçoğu ile birlikte iki sahih'te ve başkalarında bulunan şahitleri nüzul sebebinin sıhhati izlenimini vermektedir. Allah en iyi bilendir.

Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Sa'd'dan da şöyle dediği nakledilmektedir: "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Osman b. Maz'un'un tebettül/kadınlara yaklaşmama kararını reddetti. Eğer ona izin vermiş olsaydı biz de hayalarımızı buracaktık."[1156]][1157]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[İşte bundan dolayı tür olarak lezzetli şeyleri terk etmek sûretiyle yüce Allah'a yakınlaşmaya çalışanların bu halleri kabul edilemez. Nitekim Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu kabilden söz söyleyen ve: Ben hep oruç tutacağım ve oruç açmayacağım diyen birisine; ben ise gece boyu hep namaz kılacağım ve uyumayacağım diyen ile bana gelince ben de kadınlarla evlenmeyeceğim diyen bir diğeri ile: Ben de ebediyyen et yemeyeceğim diyen birilerine (hep beraber) Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Ben ise bazı günler oruç tutarım bazen de açarım, gecenin bir kısmında namaz kılarım bir kısmında uyurum, kadınlarla evlenirim, et de yerim. Benim sünnetimden yüz çeviren benden değildir." diye cevap vermiştir.[1158]

Şanı yüce Allah da: *"Ey iman edenler! Allah'ın size helal kıldığı o en temiz ve helal şeyleri haram kılmayın ve haddi aşmayın. Çünkü Allah haddi aşanları sevmez."* buyurmaktadır.][1159]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Nitekim Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından bir topluluk evlenmeyip ruhbanlık hayatına çekilmek istemiş, onlardan birileri: Ben hep oruç tutacağım ve oruç açmayacağım demiş, diğeri ben ise hep namaz kılacağım ve uyumayacağım demiş, öteki: Ben ise et yemeyeceğim demiş, diğerleri de ben de kadınlara yaklaşmayacağım demişti. Onların bu söyledikleri Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ulaşınca o da: "Ben ise bazı günler oruç tutarım bazen açarım, gecenin bir kısmında namaz kılarım ve uyurum, et de yerim, kadınlarla da evlenirim. Benim sünnetimden yüz çeviren benden değildir." buyurdu.[1160]

Şanı yüce Allah da bunun üzerine: *"Ey iman edenler! Allah'ın size helal kıldığı o en temiz ve güzel şeyleri haram kılmayın."* buyruğunu indirdi.[1161]

1156 Buhârî, 5083; Müslim, 1402.
1157 Câmiu'r-Resâil, II, 139-140; Mecmû'u'l-Fetâvâ, X, 511.
1158 Kaynakları daha önce gösterildi.
1159 el-İstikame, I, 339-340.
1160 Kaynakları daha önce gösterildi.
1161 Vahidi, s. 204-206; Ayrıca bk. ed-Durru'l-Mensûr, II, 544.

Yolculukta yemek yemek de şanı yüce Allah'ın bize helal kıldığı temiz şeylerdendir. Etten ve kadından uzak durmaya çalışan kimse gibi böyle bir şeye bulaşmamak niyetiyle uzak duran bir kimse o sözü edilen kimselerin kapsamına girer.][1162]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Müşrikler birtakım yiyecek ve giyecekleri haram kılarlar ve bunları din diye kabul ederlerdi. Ashab-ı kiramdan bazıları da ruhbanlığa yönelmek kararını vermişlerdi. Bunun üzerine yüce Allah: *"Ey iman edenler! Allah'ın size helâl kıldığı o en temiz ve en güzel şeyleri haram kılmayın ve haddi aşmayın. Çünkü Allah, haddi aşanları sevmez. Allah'ın size verdiği rızıktan helâl ve tertemiz olarak yeyin."* (Âyet 87-88) buyruklarını indirdi.][1163]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından bir topluluk et yememek ve buna benzer hususlardan uzak kalmak üzere ve ayrıca kadınlarla evlenmemek hususunda toplu karar vermişlerdi. Bunun üzerine yüce Allah da: *"Ey iman edenler! Allah'ın size helâl kıldığı o en temiz ve en güzel şeyleri haram kılmayın ve haddi aşmayın. Çünkü Allah, haddi aşanları sevmez. Allah'ın size verdiği rızıktan helâl ve tertemiz olarak yeyin ve siz, iman ettiğiniz Allah'tan korkunuz."* (Âyet 87-88) buyruğunu indirdi.][1164]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Allah'ın size helal kıldığı o en temiz ve en güzel şeyleri haram kılmayın."* buyruğu yeminler ile Talâk ve benzeri hususları haram kılmak ile ilgili olarak genel bir buyruktur. Daha sonra yüce Allah bu gibi hallerden kurtuluş yolunu: *"Allah sizi yeminlerinizdeki lağvden dolayı sorumlu tutmaz. Fakat bağlanmış olduğunuz yeminlerinizden sizi sorumlu tutar. Bunun keffareti ..."* buyruğu ile çıkış yolunu beyan buyurmaktadır. Yani sizin bağlamanızın ya da yeminleri akdetmenizin keffareti budur. Buyruk umumidir. Sonra da: *"İşte yemin ettiğiniz taktirde yeminlerinizin keffareti budur."* buyurmaktadır. Bu da yüce Allah'ın: *"Yeminlerinizi koruyun."* buyruğunun umumi olduğu gibi umumidir. Onun "umumi" olduğuna açıklık getiren hususlardan birisi de şudur: Onlar (fukaha) Talâkı kullanarak yemin etmeyi Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu umumi buyruğunun kapsamına sokmuşlardır: "Her kim yemin ederek inşaallah diyecek

1162 Şerhul Umde -siyam-. I. 239-240.
1163 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XI. 584.
1164 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXII. 311.

olursa dilerse o işi yapar dilerse terk eder."[1165] Böylelikle bunun kapsamına Talâk ile yemin etmeyi, köle azad etmeyi, adakta bulunmayı ve Allah adına yemin etmeyi sokmuşlardır.][1166]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[*"Ey iman edenler! Allah'ın size helal kıldığı o en temiz ve en güzel şeyleri haram kılmayın."* âyeti ile yüce Allah helalı haram kılmayı adalete aykırı haddi aşmak kabilinden değerlendirmiştir.][1167]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah bu hususta da: *"Ey iman edenler! Allah'ın size helâl kıldığı o en temiz ve en güzel şeyleri haram kılmayın ve haddi aşmayın. Çünkü Allah, haddi aşanları sevmez."* (Âyet 87) buyruğunu indirmiştir. Bu âyet-i kerime ise ashab-ı kiramdan ibadete kendilerini vermek için bir çeşit ruhbanlığa toplanıp karar veren bazı kimseler hakkında nazil olmuştur.[1168] Birisi sürekli oruç tutacağını, birisi geceyi tamamen namaz kılmakla geçireceğini, birisi et yemekten uzak kalacağını, bir diğeri de kadınlara yaklaşmayacağını kararlaştırmak istemişti. Şanı yüce Allah da onlara kendileri için helal ve temiz olan et yemeyi, kadınlara yaklaşmayı haram kılmalarını, - oruç, namaz kılmak, Kur'ân okumak, zikir ve benzeri hususlarda- itidayı/haddi aşmayı, meşru olan dine bir şeyler katmayı, Allah'ın haram kıldıkları şeylere bir şeyler katarak haram kılmaktadır. O, haddi aşmayı, mübah kılınmış şeylere bir şeyler ekleyerek mübah hususunda ileriye gitmeyi onlara yasakladığı gibi, bundan sonra da bu haram kılma ve haddi aşma/udvan hususunda bağlandıkları yeminlerin keffaretini yerine getirmelerini de emretmiş bulunmaktadır.

Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde[1169] Enes'ten rivâyete göre Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından bir grup Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevcelerine gizli olarak/evinde yaptığı amellerine dair soru sordular. Onlardan biri: Ben oruç açmamak üzere hep oruç tutacağım dedi. Diğeri ben de uyumayıp hep namaz kılacağım dedi. Diğeri ben de kadınlarla evlenmeyeceğim dedi. Öteki: Ben de et yemeyeceğim dedi. Onların bu söyledikleri Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ulaşınca şöyle buyurdu: Bazı kimselere ne oluyor da şöyle şöyle şöyle diyorlar. Fakat

1165 Ebu Davud, 3261; Nesai, VII, 25; İbn Mace, 2106; Ahmed, II, 10; Hadis sahihtir.
1166 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXV, 270.
1167 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXV, 250.
1168 İbn Cerir, 12336.
1169 Kaynakları gösterildi.

bana gelince namaz da kılarım uyurum da. Oruç tuttuğum da olur açtığım da. Kadınlarla da evlenirim. et de yerim. Benim sünnetimden yüz çeviren benden değildir."][1170]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Ey iman edenler! Allah'ın size helâl kıldığı o en temiz ve en güzel şeyleri haram kılmayın ve haddi aşmayın. Çünkü Allah, haddi aşanları sevmez. Allah'ın size verdiği rızıktan helâl ve tertemiz olarak yeyin ve siz, iman ettiğiniz Allah'tan korkunuz.*" (Âyet 87-88) buyurdu. Bu âyet-i kerime ashab-ı kiram arasından et ve buna benzer hoş ve temiz şeyleri yemeyi ve nikâhlanıp evlenmeyi terk etmeyi kararlaştırmış bir topluluk sebebi ile nazil olmuştur.][1171]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: "*Ey iman edenler! Size rızık olarak verdiğimiz şeylerin (helâl ve) temiz olanlarından yeyin ve Allah'a şükredin. Eğer O'na kulluk ediyorsanız.*" (Bakara. 172) buyruğunda yemek yeyip şükretmeyi emretmenin arkasından şu da gelmektedir: Her kim kendisine helal ve temiz olan şeyleri haram kılıp şer'i herhangi bir sebep bulunmadan onları yemekten uzak kalacak olursa böyle bir kimse yerilmiş bir bid'atçi ve yüce Allah'ın: "*Ey iman edenler! Allah'ın size helal kıldığı o en temiz ve güzel şeyleri haram kılmayın.*" buyruğunun kapsamına girer. Kim bunları yerine getirmesi gereken şükrü de eda etmeden yiyecek olursa o da yerilmiş bir kişi olur. Yüce Allah: "*Sonra Andolsun o günde nimetlerden elbette (hesaba çekilip) sorulacaksınızdır.*" (Tekasür. 8) buyurmuştur. Yani sizler nimetlere şükredip etmemekten sorumlu tutulacaksınız. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den de: "Yemek yeyip şükreden bir kimse oruç tutup sabreden kimse konumundadır." buyurmuştur.[1172] Sahih hadiste de Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğu rivâyet edilmektedir: "Şüphesiz A llah bir kulun bir yemek yeyip ondan dolayı Allah'a hamd etmesi yahut bir şey için ondan dolayı Allah'a hamd etmesi halinden razı olur."[1173] Aynı şekilde yemekte israf da yerilmiş bir iştir ki israf da haddi aşmak demektir.][1174]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

1170 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXV. 273-274. XVII. 181.
1171 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXII. 212.
1172 Kaynakları daha önce gösterildi.
1173 Kaynakları daha önce gösterildi.
1174 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXII. 212.

[Yüce Allah: "*Ey iman edenler! Allah'ın size helâl kıldığı o en temiz ve en güzel şeyleri haram kılmayın ve haddi aşmayın. Çünkü Allah, haddi aşanları sevmez. Allah'ın size verdiği rızıktan helâl ve tertemiz olarak yeyin ve siz, iman ettiğiniz Allah'tan korkunuz. Allah sizi yeminlerinizdeki lağvden dolayı sorumlu tutmaz. Fakat bağlanmış olduğunuz yeminlerinizden sizi sorumlu tutar. (Bu tür yeminlerinizi bozarsanız) bunun keffâreti, ailenize yedirdiğinizin orta yollusundan on fakiri doyurmak veya onları giydirmek yahut bir köle azad etmektir. Fakat kim bulamazsa (aralıksız) üç gün oruç tutsun. İşte yemin ettiğiniz (ve tutmadığınız) taktirde yeminlerinizin keffâreti budur. Yeminlerinizi koruyun. Şükredeseniz diye Allah âyetlerini size böyle açıklar.*" (Âyet 87-89) buyurmak sûretiyle Allah'ın kendilerine helal kılmış olduğu temiz şeyleri haram kılmalarını yasaklamakta ve bu gibi şeyleri haram kılmayı kapsayan yeminlere keffaret olmak üzere kendilerine teşri buyurduğu hükümleri beyan buyurmaktadır.

Aynı şekilde yüce Allah'ın: "*Ey Nebi! Zevcelerinin hoşnutluğunu arayarak Allah'ın sana helal kıldığı şeyi niçin haram edersin? Allah Ğafurdur, Rahimdir. Allah size yeminlerinizi çözme yolunu göstermiştir.*" (Tahrim. 1-2) buyruğu da böyledir.

Bu âyet-i kerimede Allah'ın Nebisine (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendisi için helal kıldığı şeyleri haram kılmasını yasaklaması, bundan önce de müminlere bağlandıkları yeminleri çözmeleri ile ilgili olarak neleri farz kıldığına dair hususları zikretmesi öbür âyet-i kerimeye de uygundur. Her iki âyet mü'min kimsenin bir yemin ile veya herhangi başka bir yol ile haramı helal kılmak yetkisinin bulunmadığını ve eğer böyle bir şey yapacak olursa bir yemin keffaretinin onun için yeterli olacağını sözbirliği halinde ifade etmektedirler.][1175]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Ey iman edenler! Allah'ın size helâl kıldığı o en temiz ve en güzel şeyleri haram kılmayın ve haddi aşmayın. Çünkü Allah, haddi aşanları sevmez. Allah'ın size verdiği rızıktan helâl ve tertemiz olarak yeyin.*" (Âyet 87-88) buyurmaktadır. Tefsirde meşhur rivâyetlerden birisi de bu âyet-i kerimenin ruhbanlığa yönelmeyi kararlaştırmış ashab-ı kiramdan bir topluluk sebebi ile nazil olduğudur. İki sahih'te de Enes'ten gelen rivâyete göre bazı kimseler Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevcelerine gizli olarak/evinde yaptığı ibadetine dair soru sormaları üzerine bu sözleri söylemişlerdir."[1176] deyip hadisi zikretmektedir.

1175 Nazariyyetu'l-Akd. XXIII. 24.
1176 Kaynakları daha önce gösterildi.

İki sahih'te Sa'd'den şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) Osman b. Maz'un'un ruhbanlığa yönelmesini kabul etmedi. Eğer ona izin vermiş olsaydı biz de şüphesiz hayalarımızı buracaktık."[1177]

İkrime'den rivâyete göre Ali b. Ebu Talib. İbn Mesud. Osman b. Maz'un ve el-Mikdat ile Ebu Huzeyfe'nin azadlısı Salim bir grup arkadaşı ile birlikte ruhbanlığa yönelmeye karar verip evlerde oturdular, kadınlardan uzak durdular, peçe türü elbiseler giyindiler. hoş ve temiz yiyecek ve giyecekleri haram kıldılar. Bunlardan sadece israiloğulları arasından seyahata çıkan kimselerin yeyip giydikleri şeyleri istisna ettiler ve hayalarını burmayı kararlaştırdılar. Geceleyin namaz kılmayı gündüzün oruç tutmayı da kararlaştırdılar. İşte bunun üzerine bu âyet-i kerime nazil oldu.[1178] Aynı şekilde sair müfessirler de buna benzer manada rivâyetler zikretmişlerdir.

Şanı yüce Allah namazı zayi eden şehvet ve arzularına uyan kimseleri yerdiği gibi şehvetlerine uyan ve sizin haktan alabildiğine uzaklaşmanızı isteyip müminlerin de haktan olabildiği kadar uzaklaşmalarını isteyen kimseleri yerdiği gibi içinde bulundukları lüks ve debdebenin arkasından giden ve davarların yeyip yararlandıkları gibi hareket eden kimseleri de hep yermiştir.

Namazlarını zayi edip şehvet ve arzularının izinden gidenlerin büyük çoğunluğu ise içkici kimselerdir. Nitekim yüce Allah: *"Muhakkak şeytan içki ve kumarla aranıza düşmanlık ve kin bırakmak, sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister."* (Maide. 91) buyurmaktadır. Böylelikle onlar haram olan arzuların peşinden gitmek ile Allah'ı anıp namazı zayi etme işlerini bir arada yapmış olmaktadırlar. Onların dışındaki şehvet ehli kimseler de böyledir.

Daha sonra yüce Allah helal kılmış olduğu hoş ve temiz şeyleri haram kılmayı. bunları ele alıp kullanmakta haddi aşmayı yasaklamaktadır.

Zühd ve ibadet hususunda itida/haddi aşmak da helalı haram kılmaları ve kendilerine zarar verecek şekilde ibadetler yapmak olarak tefsir edilmiştir. Böylelikle onlar haddi aşmış ve aşırı gitmiş olurlar. Şöyle de açıklanmıştır: Hoş ve temiz şeyleri yemek sizi israfa itmesin ve insanların haram olan mallarını almak noktasına götürmesin. Çünkü hiç şüphesiz hoş ve temiz şeyleri yiyen ile haddin aşıldığı arzu ve isteklerin peşinden koşmak halinde bu hususlaki israf/aşırılıktan ötürü harama düşmek kaçınılmaz bir iştir.

1177 Kaynakları daha önce gösterildi.

1178 İbn Kesir, II. 17: ed-Durru'l-Mensûr. II. 308'de İbn Cerir. İbnu'l-Münzir ve Ebu Şeyh tarafından da rivâyet edildiğini belirtmektedir. Ayrıca bk. İbn Cerir. 12348. Çünkü Şeyhu'l-İslâm'ın (İbn Teymiyye'nin) kendisinden nakil yaptığı odur.

Zühd'den maksat ise ahirette kula zarar verecek şeyleri terk etmektir. İbadetten maksat ise ahirette faydalı olan şeyleri yapmaktır. Buna göre bir insan dininde ve ahiretinde kendisine faydalı olacak işleri terk edip diğer taraftan zarar verecek kadar ibadet yapacak olursa o kişi böyle bir işin faydalı bir zühd ve faydalı bir ibadet olduğunu zannetse bile haddi aşmış ve israfa yönelmiş/aşırıya gitmiş bir kişi olur. İbn Abbas, Mücahid, Katade ve Nehai: *"Ve haddi aşmayın."* buyruğunu yani kendi hayalarınızı burmayın diye açıklamışlardır. İkrime de: Müslümanların izledikleri yol olmayan kadınları terk etmek, devamlı oruç tutup devamlı namaz kılmak şeklinde bir yol izlemeyin.

İkrime de şöyle açıklamıştır: Helali haram kılmayın. Hasen'den rivâyete göre ise: Allah'ın yasakladığı şeyleri yapmayın demiştir. İşte helal olan şeyleri haram kılmayın demekten kastedilen budur.[1179] Ve haram olan işleri yapmayın. Böylelikle şanı yüce Allah her iki tür davranışı da yasaklamış olmaktadır.

Fakat âyetin nüzul sebebi ve bağlamı cumhurun görüşüne delildir.

Şöyle de denilebilir: Bu yüce Allah'ın: *"Yeyin, için ve israf etmeyin."* (A'râf. 31) buyruğu ile âyet-i kerimenin nihâyetinde yer alan: *"Allah'ın size vermiş olduğu rızıktan helal ve temiz olarak yeyin."* (Maide. 88) buyruğu kabilindendir. Aynı şekilde sahih hadiste de böyledir. Nitekim ashabdan birisi: Ben kadınlarla evlenmeyeceğim demiş diğeri et yemeyeceğim demişti. Daha önce kaydettiğimiz Enes'in rivâyet ettiği hadiste görüldüğü gibi. İşte bu da dehr/sene boyunca oruç açmadan tutulan orucun mekruh olduğuna ve devamlı kesintisiz olarak gece namazı kılmanın da böyle olduğuna delil olan hususlardandır.

İbadet Zühd ve Takvada Dosdoğru Yol

İslâm şeriatının getirdiği bu durum sırat-ı mustakimin kendisi olduğu gibi insanın dininin kendisi ile ıslah olup düzeldiği vaziyettir. Nitekim Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Orucun en mutedil olanı Davud orucudur. O bir gün oruç tutar bir gün tutmazdı."[1180] buyurmuştur. Sahih bir rivâyette de "en faziletli" denilmektedir.[1181] En faziletli de en mutedil ve en doğru olan demektir. Bu Kur'ân-ı Kerim de en doğru olana hidâyet eder ki en doğru olan da bid'at sahipleri ile günahkâr olan, israf/haddi aşan ve aşırı mahrumiyete yönelen iki sınıf arasındaki orta yoldur. Bundan dolayı Selef de bu iki sınıftan sakındırırdı. Hasan(-ı Basri) dedi ki: Böyle birisinden maksat dininde bid'atçi, dünyasında facir/günahkâr kişi demektir.

1179 Zâdü'l-Mesîr. II. 412.'de zikredilen bu görüşleri kaydetmektedir.
1180 Müslim. 1159
1181 Nesai. IV.209. Sahih bir rivâyettir.

Yine onlar şöyle derlerdi: Dünyanın kendisini baştan çıkardığı dünyaya meyilli bir kimse ile hevâsının peşinden giden hevâ sahibi kimselerden sakınınız. Yine onlar bid'at ve günah işleyen kimselerden uzak durmayı emrediyorlardı. O halde birinci kısım fücur ehli/facir, günahkâr kimseler olup bunlar nimet içinde yüzen mütref/refahlı kimseler olup içinde bulundukları haller kendilerini günaha/fücura düşürmüştür.

İkinci kısım ise kendilerini rahipliğe yönelten kimselerdir. Bu gibi kimselerin aşırılıkları ve işi sıkı tutmaya kalkışmaları onları bid'atlere düşürmüştür. Böylelikle onlar kendi payları kadar faydalandılar." (Tevbe, 69), öbürleri ise de kendilerinden öncekilerin daldıkları gibi daldılar. Çünkü yasak kılınmış olan arzularının izinden gidenler yahut da namazları ve emrolundukları ibadetleri terk ederek mübahlarda aşırıya kaçıp israf yapanlar üzerine şeytan hâkim olur, hevâ onlara musallat eder. Bu da kendilerine Allah'ı ve ahiret yurdunu unutturur, onların hallerini ifsad eder. Nitekim onların birçoğunda görülen budur.

Allah'ın helal kıldığı hoş ve temiz şeyleri haram kılanlara gelince; bunlar: Şüphesiz Allah bunu haram kılmamıştır demekle birlikte onu yapmamaya da gayret gösterir, bağlı kalırlar. Bunu da ya adakta bulunmak sûretiyle ya da yemin ederek gerçekleştirirler. Nitekim abid ve zahidlerden birçoğu birtakım şeyleri haram kılarlarken şöyle derler: Gündüzün ebediyyen hiçbir yemek yememeyi Allah için ahdediyorum der, onlardan herhangi bir kimse kendisine uygun canının arzu ettiği bir şeyi yememeye yemin eder ve bu maksat ve kararına bağlı kalır. Yemin etmese ve adakta bulunmasa dahi. Bir bakarsınız ki birileri su içmemeye dikkat eder, öbürü ekmek yememeye, bir diğeri lezzetli içecekler içmemeye gayret eder. Bir diğeri hiçbir şekilde konuşmamaya bakarken öbürü kendisini hapseder, bir başkası evlenmemeyi, hayvan kesmemeyi adet edinir. Bu tür işler ise onların nefse karşı mücadele/mücahede etmek, hevâ ve şehveti kahretmek için bid'at olarak uydurdukları ruhbanlıktandır. Şüphesiz nefse karşı mücahede etmek emrolunmuş bir husustur. Aynı şekilde hevâyı ve şehveti kahretmek de böyledir, nitekim Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle dediği sabittir: "Mücahid Allah için kendi nefsine karşı mücahede eden, akıllı bir kimse ise kendi nefsini hesaba çeken, ölümden sonrası için amel eden, aciz kişi ise nefsinin hevâsının arkasından giden ve bununla birlikte Allah'tan olmadık temennilerde bulunan kimsedir."[1182]

Fakat İslâm şeriatına tabi olan müslüman kişi Allah'ın ve Rasûlünün haram kıldıklarını haram bilen ve helali haram kılmayan fakat helali kullanmakta da aşı-

1182 İbn Mace, 4260; Ahmed, IV, 124. Hadis zayıftır.

rıya kaçmayan aksine ihtiyacı olan yiyeceği, giyeceği ya da nikâhın gereklerini yerine getiren, bütün bunlarda iktisatlı/mutedil davranmakla birlikte ibadette de iktisatlı davranan ve kendi nefsine taşıyamayacağı yükleri yüklemeyen kimsedir.

Bu şekilde davranan bir kimsenin nefsine karşı mücahede edip hevâsını emri altına alması sonucunda o faydası az izlenmesi zor ve meşakkatli bid'at olarak uydurulmuş olan o yoldan daha faydalıdır. Bu zorlu yolu izleyenlerin çoğunluğu da gerisin geri dönmüş, ahdini bozmuş ve bunun gereğini hak ettiği şekilde yerine getirememiş olur. Diğer taraftan iktisatlı davranan kişinin bundan dolayı elde edeceği sevap öbür yolun izlenmesinden ötürü elde edilecek sevaptan daha fazla olur. Bu yolla kişinin nefsi oldukça temizlenir, onunla Rabbine giden yolu kolaylaşır. Bundan ötürü öbür yolu izleyenlerin fark edemeyeceği kadar imanında artış olduğunu fark eder. Çünkü öbür zorlu yolu izleyenlerin nefislerinin kendilerini, kendilerine haram olan şehvetlere davet etmesi kaçınılmaz bir şeydir. Çünkü "Âdemoğulları arasından hata etmeyen yahut hata etmeyi içinden geçirmeyen -Zereriyya oğlu Yahya müstesna- hiç kimse yoktur."[1183]

Şanı yüce Allah da: *"Esasen insan zayıf yaratılmıştır."* (Nisâ, 28) buyurmaktadır. Tâvus da kadınlar ve onlara karşı direncinin azlığı hakkında daha önce kaydettiğimiz sözleri söylemiştir.[1184] Çünkü nefsin kadınlara meyletmesi bütün Âdemoğullarının tabiatında umumi bir vasıftır.][1185]

يَٓا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَٓا أَحَلَّ اللّٰهُ لَكُمْ وَلَا تَعْتَدُواۜ إِنَّ
اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿٨٧﴾ وَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ حَلَالًا طَيِّبًاۖ وَاتَّقُوا
اللّٰهَ الَّذِٓي أَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾ لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللّٰهُ بِاللَّغْوِ فِٓي أَيْمَانِكُمْ
وَلٰكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُمُ الْأَيْمَانَۚ فَكَفَّارَتُهُٓ إِطْعَامُ عَشَرَةِ مَسَاكِينَ مِنْ
أَوْسَطِ مَا تُطْعِمُونَ أَهْلِيكُمْ أَوْ كِسْوَتُهُمْ أَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍۜ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ
فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍۜ ذٰلِكَ كَفَّارَةُ أَيْمَانِكُمْ إِذَا حَلَفْتُمْۜ وَاحْفَظُٓوا أَيْمَانَكُمْۜ
كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اٰيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٨٩﴾

1183 Ahmed, I, 254-295, 301, 320; Ebu Ya'la, 2544; Bezzar, 2359; Taberânî, 12933; Abd b. Humeyd, 665. Heysemi, VIII, 209'da hadisin zayıf olduğunu söylemiştir. Dediği gibidir. Hadisin mursel şahitleri de bulunmaktadır.

1184 Nisa Sûresi'nde geçmişti.

1185 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XIV, 456-461.

87. "Ey iman edenler! Allah'ın size helâl kıldığı o en temiz ve en güzel şeyleri haram kılmayın ve haddi aşmayın. Çünkü Allah, haddi aşanları sevmez.

88. Allah'ın size verdiği rızıktan helâl ve tertemiz olarak yeyin ve siz, iman ettiğiniz Allah'tan korkunuz.

89. Allah sizi yeminlerinizdeki lağvden dolayı sorumlu tutmaz. Fakat bağlanmış olduğunuz yeminlerinizden sizi sorumlu tutar. (Bu tür yeminlerinizi bozarsanız) bunun keffâreti, ailenize yedirdiğinizin orta yollusundan on fakiri doyurmak veya onları giydirmek yahut bir köle azad etmektir. Fakat kim bulamazsa (aralıksız) üç gün oruç tutsun. İşte yemin ettiğiniz (ve tutmadığınız) taktirde yeminlerinizin keffâreti budur. Yeminlerinizi koruyun. Şükredesiniz diye Allah âyetlerini size böyle açıklar."

Tefsiri:

[Aynı şekilde şanı yüce Allah: "*Ey iman edenler! Allah'ın size helâl kıldığı o en temiz ve en güzel şeyleri haram kılmayın ve haddi aşmayın. Çünkü Allah, haddi aşanları sevmez. Allah'ın size verdiği rızıktan helâl ve tertemiz olarak yeyin ve siz, iman ettiğiniz Allah'tan korkunuz. Allah sizi yeminlerinizdeki lağvden dolayı sorumlu tutmaz. Fakat bağlanmış olduğunuz yeminlerinizden sizi sorumlu tutar. (Bu tür yeminlerinizi bozarsanız) bunun keffâreti, ailenize yedirdiğinizin orta yollusundan on fakiri doyurmak veya onları giydirmek yahut bir köle azad etmektir. Fakat kim bulamazsa (aralıksız) üç gün oruç tutsun. İşte yemin ettiğiniz (ve tutmadığınız) taktirde yeminlerinizin keffâreti budur. Yeminlerinizi koruyun. Şükredesiniz diye Allah âyetlerini size böyle açıklar.*" (Âyet 87-89) buyurmaktadır. Bundaki delil de birincisindeki gibi hatta ondan daha güçlüdür. Çünkü yüce Allah: "*Allah'ın size helal kıldığı o en temiz ve en güzel şeyleri haram kılmayın.*" buyurmaktadır. Bu ise Talâk ve daha başka birtakım yeminlerle bunları haram kılmayı kapsayan umumi bir buyruktur. Daha sonra şanı yüce Allah şu buyruklarıyla böyle bir durumdan nasıl çıkılacağını açıklamaktadır: "*Allah sizi yeminlerinizdeki lağvden dolayı sorumlu tutmaz fakat bağlanmış olduğunuz yeminlerinizden sizi tutar. Bunun keffareti*" yani sizin bağlamanızın yahut yeminleri bağlamanızın keffareti -bu da umumi bir buyruktur- buyurduktan sonra: "*İşte yemin ettiğiniz taktirde yeminlerinizin keffareti budur.*" buyurmaktadır. Bu da tıpkı yüce Allah'ın: "*Yeminlerinizi koruyun.*" buyruğunun umumi oluşu gibi umumidir.

Onun umumi oluşunu açıklayan hususlardan birisi de şudur: Onlar Talâk ile yemin etmeyi Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu buyruğunun umumi ifadesinin kapsamında değerlendirmişlerdir: "Kim yemin edip de inşaallah diyecek olursa artık o dilerse (o işi) yapar dilerse terk eder."[1186] Böylelikle onlar Talâk ile ve köle azad etmek lafzı ile yemin etmeyi adakta bulunmayı ve Allah adına yemin etmeyi bunun kapsamında değerlendirmişlerdir. Fakat Malik, Ahmed ve başkaları İbn Abbas'a muvafakat ederek Talâk ile yemin etmeyi hadisin kapsamında görmemişlerdir. Çünkü Talâk vermek yemin etmek değildir. Aksine münakit yemin adına yemin olunan ve kendisi hakkında yemin olunan şeyleri ya yemin kipi ile yahut da şart kipi ile sözkonusu eden kimsedir. Yahut da yüce Allah'ın izni ile ileride zikredeceğimiz bu manadaki hususlardır. Bu delalet Şafii, Ahmed ve onlara muvafakat edenlerin usulü hakkında hiddet ve kızgınlık halindeki adak meselesinde delaleti apaçıktır. Çünkü onlar bunun için keffarette bulunmaya bu âyet-i kerimeyi delil göstermişler ve yüce Allah'ın: *"Yeminlerinizi çözme yolu."* (Tahrim, 2) buyruğu ile *"Yeminlerinizin keffareti"* buyruklarını hem Allah adına yemin hem adakta bulunmak sûretiyle yemin hakkında umumi kabul etmişlerdir. Lafzın hacc, köle azad etmek ve buna benzer hususlar hakkında öfke ve kızgınlık halinde adakta bulunmayı kapsaması arasında bir fark yoktur.

Şâyet âyet-i kerimeden kasıt yalnızca Allah adına yemin etmektir denilecek olursa şüphesiz ki mutlak olarak yemin etmekten anlaşılan budur. Bununla birlikte *"Bağlandığınız yeminler"* buyruğu ile *"Yeminlerinizi çözme yolu"* buyruklarındaki elif lam ile marife ya da izafetin bulunması onlar/Araplar arasında bilinen yemin hakkında yorumlanır. Onların bildikleri yemin ise Allah adına yemin idi. İşte o vakit lafız ancak onlar arasında bilinen yemini genel olarak kapsar. Talâk ve benzeri şeylerle yemin ise onlar nezdinde bilinen bir şey değildi.

Eğer lafız umumi ise bizler şunu biliyoruz ki: Onun kapsamına meşru olmayan yemin girmez. Yaratılmışlara yemin etmek gibi. Dolayısıyla bunun kapsamına Talâk ve benzeri şeylerle yemin de girmez. Çünkü o meşru olan yemin türünden değildir. Zira Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Kim yemin edecekse ya Allah adına yemin etsin yahut sussun." buyurmuştur.[1187]

Burada ise meşru olmayan her bir yeminin ne keffareti vardır ne de yeminin bozulması sözkonusudur diyenler tarafından bir soru sorulabilir. O taktirde buna şöyle cevap verilir: Yemin lafzı bunların hepsini kapsar. Buna delil Nebi

1186 Kaynakları daha önce gösterildi.
1187 Buhârî, 6646; Müslim, 1646.

(sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabın ve ilim adamlarının "yemin" ismini bütün bunlar hakkında kullanmış olmalarıdır. Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Adakta bulunmak da bir tür yemindir." buyruğu gibi.[1188] Ashab-ı kiramın: Hedy/Kâbe ve çevresindeki ahaliye hediyelik kurban ve köle azad etmek adına yemin eden kimseye "yemininin keffaretini yerine getir." demeleri de buna örnektir. Nitekim ashab-ı kiram da biraz sonra sözkonusu edeceğimiz gibi Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sözünden bunu böylece almışlardır. Ayrıca ilim adamları da bunları Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Her kim yemin edip inşaallah diyecek olursa dilerse yapar dilerse terk eder."[1189] buyruğunun kapsamına sokmaları gibi.

Âyet-i kerimede bunun umumi oluşuna delil de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Allah'ın sana helal kıldığı şeyi niçin haram edersin."* (Tahrim, 1) buyurduktan sonra: *"Allah size yeminlerinizi çözme yolunu göstermiştir."* (Tahrim, 2) buyurmuştur. Bu ise helalı haram kılmanın kendisinin bir yemin olmasını gerektirir. Nitekim İbn Abbas ve başkaları bunu böylece delil göstermiştir. Âyetin nüzul sebebine gelince ya balı kendisine haram kılması idi yahut da Kıpti Mariye'yi kendisine haram kılması idi.[1190]

Durum ne olursa olsun helalı haram klımak âyet-i kerimenin zahirine göre bir yemindir. Ama Allah adına da yemin edilmemektedir. Bundan dolayı Ömer, Osman, Abdullah b. Mesud, Abdullah b. Abbas (radıyallâhu anhum) ve başkaları gibi ashab-ı kiramın cumhuru helalı haram kılmanın keffareti gerektiren bir yemin olduğuna dair fetva vermişlerdir. Bu ya zihar gibi büyük bir keffareti gerektirir yahut da Allah adına yemin etmek gibi küçük bir keffareti gerektirir. Selef de zihar ve benzeri sözleri de yemin diye adlandıragelmişlerdir.

Aynı şekilde yüce Allah'ın: *"Allah'ın sana helal kıldığı şeyi niçin haram edersin."* (Tahrim, 1) buyruğu ile ya "haram" lafzı ile onu niçin haram edersin diye kastedilmiştir. Yahut da neden Allah adına yemin ile ve buna benzer yeminlerle onu haram edersin, yahut da ne diye -mutlak olarak- onu haram edersin demektir. Şâyet bundan maksat birincisi ya da üçüncüsü ise onun Allah adına yemin etmeksizin haram kılınmasının da bir yemin olduğunun sabit olması doğrudur. Eğer ondan maksat Allah adına yemin etmek sûreti ile onu haram kılmak ise bu

1188 Bu lafızla hadis olarak bulamadım. Fakat ben: Taberânî, XVII, 313; Ahmed, IV, 149'da: "Adakta bulunmak bir yemindir" ibaresini buldum. Bu hadis bir parça zayıftır. İleride buna dair genişçe açıklamalar gelecektir.

1189 Kaynakları daha önce gösterildi.

1190 Balı kendisine haram kılması ile ilgili rivâyet: Buhârî, 4912; Müslim, 1474; Kıpti Mariye ile ilgili olarak: Nesai, Tefsir, 627; Hakim, II, 493. Hafız (İbn Hacer) Fethul Bari'de sahih olduğunu belirtmiştir. Hadis Allah'ın izni ile hasendir.

durumda şanı yüce Allah, Allah adına yemin etmeyi helalı haram kılmak diye adlandırmış olur. Bilindiği gibi Allah adına yemin etmek şer'i manada haramlığı gerektirmez fakat yemin eden kimsenin o fiili işlememesini gerektirdiği için o fiili işlemek onun hakkında şer'i değil şart ile haram olur. Buna göre bir fiili işlememesini gerektiren her bir yemin kendisine o fiili işlemeyi haram kılmış olur ve bu yüce Allah'ın: *"Allah'ın sana helal kıldığı şeyi niçin haram edersin."* buyruğunun umumi ifadesinin kapsamına girer.

O vakit yüce Allah'ın: *"Allah size yeminlerinizi çözme yolunu göstermiştir."* buyruğunun helalı haram kılan her bir yemini umumi olarak kapsaması bir zorunluluktur. Çünkü o işi yapmanın hükmü budur ve onun bütün şekilleri ile örtüşmesi bir zorunluluktur. Çünkü helali haram kılmak yüce Allah'ın: *"Allah size yeminlerinizi çözme yolunu göstermiştir."* (Tahrim. 2) buyruğunun nüzul sebebidir. Eğer cevabın sebebi umumi ise cevap da umumi olur. Böylelikle verilen cevap umumi olmasını gerektiren sebebin varlığı ile birlikte bir kısmını kapsayıp diğerini dışarıda bırakmasın. İşte yüce Allah'ın: *"Ey iman edenler! Allah'ın size helal kıldığı o en temiz ve en güzel şeyleri haram kılmayın."* buyruğundan itibaren: *"İşte yemin ettiğiniz taktirde yeminlerinizin keffareti budur."* buyruğuna kadar olan âyetler hakkındaki takriri açıklama bu şekildedir.][1191]

لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللّٰهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ وَلٰكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُمُ
الْأَيْمَانَ فَكَفَّارَتُهُ إِطْعَامُ عَشَرَةِ مَسَاكِينَ مِنْ أَوْسَطِ مَا تُطْعِمُونَ أَهْلِيكُمْ
أَوْ كِسْوَتُهُمْ أَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ ذٰلِكَ كَفَّارَةُ
أَيْمَانِكُمْ إِذَا حَلَفْتُمْ وَاحْفَظُوا أَيْمَانَكُمْ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اٰيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ
تَشْكُرُونَ ﴿٨٩﴾

89. "Allah sizi yeminlerinizdeki lağvden dolayı sorumlu tutmaz. Fakat bağlanmış olduğunuz yeminlerinizden sizi sorumlu tutar. (Bu tür yeminlerinizi bozarsanız) bunun keffâreti, ailenize yedirdiğinizin orta yollusundan on fakiri doyurmak veya onları giydirmek yahut bir köle azad etmektir. Fakat kim bulamazsa (aralıksız) üç gün oruç tutsun. İşte yemin ettiğiniz (ve tutmadığınız) taktirde yeminlerinizin keffâreti budur. Yeminlerinizi koruyun. Şükredesiniz diye Allah âyetlerini size böyle açıklar."

1191 el-Kavaidu Nûraniye. 265-268.

Tefsiri:

[Allah adına akdediyorum sözünün anlamına dair: Burada rabt/bağlantı için kullanılan insak harfi (be) ile fiilin geçişi yapılmıştır. Akit ise Allah adına yemin etmek sûretiyle hakkında yemin olunan hususun akdedilmesidir. Tıpkı akitleşme esnasında iki elden birinin diğerine düğümlenmesi/akdedilmesi gibi. Bundan dolayı şanı yüce Allah: *"Fakat bağlanmış/akdetmiş olduğunuz yeminlerinizden sizi sorumlu yapar."* buyruğunda buna "akit" adını vermiştir. Eğer kişi yeminini Allah adına akdetmiş ise o taktirde o yemini bozmak -Allah yeminden çıkış yolunu göstermemiş olsaydı- Allah'ın ahdi ve andı naks edilmiş olurdu. Bundan dolayı yeminin gereğinin yerine getirilmemesine "hins: ahdi, andı bozmak" adı verilmiştir.][1192]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah'ın: *"Allah sizi yeminlerinizdeki lağvden dolayı sorumlu tutmaz. Fakat bağlanmış/akdetmiş olduğunuz yeminlerinizden sizi sorumlu tutar. Bunun keffareti"* yani sizin yeminlerinizi bağlamanızın yahut akdetmenizin keffareti demek olup bu buyruk umumidir. Sonra ise: *"İşte yemin ettiğiniz taktirde yeminlerinizin keffareti budur."* buyurmaktadır. Bu da yüce Allah'ın: *"Yeminlerinizi koruyun."* buyruğunun umumi oluşu gibi umumidir. Onun umumi oluşuna açıklık getiren hususlardan birisi de onların Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Her kim yemin ederek inşaallah diyecek olursa dilerse yapar dilerse terk eder."[1193] buyruğunun umumi kapsamı içerisine Talâk ile yemin etmeyi de sokmuş olmalarıdır. Onlar böylelikle Talâk ile köle azad etmek ile yemin etmeyi adakta bulunmayı ve Allah adına yemin etmeyi onun kapsamına sokmuşlardır.][1194]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yemin keffareti Maide Sûresi'nde sözkonusu edilen keffarettir. Yüce Allah: *"Bunun keffareti: Ailenize yedirdiğinizin orta yollusundan on fakiri doyurmak yahut onları giydirmek ya da bir köle azad etmektir. Fakat kim bulamazsa (aralıksız) üç gün oruç tutsun."* o ne zaman imkân sahibi olursa bu üç şekilden birisi ile keffarette bulunmakla yükümlüdür. Şâyet bulamayacak olursa üç gün oruç tutar. Eğer on yoksula yemek yedirmeyi tercih ederse bu da onun bir hakkıdır.][1195]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

1192 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXV. 251.
1193 Kaynakları daha önce gösterildi.
1194 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXV. 270.
1195 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXV. 349.

[Yüce Allah'ın keffareti müslümanların "yemin" denilen şeylere bağlı olarak şu buyruklarında sözkonusu etmiş olması da bu kabildendir: *"İşte yemin ettiğiniz taktirde yeminlerinizin keffareti budur."* buyruğu ile *"Allah size yeminlerinizi çözme yolu göstermiştir."* (Tahrim. 2) buyruğudur. Yüce Allah burada müslümanların yaptıkları yeminlerden herhangi bir yemin ile diğeri arasında bir fark gözetmemektedir. Buna göre müslümanların münakit yeminlerini keffareti yapılan yeminler ile keffareti yapılmayan yeminler kısımlarına ayırmak buna muhaliftir.][1196]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Fakat bağlanmış olduğunuz yeminlerinizden sizi sorumlu tutar. Bunun keffareti ailenize yedirdiğinizin orta yollusundan on fakiri doyurmak yahut onları giydirmek ya da bir köle azad etmektir ... İşte yemin ettiğiniz taktirde yeminlerinizin keffareti budur."* yüce Allah böylelikle yeminin akdedilmesi halinde bu keffareti mutlak olarak tayin etmiş ve yemin etmemiz halinde bunu yemin keffareti olarak belirlemiştir.][1197]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Tercihe değer olan bu hususta insanların örfüne ve adetlerine başvurmaktır. Çünkü bir beldede Ebu Hanife'nin vacip kıldığı yeterli olabilir. Bir diğer beldede Ahmed'in vacip kıldığı, bir başkasında ise oranın adetine göre ikisi arasında bir şey olabilir. Böylelikle yüce Allah'ın: *"Ailenize yedirdiğinizin orta yollusundan."* buyruğu ile de amel edilmiş olur.][1198]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Aynı şekilde on yoksula yemek yedirmek lafzını da şeriat belli bir miktar ile sınırlandırmamıştır. Aksine bu yüce Allah'ın: *"Ailenize yedirdiğinizin orta yollusundan."* buyurmaktadır. Her bir belde ahâlisi yediklerinin ortalamasından başkasına yetecek kadarını yedirirler. Nitekim biz bu hususu bir başka yerde genişçe açıklamıştık.][1199]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bütün bu hallerde vacip olan şanı yüce Allah'ın: *"Ailenize yedirdiğinizin orta yollusundan on fakiri doyurmak yahut onları giydirmek."* âyetinde zikrettiğidir. Şanı yüce Allah yoksullara, insanların kendi aile fertlerine yedirdiklerinin ortalamasından yedirmeyi emir buyurmaktadır.

1196 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXIV. 36.
1197 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXIII. 196.
1198 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXV. 352.
1199 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XIX. 252.

İlim adamları bu hususta bunun şeriat ile takdir edilmiş mi olduğu yoksa bu hususta örfe mi başvurulacağı hakkında görüş ayrılığı içindedirler. Aynı şekilde zevcenin nafakası hususunda da ihtilaf etmişlerdir. Bütün bunlarda tercih olunan bu hususta örfe başvurulmasıdır. Buna göre her bir kavim aile halklarına yedirdiklerinden yedirirler. Ka'b b. Ucre[1200] ve benzerlerinin temel gıdaları kuru hurma olduğundan ötürü Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendisine bir ferak kuru hurmayı[1201] altı yoksula yedirmesini emir buyurmuştur. Ferak ise on altı bağdadi rıtıldır.[1202]][1203]

يَٓا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُٓوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٩٠﴾ إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَٓاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللّٰهِ وَعَنِ الصَّلٰوةِ فَهَلْ أَنْتُمْ مُنْتَهُونَ ﴿٩١﴾

90. "Ey iman edenler! Şarap (içki), kumar, putlar ve fal okları, şeytanın pis işlerindendir. Artık bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz.

91. Muhakkak şeytan, içki ve kumarla aranıza düşmanlık ve kin bırakmak, sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık vazgeçtiniz değil mi?"

Tefsiri:

[Şanı yüce Allah'ın: "*İçki, kumar, putlar ve fal okları şeytanın pis işlerindendir.*" buyruğunun kapsamına Arapların da Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in de bilmediği kumar çeşitleri de "meysir"in kapsamına girer. Ayrıca müslümanların ittifakı ile her türlü meysir/kumar haramdır. Velev ki Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunu bilmemiş olsun. Satranç ve onun dışında belli bir bedel koyularak oynanan oyunlar gibi bütün oyunlar müslümanların icmaı ile haramdır ve bunlar Allah'ın

1200 Ka'b b. Ucre hakkında: "Sizden her kim hasta olur yahut başından bir rahatsızlığı varsa" buyruğu nazil olup Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona başını traş ederek fakirlere yemek yedirmesini emir buyurmuştu. Bu da daha önce Bakâra Sûresi'nde geçmişti. Rivâyeti Buhârî ve Müslim tarafından ittifakla zikredilmiştir.

1201 Ferak kapsamı belli bir ölçektir. Mu'cemu Lugati'l-Fukaha, 344.

1202 Bağdadi rıtıl 408 gr. kadardır. Dr. Mahmud İbrahim el-Hatib'in Çağdaş Ölçü Tartı ve Ağırlıkların Dönüştürülmesi İle İlgili el-Hikme dergisi no: 23'de bir makalesi bulunmaktadır.

1203 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXVI, 113-114.

haram kıldığı "meysir" türündendir. Bu Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) döneminde de yoktu. Zar oyunu da aynı şekilde Allah'ın haram kıldığı meysirdendir. Kur'ân-ı Kerim'de ise zar oyunları ile satranç özel isimler ile anılmamıştır. Aksine meysir lafzı bunların hepsini kapsar. İlim adamlarının cumhuru da ister ivazlı/bahisli, ister bahissiz olsun zar ve satranç oyunlarının haram olduğunu kabul etmektedirler.][1204]

[İçki ve kumar hakkında: *"Sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister."* yani o durum onları düşmanlık ve kinin ta kendisi olan kendisine masiyet olan işlerin içine düşürür. Bu ise namazın alıkoyduğu münkerlerin en büyüklerindendir. İçki ise Vâkıada görüldüğü gibi hayasızlıklara ve münkere davet eder. İçki içen kimseyi nefsi helal ya da haram olsun cimaa iter. Şanı yüce Allah cimaı (burada) zikretmemiştir. Çünkü içki muayyen olarak haram olan cimaa çağırmaz. Fakat içki içen bir kimse ister helal ister haram olsun mümkün gördüğü her bir cimaı yapmaya kalkışır. Sarhoşluk ise sarhoş olanın daha önce kendisi ile helalı haramdan ayırdedebildiği aklı izale eder. Sahih/doğru çalışan akıl ise harama düşmekten alıkoyar. Bundan dolayı içki içen bir kimse başka işleri yaptığından daha fazla çeşitli hayasızlıkları işlemeye koyulur. Hatta bazen kendi kızına, oğluna, mahremlerine dahi tecavüzde bulunmaya kalkışabilir. Eğer imkân bulursa helal ile yetinerek harama ihtiyaç duymayabilir. Bununla birlikte içki içmek diğer taraftan insanların mallarını, hırsızlık, yolkesicilik ve bunun dışında bâtıl birtakım yollarla da yemeye davet çıkartır. Çünkü bu durumdaki kişi içkiye ve onun arkasından gelen yiyecek/meze ve bunun dışında türlü hayasızlıklara ve çalgıya, şarkıya da gerek hissettirir.

İçki içmek erkeklerin sırlarının açığa çıkmasına sebep olur. Öyle ki içki içen bir kimse içinde sakladıklarını söylemeye koyulur. Birçok kimse başkalarının içinde sakladıkları sırları anlamak istedikleri taktirde onlara içki içirirler. Hatta bazen onlarla beraber kendilerini sarhoş etmeyecek şekilde de içerler.

Aynı şekilde içki insanı bilgisini kullanmaktan gerekli tedbir ve işlerini yönetmekten dünyasında, ahiretinde faydasına olan işleri yapmaktan da hatta kendi görüşü ve aklı ile çekip çevirdiği bütün işlerini görmekten de alıkoyar. İçkinin engel olduğu bütün maslahatlar ve içine düşürdüğü her türlü fesat ve kötülükler yüce Allah'ın: *"Sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister."* buyruğunun kapsamına girer.][1205]

1204 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXIV. 207-208.
1205 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XV. 345-346.

[İşte içkinin ve kumarın haram kılınışını sadece malın bâtıl yollarla yenilmesinden ötürü kabul edenlerin durumu da böyledir. Her ikisinde var olan fayda ise sadece malı almaktan ibaretti. İşte bu (...) benzer.[1206]

Şüphesiz bu gibi yarışma ve yenişmeler Allah'ı anmaktan ve mal alma bakımından değil de bir amel olması itibariyle namaz kılmaktan alıkoyar. Çünkü içki ancak diğer mal alma türlerinin alıkoyduğu gibi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoyar. Bilindiği üzere başka malların kendileri ile kazanılabildiği malları -Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoyduğu için- mutlak olarak yasaklamış değildir. Aksine bu kazanımı vacip olandan alıkoyduğu için yasaklar. Nitekim yüce Allah: *"Ey iman edenler! Cuma günü namaza çağırıldığı zaman alışverişi bırakarak Allah'ı zikretmeye gidin."* (Cuma, 9); *"Namaz bittikten sonra yeryüzüne dağılın ve Allah'ın lütfundan arayın."* (Cuma, 10); *"Ey iman edenler! Mallarınız da evlatlarınız da sizi Allah'ı anmaktan alıkoymasın."* (Münafikun, 9) ve: *"Onları ne bir ticaret ne bir alışveriş Allah'ı anmaktan, namazı kılmaktan ve zekatı vermekten alıkoyar."* (Nûr, 37) buyurmaktadır. Buna göre şanı yüce Allah'ın emretmiş olduğu Allah'ı anmak ve namazı kılmaktan alıkoyup oyalayan ve meşgul eden şeyler yasaklanmış olan şeylerdir. Tür itibariyle haram kılınmamış dahi olsa. Alışveriş, ticaretle uğraşmak ve daha başka hususlar gibi.][1207]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah sarhoş olmayı kitab-ı keriminde: *"Muhakkak şeytan içki ve kumarla aranıza düşmanlık ve kin bırakmak, sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister."* buyruğu ile sözkonusu ettiği iki sebep dolayısıyla haram kılmıştır. Böylelikle şanı yüce Allah aklın yokluğu sebebi ile kişinin kendisinden etrafa yayılan mefsedeti gerektirdiğini ve kulun kendisi için yaratılmış olduğu ve ancak akıl ile tamamlanabilen maslahatlardan alıkoyduğunu -sözkonusu bu maslahat ise Allah'ı zikretmek ve namaz kılmaktır- haber vermektedir.

Zevk almak sarhoş olmaya sebep olduğu gibi acı ve keder de ona sebep olabilir. Nitekim yüce Allah: *"Ve sen insanları sarhoş göreceksin. Hâlbuki onlar sarhoş değildirler fakat Allah'ın azabı pek çetindir."* (Hacc, 2) buyruğu ile onların sarhoş olmadıkları halde sarhoş olarak görüleceklerini haber vermektedir.

Şimdi bu durum bilindiğine göre zevk almayı gerektirip ilme engel olan sarhoşluğun sebebinin bir kısmının sarhoşluk verici yiyecek ve içeceklerle ortaya çıktığı da anlaşılmış olur. Bu gibi şeyleri yeyip içenler bundan dolayı bir zevk alır-

1206 Asıl nüshada boşluk.
1207 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXII, 234-235.

lar ve neşelenirler. İnsanların birçoğunu içkiye yönelten de budur. Böyle birisinin de aklı başından gider ve o saatte üzüntüleri, kederleri kaybolup gider.][1208]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bu da yüce Allah'ın: "*Ey iman edenler! şarap (içki), kumar, putlar ve fal okları, şeytanın pis işlerindendir. Artık bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz. Muhakkak şeytan, içki ve kumarla aranıza düşmanlık ve kin bırakmak, sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık vazgeçtiniz değil mi?*" (Âyet 90-91) buyrukları gibidir. "Meysir/kumar"in kapsamına zar ve benzeri oyunlar da girer. Sahih hadiste Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: "Her kim zar oyunu oynarsa elini domuzun etine ve kanına bandırmış demektir." buyurduğu sabittir.[1209]

Sünenlerde de onun: "Zar oynayan bir kimse Allah'a ve Rasûlüne isyan etmiş olur." buyurduğu zikredilmektedir.[1210]][1211]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Yüce Allah: "*Ey iman edenler! Şarap (içki), kumar, putlar ve fal okları, şeytanın pis işlerindendir. Artık bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz. Muhakkak şeytan, içki ve kumarla aranıza düşmanlık ve kin bırakmak, sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık vazgeçtiniz değil mi?*" (Âyet 90-91) buyruğu ile bu dört işi şeytanın pis işlerinden olmakla nitelendirmiş ve bunlardan uzak kalmayı emir buyurmuştur. Bundan sonra da özel olarak içki ve kumar hakkında da şeytanın içki ve kumar sebebi ile aranıza kini ve düşmanlığı bırakıp sizi Allah'ı anmaktan ve namaz kılmaktan alıkoymak istediğini belirtmektedir. Bunlardan vazgeçmeyen kimseleri de *"Artık vazgeçtiniz değil mi?"* buyruğu ile tehdit etmektedir. Nitekim: *"Artık bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz."* buyruğunda görüldüğü gibi kurtuluşa ermeyi de bunlardan uzak durmaya bağlamaktadır. Bundan dolayı şöyle denilmiştir: Bu âyet-i kerime içki ve kumarın haram olduğuna birkaç yönden delalet etmektedir.

Bilindiği üzere "hamr/içki"den yüce Allah uzak durmayı emrettiğine göre bir bakıma ona yaklaşmayı da haram kılmış olmaktadır. O halde içkiyi yanında alıkoymak ve onun azını dahi içmek caiz değildir. Hatta Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem) içkinin dökülmesini kırbalarının parçalanmasını küplerinin kırılmasını

1208 el-İstikame, II, 145.
1209 Müslim, 2260
1210 Ebu Davud, 4938; İbn Mace, 3762; Muvatta, II, 958; Ahmed, IV, 397; Buhârî, el-Edebu Müfred, 1269. Hadis hasen ya da sahihtir.
1211 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXII, 242.

emir buyurmuş, içkinin -yetimlerin malı olsa dahi- sirkeye dönüştürülmesini de yasaklamıştır.][1212]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Kötülükler bakımından ele alacak olursak şanı yüce Allah'ın: "*Muhakkak şeytan içki ve kumarla aranıza düşmanlık ve kin bırakmak, sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister.*" buyruğu onda iki illetin bulunduğunu açıklamaktadır:

1. Açık düşmanlık ve gizli kin mefsedetinin/kötülüğünün hasıl olması

2. Mutluluğun başı olan Allah'ı zikretmek ve namaz kılmak maslahatına da engel olması. Böylelikle ister vacip ister müstehap olarak emredilmiş olan işlerden alıkoyması.][1213]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah bize kan, leş, domuz eti gibi muayyen haram şeyleri yahut da kumar, faiz gibi ve her ikisinin kapsamına bir tür garar/riskli akit ve daha başka durumlar sebebi ile giren birtakım tasarrufları haram kılmıştır. Buna sebep ise şanı yüce Allah'ın ve Rasûlünün dikkatimizi çekmiş olduğu çeşitli mefsedetlerin/kötülüklerin varlığıdır. Şanı yüce Allah: "*Muhakkak şeytan, içki ve kumarla aranıza düşmanlık ve kin bırakmak, sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık vazgeçtiniz değil mi?*" (Âyet 91) buyruğu ile bizlere şunu haber vermektedir: Kumar ister mal ile oynanan, ister sadece oyun olsun düşmanlığı ve kini yerleştirdiğini haber vermektedir. Çünkü faydasız yarışmak ve haksız yere mal almak kişilerin nefislerine bunu yerleştirir.][1214]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: "*Muhakkak şeytan içki ve kumarla aranıza düşmanlık ve kin bırakmak, sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister.*" buyurmak sûretiyle haram kılış illetine dikkat çekmektedir. Bu illet ise bu işlerde ortaya çıkan mefsedet/kötülük ve vacip ve müstehap olan maslahatın ortadan kalkmasıdır. Çünkü düşmanlığın ve kinin yer etmesi fesadın en büyüklerinden olduğu gibi kalbin Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkonulması da fesadın en büyüklerindendir. Çünkü bunların her birisi ya vacip ya da müstehap olur.][1215]

1212 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXII. 224-225.
1213 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XX. 194.
1214 el-Kavâidu'n-Nûrâniyye. 153.
1215 Mecmû'u'l-Fetâvâ. XXXII. 227.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Böylelikle "meysir/kumar"in iki "mefsedet/kötülük" kapsadığı ortaya çıkmaktadır. Bu kötülüklerin biri mal hususundadır. Bu da malın bâtıl yolla yenilmesidir. İkincisi ise amel ile ilgili bir mefsedettir. Bu mefsedet ise maldaki kötülük, kalbin ve aklın fesadı aradaki ilişkilerin de bozulması kötülüğüdür. Bu iki kötülüğün her biri bağımsız olarak yasaklanmıştır. Malın bâtıl yollar ile yenilmesi mutlaktır. İsterse faiz gibi kumar olmayan bir yolla olsun. Allah'ı anmaktan, namaz kılmaktan alıkoyan düşmanlığı ve kini ortaya çıkartan her bir iş de mal yemenin dışında bir yolla dahi olsa- yasaklanmıştır.

İşte bu iki kötülük bir araya geldiği taktirde haramlık hükmü daha da ağırlaşır. Bu durumda her iki kötülüğü kapsayan kumar faizden daha büyük olur. Bundan dolayı bu iş faizin haram klınmasından önce haram kılınmıştır. Bilindiği gibi şanı yüce Allah içkiyi haram kıldığı zaman isterse içki içen onunla tedavi maksadıyla dahi içsin haram kılmıştır.[1216] Nitekim sahih hadiste böylece sabit olmuştur. Ayrıca içkinin kitap ehline de başkalarına da satılmasını haram kılmıştır.[1217] Hâlbuki bunların bedellerini yemek ne Allah'ı anmaktan ne de namaz kılmaktan alıkoyar ne de kini ve düşmanlığı çıkartır. Buna sebep ise şanı yüce Allah'ın bir kavme herhangi bir şeyi yemeyi haram kıldığı taktirde onun bedelini de haram kılmış olmasıdır. Bütün bunlar ise bu gibi yasaklardan uzak duruşta gereken titizliğin gösterilmesidir. İşte bu türü de öbür türü de yasak kılınmış kumar da aynı şekilde böyledir.][1218]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah: *"Muhakkak şeytan içki ve kumarla aranıza düşmanlık ve kin bırakmak, sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık vazgeçtiniz değil mi?"* buyurmaktadır. Gerçek şu ki şanı yüce Allah'ın içkiyi haram kılmasına sebep teşkil eden mefsedet onun Allah'ı anmaktan ve namaz kılmaktan alıkoyması ile araya kini ve düşmanlığı salmasıdır.][1219]

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Bu ise şanı yüce Allah'ın: *"Muhakkak şeytan içki ve kumarla aranıza düşmanlık ve kin bırakmak, sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister."* buyruğu ile kumarın haram kılınması hikmetine dair zikrettiği şeydir.][1220]

1216 Müslim, 1984.
1217 Ebu Davud, 3674; Tirmizi, 1295; İbn Mace, 3381, hadis hasendir.
1218 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXII, 237.
1219 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXIV, 191.
1220 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXIX, 88.

Merhum İbn Teymiyye dedi ki:

[Şanı yüce Allah kitab-ı keriminde: "*Ey iman edenler! Şarap (içki), kumar, putlar ve fal okları, şeytanın pis işlerindendir. Artık bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz. Muhakkak şeytan, içki ve kumarla aranıza düşmanlık ve kin bırakmak, sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık vazgeçtiniz değil mi?*" (Âyet 90-91) buyurmaktadır.

Kur'ân-ı Kerim'in muhatabı olan Arap dilinde "hamr/içki" adı kuru hurma ve başka şeylerden sarhoşluk veren içecekleri kapsıyor idi. Sadece üzümden yapılan sarhoşluk verici içeceğe özel değildi. Çünkü sahih nakillerle sabit olduğuna göre Medine-i Münevvere'de içki/hamr haram kılındığı vakit -ki hicretin 3. yılında Uhud gazasından sonra haram kılınmıştır- üzüm suyundan yapılan bir içecek yoktu. Çünkü Medine'de üzüm asmaları bulunmuyordu. Onların içkileri/şarapları kuru hurmadandı. Şanı yüce Allah içkiyi kendilerine haram kılınca Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in emri ile içkileri döktüler hatta içki kaplarını kırdılar, kırbalarını parçaladılar. Onlar buna "hamr" adını veriyorlardı. Böylelikle Allah'ın kitabındaki "hamr" isminin üzüm suyundan yapılanın özel adı olmayıp umumi bir isim olduğu anlaşılmış olmaktadır.

Buhârî Sahihi'nde İbn Ömer (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediğini rivâyet etmektedir: Hamrın/içkinin haram olduğu hükmü nazil olduğu vakit o gün Medine'de beş türlü içecek vardı. Bunların arasında üzümden yapılan hiçbir içki yoktu. Yine Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Enes (radıyallâhu anh)'ın: "İçki/hamr haram kılındığında o gün içki taze ve kuru hurmadan yapılıyordu.

Müslim'in lafzında da şöyle denilmektedir: Allah içkiyi haram kıldığı bu âyet-i kerimeyi indirdiği zaman Medine'de kuru ve taze hurmadan yapılan dışında bir içki yoktu. Buhârî'nin zikrettiği bir lafızda da şöyle denilmektedir: İçki bize haram kılındığı zaman bizler üzümden yapılma şarabı ancak pek az bulabiliyorduk. Şarabımızın geneli taze ve kuru hurmadan idi.

Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde Enes (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Ben Ebu Ubeyde ve Ubey b. Ka'b'a taze ve kuru hurma içeceği içiriyordum. Yanlarıma birisi gelip: Şüphesiz hamr/şarap haram kılındı deyince Ebu Talha: Ey Enes! Kalk şu testileri ve içindekileri dök dedi. Ben de onları döktüm.[1221]

1221 Buhârî, 4617, 4618; Müslim, 3032

Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den ve ashabından (radıyallâhu anhum) sabit olduğu üzere hamr/şarap buğdaydan ve arpadan da olur. Tıpkı üzümden olduğu gibi. Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde İbn Ömer'den rivâyete göre Ömer b. el-Hattab Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in minberi üzerinde iken şunları söylemiştir: "İmdi ey insanlar! Şüphesiz hamrın/içkinin şarabın haram kılındığı hükmü nazil olduğunda o şu beş şeyden yapılırdı: Üzümden, kuru hurmadan, baldan, buğdaydan ve arpadan. Hamr/içki ise aklı örtüp perdeleyen şey demektir."[1222]

Sünen sahipleri Ebu Davud, Tirmizi ve İbn Mace de Numan b. Beşir'den şöyle dediğini rivâyet etmektedirler: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Şüphesiz buğdaydan bir hamr, arpadan bir hamr, kuru üzümden bir hamr, kuru hurmadan bir hamr, baldan bir hamr/şarap olur."[1223] Ayrıca Ebu Davud: "Ve ben sarhoşluk veren her bir şeyi yasaklıyorum." ibaresini ayrıca eklemiştir.][1224]

1222 Buhârî, 5571; Müslim, 3032

1223 Ebu Davud, 3677; Tirmizi, 1872; İbn Mace, 3379; Ahmed, IV, 267. Senedi hasendir.

1224 Mecmû'u'l-Fetâvâ, XXXIV, 187-189.

